

BIBLIOTECA CENTRALA
UNIVERSITARA
BUCUREȘTI

Cota 0753/14153

Inventar 425986

Marie Crăciunescu
25 Str. Bălcescu
Braile

76001

CURS DE LIMBA ROMÂNĂ

PENTRU

ȘCOALELE SECUNDARE

LITERATURA ROMÂNĂ MODERNĂ

CONFORM PROGRAMEI CLASEI VII

DE

GHEORGHE ADAMESCU ȘI MIHAIL DRAGOMIRESCU

~~~~~  
**EDIȚIA II-a**

TIPĂRITĂ ÎN 2100 EXEMPLARE  
~~~~~

BUCUREȘTI

Editura Librăriei H. STEINBERG

7. — STRADA ȘELARI. — 7.

1906

Biblioteca Centrală Universitară
BUCUREȘTI
Cota ~~075.3/14153~~
Inventar ~~425986~~

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
"CAROL I" BUCUREȘTI
COTA 37660

pe 34/98

libru

BCU-Bucuresti

C425986

INTRODUCERE

Scurtă privire istorică asupra literaturii bisericești și istorice din secolele trecute.

Literatura română este de naștere recentă. Până în secolul XVI toate documentele ce posedăm sunt scrise în slăvonește, căci limba slavonă era limba oficială a Statului și a Bisericii. Tot în această limbă sunt și diferitele cărți bisericești sau istorice ce ne-au rămas din acel timp, tipărite sau manuscrise.

Ca autor anterior secolului XVI, putem socoti pe Mitropolitul *Grigorie Țamblac*, Român de peste Dunăre, venit în Țară pe la 1400, ale cărui discursuri religioase, scrise în slavonește, se pare că au fost rostite în românește, pentru că cronicarii ne spun că poporul îl ascultă cu multă evlavie, și nu putem admite că poporul va fi știut slavonește. Orcum ar fi, noi posedăm scrierile lui numai în limba slavonă, și deci nu putem socoti ca primă epocă a literaturii noastre decât secolul XVI, când se încep manuscrisele și textele române.

Din secolul XVI ni s'au păstrat în românește, pe lângă puține acte private, numai lucrări de natură religioasă și cu deosebire cărți bisericești, și anume

numai *traduceri* din grecește sau slavonește: *Evangheliu*, *Cazanii*, *Faptele Apostolilor*, *Bibliei*, etc. Un traducător se face renumit în această epocă: *Diaconul Coresi*.

Secolul XVII este însemnat prin începutul introducerii limbii române în biserică, fapt care nu se desăvârșește decât la începutul secolului XVIII, și printr'un număr mare de scrieri, *traduceri* și *originale*, bisericesti, istorice, juridice și chiar literare.

Notele caracteristice ale operelor din acest secol sunt următoarele:

1. Deplina conștiință despre origina romană a Românilor.

2. Convingerea despre întinderea și unitatea neamului românesc de pretutindeni.

Desvoltarea literaturii în acest secol se face cu deosebire în două direcțiuni: *bisericească* și *istorică*.

În Transilvania, în Muntenia, în Moldova diferiții mitropoliți și episcopi traduc sau sprijinesc pe traducătorii de cărți bisericesti și le tipăresc cu a lor cheltuială. Numele Mitropolitului ardelean, *Simion Stefan*, și ale Mitropoliților moldoveni, *Varlaam*, din vremea lui Vasile Vodă Lupu, și *Dosofteiu* cu vreo treizeci de ani mai târziu, strălucesc cu deosebire în această epocă.

Alături de literatura bisericască, putem pune pe cea *juridică*, ca una ce are spiritul mai mult religios decât civil. Între lucrările de această natură avem: *Pravila* cea mare a lui Mateiu Basarab și *Pravila* lui Vasile Lupu.

Istoriografia are în secolul XVII cea mai însemnată a ei dezvoltare. În Moldova, avem pe marii croniciari *Grigorie Ureche*, *Miron Costin*, *Nicolae Costin*. În Muntenia *Mihail Moxa*, *Stolnicul Cantacuzino*, *Radu Greceanu*, ș. a.

Secolul XVIII este, fără îndoială, cel mai trist

pentru dezvoltarea poporului nostru. Viața românească, deși nu se stinge, dispare dela suprafață. Dominațiunea grecească, stăpână pe Țară politiceste, tinde să înăbușe cultura națională prin cea grecească.

Literatura cronicarilor, atât de înfloritoare în veacul trecut, decade acum. *Ion Neculce*, care a trăit și în sec. XVII, încheie seria marilor cronicari moldoveni. Contimporanul și Domnul său, *Dumitru Cantemir* cu tot marele său talent, care îi dă un rang culminant între toți scriitorii români ai acestor vremuri, rămâne afară din mișcarea culturală și fără nicio înrâurire asupra urmașilor imediați: el își petrece o mare parte a vieții sale în Rusia și scrie mai toate operele sale în limbi străine. În Muntenia, cronicile lui *Constantin Căpitanul*, *Radu Popescu*, etc., scrise la începutul secolului, au puțini vrednici urmași. În această stare, literatura românească, spre a-și lua un nou avânt are trebuință de o nouă hrană sufletească, ce nici într'un caz nu-i putea veni dela influența apăsătoare a culturii grecești. Această hrană îi vine de peste munți, dela Românii din Ardeal, care, din împrejurări pe care le vom vedeă îndată, se pun în contact cu vechia cultură latină, ajung la conștiința vie a latinității noastre, luptă pentru drepturile națiunii române și dau naștere la o importantă literatură istorică și filologică necunoscută până atunci la Români.

SAMUIL MICU

Maniu Micu (Klain) s'a născut la 1745 în satul Sad din Ardeal. Se călugări în 1762, luând numele de *Samuil*, sub care este de obicei cunoscut. Învăță la Blaj, apoi în colegiul Pazmanian din Viena și, terminând învățăturile, fu numit profesor la Blaj în 1772. Aci nu stete mult, căci plecă cu episcopul Grigorie Maior la Viena, unde deveni prefect (director de studii) al elevilor români în noua instituție clericală sf. Barbara din acest oraș. Acolo avu prilejul să lucreze împreună cu Șincai, o Gramatică română pe care o tipări în latinește, în 1780. Dela 1784 petrecu iarăș la Blaj până la 1803 când trecu revizor (corector) de cărți la tipografia din Buda. El muri în 1806.

1. Începutul Unirii.

Acuma se începe o nouă și însemnată perioadă în Ardeal, și în privința așezământului țerii noastre, și în privința religiei catolicești. Din ceasul ce se supuse Ardealul lui Leopold I¹ și religia catolică începù a se mai întrămă, cea de căpetenie năzuire a lui Leopold au fost a întări legea catolică, în care propus², cu descoperirile tesaurariului catolic de atunci, a grafului Ștefan Apor³, mult se foloseă.

După Varlaam⁴, în mijlocul goanelor, au urmat în scaunul mitropolicesc Teofil. Acum aceea eră cea mai mare întrebare: cum să se întărească legea catolică în Ardeal? Că se ziceă cum că deregătoriile, aceia oameni

¹ Leopold I, rege al Ungariei și împărat romano-german născut 1640, mort 1705.

² Scop.

³ Ștefan Apor, tezaurar al Transilvaniei sub Leopold I, a ajutat stabilirea dominației Habsburgice în această provincie.

⁴ Varlaam a păstorit dela 1676 până la 1680.

se cuvine să le poarte cari se țin de religiile cele lățite în țară.

Religia catolică puțini următori⁵ aveă, așa dar catolicii n'ar fi putut merge pre nemica. Intru aceea fură așternute⁶ Impăratului greutățile Românilor și ale religiei românești din Ardeal, și Impăratul, vrând a-i mai ușură, slobozi prin țeară o scrisoare: cum că Românii, de se vor uni cu vreo lege din cele patru primite în țeară, care eră legea catolică, calvină, luterană, unitară, să aibă acelea⁷ scutiri care au credincioșii legii cu care se vor uni.

Teofil⁸, prinzând de veste lucrului acestuia, din îndemnarea paterului Iezuit Barani⁹, parohului latinesc din Belgrad, adunând în luna lui Febr. și Mart. în a. 1697 săbor mare la Belgrad la Mitropolie, se învoi spre primirea unirii și, în numele său și al tot clerului, dădu această declarație:

«Noi, Teofil, cu mila lui Dumnezeu episcopul beserecii românești din Ardeal și din părțile Terii Ungurești lui împreunate, și tot clerul aceeași besereci, lăsăm pomenire prin scrisoarea această tuturor căroră se cuvine: cum că în trecuta lună a lui Februarie, când am avut săbor mare la Belgrad, cu o inimă am așezat ca să ne întoarcem în sânul sântei maicei besereci romano-catolicești și iarăș să ne unim cu ea, toate acele primindu-le, mărturisindu-le și crezându-le, care ea le primește, le mărturisește și le crede. Și mai întâi mărturisim acele patru puncturi în care până acum ne-am împărechiat:

a) «Cunoaștem cum că Papa dela Roma este cap văzut a toată besereca lui Hristos carea preste toată lumea e lătită;

b) «Mărturisim cum că afară de cer, scaunul celor fericți, și afară de Iad, temnița celor osândiți, al treilea loc este în care sufletele, cele ce încă nu sunt curățite, se țin și se curățesc;

⁵ Următori = credincioși.

⁶ Fură așternute = fură prezentate, expresie particulară stilului ardelean.

⁷ Acelea = aceleași.

⁸ Teofil, episcop la Alba Iulia, hirotonit în 1692 în București.

⁹ Baranyi Paul Ladislau, 1657—1719; călugăr iezuit, a fost paroh, predicator, prefect de studii în Alba Iulia; a lucrat pentru unirea Românilor cu Roma.

c) «Cum că pânea azimă este destulă materie a cinei Domnului și a jertfei liturghiei nu ne îndoim ;

d) «Credem cum că Duhul Sânt, a treia față în Treime, dela Tatăl și dela Fiul purcede. Și primim, mărturisim și credem toate cele alalte care sânta maică beserecă romano-catolică primește, mărturisește și crede».

După această mărturisire trei au cerut dela înălțatul Impărat :

a) «Ca pre preoții și pre călugării cei de legea grecească să-i facă părtași acelorași privilegii și scutințe care le au nu numai preoții romano-catolici ci și Arianii, Luteranii și Calvinii ;

b) «Că în fieștece sat, în care este preot, să aibă besereca casă preotească, ca să nu caute¹⁰ preotului în casă străină sau în loc străin a lăcui ;

c) «Ca toată cârma și rânduiala preoților să fie la episcop și nicidecum la mireni, cum au fost până acuma».

După acestea așa s'au iscălit :

«Noi, adecă cei mai nainte numiți, Teofil și clerul tot, dela prea înălțatul Impărat acestea acum foarte cu smerenie le cerem și la cele mai sus pomenite puncturi ne îndetorăm inaintea cinstitului părinte Barani, plebanul beserecii romane-catolicești a Belgradului, întru a căruia lucru, credință și tărie cu mâna noastră ne-am iscălit și cu pecetea cea episcopescă și cu a săborului am întărit. Dat în Belgrad 1697 zile 21 Mart.».

În forma aceasta făcù paterul Barani mărturisirea unirii cu besereca Romei în limba lătimească, care limbă Teofil nu o înțelegea, în carea nu se știe din ce pricină n'a dat Barani episcopului titulă de Mitropolit și de Arhiepiscop.

După ce acea scrisoare se iscăli cu numele Episcopului și a tot clerului, se trâmise la împăratul Leopold.

Acest Impărat în 14 April., la anul 1698, au dat o scrisoare cum că preoții românești aceleași privilegii vor aveă care are religia cu care se vor uni, iar de nu se vor uni nici cu una, vor rămâneă cum au fost până aci.

10 Să nu caute preotului în casă străină a locui, expresiune proprie scriitorilor ardeleni cu sensul următor : să nu mai fie obligat preotul a locui.

Înainte de a se întări de Împăratul acea mărturisire Teofil, în luna lui Iulie, au murit ; din această cauză unii nu-l pun în numărul episcopilor uniți ; noi totuși, care ne-am îndătinat cugetul omului și voința cea hotărâtă, iar nu formalitățile din afară a lua în socotință, îl punem în fruntea catalogului episcopilor uniți și dela dânsul începem numărul lor în Ardeal.

(După : *Acte și fragmente pentru istoria bisericei romane de T. Cipariu. Blasiu 1855, pag. 70).*

Observări. — 1. Bucata de mai sus, face parte dintr'o carte netipărită a lui Samuil Micu, intitulată : a) *«Istoria bisericească a Românilor Transilvani»*. Din ea a publicat extrase Cipariu în *«Acte și fragmente»* (1855) și o aflăm des citată de Șineai, contemporanul său, în *Cronica Românilor*. Acesta o citează cu titlul latinesc, fapt care ne îndreptățește a crede că Micu a scris-o latinește sau a scris-o și românește și latinește, cum a mai făcut și cu alte lucrări ale sale.

Alte scrieri istorice ale lui Micu sunt : b) *«Istoria Românilor Transilvani, Munteni și Moldoveni, împreună cu faptele principilor»*, din care s'au publicat, în redacție latină, câteva fragmente într'o revistă a lui A. T. Laurian *«Instrucțiunea publică»* (1861). Acî se vede că-și propune a studiă la olaltă și cu interes egal trecutul tuturor Românilor. c) *«Despre origina Daco-Românilor»* (scrisă pe latinește : *De origine Daco-Romanorum*).

În aceste lucrări, ca și în toate celelalte ale sale, Micu a avut de scop să scoată din uitare trecutul neamului său, care nu eră de fel cunoscut streinilor și să combată pe inimicii Românilor care le tăgăduiau originea latină. El se silește a înlătură ideia ce începuse să aibă curs pe atunci, că pe vremea lui Aurelian Dacia a fost deșertată cu totul de locuitori și că Românii s'au așezat în Transilvania în urma Ungurilor.

2. Micu a făcut și lucrări religioase : *Acatistul*, unde se încearcă să scrie cu litere latine ; *Propovedanii* (predici) *la îngroparea oamenilor morți*, etc. A tradus Biblia, apoi din Sf. Ioan Crisostom, Toma de Kempis și alți autori bisericești.

3. El s'a ocupat și cu studii de limbă, scriind o gramatică română în limba latină : *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*. A scris-o latinește, pentru ca să arate streinilor, că limba noastră este de origine latină, și anume că este formată deadreptul din limba latină clasică. Misiunea gramaticului, după el, este să o scape de tot amestecul strein și să o facă iarăși pură, cum a fost înainte de contactul cu popoarele streine.

GEORGE ȘINCAI

George Șincai s'a născut pe la 1753—1755 la Șamșud. Primele învățături, el le dobândi în satul său. După ce studiază în mai multe orașe, între care și la Blaj, se călugărește la 1774, luând numele de Gabriel, deveni profesor la școala din mănăstirea Blajului. Fu trimis apoi de către Mitropolitul Grigore Maior, împreună cu Petru Maior, la colegiul pentru răspândirea credinței catolice (*De propaganda fide*) la Roma, unde după cinci ani luă doctoratul în filozofie și teologie.

Aci, la Roma, culese de prin biblioteci documente relative la istoria Românilor.

Intorcându-se, stete la Viena în mănăstirea sf. Barbara, unde Micu eră director de studii. Aci cercetă bibliotecile și colaboră cu Micu la gramatica română, despre care s'a vorbit mai sus.

După ce ocupă funcțiunea de catichet și director al școalelor greco-catolice din Transilvania, Șincai cutreieră diferite orașe, căutând documente, fu corector la tipografia Universității, din Buda. El muri în anul 1816 la Comitele Vass, pe ai cărui copii îi educase.

2. Din „Cronica Românilor și a altor neamuri“.

Anul 1504. Ștefan V, Domnul Moldovei, corona vitejilor, în anul trecut luase Pocuția dela Poloni; ci¹, bătrân și bolnav fiind și apropiindu-se de moarte iarăși o au dat îndărăpt în anul de acum; căci scrie Cromer²: «În vremea aceea Moldova s'au prigonit și năcăjit de Polonii noștri, așa cât Ștefan a trebuit să-și scoată oastea din țărîmile Pocuției, mai vârtos că el aveà prea mare durere de picioare; din carea mai pre urmă, nu mult după aceea, au și murit. Fost-au bărbat ca acela carea pentru inima cea mare, înțelepciunea militărească, știința lucrurilor de războiu și faptele cele norocoase asupra Turcilor, Ungurilor, Polonilor și a Tătarilor în veci trebuie să se pomenească. Căruia³ i-au urmat în domnie fiul său Bogdan (al treilea) Luscul⁴ (adică ponihosul, nu orbul de un ochiu); la ai noștri destul le-au fost că au câștigat înapoi Pocuția».

Ioachim Cureu⁵ scrie: «În anul 1504 au murit și Ștefan

1 Ci în loc de *dar*, o particularitate a scriitorilor ardeleni până în anii din urmă.

2 Cromer Martin, istoric polon (1512—1589).

3 Căruia = *acestuia*. Să se explice.

4 Luscul, latinism: *luscus*; noi zicem azi: *șășiu* sau *încrucișat*.

5 Cureus (I.), medic și istoric german (1532—1573).

Românul, ostaşul cel vrednic de vecinică pomenire, care cu mărimea şi cu tărimea sufletului şi cu norocul cel bun, au sprijinit toate năvălirile Turcilor, ale Tătarilor, ale Ungurilor şi ale Polonilor, pre carii toţi i-au învins cu mari bătăi».

Aşişderea scrie Istvanfi⁶, Brietie⁷.

Anul 1505. Alexandru, craiul Poloniei, zăcea bolnav în târgul Radom, unde l-au cercat solii lui Bogdan III, Domnului Moldovei, despre care aşă scrie Kromer : «Alexandru din Radom, după giurătaşa lui Iunie s'au purtat în Cracovia, unde l-au urmat solii lui Bogdan, Palatinului Moldovenilor, carii venise atunci la el în Radom. Iară Bogdan poşteă şi⁸ muiere pre Elisaveta, sora Craiului, şi, ca mai lesne să-şi poată dobândi pofta, făgăduia Craiului, că-i va da îndărăpt Tismenichia şi Cesibiezul. Ci el au fost cuprins ținuturile acelea dela Poloni după moartea tătâne-său, sau le ținuse ca de tată-său luate, sau care nu le aveă încă în mână, dară le puteă aveă ca pre ale sale, acelea le dăruia, nu se ştie. Ci dăruia ținuturile, care el nu le puteă țineă, ca cu o facere de bine ca aceea, carea lui nu în mult ii sta, cu atâta mai tare să tragă inimile Leşilor şi a Craiului spre sine. Se feriă fata şi mumă-sa (iarăşi Elisaveta) de căsătoria cu omul ponihos, totuşi n'au socotit să lepede cererea omului, ca nu cumvă să-l mânîe şi din prietin să-l facă duşman. Drept aceea pentru dar i s'au mulţămît lui Bogdan, dară răspunsul ce i s'au dat au fost îndoit». Aşişderea scrie Miron Logofătul.

Anul 1514. Acesta este anul cel mai nefericit pentru Români carii sunt supt sfânta corona Ungariei, pentrucă în anul acesta au căzut sub giugul sub carele şi astăzi gem mişei.

Pricina nenorocirii au fost, precum scrie Calvisie⁹ : «In anul 1514 solul papei Leon X au vestit în Ungaria indulgenţii sau iertare de păcatea celora carii se vor oşti împotriva Turciilor. Prin vestirea aceasta, mulţi s'au

6 Istvanfi (Nicolae) om de stat şi istoric ungar (1635—1615).

7 Brietie : Filip Briet, învăţat jezuit (1601—1668).

8 Pentru sine.

9 Sethus Calvisius, astronom, muzicant şi poet german (1566—1615).

adunat la olaltă, carii, neavând cele de lipsă spre hrana vieții, și-au ales șie povățuitor pre Gheorghie Secuiul sau Secheli și au jefuit toată Ungaria, împrotivindu-se tuturor. În patru luni au omorît la șeptezeci de mii de oameni, între carii au pierit patru sute din nobili. Ioan Zapolia, voevodul Ardealului, pe aceștia mai pe toți i-au prins și i-au flămânzit trei zile, apoi i-au slobozit asupra povățuitorului lor să-l sfârtice cu dinții și, după ce l-au sfârticat, i-au tăiat capul.

Analii bisericii din Brașov zic : «În anul 1514, răsmirița Curuților¹⁰ din Ungaria, ce s'au fost stârnit prin povățuirea lui Gheorghie Doșa Săcuiul, s'au stins prin Ioan Zapolia, voevodul Ardealului. Gheorghie Doșa s'au prins lângă Timișoara și după ce s'au încununat cu coronă de fer arsă, s'au sfârticat de ai săi».

Ci ori cum au fost cruzimea aceasta, Românii și Ungurii cei proști de sub sântă corona Ungariei o pot plânge pururea ; pentrucă aceștia mai nainte eră oameni slobozi, adecă se putea mută de pe un loc pe altul, când vrea, dacă plăteă domnilor, pe ale căroră locuri ședeă, ce li se cuvenea și-și plăteă datoriile. Dar în toamna din anul acesta 1514, [când s'a primit și Tripartitul¹¹ sau fundamentul legilor ungurești și ardelenesti, cel din Ștefan Verbeuși alcătuit, din carele scriu acestea] s'au făcut iobagi deplin, adică așa s'au legat locurilor pe care ședeă, cât dintr'însele nu s'au putut după aceea mișcă sau, de s'au mișcat neștine, s'a dus înapoi cu sila.

Totuș slujba care eră datoriu să o facă domnilor pământești, dintru început n'a fost fără de măsură grea, căci eră datoriu să lucre numai o zi în săptămână, să dea în toată luna fieștecarele câte o găină, pe an două găște, una, la Rusalii, alta, la ziua sântului Martin, apoi iarăși pe an zece gazde dimpreună, un porc gras, pre seama domnilor săi celor pământești.

Iar după ce s'au milostivit atotputernicul Dumnezeu

10 Șincai explică această numire, după istoricul Haner, zicând că toți partizanii lui Doșa aveau cruce roșii pe haine și dela aceste cruce s'au numit Curuți.

11 Tripartitul : *Opus Tripartitum juris consuetudinarii Inclyti Regni Hungariae*, codice publicat de Ștefan Werböczy în 1514 după ordinul regelui Vladislav II. A servit ca fundament al legilor din Ungaria până târziu.

a certă mândria sântei bisericei Romei prin mădulările ei, adecă prin protestanți sau luterani și calvini, carii singuri au deschis mintea apusenilor, (aceasta zic nu că doară, că însumi m'aș abate dela acelea care le-au descoperit Dumnezeu, le-au învățat Domnul nostru Isus Hristos, le-au propoveduit SS. lui Apostoli și Ucenici și sântă biserica lui mi le dă să le cred, căci acestea toate le mărturisesc și cu agiutoriu lui Dumnezeu sunt gata a le apăra și cu punerea vieței mele, — ci pentrucă știu năravurile popești, ca unul care am fost între dânsii și în cinul lor cel mai de gios în sfințire, dar al doilea în deregătorie, ca un canonic în zece ani, dela anul 1774 când plinisem al vârstei mele 19 ani, până la 1784), neamul nostru cel românesc întreg, adică nu numai proștii, ci și nobilii din Ardeal și părțile țerii Ungurești, pentrucă n'am primit rătăcirile protestanților, precum nu primisem obiceiurile Bisericei Romei mai înainte, la atâta au ajuns, cât numai suferiți s'au ținut în Ardeal, și părțile țerei Ungurești, precum arată Aprobatele Ardealului; ba proștii la atâta agiunsesse pe vremea mea, de se vindea ca dobitoacele fără de loc, nu cu locul pe carele locuia împreună — afară de slujbele care le făcea domnilor pământești, începând de Luni până Sâmbătă seara, în toată săptămâna, preste tot anul. Dumineca, fiindcă alta nu se putea lucra, domnii cei pământești pre iobagii săi îi trimetea cu cărți pre la alți domni.

Preoții românești trebuia să dea dajde domnilor pe an și să le crească și hrănească câni; pre feciorii lor îi răpea dela învățături și, făcându-i curteni, îi sileă să-și mute legea și credința; și altele mai multe făcea domnii pământești cu bieții Români, mai vârtos Domnii aceia carii se lepădase de neamul, legea și credința Românilor din carii eră prășiți, numai ca să-și poată tăgădui neamul și să se arate a fi de neamul unguresc.

Mulți Domni de aceștia ți-aș putea număra aci, ci fi las pentru țensura prin carea va merge hronica aceasta mai nainte de a se tipări, de se va tipări supt sânta corona Ungariei, precum mi-ar fi voia.

(După prima ediție din 1853).

Observări. — 1. Bucățile de mai sus fac parte din lucrarea lui Șincai, intitulată: *«Cronica Românilor și a altor neamuri încât au fost ele așa de amestecate cu Românii cât lucrurile, în-*

«tâmplările și faptele unora fără de ale altora nu se pot scrie de înțeles, din mai multe mii de autori în cursul de 34 de ani culeasă și după anii dela nașterea Domnului nostru Is. Hs. alcătuită». Această operă cuprinde evenimentele dela 86 până la 1739. Ea este o înșirare, an cu an, a diferitelor fapte istorice, alcătuită mai ales din citațiuni dintr'un foarte mare număr de autori streini și din cronicile românești, însoțite din când în când de reflexiuni de natură mai particulară sau mai generală, în care se pot vedea ideile și credințele sale.

Din cauza formei adoptate, legătura dintre fapte e slabă.

În judecățile sale se arată foarte independent și lipsit de prejudeții. Deși călugăr greco-catolic, el nu se dă la o parte de a arăta în adevărata lor lumină pe Iezuiți; deși unit, el cercetează faptul acesta al Unirii Românilor și îi arată nu numai rezultatele cele bune, dar și pe cele rele.

Viitorul neamului îl preocupă foarte mult. Voiește ca Românii din Transilvania să fie îndreptățiți egal cu Ungurii, iar cei din Principate să scape de sub domnia streinilor și să se poată guvernă singuri.

Cât a trăit, Șincai n'a putut publică întreagă această lucrare pentru că censura maghiară a găsit-o periculoasă și i-a pus această rezoluție: «*Opera e vrednică de foc, iar autorul de furci*» (*Opus igne, author patibulo dignus*).

Domnitorul Moldovei, Grigorie Ghica, a cumpărat manuscrisul și l-a tipărit la 1853.

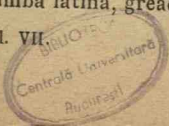
2. Șincai s'a ocupat și cu studiul limbii, colaborând la *Elementa linguae Daco-Romanæ* a lui Micu, pe care în 1805 o tipări în a doua edițiune. El nu se poate mira în destul cum Românii nu voiesc să se întoarcă la literile latine.

PETRU MAIOR

Născut pe la 1760, Petru Maior studiază în cele din urmă și la Blaj, unde se călugări; apoi merge la Roma împreună cu Șincai, unde învață teologia și filozofia. Intorcându-se în Viena, rămase câțva timp ca să se ocupe cu dreptul canonic.

Petru Maior a fost, după terminarea studiilor, profesor la Blaj. După câțiva ani, părăsi rasa, se făcu preot de mir și deveni paroh și apoi protopop.

Murind Micu, direcțiunea tipografiei Universității din Buda, unde acesta fusese censor și corector, cere episcopului Vulcan să recomande alt bărbat pentru acest post. Vulcan propune pe Maior, arătând că are merite mari: cunoaște bine limba latină, greacă și italiană, e cunoscător

adânc al limbii românești. În urma acestei propuneri, Major fuse numit la 1809 corector și censor la Buda, unde stete până la moarte (1821), dând studiilor de istorie și limbă românească tot timpul pe care funcțiunea i-l lăsa liber.

3. Dialog pentru începutul linbei română

Intră nepot și unchiu.

Nepotul. Pe Români și numele și făptura împreună cu toate plecările îi vedește a fi viță de Romanii cei vechi, carii oarecând peste toată lumea domniă... de aceasta nu am îndoială. Ma¹, de unde se trage începutul țesăturii limbii care astăzi atât în gura Românilor se aude precum și în scripturile lor se vede, nu escu² fără îndoială. Mă bucur, unchiule, că te aflai având puțin răgaz de către lucrurile cele multe ale diregătoriei tale... că sâm³ încredințat cum toată îndoiala mea o vi⁴ desface și o vi risipi.

Unchiul. Deoarece asupra unui lucru așa frumos și mie pre plăcut este aieptată⁵ voia ta, cu atât⁶ mai bucuros mă învoiesc și mă aplec a face destul dorirei tale, că mai nice unul nu aflu care deajuns să fi descurcat lucrul acesta.

Nepotul. Cu mulți am prins vorbă despre aceasta; ma nice cu unul nu m'am întârnit⁷, de care să mă fi despărțit multămit.

Unchiul. Două sunt părerile învățaților carii fără de pismă voiesc a cuvântare în lucrul acesta. Unii zic că linba română e linba latină stricată și scăzută dela floarea linbei latină. Alții zic că la Romanii cei de demult două linbi au fostu, una care o grăiă poporul, alta care o învățau la școală cu ajutorul gramaticiei.

Nepotul. De care dintră aceste două păreri se cade să ne ținem?

Unchiul. Părerea celor de ântea de acolo este pornită că, văzându ei multe cuvinte latinești în linba română, iară țesitura ei cea din lontru destinptă (osebită) de țesitura linbei care o citesc în cărțile latine, se alune-

1 dar.
2 sunt. Formă luată din dialectul macedonean.
3 sunt

4 vei.
5 îndreptată.
6 atât.
7 întârnit.

cară a crede că aceasta cu scăderea dela floarea linbei latină și cu stricarea ei s'au întâmplat. Ma, de vi înțeți pre acești a răspundere: când, unde, pentru ce, cu ce mijlociri s'au întâmplat scăderea aceasta și stricarea? au vor amuși, au, de nou, vorbe goale fără de nicio dovadă vor adauge.

Nepotul. Se poate zice că stricarea aceasta s'a făcut în Dacia prin mestecarea și lunga petrecere a Românilor cu multe ghinte seau popoară varvare.

Unchiul. Și aceasta e vorbă deșeartă. Linba română nu numai în multe cuvinte care seau nice cum nu sunt în linba latină seau cu altă față se află; ci și în țesitura ei cea din lontru se lovește cu linba spaniolă, cu a Frâncilor și mai vârtos cu linba italiană. Deci, daca linbile acum zise împreună cu cea română, precum întră sine în multe se lovesc, așeă întru aceleaș se desclinesc de cea latină, pretinsa scădere seau stricare nu în Dacia s'au întâmplat, ci pricina neasemănării linbilor acestora cu cea latină acolo trebuie să se cerc de unde au pornit aceste linbi, adecă la Roma, în Italia.

Unchiul. Linba latină cea gramaticească chiar⁸ se vede că este linbă nu firească, ci meșteșugită și care nu se poate învăța fără numai cu ajutorul gramaticii. Chiar se culeage aceasta din cuvintele acele a lui Quintilian că alta e a vorbi latinește, alta gramaticește. . . .

Nepotul. Nu poate fi îndoială că doauă linbi au avut Romanii cei de demult. Ma, rogu-te, unde e azi linba cea poporană a Romanilor? au doară au perit?

Unchiul. Linba poporului Romanilor celor de demult vecuește până astăzi în gura Românilor noștri. Că cu această linbă au venit strămoșii Românilor dela Roma în zilele înperatului Traian, carele... despoind Dacia de lăcuiorii cei vechi, nemărginită mulțime de Romani din toată Italia au adus în Dacia.

Nepotul. Dacă linba românească e linba poporului Romanilor celor de demultu, pentru ce Români puțin se pot înțelege în vorbă cu Francii, cu Spaniolii, ba și cu Italianii? . . .

Unchiul. Când s'au dus Romanii a locuire în Spania. și în Galia, țerile acele eră pline de lăcuiorii cei vechi

⁸ Chiar = clar. E o formă care se află încă ici colo în scrierile Ardelenilor.

ai țărilor acelora; pentru aceea linba romană, nu după lung timp, s'au amestecat cu linba lăcuitorilor celor vechi. Iară după ce au intrat ghinte nemțești în Spania și în Galia, cu mult mai tare s'au strămutat linba romană. Linba Italiană s'au amestecat cu cuvinte de a Longobarzilor... Romanii, strămoșii Românilor, când au venit în Dacia, au aflat această țară cu totu deșertă de locuitori; așa mai cu lesnire au putut-o să se țină în trăgimea linbei romană... Drept că, prin Dacia, după ce au descălecat Romanii acolo, multe ghinte varvare au trecut, ba au și lăcuit acolo... ci numărul cel cumplit al Românilor precum și inima cea boierească a lor a nu se mestecă în căsătorie cu muieri de soiu străin, au împedecat ca să nu se schimosească linba romana prin linbi varvare...

Nepotul. Calcocondila, unul dintră scriptorii bizanțini, zice că linba română este asemene linbei italiană, ma așa e de stricată, cât cu greu pot Italianii să o înțeleagă. De unde urmă, că nu linba italiană, ma cea română s'au abătut dela linba poporului roman.

Unchiul... Drept are Calcocondila că Italianii nu lesne se pot înțelege în vorbă cu Români. Iar neștiind Grecul că schimbarea linbei s'au întâmplat de partea Italianilor și nu de partea Românilor, neînțelegerea Italianilor în vorbă cu Români o impută stricăciunii linbei română; întru care greși Grecul, că, precum am arătat, nu linba română, ma cea italiană prin Longobarzi și prin ai săi învețați s'au abătut dela linba poporului romană cea veche.

Nepotul. În limbile italiană, galică și în cea spaniolă pare că mai multe cuvinte se află latine decât în linba romană. Așa dară linba română e stricată și pentru aceea stricăciune cu anevoie se pot înțelege Italianii cu Români în vorbă.

Unchiul. Italianii, Spaniolii și Frâncii, de când au îmbrățoșat credința creștină, în bisericele lor s'a ținut linba latină cea gramaticească. Mai sus de o mie de ani întră popoarele aceste nu se scria cărți fără numai în linba latină cea gramaticească... Iar Români din veacurile cele din întâia nici o împărțășire n'au avut cu Romanii, nice au învățat linba latină cea gramaticească.

Linba Română toată e linba Romană, care fu alcătuită din Latina poporană și din toate alte distinpte linbi ale popoarelor Italiei, care fură invinse de Romani, și se fe-

ceră un nation⁹ cu Romanii. De aci se precepe precina, pentru ce în Italia totdeauna linba romană a fost împărțită în multe dialețe¹⁰, că, mestecându-se noii Romani, adecă popoarele cele învinse. . . n'au putut să nu țină unele cuvinte și chipuri de graiu ale linbilor sale celor vechi.

Din cele de mai sus zise, limpede se vede că nu linba română, ma cea italiană și celelalte au pățimit schimbare, și pentru aceea acum Italianii, Spaniolii și Francii puțin se pot înțelege cu Românii în vorbă. Precum și aceea nu mai puțin chiar este, că cel ce va vre să judece drept despre linba cea de demult a poporului Roman, trebuie să ceară ajutor dela linba română.

Nepotul. Puține cuvinte latine, mi se pare, a fi în linba română; cele multe dară vor să fie din linbile popoarelor Italiei, care sură învinse de puternicii Romani, și apoi împreunate într'un nation cu Romanii?

Unchiul. Sunt și de a ziselor popoare ale Italiei multe cuvinte în linba română, ma cele mai multe sunt din linba latină... Multe cuvinte ale linbei latină poporană, care sunt în linba română, linba latină cea gramaticească le-a dat altă formă. Pentru aceea cu vederea din ântea se par a nu fi latine.

Ma de vi cerca cu chiaia¹¹ cea de mine o ortografie întribuințată, începutul sau rădăcina lor, care în inseele este încuibată, vi află că sunt latine ca și cele ce citesc în cărțile cele în linba latină gramaticească. Până vor scrie Românii cu slove cirilicești niciodată nu vor fi vederoase cuvintele latine în linba română. Cu atânta funingine au acoperit boiereasca lor față și ca într'o neagră capsă¹² fără speranță de scăpare amar le țin închise!...

Nepotul. Sunt unele cuvinte în linba românească, care azi nu se află nici în linba latină cea gramaticească, nici în cea italiană, nici în cea spaniolă, nici în cea francică, nici întru alte linbi nouă cunoscute; acele, mi se pare, apriat¹³ lucru a fi, că strămoșii Românilor le-au împrumutat dela ghinte varvare¹⁴, care mai de mult îmblau prin Dacia, și acum sunt stiuse.

9 națiune.

10 dialecte.

11 cheia. E vorba de scrierea sa despre ortografia limbii române.

12 cutie.

13 sigur.

14 barbare

Unchiul. Găcături desvănate, și care nu ajung o ceapă degerată sunt acele, a cercă cuvintele române în linbi de acelor ghinte stinse, care nu se ști¹⁵ ce limbă au avut în gura lor. Am zis mai sus că în Italia, multe dialete au fost, și până astăzi sunt. Deci se cade a zice că cuvintele de tine pomenite, din unele ținuturi ale Italiei fură de strămoșii Românilor în Dacia aduse; acele, cum se întâmplă, în Italia s'au dat uitărei, la Români până azi vecuiesc. Au nu și Românilor aici s'au întâmplat aceea?

Unele cuvinte latine întră Români cei din Dacia lui Aurelian până astăzi sunt în gura lor; la Români cei din Dacia lui Traian nice cum nu se audu, și în contră unele rămân în Dacia lui Traian care în Dacia lui Aurelian în deșert le vi căută.

Nepotul. Nu mă îndoiesc că linba latină cea din cărți va fi mai vechie decât linba latină cea din gura poporului latinu.

Unchiul. Ba nu. Că linba latină cea din cărți este meșteșugită nu firească, precum au fost linba poporană. Și cunoscut lucru este că mai vechiă este firea decât măiestria. Linba latină cea din cărți e născută din linba latină poporană, adică din linba poporului fu prefăcută, precum orice limbă cultivată din linba poporului au luat începutul său; după aceea fu pre încetu mult avuțită, frumusețată, și cu nouă și nouă străluciri direasă până în zilele acelu mare orator al Romanilor Cicero.

(După *Lexiconul românesc-latinesc, unguresc-nemșesc...* Buda 1825. Dialogul acesta e publicat acolo pe două coloane: cu litere latine, cu litere cirilice. Ortografia din textul cu litere latine e înlocuită aci cu ortografia Academiei).

Observări. — 1. Aceste pasagii sunt luate dintr'o lucrare filologică a lui Petru Maior intitulată «*Dialog pentru începutul linbei română*». Ea s'a tipărit mai întâi într'o scriere latinească a lui Maior (*Orthographia romana sive latino valachica una cum clavī qua penetrabilia originationis vocum reserantur*) din 1819; după aceea în fruntea *Lexiconului* din Buda la 1825 și apoi la finele edițiunii a doua din opera sa «*Istoria pentru începutul Românilor*, Buda, 1834».

Acî el susține originea latină a limbii române, ea și Micu și

Șincăi în Gramatica lor, dar se deosibește de dânșii, pentrucă aceștia socotiau că limba noastră e formată din latina clasică, iar Maior spune că româna s'a format din latina vulgară. El crede că toți Dacii au fost exterminați și coloniștii au venit din Italia, au adus cu dânșii vorbirea lor vulgară și au păstrat-o așa cum a fost, astfel că dacă nu s'ar fi adaus împrumuturi dela străini, ar fi și azi tocmai ca la venirea lor în Dacia. Dacă dar s'ar învoi Românii să lase la o parte toate aceste împrumuturi, s'ar căpăta limba latină vorbită de popor în timpul republicei. Limba aceasta, fiind anterioară evoluției literare din epoca de aur, urmează că limba română e anterioară limbii latine clasice.

Ca să aplice principiile ce expune în acest dialog, Maior face tractatul de ortografie care crede el că va fi o cheie cu care să se afle originea vorbelor. Sistema ortografică a lui este dar etimologică, pentrucă numai în acest sistem latinitatea limbii poate să se arate bine.

4. Din „Istoria pentru începutul Românilor în Dacia“.

*Tocma fără crezământ lucru este toți Romanii
în zilele lui Aurelian să fi eșit din Dakia preste Dunăre
în Misia.*

Voitorii de rău Românilor, din cuvintele scriitorilor cele mai sus (§ 1) cetite, vreau a culege, că în zilele lui Aurelian toți Romanii au eșit din Dakia, și Romanii cei ce sunt acum din coace de Dunăre, nu din Romani în zilele lui Aurelian rămași în Dakia sunt prășiți, ci din cei ce după Aurelian întru alte veacuri târziu de preste Dunăre au venit aici în Dakia.

Care a lor din pismă născută părere a fi răsufată întru acest chip adevărim.

Deci, dacă în zilele lui Adrian, nu multă vreme după ce descălecăse Romanii în Dakia, cu neputință fu a-i mișcă pe Romani, măcar că barbarii le sta în spate, din lăcașurile întru care eră întemeiați în Dakia, a-i scoate de acolo și a-i așeză aiurea; cu cât mai cu neputință eră pe Romanii căsași a-i scoate din Dakia și a-i așeză airea în zilele lui Aurelian? Întru atâta mar de vreme câtă cursă dela anul Domnului 105, carele e anul descălecării Romanilor în Dakia, până cătră anul 274, în carele zic că se întâmplă trecerea Romanilor din Dakia preste

Dunăre, și așezarea lor în Misia, cât s'au fost înmulțit Romanii țărani dintru acea nemărginită mulțime, carea fu trimisă de Traian în Dakia ! Ba încă și cu alte colonii nouă s'au fost mai adaos cele vechi, cum însemnarăm mai sus (cap. II § 7). Singură această dovadă, fără de cele ce mai jos voi aduce, destul de limpede arată, că nu toți Romanii au trecut din Dakia preste Dunăre, ca să se așeze în mijlocul Misiei.

(După edițiunea din 1812 a scrierii lui Maior pag. 32—36).

Observări. — 1. Pasagiile acestea fac parte din scrierea istorică cea mai însemnată a lui Petru Maior, intitulată *a) «Istoria pentru începutul Românilor în Dachia»*.

Opera lui Maior este pornită din dorința sa de a combate pe cei ce nu recunoșteau originea latină a poporului său și obișnuiau «a vomî, — zice el în prefață — cu condeii asupra «Românilor, strănepoții Romanilor celor vechi ; ba dela o bucată «de vreme unii dela alții împrumutând defăimările fără de nici-o cercare a adevărului de isnov le dau la stampă și cu cât Români mai adânc tac, cu atâta ei mal vârtos se împulpă pre Români a-i micșorâ și a-i batjocorî». Se hotărăște deci să scrie ca să dovedească continuitatea noastră în Dacia Traiană, «ca, văzând «Românii din ce viță strălucită sunt prășiți, toți să se îndemne «strămoșilor lor întru omenie și în bunăvoință a le urmâ».

De sigur că astăzi, după trecere de atâția ani, după scoaterea la lumină a unui mare număr de argumente istorice, și mai ales filologice, lucrarea lui Petru Maior ne apare defectuoasă în chestiunea roesleriană ; dar el are meritul de a fi cel dintâiu istoric român care a căutat să răspundă în mod sistematic acelor care ne tăgăduiau originea neamului.

b) O altă lucrare istorică importantă a lui Maior este *Istoria Bisericei Românilor*, atât a celor din coace cât și celor din colo de Dunăre. Ea a fost scrisă în ultimii ani ai vieții sale, și tipărirea s'a întrerupt din cauza morții autorului. Dorința ce mărturisește că a avut de a cunoaște tot trecutul Bisericii române se explică prin faptul educațiunii clericale ce primise, dar de sigur că și interesul istoric l-a preocupat. Mai mult decât pentru alte popoare, pentru Români, și mai cu seamă pentru cei de peste munți, fazele prin care a trecut Biserica, viața și activitatea prelaților, au o importanță mare prin faptul legăturii strânse ce a fost între Biserică și cultura națională în curs de mai bine de trei secole.

2. Dela Petru Maior au rămas și lucrări religioase-morale.

Acestea au de scop să formeze cultura preoților și în acelaș timp să răspândească idei de morală și de credință și în ceilalți cititori. Astfel sunt a) *Predicile* destinate a se citi la sărbători, în care îndeamnă pe oameni la un traiu modest, activ și cu frica lui Dumnezeu. Tot cu acest scop scrie b) *Didahiile*, învățături pentru creșterea copiilor, în care aflăm sfaturi relative la educațiune, toate pornind dela principiul că educațiunea cea mai severă este cea mai bună. Dar părinții trebuie să puie mare preț pe exemple căci «cuvintele nu sunt alta fără o icoană a lucrării, pilda este însăși lucrarea».

3. Preocuparea pentru educarea tinerimii îl îndeamnă să facă și traduceri. Astfel el traduse *Intâmplările lui Telemac* de Fénelon. E interesant a observă că le-a tradus din limba italiană, nu după original.

BUDAI-DELEANU

Avem puține cunoștințe biografice despre Ioan Budai-Deleanu. Fiu al unui preot de sat din Hunedoara, el este contemporan cu Șincai și cu Maior. A studiat în Viena teologia, dar nu s'a făcut preot. El a fost cum se întitulează el însuși în *Lexiconul românesc-nemșese* ce a publicat la 1818, «chesaro crăiesc sftenic la județul nemeșilor în Liov»¹. El a trăit mai mult printre streini, ceea ce nu l-a împiedicat să-și iubească totdeauna neamul și cu deosebire poporul cel asupra de nemeșii ungurești sau unguriți.

5. DIN «ȚIGANIADA»

(Din cântul I)

Acum a lui Constantin cetate²
 Sub mânule căzuse agarene³
 Pentru că Grecii uitase a se bate
 Și le eră mai drag a zăceà în pene
 Și a face săboare pe întrecute
 Decât săbii a purtă și scute.

.....
 Iar Turcul, îngâmfat de atâte
 Biruințe mari și luminoase
 La toate țările creștinite,
 Surpăciune și moarte jurase.
 Cu șireaguri crude întărătate
 Jăcuiă împrejur țările toate...

1 Consilier austro-ungar la
 tribunalul nobililor din Lemberg.

2 Constantinopol.

3 În mâinile Turcilor. Să se
 observe forme *mânule*.

Așa sta lucrurile europene,
 Când se tâmplă ceastă minunată
 Istorie, într'a țării muntene
 Ținut, precum se vede semnată
 La cronica Cioarei în pergamină³,
 De unde are și credință deplină.

Vlad întâi (zis cumplit), pe acea vreme
 Eră Domn în Țara Muntenească,
 Vrednic un irou ca să se chieме.
 Nu fù el din cei ce numai cască
 La venituri și pungi, iar de Țară
 Nu le pasă, tocmai să și piară...⁴.

.....
 Pentru aceste dar, cu bună pază
 Formându-și el oaste neinvinsă,
 Gloate păgâne cu mână vitează
 De multe ori în fuga îi prinsă,
 Iar pe cei prinși cu moarte sureapă⁵
 Făcea să-i tragă de vii în țeapă.

Acum la treizeci de mii aproape
 De tâlhari Agareni împănasă,
 Nici lăsa pe nime să-i îngroape,
 Ci vulturilor mâncare aleasă
 Și corbilor de jaf ca să fie,
 Porunceà neîngropați să rămâie.

Până fù el în Țara Muntenească,
 Nu îndrăznià Turcii să pui mână
 Ca înainte și s'o jefuiască,
 Căci foarte le eră fără îndemână
 A fi trași ca purceii în frigare;
 Și socotià bine, cum îmi pare.
 Mahomet al doilea cu nume⁶
 Stăpânià la Poarta d-Otomană⁷,
 Care până aci gândià că-s glume

³ Pergament. Cioara e numele schimbat al unei mânăstiri din Ardeal, de ai cărui călugări vrea să răză autorul.

⁴ chiar dacă ar pieri.

⁵ grozavă.

⁶ Mahomet, cuceritorul Constantinopolei.

⁷ Aci un *d* eufonic ca în poezia poporană : *Cu flori de d-argint*).

Ce făcea Vlad cu oastea munteană ;
Iar mai pe urmă, spre a să măhnire,
El se încredință cu bună știre.

Miră-se de ocarnica 'ndrăznire
Și, luând lucrul la socoteală
— Cum aveà în sine cumplită fire —
Arse cu mânie ca și o bală⁸,
Hotărînd a face izbândă amară
Pentru atâta suferită ocară.

.....
Iacă, sburând vestea în trâmbă⁹ sună
Că vin Turcii cât frunză și iarbă
Ca robiei Țara să supună.
Toți boierii se scarpină în barbă,
Cocoanele-și frâng albe mânuțe,
Lacrimi din ochi le merg unduțe.

Numai Vlad cu d-inimă nefrântă
Și înarmat pe păgân îl așteaptă.
Nimic dela scopos nu-l desmântă¹⁰ :
Toate orânduiește, toate îndreaptă
Spre îmbrâncirea păgânelor gloate,
Măcar să fie nenumărate.

Toate întâiu la munți trage bucate,
Femei, copii și fără putere
Moșnegi; părăsind pustie sate;
Și toate ce sânguința cere
Spre apărarea sa și a Țării face ;
Însă numai una lui nu-i place.

Adecă, că în Țara Muntenească
S'află multă netrebnică laie
De vița murgie țigănească,
Care nici în arme la bătaie,
Nici în alt chip slujia pentru Țară,
Ci erà mai vârtos de povoară...

8 Bală din lat. rustic bava (după etimol. d-lui Hașdeu) înseamnă scuipat, scuiatul de fiară sălbatică, de aci prin metonimie chiar fiară sălbatică.

9 Trâmbiță. Aci formă fără sufix deminutiv.
10 nu-l schimbă.

Deci poruncă dete în toată parte
 Ca Țiganii la un loc să s'adune,
 De Cetatea Neagră nu deparțe,
 Intre Alba și Flămânda, cum spune
 Hronica, iar mai pe larg hârtoaga
 Din mânăstirea dela Zănoaga.

Destul că, peste puține zile,
 Acolo țigănia se strânse
 Cu șetre, copii și copile
 Incingând apoi arma neînvinșă
 Jurară lui Vlad Vodă credință
 Cu toată a lor prea murgă sămință...

.....
 Intâiu dară de toți purcească
 Ceata lui Guliman vestită,
 Toți ciurari și feciori de acasă;
 Vai de acela care-i întărită!
 Trei sute eră ei pe îndelete,
 Afară de prunci, muieri și fete.

Dar armele lor cele îngrozite
 Eră niște mari furce de șatră
 Pe la vârfuri cu fier agerite,
 Cu care îndată trântea pe vatră,
 Pe vrășmaș de aproape sau deparțe:
 Acolo să vezi capete sparte !.....

.....
 După acești veniră înainte
 Armați și în rânduri tocmite bine
 Zlătarii, de inele și ținte
 Făcători, două sute: iar cine
 Li duce și le este povată?
 Tânăr Parpanghël și mândru în față.

Acesta rudea în direaptă spită
 Cu craiu Zândadelu, a cărui mare
 Și peste toți înălțată viță
 Tocmai de unde soarele răsare
 Cu soarele împreună ieșise,
 Precum el până trăi se scrisă.

Drept astă tot dintr'acea nălțată
 Rudă, — până ce au stat împărăția
 Țiganilor — pogoră din tată
 Pe fiii, sceptru și toată domnia.
 Așa dintru început ei domniră
 Până când țara sa prăpădiră.

.....
 Cel mai bun cântăreț el din gură
 Și din lăută eră, minte isteată
 Având și tot felul de învățătură
 Ce place la boieri în pălațe ¹¹
 Acest fel eră voivodul mare
 Al Zlătarilor, mergând călare.

Iar după dansul, tot alese
 Șiraguri, din fumegata lui ceată,
 Se duceă într'un rând, tot câte șese,
 Căror urma celaltă gloată
 În pielcuță goală, golișoară
 Și scripcând ¹² de neagră ca și-o cioară.

Cei într'armați aveă buzdugane
 De aramă și bine țintuite,
 Toți oameni tari și groși în ciolane,
 Cu păru îmburzit, barbe sbârlite,
 Haine aveă lungi, scurte și învrăștate,
 Unii fără mâneci, alții rupte în spate.

A treia cu pasuri măsurate,
 Căldărarii înalți de stat se iviră.
 Toți căciulați, cu barbe afumate.
 De tăria lor lumea se miră:
 Taie arama, ca niște șindile,
 Și rabdă foamea câte trei zile.

.....
 A patra venind, se văzură
 Fierarii cu ale sale baroase,
 Arzătorii de cărbuni și sgură.
 Intr'armați erau și ei cu coase
 Pe niște druguri lungi îndreptate
 Și în forma lăncilor ferecate.

11 *palate*. Aci după forma italiană *palazzo*.

12 *sclipind*.

Ducul ¹³ lor erà cel Drăghici cu minte,
 Carele multe veacuri văzuse
 Și totuși din gură nici un dinte
 Încă până acolea nu-i căzuse.

Trei sute de armați numărà ceata,
 Pedestrima aleasă. Fieșicare
 Mergeà voios și de răsboiu gata;
 Purtà ei cu sine de vânzare
 Seceri, cuțite, foarfece, zale
 Și nu le lipseà... numai parale.

Sosiră apoi în șireaguri groase
 Lingurarii cu securi pe spate,
 Toți bine îmbrăcați, cu barbe rase
 Și la brâu având niște bărzi late
 Ce toate soiuri de lemne taie,
 Armă prea bună și de bătaie.

Povața lor și vrednicul jude
 Erà Neagul, iubeț de dreptate,
 Însă acum numai de stânga aude,
 Și e cel mai bun meșter de covate.....

Vlad Țepeș, după ce-i vede pe toți trecând, le ține următoarea cuvântare :

«Ascultați voi cioare blestemate!
 Iată că v'am dat arme voinice
 Precum și tot feliul de bucate.
 Însă, ca în zadar să nu vă pice
 Para în gură zăcând voi pe spate,
 Olaturi vă voi da, țarine și sate.

«Iar de acù înainte ca țărani
 Ceilalți din mândra Muntenie
 Veți fi socotiți și voi Țigani,
 Dacă veți arătà hărnicie;
 Numai cât trebuie, lângă acele,
 Să pliniți și alte porunci a mele.

«Intre Bărbătești și între Inimoasa
Este un loc care Săpăteni se chiamă ;
Acolo țigănia sdrențoasă
Tăbărând va fi, și luând seamă
De a face toate câte domnească
Măria Mea va să-i poruncească.

«Să știți că Turcii acum în Țară
Au intrat, că toate ard și prădează,
Pentru aceea fuga v'ar fi zadară,
Ci mai vârtos cu d-armă vitează
A s'apără e silit fieșicare
Și nici vă rămâne altă scăpare.

«Pentru aceasta, eu, ca și un părinte
Al țării și stăpân, v'am dat arme
Ca să vă apărați — dacă aveți minte —
Când ar căuta Turcii să vă sfarme
Căci, aflând ei țigănia nearmată,
Ar putea-o prăpădi deodată....

.....
«Datu-v'am tot feliul de bucate :
Multe legumi, oară¹⁴ și poame,
Două mii de slăninii afumate,
Să nu răbdați în tabără foame,
Zer destul, lapte acru și răchie
Ca mai dragi armele să vă fie.

«Lângă acestea, coșuri de făină
Pentru mămăligă, multe sute :
Să vă fie la prânz și la cină ;
Atâteași de urdă putini umplute.
Dar voi, încărcând toate aceste,
Mergeți fără a face mare veste.

«Imbrăcându-vă în arme viteze,
Ce v'am dat, purcedeți înainte,
Iară nimene să nu cuteze
Rămâneă înapoi — de are minte —
Că amintere va trebui să moară,
Fiind împușcat ca și o cioară».

14 păsări de curte : găini, rațe, etc.

Atunci într'o gură gloata zisă :
 — «Mulțumim foarte Măriei Tale
 De toate, iar mai vârtos de elisă¹⁵.
 Ian vie acum de hăi cu cealmale
 Și înceapă cu a noastră țigănie
 I-om sătură noi de bătălie!»

Apucând apoi Drăghici voroava :
 — «Luminate Doamne, în Țara toată,
 Zise, știm că ți-a răsbătut slava
 Și nu este cinevâ să poată
 Călcă poruncă Măriei Tale,
 Ba nici pe departe să te înșale.

«Dar să ierți Măria Ta! Se zice
 Că ar fi de tâlhari căile pline.
 Noi n'am vreâ sa avem cu dânșii price,
 Ci am trăi cu toată lumea bine,
 Și ne temem să nu ne slujească
 Ori ucidă, laia tâlhărească.

«Rugăm dară pre Măria Ta foarte,
 Ca să ne dee pe drum vreo pază :
 Ori oșteni ce n'au frică de moarte
 Sau haiduci cu groaznice obraze.
 Și, dacă ar fi domnească îndurare,
 Două sute ar ajunge, ne pare».

Principului nu părù străină
 Această cerere țigănească,
 Căci—drept vorbind—eră de sfat plină.
 Pentru aceasta, din garda domnească,
 Porunci călăreți să-i petreacă
 O sută, până la Valea Seacă.

(După *Buciumul Român*, Iași 1877, An. II pag. 19—39).

Observări. — 1. Pe lângă câteva lucrări istorice (*Despre uni-
 rea celor trei națiuni, Iată cum aș descrie pe Unguri, Asupra
 Bucovinei*, etc.) și filologice (*Temeiurile gramaticii românești, Le-
 xicon-românesc-nemțesc și nemțesc-românesc*, etc.), Budai Deleanu

a scris o poemă eroică comică, *Țiganiada*, care are mari merite literare, fiind cea mai însemnată operă epică din literatura noastră.

Această poemă din care am extras pasagiile cele de mai sus, este intitulată cam ciudat: «*Țiganiada sau tabăra Țiganilor, poemation iroi-comico-satiric, alcătuit în 12 cântece de maestrul cântăreț Leonachi Dianeu îmbogățită cu multe însemnări și băgări de seamă critice, filozofice, istorice, filologice și teologice de către Mișon Perca și s'au dat afară la piramidă*».

Lucrarea lui Deleanu s'a publicat prima dată în 1877 în revista «*Buciumul român*»; apoi într'o broșură în 1900 la Brașov, cu modificări «*pe înțeles întocmită*».

Autorul și-a ascuns numele sub un pseudonim, *Leon Dianeu*, care prin anagramă ne dă *Ion Deleanu*.

2. Subiectul acestei poeme care are 12 cânturi, este expediția unei armate de Țigani în contra Turcilor, după porunca lui Vlad Țepeș. (O analiză amănunțită a poemei se află în manualul de Poetică pentru cl. VI).

Intr'însa, Deleanu concretizează admirabil caracterul neamului țigănesc așa cum și-l închipue poporul nostru. El ni-l prezintă lacom dar fără grija zilei de mâine, neîncrezător în sine, dar fudul, iubitor de libertate, dar nedestoinic de a fi stăpân pe propria-i soartă, leneș, nemernic, fricos și desmățat, — și ne face să rădem de faptele lui, în care se vădesc aceste caracteristice contradictorii. Dar, odată cu înfățișarea plină de haz a acestui neam de oameni, pe care ni-i arată în propria lor fire, fără să-i satirizeze, el găsește prilej, mai cu seamă în introducerea fiecărui cântec și în unele epizoade și acțiuni secundare, să bicuiască clasele sociale, care într'un fel sau altul i se pare prin unele apăsători că se aseamănă cu Țiganii. Nobilimea unguerească și boeria fanariotizată, leneșă, fără virtuți civice, apăsătoare pentru popor și plină de o mândrie neîntemeiată; și, pe lângă ea, tagma călugărească, ce pe alocurea se arată trândavă și desfrânată sunt cu deosebire obiectul batjocurii lui. Dar, cu toate acestea, — sau uneori prin chiar acesta — Budai Deleanu, este un entusiast pentru trecutul nostru istoric, admiră credința, vitejia și înțelepciunea străbună întrupată în figura lui Vlad și speră în îndreptarea noastră viitoare:

Ah! căruntă vechime cinstită
Unde-s a tale sfinte tocmele?
Câtă urgie acuma întărâtă
Și o înneacă în cel noian de rele!
Perit-a credința cea bătrână,
Violenia pe dreptate îngână...

Au cine din aceste toate
 Oame ticăloase, te va scoate ?
 Au doară cea moale de-acù junie
 Ce nu a învățat alta nimica
 Făr' a vână după libovie¹
 A măiestri gâlceavă și intrîgă
 A trândăvi pe divan cu lene
 Și a căscă gurile prin dughene...
 Un coif în cap, o sabie în mână,
 Un piept neînvins, un scut în stînga ;
 Inimă și virtute română,
 Aceste numai poate să frîngă
 Lanțul robiei tale cumplite,
 Poporule al meu, de tot umilite !

Prin aceste înalte sentimente, ca și prin celelalte lucrări istorice și filologice, Budai Deleanu face parte din școala ardeleană, dar el nu are influență asupra urmașilor imediați, fiindcă scrierile lui, care prea respirau răsvrătirea în contra claselor domnitoare, n'au putut fi tipărite decât aproape 50 de ani după moartea lui. Budai Deleanu, deși se inspiră, mai cu seamă în accesorii, din unii poeți streini, și cu deosebire din Omer sau cum îi zice el, Omir, Cervantes și Voltaire, și deși e pătruns de spiritul poeziei noastre populare, totuși în elementele esențiale ale concepției sale, este un poet original în toată puterea cuvântului. Cu atât mai mult se poate zice aceasta despre forma lui mai cu seamă din punct de vedere stilistic. Cu tot versul amorf ce întrebuițează, cu toate stângăciile unei limbi primitive, el crează alături de creațiunile muzei populare ce erau în floare, o limbă poetică proprie, admirabilă prin plasticitatea și naturalul ei.

1 voluptate.

ȘCOALA ARDELEANA

I.

Împrejurările nenorocite în care au trăit Românii de peste munți i-au exclus dela viața de Stat, căci în urma actului de unire a celor trei națiuni (1437) — Transilvania se împarte în trei regiuni: Țara Ungurilor, Țara Secuilor și Țara Sașilor; iar Românii n'au existență legală, ci sunt socotiți numai ca *tolerați*, cât vor găsi cu cale stăpânitorii țării.

Odată cu națiunile ce au privilegii se ridicară bisericile privilegiate: catolică, luterană, calvină. Și din acest punct de vedere Românii se găseau în afară de stările recunoscut și erau astfel prigonți de toată lumea.

Fiecare din cele trei religii au căutat în deosebite timpuri să atragă pe Români. Cu deosebire făcù aceasta catolicismul, care după 1688, când Transilvania se anexă Austriei, aveà puțini credincioși în această provincie și se silià, prin sprijinul lui Leopold I, să-i înmulțească. Când Românii se plângeau de persecuțiuni, li se ziceà totdeauna să se unească cu una din Bisericile recunoscute, și situațiunea lor se va schimbà. Catolicii le oferiau școli și răspândiau cărți de propagandă, iar iezuiții căutau să convingă pe conducătorii Bisericii române să se alipească

la catolicism. Unul din aceștia Barany, ajutat și de guvernatorul Ardealului, izbuti să hotărască pe Mitropolitul Teofil să convoace în 1697 un sinod în Alba Iulia, spre a discuta unirea cu biserica papală.

Acî se subscrie actul de *unire*, prin care o parte din conducătorii Bisericii române ortodoxe se leagă să primească de acî înainte în dogmele lor următoarele patru puncte:

a) Papa este capul întregii Biserici creștine;

b) În afară de Infern și Paradis, există și Purgatoriul;

c) Azima este suficientă pentru cuminicătură;

d) Spiritul Sfânt purcede nu numai dela Tatăl, cum se admite în Biserica ortodoxă, ci și dela Fiul.

În schimbul acestei profesii de credință, clerul român cerea dela Împărat foloase reale: preoții uniți să aibă aceleași privilegii ca preoții celorlalte religii; fiecare sat cu biserică să aibă și casă pentru preot; toată ocârmuirea preoților să fie în mâna episcopilor, etc.

În acelaș an, în care se votă unirea, muri Teofil și veni în locu-i Atanasie. Acesta, după ce se întoarse din București, unde fusese sfințit de către Mitropolitul de acolo, cum eră obiceiul ¹⁾, convocă un nou sinod în Iulie 1698. Acest sinod, la care nu a luat parte un număr prea mare de preoți, aprobă unirea și apoi Mitropolitul Atanasie se duse la Viena, unde fu confirmat, și se întoarse cu un decret de privilegii pentru clerul român: sunt scutiți de robote și de lucru și de dări iobăgești, li se garantează proprietatea, li se făgăduiește ajutor din partea autorităților.

Un nou sinod în 1700 întărește unirea, și de atunci Românii de peste munți se împărțiră în „uniți“ (cu

1) Acest obicei eră întemeiat pe faptul că din vechime Primatul nostru aveă putere religioasă și asupra părților ardeleni, după cum se vede din titlul — dar numai titlul — păstrat până astăzi de: «Mitropolit al Ungro-Vlahiei».

Biserica Papei) sau „greco-catolici“ și „neuniți“ sau „greco-orientali“.

Fără îndoială, a fost un rău această despărțire între Români; dar Uniții sperau că au să capete multe ajutoare dela Impărăție, că poporul nu va mai fi prigunit și că i se va înlesni învățătura. Numai o parte din aceste speranțe s'au împlinit și anume acelea numai, prin care catolicii sperau la rândul lor că vor subjuga sufletește cu desăvârșire pe Români: i-au primit în școlile lor și au trimis tineri în străinătate ca să studieze teologia.

Un însemnat luptător pentru drepturile Românilor uniți este Inocențiu Klein²⁾, o fire entuziastă și un aprig luptător pentru Mitropolia unită. El dobândește domeniul Blajului, unde s'a construit un palat și o mănăstire, și unde a rămas până azi centrul Bisericii greco-catolice. Tot printr'însul s'au adus la unire un mare număr de preoți neuniți. Ca mulțumire pentru acțiunea sa, Impăratul l-a făcut baron și i-a dat drept a asistă la ședințele dietei transilvane. Aci însă a avut să lupte cu reprezentanții celorlalte națiuni, care nu puteau vedeà cu ochi buni prezența unui Român într'o adunare unde se obișnuise a nu vedeà decât dintre ai lor.

În calitate de membru al dietei, se făcù ecoul plângerilor Românilor și merse la Viena, să convingă pe Impărat că dreptatea cere ca și ei să participe la guvernarea Ardealului.

Impăratul³⁾ menține privilegiile care se recunoscuse mai înainte pentru clerul unit, dar trimite dietei să judece celelalte cereri ale Românilor. Dieta le respinge firește, cu indignare; și tot așa de puțin izbuti Klein și când se sui pe scaunul împărătesc Maria Tereza.

2) A păstorit între anii 1730—1744. A murit în exil la Roma în 1768.

3) Acum erà Impărat Carol VI, care a domnit între 1711 și 1740.

Invins în lupta pentru națiunea sa, el avu în curând să lupte pentru sine într'un proces pus la cale de vrăjmașii lui și ai neamului nostru. Neputând birui pe acuzatorii săi, merse să-și caute dreptatea la Roma, dar nici aci nu-și putu recâștigă scaunul. Astfel, dimisionă și rămase în exil până la moarte.

Catolicii sperau că toți tinerii care învățau în seminariile catolice au să devină buni catolici și propagatori ai credinței în puterea Papei. De aceea ei primiră cu bucurie, după stăruința episcopului Grigorie Maior ⁴⁾ să se înființeze la Viena seminariul Santa Barbara, unde se primiau și se țineau gratuit clerici de legea ortodoxă. Dar gândul catolicismului nu s'a împlinit întocmai. Cei mai însemnați Români care au învățat în seminariile din țară, cât și cei care mergeau la Roma în institutul iezuit « *De propaganda fide* », nu au devenit fervenți catolici, ci apostoli ai unei credințe nouă : ai credinței în neamul românesc pentru a cărui deșteptare și ridicare ei luptă din răspuțeri o luptă plină de nevoi și necazuri, dar sfântă și roditoare pentru poporul nostru.

Centrul activității Uniților a fost Blajul, de unde s'au răspândit binefacerile culturii la toată românia de peste munți și unde s'a fondat cea mai veche școală românească, în 1754. Din școlile de aci au ieșit rânduri, rânduri bărbați învățați și patrioți, care s'au risipit prin toate ținuturile românești, și au contribuit, să deștepte, fiecare în măsura puterilor lui, conștiința națională.

Reprezentanții de frunte ai mișcării provocate de școala din Blaj sunt: *Samuil Micu*, *George Șincai* și *Petru Maior*. Ei dau o direcțiune nouă culturii și literaturii române, direcțiune ce se cunoaște sub numele de *școala ardeleană*.

4) A păstorit între 1773—1782..

II.

Școala ardeleană își dezvoltă activitatea sa pe două căi: în școli și în scrieri.

Activitatea lor fu îndreptată mai ales în două direcțiuni: spre *studiul istoriei* și spre *studiul limbii*. Prin scrierile lor istorice și filologice, ei năzuiau să dovedească origina latină a națiunii și limbii noastre, lucru pe care scriitorii străini, pe acele timpuri, îl contestau. Spre o mai deplină atingere a scopului lor, ei caută să purifice limba de elementele nelatine și să depărteze scrierea cu litere slavone.

În istorie, Școala ardeleană inaugură un nou metod de cercetare, aproape neîntrebuințat de scriitorii noștri de istorie de până atunci: cercetarea bibliotecilor și archivelor, controlarea faptelor printr'un număr de izvoare cât mai mare. Eră începutul unei cercetări serioase și științifice, care trebuia să influențeze asupra dezvoltării de mai târziu a istoriografiei române.

E adevărat că cronicarii întrebuințase și ei diferiți autori pentru evenimentele la care nu participase; dar vedem puțină grijă în exactitatea citațiunilor. Scriitorii din școala ardeleană ne spun exact izvoarele, indicând titlurile operelor, pagina sau paragraful. Pe lângă aceasta, ei nu se mărginesc a consulta scrieri istorice propriu zise, ci recurg la acte și documente felurite.

Ceeace mai deosebește pe scriitorii din școala ardeleană de cronicari, e faptul că ei în genere studiază istoria poporului român *întreg*, nu numai a unei provincii românești. Acest fapt dovedește în mod netăgăduit un progres în cercetarea istorică, fiindcă el cere consultarea unui mare număr de izvoare și o deosebită pricepere în compunere, având a povesti evenimente mai complexe și fiind de multeori nevoie

de a se stabili legătura între evenimentele contemporane din mai multe provincii.

Dar ceea ce caracteriză cu deosebire Școala ardeleană în deosebire de scriitorii de până acum e că ei, cu deplină conștiință, nu fac știință pură, ci subordonează luptei naționale și iubirii de neam, toată știința pe care o au; ea este pentru dânșii un simplu mijloc de luptă pentru a susține o mare idee națională: drepturile trecute ale neamului românesc:

Această dorință porniă dintr'o nevoie: Românul trebuia să apere ceea ce vedea că este atacat. O sumă de scriitori streini susțineau că Poporul Român nu e de origină latină și sunt streini în propriile lor ținuturi. În contra acestora, Ardelenii pornesc lupta și prin toate chipurile caută argumente ca să stabilească latinitatea neamului.

De aceea ei studiară cu predilecțiune originea; ei cei dintâi luară în desbatere o serie de probleme de o importanță capitală pentru știința istorică: care au fost elementele primitive ale constituirii naționalității române? în ce timp și în ce mod, din aceste elemente s'a închiegat noul Popor Român? etc.

Ca să răspundă la asemenea întrebări ei întemeiară o întregă teorie, care tindea să rezolve problemele începuturilor istoriei române.

Venind Romanii cu puterea asupra Dacilor, i-au zdrobit cu desăvârșire; unii au emigrat, alții s'au sinucis, cei mai mulți au fost exterminați de armatele lui Traian. În țara rămasă pustie, se stabilesc coloniile care vin din Italia și aduc aci limba latină, modul de traiu, cu un cuvânt, întreaga vieță romană. Când împrejurările silesc pe împărați să nu mai poată apăra provincia ce se numiă *Dacia felix*, atunci se retrag legiunile, se retrag negustorii, care aveau legături cu armata; dar poporul continuă a sta pe pământul Daciei, se adăpostesc în munți, împăr-

țindu-se în grupe cu șefi ai lor, care, după ce trece epoca năvălirilor barbare, se coboară la vale și constituiesc Statele române. Cei trecuți peste Dunăre întemeiază acolo grupul macedonean. Astfel fiind, istoria Românilor este o continuare a istoriei romane.

Iată teoria școalei ardelenene în istorie.

Aceeași tendență se găsește și în studiile lor asupra limbii. Și aci nevoia de luptă este temeiul. Se pare chiar că această problemă este mai greu de rezolvit decât cea istorică. Vestmântul în care se înfățișă limba românească pe atunci — alfabetul slavon — cum și marele număr de cuvinte slavone ce se găseau în limbă făceau ca dreptatea să pară a fi de partea adversarilor noștri.

Cei care negau latinitatea limbii noastre se întemeiau pe aceste două fapte; ele trebuiau să fie centrul preocupării științifice ale învățătorilor noștri.

Astfel, mai întâi, școala ardeleană duce luptă pentru introducerea alfabetului latin în locul celui slavon. Incercări de a se scrie românește cu litere latine se făcuse și mai înainte, dar numai de către scriitorii acestei școli s'au făcut primele încercări cu adevărat sistematice de a se înlocui literele cirilice cu cele latine.

Pentru al doilea fapt ei stabiliră o teorie, pe care o susținură și o dezvoltară, ca și pe cea istorică, până în cele mai mici amănunte.

Coloniștii fiind romani curați, limba vorbită de ei a fost limba latină — după unii (Micu și Șincai), limba latină clasică, așa cum o cunoaștem din autori; după alții (Petru Maior), limba latină vulgară. Cu timpul s'a corupt această limbă primitivă a poporului român: pe deoparte, alterându-se sunetele; pe de alta, introducându-se cuvinte streine.

Față cu această situație, datoria gramaticului după ei, eră să fie *purificarea* limbii, și de sunetele, și de cuvintele nelatine. De aceea s'a și numit teoria școlii

ardelene, în privința limbii, *purism*, iar scriitorii, *puristi*.

Greșită de sigur după ideile noastre, — deoarece azi știința limbii studiază și explică vorbirea așa *cum e*, iar nu modifică, și ceea ce ei considerau corupțiune este însăși viața limbii — teoria școlii ardelenene a avut de rezultat încercări de a stabili principiile gramaticii române și a se studia limba română în comparație cu cea latină.

Tot școlii ardelenene datorim răspândirea cunoștințelor despre limba română printre străini. Tot ei îi datorim primele dicționare, între care este marele *Lexicon de Buda* (1825).

Școala ardeleană are însemnătate pentru literatura română și din alte puncte de vedere. Cu ea se nasc genuri nouă. Se fac cărți de logică, de pedagogie; se fac calendare; se traduc opere literare din limbi străine; se încearcă poeme cu fond istoric, — într'un cuvânt se naște o mișcare literară mult mai întinsă, mai vie și mai variată decât fusese până acum.

GEORGE LAZĂR

Născut (1770) în satul Avrig, lângă Olt, în Transilvania, din părinți țărani, Lazăr atrase, ca copil, băgarea de seamă a baronului Bruckental, care îl trimise la Cluj și apoi la Viena, unde urmă științele fizico-matematice și teologia. Obținând titlul de doctor, se întoarse în țară și fu hirotonit arhidiacon și numit profesor la seminarul candidaților de preoți din Sibiu și predicator.

Predicile sale erau foarte ascultate de poporeni și prin ele își stabilă reputațiunea de orator. În 1816 fu silit să părăsească Transilvania și să vie în București.

Cinci ani Lazăr lucră în tihnă cu școlarii săi, răspândind pe lângă cunoștințele generale, și iubirea de patrie, care dete curând roade, căci îndată ce Tudor Vladimirescu, ridică steagul luptei, toți școlarii săi se făcură partizani ai acestuia și propagatori ai ideii de emancipare de sub domnia fanariotă.

Evenimentele nenorocite ce urmară pentru Români după această mișcare, aduseră și închiderea școlii lui Lazăr, care — bolnav — plecă la familia sa. Murind după puțină vreme (1823), fu în mormântat în Avrig.

6. Starea Românilor la 1820.

Când am venit într'acest ales și de Dumnezeu binecuvântat pământ românesc, ca să seamăn grâul cel curat și fără neghină, am aflat într'acest pământ o mulțime de mărăcini; totuși nu mi-a trebuit prea multă ostenală de a-i putea curăți, căci toți patrioții cei adevărați dându-mi ajutor, am putut foarte lesne semăna grăunțele cele adevărate fără tocmai când dintre semă-

natele grăunțe nenumărate mii de flori străliceau pe holdele române, iacă atunci și mulțime de lăcuste au venit, căutând ca semănăturile încă până a nu aduce doritele fructe să le strice. La aceasta nu puțin m'am fost mâhnit, nu atâta, căci știam că lăcustele niciodată vin ca să dea rod, ci să mănânce sudoarea și osteneala pământului, cât mai vârtos, căci tare m'am încredințat că unii de neamul românesc sunt cu totul predați în limba grecească și mai bucuros zic «Κύριε ἐλέησον» decât «doamne miluește-ne».

O! cum de bine au știut Grecii a se lingări către Români, cât i-au făcut chiar împotrivorii limbii românești¹⁾. Nu-i destul aceasta, ci încă și legile Țării le-au stricat și legi nouă au făcut, ba și năravurile Fanarioților s'au făcut de obște ca o datorie a le urmă Români întru toate legile Țării, și năravurile românești, încet încet s'au părăsit; și de nu eră Prea Sântitul Mitropolit Dionisiu și cu alți aleși patrioți și școala aceasta românească cu totul o derăpână; și de nu se trămitea fii de ai Patriei la învățături în Austria, Germania și Franția, rămâneam totdeauna cu via nelucrată, plină de știr și bozii, pentru că se incuibase atâtea nedreptăți în țară, cât de ar fi înviat un Radu-Vodă și un Ștefan-Vodă al Moldovei, să vadă legile și năravurile Românilor de acum, încă de s'ar uită și la portul și modele de acum, cu plâns și cu amar s'ar rugă de Dumnezeu a-i trămite în adâncimea pământului a nu mai vedeà nedreptatea aceasta ce se face! Așă se urmează în ziua de astăzi, fiindcă patrioții cei adevărați, cari sunt de strămoșii lor clironomi lăsați cu hrisoave și legi întăriți, acum sunt cu totul nesocotiți și nepriimiți în slujbe, și trebuie cu oftări adânci să tacă, că de vor vorbi pentru patrie, îndată se trămit în urgie,

1) Lazăr a întâmpinat din această pricină multe greutăți până să-și deschidă școala sa dela Sf. Sava. Școalele se administrau pe acea vreme de o eforie de trei boieri, între care și Constantin Bălăceanul. Lazăr își îndreptă cu deosebire către acesta rugăciunea sa de a-i da însărcinarea să predea în limba română filosofia și matematica. Boierul însă nu credeà că aceasta e cu putință și nu ascultă rugăciunea lui Lazăr, până ce nu-l supuse la un fel de examen plin de naivitate. Ii dete anume să-i măsoare un loc pe care i-l măsurase un inginer german. Lazăr deși nu aveà instrumentele necesare, isbuti să facă lucrarea și, deși limba română nu putuse jucă nici un rol într'însa, boierul neîncrăzător fu mulțumit și-i dete tot sprijinul noului apostol.

iar alții lipsiți de patriotism împiedică sporiul și infrumusețarea fericirii noastre; mai vătos aceia cari sunt sub aripile străinilor crescuți, căci se rușinează a vorbi românește, ma și ce e mai mult, că defaimă limba românească.

Ah! cu mare durere a inimilor simțesc aceasta unii strănepoți luminați, cari poartă numele și sângele strămoșilor Romani, al căror neam oarecând eră cel mai mărit al lumii, eră cel mai iscusit, eră cel mai înțelept, infrumusețat întru științe, cel mai mare în suflute patrioticești; căci la Romani asemenea eră îndemnul luminării neamului, precum a celor de jos și săraci așa și celor de sus și bogați! Ba toți cu un cuget erau lucrând pentru bunul cel de obște național; dar noi Românii de acum, cari suntem adevărați strănepoți ai Romanilor, avem în ochi o ceață, prin care nu putem vedea lumina soarelui! Au doară nu putem aveă și noi doctori români ca să ne lumineze ochii din vrerea inimei, iară nu din interes? Au nu putem aveă și noi filosofi, ca să ne învețe filosofia în limba română? Toate putem a le dobândi, că și noi suntem născuți ca și alte neamuri, și nouă ne-au dat Dumnezeu acele daruri. Cine poate zice, că fiii Românilor nu vor puteă învăța toate învățăturile în limba patriei? Eu văd acum ce putere și vrere fiii Românilor au la învățătură.

(Reprodus în discursul de reeepțiune la Academie al lui P. Poenaru. Analele Acad. IV 1872, pag. 115).

Observări. — Gheorghe Lazăr, are o mare însemnătate ca întemeietor al învățăturilor superioare în limba românească, în Muntenia. Dar în afară de acest mare merit, el este vrednic de atențiunea noastră ca literat și anume cu deosebire ca orator. Dela el ne-au rămas două discursuri: 1) *Discurs la înșcaunarea* (cum ziceă el) *ca mitropolit a lui Dionisie Lupu*, din 1819; și 2) *Discurs la suirea pe tron a lui Grigorie Ghica*, din 1822. Tot ca discurs poate fi privit și «Procurvântarea» *Povățuitorului tinerimei* (scris în 1820, tipărit la Buda după moartea lui, 1826) din care s'a extras bucata de mai sus. Spiritul în care scrie și vorbește Lazăr, este aproape religios. Fondul scrierilor sale constă într'un entuziasm sincer, cald și concentrat pentru națiunea română; o milă plină de amar pentru poporul român asuprit de streini și neștiutor de noblețea propriei lui origini și un nesfârșit simț de jertfă

pentru înaintarea și deșteptarea neamului. În privința formei Gheorghe Lazăr are, în deosebire de ceilalte scriitori istorici și filologi erdeleni contemporani, un stil curgător, deși pealocurea prolix dar plin de energie și căldură. Limba, deși arhaică în construcțiune, este în genere clară și pură afară de unele—prea puține—particularități dialectale (ca de ex. «fară tocmăi») și forme căzute în disuetudine (de ex. «patrioticesc», «maximuri»). Cu deosebire prin ardoarea sufletului său pentru binele neamului, Gheorghe Lazăr este un admirabil model vrednic de imitat și de alții.

SIMION BARNUȚIU

Barnuțiu se născu la anul 1808, în Bocșa Română din Co mitatu Crasnei (Transilvania), unde tatăl său eră cântăreț la Biserică.

După terminarea studiilor, deveni, în anul 1831, profesor la gimnaziul din Blaj. Primind atunci darul preoției, ocupă diferite funcțiuni eclesiastice; dar vocațiunea pentru cariera profesorală îl făcu să se întoarcă iarăș la școlarii săi.

Depărtat din post, se retrase la Sibiu, unde trăi în liniște, studiind dreptul până în preziua evenimentelor din 1848.

În aceste momente rolul lui Barnuțiu fu foarte mare.

Intr'un discurs memorabil ținut la 2 Maiu, el însuflă tuturor convingerea că Românii nu trebuie să sprijinească unirea Transilvaniei cu Ungaria, cum cereau Ungurii, și-i făcu să proclame independența Românilor.

În timpul luptelor ce urmară între Unguri și Austriaci, Românii deteră sprijin Austriei, și Barnuțiu, ca vice-prezident al comitetului național românesc, sta în Sibiu, de unde luă măsuri pentru conducerea acțiunii.

Când Ungurii intrară în Sibiu, Barnuțiu d'abliă scăpă de a fi prins și trecu în Țara Românească la Râmnicul-Vâlcii. Aci fu arestat de către Ruși, fără nici-un cuvânt dar fu în curând liberat și plecă la Viena ca să întâlnească delegațiunea numită la 3 Maiu, din care făcea și el parte, spre a se înfățișa Impăratului.

În Viena petrecu el până la începutul anului 1850, lucrând împreună cu alți fruntași Români pentru susținerea drepturilor poporului său înaintea Ministerului Austriac.

Munca lor fuse zadarnică. Austria uită serviciile făcute de Români prin ajutorul ce i-au dat în lupta cu Ungurii, și întemeiatele cereri ale Românilor fură nesocotite.

Acum Barnuțiu nu mai avea ce face în Transilvania. Plecă deci în Italia, unde studiă dreptul în orașul Pavia și, luând titlul de doctor, se întoarse în Viena în 1854. Atunci primi propunerea Ministerului Moldovei de a ocupa catedra de filozofie la gimnaziul din Iași.

Venind aci, el fu îmbrățișat cu mare căldură de toată lumea cultă, și prin stăruințele lui se înființă, în 1856, o facultate juridică.

La această școală superioară ținū Barnuțiu prelegeri până în 1863, când la întrerupse din cauză de boală. În 1864 se reintoarse în Transilvania și muri în satul său natal.

7. Românii și Ungurii.

Perorațiunea discursului ținut în adunarea dela Blaj la 3 Maiu 1848.

... Deci, națiunea ungurească nu poate să pretindă privilegiu preste alte națiuni nici în respectul¹ limbii, ci trebuie² să se mulțamească și ea cu egalitatea³ și cu dreptatea⁴. Numai până unde ține dreptatea, (ține) și umanitatea; dincolo de dreptate locuiesc fiare sălbatice. N'are națiunea ungurească niciun scop necesariu, nicio indigență adevărată, care să nu le aibă în aceeaș măsură și celelalte națiuni. Posta domnirii preste celelalte nu e indigență adevărată, ci e numai paroxism⁵ de friguri, care lăsând-o odată, va peri și acea poftă⁶ de a înghiți pe alte națiuni. Dacă au lipsă Ungurii să vorbească ungurește în adunările lor — și care tiran ar fi atât de nebun, ca să-i facă a vorbi în limba care nu o cunosc — au și Românii tot aceeași lipsă; cum începe dar aci limba diplomatică? Dacă nu-și pot închipui⁷ Ungurii cum să-i gubneze⁸ cinevă cu dregători⁹ străini și cu limbă străină, care nu o înțeleg, Românii încă nu văd pentru ce să fie lipsa Ungurilor mai înțețitoare decât a Românilor și în căutarea asta; deci, dacă e și aci tot aceeași lipsă și tot acelaș drept egal, unde este temeiul privilegiului limbii lor? Dacă îi constrânge natura pe Unguri cu necesitatea cea mai imperioasă, ca să învețe în limba lor toate de la alfa până la omega; tot acea natură îi face și pe Români, și tot cu asemenea necesitate și tot pentru asemenea scop, ca să învețe românește. O natură le-a născut pe toate națiunile, o iubire¹⁰ le-a vărsat în inimă spre limba lor, un sentiment de onoare bate în

1 In textul autorului: *respectul*.

2 In text: *deve*.

3 In text: *ecarelate*.

4 In text: *dereplate*.

5 In text: *paropsism*.

6 In text: *apetit spuriu*.

7 In text: *intipui*.

8 In text: *să-i gubneze*.

9 In text: *deregulatori*.

10 In text: *amoare*.

inimile tuturor, și un scop le-a dat tuturor; și acest scop nu se poate ajunge dacă va domni una peste alta, ci numai domnind drept egal ¹¹ peste toate. Unde are aci loc privilegiul vericărei limbi, până când va stă numele de drept și de libertate pe pământ? Sau doară Ungurul are privilegiul și spre a-și iubi ¹² limba mai fierbinte decât Românul pe a sa, și ca să fie mai superb cu originea sa cea Scitică ¹³, decât Românul cu cea Italiană? Până când nu se va stinge sentimentul de iubire și de onoare din piepturile tuturor Românilor, — nicidecum!

Așă este, fără naționalitate nu e libertate nici lumină nicăierea, ci pretutindeni numai catene, întuneric și amorțire. Ce este apa pentru pești, aerul pentru sburătoare și pentru toate viețuitoarele, ce este lumina pentru vedere, soarele pentru creșterea plantelor, vorba pentru cugetare, aceea e naționalitatea pentru vericare popor. Intr'insa ne-am născut, ea este mama noastră; de suntem bărbați, ea ne-a crescut; de suntem liberi, într'insa ne mișcăm; de suntem vii, într'insa viețuim; de suntem supărați, ne alină durerea cu cântecele naționale; prin ea vorbim astăzi cu părinții noștri, cari au trăit înainte de mii de ani; prin ea ne vor cunoaște strănepoții și posteritatea preste mii de ani. Naționalitatea e îndemnul cel mai puternic spre lucrare pentru fericirea genului omenesc. Pe care nu-l trage inima a lucră nici pentru gloria și fericirea națiunii sale, acela nu e decât un egoist pierdut pentru umanitate, de care e păcat că l-a decorat natura cu formă de om.

Naționalitatea e libertatea noastră cea din urmă, și limanul mântuirii ¹⁴ noastre viitoare ¹⁵; numai libertatea aceasta n'a răpit-o până acum niciun barbar dela Români, după ce le-a luat (pe) toate. De 1700 ¹⁶ de ani se luptă neamul român în depărtata Dacie cu toate turmele barbarilor, și ancora aceasta a ținut nava ¹⁷ română în contra tuturor valurilor de nu s'a cufundat în abisul pieririi cu barbarii d'împreună. Și iată că unirea ¹⁸ cu Ungaria acum vrea ¹⁹ să frângă și să smulgă această ancoră

11 In text: *ecare.*

12 In text: *amă.*

13 In text: *seulecă.*

14 In text: *salutei.*

15 In text: *veniloare.*

16 In text: *de 17 cente.*

17 In text: *naia.*

18 In text: *uniunea.*

19 In text: *va.*

de mântuire, vrea să strice acest organ al vieții românești, vrea să răpească dela Români și libertatea cea de pe urmă.

Asta e unirea pentru Români! Pentru Unguri e viață, pentru Români, moarte; pentru Unguri libertate nemărginită, pentru Români sclavie²⁰ eternă.

Unindu-se națiunea română cu Ungaria, nu va avea nici școale, nici dregători naționali, cari să poarte grijă de școalele și de interesele naționale, nici chiar biserică națională. Toate aceste se vor boteza²¹ a doua oară pe nume unguresc; toate se vor îmbrăca în vestmânt unguresc; din ora în care se va declara națiunea pentru unire, se va învoi la peirea sa însăși; ea va începe îndată a se stinge și a peri ca un arbore fulgerat. Atunci, nici om, nici Dumnezeu nu-l mai poate scăpa pe Român de peire națională, pentru că, învoindu-se la sentința morții sale, va arăta că preoții români erau trecuți de mai înainte la idoli ginte străine, patricii lor erau cumpărați, poporul vândut și toată națiunea era moartă mai dinainte, și Ungurii acum îi fac numai îngropăciunea cea de batjocură.

Așa, posteritatea română se va mira de nesimțirea noastră și ne va blestema în morminte, căci am ascultat cu nepăsare sentința de moarte a ginții noastre, căci n'am recurs chiar și la cele mai din urmă mijloace pentru apărarea numelui român, căci nu ne-am ridicat toți pentru unul și unul pentru toți ca să depărtăm dela strănepoți această infamie nemeritată. Nu era lucru mai strălucit și mai măreț înaintea oamenilor și a dumnezeilor, ca să ne oștim pentru nemurire, și mai bine să descindem toți în morminte la părinții noștri încoronați cu glorie, decât să lăsăm o infamie sempiternă ca ereditate nefericiților noștri strănepoți? Ce limbă poate să spună amarul care-l suferă numai în trei zile omul condamnat la moarte, dar apoi amarul unei națiuni cine-l va spune, pe care o-ar vinde fiii săi cei înțelepți? Ce condeiu poate să descrie durerile celui îngropat de viu? Iacă, el se deșteaptă în mormânt, își mușcă buzele și-și roade mâinile de desperațiune, că nu-i lucește nicio rază de scăpare în fundul mormântului. Durerea acestui nefericit e scurtă;

20) In text : *șerbilute*.

— 21) In text : *bapteza*.

iar durerea unei națiuni ce merge spre perire, va trece împreună cu istoria din secol în secol²² și dela generațiune la generațiune, când nu se va mai auzi nicio vorbă română între Olt, Mureș și Tisa, când sunetele cele dulci ale limbii noastre se vor fi schimbat de mult în sunete barbarice amorțite, când nu se vor gloriă strănepoții celor de astăzi, cum că sunt vițe de sub cerul cel blând al Italiei, când le va fi rușine de memoria Scevolilor, Bruților, Scipionilor și vor jură poate că se trag deadreptul din turmele lui Atila. Atunci sapa și aratrul barbarului va scoate din mormânt câte o piatră română, ca să mărturisească cum că pietrele au mai multă simțire de venerațiune către memoria națiunii celei d'întâiu care a figurat odată în lume, decât milioanele de legionari, pe care ne-au așezat aici Traian, ca să păzim²³ nemoartă gloria numelui de Roman; și noi în loc să o mărim, o am micșorat, o am întunecat, o am vândut și, împreună cu națiunea, o am îngropat în anul 1848!...

Ce se ține de întrebarea unirii, Adunarea să răspundă sărbătorește după data marilor noștri străbuni cum că: «*Senatus et populus Daco-Romanus, beneficium et injuriam memor esse solet. Ceterum Hungaris, quoniam non poenitet, delicti gratiam non facit, foedus et amicitia dantur cum meruerint*»; adică: «Senatul și poporul Daco-Român ține minte facerea de bine și nedreptatea. Pe Unguri, fiind că nu le pare rău de relele ce i-au făcut, ci încă vreau a-i face un rău și mai mare, nu-i iartă; unire și amicitie va legă cu ei, când vor merita».

Fără condițiunea libertății egale, Românii să nu pășească cu Ungurii la niciun fel de unire, ci să se unească cu națiunile care recunosc libertatea națiunilor și o respectează în faptă. Vrece chemare la unire, afară de condițiunea libertății naționale, e chemare la sclavie, la care toată națiunea liberă va răspunde cu dispreț, va protesta sărbătorește în contra ei, și se va apăra. Așa se cade să facă și Românii.

Fiindcă națiunea, adunându-se din toate părțile la această sărbătoare a libertății, arată că nu vrea a mai fi supusă altor națiuni, mi se pare a fi de lipsă ca conștiința și voia aceasta a națiunii, adunarea să o îmbrace în vest-

22 El scrie: *seclu*.

| 23 In text: *să custodim*.

mântul cel mai sărbătoreasc, adică: să proclame²⁴ libertatea și independența națiunii române.

Fiindcă națiunea, ajungând la cunoștința libertății, de aci înainte nu se mai poate purta ca servitoarea altei națiuni, ci vrea a se ține și a se purta ca o națiune liberă, mi se pare a fi de lipsă ca obligațiunea aceasta și cu jurământ încă să o întărească, adică: *Adunarea să depună jurământul în numele a toată națiunea, cum că niciodată nu se va lepăda de naționalitatea ei*²⁵; *ci o va apăra în etern cu puteri unite în contra tuturor dușmanilor și pericolelor și cu puteri unite va lucra pentru viața, onoarea, cultura și fericirea ei în toți timpii viitori...*

Care fiind așa, fraților, dați să mai aruncăm încă odată o căutătură preste zilele națiunii noastre, de când jelește sub domnirea ungurească; dați să reculegem cu mintea încă odată, deși este lucru trist și dureros, cum i-au asuprit și cum i-au batjocorit Ungurii pe Români cu legile care sunt destinate dela natură spre apărarea oamenilor; cum s'au unit cu toate gințile asupra lor; cum i-au privilegiat asupra națiunii noastre și pe Sași și pe Sârbi și pe toți, că să-și poată vărsa tot veninul asupra Românilor și acolo unde nu le ajung dinții cei răutăcioși; cum i-au oprit dela școli, ca să rămână orbi; dela dregătorii, ca să n'aibă apărători; pe care nu i-au putut strică cu uniuni politice, i-au încălețit cu uniuni religioase; și acum când se anunță libertatea la toată lumea, ei ne anunță stingere de tot.

Așa, fraților! închipuiți-vă încă odată cum că această mie de ani a tiraniei ungurești e numai o zi în viața cea dureroasă a națiunii noastre; închipuiți-vă că dimineața ne-au băgat în jug, toată ziua ne-au mânăat și acum când veni seara ca să repauzăm, numai pentru aceea ne iau jugul de pe cerbice, ca să ne omoare. Care națiune de pe pământ nu s'ar ridica dela mic până la mare, când își vede numărate zilele vieții? Libertatea vericărui popor e bunul lui cel mai înalt, și naționalitatea e libertatea cea din urmă: ce preț mai are viața lui după ce și-a pierdut tot care îl face demn să mai fie pe pământ?

În mâna acestei adunări e pusă viața și moartea, soarta prezintă și viitorul, nu al unui om, ci al națiunii

24 In text: să proche.ne.

| 25 In text: naționalitatea-și.

întregi. Ce va răspunde Adunarea înaintea națiunii, a lumii și a posterității când ar subscrie sentința de moarte asupra națiunii sale?

Deci, fraților : nu vă uitați la pretensiunile Ungurilor cele nedrepte, nici la acei puțini înșelați și înșelători dintre noi, cari, în speranța lefilor ce așteaptă în împărăția ungurească, țin cu Ungurii și zic că apără onoarea și salutea națiunii noastre. Considerați că aceștia sunt datori a lătră pentru osul ce li-l aruncă străinii, ca să latre pe frații lor și să muște pe națiunea și mama lor însăși ; feriți-vă de ei, căci nu sunt Români. Căutați la această mulțime de Români, care strigă în numele a toată națiunea : «Să nu ne ducem la masa libertății ungurești, căci bucatele ei toate sunt înveninate ; să nu ne vindem țara și limba, căci perzându-se odată, nu se mai poate câștiga. Uniți-vă cu poporul toți, preoți, nobili, cetățeni, ostași, învățați și vă consultați cu un cuget asupra mijloacelor reînvierii naționale, pentru că toți sunteți fiii ai aceleiaș mame, și cauza este comună ; țineți cu poporul toți, ca să nu rădăciți, pentru că poporul nu se abate dela natură, nici nu-l trag străinii așa de ușor în partea lor, cum îi trag pe unii din celelalte clase, care urlă împreună cu lupii și sfășie pe popor dimpreună cu aceștia ; nu vă abateți dela cauza națională de frica luptei : cugetați că alte popoare s'au luptat sute de ani pentru libertate. Inșă când vi se va părea lupta cu neputință, când se vor ridica greutatea asupra voastră ca valurile mării turbate asupra unei nave, când va deslegă principele întunerecului pe toți necurații și-i va trimite ca să rupă legăturile frăției voastre și să vă abată dela cauza și amoarea ginții noastre la idoli străini ; aduceți-vă aminte atunci cu câtă însuflețire și bărbăție s'au luptat străbunii noștri din Dacia pentru existența și onoarea națiunii noastre, precum ne-au lăsat scris Bonfiniu cu aceste cuvinte : «Coloniile și legiunile Romane, copleșite de barbari țin încă limba Romană și ca să nu o piardă cu totul, atât de tare se luptă, încât se pare că nu s'au bătut atât pentru ținerea vieții cât pentru neatingerea ²⁶ limbii. Căci computând bine deseale inundațiuni ale Sarmatilor ²⁷ și ale Goșilor, apoi erupțiunile Hunilor ²⁸, Vanda-

26 In text : *incolumitatea*.
27 Forma din text : *Sarmatelor*.

28 El scrie : *Unilor*.

lilor și ale Gepizilor²⁹, incursiunile Germanilor și ale Longobarzilor, cine nu se va miră foarte că încă s'au ținut urmele limbii Romane între Daci și Geți?³⁰»

Așă, fraților! aduceți-vă aminte atunci că vor strigă din mormânt străbunii noștri: «Fiilor! Noi încă am fost nu odată în împrejurări grele, cum sunteți voi astăzi; noi încă am fost înconjurați de neamici în pământul nostru, cum sunteți voi astăzi, și de multe ori am suferit doară și mai mari rele decât voi; fost-am cu Goții, dar nu ne-am făcut Goți; fost-am cu Hunii, dar nu ne-am hunit; fost-am cu Avarii, dar nu ne-am avarit; fost-am cu Bulgarii, dar nu ne-am bulgărit; cu Rușii, dar nu ne-am rusit; cu Ungurii și nu ne-am uncurit; cu Sașii și nu ne-am nemțit. Așă este fiilor! nu ne-am uncurit, nu ne-am rusit, nu ne-am nemțit, ci ne-am luptat ca Românii, pentru pământul și numele nostru, ca să vi-l lăsăm vouă dimpreună cu limba noastră cea dulce ca cerul sub care s'a născut; nu vă nemțiți, nu vă rusiți, nu vă uncuriți nici voi; rămâneți credincioși numelui și limbii voastre; apărați-vă ca frații cu puteri unite în pace și în războiu³¹. Vedeți cum ne-am luptat noi pentru limba și romanitatea noastră: luptați-vă și voi și le apărați ca lumina ochilor voștri, până ce se va restaura Capitoliul și va trimite la voi senatul și poporul Roman, pe Traian cu legiunile peste Dunăre, ca să vă încoroneze cu laurul nemuririi pentru constanța și bărbăția voastră!»

(După «Dreptul public al Românilor de S. Barnuțiu, Iași 1867». Discursul e în anexă la finele cărții S'a schimbat ortografia, adoptându-se cea actuală a Academiei. S'au schimbat asemenea și câteva cuvinte, dar pentru acelea s'au însemnat în notă formele din textul original).

Observări. — Bucata de mai sus este perorația discursului pe care *Simeon Barnuțiu* l-a ținut în biserica din Blaj mai înainte de întrunirea Românilor ardeleni pe *Câmpia*, numită de atunci a *Libertății*, din apropierea aceluși oraș. Intregul discurs constituie punctul culminant al întregii mișcări produse în sufletul fraților subjuogați, de ideile școalei ardeleni și de curentul latinist pe care ea îl întemeiase.

În acest discurs — și cu deosebire în partea citată mai sus —

29 El scrie: *Gepidelor*.

30 Forma din text: *Gete*.

31 La el are forma; *resbel*.

Barnuțiu găsește accente sublime în care simțim deadreptul neînfrânta veche energie romană. Faptele vitejești ce au urmat, după hotărîrea inspirată de dânsul, ca Români să se declare națiune independentă și să nu primească uniunea cu Ungaria, ne dovedesc îndestul că el atunci fusese în adevăr expresiunea întregii Românii de dincolo.

Sinceritatea și adâncimea lui Barnuțiu, în acest discurs sunt atât de caracteristice, încât ele au făcut pe orator, care altminteri scrie în stilul greoiu al latiniștilor, să ajungă la o rară corectitudine formală. Intr'adevăr, în afară de câteva latinisme datorite culturii generale de atunci, el are vocabularul curat, iar fraza e bine construită și mlădioasă, cum nu se găsește mai la nici un scriitor ardelean de pe acea vreme.

T. CIPARIU

Timoteiu Cipariu s'a născut la 1805 în Transilvania și a murit la 1887. După terminarea studiilor, îmbrățișând cariera preoțească și profesorală, fu numit profesor la gimnaziul, apoi la seminariul din Blaj și canonic la catedrala greco-catolică din acelaș oraș.

La 1848 luă parte activă la toate evenimentele atât de importante pentru Români, fu membru al comitetului național, director al ziarului «Observatorul», delegat al națiunii către Impărat la Viena.

Când politica nu-l mai chemă la lucru, el se dete cu totul activității literare. Studiile lingvistice erau cu deosebire plăcute lui Cipariu.

A învățat mult și a scris mult, a fost membru al mai multor societăți culturale și vice-prezident al Academiei Române. S'ar putea z'ce chiar că a fost sufletul acestei instituțiuni în prima ei epocă. Se știe că actuala Academie, eră la început o societate cu menire specială a lucră o gramatică și un dicționar. Dicționarul a fost făcut de Laurian și Massim, iar gramatica de Cipariu.

8. Principiulu etimologicu.

Venimu acumu la cestiunea pentru ortografia deincele mai vitali, carea alesu în temporele mai de curundu s'a discutat cu multa vivacitate: la Principiulu etimologicu.

Elu e adoptatu acumu mai de toți scrietorii și mai de întregu publiculu romanu, mai multu sau mai pucinu,

pre facia seau pre tacute ; remane numai că se se recunosca și publicè, — seau se se delature cu totulu.

Multi de intru impugnatorii acestui principiu, luan-du-se la strinsa cercetare, numai cu vorb'a striga in contrai, er' in fapta-lu urmeza că și celi alalti, numai erasi cu diferentia de plus și minus.

In opusetiune cu acest'a s'a pusu Principiulu foneticu, asia câtu aceste doua principia astadi de celi mai multi se considera, că antipodi, că foculu și ap'a, cari nu se potu impacá nece una data.

Acesti-a presupunu, că dupa principiulu etimologicu nu se scrie romanesce precum se vorbesce, ci dupa regule gramaticali și lexicali, ce de și suntu seau potu fi adeverate, inse este cu nepotentia a le invetiá, deca nu scie cene-va și ce-va latinesce.

Dein contra după principiulu foneticu, dicu acelia-si, cumu că, nu numai se scrie precum se vorbesce, ci și dupa unele regule atátu de usiore, câtu ori ce-ne poate invetiá in scurtu tempu a scrie, și mai forá nece una ostenela.

Pentru aparatorii fonestimului e destulu, deca literele suntu latinesci, că se se pota numi ortografia latina, er' deca regulele scrierei suntu dupa natur'a limbei romanesce, au nu, nu multu se ingrigescu.

Ci se luàmú lucrulu mai de aproape.

A scrie cu litere latine astadi e dorirea tuturoru romanilor, antaniu pentru-cà suntemu romani de vitie latina, și totu de una data pentru că limb'a ne e romana, éradi de origine latina, și apoi pentru că tote cele alalte natiuni dein Europ'a, câte suntu de aceeași vitie romana-latina, scriu cu litere latine, numai noi romanii panà eri alaltu eri nu ; la cari, inse in loculu mai de pre urma, se pote adauge și acea consideratiune că mai tote natiunalitatile Europei scriu astadi cu litere latine, au formate dein cele latine, au celu pucinu netedite dupa form'a celoru latine, chiaru și cele ce nu-su de vitie rom.-latina, precumu ungerii, germanii cu tote subdivisiunile : angli, dani, holandi, și svedi, inca și una parte mare a natiunilor slavice, precumu polonii și boemii, chiaru și rusii și serbii modernisandu-si alfabetulu cirilianu dupa form'a litereloru latine. Numai turcii, grecii, — și românii, mai eráu, cari scriu cu altu soliu de litere, nu latine.

Lungu tempu se sparieau ai nostri, cá nu cum-va adoptandu literere latine, în urma se fia strimtorati a adoptá si legea romana-latina. De care fantoma inse pare, cá acum'a se au camu scapatu, — si in adeveru, cá erá tempulu, cá se se scape de ea, seau mai bene dicundu, se o delunge dela sene, si se nu se mai faca de risu, temendu-se de ce nu aveau a se teme, deca cautau pucinelu cu ochii in pregiuru prein Europ'a larga, unde poteau vedé multe natiunalitati, seau mare parte dein unele de intr'inse, cari-le mai in ante fusese catolice, latini cumu le dîcu grecii si uni romani, er' in urma se lapedara de catolicismu daru nu si de literere latine, cari nemica nu ajuta catolicismului, precumu nece strica altoru confesiuni.

Paná ce scriamu cu litere ciriliane, limb'a romanesca erá ca acoperita suptu ele, asia cátu in afora nu avea facia de limba romana-latina, — ci de limba slavica, macaru cá e de recunoscutu, cumu cá în cátu pentru principiulu foneticu, si pentru usioretatea ortofiei, mai alesu dupa ce o simplificara lapedandu una suma de litere superflue dein alfabetulu cirilo-romanu, nu se potea aflá alfabetu mai aptu si mai comodu de cátu acestu alfabetu asia reformatu.

Inse acumu, dupa ce incepemu a scrie cu litere latine, velu-lu, ce acoperiea faci'a limbei romanesci, cadîu de una data de pre ea.

Si vai de limb'a romanesca, — deca lapedandu velu-lu, se infaciesieza in a-ante, cu una forma urita, au cele pucinu ridicula!

Limb'a romanesca inca, desbracandu-se de vechiulu vestimentu slavicu, si volîndu a se presentá in a-antea publicului european, are antani'a detorentia de a se presentá intru unu costumu, celu pucinu croitu dupa natur'a si form'a, care se nu fia rusine celoru alalte sorori ale ei.

Natur'a limbei romanesci e romana-latina, ea e limb'a unei natiuni romane-latine, si soru dulce cu alte limbe europene romane-latine.

De acea si costumulu ei nu pote se fia de cátu romanu-latiniu, — si croitu dupa costumulu limbelor romane.

Ortografistii suntu croitorii acelui costum, — si noi inca ne numerámu între acesti-a.

Noi nu ne amu multiumitu cu costume-le, ce le croira altii pană acumu și acum'a.

De aceea crediendu, că suntem în stare de a crea unu costumu nou, mai cuvenientiosu, ne amu apucatu.

Noi amu adoptatu spre acestu scopu principiulu etimologicu, că principiu primariu, inse cu totu respectul, ce se cuvene și principiului foneticu că unui principiu secundariu.

Noi și mai în a a-ante amu aparatu acesta norma, în scrisu mai de multe ori, în gramaticile nostre, cuventarile publice, și disertatiunile, au corespondentiele diurnalistice, ce le amu scrisu acum de 30 de ani în coce, — iar cu cuventulu în siedentiele Comisiunei filologice romane dein Sabiniu la a. 1860, precumu și voru aduce a mente înca și astadi, celi ce au luat parte la aceea, fiindu-că toti mai suntu în vietiea, afora de A. Muresianu.

În acele siedentie amu aratatu pre largu, ce este principiulu etimologicu, necesitatea lui pentru ortografi'a romanescă, inse și moderatiunea, ce suntemu detori a oserbă în aplicarea lui, alesu în cercustarile limbei de facia și cu respectu la fonetismu. Er' principiulu foneticu în form'a, în carea s'a prezentatu Comisiunei, și în sistem'a recomandata aceleiasi, l'amu combatutu nu numai cu vorb'a, ci și întru una disertațiune scrisă și tipărită în limb'a germană, și lectă în present'i'a Comisiunei, care inse numai în pucine mâne a ajunsu. Lenga acelu planu, eră adausă și una muștra de scriere, de care și acumu dîcu. Că de cătu una atare ortografiă, mai bene literele ciriliane, și mai bene-mi taliu degetele, de cătu se scriu macaru una linia cu atare monstru de ortografiă.

(După *Arhivă pentru filologie și istorie de T. Cipariu, Blașiu 1867, pag. 7. S'a păstrat întocmai ortografiă originalului*).

Observări. — Acest pasagiu, fără calități literare deosebite, este important ca și toate scrierile lui Cipariu, din punctul de vedere al istoriei limbii. Din el se vede cum judecă Cipariu chestiunea ortografică. Limba română fiind latină de origine, trebuie ca și vest-mântul ei — ortografiă — să fie cât mai aproape de cel latin. Deci principiu primar de care e obligat să ție seamă oricine face un sistem de scriere românească este *etimologismul*, adică o scriere din care să se înțeleagă numai decât chiar de către un străin care n'ar ști de loc românește, că această limbă este latină. Pen-

tru el fonetismul este numai un principiu secundar, pe care îl poate lua câteodată în seamă; și dar ne declară că nu ar primi nici odată să serie fonetic, și ca decât să facă aceasta, mai bine și-ar tăia mâinile.

Cu o rară stăruință Cipariu urmărește până în cele mai mici amănunte consecințele principiului pus de dînsul. Și el crede că misiunea gramaticului este să schimbe limba după regulile stabilite de dînsul; că nu «ușurătatea buzelor» să se ție în seamă, ci principiile gramaticale.

În aceasta greșiă și Cipariu, căci nimeni nu poate da legi pe care poporul să le urmeze în dezvoltarea limbii. Vorbirea este un organism viu, care trăește conform unor legi pe care nimeni nu le așează; ele sunt condiționate de o sumă de împrejurări și filologul nu poate face altceva decât să observe fenomenele și să formuleze legile.

Astăzi ambele lucrări nu mai sunt în curentul științei; ba chiar în timpul acela teoriile lui Cipariu au fost aspru combătute de d. Maiorescu criticul «direcțiunei nouă», care a combătut multe din exagerațiile curentului latinist.

Dar admițând că acest critic aveă dreptate, nu urmează că Cipariu nu are nicio valoare. Cipariu urmăria ca și Laurian stabilirea unei limbi literare *pure* și unei ortografii etimologice pe care poporul n'ar fi putut nici s'o vorbească nici s'o scrie. Aceasta e partea slabă a teoriei lui Cipariu. Teoria lui cereă însă ca legiferarea gramaticului să se bazeze pe studiul limbii din *dialecte* și din *vechile documente*. Acest studiu făcut întâia oară în mod științific de Cipariu formează titlul lui de glorie și, orcare i-ar fi erorile, meritele lui rămân.

Principalele lui scrieri sunt: *Extract de ortografie cu litere latine*; — *Limba română de pe dialecte și monumente vechi*; — *Crestomatie sau Analecte literare*; — *Gramatica limbii române*.

A. TREB. LAURIAN

August Treboniu Laurian se născu la 1810 și muri la 1881. Terminând studiile la Sibiu, Cluj și apoi la Viena, unde publică *Tentamen criticum*, veni în București, unde ocupă catedra de filozofie la Sf. Sava. La 1848 se duse în Transilvania, luă parte la adunarea dela 3 Maiu, fu ales viceprezident, apoi delegat al comisiunii care aveă să ducă dorințele Românilor la Împăratul în Viena. Când se făcū liniște în Transilvania, Laurian se duse în Moldova, unde fu numit inspector-general al școa-

lelor și unde publică *Cronica lui Șincai*, al cărei manuscris fusese cumpărat de principele Grigore Ghica. Venind în București, deveni efor al școalelor, apoi profesor de limba latină la facultatea de litere; fu unul din fondatorii Academiei și mult timp ocupă demnitatea de prezident.

El a lucrat mult, mai ales pentru școală: cărți de geografie, de istorie, de filozofie; iar ca lucrări științifice a lăsat — în colaborare cu Bălcescu — importanta revistă «*Magazin istoric pentru Dacia*»; apoi *Dicționarul Academiei*. El a scris pentru prima oară articole de epigrafie în limba română.

9. Ortografia dicționarului.

A scrie unu cuventu, in intellessulu ce se dă vorbei *scriere* in limbele, cari nu reproducu la ochi, ca limb'a chinea, fiacare cuventu cu un semnu particulariu, a scrie unu cuventu va se dica a traduce prin semne vizibili sunetele elementarie, d'in cari se compune cuventulu. Sunetele elementarie, d'in cari se face nemesurat'a multime de cuvente a limbeloru celloru mai avute, se reducu la unu numeru forte micu: limbele classice, de essemplu, au formatu infinit'a loru avut'ia de cuvente, d'in 20—21 de sunete. Limb'a româna este mai avuta, in acestu respectu, și cu tote acestea nu are mai multu de 30—32 de sunete elementarie.

A descoperi déro prin una analise usiora de facutu acestu micu numeru de sunete elementarie alle limbei; a defige pentru fiacare sunetu unu semnu anumitu; a face cunoscute aceste semne cellui ce invetia a scrie limb'a; a da acestui-a, ca se scria bine, sengur'a regula de a insemná fiacare sunetu ce aude in cuventu cu semnulu defiptu pentru acestu sunetu: ecco suprem'a perfectione, paradisulu ortograficu, dupo care au oftatu si oftedia si astadi unii d'in invetiatii Români. Nu vomu fi noi, cari se negâmu, co principiulu formulatu asiâ in tôta generalitatea sa este addeveratu si intru tote conformu rationei. Déro acestu paradisulu l'au posedutu Români in scrierea cu litterele cyrillice. De ce se fia cautatu déro a scapâ de fericirile lui, si inca cu lupte cumplite, sufferintie si persecutioni d'in celle mai inverșunate? Acea-asi ignorantia de benele ce possedeau, care facu pre antaniulu parente allu genului omenescu se perda paradisulu pamentescu, se fia fostu ore caus'a, care facu pre Români se se desfaca cu véce pretiu de

litterele parentelui Cyrillu? Fapf'a e, co de unu seculu aprobe Români se lupta a essi d'in acestu pretensu paradisu; si astadi toti câti sciu scie, scriu cu littere romane dupo unu principiu oppusu celui care presiedea la scrierea cu littere cyrillice, dupo principiulu etimologicu; desí unii essecuta principiulu cu mai multa, altii cu mai pucina conscientia si rigore, si de aci parut'a confusione ortografica, care domnesce astadi la noi si de care interesse nationali ceru se ne scapâmu câtu mai currendu. Candu societatea academica suppusse la probele unoru noue si seriose desbateri cestiunea ortografiei, ea ajunse a se convinge, co, sub pedepsa de a întunerecâ cu totulu grammatice a limbei, de a ua lipsi de verce lumina a filosofiei, de a rupe celle mai pretiose relationi cu limbele sorori, de a scinde limb'a româna, si prin acest'a nationea, in atâtea limbe câte pronuntie variate se audu, nu se potea departâ in scrierea româna de principiulu etimologicu; co principiulu contrariu, bunu pote si rationele pentru una limba primitiva, nu pote adduce de câtu confusione si întunerecu într'una limba derivata, cumu este a nostra; co etimologi'a cu unu cuventu, precumu pentru intellessulu cuventeloru, asiâ si pentru sunetele ce compunu cuventele, si traducerea acestoru-a prin semne, pote sengura produce cuvenit'a lumina si ordine in limba. Principiulu etimologicu una data pre deplenu stabilitu ca senguru dreptariu bunu pentru limb'a nostra, ca se ajungemu la dorit'a unitate de scriere, nu se cerea de câtu a formulâ acestu principiu cu claritate si precisione. In addeveru urmandu acestu principiu in tota rigorea sa, s'ar cere, ca vorbele române, cari si au originea loru in alte limbe, se se reproduca, pre câtu se pote, cu ortografi'a acelloru limbe; s'ar cere, de essemplu, ca vorb'a *teaca*, ca venita din grecesculu *θήκη*, se se scria *theca*; ca vorbele *cinci*, *cocere*, *torcere*, *cerere*, etc., ca provenite din latinescele *quinque*, *torquere*, *quaerere*, etc., se se scrie si in limb'a nostra: *quinqi*, *coquere*, *torquere*, *querere*. A impinge principiulu peno la aceste limite, cari de altu-mentrelea cu greu s'aru poté fipsâ, ar fi fostu a stabili pentru limba, care este proprietatea cea mai legitima a poporului întregu, una scriere, pre care se nu ua pote essecutâ decâtu unu micu numeru de privilegiati: spiritulu tempului in genere, cumu si interessile celle mai vitali

alle nației în parte, se oppunea cu putere la adoptarea acestei estreme. Ca se ne bucurăm de folosele unei scrieri după principiul etimologic, și pentru ca totu de una dată fiacă Românu, ce și a făcutu macariu scol'a sa primaria, se pota scrie cu deplena corecție în ortograf'a fundată pe acesta norma, Societatea academica formulă și adoptă cu unanimitatea membrilor sei mai pucinu unulu, principiul ortograficu urmatoriu : *Pentru scrierea limbii române se va urmă principiul etimologicu, întru câtu regulele, pentru essecutarea lui, se potu trage d'in limb'a româna însasi și completă prin analogia, înlaturanduse semnele de prisosu cari impedează dezvoltarea rationale și regularea limbii în grammatice'a ei.*

(Din *Dictionariulu limbii române*, Buc. 1871, pag. XXI).

Observări. — 1. Academia română s'a înființat în anul 1866 cu numele de «Societatea Academică», având ca menire să redacteze dicționarul limbii și să alcătuiască gramatica română. Indată după constituire, această societate s'a pus pe lucru și a scos la lumină mai întâiu *Gramatica* (1869), lucrată de *Cipariu*, apoi *Dicționarul* (1871), lucrat de mai mulți membri sub direcțiunea lui August Treboniu Laurian și Ioan Massim.

Amândoi aceștia, ca și majoritatea membrilor societății, erau îmbibați de ideile școlii ardelenice; de aceea dicționarul lor se bază pe două principii: a) înfățișarea ortografică a cuvântului trebuie să ne dea îndată convingere despre latinitatea lui, dacă e vorba de un cuvânt de origine latină; b) cuvintele de origine străină să se înlocuiască cu altele.

Astfel vedem în dicționarul lor că în loc de *acățare, oțel, oțet, apă, umblare, bunătațe, brânză, bucea, călăreț, cămașă*, se scrie: *accatiare, aciariu, acietu, aca, amblare, bonitate, brendia, bucella, callaretii, camesia*, etc.; iar în locul vorbelor românești: *usturoiu, rășboiu, cafegiu, cărciumă, castravete*, se propun alte cuvinte: *alliu, bellu, cafellariu, popina, cucuma*, etc.

Din această pricină, dicționarul Academiei ne înfățișează o limbă cu totul artificială și cu desăvârșire lipsită de calități literare. Cei ce le-au compus interesează mai mult istoria limbii decât Literatura. N'am putea pricepe însă reacțiunea în contra școlii ardelenice din partea literaților și poeților noștri, dacă n'am face cunoștință cu aceste manifestări extreme ale curentului latinist. Laurian a scris și istorie, *Elemente de Istoria Românilor*, 1859, dar fără însușiri literare deosebite.

ARON PUMNUL

Aron Pumnul, s'a născut în anul 1818, în Transilvania. După ce a învățat la Odorheiu, la Blaj și la Cluj, fu trimis la Viena ca să studieze teologia. Pe lângă teologie, el studiază și istoria, limba și literatura națională. La 1847, întorcându-se în țară, fu numit profesor la liceul din Blaj. Aci fiind, luă parte între conducători la mișcarea Românilor în 1848. După încetarea revoluției, trecu în Bucovina, unde deveni, în 1849, profesor de limba și literatura română la gimnaziul superior din Cernăuți.

În aceasta calitate, a știut să inspire tinerimii multă dragoste pentru studiile privitoare la limba maternă și la istoria Patriei, precum se vede din scrierile lui Eminescu, care a fost unul din devotații săi școlari. A publicat multe lucrări — între care o carte de citire, *Lepturariu*, — iar multe au rămas ca manuscris.

A murit în 1866.

10. Din scrierile lui Pumnul despre limbă.

Binescriința limbii românești cu litere romane.

Ce este scrierea și legerea? — Scrierea este formarea literelor pe veruna materie, ear legerea este privirea la literele scrise și rostirea sunetelor înfățișate printr'însele. Decî mai întîiu trebuie propuse regulele binescriinței, după care să se scrie bine cu litere romane fiecare cuvînt; după aceea ale bineleginței, după care să se leagă bine fiecare cuvînt scris

Formăciunea cuvintelor românești. Însemnătatea și împărțiciunea formăciunii cuvintelor.

Cuvintele înfățișează închipuințele seaă cugetințele noastre, ear foaramele cuvintelor înfățișează referințele închipuințelor și cugetințelor noastre...

Noi vrem să urmăm drumul de mijloc și ne ținem de îndreptariul următoriu; den cuvintele străine să scoatem numai acelea din limbă-ni, carile cuntrădic firii limbii noastre și acelea carile nu răspică cugetința ce s'ar cuveni să o răspice; pentrucă cele întîie strică firea limbii noastre, precum sînt: *blagoslovenie*, *slugă*, ș. a.; ear celealalte sînt mincinoase, precum sînt mai toți țăr-murii științiali, d. e. *grămatică*, *etimologie*, *filologie*, *filosofie*, *logică*, *metafizică*, ș. a. carile înseamnă: *știința literelor*, *a rădăcinelor*, *iubirea vorbirii*, *iubirea înțelep-*

ciunii, știința minții sau a vorbirii, știința pestefirească, — când ar trebui să însemne: știința limbii, a firii cuvintelor, cercetăciunea limbii, știința științei, a cugetării, a cunoștinții; carile românește s'ar dice: limbămint, vorbămint, știința limbistică, sciemint, cugetămint, cunoșcămint

Deducăciunea cuvintelor romine. Deducăciunea substățivelor. Foarmele prin carile se deduc substățive dela substățive. Foarmele pren carile se deduc substățive dela însușitive. Foarmele pren carile se deduc substățive dela dicăminte

Aș. Astă foarmă este dicămintul apelătiv den modul doritiv și înseamnă avuciunea unei însușietăți seaū dorința adecă plăcerea spre ceva

În românește ar fi dis rău *pericol* seaū *pericol* și *periculos*; românește se zice bine *perichiū*, *perchiōs* ca și *mușchiū*, *mușchiōs*; *păduchia*, *păduchia* dar nu *pediculos*. Dela dicămintele țăr murite în ca nu se poate deduce astă foarmă pentrucă nu sufere binesunința românească, precum *judcachiu* ar sună la urechia Românului foarte nesuferit.

(După: *Voci asupra vieții și însemnătății lui Aron Pumnul*, de I. G. Sbiera. Cernăuți 1889, pag. 245, 254, 256, 262, 267).

Observări. — Aceste pasagii sunt reproduse din volumul «*Voci asupra vieții și însemnătății lui Aron Pumnul*», publicat de d. I. G. Sbiera, profesor la Cernăuți, membru al Academiei și unul din elevii scriitorului bucovinean.

În ele se poate vedeă întreaga teorie a lui Pumnul în privința terminologiei științifice. El crede că limba noastră nu se cuvine să împrumute deadreptul termeni din alte limbi, ci, îndată ce știința are nevoie de a exprima o noțiune nouă, ea să fie formată din materialul limbii.

Două sunt posibilitățile de a răspunde la această cerință: ori a împrumută termeni ori a-i creă. Prima soluțiune a fost propusă de Heliade, care, în această privință, a luat de model pe celelalte limbi romanice; a doua a fost propusă de Pumnul, luând ca model limba germană și mai ales limba ungurească. Ungurii, în adevăr, au căutat să exprime cu vorbe de ale lor toate noțiunile produse de progresul civilizației și științei și în cele mai multe

cazuri au izbutit. În loc de *aritmetică*, ei zic *știința numerelor* (*szământan*, *szâm*=număr, *tan*=știință), în loc de *geografie* zic *descrierea pământului* (*földrajz*, *föld*=pământ, *rajz*=descriere), etc. La noi însă acest lucru este imposibil, pentru motivul că în limba noastră nu se pot face compuneri de cuvinte ca în ungurește sau nemțește, fără să-i alterăm spiritul. Singurul mijloc ar rămâne atunci perifraza, dar acest fel de exprimare face vorbirea științifică foarte greoaie și în acelaș timp nici nu poate deștepta în totdeauna ideia justă.

Eră dar foarte natural ca încercarea lui Pumnul să nu izbutască. Neizbânda ei ne arată și mai luminos meritul lui Heliade, care cu douăzeci de ani înainte găsisse adevărata soluțiune pe care uzul a consfințit-o. Cu o limbă artificială ca aceea a lui Pumnul, firește că nu eră posibil un stil literar, și de aceea lucrările lui nici nu au altă valoare decât aceea a ciudatei lui teorii lingvistice, ale cărei exagerări într'un sens, ca și exagerările lui Cipariu și Laurian într'alt sens, au provocat reacțiunea, care a adus înăbușirea curentului latinist.

ANDREIU MUREȘIANU

Născut (1816) în orașul Bistrița, Mureșianu învăță mai întâi aci, apoi la Blaj. Terminând studiile superioare teologice, fu numit învățător la școala română a capelei din Brașov, apoi profesor la gimnaziul catolic din acelaș oraș. Pe atunci (1838—1839) vărul său, Iacob Mureșianu, conducea «Gazeta de Transilvania», fondată cu câțiva ani mai înainte de George Bariț. Andreiu Mureșianu deveni colaborator la ziarul politic, precum și la «Foaia pentru minte, inimă și literatură», care apărea Dumineca în chip de supliment.

Aci își începă activitatea literară.

La 1850, fu însărcinat cu redacțiunea părții românești a «Buletinului oficial al Transilvaniei» și se stabili în Sibiu. Ca părtaș al revoluției din 1848, ca unul care publicase «Răsunetul» nu eră bine văzut de cercurile conducătoare, și cu greu putea publica din când în când vreo poezie și aceea scrisă cu multă băgare de seamă și sub pseudonimul «Eremitul din Carpați».

La 1861 fu pus în disponibilitate, și veni din nou la Brașov, unde-și petrecu, bolnav, ultimii ani ai vieții. Muri în 1863.

11. GLASUL UNUI ROMÂN.

La cer, Părinte bune, de caut cu umilire,
 În darn îmi este ruga, deșert al meu suspin!
 Un vierme de se mișcă, tu știi de-a lui clătire;
 Dar luptele ce cearcă un neam, de unde vin?

Se poate că străbunii s'au mormântat în crime ;
 Dar' răul străvechimei doar' nu-l cerți pân' la noi !
 Căci altfel erà bine ca fiii de sclăvime
 Să vie orbi pe lume, născuți pentru nevoi !

Tu zici, că erți păcatul, nu cauți l'a lui măsură,
 Nu treci la fiu din tată, de n'a fost vinovat :
 Și, iată ! că pedeapsa cu 'ntreaga ei tortură
 S'a strămutat prin veacuri la fiii ce-au urmat.

Atunci întreb ursita : cu ce drept ne apasă ?
 Ajungă-i tirania ce seculi am cercat ;
 De patru seculi soarta nimic nu va să lase,
 De patru seculi noapte-i și ceață necurmat.

Ești voi umbre moarte, eroii gintei mele,
 Și dați dovezi la lume, ce atât v'a înegrit !
 Strigați în gura mare, că voi d'atâtea rele,
 Ce cearcă strănepoții, nu v'ați vinovățit !

Să spuie Retezatul, acel azil de pace,
 De a fost Românul trândav în timpuri de nevoi ?
 De n'a păzit credința, de n'a vrut toate-a face,
 Să scape numai Țara din curse de răsboiu !

La undele de sânge ce-au curs în câmpul Pânei,
 Vărsat prin iatagane și paloș de Osman,
 Au n'au avut amestec în parte și Români ?
 Au n'au învins Corvinul p'acel cumplit dușman ?

Ah, căci nu-mi pot răspunde străvechile morminte !
 Spuind ce țiu în sânu-și, Român, au gen străin ?
 Atunci s'ar frânge cearta ce curge acum-ferbinte,
 S'ar șterge-atunci ca ceața și vechiul meu suspin !

De tace omenimea, va da glas stânca 'n munte,
 Și apele un vuiet, prin ton nepomenit.
 Nu mai e timp s'apuie un gen ce-a mers în frunte
 La toată năvălirea ce țara a coplesit.

Nu mai e timp s'apuie un gen faimos în lume,
 Nutrit prin o minune, din zei provenitori,
 A căruia mărire, virtute și renume
 Pusese supt picioare p'a lunei domnitori!

E verde încă bradul și umed după fire,
 Dar razele căldurei au nu-l vor ști uscă?
 E nor încă pe ceruri, dar norul e subțire
 Și un vânt de primăvară au nu-l va depărtă?

La cer, Părinte bune, căzând cu umilire,
 O ginte părăsită, tu n'o vei lepădă!
 Ești drept și erti păcatul, văzând o pocăire!
 Ești bun și ți-este milă de tot ce-i mâna ta!

(«Din poeziele lui Andreiu Mureșianu». Brașov, 1862, pag. 40)

Observări. — 1. In această poezie autorul se plânge atotputernicului Dumnezeu că nu ridică pe poporul român la înălțimea la care îi dă drept trecutul său istoric. Deși confuză în concepție și deși are adesea imagini incongruente, totuși câte o imagine ici și colo unită cu armonia energetică și plină de maiestate a frazei, ne arată sufletul puternic al aceluia ce a scris Marșul deșteptării noastre.

Poeziile lui Mureșianu sunt parte erotice, parte naționale. Cele erotice sunt slabe, greoaie ca formă și prozaice. In cele naționale, el cântă trecutul, îndeamnă la muncă și la luptă în prezent, și speră în viitor. In multe, limba e încărcată de streinisme, expresiunea prozaică și fondul mărginit la un număr restrâns de idei. Fericit a fost însă în «Răsunetul» dela 1848, care a devenit mai apoi «Marșul națiunii române». In acele momente de fierbere și de agitare generală, el s'a simțit în adevăr inspirat, a arătat acî trecutul cu nenorocirile lui, neunirea care a stricat atâta neamului, prezentul nesigur și turburat. In această poezie a predicat «unirea în cuget și în simțiri», singura care va putea aduce unirea reală a tuturor Românilor, și a strigat cu accentul puternic al popoarelor care au conștiința rolului lor:

Murim mai bine 'n luptă cu glorie deplină
 Decât să fim sclavi iarăș in vechiu nost' pământ!

2. A lăsat și *traduceri*: «Icoana creșterii rele (1848)» și «Nopțile lui Yung» (fragmente).

CURRENTUL LATINIST

Școala ardeleană caracterizează, cu manifestările sale, întregul secol XVIII. Ea începe odată cu actul politic cunoscut sub numele de «unirea cu biserica romano-catolică»; dar, pe când catolicii sperau că-și vor mări numai numărul credincioșilor, tinerimea română care merse în școlile lor ajunse la conștiința că poporul din care ei se trag își are obârșia în marele popor roman și că neamul românesc prin urmare merită o soartă mai bună decât aceea pe care o au ca streini pe propriile lor pământuri. Așa fiind, caracteristica fundamentală a școlii ardeleni fu afirmarea acestei origini în toate chipurile.

Această școală către sfârșitul secolului XVIII și mai cu seamă cu începerea secolului XIX, își răspândește ideile sale și peste munți în Principate. Clasa boierească, aceea care singură se îndeletnicia cu ocupațiile literare, începe să primească cu bucurie cărțile ce vin dela frații din Ardeal, ba chiar să aștepte a răsări de acolo soarele mântuirii¹. Primele

1 «Pe când uitasem că suntem Români și că avem și noi o limbă, pe când ne lipsia și cărți și tipografie; pe când toată lumea se aruncase în *dasul* și *perispomenii* ca babele în căței și motani, căci la școala publică se învăța numai grecește; pe când, în sfârșit, literatura română era la darea sufletului; câțiva boieri, ruginiți în românism, neputându-se deprinde cu frumosele ziceri: *parigorisesc*, *catadicesc*, ș. a., toate în *esc*, create de diecii vistieriei, pentru că atunci între ei se plodia geniul, ședeau triști și jeliau pierderea limbii, uitându-se cu dor spre

școli se organizează de către profesorii aduși de dincolo. Gheorghe Asaki² dând ajutor Mitropolitului Veniamin³, cu ei reorganizează primul seminarium român, seminarium dela Socola (fundat în 1803). Gheorghe Lazăr luptând cu cei ce nu credeau limba română de stoinică pentru știință, pune temeiul primelor noastre învățături înalte în școala dela Sf. Sava (1816), inspiră elevilor săi entuziasm pentru cultură și-i pune în stare, după retragerea lui, să continue cu un succes crescând, prin Heliade, Petrache Poenaru⁴, Eufrosin Poteca⁵, Simion Marcovici⁶ și alții, școala română. Mai

Buda sau Brașov, de unde le venia pe tot anul calendare cu povești la sfârșit și din când în când câte o broșură învățătoare meșteșugului de a face zahar din ciocălăi de cucuruzi sau pâne și crohmală de cartofe» (C. Negruzzi, «Cum am învățat Românește»).

² G. Asaki (1788 — 1869), ardelean de origine, născut la Herța, studiază filozofia și ingineria la Lemberg și la Viena, literatura la Roma ; în 1813 deschide pentru prima dată în Iași un curs de inginerie. La 1820 reorganizează seminarium de la Socola. În timpul zaverii (1821) se retrage în Basarabia. El a fost multă vreme «referendar» adică director al școalelor din Moldova. El este însemnat prin faptul că a întemeiat primul ziar românesc în Moldova «*Albina românească*» (1829). S'a încercat în multe genuri literare, dar n'a izbutit. Pentru istoria literară sunt de amintit: *Poeziile* (1836), *Fabule alese* (1836), *Fabule versuite* (1845), *Nuvel istorice ale României*, care în 1867 a ajuns la a treia edițiune, și deosebite traduceri.

³ Veniamin Costache (1768—1846), coborîtor din o veche familie boierească din Moldova, a studiat în țară ; s'a călugărit foarte tânăr și a ajuns episcop la vârsta de 24 de ani, la 1803 devenit mitropolit. În acelaș an a fundat seminarium dela Socola. La 1812 a fost nevoit să părăsească țara, asemenea în 1821. A păstorit până la 1846, când s'a retras la Mănăstirea Slatina. A lăsat o mulțime de scrieri de natură religioasă, toate traduceri.

⁴ Petrache Poenaru (1799—1875) a învățat în țară și în străinătate, a fost profesor de matematică, și a lucrat sub Alecsandru Ghica la organizarea școalelor. A fost efor al școalelor și membru al Societății Academice. Principala lucrare: *Dicționar francez român* (cu Hill și cu Fl. Aaron).

⁵ Eufrosin Poteca (1786—1859, călugărit de tânăr, a studiat în țară și în străinătate. În 1825 a fost pentru a doua oară numit profesor la Sf. Sava, dar la 1829 dobândind rangul de archimandrit, se duse la Mănăstirea Motrul din Dolj. Principale lucrări: *Filozofia cuvântului și a năravurilor* (traducere), *Istoria mănăstirilor Valachiei*.

⁶ Simion Marcovici (1790—1877) unul din primii bursieri ai statului în 1820 cu Poteca, Poenaru, ș. a. În 1831, profesor la Sf. Sava. Între 1849—1855 efor al școalelor. Principale lucrări: *Noapțile lui Yung* (1835), *Curs de retorică* (1834). A lăsat multe și remarcabile traduceri.

tarziu tot doi Ardeleni se fac conducători ai școlilor: August Laurian în Moldova, Ion Maiorescu⁷ în Muntenia. Comunicațiunile între o parte și alta a Carpaților se fac din ce în ce mai dese. Acolo se duc cei de aci să-și publice scrierile, fie din pricină că tipărirea eră mai lesnicioasă, fie că acolo se putea vorbi mai liber decât dincoace. Heliade tipărește la Sibiu vestita sa Gramatică din 1828. La Brașov «Foaia pentru minte, inimă și literatură» a lui George Bariț⁸ primește cu bucurie articole ale scriitorilor de aci; în foaia lui publică Vasile Cârlova marșul său, în foaia lui, Alecsandri publică în întregime «Deșteptarea României».

Din aceste comunicațiuni a trebuit fatal să rezulte introducerea în principate a ideilor școalei ardelenene, pentru că mișcarea literară de acolo eră superioară față de puținele licăriri literare din Principate. Astfel se naște dincoace de Carpați *curentul latinist*, care influență întreaga mișcare științifică și literară până pe la 1870.

Acest curent are aceleași caractere ca și școala ardeleană din care s'a născut. Inșă scriitorii ce-l prezintă, căutând să aducă la îndeplinire practică unele principii — mai cu seamă pe cele privitoare la limbă — ajung la cunoscutele exagerări etimologice și provoacă un contra curent, biruitor.

⁷ Ion Maiorescu (1811—1864) a venit din Transilvania în Muntenia, a luat parte la revoluția din 1848, a fost profesor, inspector școlar, director al Eforiei. Principale lucrări: *Intinerar în Istria*, în care pentru întâia dată se atrage o serioasă atențiune asupra rămășiților de Români din acea provincie.

⁸ George Bariț (1812 — 1893) ardelean. A studiat la Cluj și la Blaj. A fost profesor în Blaj, a fost unul din conducătorii mișcării din 1848. A fost membru în senatul imperial din Viena, membru fondator al societății Academice din București. A întemeiat «Foaia pentru minte» și *Gazeta de Transilvania* din Brașov (1838) primele ziare în Transilvania. La 1881 a redactat memoriul program al partidului național. Principale lucrări istorice: *Părți alese din istoria Transilvaniei pe 200 de ani în urmă*.

Totuși curentul latinist a fost de mare folos pentru activitatea noastră științifică și literară.

Din însăși inima școlii ardeleni se naște una din operele care înseamnă un mare progres în istoriografia română: *Cronica lui Șincai*. Scrisă pe la sfârșitul secolului XVIII, împrejurările nefericite o țin ascunsă și numai târziu, pe la jumătatea veacului XIX, prin dărnicia unui domnitor patriot, ea ese la lumină și determină un curent de o nespusă putere. În curs de aproape cincizeci de ani, ea este baza operelor noastre istorice. Concluziunile lui Șincai sunt pe acea vreme adoptate de toți și, pentru mare parte dintr'înșii, lucrarea lui unicul izvor istoric. Or, câte modificări i-a adus știința nouă și cercetările contemporane, ea își păstrează meritul cel mare și astăzi, căci fără dânsa istoriografia română n'ar fi putut să ia desvoltarea de astăzi.

Tot curentului latinist datorim o altă operă care a fost determinantă în desvoltarea studiilor istorice. Este «*Magazinul istoric*» publicat de A. T. Laurian și de N. Bălcescu (1845—1848). *Cronica lui Șincai* eră un «tezaur», cum o salutase un poet la aparițiunea ei; dar ca izvor istoric nu eră îndestulătoare. Trebuiau cunoscute și lucrările vechilor cronicari și documentele. Atunci Kogălniceanu, acest spirit puternic, care a înțeles și a formulat încă în 1843 cerințele istoriei critice și care a știut să unească cu focul patriotismului prudența omului de știință, publică în 1852 cronicile Moldovei. Tot în «*Magazinul istoric*» se publicară documente de mare preț; se publicară studii istorice generale, cum și cercetări de arheologie și epigrafie. Laurian este primul epigrafist român. Acî încă, Bălcescu arată însemnătatea izvoarelor istorice și făcù cea dintâiu clasificare a celor privitoare la istoria noastră.

Odată dat impulsul pe această cale, publicațiile devin din ce în ce mai numeroase și mai importante.

În 1852 apare în Moldova «*Uricariul*» sub conducerea lui Codrescu⁹; în 1862 apare «*Tezaur de monumente istorice*» sub redacția lui A. Papiu Ilarian¹⁰; în 1865 ese «*Archiva istorică a României*» a d-lui B. P. Hasdeu.

În filologie, absolut toată activitatea în curs de 70 de ani se datorește curentului latinist.

Orcât de deosebite ar fi concluziunile cercetărilor de astăzi de acelea din scrierile acelor bărbați, numai mulțumită ideii ce au avut ei de a dovedi *cu orice preț* că limba noastră este latină, putem astăzi avea o literatură filologică, și numai mulțumită lui Cipariu am putut ajunge să vedem just în unele chestiuni privitoare la istoria limbii române.

Scriitorii din curentul latinist aveau o temelie falsă: ei credeau ca filologul *poate modifica* o limbă după niște idei stabilite de el în liniștea cabinetului. Aceasta a fost slăbiciunea, a fost germenul de distrugere pe care l-a purtat în sine și l-a desvoltat întreaga direcțiune în cursul anilor.

Orcum ar fi, un lucru se impunea tuturor cercetătorilor ce fac parte din acest curent: ca să modifice limba trebuia mai întâiu să o studieze. Acî a stat puterea și însemnătatea curentului, căci studiile lor au servit ca material pentru cercetările făcute mai târziu cu un spirit mai științific; am putea zice că numai acele studii au făcut *posibile* cercetările ulterioare.

Cel mai important dintre filologii curentului latinist este — fără îndoială — Timoteiu Cipariu, căci el

9 Teodor Codrescu (1819—1894) a redactat *Buciumul român*, a publicat un dicționar franco-român, colecția *Uricariul* în 25 de volume, toate în Iași.

10 Alexandru Papiu Ilarianu (1828—1879) a studiat în Transilvania și în Italia. A luat parte la revoluția din 1848. A fost profesor la facultatea juridică din Iași, magistral la Curtea de Casație în București, Ministru. A publicat: *Independența Constituțională a Transilvaniei* (1861); *Tezaur de monumente istorice* (1862—65) trei volume de documente istorice; *Viața și operele lui Șincai* (1870).

își bază modificările ce propuneă să se facă limbii românești pe două izvoare: pe vorbirea din vechile documente și texte; — pe vorbirea dialectelor. Orce concluziuni ar scoate el din studiile ce face, pentru noi important este directiva studiului însuși și, din acest punct de vedere, Cipariu se poate numi părintele filologiei române.

Curentul latinist a fost slab însă în produceri de literatură propriu zisă. În Transilvania aproape nu au fost poeți. În toată vremea de aproape două secole dela deșteptarea conștiinței naționale, nu se găsesc decât două, trei nume care să intereseze din acest punct de vedere. Intre ele strălucește al lui Andreiu Mureșianu, dar el, în afară de frumosu-i «Răsunet», n'a mai lăsat aproape nimic care să poată satisface cerințele criticei cele mai indulgente.

Mișcarea politică ne dă însă un moment de adevărată elocvență și am putea zice că genul oratoric are un reprezentant în Barnuțiu, dar latinismele care împetrișează părțile cele mai pline de căldură patriotică slăbesc farmecul discursului și dau dovada vătămării ce principiile latiniste au trebuit să pricinuiască literaturii frumoase.

În Principate, nimic literar nu se produce sub influența curentului latinist. Acî intervine un alt curent care a lipsit fraților de dincolo și care determină o deosebire fundamentală între o literatură și cealaltă: influența literaturilor moderne și cu deosebire cea franceză. Sub această influență care se exercită în acelaș timp cu curentul latinist, înclinarea spre operele de literatură, se face din ce în ce mai puternică, gustul se cultivă, și astfel pot eși la lumină lucrări poetice de talent, care se ridică peste mediocritate și sunt vrednice să rămână în literatura română.

ANTON PANN

Anton Pann s'a născut în Bulgaria (1794). Pe la 1806, izbucnind războiul ruso-turc, familia lui se duse în Basarabia, căutând o soartă mai bună sub stăpânirea Rușilor; dar, după ce doi frați ai lui, luați în armata rusească, pieriră în luptă, trecu cu mama sa în Principate și caută să se stabilească în București.

Aci Pann intră paracliser la biserica Olari, apoi cântăreț la o altă biserică și în acelaș timp urmă și la școala de cântări și la tipografia lui Petru Efesiul, vestit profesor de muzică bisericească în București. Mai târziu deveni director al acestei tipografii și se ocupă cu naționalizarea cântărilor eclesiastice și cu răspândirea științei muzicale în Țară.

După ce funcționă câtva timp ca dascăl domnesc la seminariul din Râmnicul Vâlcei, se duse la Brașov, unde intră cântăreț la biserica Sf Nicolae. Peste puțin timp se întoarse iar la București, unde se stabili definitiv.

El fu numit profesor de muzică vocală al școalelor naționale, fiind și cântăreț pe la biserici. La 1842 i se dete însărcinarea de profesor de muzică la seminariul din Capitală și se ocupă foarte mult cu această îndatorire nouă, dând la lumină o interesantă lucrare «*Basul teoretic și practic al muzicii bisericești sau Gramatica melodică*», scrisă în formă catihetică pentru uzul școalelor.

Pentru că scria mult și voia să-și răspândească mai cu înlesnire lucrările, fundă o tipografie, în care se tipăriră în curs de vreo zece ani o sumă de opere, atât ale lui cât și ale altora.

Muri în 1854.

12. DESPRE BEȚIE IARĂȘI.

Cine bea în cinste or în dator se îmbată de două ori. — Că, Una gândește cărciumarul și alta bețivul, — Cărciumarul zice: — Băutura e unde e. mâncarea e fudulie. Apa nu e bună nici în cismă.

Vinul e pentru noi, nu e pentru boi.
 Cu vinul și cu somnul uită grijile omul.
 Vinul e toiagul bătrânețelor și nebunia tineretelor.— Însă,
 Tu îl bei pe dansul și el te bea pe tine.
 Tu îl bagi în mațe și el iese 'n față.
 Cât să dai ocol, tot te dă de gol.
 Mergi pe cărare lină și dai drept în tină.

Povestea vorbei

Un Ungurean oarecare
 Ce n'au prea avut umblare
 Și nici vie nu văzuse,
 Nici vr'odată vin băuse
 Și, văzând odată vie,
 Bând și vin pân' la beție,
 P'alt Ungurean întâlnește
 Și cu el astfel vorbește:
 — Măi soațe, văz't-ai tu ghie?
 — Am văz't, măi (zise) ș'o mie.
 — No da cum îi? de-ai văz't, spune.
 — Da au îi, măi, v'o minune?
 — Da n'ai văz't, cred; poa't' să-ți pară!
 — No, mă, să-ți spun cum îi dară:
 Ii albă și stă'n chișoare
 Răscăcânată la soare.
 — No! minț' tu, că n'ai văz't ghine,
 Să-ți spun io, cată la mine:
 Ghia ae'i p'un deal pusă
 Tot cu țepi prin ea împunsă
 Și cochile, voinici tună
 Poama ei de i-o adună,
 Și sub chicioare îm'par'că
 Să-i cure zeama, o calcă.
 Apoi p'acea zeamă dragă
 O botez' ghin și o bagă
 In o scorbură întinsă
 Cu bete d'alun încinsă
 De-acî mere oboreasă,
 Ce îi zice cârjmăreasă,
 Și cheamă ghinul pi-o boartă,
 Ținând o cofă cu toartă,
 Și ți-l dă, de-l beai cu oala,

Mă, da-i șelău ghinul ala!
 Că, când îl beai, te îmbună,
 Până banii ți-i adună
 Și se duce, nu-i mai pasă,
 Cu punga goală te lasă.
 Și, să vezi, cum nu m'ascultă
 La hicienia-i a multă:
 Io beui din el odată
 O oală ghine 'ndesată,
 Și pân' grăii trei cuvinte
 Mă luă un chic de minte;
 Când plecai să meriu pe cale,
 Drumul oblu-mi păreă vale,
 Că el se ținea de mine
 Și-mi da ghes să caz pe vine;
 Io dam pe poteca lină,
 El mă da'n lături pin tină.
 Dac'am văz't că joc își face
 Vruî să-l ghirui, să-mi dea pace,
 Dar' el m'o trântit în tină
 Și mă dete pe hodină.
 Când m'o deșteptat o tuse
 Mă uit, să vezi ce-mi făcuse!

Banii din pungă-mi luase
 Și se dusesse la dracu
 Și unde i-o fost lui placu.

Vinul, țuica cui îi place n'are cu ce să se 'mbrace.
 Bețivul, când trece pe punte, închide ochii să nu vază apa.
 Arama omului la beție se arată.
 Hoțul învață la hoție și bețivul la beție.
 Cine bea pân' la 'mbătare nume bun în lume n'are. — Și
 Decât să-ți iasă nume rău, mai bine ochii din cap.
 Spune-mi cu cin' te'nsoțești, ca să-ți spui eu cine ești.
 Cine te vede intrând în cârciumă nu zice că ai intrat să
 [te'nchini.

Omul a intră în bae și a nu se 'mbăia nu se poate.
 Omul este ca oaia, lesne se ia după altul, nu judecă nevoia.

(După *Culegere de proverburî sau Povestea Vorbei* de Anton Pann
 Partea I. București, 1852, pag. 114).

Observări. — 1. Acî avem un capitol din cea mai însemnată lucrare a lui Anton Pann, *Povestea Vorbei*. Precum se vede, el e compus mai întâi dintr'o sumă de proverbe, culese din popor, ce se rapoartă mai mult sau mai puțin la aceiași idele, și pe care autorul caută să le lege unele de altele într'un mod mai mult sau mai puțin îndemânatec; în al doilea rând, dintr'o istorioară, de obicei o anecdotă culeasă din popor sau tradusă, în care se scoate în relief ideia morală dominantă din acele proverbe; și în fine, în al treilea rând, adesea, dintr'un alt șir de proverbe cu acelaș caracter. Importanța acestei lucrări constă mai întâi în faptul că prin ea s'a atras atențiunea literaților asupra acestei bogății de zicători din care se vede spiritul observator și înțelept al poporului nostru, și meritul lui Anton Pann este de a le fi cules și de a le fi grupat într'un chip interesant. E păcat însă că el, având o prea mare înclinare spre versificare, a modificat ici și colo forma poporană a proverbului, prozaizându-l. *Povestea Vorbei* mai e importantă din punct de vedere literar prin numeroasele istorioare morale, care, deși de cele mai multe ori sunt scrise în versuri deslănate și într'o limbă populară prozaică, vulgară și uneori necorectă, totuși uneori, precum se vede din bucata de mai sus, ele conțin situațiuni și imagini pline de-o sinceritate și un adevăr ce se ridică până la poezie.

2. Dintre scrierile lui Anton Pann, cea mai aproape, prin compoziție și importanță de *Povestea Vorbei*, este scrierea *O șezătoare la țară* sau *Călătoria lui Moș Alb*, o lucrare neterminată, în care autorul, punând pe Moș Alb să povestească pățaniile sale comice, găsește prilej să citeze diferite producțiuni populare, ghicitori, povești, cântece, pe care probabil le culesese odată cu proverbele.

3. În deosebire de Vasile Aron¹ și Ion Barac² care scrisese și scriau pe înțelesul poporului, într'o limbă și mai prozaică, povești morale sau estetice imaginate, și în deosebire de V. Alecsandri, Creangă și chiar Ispirescu care se inspiră din producările poporane, dar scriu pentru lumea literară, Anton Pann culege din popor, se inspiră din popor și scrie pentru popor. Din acest punct de vedere el este cel mai complet scriitor poporan. Se aseamănă însă cu cei doi scriitori ardeleni întrucât mai toate scrierile sale sunt făcute în scop de moralizare. Aceasta se vede din chiar titlurile unora din scrierile sale: *Indreptătorul beșivilor* (1832), *Hristoitie sau școala moralului* (1834), *Fabule și istorioare* (1841), *Pocăința omului desmierdat* (1849), etc.

¹ Vasile Aron (1770—1822) a fost avocat în Sibiu. Principala lucrare: *Leonat și Dorofala*.

² Ion Barac (1779—1848) a fost avocat în Brașov. Principala lucrare: *Arghir și Elena*.

13. DIN «NASTRATIN HOGEA»

Haina mai mult e privită decât persoana cinstită.

Nastratin Hogeia odată, fiind la nuntă chemat,
 Se duse în haine simple, ca sărac biet îmbrăcat,
 Nuntașii astfel văzându-l, nici în seamă nu-l băgă,
 Ci pe cei cu haine scumpe, să trateze, alergă;
 Și după ce așezară la masă pe toți frumos,
 Il puseră și pe dânsul în colțul mesii de jos.
 Nastratin, văzând aceasta, se sculă 'ngrab' alergă
 Și la un al său prieten, să-i dea haine il rugă;
 Și dându-i haine acela, se 'mbracă galant pe loc,
 Puse și o blană asupra-și cu postav roș ca de foc,
 Și așa, mergând el iarăși la nunta ce a fost chemat,
 Cum îl văzură nuntașii cu cinste l-a 'ntâmpinat:
 — «Poftim, poftim Hogeia-Efendi, către dânsul toți zicând».
 L-au pus tocma 'n fruntea mesei, fiecare loc făcând.
 El, dacă șeză la masă, și-a 'ntins mâneca în vas.
 Zicând: «Poftim, poftim, blană, mănâncă ce e mai gras».
 Il întrebară nuntașii: «Hogeia-Efendi», — zicând:
 «Pentru ce o faci aceasta, și 'ntingi mâneca mănâcând?»
 — «Pentru că», el le răspunse, «eu întâi când am venit
 Cu hainele cele proaste, nimenea nu m'a cinstit;
 Și când v'am dat bună ziua mi-ați zis numai: Mulțumim.
 Iar cum venii cu aceste, toți mi-au zis: Poftim, poftim!
 De aceea, și eu blana să mănânce o poftesc,
 Că văz, toți privesc la haine și persoana n'o cinstesc».

(După o ediție din București fără dată — 1853? — pag. 76. Idem
 Ed. II, Râmnicul Vâlcei 1873, pag. 11).

Observări. — 1. Pe lângă *Povestea vorbei*, pe lângă *Fabule*, care
 au acelaș caracter ca și istorioarele din *Povestea vorbei*, și pe lângă
O șezătoare la țară, scrierea cea mai importantă a lui Anton Pann
 este opera: *Năzdrăvăniile lui Nastratin Hogeia* (1853), în care ni se
 povestește ca de obicei, în versuri, o sumă de snoave care cir-
 culă prin literaturile diferitelor popoare, și în care se povestesc
 întâmplările aci ale unui personaj, acî ale altuia. Întâmplările ce
 ne povestește Anton Pann le pune în seama lui Nasreddin (Nas-
 tratin), un om învățat din vremea lui Tamerlan, dar care în con-
 cepția populară turcească, este un fel de personaj foarte deștept,
 dar bufon. Aceste istorioare se disting prin aceleaș calități și de-
 fecte, ca și celelalte scrieri caracterizate mai sus.

PETRE ISPIRESCU

Petre Ispirescu s'a născut la 1838 în București din părinți săraci. A fost lucrător tipograf, mai târziu conducător și proprietar de tipografie. În atelierele lui tipări multă vreme Academia Română publicațiile sale; de aceea se și numise Tipografia Academiei Române. El muri în 1887.

14. Numai cu vitele se scoate sărăcia din casă.

A fost odată ca niciodată, etc.

A fost odată un țăran și-l chemă Neagoe. Acest țăran era om voinic și harnic. Nu-i păsa lui de nu știu cine de ar fi fost. Vezi că-și căta de munculița lui, își plătia dajdea, se avea bine cu toți din sat, și cum făcea el, ce dregea el, se chivernisiă omul ca să-i ajungă agoniseala muncii sale pentru multă vreme.

Îi veni vremea de însurătoare și, ca tot creștinul, își făcu și el rândul. Ce să vezi, d-ta? odată cu nevasta, se strecură în casa lui și sărăcia. Ea găsisese un tron vechiu, urgisit într'un colț din bordeiul Neagului, la care nimeni nu luă aminte, și acolo, pe dânsul, Sărăcia își făcu culcușul. Stă grecește pe tron cât e ziuica și nopticica de mare, și din loc să se miște, ba. Pasă-mi-te tronul era gol, nu mai puneă oamenii într'însul nimic, atât era de vechiu și de odorogit.

Bietul Neagoe văzu că începe a da îndărăt, lucrurile nu-i mai mergeau strună ca mai nainte; se luă de gânduri, fiindcă el se știa că muncește și mai și decât în nainte, și dela o vreme încoa, două în teiu nu puteă legă. Se spetise bietul om muncind, și să salte și el ceva, teăș! cătuș decât! ferit-a sântul!

Ba până într'atât ajunsese, încât să-l împingă păcatele să se gândească, ca să-și facă seamă singur; vezi că dracul n'are de lucru, el nu face biserici ori puțuri pe la răspântii.

Se sbătea bietul om, cu mintea și cu trupul, și par'că era un făcut, mergea din pagubă în pagubă, de ajunsese în sapă de lemn.

Tot satul îl luase la ochi: îl vedeă lucrând când la alde neica Burcilă, când la aleșii ori la fruntașii satului, când la taica popa. Totdeauna găsiă el de lucru; la toți munciă și la toți sporiă lucrul lui.

Când însă munciă și pentru dânsul, munca nu-i dă în spor. De veniă apă mare, arăturile lui le înneacă. Dacă vreun prăpăd dela niscaiva lighioane, ori dela ciori cădeă peste semănăturile megiașilor, ale lui erau stinse cu desăvârșire ; de băteă piatra holdele, apoi pe ale lui le amestecă cu pământul, de nu se alegea nici praful de dânsele ; ba uneori porumbul se tăciună, ba lăcuste, ba potop, ba toate relele numai pe capul lui cădeă.

Sătenii, megiașii lui, puseră mâna cu toții de mai multe ori să-i deă câte vreun ajutor, să-i facă câte vreo clacă ; dar toate în deșert, că nu-i eșîă în de bine nimic ; în cele din urmă și vecinii și tot satul îl părăsiră. Toți cu totul ziceă că așa i-a fost osânda și credea că trebuie să fi căzut asupra capului lui vreun blestem dela Dumnezeu.

Ajunsesse omul să-și urască zilele. Și așa, cu sufletul amărit, șezând într'o Duminecă cu luleaua în gură și gândindu-se cum să-și curme vieața, ca unul ce i se urise cu sărăcia, iată că vine soția lui și-i spune că peste pușin are să fie tată.

El, ridicându-și ochii la soția lui, i se părù că vede o slutenie de ființă stând grecește și ghemuită pe tronul cel vechiu și neîntrebuințat. Se frecă la ochi, se mai uită odată, și ce să vază ? O sfrijită de lighioae, mai urită decât ciurma, cu barba adusă de păreă că stă să o apuce de nasu-i, cu ochii numai scovârliile, părul îi stă în cap de par'că ar fi fost pus cu furca, mânilor ei răschitoare goale, cocoșată și cucuiată, de seamăn pe lume nu mai aveă.

Când văzù el o așa nemetenie spurcată stând ca o cobe rea în casa lui și pe tronul lui, un șarpe rece îi trecù prin sân. El însă își ținu firea, și merse drept la ea, întrebând-o :

— Cine ești tu, și ce cauți aici ?

— Eu sunt Sărăcia, răspunse ea, și am venit nepoftită.

— Ești afară din casa mea !

— O ! o ! stai că prea te pripești, voinicule, îi răspunse Sărăcia rânjind la dânsul cu batjocură. Ca să scoți Sărăcia din casă, trebuie să ai ce pune în locul ei.

Și rânjind încă odată, îi arătă niște colți, de care s'ar fi speriat și dracul.

Bietul om tăcù și înghiți gălușca. Cugetul că are să fie tată, vorba că trebuie să aibă ce pune în locul Sărăciei, îi mută gândul.

El voià să gonească Sărăcia din casa lui, căci nu putea mistui înfruntarea ce i-o făcuse ea, și apoi nu se îndură să-și lase odraslele pe mâinele cele blestemate ale Sărăciei.

Din nou se puse pe muncă, — muncă jidovească — se svârcolea omul și în dreapta și în stânga, noaptea o făcea zi, da și din mâini și din picioare, cum se zice, și folos nici cât negru subt unghie. Nevoile îl năpădea din toate părțile, și el nu mai știă ce să facă. De câte ori intră în casă, de atâtea ori și sfrijita Sărăcie îi rânjiă în bătaie de joc.

Intr'una din zile, iată că și nevestii îi abătuse să facă, și născu un dolofan de copil, sănătos și voinic ca tată-său.

Acum ce să facă el? parale n'avea; de moară nici cât să orbească un șoarece; ceva țoale or vr'un dichis în casa lui, tufă; nimic, dar nimic n'avea de ce se prinde ochiul la el. Cum s'o scoată la căpătâiu? Ar fi voit și el, de! să-și boteze copilul cu vr'un naș mai de Doamne-ajută, să facă și el o cumetrie. Dar cu ce? Sta bietul om cu mâinele încrucișate; se uită în cer și în pământ și nu știă la cine să caște gura. Și de felul lui fiind om cinstit, nu voià să amăgească pe nimeni cu minciuna. El știă una și bună. Când o zice da, să fie da; când o zice nu, apoi nu.

El cunoștea de mult pe un cioban chiabur. Dar nu era în sat. Când, iată că se pomenește că-l cheamă cineva să-l cinstească. Acolo ce să-i vază ochii? Prietenul lui suiă oile în munte. Părerea lui de bine nu se poate spune. Il rugă să se cumetrească, și ciobanul priimi cu bucurie să-i boteze pruncul. Partea lui să trăiască bine!

La botez ciobanul dăruî finului său o oaie fătătoare. Atât îi trebuî. Când fû să plece, mocanul zise:

— Cumetre, tot n'ai tu unde ține oița; las-o în turmă la mine și mi ți-oiu îngriji-o ca și pe ale mele.

— Bine, cumetre, răspunde Neagoe, să fie precum zici tu.

El era bun bucuros că-i ia beleaua din bătătură, de oarece n'avea ei ce să mănânce, dar încă-mi-te să mai dea și oii.

Mocanul se duse cu oile. Omul se puse iar pe muncă; dar munca lui d'abia aducea cu ce bruma să-și ție zilele. Cum am zice, muncea în sec.

După câtă-va vreme se pomenește cu un argat dela stâna mocanului.

— Neică, m'a trimes stăpânul meu cu lâna asta la dumneata.

— Ei, și ce să fac eu cu dânsa?

— Apoi, să vezi d-ta, stăpânul meu a pus de și-a tuns oițele și a tuns și oaia finului său. Aceasta e lâna ei și a trimis-o cui se cuvine.

— Foarte mulțumim de bunătate. Să spui cumătrului multă sănătate și să auzim de bine.

Și, luând lâna din mâna argatului, intră în casă, merse drept către Sărăcie, și cu graiu țațoș îi zise:

— Dă-te, Sărăcie, la o parte, că am să pui lâna asta acolo.

Sărăcia nu se îndură, neiculiță, să iasă din culcușul ce și-l făcuse acolo.

Rânji ea și de astă-dată, dar îi dete rânjitul prin piele, căci voinicul unde aduse odată lâna și, buf! o lovi după ceafă de eră să-și muște limba și o răsturnă jos de pe tron. Sărăcia rămase locului, unde căzuse ca vai de ea.

Oaia finului fătase un miel; aceasta, după ce se mai mări, îl mițui și pe dânsul ca și pe meii ceilalți și îi trimise mițele acasă.

Tăranul, și mai curajos, intră în casă, și merse iarăș drept la Sărăcie.

— Dă-te, rânjito, mai la o parte, că am să pui mițele astea acoalea.

Și fiindcă sărăcia tot cam întârziă, o lovi odată cu mițele de-i merse fulgii, și o dete peste cap, mai către ușă.

Pe toamnă, se pomenește cu un alt argat că-i aduce un burdușel de brânză.

— Baciul dela stână, zise el, a adunat laptele dela oaia finului, l-a făcut brânză și l-am adus acasă.

— Spune cumătrului, răspunse Neagoie, că finul d-sale îi sărută mâinile și să ne vedem sănătoși.

Apoi se întoarse repede în casă și, îndreptându-se către Sărăcie, îi zise:

— Dă-te sărăcie la o parte, că am să pui burduful ăsta în locul tău.

— Da unde să mai mă dau? răspunse Sărăcia.

— Eși afară, dacă n'ai loc, și te du în oțelele puștii vr'unui vânător; că acolo ți-e locul.

— Ba aea-i vorbă! mai pune-ți pofta în cuiu.

Și, lovind-o cu burduful în cap, o făcù mototol după ușă.

Bietul Neagoe fu nevoit să petreacă încă o iarnă întreagă cu Sărăcia pe vatră.

În vara viitoare, mielul de la oaia finului se făcuse mare.

Acum îi aduse două lâne.

Țăranul intră cu amândouă în mână și, bufnind și răzbufnind pe Sărăcie, o pofti să iasă afară cu nepusă în masă. Sărăcia, dacă văzù zorul, dete dosul pe ușă afară; și să te ții pârleo, îi sfârâia călcăele fugind până ce se duse să-și clocească ouăle în oțelele puștilor vânătorilor.

Și d'atunci a rămas de vânătorii sunt săraci; fiindcă își pierd vremea prin colții de piatră, prin mărăcini, umblând toată ziua până să impuște și ei câte vr'o babușcă de nu știu care păsărică.

Neagoe începù a bate în pinteni de bucurie, că se cor-torosise de Sărăcie. Acum pe ce puneà mâna, puneà Dumnezeu mila.

Toate îi mergeau în de bine, Începù și el a legà gura pânzei. Muncà lui se vedeà cum mergeà înainte și avea parte de ea. Ce să mai spunem multe? În scurtă vreme ajunse fruntaș al satului, după hărnicia lui, cu vitișoare, cu pluguleș și cu toate dichisurile unui om cu parte lăsată de la Dumnezeu.

Vezi că numai cu vitele scoate sărăcia din casă afară.

(P. Ispirescu, *Legende sau basmele Românilor*, Buc. 1872, pag. 205).

Observări. — Acest basm este extras din culegerea *Legende sau Basmele Românilor* (1872), care, împreună cu *Snoave sau povești populare* (două culegeri din 1873 și 1874) și *Din poveștile unchișului sfântos*, constituie opera literară a lui Ispirescu. Meritul literar al *Legendelor* și *Snoavelor* stă în humorul sănătos, deși uneori cam vulgar, care răsare nu atât din concepție, și din compoziție în care se arată cam neîndemânat, cât din stilul și limba popular muntenească, pe a cărei rară bogăție, Ispirescu este absolut stăpân. Lucrările lui sunt o comoară neprețuită pentru oricine vreà să-și însușească secretele limbii române. Acest stil și această limbă care apar firești, deși uneori necorecte, în snoavele și basmele culese din popor, devin manierate, silite și fără atracțiune,

în lucrarea *Din poveștile unchiușului sfântos*, în care el caută să localizeze în graiu românesc, poveștile mitologiei grecești: forma nu se mai potrivește cu fondul, de care de sigur — cu lipsa sa de cultura clasică — Ispirescu eră mai mult sau mai puțin strein.

ION CREANGĂ

După cum însuși a notat într'o autobiografie, Creangă s'a născut (1837) în satul Humulești, județul Neamțu, din părinți români: Ștefan a lui Petrea Ciubotaru și Smaranda, fiica lui David Creangă din Pipirig.

A învățat în școala din Humulești cu dascălul bisericii din sat; apoi la școala din Broșteni, județul Suceava; la o biserică din Târgul Neamțului; în fine, la o școală de preoție din Fălticeni, de unde trecu la seminariul dela Socola lângă Iași.

Dela 1856 până la 1859 Creangă stete în seminarium; atunci, luând atestatul, veni în satul natal; apoi se însură la Iași și intră diacon la biserica Patruzeci de sfinți și pe rând, la alte biserici.

Deși om în vârstă, căsătorit de trei ani, Creangă dorind să se cultive și să găsească pentru viitor și un mijloc de a scăpa de cariera preoțească, pe care nu o prea iubiă, intră în școala normală «Vasile Lupu» din Iași, și terminând, fu numit institutor la o școală din capitala Moldovei.

Mai târziu, pe la 1871, părăsi preoția, ceea ce îi atrase destituirea din funcția de institutori.

Atunci se apucă de negustorie, a fost apoi profesor la o școală particulară din Iași; dar peste puțin, a fost reintegrat la locul său.

Imprietenindu-se cu Eminescu, a început să frecventeze întrunirile societății «Junimea» și a publicat în «*Convorbiri literare*» diverse povestiri, anecdote și amintiri. A murit în 1889.

15. Amintiri din copilărie.

(Fragment)

Ei, ei! pe Bădița Vasile l-am pierdut, s'a dus unde i-a fost scris¹. Și părintele Ioan umblă acum cu pletele în vânt să găsească alt dascăl, dar n'a mai găsit un Bădița Vasile cu minte, harnic și rușinos ca o fată mare. Eră în sat și dascălul Iordache, fărânitul dela strana mare, dar ce ți-i bun? Știă și el glasurile pe din afară de biserică, nu-i vorbă, dar clămpăneă de bătrân ș'apoi mai aveă și darul suptului... Așa dar, școala a rămas

1 Fusese luat la oaste

pustie pentru o bucată de vreme și câțiva dintre noi, care ne țineam de părintele Ioan, calea valea; biserica deschide pe om. Duminecile bâzâiam la strană și hârști! câte un colac. Și când veneau cele două ajunuri, câte treizeci, patruzeci de băeți fugeam înaintea popii, de rupeam omățul dela o casă la alta, și la Crăciun nechezam ca mânzii, iar la Bobotează strigam chiraleisa, de clo-cotea satul. Și când ajungea popa, noi ne așezăm în două rânduri și deschideam calea, iar el își trăgea barba și zicea cu mândrie către gazdă:

— Aiștia-s mânzii popii, fiule. Niște zile mari ca acestea le așteaptă și ei cu mare bucurie tot anul. Gătitu-le-ați ceva bob fiert, găluște, turte cu julfă și vârzare?

— Gătit, cinstite părinte; poftim de ne blagosloviți casa și masa, și poftim de mai ședeți, să ne șază pe-țitorii.

Când auzeam noi de masă, tăbăram pe dânsa ș'apoi aține-te gură. Vorba ceea: «De plăcinte râde gura; de vârzare și mai tare».

Ce să faci? că doar numai de două ori pe an este ajunul. Ba la un loc, mi-aduc aminte, ne-am grămadit așa tare și am răsturnat masa omului cu bucate cu tot în mijlocul casei de i-am dogorit obrazul părintelui de rușine. Dar el tot cu bunătate:

— De unde nu-i, de acolo nu se varsă, filor; însă mai multă băgare de seamă nu strică.

Apoi la hramul bisericii se ținea praznicul câte o săptămână încheiată și numai să fi avut pântece, unde să pui coliva și bucatele, atât de multe erau. Și dascăli, și popi, și vlădici, și de tot soiul de oameni din toate părțile se adunau la hramul bisericii din Humulești, și toți eșiau mulțumiți. Ba și pe la casele oamenilor se ospătau o mulțime de străini. Și mama, Dumnezeu s'o erte, strașnic se mai bucură, când se întâmplă. oaspeți la casa noastră și aveă prilej să-și împartă pânea cu dânșii.

— Ori mi-or da feciorii după moarte de pomană or ba, mai bine să-mi dau eu cu mâna mea. Că or-cum ar fi, tot is mai aproape dinții decât părinții. S'au văzut de acestea!

Si când învățam eu la școală, mama învăța cu mine acasă, și citea acum la ceaslov, la psaltire și Alexandria mai bine decât mine, și se bucură grozav, când vedeă că mă trag la carte.

Din partea tatei, care ades îmi zicea în bătae de joc: «Logofete brânză'n cuiu, lapte acru 'n călămări, chiu și vai prin buzunări», puteam să rămân, cum eră mai bine: Nica a lui Ștefan a Petrei, om de treabă și gospodar în Humulești. Vorba ceea: «Decât codaș în oraș, mai bine în satul tău fruntaș».

Mama însă eră în stare să toarcă 'n furcă și să învăț mai departe. Și tot chihăia mama pe tata, să mă mai dea undeva la școală; căci auzise ea spuind la biserică în Parimeiu, că omul învățat, înțelept va fi și pe cel neînvățat slugă-l va avea.

Și, afară de aceasta, babele care trag pe fundul sitei în 41 de bobii, toți zodierii și cărturăresele, pe la care căutase pentru mine, și femeile bisericose din sat îi băgase mamei o mulțime de bazaconii în cap, care de care mai ciudate: ba că am să petrec între oameni mari; ba că-s plin de noroc, ca broasca de păr; ba că am glas de ânger și multe alte minunății, încât mama, în slăbiciunea ei pentru mine, ajunsese a crede că am să es un al doilea Cucuzel, podoaba creștinătății, care scoate lacrimi din orice inimă impietrită, adună lume de pe lume în pustiul codrilor și veseleă întreaga făptură cu viersul său.

— Doamne, măi femei, Doamne, multă minte-ți mai trebuie, zicea tata, văzând-o așa de ahotnică pentru mine. Dacă ar fi să iasă toți învățați, după cum socoți tu, n'ar mai avea cine să ne tragă ciubotele. N'ai auzit că unul, ci-că s'a dus odată bou la Paris, unde a fi acolo, și a venit vacă. Oare Grigore a lui Petru Lucăi, dela noi din sat, la ce școli a învățat, de știe așa a spune atâtea bongoase și conăcăria pe la nunți? Nu vezi tu că dacă nu-i glagore 'n cap, nu-i, și pace bună.

— Așa a fi, n'a fi așa, zise mama, vreau să-mi fac băetul popă. Ce ai tu?

— Numaidacă popă, zise tata. Auzi măi! Nu-l vezi că-i o tigoare de băet cobăit și leneș, de n'are păreche. Dimineața până-l școli îți stupești sufletul. Cum îl școli, cere de mâncare. Cât îi mic, prinde muște cu ceaslovul și toată ziulica bate prundurile după scăldat, în loc să pască cei cârlani și să-mi dea ajutor la trebi, după cât îl ajută puterea. Iarna pe ghiață și la săniuș. Tu cu școala ta l-ai deprins cu nărav.

.....

.... In sfârșit cât s'a bălăbănit mama cu tata din pricina mea, tot pe a mamei a rămas; căci într'o Duminecă, prin cărneleagă, a venit tatăl mamei, bunicul meu David Creangă din Pipirig, la noi, și văzând cearta iscată între tata și mama din pricina mea, a zis:

— Las, măi Ștefane și Smărănducă, nu vă mai îngrijiți atâta: că azi e Duminecă, mâne Luni și zi de târg, dar Marți, de-om ajunge cu sănătate, am să iau nepotul cu mine și am să-l duc la Broșteni cu Dumitru al meu, la profesorul Neculai Nanu, dela școala lui Baloș, și-ți vedè voi ce-a scoate el din băet; că de ceilalți băeți ai mei, Vasile și Gheorghe, am rămas tare mulțămît, cât au învățat acolo. De douăzeci și mai bine de ani, de când port vornicia în Pipirig, am dus-o cam anevoe numai cu răbușul. Ce folos că citesc orce carte bisericască; dacă nu știi a însemnă măcar câtuș decât, e greu. Însă, de când mi-au venit băeții dela învățătură, îmi țin socoteala ban cu ban și huzuresc de bine; acum zic și eu că poți duce vornicia pe viață fără să te simți. Zău, mare pomană ș'a mai făcut Alecu Baloș cu școala ceea a lui, cine vrea să înțeleagă; și, Doamne, peste ce profesor înțelept și iscusit a dat! Așa vorbește de blând și primește cu bunătate pe fiecare, de ți-i mai mare dragul să te duci la el. Ferice de părinții care l-au născut, că bun suflet de om este, n'am ce zice.

— Nu-i rău, măi Ștefane, să știe și băetul tău o leacă de carte, nu numaidecât pentru popie, cum chitește Smaranda; că și popia are multe năcăfale, e greu de purtat. Și decât n'a fi cum se cade, mai bine să nu fie. Dar cartea îți aduce și oarecare mângâere. Eu să nu fi știut a citi, de mult aș fi înebunit, câte am avut pe capul meu. Însă deschid viețile sfinților și văd atâtea și atâtea și zic: «Doamne! multă răbdare ai dat aleșilor tăi». Ale noastre sunt flori la ureche pe lângă cele ce spun în cărți. Ș'apoi, să fie cineva de tot bou, încă nu este bine. Din cărți culegi multă înțelepciune; și, la dreptul vorbind nu ești numai așa o vacă de muls pentru fiecare. Băetul văd că are ținere de minte; și numai după cât a învățat, cântă și citește cât se poate de bine.

De aceste și altele ca aceste a vorbit bunicul David cu mama și cu tata mai toată noaptea Duminecă spre

Luni, și Luni spre Marți; căci la noi mâneă când veneă din Pipirig la târg, să-și cumpere cele trebuitoare.

Iar Marți desdimizează puse tarnițele și desagii pe cai și, legându-i frumușel cu căpăstrul, pe cel al doilea de coada celui întâi, pe cel de al treilea de coada celui al doilea, pe cel de al patrulea de coada celui al treilea, cum îi leagă muntenii, a zis :

— Ei măi Ștefane și Smărănducă, mai rămâneți cu sănătate, că eu m'am dusu-m'am ; hai nepoate...

(Scrierile lui *Ioan Creangă*, Iași (Goldner), vol. II 1892, pag. 9, 17, 22).

Observări. — 1. Acest fragment este scos din cea mai caracteristică scriere a lui Creangă, *Amintiri din copilărie*. Intr'o limbă bogată popular moldovenească și într'un stil perfect adecvat fondului, el povestește într'însa cu o neîntrecută sinceritate umoristică, cu căldură și totuși cu o rară obiectivitate și cu o admirabilă pătrundere a situațiunilor și a caracterelor în ce au mai esențial și mai permanent, scene din copilăria sa. Imprejurul ființei lui de copil deștept și nestatornic, îndemânat și sburdalnic, lesne dus către rău, dar vecinic pătruns de gândul binelui, se grupează și trec rând pe rând și rămân săpate pentru totdeauna în mintea noastră figurile atâtor ființe cu care el a trăit: bunicul David Creangă, cel așezat, senin și înțelept, cu gândul plin de trecut dar doritor de înaintare în viitor ; mumă-sa Smaranda, inimă simțitoare și doritoare de știință, harnică, răbdătoare, dar pasionată și statornică în urmărirea unui gând ; tatăl său, Ștefan, desprețuitor de învățătură, rece, mărginit și fără grijă de viitorul copiilor săi ; mătușasa Măriuca, sgârcită și hapsână, Zaharia Gâtlan cel crud și posnaș, Trăsnea cel încăpățânat și tâmpit, Mogorogea cel egoist și fudul, Moș Luca cel nepăsător pentru nevoile altora, dar supărăcios și plin de amor propriu, și ațâți alții cu sufletul lor primitiv, dar tipic și precis în însușirile lor, de par'că i-am văzut și-i vedem neconținut trăind în jurul nostru. Având aceste calități, și cu toate provincialismele limbii, această operă, este poata cea mai trainică dintre toate scrierile în proză ale literaturii noastre.

2. Cu aceleași însușiri, în plus finețea și imaginația, și în minus căldura și conciziunea, se prezintă novela umoristică *Moș Nichifor Coțcarul*, a cărei ideie vulgară este totuși cu un desăvârșit natural înfățișată, într'un cadru și într'o atmosferă plină de poezie, care o transfigurează cu totul.

3. Creangă a mai scris basme (*Harap alb*, *Danilă Prepeleac*,

Capra cu trei iezi, etc) și anecdote (*Cinci pâni*, *Ion Roată și Unirea*, *Ion Roată și Cuza*, *Părintele Duhu*). Cele dintâu le-a cules din popor, dar, transformându-le mai mult sau mai puțin, le-a închiegat totuși în acelaș spirit popular în care s'au plămădit și au răsărit. Cele de-al doilea sunt sau împrumutate dela alții, sau sunt scrise după întâmplări autentice (*Ion Roată*, *Părintele Duhu*). Basmele sunt remarcabile prin arta cu care autorul dă personagiilor imagine înfățișarea și vorbirea plastică a realității imediate. De acî un mare farmec, care uneori este mărit prin adâncirea și redarea unor situațiuni ce ridică basmul la gradul de nuvelă fantastică și simbolică. Întâmplările lui Harap Alb la Roșu Impărat și cu deosebire convorbirea celor cinci monștri în odaia de aramă înroșită de foc; convorbirea dintre Capră și Lup în *Capra cu trei iezi* sunt exemplele cele mai izbitoare ce îndreptățesc aceste observațiuni.

În privința limbii, e de observat ușurința cu care Creangă poate să treacă în mod firesc dela stilul popular provincial, la stilul popular propriu zis și la stilul perfect literar. Astfel anecdotele (cu deosebire *Cinci pâni*), sunt scrise într'o limbă literară, care se poate servi de model în toate privințele.

4. Creangă a cules și poezii populare și s'a încercat el însuși să scrie versuri, care însă sunt fără valoare.

POEZII POPORANE.

16. J I A N U

N'ați auzit de-un Jian
De-un Jian, de un Oltean
De un hoț de căpitan,
Care umblă prin păduri
Cu doisprezece panduri,
Cu ghiebe și cu poturi?
El ia miei dela ciobani,
Armăsari dela mocani,
Fără plată, fără bani!
Și pândește la strâmtori,
De despoe negustori,
Și tot prinde la boieri,
De-i curăță de averi.
Toți de dânsul că fugiă,

Toți de el se jăluia
La Domnul, la Caragea.
Domnul potiră-adună,
După hoț el o mână.
Iar Jianu 'nțelegând,
Cele ce-i treceau prin gând
Se 'ndrumă spre Olt fugând.
Când la Olt, Oltu-i umflat,
Că la munte l-a plouat:
«Măi Române, măi podar,
Trage podișca de car
Să mă treci la cela mal
Cu viteazul ist de cal.
Trage podul mai deadrept

Pân' nu-ți pun un glonte 'n piept.
 Nu-mi fii dușman și-mi fii frate,
 De nu vrei un glonte 'n spate».
 Dar podarul se gândiă
 Și cu lene se 'ntindea.
 Dacă videă și videă,
 Jian rostul nu-și pierdeă,
 El se aruncă în not
 Cu suflet, cu cal cu tot.
 Calu 'n apă se luptă
 Iar Jianul cuvântă :
 «Decât să mă rog de prost
 Ca să dee podu'n rost,
 Mai bine cu murgu 'n not,
 Că și el e puiu de Olt.
 Decât să mă căciulesc,
 Mai bine să haiducesc!
 Hai, voinice murguleț,
 Nu mai face părul creț,

Hai la Slatina 'n județ
 Unde gazda ne-om află
 Ș'amândoi ne-om resuflă!»
 Când la gazdă el sosiă,
 Ce vedeă și ce-auziă ?
 Potira gazda legă
 De Jian o întrebă.
 «Haide iar, murgule, hai,
 Hai la munte sus, pe plaiu,
 Să scăpăm de chiu, de vai!»
 Fugiă murgul, cât fugiă,
 Dar potera-l ajungeă
 Pe Jianu mi-l prindeă
 Și-l duceă la Caragea.
 Vai! sârmanul voinicel !
 Sărăcuț, amar de el !
 Căci pe loc mi-l judecară
 Cu lanțuri mi-l încărcară
 Și'n ocnă mi-l aruncară.

(Alecsandri, Poezii populare, 1866, pag. 159).

17. DOINA.

Doină, doină, cântec dulce !
 Când te-aud nu m'aș mai duce.
 Doină, doină, viers cu foc !
 Când răsuni eu stau în loc.
 Bate vânt de primăvară,
 Eu când doina pe afară,
 De mă 'ngân cu florile
 Și privighetorile.
 Vine iarna viscoloasă
 Eu cânt doina 'nchis în casă,

De-mi mai mângâiu zilele
 Zilele și nopțile.
 Frunza 'n codru cât invie.
 Doina cânt de voinicie.
 Cade frunza gios în vale
 Eu cânt doina cea de jale.
 Doina zic, doina suspin,
 Tot cu doina mă mai țin ;
 Doina cânt, doina șoptesc
 Tot cu doina viețuesc !

(Idem, pag. 224).

18. BOCET DIN MUNTENIA

Bucură-te, mânăstire,
 Că ce puișor îți vine,
 Da' nu vine să 'nflorească,
 Ci vine să vestejască.
 Garofită drăgălașă,

Aoleu, ce mai frumoasă !
 Când umblași să înflorești
 Te porniși să putrezești ;
 A dat vânt și te-a pălit
 Și moartea te-a amăgit.

Veniți frați, veniți surori
 Tot cu mănunchie de flori,
 Cu făclii și lumânări
 Și mă plângeți cu sudori.
 Vă uitați și peste groapă.
 Vedeți moartea 'ntunecată,
 Roagă-te, neică, de popă,
 Clopotul tot să ți-l tragă,
 Să răsune văile,

Să s'adune rudele,
 Că tu astăzi te pornești
 Și pe toți ne părăsești
 Pe o cale 'ndelungată,
 Unde nu-i mamă nici tată,
 Ci cântări dumnezeiești
 Și cu cete ângerești,
 Nu-i nici val și nici durere,
 Ci iubita mângâiere!

(*Barada*, Datinele poporului român la înmormântări, Iași 1882, pag. 122).

19. C H I R A

— Baladă —

In vadul Brăilii,
 'N scursul Dunării,
 Printre caicèle,
 Mai în jos de schele
 Carcă mi-se 'ncarcă
 Două-trei sandale,
 Nouă galioane.
 Dar ce mi se 'ncarcă?

Fir și ibrișin
 Cu postav d'âl bun.
 Și cine le 'ncarcă?
 Un arap buzat
 Negru și ciudat
 Cu solzi după cap
 Par'că sunt de crap.

Și când îmi strănută
 Căinii că 'ntărătă.
 Până le 'ncarcă
 Până le umpleă,
 Vin de unde bea?
 Tot din Brăila
 Și dela Chira,
 Chira, Chiralină,
 Floare din grădină,

Fata Chițului.

Pe Chira-mi privia

Din gură-i zicea:
 — Chiră, Chiralină,
 Floare din grădină,

Ia-mă tu pe mine,
 Ca să trăiești bine,

Că eu mi ți-oi face
 Brâie

Și marame,
 Rochie

Și năframe,

Paftale

De aur

Cu solzi

De balaur

Și haine

De aur

Cu pene de graur.

Dar Chira-mi râdea

Și nu-l ascultă.

După mai multe rugăciuni rămase neascultate:

Arapul buzat,
 Negru și ciudat,
 Cu solzi după cap
 Par'că sunt de crap,
 El se rezeziă,
 Măre, la Chira
 Și mi-o îmbrățișă
 'N caic o duceă
 Și mi-o aruncă
 Sus peste sandale

Și pe bolozale,
 Pe vârful de nafele
 Și de malotele.
 Apoi mi-o legă
 Cu plete din cap
 De vârful de catarg
 Și cu ea-mi plecă
 Iute se duceă,
 Tăind Dunărea.

În timpul acesta, frații Chirii vin acasă și află dela mama lor cele întâmpate.

Trei frați ai Chirii,
 Hoții Brăilii,
 Șerpilor Dunării,
 Unde mi-auziă,
 Ei se necăjiă,
 Vreme nu pierdeă :

În apă săriă,
 Afund că se dă
 Din coate 'nnotă
 Dunărea tăiă,
 Iute se duceă...

Înnotând, ei ajung vasul Arapului. Acesta adormise lângă Chira. Frații o întrebă, dacă a plecat de bunăvoie cu Arapul; și când ea le spune că a fost răpită și că acum se află legată, încep să strige ca să deștepte pe Arap.

Arapul buzat,
 Negru și ciudat
 Cu solzi după cap
 Mi se deșteptă
 Paloș c'apucă,
 Pistoale trăgeă;
 Dar geaba trăgeă
 Că nu nimeriă.
 Iar dacă vedeă
 Că-l apropiă,
 Caicul lăsă,
 În apă săriă
 Din coate 'nnotă,
 Ca vântul fugiă.
 Trei frați ai Chirii,
 Hoții Brăilii,
 Șerpilor Dunării,
 Apa cunoșteă
 Și când s'aruncă

Iute-l ajungeă :
 De păr l-apucă,
 La mal că-l trăgeă,
 La mal d'ajungeă
 Ei mi-l judecă,
 Ei mi-l osândiă,
 Paloșe scoteă
 Bucăți îl făceă,
 La câini îl dedeă;
 Dar câini nu-l mânca,
 De negru ce-eră
 Și 'n foc l'aruncă,
 Focul de-l topiă.
 Trei frați ai Chirii,
 Hoții Brăilii,
 Șerpilor Dunării,
 Luă pe Chira
 Și-acasă-o duceă.

20. CÂNTECUL DESPĂRTIRII.

Ah! Ardeal, țară frumoasă;
 Rămâi, dragă, sănătoasă;
 Că pân' oi mai intră 'n tine,
 N'o fi astăzi și nici mâne,
 Ah! ai mei frați cu dreptate,
 Rămâneți cu sănătate!
 Ah! iubita mea suror,
 Ah! rămâi cu mare dor!
 Rămâi maică sănătoască
 Dacă n'ai fost bucuroasă,
 Să mă vezi umblând prin casă
 Ca p'o garoafă frumoasă.
 Rămâi, taică, sănătos,
 Dacă n'ai fost bucuros
 Să mă vezi umblând prin dos,
 Ca p'un trandafir frumos.

(I. G. Bibicescu, Poezii populare din Transilvania. Buc. 1893, pg. 102).

21. Prefața Colecțiunii lui Alecsandri.

Românul e născut poet!

Inzestrat de natură cu o închipuire strălucită și cu o inimă simțitoare, el își revarsă tainele sufletului în melodii armonioase și în poezii improvizate.

De-l muncește dorul, de-l coprinde veselia, de-l minunează vreo faptă măreață, el își cântă durerile și mulțămirile, își cântă eroii, își cântă istoria, și astfel sufletul său e un izvor nesfârșit de frumoasă poezie.

Nimic dar nu poate fi mai interesant decât a studia caracterul acestui popor în cuprinsul cântecelor sale, căci ele coprind toate pornirile inimii și toate razele geniului său.

Comori neprețuite de simțiri duioase, de idei înalte, de notițe istorice, de crezări superstițioase, de datini strămoșești și mai cu seamă de frumuseți poetice pline de originalitate și fără seamăn în literaturile străine, poeziile noastre populare compun o avere națională, demnă

de a fi scoasă la lumină ca un titlu de glorie pentru nația Română.

Aceste poezii se împart în trei clase deosebite :

1. Cântece bătrânești sau Balade ;
2. Doine ;
3. Hore.

Baladele sunt mici poemuri asupra întâmplărilor istorice și asupra faptelor mărețe.

Doinele coprind toate cântecele de doruri, de iubire și de jale.

Horele sunt cântece de veselie ale poporului.

Pe lângă aceste, se mai află unele cântece numite *Colinde*, carele au un caracter religios, precum : *Nașterea lui Christos*, *Florile dalbe*, *Plugul*, etc. ce se cântă în agiunurile Crăciunului și al anului nou.

Toate aceste poezii, fără dată sigură, și fără nume de autori, sunt ascunse de secolii întregi, ca niște pietre scumpe în sânul poporului. Ele sunt expuse a se pierde ; prin urmare e o sfântă datorie de a le căuta și a le feri de noeanul timpului și al uitării.

Datoria aceasta am cercat să o îndeplinesc. Ajutat de câteva persoane, iar mai cu seamă de D. A. Russo, am adunat în deosebite călătorii prin munți și prin câmpiile înflorite ale țării noastre, o mare parte din poeziile populare, și acum săvârșind coordonarea lor, le închin patriei mele ca cea mai dreaptă avere a ei (1852).

(V. Alecsandri. Poezii populare ale Românilor. București, 1866 pag. XI).

22. POEZIA POPORALĂ

Datinele, poveștile, muzica și poezia sunt arhivele popoarelor. Cu ele se poate orcând reconstitui trecutul întunecat.

Din studiul lor ne vom lămuri despre origina limbii noastre, de nașterea naționalității române, de plecările naturale cu care este înzestrat poporul și de luptele ce le-au susținut coloniile române (romane) până a nu se preface în locuitorii de astăzi ai vechei Dacie.

Intre diferitele neamuri răspândite pe malurile Du-

nării nici unul nu are ca neamul românesc o poezie populară atât de frumoasă și atât de strâns unită cu suvenirile anticității.

Născut din sânge meridional, strămutat de sub un soare ferbinte într' o țară nouă, neamul român a păstrat o închipuire fecundă, vie, grațioasă, o agerime de spirit care traduce în mii de cugetări fine și înțelepte, o simțire adâncă de dragoste pentru natură și o limbă armonioasă care exprimă cu gingășie și totodată cu energie toate aspirările, toate iscodirile minții.

Poporul împarte poeziile sale, în *cântece bătrânești*, în *cântece de frunză*, în *doine* și *hore*.

Cele mai multe balade ce le avem, datez dela secolii 16, 17 și 18 precum: Toma Alimoș, Gruia Grozovan, Codreanul, Ghi niu, Novac, etc.

Soțietatea de pe atunci era războinică; toți oamenii erau înarmați și în picioare, toate ideile pornite spre luptă cu dușmanii țării. Principatele noastre de abia știu că au tractate cu țările vecine; lovirile erau zilnice când cu Leșii, când cu Tătarii, când cu Turcii și ce e mai trist, când chiar cu Românii. Arăturile se făceau cu o mână pe coarnea plugului și cu una pe pală, căci Tătarul sta la pândă în marginea Țării. Când Tătarul prădă în țară, Românul găseă cu drept să-și întoarcă paguba cu dobândă; așa el era mai mult prin Bugeac decât p'acasă.

Cântecele bătrânești adevăresc cronicile, însă cântecele au un ce care te mișcă până în suflet; nu poți sta în neumire, când auzi pre Gruia Grozovan zicând:

Alei! tu Ghirai bătrân,
Lasă cel hanger la sân,
Căci eu sunt puiu de Român
Și nu-mi pasă de păgân!

Nu poți să nu admiri calul lui Codrean, care când fugiă: *văile se limpeziă!*

Nu poți să stai nesimțitor în auzul armoniei limbii poporului, când Toma Alimoș ziceă Murgului său:

Așterne-te drumului
Ca și iarba câmpului
La suflarea vântului!

Frumoase timpuri de vitejie au fost acelea, unde Românul intră în doi ca în doisprezece și unde Hanul

Tătarilor trimetea *jalobă* către Domnii Moldovei cu rugămintea ca să poruncească Grozovenilor de pe atuncia *de a nu le mai opri calea, când se întorceau cu pradă din Tara Leșească!*

Însă roata norocului se întoarce! Starea Principatelor se schimbă; neatârhnarea lor pierc; poporul suferă, victejia lui amorțește și trece dela gloate la cete, dela cete la indivizi, și prin urmare baladele strămoșești sunt înlocuite prin *cântece de frunză*, cântece hoțești.

Poezia populară este nu numai expresia cea mai vie a caracterului național, dar ele arunc (ea aruncă) și o lumină asupra comerțului din timpurile trecute:

Măculița tot mă'ntreabă,
Care muncă mi-e mai dragă?
Un cal bun de călărie
Și arme de Veneție.

Nici Miron, nici Niculcea, nici Urechie în cronicelc lor, nu pomenesc de comerțul Venețianilor și al Geno-venilor cu țările noastre; însă cântecul popular îndeplinește acea lacună cu două cuvinte.

El asemenea arată dragostea nemărginită a Românului pentru frumusețile naturii, ca o moștenire virgiliană:

Primăvară, mama noastră,
la zăpada de pe coastă,
Iarba verde să mai crească
Sufletu-mi să-mi răcorească;
Să-mi aud cerul tunând,
Să mai văd turme păscând.

Este oare de nevoie a mai analiză simțirea expri-mată în aceste rânduri și poetica lor frumusețe?

Este oare vreo introducere mai minunată în litera-tura modernă, un tablou mai omeric decât această strofă cu care începe un vechiu cântec haiducesc?

Sub poalele de codru verde
O zare de foc se vede,
Și'mpregiurul focului
Stau haiducii codrului!... etc.

Este mai simplă, mai colorată, mai frumoasă de-scriere decât aceasta din Balada Badiului?

Pe luciul Dunării
La scursurile Gârlii,
La cotitura mării,

Ian ce mi-ți veniă...
 Un caic lung, șinuit,
 Pe dinântu poleit,
 Cu postav verde 'nvelit
 Și'n caic ședeă lungit
 Tăietorul Frâncilor,
 Măcelarul Turcilor... etc,

Imi închipuiesc că sunt un strein sosit în Moldova sau în Valahia cu dorința d'a studiă istoria, datinele, istoria și geniul neamului românesc. Cumpăr o bibliotecă întregă de cărți scrise în felurite jargonuri, istorie, poezie, jurnalistică... Nemulțumit, mă duc să studiez monumentele; monumentele lipsesc... Cercetez literatura și dau de o amestecătură indigestă de limbele neolatine... și nu-i găesc niciun caracter original.

Unde este dar românismul? Unde să-l caut pentru ca să-mi fac o idee exactă de geniul român?

Din întâmplare mă primblu într'o zi printr'un iarmaroc, și deodată mă cred în altă lume. Văd oameni și haine, ce nu văzusem în orașe; aud o limbă armonioasă, pitorească și cu totul străină de jargonul cărților. De unde eram la îndoială, dacă Românii sunt o nație sau o colonie cosmopolită modernă, un soi de Algeria franco-italiană-grecescă, încep a întrevedea adevărul.

Iată un om cu fizionomia veselă! El intră într'o colibă de frunze, scoate de sub suman un instrument, ce-i zice *lăută*, și se pune a cânta. Mulțime de oameni se îndeasă împrejurul lui și-l ascultă cu dragoste, căci el zice balade strămoșești!... Ochii mi se deschid; o naționalitate întregă se desvelește în graiul, în hainele, în tipul antic, în cântecele acelor oameni.

Lăutarul cânt:

Pe câmpul Tinechiei,
 Pe zarele câmpiei,
 Răsărit-au florile
 Odată cu zorile?
 N'au răsărit florile,
 Și-au scos badea oile,
 Deau umplut văile... etc.

și dinaintea mea se desfășoară un tablou, care mă încântă; mai pe urmă lăutarul, vrând să mă aducă în extas, începe balada Meoriței:

P'un picior de plaiu
 Pe gură de raiu
 Iată vin în cale,
 Se cobor la vale
 Trei turme de miei
 Cu trei ciobănei... etc.

Și când el sfârșește, toată nedumirea s'a șters din
 minte-mi; rămân convins de naționalitatea română, de
 geniul român, de adevărata literatură română.

Înțeleg dragostea Românului pentru țara lui; îl în-
 țeleg de ce zice el:

In neagra streinătate,
 Dorul m'apucă de spate

Înțeleg puterea legăturilor de familie, când el suspină
 în modul cel mai poetic:

Bate vântul printre brazi,
 Și-mi aduce dor de frați;
 Bate vântul printre flori,
 Imi dă dor dela surori;
 Bate vântul printe munți
 Imi dă dor dela părinți... etc.

Iacă poezie! Iacă adevărata literatură, de care se
 pot mândri Românii!

Fie forma versurilor une-ori defectuoasă, ele îmi par
 mie poleite cu razele geniului. Privighetoarea, nu é fru-
 moasă, dar cântecul ei este din raiu.

(*Alecu Russo*, în revista *Albina Pindului*, București, 1870 pag.
 215 — 218, reproducere după «Foaia societății de cultură Bucovineană»).

23. POEZII POPULARE ROMÂNE¹

.... Ceeace le² distinge întâi în modul cel mai favo-
 rabil de celelalte poezii ale literaturii noastre este nai-
 vitatea lor, lipsa de orice artificiu, de orice dispozițiune
 forțată, simțimântul natural ce le-a inspirat. Sunt două
 moduri de a privi lumea care ne înconjură: cu reflec-

¹ Din darea de seamă asupra «Colecțiunii de poezii populare» a
 lui V. Alexandri.

² E vorba de poeziile populare.

«Literatura Română Modernă». Cl. VII.

țiunea rece, speculativă sau speculătoare, și cu inima plină de simțiminte. Din cel dintâi mod es pentru literatură cărțile de știință, din cel de al doilea lucrările de artă. Ceeace constituie defectul operelor de artă celor rele este confundarea acestor sfere, este lipsa de inspirație sentimentală și producerea sub impresia reflecției. Cei mai mulți poeți ai noștri ¹ cântă fără cauză firească, simulează inspirații ce nu-i agită, descriu sentimente ce nu-i insuflă, și nu este o excepție junele de 17 ani, care în anul trecut trimisese subscrisului un caiet de poezii plin de «iluziuni pierdute asupra sexului frumos». În acești oameni nechemate și nealeși predomină calculul, ei iau până în mână fără a ști încă ce să cânte, se hotărăsc mai întâi a face «o poezie» și apoi își resfoiesc mintea pentru a găsi o materie convenabilă, și astfel lucrarea lor face o impresie tot așa de rece ca și reflecțiunea din care a izvorit.

Nimic din toate aceste în poezia populară! Și ce ambițiune calculătoare ar putea îndemna pe simplul sătean ca să-și intruzeze simțirea în formă poetică! Ceeace abundanța tristeții sau bucuriei i-a scos din adâncul inimii sale, nu este niciodată al lui; în toate inimile își află un răsunet și la toate le devine o proprietate: fapta lui devine fapta lor, el însuș piere necunoscut. Cea mai adâncă simțire numai îl silește astfel a se arunca afară din sine, și de aceea din poezia lui îți vorbește însăș durerea și însăș bucuria, dar nu un individ care suferă, un individ care se bucură. Inșă tocmai aceasta este semnul adevăratei poezii, și ne putem explica, cum asupra Iliadei atribuite lui Homer s'a născut controversa, dacă în adevăr este compusă de un poet Homer, sau este numai un șir de balade populare de autori necunoscuți: într'atât poetul celei mai frumoase epopee s'a consumat și s'a pierdut fără vreo urmă a individualității sale în lucrarea ce a produs-o.

Izvorînd astfel poezia populară din plenitudinea simțimântului, în ea ne aflăm apărați de acele aberațiuni intelectuale, care strică inspirația multor poeți, chiar a celor cu talent.

Politica, declamările în contra absolutismului, reflec-

¹ E vorba de poezii de pe la 1868. În mare parte observarea este exactă și pentru timpul de față.

țiunile manierate asupra divinității, imortalității, etc. etc., nu ating cuprinsul lor sentimental și nu silesc pe cititor a recădea din înălțimea impresiunii poetice în mijlocul preocupărilor de toate zilele.

Nu că doară poporul ar fi nesimțitor la asemenea lucruri; dar el când face poezie, nu face politică; când inima îi saltă, încetează sarcina reflecțiunii. Și la Români se găsește poezii contra Rusiei și a Austriei, dar nu fiindcă Rusia este «cunoscută colosală dela Nord» și Austria «despotismul absolutism», ci fiindcă străinul îi rămâne străin sub orice formă politică l-ar subjuga.

Exemple aflăm multe în cântecele din Basarabia și în Doinele din Transilvania.

Franză verde de măslină
Trecui Nistrul, apă lină,
Să vedem pâinea de-i bună
Ca și 'n țara mea străbună.
Fie dulce ca și mierea,
Mie-mi pare că-i ca fierea.

Când eram la mama fată,
Purtam rochiile de bucată,

Dar de când m'am măritat
C'un moscal din cela sat,
Nici n'am fustă de purtat,
Nici papuci de încălțat!
Inima-mi e cu lăcată:
Când aş diseuiă odată,
Ar cunoaște lumea toată
Cât amar și cât venin
Bea inima la străin.

Doina Haiducească.

Murgule, coamă rotată,
Mai scoate-mă 'n deal odată
Să-mi fac ochisorii roată,
Să mă uit la lumea toată.
Veni-ar timpul să vie,
Ca Românul iar să 'nvie

Și de hoți să mântuiască
Țara lui Ardelenească!
Asta nu-i țară de câni,
Ci e țară de Români,
Nu-i pământ de Ungureni,
Ci de neași pământeni!

Vrăbiuța.

Vrăbiuță de pe deal
Sbori de grabă în Ardeal
Și te 'ntoarce de îmi spune
Or vești rele or vești bune.
Du-te vezi dacă mai sunt
Frați de ai mei pe acest pământ,
Sau dacă i-a omorît

Ungureanul cel urît?
De-or fi vii, să mă răpăd.
Intr'o fugă ca să-i văd,
De-or fi morți, să mi-i răzbun
Cu o măciucă de alun
Ce-i bună de descântat
Și morții de răzbunat.

Cu toate acestea, autorii și publicul «din societate» s'ar înșela foarte mult, când ar crede că simțământul naiv al poporului nu este compatibil cu ideile cele înalte. Lumea se poate aprofunda tot așa de bine pe calea inimii ca și pe calea reflecțiunii, și din aceea că poporul

își exprimă numai simțimintele sale, nu rezultă că i-ar lipsi meditațiunea și delicatețea în exprimarea ei. Indrăznim chiar a crede că mulți poeți de salon ar fi încântați, când ar putea descoperi în fantazia d-lor idei cu o umbră numai de frumusețea celor populare, precum le aflăm d. e. în următoarele poezii :

Bade Trandafir.

«Bade Trandafir frumos!
Vrut-ai să te-arăți duios,
Dar te-ai arătat ghimpos
Și din minte nu m'ai scos.
— Vai! leliță din cel sat!
Ce ai cerut și nu ți-am dat?
Cerut-ai faguri de miere,
Eu ți-am dat buzele mele;
Cerut-ai o vioreă,
Ți-am adus inima mea
— Dacă vrei dragoste aprinsă,
Adă-mi gură neatinsă,
Și o inimă fecioară
Ca apa dela izvoară.

Sus în vârf de brăduleț
S'a oprit un șoimuleț,
El se uită drept în soare
Tot mișcând din aripioare.
Jos la trunchiul bradului
Crește floarea fragului,
Ea de soare se ferește
Și de umbră se lipește.

«— Floricică dela munte,
Eu sunt șoim șoimuț de frunte.
Eși din umbra din tulpină,
Să-ți văd fața la lumină,
C'a venit până la mine,
Miros dulce dela tine,
Cât am pus în gândul meu
Pe-o aripă să te ieu
Și să mi te port prin soare
Pân t'ei face roditoare
Și de mine iubitoare.
— Șoimuleț duios la graiu
Fiecare cu al său traiu.
Tu ai aripi sburătoare
Ca să te înalți la soare,
Eu la umbră, la răcoare
Am menire 'nfloritoare.
Tu te leagăni sus pe vânt,
Eu mă leagăn pe pământ.
Du-te 'n cale-ți, mergi cu bine
Făr' a te gândi la mine,
Că e lumea 'ncăpătoare
Pentru o pasere ș'o floare!

Nu mai puțin excelente sunt poeziile populare, cât pentru delicatețea expresiunilor și energia și justetea comparărilor; d. e. când zice Păunașul Codrilor :

Nu, eu mândra nu ți-oiu da
Pân' ce capul sus mi-a sta,
Că eu când o am luat,
In cosițe i-am jurat
Să n'o las de lângă mine
Și s'o apăr de orcine...

Sau când spune în Doncilă :

Rămâi, soro, sănătoasă,
Ca o vioreă frumoasă
Intr'un păhărel pe masă...

Sau când compară cu vioiciune plastică :

Voinicelul narmat
E ca știuca pe uscat,
Voinicelul fără cal
E ca peștele pe mal
Și ca mărul lângă drum,
N'are pace nici de cum.

Câți trec, îl sburutăese
Și de crengi îl sărăcesc.
Dar voinicel înarmat
Și p'un zmeu încălecat,
Drăgălaș e și frumos
Ca luceafăr luminos.

Sau :

Doamne-ajută ! el ziceă,
Barda 'n mână apucă.
Ca un vânt înviforat
Intr'un lan de grâu uscat !

(T. Maiorescu, *Critice*. Vol. I. Socecu 1892, pag. 117).

CURENTUL POPORAN

Școala ardeleană, năzuind să întemeieze cu orice preț ideea că noi suntem de neam roman, a căutat să purifice limba, izgonind cuvintele ce i se părea că nu sunt latine și introducând, în locul lor, neologisme. Cuvintele izgonite însă făceau parte de sute de ani din organizmul limbii române, erau cuvinte cu ade-vărat vii: înțelesul lor eră plin de energie și de sim-țire și cu ajutorul lor poeții cu deosebire își puteau spune mișcările inimii, așa încât să fie înțeleși de ceice în mod firesc vorbeau și simțiau românește. Neologismele din contră, deși uneori aveau o preci-ziune mai mare, mai cu seamă când eră vorba de idei nouă, erau lipsite aproape cu totul de conținutul sentimental, pe care numai traiul de veacuri într'o limbă li l-ar fi putut da: erau forme nefirești și moarte, cu ajutorul cărora cu greu s'ar fi putut întrupă o creațiune poetică. Astfel, din punct de vedere literar, scriitorii din școala ardeleană, deși se părea că urmă-resc propășirea literaturii în graiul strămoșesc, ei totuși lucrau tocmai în potriva ei.

Prin acest grai pedant, vorbit numai de oameni învățați, se deschideă o prăpastie între pătura cultă a neamului și între pătura poporană. Comoara de idei

și de simțiri ce se găsiă cu deosebire în poveștile, doinele și cântecele bătrânești, moștenite din moși strămoși, toate aceste plăzmuiri în care bătea viața trecută și prezentă a poporului român, par'că nici nu aveau ființă pentru scriitorii curentului latinist. Aceste producții literare erau compuse în limba poporului, iar această limbă eră înțesată cu vorbe slavone și cu alte vorbe de obârșie străină, eră adică, după opinia latinistilor, o limbă stricată. Naționalismul lor îi conducea să osândească tocmai ceea ce mărturisiă mai viu și mai clar ființa noastră națională.

Pentru întărirea literaturii române ce se năștea, trebuia dar să se ridice protivnic curentului latinist, un alt curent mult mai viu și mai trainic: curentul poporan. În momentul când începe literatura modernă cu școala ardeleană, poporul român aveă o întreagă literatură proprie de natură lirică (doinelile), epică (poveștile, baladele sau cântecele bătrânești), didactică (ghicitorile, strigăturile, anecdotele satirice), dramatică (Vicleimul) și chiar de natură lirică pastorală, (cum e bunioară *Miorița*, în care interesul nu e de loc de natură epică).

O parte din această literatură eră cunoscută și de clasa boierească, dar eră prețuită dintr'un punct de vedere distractiv decât dintr'un punct de vedere superior literar. Ascultau la petreceri cu plăcere cântecele lăutarilor, dar nu-și dau seama că aceste producții pot aveă aceeași valoare, ca și acelea ce veniau tipărite și subscrise de nume străine celebre. Cu toate acestea, au fost scriitori culți, ca Ienăchiță Văcărescu ¹, care, încă de pe la sfârșitul secolului XVIII, simte far-

¹ Ienăchiță Văcărescu (1740 — 1799) boier mare din Țara-Românească, a ocupat funcțiuni însemnate mai ales sub Alex. Ipsilante. Principale lucrări: *Observații asupra gramaticii românești* (1787), *Istorie a împărașilor olomani* (manuscris tipărit de Papiu Ilarian în «Tezaur de monumente»), *Poezii*.

mecul literaturii poporane și nu găsește nepotrivit ca să pună lângă o imitație din Goethe, doina *Turturicii*, pe care o culege din gura poporului. Nici muza prozaică a lui Costachi Conachi nu este streină, mai cu seamă în privința formei, de influența poeziei poporane, nici aceea a lui Budai Deleanu, Iancu Văcărescu, Eliade, Gr. Alexandrescu și a altor poeți la care influența poeziei franceze este cea mai vizibilă. Dar cei care au început să prețuiască poezia populară cu credința deplină în marea ei valoare sunt scriitorii moldoveni, și în specie Costache Negruzzi, Alecu Russo și cu deosebire — ca unul ce nu numai a cules poezii din popor, dar a și compus poezii în stilul și cu simțire poporană — Vasile Alecsandri ². În acelaș timp tot ei sunt — în mod firesc — cei d'întăiu și cei mai aprigi protivnici ai scriitorilor din curentul latinist, care, de dragul acelei limbi artificiale, treceau cu vederea limba și literatura poporană.

Dela dânșii încoace, toți scriitorii de seamă găesc în poezia poporană un izvor de inspirațiune și un obiect de studiu merit să le îmbogățească și să le limpezească limba și stilul. La acest izvor se adapă Odobescu și Hasdeu, Eminescu și Coșbuc, Slavici și Delavrancea, fără să mai vorbim de cei mai tineri, care uneori tind să facă din studiul literaturii poporane mai mult un scop decât un mijloc. Acest prețios izvor de inspirațiune — temeiul al oricărei opere literare de valoare — a fost întreținut și îmborsătat neconținut prin deosebite culegeri ³ de poezii popo-

² Prețuitori ai poeziei poporane sunt și Mihail Kogălniceanu și Nicolae Bălcescu, dar ei, nefiind poeți, nu au putut fi influențați direct de această poezie.

³ Cele mai însemnate colecții de literatură poporană sunt: I. C. Fundescu, *Basme, poezii, păcălituri, ghicitori* (1867); S. Fl. Marian, *Poezii populare din Bucovina* (1869); Caranfil, *Cântece populare de pe valea Prutului* (1872); T. Burada, *O călătorie în Dobrogea* (1880); Iarnik și Bârseanu, *Doine și strigături din Ardeal* (1885); Teodorescu G. Dem., *Poezii populare române* (1885); D. Stăncescu, *Basme culese din gura poporului*

rane, care au urmat după cea făcută de Alecsandri, ajutat și de Alecu Russo, către jumătatea secolului trecut.

Dar ceea ce a dat curentului poporan un relief deosebit nu sunt atât producțiile scriitorilor literați culti, a căror concepțiune este străină de concepția poporană, cât producțiile scriitorilor populari care nu numai s'au inspirat din literatura poporului, dar au și scris în propriul ei spirit. Cei dintâiu scriitori de acest fel nu înțeleg nici ei deplin, ca și cei ce fac literatura cultă, frumusețea acestei literaturi. Și ei se întâmplă să fie tocmai dintre aceia care trebuiau să se influențeze mai mult de curentul latinist: sunt ardelenii Ion Barac și Vasile Aron. Ei scriu pentru popor, dar fără să fie pătrunși de farmecul poeziei lui. Cel care a pus preț mai mare pe literatura poporană în multiplele ei manifestări a fost Anton Pann; dar spiritul lui, mai mult didactic, l-a făcut să dea precădere cu deosebire producțiilor în care se vede înțelepciunea, ingeniozitatea și spiritul poporului, nu însă și adâncă lui simțire. Deși culege din popor, se inspiră din popor și scrie pentru popor, Anton Pann rămâne totuși strein de partea propriu poetică a literaturii poporane: doina, balada și basmul nu l-au atras. Dacă însă doina și balada nu și-au găsit nici până azi poetul, —căci nici Eminescu nici Alecsandri nu pot fi priviți ca atare — basmul în schimb și-a găsit doi reprezentanți de frunte în Ispirescu și cu deosebire în Ion Creangă. Basmele lor, culese din popor, și redată în stil propriu, dar poporan atât în spirit cât și în limbă, pot interesă în cel mai mare grad și pe un cititor cult, dar pot mulțumi pe deplin și gustul omului din

(1885); M. Canianu, *Poezii populare* (1888); I. Sbiera, *Colinde, cântece de stea și urări la nunți* (1888); Frâncu și Candrea, *Românii din munții apuseni* (1888); I. Pop-Reteganul, *Trandafiri și vioarele* (1891); I. Bibicescu, *Poezii populare din Transilvania* (1893); Madan, *Suspine* (Bibl. p. toți).

popor. Ba încă, despre Ion Creangă, cu extraordinarul său talent original ferit de orice influențe străine, putem zice că a adăugat la tezaurul literaturii poporane, un gen nou: memoriul. „Amintirile“ sale nu sunt decât niște memorii în spirit poporan, căci cu unele ca acestea, moșneagul dela țară farmecă pe tinerii care-l ascultă cum povestește din vremile de demult.

Curentul poporan a jucat un rol regenerator în dezvoltarea literaturii române; el a oprit în loc curentul latinist atunci când a început să devină vătămător literaturii proprii, și tot el a redeșteptat conștiința propriilor noastre puteri, când influențele literare străine au amenințat să ne înăbușască originalitatea.

IANCU VĂCĂRESCU

Este cel mai însemnat dintre toți membrii familiei Văcăreștilor. Născut în 1786, primi, ca tânăr, o instrucțiune deosebită, cunoscând adânc literatura clasică greacă și în parte literaturile moderne, în special cea franceză. Intrând în viața publică, se arată în toate ocaziunile foarte sprijinitor pentru ideile de progres, pentru tot ce privia ridicarea țării sale. Astfel, fu printre cei dintâi prieteni ai lui Lazăr, și întrebuință pozițiunea și simpatia de care se bucură pentru a face mai lesnicioasă izbânda noului profesor. De asemenea sprijini ideia înființării teatrului românesc și traduse însuși câteva piese.

Precum se purtă în mișcare culturală, se purtă și în împrejurările politice. Când Tudor Vladimirescu se ridică împotriva domniei grecești, el se declară partizan al acestuia. La introducerea Regulamentului Organic, Iancu Văcărescu fu singurul boier care protestă în contra impunerii rusești și dintre cei șase care refuzară semnarea acestei legiuri. A murit în 1863.

24. Din «BRITANNICU»

Britannicu: — Doamna mea, ce noroc aproape-ți m'a adus?

Duios ne mai vorbim! — Ce scump odor de sus!

Dar într'asă plăceri stă gându-mi în mâhniri

Cu ce chip să avem adesea întâlniri?

Cu mii de învârtiri trebuie acum să fur

Norocul ce aveam d'ați fi tot împrejur?

Ce noapte! ce deștept! — În plâns te 'nfățișezi

S'acei obraznici cruzi nu poți să-i dezarmezi?

Iubitu-ți ce făceă? Un demon împizmat

Subt ochii-ți ca să mor cinstea mi-a refuzat!

In ora spăimântării acelei groaznici frici,
 In taină, te gândeai mie ceva să-mi zici?
 Princes'ai vrut atunci vr'un ce să-mi fi poftit?
 Câte erai să-mi faci dureri ai socotit? —
 Nimica nu îmi zici?... mă priimind înghietî?...
 Astfel de mângâeri dai ticăloase-mi vieți? —
 Vorbește; singuri stăm. Vrășmașul e 'nșelat;
 E, când aci-ți vorbesc, aiurea ocupat.
 Prilej prea fericit al depărtării ai.

Junia: — In locuri ce-a cōprins marea-i putere stai.
 Chiar zidurile-aci c'au ochi poți socoti;
 D'aci 'mpăratu'n veci nu poate a lipsi.

Britannicu: — De când dar, doamna mea, așa fricoasă ești?
 A se lăsa robi amoru-ți primești?
 Inima-ți unde e, care-mi jură cu dor
 Neron c'o pismui al nostru scump amor?
 Frica fără folos, gonește-o, doamna mea;
 Sunt inimi ce-încă simt; credință-mi pot țineă;
 Mânia ce am în ochi toți încuviințând,
 Muma lui Neron chiar ce voiu, s'arată vrând;
 El Rom'a supărat cu relele-i purtări....

Junia: — Căci spui ce nu gândești, de cuget ai muștrări.
 Insuți de mii de ori nu mi-ai mărturisit
 In Roma că de toți e lăudat, mărit?
 Cinstirea-ți, nu mi-ai spus, virtuții lui că 'nchini?
 Azi, altfel de vorbești, durerea-ți dă pricini.

Britannicu: — Vorbirea-ți m'a uimit; drept îți mărturisesc;
 Să-l lauzi ca s'auz, n'alerg să te gălesc.
 Când a-ți încredință cruda-mi durere vrui,
 Favorul d'un minut abia să fur putui,
 Acest minut prea scump, doamna mea, l-ai pierdut
 Să-mi lauzi un vrășmaș, peirea-mi ce-a stătut!
 Dar cu al cui îndemn, în stare-așa te pui?...
 Ce, ochii-ți tac? prin ei nimic nu vrei să-mi spui?
 Ce văd? și ochii mei îți e fric'a întâlni!
 Or Neron ți ar fi drag? or eu urât ți-aș fi?
 A! d'aș putea s'o crez!... Doamnă! te jur pe zei,
 Al turburării vâl după simțiri să-mi ieși.
 Vorbește! spune drept! Doamna mea, m'ai uitat?

«*Junia*: — Domnul meu, să te tragi. Aștept pe Impărat».

Observări. — Acest pasagiu, din traducerea tragediei lui Racine «Britannicus», făcută în 1827, ne arată cu câte greutate aveau să lupte aceia care, în acea epocă, voiau să îmbogățească literatura română, fie prin producțiuni originale, fie prin traduceri de pe autorii străini.

Traducerea aceasta e greoaie și confuză; dar nu din neștiință sau nepricepere, ci dintr'o tendință hotărîtă de a da limbii românești multiplele întorsături și variata alcătuire de fraze caracteristică limbilor clasice și în specie celei grece. «Traducătorul — zice Al. Odobescu — s'a silit a urmări cu fidelitate stilul și prosodia elegantului original al lui Racine; a fost din parte-i și o înadins încercare de a constrânge slăbiciunile limbii române în forme mai nervoase și mai concise, de a impune cuvântării ei aspre și neîndemănatică o tărie, o precizie, o flexibilitate pe care abia le pot dobândi limbile după o lungă și stăruitoare cultivare».

Văcărescu n'a izbutit. Desvoltarea ulterioară a limbii noastre n'a urmat calea aceasta, ci i s'a impus alcătuirea mai ușoară, mai mobilă a frazei franțuzești.

25. LA PRAVILA ȚĂRII SUB PECETEA ACESTUI PRINȚIPAT.

Șaptesprezece înconjur,
Semne¹ de rodnicie,
Acvila ce-a venit în sbor,
Din Roma la Dacie.

Pajere sfântă Ea ș'aici,
Că 'n multele provincii,
Lesne a supus pe Daci voinici,
Cu dreptul biruinții.

Iar începând a s'odihni,
În multa încredințare
Că soarta-i d'a tot stăpâni,
Mărgini, hotară n'are,

Romanul suflet s'a adus
Singur la moaleșire.
Știind tot Neam a-i fi supus
A isbândi el, fire!

Incet s'adoarme câți-va ani:
Toate se dau uitării,
Rumâni se fac acei Romani,
Acvila, corbu Țării;

Corb, ce 'n pecete odihnit
A stă se mulțamește
C'un semn de Lege dăruit,
În gură-i se păzește;

Romanul Impărat cel sfânt,
Stând la Mitropolie,
De Romanie c'un cuvânt
Ii dă lui mărturie.

Cu aste semne ori la ce
Pecetea când s'așază,
Ea pentru vremi chezașă e,
Și martură, și pază.

¹ Simboalele a 17 județe ce alcătuiesc țara românească și a căror închipuire înconjoară pecetea țării. (Nota autorului).

D'acei' asemenea ș'acum,
La pravilă se pune;
Românilor deschide drum
De multe nădeji bune.

Temeiul cel mai neclintit
Al omului păzește,
Nou românește, alcătuit,
Din scrise 'mpărătește.

Cele ce-avem, a le păzi
Pravila e datoare.
Și cumpăna a nu porni
Spre cap, nici spre picioare.

Ah! d'ar putea a ne dobândi
Și câte-avem pierdute,
Atunci ce dăhuri n'ar gândi!
Ce guri ar mai fi mute?

Atunci ș'acest Corb sărman
Iar Acvilă s'ar face;
Ș'ori ce Rumân ar fi Roman
Mare 'n rășboiu și 'n pace.

Sfânta dreptate s'arătând
La suflete Romane,
Stări ar dà lor dup' al lor gând,
Nu înșălăciuni vicleane.

Iar nedreptatea p'ast pământ,
N'ar fi Dumnezeire,
Spaimă făcând cu orice vânt
La Rumâneasca fire.

(Colecție din poeziile d-lui Marelui Logofăt I. Văcărescu. Buc. 1848, pag. 371).

Observări. — 1. Această poezie este una din cele mai cunoscute, mai ales prin cele două strofe în care exprimă dorința de a vedea ridicându-se neamul său până la strălucirea Romanilor. Ea e în acelaș timp și cea mai originală dintre paginile lui Iancu Văcărescu. Stilul concis, simțirea caldă și pe alocurea concentrată, precum și originalitatea versificației (întrebuințată mai târziu de Eminescu în «Luceafărul») sunt calități rare mai cu seamă pentru timpul când a fost scrisă (1818).

În secolii trecuți până pe la mijlocul secolului XIX, cărțile care apăreau se puneau sub ocrotirea Domnitorului, iar acelea care aveau oarecare interes oficial purtau la început pecetea Țării. Această pecete eră însoțită de câteva versuri, de regulă lingușiri la adresa Principelui. Văcărescu, rugat de Caragea să scrie ceva pentru condica de legi ce publică el în 1818, scrise poezia aceasta (1818) în care îndrăzni să vorbească cum se cuvine unui bun patriot.

2. Dela el avem și alte poezii, reunite într'un volum ce a apărut la 1830; apoi la 1848.

Acî aflăm poezii lirice de toate felurile: elegii în care se amestecă cugetări filozofice, ca în «Ceasornicul îndreptat»; poezii pa-

trioțice, cum e cea adresată «Milcovului», pe care o termină cu versul atât de cunoscut :

...despărțit ori depărtat, fratele e tot frate;

laudele la adresa poeziilor din timpul său, ca «Lui Grigore Alexandrescu», «Cununa lui Cârlova», în care aflăm des citatele cuvinte :

...orice neam începe
 Întăiu prin poezie
 Ființa de-și pricepe;

în fine, aflăm lucrări inspirate din credințele populare, ca «Ielele», și descripțiuni frumoase ca «Primăvara Amоруlui», imitată după Anacreon, în care ni se înfățișează frumusețea vieții dela țară.

COSTACHE CONACHI

Conachi, născut la 1777, a învățat în școlile moldovene și pe lângă studiul limbilor s'a ocupat cu matematicile și a devenit un bun inginer hotarnic.

El se coboră dintr'o familie foarte însemnată, ceea ce l-a făcut să ocupe cele mai înalte demnități, ba să aspire chiar la tronul Țării.

Dela el ne-au rămas poezii originale și traduceri. El însă s'a interesat și de școale. A murit în 1849.

26. ALEGEREA OCHILOR

Poruncit'au Afrodita ochilor de-atâtea ori,
 Să s'adune să-și aleagă dintre dânși stăpânitori;
 Să lipsească toată sfada de frumuseță și nuri,
 Între verzi, între albaștri, între negri, între muri¹.
 Dar ei locomi de mândrie, neputându-se 'nvoi —
 Au rugat'o să le-aleagă pe care ea va voi.

Isteața judecătoare, după ce i-au adunat
 Numai cu acele daruri ce dela fire-au luat,
 Curând au chemat Amoriul și i-au zis: «Tu să alegi
 Pre cei care-ți plac mai tare dup' a tale sfinte legi».

Amoriul n'au perdut vreme, și îndată colindând
 Numai c'o căutătură toți candidații în rând,
 Au strigat :

¹ Negri ca mura. E un pleonasm.

Ah ochilor muri!
 Vii și plini de nuri
 La căutături,

De posomorâți:
 Voi și pedepsiți,
 Voi și omorâți,

Cât de infocați
 Sunteți, când cătați
 La amorezați!

Iar de vă zâmbiți,
 Viață dăruiți
 Celor ce-i iubiți.

De gene umbriți,
 Par'că repeziți
 Săgeți, de răniți!...

De dragoste plin,
 Cu plâns, cu suspin,
 Schiptrul vă închin,—

Că sunteți lăsați
 Din fire 'mpărați
 Preste ceialați.

(Logof. C. Konaki, Poezii. Iași. Șaraga, f. d. pag. 73).

Observări. În această bucată, fără vreo valoare poetică deosebită, descoperim mai ales două influențe: cea greacă, anacreontică, concepția alegorică (ca să spună că ochii negrii sunt cei mai frumoși imaginează o întreagă scenă între Ochi, Afrodită și Amor) a întregii poezii; cea poporană cu deosebire în armonia versurilor celor scurte de șase silabe, ce întâlnim în *Miorița*, *Mihu Copilul*, *Meșterul Manole*. Pentru vremea când a fost scrisă (înainte de 1830), mlădierea limbii în versurile cele lungi este surprinzătoare, și atât ea cât și simetria periodică a frazei dă pe față o influență clasică franceză.

27. JALOBĂ MEA

Lume! astăzi se desparte de tine un muritoriu,
 Nu prin moarte, ci prin jale și durere de amoriu;
 Se desparte și te lasă, că nu mai poate răbdă
 Atâtea și-atâtea rele dela o supus'a ta.
 Ascultă, maică miloasă¹, ce pătrunzi la adevăr
 Și despici faptele noastre până la un fir de păr,
 Ascultă și pedepsește cu a tale judecăți,
 Dintre noi pe cel cu vină la a dragostei dreptăți.
 De nouă ori până astăzi pământul colindătoriu
 Au călătorit pe crugul² soarelui nemișcătoriu,

¹ Se adresează «lumii».

² orbita, cercul.

De nouă ori primăvara cu veșmântul înflorit
 Și iarna cu cărunteța pe pământ s'au învățit,
 De când am văzut cu ochii o muritoare a ta,
 Cu frumuseța și nurul³ vărsate în fața sa —
 Am văzut-o... și îndată ca săgeata pe ascuns
 O simțire de iubire în inimă m'au pătruns —
 M'au pătruns... dar nu cu focul acel înfierbântătoriu
 Ce-l fulgeră și-l aprinde numai aprigul amoriu;
 Ci cu para acea lină, acea dulce la simțiri,
 Ce viind din potrivirea ce pot avea două firi,
 Trage, pleacă și supune pe om, fără vicleșug,
 La o singură ființă de curat prieteșug.

Prieteșug! dar din ceruri, hazul⁴ sufletelor mari,
 Ce străluciți împărații, slăviți, puternici și tari,
 Sunt întru nenorocire că nu te pot dobândi;
 Tu, ce n'ei mângâia poate și după ce vom muri
 Ai fost singura putere între mine și 'ntre ea...
 Ah! maică, cum să-ți spui oare ce-au gustat inima mea?

Amândoi într'o unire la acest lucru curat,
 Petreceam zilele noastre într'un gând și într'un sfat.
 N'aveam taină nici la gânduri, n'aveam lucru de ferit;
 Ea îmi spunea câte trage și eu câte-am pățimit!...
 Ne mângâiam la necazuri, fericirea o 'mpărțiam,
 Totdeauna împreună, totdeauna ne doriam...
 Nu simțiam deplin durere la ale tale nevoi;
 Căci firește-i cu scădere o durere între doi⁵;
 Adevăr, că în simțire n'aveam ghimpele plăcut
 Ce'nboldește și deșteaptă inimile la temut⁶,
 Nici acea pornire iute către desfătări cu haz,
 Nici acea nerăsunare de dorinți și de necaz —
 Însă, spre îndeplinire, aveam ceva și mai mult:
 Aveam dragostea cu pace și râvna fără temut.
 Gustam dulcea desfătare a iubi cu chip cinstit:
 S'acolea prieteșugul cu amoriul îi unit.
 Dar vai nouă, maică lume! că pe-a roții tale scări
 Nu primești statornicie, ci prefaceri și schimbări...
 Fost-au mare vreodată și să n'aibă tulburări?

Ah! acea prietenie cu curatele plecări,
 Din ființă liniștită în ființă cu'nfocări

3 grația.

4 voluptatea.

5 Expresie concisă: «căci o

durere se micșorează împărțind-o și altuia».

6 Gelozie.

S'au schimbat fără de veste într'a inimei mișcări.
 Am iubit o muritoare, și pe loc s'au prefăcut
 Bucuria în durere și iubirea în temut.
 Am iubit-o pân'la suflet, și în nebunia mea,
 Dumnezeu, noroc și lume pentru mine eră ea !

Ah! maică, ce gură poate să rostească cu deplin
 A 'ndrăgitului pornire și al dragostilor chin?
 Este ceas, este minută în care s'o pot uita?
 Și pomenesc-o vr'odată fără a nu lăcrămă?
 Spre supunere mai multă nimică n'am mai ferit:
 I-am dat armele în mână și i-am spus că sunt robit;
 I-am spus orce slăbiciune în inimă am avut,
 I-am spus taina cea mai mare: că pătimesc de temut!

Care inimă și suflet, într'a tiranilor firi,
 De-atâtea delicatete, de atâtea mărturisiri,
 Nu s'ar fi topit ca ceara în fața crudului foc,
 Afară de al ei suflet unde mila n'are loc?...
 Această nelegiuită și crudă supus'a ta,
 Decât tigrii, decât șerpilor, mai rea la inima sa,
 Nebăgând nici într'o seamă a mele multe jertfiri,
 Totdeauna cu mândrie, totdeauna cu 'ndoiri,
 Fără muștrare de cuget, fără frică de păcat,
 Neconținut mă muncește cu armele ce i-am dat.
 La iubire nesupusă, nu simte a ei dureri,
 Nici se'nchină cu deadinsul l'a amoriului puteri;
 Ci dorind o proslăvire dela toți fără sfârșit,
 Nici iubește, nici urăște pe nime desăvârșit.
 Tainile ei nu le spune decât tot cu scâzământ,
 Și tu știi că fără ele n'are-amoriul crezământ...
 Slăbiciunea nu-și arată nici într'un chip nimărui,
 Căci slăbiciunile spuse moaie inima orcui, —
 Ci arată o mândrie care nu-i de suferit
 La tot omul ce cu cinste amoriului s'au robit.
 La iubit, temut nu are, căci temutul la amoriu
 Ii a dragostei și-a ciuzei⁷ focul cel mai arzătoriu.
 Lacrimi, plânsete, suspinuri, la ochii ei nu prind loc;
 Și scrisorile acelea de amoriu scrise cu foc,
 Pentru dânsa sunt de ghiată și răspuns nu mai primesc.
 Căci viclenii totdeauna de răspunsuri se feresc.
 Arătat-i-am iubire? ochii ei posomoresc.

⁷ ciudei, fr. = le dépit.

Arătatu-i-am răceală ? pe loc se sălbătesc.
 De m'am tulburat vr'o dată pentru ceva neplăcut,
 Nu blândește dela dânsa, ci grozăvii am văzut.
 De-am rugat-o să'nceteze cu atâta tiranie,
 Nu s'asculte, ci sporește la o mie altă mie.
 Pururea cu pază mare de a se descoperi,
 Pururea cu privighere de a se fățarnici.
 Uneori par'că s'ar teme, uneori parc'ar iubi...
 Totdeauna se silește la temut a mă porni.
 Totdeauna cu'ndoele, totdeauna amăgit,
 Niciodată lângă dânsa n'am putut fi liniștit!...
 In scurt, maică milostivă, mai bine voiuri muri azi
 In închisori, în pedepse și cu lanțul în grumazi —
 Decât să mai sufer răul care mi-au pricinuit
 Și care-mi pricinuește acest suflet otrăvit.

Dar pentru încredințare că astăzi mă despărțesc,
 Nu de nestatornicie, ci de câte-ți jăluesc,
 Iată parola cinstită : că de-acum cât oiuri trăi,
 Dintr'a tale muritoare pe alta n'oiuri mai iubi!...

1821, Basarabia, la Sângera.

(Idem p. 119)

Observări. E una dintre rarele poezii ale lui Conachi, în care vulgaritatea și sentimentalismul său exagerat nu înnăbușă cu desăvârșire delicatețea simțirii. Ca și în celelalte bucăți ale acestui poet, ceea ce trebuie să admirăm în această poezie e limba românească literară firească și, afară de mici pete, curată și mlădiosă. E de observat că această bucată, care de n'ar avea, ca și celelalte poezii ale acestui autor, tonul sentimental până la exagerație, ar fi o operă poetică remarcabilă, dă pe față mai mult decât orice altă scriere, însușirea proprie a talentului lui Conachi. Deși, fiind influențat de neoanacronismul grec Cristopol, el scrie de obicei poezie lirică eroică, darul său propriu nu este această poezie, ci cea didactică. Felul cum definește prieteșugul ce devine amor și analiza stării sufletești a ființei de care se plânge (cu deosebire partea ce începe cu versul : «*La iubire nesupusă, nu simte a ei dureri*»), arată în mod clar această apucătură. Tot în această bucată și anume în stil și în cadența frazei se vede clar influența clasică franceză, pe care Conachi o cunoaște și o gustă. Aceasta se vede și din natura «tâlmăcirilor sale», care sau sunt din franțuzește sau din alți scriitori streini puternic influențați de clasicismul francez (cum e englezul Pope a cărui poemă tradusă în franțuzește «*Essais sur l'homme*», Conachi o traduce, fără s'o sfârșască, în românește).

28. ASTA NOAPTE PE RĂCOARE.

Astă noapte pe răcoare
 Cântă o privighetoare,
 Cântă și ziceă cu jele :
 «Ah ! soția vieței mele !
 «Ce dușman făr' de durere
 «Mi te-au răpit din vedere ?
 «S'am rămas înstreinată,
 «Călătoare 'n lumea toată !
 «Mă vaet și zi și noapte
 «Prin pustiurile toate ;
 «Te caut prin munți, pe dealuri.
 «Prin ape, prin stânci, pe maluri,
 «Și 'n zadar, că toate acele
 «Nu simt durerile mele.
 «Numai bietul om m'ascultă
 «Cu jălanie mai multă,
 «Pe semne și el iubește,
 «Pe semne și el dorește.
 «Ah ! omule sărmănele,
 «Mângâie-te cu-a mea jele!»

(Idem p. 160).

Observări. Această bucată asemănându-se cu doina, vedește cu deosebire influența poporană.

29. SCRISOARE CĂTRE MITROPOLITUL VENIAMIN

Despre învățăturile în Moldova

Cinstea ce mi-ați făcut cu întrebarea : ce aş socoti asupra sporirii învățăturilor în țara aceasta, — este mai presus de priceperea unui Moldovean ca mine, carele nu a pășit pragurile moșiei sale ; pentru aceasta, și numai îndemnat de respect și de dragoste, îndrăsnesc a însemna oarecare luări aminte, trase nu din idei ce nu se văd, ci din lucruri cari cad sub simțiri, — măsura ce socotesc că ar trebui a fi luată în toate câte se ating de adevărata stare a omului și a luminării lui, și pe care, până a nu o luă însuși Europei, nu au eșit din haosul ideilor, în care s'au tăvălit filozofia Grecilor și a Europeilor în șir de multe veacuri.

Am citit și înțeleptele propuneri, în această pricină,

a unuia din sin-moșinii¹ noștri, din care mai ales am înțeles până la cât omul arde de dorul înaintării neamului său.

Incepând dar dela propunerea : de se cuvine a îmbrățișa altă limbă prin școli, pentru învățătura științelor, și care anume, pentru că în a noastră moldovenească, lipsind autorii și inscrierile² lor, lipsesc mijloacele pășirii înainte, — zic că și Elinii, cari dela Eghipteni, și Romanii cari dela Elini au luat științele, nu și-au schimbat limbile ; ci au socotit, totodată cu agonisita științelor streine, să îmbogățească graiul lor. Oamenii Greci au alergat la Eghiptet, oamenii Romani au năzuit la Atena, carii ca niște albine, colindătoare din floare în floare, au adunat și cărat învățăturile în prisecele de unde sburase. Singuri Europeii, gândind poate ca și noi acum, au fost tras în învățături limba latinească ; încât până nu de mult, pentru ca să-și învețe însuși limbile lor bine, trebuia să învețe mai întâiu pe a lui Ciceron și a lui Tacit.

Târziu, trezindu-se din acest vis, s'au luat a eve pe calea cea neabătută, și-au făcut gramatici, și-au alcătuit lecsicoane, au tălmăcit și tălmăcesc istorii și s'au îmbogățit în științi ; încât data dela care se numără repejunea râului de luminare este data de când au deschis ochii și au scăpat din pomenitul vis.

Pe lângă aceste mai adaog încă, că ar fi o mare greșală politicească de a se lua altă marșă spre luminare aici în Moldova și alta în soția ei Valahia, când tot cuvântul cere a ne strânge și a ne apropiia în graiu și pravili, pe chiar duhul Reglementului.

Așa dar încheiu : că științele trebuie să se învețe în limba Moldovenească, aducându-se dacă nu sunt, bărbați cu destoinicie spre aceasta, cari odată cu paradossirea³ să urmeze și tălmăcirea, după care apoi și tipărirea.

Ceeace aud pomenindu-se, că cu adăogirea și schimosirea cuvintelor moldovenești s'ar alcătui două limbi, una a Bisericii și a prostului norod, și alta a părții de oameni învățați, — să las a zice că astfel de schimbări, fiind în adăogire și îndreptare în parte, iar nu în totul, nu pot aduce prefacere atât de mare pe cât să aducă

1 compatrioții.

2 scrierile.

3 predarea.

neînțelegere, — dar este lesne de răspuns: au doară în Franța, în Austria și în însăși tot de o lege Rosia, limba ce vorbește Biserica și norodul este așa precum vorbesc și scriu, *Ruso și Șatobrian, Șiler și Ghete, Karamzin*⁴ și alții?

Ceeace privește la propunerea: în care din limbile streine să se învețe literatura? — zic în limba acei nații la care civilizația se vede în moral și în fapte, iar nu în spulberul ideilor; zic a unui neam pacinic și netulburător, care mi se pare a fi limba nemțească și care ca o megieșită și împreunată ar înlesni toate împărțășirile negușitorești și moralicești; totodată fiind și bogată și avuloare de toate înscrisurile vechi și nouă.

Iar pentru limba franțuzască, a mea socotință ar fi să se învețe numai prin instituturi particularnice, unde adică voința și înlesnirea stărilor mână pe tinerime, iar nu unde guvernul deschide loc și chiamă pe tinerime la învățătură. Aceste zicând, sunt dator a pomeni iarăși că nu ideile dovedesc pe lucruri, ci ispitirile⁵; și că, prin faptă, vai nouă! știm că prin niciunul din lucruri nu se împărțășesc mai lesne năravurile între neamuri decât prin învățătura limbii și prin înrudirea însoțirii. Au doară începutul gudăriei⁶ și a intrigei au avut altă dată în Moldova decât dela aducerea graiului și a fetelor⁷ din Fanar?

Rămâne acum a vorovi pentru sporirea și pentru întocmirea cuvintelor neapărat trebuincioase în limba moldovenească. Las a zice că proiectul pomenit, fiind așa de întins și de idei înalte grăitor, în care foarte puține cuvinte străine se văd, ar sluji drept dovadă, că limba noastră, pe proba maicei sale latinei, este lesnicioasă în întocmiturile fraselor prin cari o idee se poate în multe feluri spune și grăi, lucru și dar în care, după amea a părere, se încheie cel întâiu pont⁸ al bogăției unei limbi; — să las a zice, că deosebitele tălmăciri, atât în versuri cât și în proză, mai din cuvânt în cuvânt⁹ după texturi,

⁴ Rousseau, Chateaubriand, Schiller, Goethe.

⁵ experiențele.

⁶ lingușirii.

⁷ E vorba de soțiile unora dintre boierii care se căsătoriau la Constantinopole.

⁸ punct.

⁹ Costache Negruzzi făcând o comparație între un text francez și traducerea lui Conachi, laudă îndemânarea cu care autorul nostru știe

stau dovadă de bunătatea limbii; dar apoi, rușina-nevom sau fi-vom mai mândri decât strămoșii noștri Romani și decât vârstnicii noștri Europei întru primirea de cuvinte străine sau de întocmirea lor pe teapa¹⁰ graiului? Acei urmași după Elini și Europeii după dânsii, nu s'au rușinat a zice: geometria, aritmetica, geografia și c. l., plătind birul de o bună cunoștință către Elini ca către sporitorii învățăturilor, cu păzirea numirilor ce ei au fost alcătuit și dat științelor; și tocmai noi am fi acei cari să zicem: filozofiei, *iubire de înțelepciune*; geometriei, *pământo-măsură*; geografiei, *pământo-scriere*? Cu toate aceste, fiindcă pricina adăogirii și schimosirii cuvintelor este o pricină mare și gingașe, ca una ce se atinge de limba unei nații ce aleargă după agonisita ideilor, trebuie a începe mai de departe, și întreb: Ce este limba sau graiul? — Nimica alta, decât rostirea ideilor ce are gândul. Apoi dar cu cât gândirea minții își întinde crugul ideilor și le lămurește, cu atât și limba merge sporind; căci într'alt chip, omul numai cât ar tot gândi, dar n'ar mai vorovi. Aceasta se și vede la neamurile care ca niște cărmace pe drumul luminărilor, își alcătuesc și schimosesc cuvinte în graiuri, după sporirea ideilor. Și fiindcă noi avem nu a afla și a iscodi, ci a urmări și a învăța ale altora, trebuie să le primim și ideile și cuvintele de câte vom avea nevoie, și care la noi sau nu sunt, sau nu s'ar putea alcătui. Dar fiindcă atât la primirea cât și la facerea din nou sau schimosirea cuvintelor pe teapa limbii noastre, trebuie să luăm măsuri și canoane¹¹, iar nu slobodă voie de a aduce pe unele, pentru că așa le-au glăsuț Romanii, pe altele, pentru că așa le vorovesc Ardelenii, iar pe altele a lepădă pentru că le avem dela Slavoni sau că sunt rosienesti; — socotesc de neapărată trebuință a se face o comisie, încheșată de bărbați buni scriitori în limba moldovenească, întovărășitori Epitropiei Școalelor, numai și numai pentru îndreptarea limbii și a gramaticii; care Comisie în adunările sale să stea să socotească și să hotărăscă despre îndreptarea limbii, atât întru primirea cât și schimosirea cuvintelor.

să traducă frumos și într'adevăr «mai din cuvânt în cuvânt» cum zice el însuș.

10 spiritul.

11 reguli și principii.

Această Comisie va intra în cercetarea și îndreptarea gramaticelor făcute și fără de nici un capăt tipărite și slobozite în țară; ea va legi pentru tălmăcirea cărților pravili, prin care ucenicii ce vor eși din școli, să fie datori a tălmăci câte una din învățăturile în care se vor fi îndeletnicit. Tot această Comisie, cu alta de asemenea ființă din Țara Românească, împărțându-se între ele, ar aduce sporire și întocmire limbii pe o măsură și pe o înțelegere cu care ar strânge însușirile amânduror noroadelor, din care apoi ar isvori potrivirea și înființarea a uneia și de o potrivă pravilă a principatelor. Iar apoi, pentru a da instrucții, pe care Comisia ar trebui a păși în lucrare, destoinic nu mă cunosc, pentrucă o treabă ca aceasta trebuie să fie gândită de mai multe minti.

Însemnez însă oarecari luări aminte ce am putut descoperi :

A. Cuvintele câte le avem, fie Romlenește, fie Slovenești, fie Grecești, fiindcă lumea noastră așa le-au deprins, să nu le schimbăm. Așa dar cuvântului rășboiu, să nu-i zicem *bătălie*, nici furtunei *tampeiă*, nici cercului *circulus* ș. c. l.

B. Cuvintele ce primim dela alții să le înmoldovim pe teapa graiului nostru, să zicem *Dimosten* lui *Dimostenis*, *paradosesc* lui *paradidomen*, *ocupație* lui *occupation*, ș. c. l.

V. ¹² Toate cuvintele câte din nou se vor face, să se potrivească pe cât se va putea mai mult a avea în sunetul lor potrivire cu tâlcul ¹³ și ideia ce închipuesc, spre pildă cuvintelor *văjădește*, *duduește*, *tună*, *detună*, *fălfăește*, ș. c. l.

G. Toate cuvintele câte din nou se vor face, să se facă, cu cât puțința va ertă, mai scurte, adică mai de puține silabe, pentrucă aceasta înlesnește minunat pe versuitori.

Aceste însemnări, cinstindu-mă a le supune Prea-sfințiilor Voastre, imi veți ertă a adăogi, că atât din filoniehia ¹⁴ aceasta stârnită în școli, cât și din orce văz

¹² A .. B... V... G... după alfabetul cirilic, Intrebuințat de Konaki, adică *А. Б. В. Г.* (nota Edit.).

¹³ înțelesul.

¹⁴ dorința de isbândă.

cu ochii acum, eu nu mă mai îndoesc, că două lucruri sunt cari nestâmpărat ne scurmă și ne rod la inimă : unul adică, oarba grăbire cu care am socotit să câștigăm luminile, fără a socoti că niște ochi ce es dela întuneric trebuie pe încet, încet să se deschidă, pentruca să nu chiorască mai tare, și fără a socoti că toate sporirile, și sufletești și trupești, întocmai ca plantele și poamele din florării, pripindu-se, nu pot avea nici floarea, nici gustul, nici veacul acelora pe care soarele și văzduhul naște, crește, înflorește și coace pe încet dela primăvară până la toamnă ; și că nici un neam nu s'au luminat în adevărate luminări, tând odată¹⁵ ; și că din potrivă, grăbirea aduce și sminteli și greșeli care nu se mai pot îndreptă nici tămădui, ca alte greșeli în parte și obrăzarnice. Iar celalalt lucru este că o idee înadins greșită se revarsă și se întinde. zic, asupra civilizației ; acest cuvânt, — care este atât de întins și cuprinzător, fiindcă ia în brațe pe omul ținută, în atârnare către pământ, și pe omul suflet în suire către cer, — a ajuns a fi între noi ca un sburător ce au femeile smintite, cele cu ochii la dânsul tipărite, îndrăgesc, îmbrășoază și sărută o neîntrupare ; — sau zicând, ca niște drumeți, carii ar boldi ochii la o stea pe cer, și fără a-și mai pomeni că calcă pe pământ, pierd drumul, cad în noroae și gropi, de care s'ar fi ferit, dacă măcar câte odată și-ar fi întors ochii să caute la picioare.

Așa dar, nu întreb la noi : Ce este Civilizația ? — pentrucă oșteanul are să-mi zică : este *muștrul, marșul și epoleturile* ; civilul : *formele, controlările și delele*¹⁶ ; bărbații și femeile : *cele câte vedem* ; — ci întreb : ce trebuie să fie la noi civilizația ? Și la ce aceasta ? Vă aud răspunzând : moralul, moralul, și iar moralul ; căci ce ar folosi să știm câte sunt în văzduh, în cer, pe pământ și în mări, când am înstrâmbătăți, am jefui, am prigoni, am învrăjbi, adică ne-am face mai răi decât am fost.

Și cine poate tăgădui că respectul cu care este datoare tinerimea către bătrânețe, femeile către bărbați, micii către cei mai mari, din ce în ce pierd și se stingă din ochii noștri ?

Cine poate tăgădui că cloșca de lăcomie și-a plodit

¹⁵ dintr'odată.

¹⁶ dosarele, actele.

pui prin vrajbă, pe strâmbătate, pe zavistie, pe pizmă și toate nepoatele ei, până la atâta, încât abia ne cunoaștem unul cu altul. Și aceste toate din ce pricină? Numai și numai pentru că sburătorul ce ne-am făcut de civilizație, ca un sburător, abate și dă în lături pe om dela adevărata ei ființă, care trebuie a fi singur moralul, și după urmare, pildele cele bune și așezământurile privitoare numai către dânsul, iar nu către idei spulberate și de destrămare. Așa dar încheiu că adevăratul început de civilizație, ar fi de a învăța pe norod: Catihisul, ca să știe ce crede și cum crede, cari sunt datoriiile societății și omenirii; cum trebuie să grijască și să sporească viețile lui trebuincioase, și cum trebuie să se ajute pe sine și gospodăria sa cu caznicile lecuiri și oblogele. Ear starea cea deasupra norodului, care la noi se zice boierească, pe lângă de aceste, să învețe: cum trebuie să judece și să cărmuească pe norod, povățuindu-l prin pilda purtărilor sale la cele de adevărat folos; și toate aceste se încheie în învățătura Credinței, a Itichiei¹⁷, a Matematicii, a Doftoriei și a Administrației. Cât pentru acele stări cari nu au trebuință de ajutoriul școalelor de aice, rămân în slobodă voie a învăța ce le-ar plăcè în socoteala lor.

(Idem pg. 327).

in 13 Ghenar 1837.

Observări. — Această scrisoare pe care Conachi o adresează mitropolitului Veniamin, e vrednică de luat aminte, prin frumusețea limbii și a stilului, precum și prin judecata sănătoasă și pătrunzătoare. Cu toate că știă franțuzește, el recomandă totuși și apără cultura germană, ca fiind mai folositoare din punct de vedere didactic.

I. HELIADE RĂDULESCU

Născut (1802) în Târgoviște, Heliade veni de copil în București, unde învătă la un dascăl grec.

Când Lazăr începù activitatea sa, Heliade alergă la dânsul, îi ascultă cu multă dragoste lecțiunile, își dete o deosebită silință și, nu mult după aceea, ajunse și el profesor și lucră cu tot entuziasmul ce-i putea da vârsta și ideile naționaliste răspândite de Lazăr.

¹⁷ Eticeii, moralei.

Și trebuia singur să facă toate cursurile ce credeă necesare școlarilor. Li învăța filosofia și dreptul, matematica și geografia, istoria și gramatica. Fiu de lipsiau cărțile trebuitoare, alcătui și tipări o aritmetică, o gramatică, mai târziu o istorie. Mare merit, în acea vreme când toată terminologia științifică din limba română trebuia creată!

Activitatea lui nu se mărgini la școală, și dela o vreme (după 1825) el începă să se ocupe de întreaga mișcare culturală a Românilor, și fiindcă în acele timpuri literatura nu putea fi despărțită de politică, Heliade deveni om politic.

Fundând (1829) cel dintâiu ziar «*Curierul Românesc*» — suspendat în 1848 — cătă să întrefie sentimentul patriotic în cititori. Aci își expuse principiile politice, rezumate în aceste vorbe: «Urâsc tirania, mi-e frică de anarhie».

Pentru răspândirea cunoștințelor literare și formarea gustului de citire fundă (1836) revista «*Curier de ambe sexe*», în care publică poezii, nuvele traduse și originale, studii literare și istorice.

Tot pentru acest interes general fundă în 1834 împreună cu Ioan Cămpineanu, «Societatea Filarmonică», având de scop să ajute propagarea culturii în genere și în special să lucreze pentru înființarea unui teatru. Indată ce se constituî, societatea încredință direcția lui Heliade. Acesta deschise cu Aristia o școală în care se învăța literatura, declamația și canto, pentru ca mai târziu să se producă actori pentru teatrul național.

Tot Societatea aceasta adună fonduri și imprimă un număr însemnat de piese, mai ales traduceri.

În pregătirea și executarea revoluțiunii din 1848, Heliade fu unul din fruntași. După ce se proclamă constituția la Islaz, după ce Bibescu părăsi tronul, se constituî guvernul provizoriu din care făcū parte și Heliade, Domnia acestui guvern ținu însă — cu oarecare schimbări — numai din Iunie până în Septembrie, când se restabili reacțiunea.

Heliade emigră în Transilvania, apoi se duse la Paris, mai târziu în Turcia, de unde se întoarse peste doi ani în Țară.

La 1866 făcū parte din constituantă. Fu membru fondator al Academiei, ales chiar prezident, dar — din cauza unor desbateri ortografice — demisionă și trăi retras, ocupându-se cu literatura până la moarte (1872).

30. Prefața Gramaticii din 1828.

Ei! dar ce fel de carte e asta?! uite-te minune! aci lipsesc o grămadă de slove; aștia vor să ne lase săraci! Aci fălosul și purtătorul de ortografie u lipsește; mărețul și îngâmfatul w, asemenea; oy, cel bogat în loc nu se mai vede! În loc de k, unde și unde se vede ea! în loc de u, u! Vai de mine, ce grosime și mojâcie! Ea te uită, că aștia și pe delicatul și plinul de dulceață o l-au scos! Nu, zău, aștia sunt Rumâni groși, bădărani dela țară, nu vor să aibă cât de puțină evghenie pe dânșii! Dar

ce văz! Ei în loc de β pun κ ; în loc de ψ , π ! Sunt vrednici de răs întruadevăr! Vedeti lucruri copilărești! vedeți eresuri! vedeți nesocotinți! Toată lumea se silește din ce mai are să mai adauge și să se mai îmbogățească; dar ei! Ia uitați-vă, că și din ce mai avem, vor să mai lepede!... Ait! s'a stricat!! s'aaa duuus acum și limba!! ei au lepădat și ocsiile! și psili! și! și dasia!!! O! drăguțele, ca de ele de nimic nu-mi pare așa de rău, că par'că erau niște floricele! Oamenilor fără gust, fără leac de ortografie! Dar cine v'a pus pe voi, ca să vă arătați mai iscusiti decât atâția înțelepți bătrâni? Voi v'ați găsit să stricați aceea ce au găsit cu cale atâția inși, și nu ca voi, ci altfel de învățați! și apoi? Nu știți voi că obiceiul este bătrân și că trebuie să purtați cinste și sfială către dânsul? Păcat de Dumnezeu, să se ducă atâtea slove! — Așa, domnule, s'au dus, și acuma dumneata să fii sănătos; ele s'au dus și nu se vor mai întoarce, căci le-a gonit o soțietate întregă, le-a gonit însuș dreptul cuvânt. Și dumneata, domnule, mai stâmpără-ți furia puțin și gândește mai bine, ce va să zică o soțietate și ce au făcut soțietățile în lume, ca să știi către cine îți îndreptezi cuvântul; și după ce vei începe a cunoaște, ce va să zică unu și ce va să zică o soțietate, ascultă glasul ei cel serios, liniștit și fără atâtea strigări și mirări lungi; învață, că glasul soțietății este glasul norodului și că ea poartă și înfătoșează persoana obștii.

Nevoia a făcut pre oameni să-și afle cele ce le eră de trebuință. Când oamenii au aflat mai întâiu slovele, au băgat de seamă, câte sunete și câte glasuri sunt în limba lor, și așa au hotărit pentru fieștecare sunet și pentru fieștecare glas câte un semn, adică câte o slovă. Așa au făcut toate neamurile, când au vrut să scape de semnele ieroglifice, și așa au făcut pe urmă după dânsle și Grecii.

Astfel după dânsii au făcut și Latinii, priimind numai cele ce le-au trebuit; astfel, și încă și mai înțelepțește, Italienii; astfel și toate națiunile cele înțelepte și gânditoare într'această pricină, ce au umblat numai după ce le-a trebuit; astfel a trebuit firește să urmăm

1 Numirile *spiritelor* și *accentelor* în ortografia greacă: $\delta\psi\epsilon\iota\alpha$ accent ascuțit, $\psi\omega\lambda\eta$ spirit lin, $\delta\alpha\sigma\epsilon\iota\alpha$ spirit aspru.

și noi. Dar fiindcă, când am început a ne întrebuița cu slovele cele slavonești, a fost tocmai în vremea când turburările, neodihniile, fugile și răsboaele ce aveam cu vrășmașii noștri, nu ne dă pas să ne gândim de alte lucruri mai interesătoare, necum de acest bagatel; de aceea până mai deunăzi, câte slove au avut Slavii, noi le grămădiam cu loc fără loc prin cărțile noastre, ni se părea, că tot una poate să fie ortografia slavă cu ortografia noastră, și că printr'însa dăm o strălucire limbii noastre, puindu-i o năpaste în spinare

Meșteșugul scrierii este aflat, ca să ne înțelegem și cu cei ce nu sunt de față cu noi. De multe ori însă scrierea cea desăvârșită a pricinuit confuzie și neînțelegere, care a stat cea d'întâi pricină de a se pune regulile ortografiei; tot ce aduce neînțelegere, trebuie lămurit. Și aceasta a făcut să se nască atâtea semne ale prozodiei și ale punctuației. Dar fieștecare limbă își are *ortografia sa și aceea a stătut mai norocită, care s'a supus la mai puține reguli*. Punctuația numai a stătut și este tot aceea la toate limbile; pentru că oamenii tot într'un fel se gândesc, și mișcările și opririle lor în vorbire sunt tot acelea. Cel mai delicat și cu gândire lucru în ortografie și care face cinste duhului omenesc este punctuația; ea desparte și face chiar² judecățile noastre, arată șirul și relația lor și ne face, și să ne înțelegem, și să ne facem înțeleși în scrierile noastre; și ea singură împlinește sfârșitul pentru care s'au aflat regulile ortografiei, mai vârtos în limbile cele vii. Toate celelalte nu sunt decât o pedanterie și o lipsă în gândul și duhul omenesc, adică un semn de necunoștință a folosului și sfârșitului ortografiei. Frații noștri Italieni foarte înțelepți și gânditori au cunoscut ce le este de lipsă și care sunt roadele pedantismului într'această materie. Pre dâșii și drumul pășirii întru cunoștinți al duhului omenesc trebuie să urmăm și noi. Aci îndrăznesc a vorbi pentru frații noștri din Transilvania și Banat, care sunt vrednici de toată lauda pentru ostenele și silința ce pun pentru literatura românească. Pentru ortografia însă care voiesc să o introducă, scriind cu literile latinești, bine ar fi fost să urmeze duhului italianesc, adică a scrie, după cum vorbim. Și să nu se ia după ortografia franceză și englezească, care păzește

derivația zicerilor, care este născută în veacurile sholasticismului și de care chiar singuri acum ar voi să se scuture. Un meșteșug care voesc să rămâe păstrat numai pentru cei ce vor aveà norocire să știe latinește și fără niciun folos așa de mare încât să stea în cumpănă cu greutatea și neînlesnirea. Cel ce cunoaște limba latinească știe, cu zicerea *timp* vine dela *tempus*, sau de va fi scrisă *limpu* sau de va fi scrisă *tempu*; asemenea și *primăvara* este cunoscută de unde vine, sau de va fi scrisă *primavera*, sau de va fi scrisă *primăvara* ș. c. l. Pentru cel ce nu cunoaște limba latinească este în zadar, orcum vor fi scrise zicerile, căci mijlocul scrierii nu poate să-l facă să cunoască izvorul, când el niciodată n'a fost acolo. Asà dară, *pentru ce să nu scrim după cum pronunțiem, când scrim pentru cei cari trăiesc, iar nu pentru cei morți?* Romanii, strămoșii noștri scrià după cum pronunță: Ciceron, Virgilie și ceilalți autori nu au scris faptele lor pentru Romanii, ce au trăit pe vremea lui Romul și Brut, ci pentru contimporanii săi. Asemenea și noi nu scrim pentru strămoșii noștri, pe care i-a adus Marele Traian aci, ci pentru contimporanii noștri, și nu trebuie să-i căsnim și să-i muncim atâta până să ne înțeleagă, și să le luăm dreptul de a-și scri limba, rămâind pe seama numai celor ce știu latinește și celor ce în toată viața lor vor stà cu dicșionerul în mână.

Fireștecare limbă, când a început să se cultiveze, a avut trebuință de numiri nouă, pe care sau și le-a făcut de la sine, sau s'a împrumutat măcar de unde, și mai vârtos de acolo, de unde au văzut, că este izvorul științelor și al meșteșugurilor. Grecii s'au împrumutat dela Fenicieni, Egipteni, Arapi, Asirieni ș. c. l. de acolo, de unde și învăță științele și meșteșugurile, Romanii dela Greci; cestelalte nații ale Europei dela Romani și dela Greci acelea, care s'au împrumutat și Romanii. Noi asemenea o să urmăm și mai vârtos, când avem de unde. Noi nu ne împrumutăm, ci luăm cu îndrăzneală dela maica noastră moștenire și de la surorile noastre partea ce ni se cuvine.

Trebuie să ne împrumutăm, dar trebuie foarte bine să băgăm seamă să nu pătimim ca neguțătorii aceea, cari nu-și iau bine măsurile și rămân bancruți (mofluzi),

Trebue să luăm numai acelea ce ne trebue și de acolo, de unde trebue și cum trebue.

Unii nu voesc nicidecum să se împrumute și fac vorbe noi românești: *Cuvântelnic* (Dicșioner), *Cuvântelnică* (Loghică)...., *ascuțit-apăsât* (ocsiton), *nempărțit* (atom, individ), *asuprăgrăit* (predicat), *amiazăziesc* (meridian) ș. c. l. Alții se împrumută, de unde le vine și cum le vine: de iau o vorbă grecească, o pun întreagă grecească, precum: «patriotismos, entusiasmos, cliros» ș. c. l.; de iau dela Francezi, o pun întreagă franțuzească, precum: «pation, ocașion, comișion» ș. c. l., de iau dela latinește, le pun întregi latinești, precum: «privilegium, collegium, centrum, punctum» ș. c. l.; de iau dela Italieni asemenea, precum: «soșietă, liberta, cvalita» ș. c. l. Vorbele străine trebue să se înfățișeze în haine românești și cu mască de Român înaintea noastră. Romanii, strămoșii noștri, de au primit vorbe străine, le-au dat tiparul limbii lor; ei nu zic «patriotismos, entusiasmos, cliros» ș. c. l., ci «patriotismus, entusiasmus, clerus». Francezii asemenea nu zic «geografia, energia, kentron», ci «jeografi, enerji, santr»; precum și Italienii «geografia, enęrgia, centro». Asemenea și noi, de vom voi să romănim zicerile aceste toate de sus, trebue să zicem «patriotism, entusiasm, cler, nație, ocașie, comișie, geografie, energie, centru, punct, soșietate, libertate, cualitate, privileghiu, coleghiu sau mai bine privilegiu, colegiu», după geniul și natura limbii.

Dar ca să se desăvârșească limba și mai bine și ca să se hotărască odată cum să rămăie termenii cei noi, aceasta nu se va putea, până când nu se va întocmi o Academie de câțiva bărbați, a căror treabă să fie numai literatura românească, care cu vreme vor pune în regulă și vor desăvârși limba prin facerea unui dicșioner.

(După textul gramaticii tipărit în 1828 sub titlul: *Gramatica românească de d. I. Eliade*, pag. V și urm.)

Observări. — Gramatica lui Heliade, din a cărei prefață am reprodus aci cele mai însemnate pasagii, este o lucrare de o mare importanță. În primul rând, el reformează alfabetul cirilic, înlăturând semnele netrebuincioase, care îngreuiau scrierea, precum și accentele și spiritele, care se luase prin imitație din scrierea grecească. În această reformă e condus de câteva principii

sănătoase, care ulterior devin conducătoare pentru stabilirea ortografiei cu litere latine, și anume: *a)* cea mai bună ortografie este aceea care are regulile mai puține; *b)* scrierea trebuie să aibă de călăuză pronunțarea (*principiul fonetismului*), căci scrierea etimologică împiedică pe cei ce nu știu limba latină de a scrie bine, iar pe cei ce o cunosc nu-i ajută ortografia să știe mai bine origina cuvintelor.

A doua chestiune este a termenilor tehnici, pe care o rezolvise definitiv el înainte de a tipări gramatica, făcând lecțiuni cu elevii săi, și pe care acum o justifică și în mod teoretic. El zice că trebuie să luăm cuvintele din limbile moderne și să le potrivim după regulile limbii noastre, și să nu căutăm, cum făceau unii, nici să le formăm deodreptul din materialul românesc (Aron Pumnul), nici să le introducem în limbă cu forma lor primitivă (cum se găsesse exemple în Petru Maior).

Din punct de vedere literar această prefață arată cele două fețe ale spiritului lui Heliade: humorul sănătos deși uneori vulgar ce caracterizează talentul său de critic, precum și vioiciunea, sau, ca să zicem astfel, cursivitatea aproape ziaristică a frazei, evidentă probă a influenței franceze.

31. Precuvântarea vocabularului.

Să începem dela moș Adam. Pentrucă și modul acesta de a ne arăta ideile prin buca asta, ce o numim gură, înflând cimpoile plămânilor, scoțând aerul pe țeava gâtului și tocând când cu buzele, când cu limba, și amestecându-se și nasul câteodată, și modul acesta, zic, tot dela moș Adam se trage.

Tot lucru, când începe dela început, e mai bine; pentru cine zice că nu e mai bine, înceapă dela coadă.

Așa începând dela început, putem zice că vorbele unei limbi oricare va fi, unele sunt după imitația sunețelor ce auzim în natură, ca vorbele pruncilor: *papă, buf...* ca *miau, bea, cucu, pupu...* ca *plici, tronc, poc...* ca *tună, bubue, vâjje, mormăe, urlă...* și altele ca acestea, care în toate limbele se aseamănă ca și interjecțiile *o! a! ah! oi! u! e! i!* pentrucă natura e una peste tot locul.

Alte vorbe iar sunt după convenție sau învoire, după niște întâmplări oarecare; s'au învoit adică unii oameni mai de demult, ca *tichiei* să-i zică *tichie*, *dracului*, *drac*, *capului fără colorezi* să-i zică *cap sec*, așa e învoirea și așa le rămâne numele.....

Alte vorbe iară sunt prin deducție, sau cum am zice prin tragere de urechi sau de nas, nu ne pasă; cum adică având Românul vorba *punere*, i-a mai cerut inima să mai zică și el și *ap-punere*, *pre-punere*, *sup-punere*; mai eșiră apoi și alții, cari având și ei inimă, le-a cerut și lor inima să mai zică și *pro-punere*, *de-punere*, *îm-punere*, *op-punere*...

Să vedem acum, cum sunt cele prin împrumutare. S'au făcut câteva limbi ici și colea, și popoarele neastâmpărate începură a-și da bună ziua unul altuia când cu căciula, când cu sabia în mână, când cu țopi, făioară, tivilichii și oglinjoare, când cu pehlivăanii, când cu oase de măgar, când cu descântece, când cu protecții (pentru că s'au aflat oameni și cu inimă ca aceia) și începură a avea între sine ale păcate de daravere, încuscrindu-se, supuind, supuindu-se, când d'asupra, când dedesubt, și aceasta se numi comerț și relații între popoare; din acest amestec sau bună ziua începură oamenii a-și împrumuta și vorbele, și de aci începură a eși și alte limbi curcite mai mult și mai puțin după cum le-a fost și amestecul mai mult și mai puțin.

Copii, nitați-vă bine și vedeți că vorbele străine n'au putut să facă sat în limba română. Eu am strâns aci, dacă nu pe toate, însă pe cele mai multe și mai pe toate ce sunt mai ades în uz. Peste tot abia se suie la 1200 cu rădăcini, cu nade. Dintr'însele unele sunt uitate și neînțelese ca: *peasnă*, *dârbovnic*...¹; alte căzute și luate în răs ca: *glavă*, *jupân*, *craiu*, *popă*, *cinste*, *bezi*...; altele, ce unele sunt și altele însemnează, ca: *războiu*, *iscălire*, *becisnic*, *bazaconie*, *potcă*...; și cele mai multe au pe cele adevărate românești corespunzătoare, ca *zăbovire* = *întârziere*, *blajân* = *blând* (ferice), *bănuială* = *prepus*, *în zadar* = *în deșărt*, *ghimpe* = *spin*, *vreme* = *timp*, *gazdă* = *oaspe*, *dojană* = *mustrare*, *zapis* = *înscris*, *belea* = *asuprire*, *odaie* = *cămară*.

Din cele rămase iară, pe unele le rempinse Regulamentul dimpreună cu rezultatele lui: *buiurdizma* se făcù *rezoluție*, *isprăvnicia* se făcù *cârmuire*, mai pe urmă, vrând Dumnezeu, se va face și *administrație*; *sfatul*

¹ Acestea nu figurează în vocabular.

oblăduitor se făcù *sfat administrativ*, și, dacă va vrea Dumnezeu, se va face și *consiliu administrativ*, ca să nu fie... în doi peri; *breslele* se făcură *corporații* și altele mulțime. Însă pe cât Regulamentul alungă pe unele, cu atâta ne mai aduse altele cu totul străine, ce nu le cunoșteam nici noi, nici părinții noștri, și pentru aceasta avem să mulțumim traducătorilor capului al IX-lea.

Mai sunt încă unele vorbe, cari, deși mai se aud în gurele Românilor, însă le iau locul și mai cu energie și mai cu demnitate altele, care, deși eră necunoscute acum vreo 15 ani, însă sunt din aceeaș origine cu întregul cel nobil al limbei noastre; toți știu astăzi, ce este *public* și pot scăpă de vestejita și uscata *obște*. Fiecine înțelege, ce va să zică *relație* și *dar' avere*, ca să poată trăi și fără *alișveris*. Orcine pronunță astăzi vorba *libertate*, simte a se deșteptă în inima lui niște simtimente regenerătoare, ce n'a putut niciodată să le producă vorba *slobozenie*. Câte vorbe numai sunt mulțime de familie latină, ce vin astăzi a-și lua locul lor lângă atâtea zeci de mii, ce le-au păstrat antenații noștri, numai să le ia cineva, cum se cuvine, iar nu întregi franțozești, întregi italiene sau întregi latine, sau de familia aceasta date mai întâiu prin tip grecesc ori unguresc și aduse numai bune în limba noastră. Spre exemplu: dacă e cunoscută vorba *public* și va voi cinevă să facă un verb, să nu zică nici *publicarisește*, nici *publicuește*, nici *publicăuește*, nici *publiciază*, nici *publicează*, ci *publică* (așa mi se pare); dacă va voi să scape de *gâteala* sau *podoaba capului*, să nu zică *coafură*, pocind și ortografia franceză și introducând o macaroană în limba noastră; să zică însă pe românie *conciură*, sau cel puțin *coifură*, făcând să mai semene oarecum cu *coif*, de unde și Francezul are vorba *coif*.

Zic însă unii: Toate acestea sunt bune, însă popoului îi trebuie idei și, ca să i le poată da cinevă, se cuvine a i le arăta prin vorbele cunoscute de el.

Ca să dea cinevă popoului idei, cată să aibă el mai întâiu și să le aibă într'un chip lămurit în capul său, să nu fie încurcate, că atunci orcum va scrie, nimeni nu-l pricepe. Mai întâiu de toate, dela un scriitor, în toată lumea se cere stil și toată ideia și toată nuanța ideii să-și aibă numele său: să nu zică adică și *onorii*

și *probității* și *onestilății* tot *cinste*; să nu zică și la *virtuos îmbunătățit* și la *ameliorat îmbunătățit*. Scriitorul se înțelege că se cuvine să știe mai mult decât popoul și popoul, când ia o carte în mână, va să mai afle și el câte ceva, adică și idei și numele ideilor acelora. Dela scriitor dar să se ceară stil și zicând stil nu va să zică vorbe innobile și eterogene cu întregul unei limbi; dela scriitorul român să se ceară stil român și de bărbat, să se ceară metod. Câteva vorbe, și de nu se pricepe de vulg, însă vulgul ce a învățat carte, întreabă și e îndoit folosit. Ce se folosește vulgul, de va transporta cineva pe boieri în toate țările și în toți secolii și va zice *boierii Spaniei*, *boierii Franței*, *boierii Engliterei*, *boierii Ungariei*, *boierii din Psalmist*, *boierii Atenei*? Nu e mai folosit, când se va zice *Cortesii*, *Pairii*, *Lorzii*, *Magnații*, *Principii*, *Arhonții*?...

Am strâns Vocabularul acesta; am însemnat la fiecare vorbă de ce origine e, cum se zice pe rumânește, sau cum s'ar putea zice, și unde nu s'a aflat vorbe din limba vorbitoare, am alergat acolo, de unde ne este și numele și carnea, și sângele și pieptul, și însuși laptele ce l-am supt: *Român* — *Romanus*, *carne* — *caro*, *carnis*, *sânge* — *sanguis*, *piept* — *pectus*, *lapte* — *lac*, *lacte*².

(*Vocabularu de vorbe streine în limba română adică slavone, ungurești, turcești, nemțești, grecești*, etc. de I. Eliade. București, 1847. Pag. III — XXXIV).

Observări. — 1. În 1847 Heliade tipărește o importantă lucrare: «Vocabular de vorbe curat române și străine».

Problema care îl preocupă acum este: originea cuvântului; face deci un pas mai departe pe tărâmul filologic. Mai întâi discută problema în mod general, adică originea cuvintelor în general sau originea vorbirii și află trei categorii: acele formate prin imitația sunetelor sau sgomotelor din natură, cum sunt interjecțiile și cuvintele onomatopoeice; altele formate prin convențiune; altele prin deducție (adică prin derivare și compunere); altele prin împrumutare dintr'o limbă streină.

Trece apoi la studiul special al limbii române. El recunoaște că, pe lângă elementul latin, s'au mai introdus în vorbirea noastră și cuvinte din alte elemente. Când e vorba să examineze modul cum s'au introdus aceste cuvinte, el explică foarte bine împreju-

² Aceste cuvinte în original sunt în notă.

rările și tot așa de bine vede și cauzele care, la un moment dat, au determinat părăsirea unei categorii de cuvinte ; dar face o mare greșală când își închipuie că va putea printr'un fel de decret gramatical să înlătore toate acele cuvinte care nu ar fi conforme cu teoria lui: limba se modifică în mod ascuns și după niște legi pe care filologul nu le poate modifica, ci trebuie să se mărginească a le constată. Din punct de vedere literar această bucată se distinge prin acelaș umor (de astădată și mai vulgar) și prin aceeași vioiciune ca și Prefața gramaticii. Pe lângă aceste calități, mai trebuie să relevăm bogăția de expresii care în alte lucrări ajunge până la o nesuferită prolixitate. Dintr'însele rămânem cu impresia că mai mult îl interesează mulțimea elementelor lingvistice decât precizia și claritatea fondului.

2. Comparând tendințele din Prefața *Gramaticii* cu acelea ce es la iveală în această bucată, vedem între ele o notabilă deosebire și ne face să deosebim în activitatea filologic-literară a lui Heliade două epoce : înainte de 1840 și după 1840.

În prima epocă, după cum se vede în *Prefața Gramaticii*, el studiază limba fără nici o idee preconcepută și pune bazele unei sisteme de scriere și de terminologie care e foarte rațională, dar pe care n'a urmat-o decât puțin timp.

După 1840, după cum se vede din *Precuvîntarea vocabularului*, din *Vocabularul însuși* și cu deosebire din o altă serie a sa *Paralelism între dialectele român și italian*, el nu se mai mărginește a studia limba, ci își propune a o modifica, luându-se după teoriile școalei ardelenne pe care le modifică în sensul italianismului.

32. SINGURATATEA

Adesea ori pe munte când soarele apune,
Eu, obosit de gânduri, la umbră rezemat,
În jos preste câmpie vederea-mi se răpune,
Privind cum se destinde cu încet(ul) și treptat.

Aici spumegă râul în undele-i muginde,
Și șerpuind se perde în depărtat ascuns ;
Lacul colo-și revarsă apele lui dorminde
Pe care steaua serii ivită le-a pătruns.

Seara-și aruncă încă o rază rubinoasă
P'al munților înalt vârf de brazi încorunat ;
Și-a umbrelor stăpână, în caru-i roorat
Pășăște, și albește o pânză fumegoasă.

Religiosul sunet curmând astă tăcere,
 In aer se revarsă din turnul goticesc,
 Pe călător oprește; și tuciul câmpenesc
 Ne 'nsuflă 'n locul zilei o sântă mângâiere.

Dar sufletu-mi l'această vedere felurită,
 Rece, nimic nu simpte plăcere pre pământ.
 El înainte-mi este o umbră rătăcită:
 Soarele nu 'ncălzește pe cei ce nu mai sunt.

Stânce, colnice, dealuri d'a rând le iau pe toate,
 Din margine la alta, d'apus la răsărit,
 Nimic nu las din lume, și văz că nu se poate
 Ferice eu în vr'una mai mult a fi ursit.

Ce pot află în aste livezi, lacuri, câmpie
 A căroră plăcere odată mi-a zburat?
 Râuri, fântâni, dumbrave, colibă sau palat!
 Lipsește o ființă, și toate sunt pustie.

Facă-se zi sau noapte; răsare și sfințește
 Soarele, eu la dânsul mă uit c'un ochiu străin;
 Fie liniște, vifor, negură sau senin,
 Zile n'aștept d'aceia, soare ce-mi folosește?

Când aş putea în drumu-i să-l însoțesc vr'o dată,
 Ai mei ochi pretutindenii deșertul ar privi,
 Aici însă a mea râvnă la toate e 'ncuiată:
 Nimic nu cer din lume, nimic n'am a dori.

Dar dincolo d'aceste înflăcărâte sfere,
 Loc unde luminează soarele adevărat,
 Când mi-aș lăsa aicea lutoasa despuiere
 Acolo-mi va fi față ce atâta am visat!

Acolo și nădejde, și-amor și încredințare
 Voiu reafli 'n izvorul d'atâta prea dorit,
 Și-acel ideal bine de toți nădăjduit,
 Și care aici vr'un nume, el pre pământ nu are.

Pe carul Aurorei să sbor până la tine,
 De ce nu pot, o scumpe locuitor ceresc!
 In locul osândirii ce mă mai zăbovesc?
 Nu e nimic d'amestec între pământ și mine.

Jos, pre livezi când cade frunza cea 'ngălbenită,
 Vântul de seară suflă, o sboară, și-a perit...
 Și eu sunt ca această frunză prea veșejită:
 Crivețe viforoase, ce m'ați deosebit?

(1826)

33. ISOLEMENTUL

Adesea-ori pe munte, când soarele apune,
 Sub vechiu stejar la umbră așezu-mă 'ntristat,
 Și 'n jos peste câmpie, vederea-mi se răpune,
 Văzând cum se destinde cu 'ncetul și treptat.

Aicea râul spumă în undele-i muginde
 Și șerpue, se pierde în depărtat obscur,
 Colo-și destinde lacul apele lui dorminde
 Pe care-a serei stelă se 'naltă în azur.

P'a munților 'nalți culme de arbori coronată
 Crepuscula-și aruncă al său ochiu rubinos,
 Ș'a umbrelor regină din caru-i aburos
 Albește orizonul pe marginea-i arcată.

În cesteia se avântă din gotica-i turană
 Religiosul vuet în aerul dezert.
 Ș'arestă călătorul, și rustica campană
 Cu-al zilei uet face un mistic, sânt concert.

Ci sufletu-mi, l'această panoramă 'ndulcită,
 E rece; căci nu simte plăcere pre pământ:
 El înainte-mi este o umbră rătăcită;
 Âst-soare nu 'ncălzește pe cei ce nu mai sunt.

Colinele d'a rândul le iau, mă uit la toate,
 Din sud la miazănoapte, d'apus la răsărit,
 Străbat întregul spațiu și văd că nu se poate
 Ferice eu or-unde mai mult a fi ursit.

Spre ce-mi sunt bune aste palaturi ori cabane,
 Obiecte pentru care eu nu mai pot fi viu?
 Dumbrave, râuri, stânce, ori fericiri arcanе?
 Lipsește o ființă... și totul e pustiu.

Facă-se zi sau noapte, 'nalțe-se or coboare
Soarele, eu la dânsul mă uit c'un ochiu străin ;
Fie ceru 'n tempestă, negură or senin,
Zile n'aștept d'aicea. — Ce-mi pasă de ast soare ?

Când aș putea în drumu-i să-l însoțesc vr'odată,
Ai mei ochi pretutindeni dezertul ar vedea ;
Aci dorința-mi însă la toate e 'ncuiată:
Nimic nu cer diu lume, nimic nu voiu avea.

Ci dincolo d'aceste inflăcărate sfere,
Loc unde luminează soarele-adevărat,
Când mi-aș lăsa aicea lutoasa despuere,
Acolo mi-ar fi față ce-atâta am visat.

A să mă 'mbăt acolo 'n sorgintea răcoroasă
Voiu reafli acolo speranță și amor !
S'acel ideal bine la anima setoasă,
Ce n'are nici un nume în traiul muritor.

Pe carul Aurorei să svol până la tine
De ce nu pot, o scumpe locuitor ceresc ?
În locul de exiliu ce mă mai rătăcesc ?
Nu e nimic d'amestec între pământ și mine.

A arborilor frunză când cade 'ngălbenită,
Al serei vânt se 'naltă, o sufiă ș'a svolat.
Și eu sunt ca o frunză palidă, vestezită ;
O vânturi tempestoase, de ce nu m'ați luat ?

(1847)

(*Curs întreg de poezie generală de I. Heliade Rădulescu, vol. I, Buc. 1868, pag. 3*).

Observări. — 1. Comparația dintre aceste două forme ale aceleiaș bucați, *L'isolement* de Lamartine ne arată, cum înțelegea limba literară Heliade înainte de 1830 și cum după 1840. În prima de abia întâlnim ici colo câteva neologisme care sunt posibile în limbă ; în cea de a doua neologismele imposibile și formele imitate strică tot farmecul bucații : spumă (= spumează), obscur (= întuneric), stelă, crepuscula, turană, arestă (= oprește), campană (= clopot), panoramă (= priveliște, etc.), svolă (= zboară), animă (= inimă) etc. Această traducere, este una dintre cele d'întâiu bucați poetice, în care se întrebuițează în românește versul iambic de 14 silabe, (versul francez alexandrin căruia i s'a adăogat o silabă neintonată înainte de cezură) și în care se simte armonia lamartiniană ce va

caracteriză versurile celor d'întăiu poeți ai noștri influențați de poezia romantică : Cârlova și Gr. Alexandrescu.

Prima formă este din 1826 ; a doua din 1847.

2. Traducerile lui Heliade sunt numeroase și variate.

Invățând singur și cunoscând singur operele scriitorilor mari ai popoarelor streine, el pricepù cât de trebuincioasă este această cunoștință pentru progresul unei națiuni. De aceea își propuse să traducă pe toți autorii greci, italieni, francezi, etc., pentru ca în scurtă vreme să aibă puțința orce Român a citi în limba sa tot ce spiritul omenesc a produs mai strălucit.

Pentru o asemenea vrednică de toată lauda, dar uriașă încercare, forțele unui om erau de sigur neîndestulătoare ; dar știu să găsească destui tovarăși, adunând în jurul său o sumă de tineri doritori de cultură și îndemnându-i la muncă. Alături cu ei, traduse din Voltaire, Lamartine, Molière, Lord Byron, Dante, etc. Scopul lui nu a fost ajuns, pentrucă nici limba literară nu eră încă formată, nici el nici tovarășii săi nu s'au consecrat exclusiv acestei întreprinderi. Ideia lui Heliade a fost reluată de Academie, care prin acordare de premii anuale, îmbogățește colecțiunea traducerilor.

34. Dispozițiile și încercările mele de poezie.

Invățam grecește, cum se învăța pe atunci, Octoih și Psaltire ; nu înțelegeam nimic. Într'o Duminecă, am văzut la poarta bisericei Krețulescu lume multă adunată ; am stat și eu să văz ce este : un fecior sau vizitiu citiă în gura mare Alexandria, și câți treceă pe drum se opriă și ascultă. Când m'am oprit eu, citirea venise dinpreună cu Alexandru până la Ivantie împărat, unde zice «mira tebe brate, ș. c. l.» Nu mă putuiu deslipi de acolo ascultând descrierea acelui loc plin de răcoare, de verdeată și adăpat de fântâni cu apă vie. A trebuit să tacă acel om, minunat pentru mine (vizitiul zic), ca să fug și eu d'acolo. Am venit acasă și am cerut foarte rebel, plângând să-mi dea doi lei să cumpăr o carte. Eram rău, când plângeam ; sculam vecinii în picioare. A trebuit să mi se dea banii și alergaiu îndată și-mi cumpăraiu cartea prețuită și plină de minuni. Dar ce să fac cu dânsa ? că în mânilor mele eră mută. Vriui să citesc ; câteva slove se potriviă cu cele grecești ; dar mă împiedecă o grămadă de alte încurcături ce semănă unele cu turnuri A, altele,

caracatițe sau scorpîi κ, altele, țesturi și ciuperci κ, ρ. Tata nu erà în București să-mi spue, mama știa carte numai grecească; în via grădinei lucrà câțiva Olteni; vreo doi dintr'inșii erau cu călimările la brâu și știau carte. Mă rugaiu de unul, care mi se părù mie mai procop-sit, și pe care-l recomandà către mine și numele lui (il chemà Alisandru). El îmi spuse pe picior, lângă un dud favorit al meu, ce-l găurisem de mai 'nainte și prin care petrecusem o funie cu mare meșteșug, ca să învăț să sâr pe funie ca comedianții ce văzusem că jucà la dulap în Cișmigiu. Acolo, lângă acel dud, începuiu a sloveni românește: «Impărăția la Răsărit ș. c. I.». Intr'o jumătate de ceas, nu mai aveam trebuință de dascăl, începuiu a citi, și în patru zile isprăviu Alexandria din scoarță până scoarță. Se înțelege însă, că în acele patru zile dascălul de grecește nu m'a văzut prin școala lui. Plecam dimineața să merg la școală, dar mă întorceam pe altă uliță, intram prin grădină și pe după casă, pândind să nu mă vază nimeni, mă urcam în pod, mă băgam sub un coș și acolo citiam vitejiile lui Alexandru cel mare, cum s'a bătut cu racii, cu furnicile și cu Por împăratul ș. c. I. Tot sub acel coș am învățat să scriu și numerile arabice până la 100, cum și să scriu slovele românești de tipar. Îmi făcusem niște foite, pe care scriam și prescriam; dar vream ca cu dânsele să-mi rămâe și numele nemuritor. Așa, făcuiu altele cărora le dadui formă de carte cu titlul ei după orândueală. Mă luaiu după titlul Alexandriei și făcuiu și la compoziția mea un titlu foarte iscusit și însemnător, după cum urmează:

ACEASTĂ CARTE

Făcută de mine

Niță sau Ion Rădulescu ¹⁾

În zilele

Polcovnicului Ilie (Tata)

Și cu blagoslovenia

Sfinției sale Frusina (Mama)

1811.

1) Până atunci nu intrasem în școalele elenice, ca să mă numesc Heliade.

Astfel, în patru zile învățaiu a citi românește, scriam numere și mă făcuiu și autor al vestitei compuneri: *Această carte*. Mă gândiam eu că dacă fac la cărți când sunt de nouă ani, dar când m'oiu face mare! Eram încredințat în mine că o să mă fac un mare cărturar, dar nu mă credea nimeni.

Procopseala însă și autorlâcul mi-a dat prin piele, că o drăcoaică de slujnică s'a suit a patra zi în pod să dărăcească la in, fiind vremea cam ploioasă. Eu a trebuit să es odată din coș, dar mă primejduiam să mă vază și să mi se dea pe față îndărătnicirea mea de a merge la dascăl; îmi luaiu inima în dinți; eșiiu din cabinetul meu de lectură (din coș) și făcuiu să țipe biata Ilinca cât alergară toți din casă. Mă deteră binișor din pod, mă puseră în cărca lui moș Măinea și mă trimiseră la școală. Dascălul mă primi în bătai și mă puse iar la psaltirea grecească. Eu uram cartea grecească, dar din ziua aceea o urăiu și mai mult, ș'a trebuit s'o sufer până când dete Dumnezeu Ciuma dela Caragea din 1812. Toată lumea eră tristă atunci; numai eu eram vesel c'am scăpat de Alexe și de psaltirea lui, pentru că fugiam la moșie, afară. Mai un an am fost slobod, și nu-mi petreceam vremea decât la o stână de oi, unde păstorii aveau felurimi de cărți. Acești oameni veniau sărbătoarea în sat și cătau la zodii fetelor și flăcăilor, la un călindar ce eră tipărit nu știu unde, că semănă slova rusească. Li se duse vestea în sat, și fură chemați și la curtea boerească (cum am zice, la noi acasă). De aci mă cunoscuu cu dânșii și nu mă mai putu ține în frică nici căinii dela stână ce eră să mă rupă odată. Intr'o vară citiiu cu ei împreună Poarta Pocăinței, Epistolia ce a căzut din cer, Vieța sfântului Alexe omul lui Dumnezeu, scrisă de mână, Vieța părintelui Macarie, Avestița, fata Satanei, Pogorirea Maicei Domnului la Iad și alte vieți ale sfinților.

Mai pe urmă, veni din Brașov acestor păstori și istoria lui Arghir. Eu până atunci din câte citisem, știam pe din afară numai Epistolia ce căzuse din cer la Palestina; îmi plăcea unde zice că se jură Cristos pe brațul său cel drept, și, când declamam pe din afară, ardicam și eu brațul.

Când văziiu însă pe Arghir, eram în ceruri de bucurie; învățaiu mai într'o săptămână cântarea întâiu. Mă incurca însă că nu știa nimeni să-mi spuie ce este

muză; într'un cuvânt eram de minune în casă, când mă auzia fetele, spuindu-le pe din afară în stihuri istoria frumosului Arghir și a prea frumoasei Elene: când ziceam: «Hip! hop! la a mea iubită» aveam și biciul în mână, plesniam cu dânsul și săriam în sus, dar mi-era necaz de ce n'are și biciul meu puterea aceea de farmec (să mă facă să sbor).

Pe toamnă dete un guturaiu mare în toată casa, și eu, deprins din versificația lui Arghir, făcuiu versuri guturaiului, care încep astfel:

O guturai, guturai!
 Mulțumește-te încai
 Că te odihnești prin nasuri
 Și prin gâturi faci taifasuri...

În vremea ciumei învățasem multă carte, că eu țineam citirea în biserica satului. Alde țârcovnicul ajunsese nimic pe lângă mine (o spuneă toți sătenii).

Întorcându-ne la București după încetarea boalei, auziu că se plângea părinții că trebuie să fi uitat eu tot ce învățasem mai din nainte, și cu adevărat uitasem, căci pe *Macarios Anir* citeam tot atât de încet ca și pe psalmul cel din urmă *Micros imin...*

Bietul Dascălul Alexe murise și, pe atunci se dusese vestea unui Dascăl călugăr la Sf. Nicolae, părintele Naum. Eră cam departe până la Sf. Nicolae, dar hotărîră părinții să mă dea acolo.

Începui la bietul Naum. Acesta știă Elinică; dar eră român și zise părinților să-mi ia cartea lui Papazoe ori Polizoe. Mă puse la Istoria Sfântă prin întrebări și răspunsuri; din grecește îmi tâlmăciă românește. Din ziua aceea nu-mi mai fu urită cartea. În scurtă vreme mă puse la gramatică, la Hrisorora, la Esop, și ajunseiu în doi ani și până la Tom. Chipul, mergeam bine că înțelegeam ce învățam, pentru că bietul Naum tâlmăciă băeților săi din elenește în grecește și din grecește în românește.

Trecui de aci la școala grecească dela Măgureanul; eram de vreo 13 ani atunci, ș'am învățat acolo până a venit G. Lazăr, în anu! 1818.

La deschiderea școalei românești am vrut să fac versuri, cari n'au plăcut conșcolarilor mei; eu însă credeam că de pismă nu le place. Începeam astfel:

Muzele la Olimp cântă,
Săltând, cununi împletesc,
Dup'a lor dar pildă sfântă
Veniți să mă veselesc...

Când n'are cineva ce să spuie, când capul îi e sec și inima rece, atunci poate alerga la dușii de pe lume, să vorbească de muse, de Olimp, de Apolon, de Cerber, de Pluton, să grămădească vorbe d'alde astea câte voește, că potrivește și versuri și seamănă și a poet. Bieții conșcolarii mei râdeau de poeziile mele, dar eu, după cum ziseiu, credeam că râd de pismă, și paguba eră a mea, că mă necăjiam să nu se atingă nimeni de liră.

La moartea mamei am vrut să fac o tragedie, pe care, luându-mă după titlul grecesc *Άϊας Μαστιγοφόρος* ce învățam atunci, o intitulaiu și eu : *Ion țel zalcnic*, pentru că eram peltic pe lângă celelalte. Pelticia nu știu de eră firească sau câștigată din limba grecească. Cu intrarea în școala românească, slavă Domnului, că m'am dres, pentru că eram prea fricos de râsul dracilor de băieți. P'atunci să mă fi pus cinevă din câți zic ca să scrie Românul cum pronunță, p'atunci zic să mă fi pus să fac o ortografie românească, că s'ar fi dus pomina de dânsa, de le-ar fi rămas și dumnealor numele nemuritor și mie; n'aș fi rămas un om așa neînsemnat ca acum.

Făceam, cum zic, versuri pe moarte, zece d'o para, dar eu nu le-aș fi dat nici pe zece parale unul, pentru că le aveam dimpreună cu mine la mare ipolipsie (după cum se vorbiă pe atunci). Mi se părea că pe mine m'a orânduit D-zeu să luminez neamul, dar când îmi intră în mână Liricele lui Atanasie Cristopol, mi se tăia tot cheful de a mai face versuri din capul meu. Le învățasem pe din afară și într'o vară mi-aduc aminte, că le-am tradus pe toate.

Le-am dat D-lui Carcaleki, ca să le tipărească la Buda, când venise aci d-lui, la anul 1820; dar pe semne c'au rămas netipărite, căci eu gândiam că cum le-or vedea la tipografie, făcute mai vârtos de mine, ș'apoi și cu litere latinești, numai decât or să le tipărească fără parale, pentru că eu nu dedesem nici o para d-lui Carcaleki. Din mila lui D-zeu s'au pierdut acele traducții, și începutul mai totdeauna îl ține cineva minte pe dinafară. Iată cum eră poema dintâiu :

Intr'o zi primăvăroasă
 Cântând prea de dimineață,
 Se coboar'o drăgăstoasă
 Muză dulce cântăreață.
 Ce Erato o numesc...

Observări.— 1. Acest articol este important prin amănunțele ce ne dă despre școala grecească în Principate și despre influențele ce cu deosebire trebuiau să lucreze asupra scriitorilor Români înainte de a se ivi influența franceză. In el aflăm explicarea stării de spirit în care se află societatea română la venirea lui Lazăr și înțelegem de ce acesta a izbutit să adune îndată un însemnat număr de școlari în jurul său.

Din punct de vedere literar, bucata, pe lângă vioiciunea și umorul, de astădată ales, ce-l cunoaștem lui Heliade, mai are o prețioasă însușire: sinceritatea, cea mai însemnată însușire pe care trebuie s'o aibă amintirile. In această privință putem zice că Heliade este ca și Costache Negruzzi în bucata «Cum am învățat românește», precursorul lui Creangă.

2. Heliade a scris și critici literare, istorie și politică, dar în afară uneori de vehemența, ce adesea totuși e unită cu vulgaritatea și chiar cu trivialitatea, în aceste scrieri nu se găsesc alte însușiri literare doosebite.

35. SBURĂTORUL.

«Vezi, mamă, ce mă doare și pieptul mi se bate,
 Mulțimi de vinețele pe sân mi se ivesc,
 Un foc s'aprinde 'n mine, răcori mă iau la spate,
 Imi ard buzele, mamă, obrazii-mi se pălesc.

.....

«Ia pune mâna, mamă, pe frunte... ce sudoare!
 Obrazii... unul arde și altul mi-a răcit!
 Un nod coala m'apucă, ici coasta rău mă doare,
 In trup o piroteală de tot m'a stăpânit.

«Ori ce să fie asta? întrebă pe bunica:
 O ști vr'un leac ea doară? o fi vr'un sburător?
 Ori aide l'alde baba Comana ori Sorica,
 Ori du-te la moș Popa, ori mergi la Vărăjitor.

.....

«De cum se face ziuă și scot mânzat'afară
 Ș'o mâiu pe potecuță la iarbă colea 'n crâng,
 Vezi, câtă-i ziulica, și zi acum de vară,
 Un dor nespus m'apucă și plâng, măicuță, plâng.

«Brândușa paște iarbă la umbră lângă mine,
 La râuleț s'adapă pe maluri pribegind;
 Zău, nu știu când se duce, că mă trezesc când vine
 Și simț că mișcă tufa, auz crângul trosnind.

«Atunci inima-mi bate și saiu ca din visare
 Și par' c'aștept... pe cine?... și pare c'a sosit.
 Acest fel toată viața mi-e lungă așteptare
 Și nu sosește nimeni... ce chin nesuferit!

«In arșița căldurii când vântuleț adie,
 Când plopul a sa frunză o tremură ușor
 Și 'n tot crângul o șoptă s'ardică și-l învie,
 Eu par' că mi-auz scrisul pe sus ca vântu 'n zbor».

.....

Așa plângea Florica și biet își spuneă dorul
 Pe prispă lângă mă-sa ș' obida o 'necă,
 Junica 'n bătătură mugeă, câtă oborul
 Și mă-sa sta pe gânduri și fata suspină.

Eră în murgul serii și soarele sfințise,
 A puțurilor cumpeni țipând par'că chemă
 A satului cireadă, ce greu, mereu sosise
 Și vitele muginde la sghiab întins pășă.

Dar altele-adăpate trăgea în bătătură,
 In gemete de mumă viței lor strigă;
 Vibră al serii aer de tauri grea murmură,
 Sglobii sărind viței la uger alergă.

S'astâmpără ăst sgomot ș'a laptelui fântână
 Începe să s'auză ca șoptă în susur,
 Când ugerul se lasă supt fecioreasca mână,
 Și prunca vițelușă tot tremură 'mprejur.

Încep a luci stele rând una câte una
 Și focuri în tot satul încep a se vedea;
 Târzie astă seară răsare-acum și luna
 Și cobe câteodată, tot cade câte o stea.

Dar câmpul și argeaua câmpeanul ostenește,
 Și după o cină scurtă și somnul a sosit.
 Tăcere pretutindeni acuma stăpânește
 Și lătrătorii numai s'aud neconținut.

E noapte 'naltă, 'naltă; din mijlocul Tăriei,
 Veșmântul său cel negru, de stele semănat
 Destin, coprinde lumea, ce 'n brațele somniei
 Visează câte-avea deșteaptă n'a visat.

Tăcere este totul și nemișcare plină:
 Încântec sau descântec pe lume s'a lăsat.
 Nici frunza nu se mișcă, nici vântul nu suspină
 Și apele dorm duse și morile au stat.

— «Dar ce lumină iute ca fulger trecătoare
 Din miază noapte scapă cu urme de scânteii?
 Vre-o stea mai cade iară? vr'un împărat mai moare?
 Ori e — să nu mai fie! — vre-o pacoste de smei?»

«Tot smeu a fost, surato, văzuși împelițatul
 Că țintă l'alde Floarea în clipă străbătut
 Și drept pe coș, leicuță, ce n'ai gândi, spurcatul!
 Inchină-te, surato! Văzutu-l-ai și tu?»

«Balaur de lumină cu coada 'nflăcărată
 Și pietre nestimate lucesc pe el ca foc.

«O biata fetișoară! mi-e milă de Florica!
 Cum o fi chinuind-o! Vezi d'aia a slăbit
 Și s'a pălit copila. Ce bine a zis Bunica
 Să fugă fata mare de focul de iubit.

«Că 'ncepe de visează și visu 'n lipitură
 Incepe a se preface și lipitura 'n smeu
 Și ce-i mai faci pe urmă! Că nici descântătură,
 Nici rugă nu te mai scapă, ferească Dumnezeu!»

(*Curier de Ambe sexe, Periodul IV. Ed. I, pag. 332.*)

Observări. — 1. Această baladă, deși imperfectă în compoziția sa, este cea mai izbutită dintre toate scrierile în versuri ale lui Heliade. Intr'insa el îmbină printr'o fericită unitate credințele

și sentimentalitatea poporană cu influența romantică, reprezentată prin Victor Hugo («*Odes et balades*»), și cu o adâncă intuiție a frumuseților naturii. Plină de căldură în partea întâiu, încare fata descrie mumei sale suferința sa tainică; plină de coloare și de o adevărată măreție, în a doua parte, în care ni se descrie seara de vară (cea dintâiu descriere izbutită în literatura română); iar în a treia parte, admirabilă prin firescul expresiei și prin exactitatea cu care redă credința populară, — această poezie deveni izvor de inspirație pentru mulți poeți. Sburătorul fu înfățișat rând pe rând și în deosebite chipuri de Bolintineanu, Alecsandri, Eminescu, etc.

2. Heliade a scris, în afară de dramă, în mai toate genurile poetice: în genul epic, *Mihaida*, neisprăvită, încercare de epopee, *Tandalida*, poemă eroică comică, etc.; în genul didactic: fabule (*Foile și Cărbuncle, Măceșul și florile*, etc.), satire (*Poetul dinastic, Poetul urlător, D. Sarsailă autorul*, etc.); în genul liric: ode sacre (cum e *Cântarea dimineții*) și ode eroice și filozofice (*La Schiller, O noapte pe ruinele Târgoviștei*). În afară însă de aceste din urmă, mai toate serierile poetice sufer de două mari neajunsuri: prolixitate și vulgaritate, la care se adaogă limba, uneori necorectă, iar alteori artificială.

VASILE CÂRLOVA

Vasile Cârlova s'a născut la 1809, și ca și Heliade și Gr. Alexandrescu, în Târgoviște, vechia capitală a Munteniei. A început să facă versuri la 17 ani. Scrise mai întâiu grecește, apoi sub influența prietenului său Ion Voinescu II, începù să scrie românește. El compuse astfel în 1827 *Păstorul intristat*, în 1828 *Ruinurile Târgoviștei, Răsunetul unui fluer, Rugăciunea* și alte poeme, iar la 1830 *Marșul Românilor, Inserarea, Ero și Leandru* și începe *traducerea Zairei* de Voltaire; în 1831 intră în miliție ca ofițer, dar înainte de sfârșitul anului, și fiind în vârstă numai de 22 de ani, moare plâns de toată lumea, căci toți aveau impresiunea că țara noastră perduse un mare poet.

36. PĂSTORUL INTRISTAT

Un păstor tânăr, frumos la față,
 Plin de măhnire, cu glas duios,
 Cântă din fluer jos pe verdeață,
 Sub umbră deasă de pom stufos.

De multe versuri, spuse cu jale,
 Uimate toate stau împrejur;
 Răul oprise apa din cale,
 Vântul stătuse din lin murmur.

Cât colo turma de oi frumoase
 Se răspândise prin livejui;
 Și, ascultându-l iarba uitase,
 Pătrunse toate de mila lui.

Câinele numai mai cu durere,
 Stând lângă dânsul cătă în jos,
 Și, să-i aducă vr'o mângâere,
 Glas câteodată scotea milos.

Eho, ce zace de om departe,
 Il auzise din loc ascuns,
 Și cu suspinuri de greutate
 La toată vorba îi da răspuns.

Viu lângă dânsul, pătruns de milă
 Și cu blândete, îl întrebaiu:
 «Tinere, spune-mi, nu-ți fie silă:
 Ce foc, ce chinuri, ce gânduri ai?»

«Vieța voastră necazuri n'are:
 E simplă, lină, fără dureri;
 Și în toată lumea nicio suflare¹
 Ca voi nu gustă multe plăceri.

«Vouă natura vă este dată,
 Câmpii și codrii vouă zâmbesc;
 Vânturi și râuri vouă v'arată,
 Cum cură dulce și răcoresc.

«Soarele încă vouă revarsă
 Lumină dulce tot cu senin,
 Și cerul iarăși mila își varsă
 Spre fericire vouă deplin».

1 Nicio ființă.

El cu suspinuri atunci răspunse :
 «Frate, e poate vr'un muritor,
 Orcât să n'aibă dureri ascunse,
 Fie pe scaun, fie păstor !

«Orce vieată supusă zace
 Supt patimi grele mult sau puțin ;
 Soarta nu lasă pe om în pace,
 Cu mulțumire a fi deplin.

«Precum nu 'nceată de vânt suflarea
 Nici printre crânguri, nici priu câmpii,
 Așa nu 'nceată nici turburarea
 De multe patimi către cei vii.

«Adevăr, slavă, cinste, putere
 Sau bogăție eu nu voesc ;
 Aceste toate drept o părere,
 Drept nălucire le socotesc»

Dar mai puternic, greu a supune
 Orce simțire, simț pe amor²
 El, izvor dulce de 'ntristăciune
 Lesne aprinde foc tuturor.

Iubesc prea dulce o păstorită
 Cu chip prea dulce, prea drăgălaș.

.

De lângă mine ea când lipsește.
 Natura n'are nimic frumos :
 Sufletul tare mi se mârhește,
 Orce privire e de prisos.

Și drept aceea a tânguire
 Fac să răsune fluerul meu,
 Lăsând și turma în năpustire
 Vărsând și lacrimi din ochi mereu.

(«Curierul Românesc» din 8 Maiu 1830).

2 Dar cel mai puternic.

Observări.— Scrisă într'un ritm întrebuințat mai înainte de Iancu Văcărescu, care a introdus multe forme de versuri în românește, această poezie se distinge prin puritatea și siguranța limbii, prin claritatea concepției, prin simplitatea compoziției și a stilului, și prin ușurința cu care poetul își desvoltă tema cu oarecare sentimentalism pastoral ce trădează influența literaturii franceze din secolul XVIII, dar nici afectat nici prozaic, ca de obicei Văcărescu și cu deosebire Conachi sau Paris Momuleanu³. Relativa ei perfecțiune ne explică, mai cu seamă că era scrisă de un băiat de 18 ani, entuziasmul contemporanilor.

37. RUINURILE TÂRGOVIȘTEI.

O ziduri întristate, o monument slăvit!
 În ce mărire 'naltă și voi ați strălucit,
 Pă¹ când un soare dulce și mult mai fericit
 Iși revărsă lumina p'acest pământ robit!
 Dar în sfârșit Saturnu, cum i s'a dat de sus,
 În negura uitării îndată v'a supus.
 Ce jale vă coprinde! Cum totul v'au perit!
 Sub osândirea soartei de tot ați înegrit;
 Din slava strămoșească nimic nu v'a rămas,
 Orunde nu se vede nici urma unui pas;
 Și 'n vreme ce odată orcare muritor
 Priviă la voi cu râvnă, cu ochiu așintitor,
 Acum de spaimă multă se trage înapoi,
 Îndată ce privirea îi cade drept pe voi...
 Dar încă, ziduri triste, aveți un ce plăcut,
 Când ochiul vă privește în liniștit minut:
 De jale îl pătrundeți, de milă îl uimiți!
 Voi încă în ființă drept pildă ne slujiți,
 Cum cele mai slăvite și cu temeiu de fier
 A omenirii fapte din fața lumii pier;
 Cum toate se răpune² ca urma îndărăt
 Pe aripele vremii, de nu se mai arăt;
 Cum omul, cât să fie în toate săvârșit,
 Pe negândite cade sau piere în sfârșit...
 Eu unul, în credință, mai mult mă mulțumesc

³ Barbu Paris Momuleanu, (1794—1837). Principale scrieri: *Plângerea și Tânguirea Patriei, Caracteruri*.

¹ Particularitate dialectală muntenească.

² Greșală particulară Muntenilor dela orașe.

A voastră dărâmare pe gânduri să privesc,
 Decât zidire înaltă, decât palat frumos,
 Cu strălucire multă, dar fără un folos;
 Și 'ntocmai cum păstorul, ce umblă pre câmpii,
 La adăpost aleargă, când vede vijălii,
 Așa și eu acuma, în viscol de dureri,
 La voi, spre ușurință, cu triste viu păreri.
 Nici muzelor cântare, nici milă voiu din cer,
 O patrie a plânge cu multă jale cer!
 La voi, la voi, nădejde eu am de ajutor,
 Voi sunteți de cuvinte și de idei izvor.
 Când zgomotul de ziuă înceată peste tot,
 Când noaptea atmosfera întunecă de tot,
 Când omul de necazuri, de trude ostenit,
 În liniștirea nopții se află adormit:
 Eu nici atunci de gânduri odihnă neavând,
 La voi fără sfială viu singur, lăcrămând,
 Și de vederea voastră cea tristă înșufat,
 A noastră neagră soartă descoper neîncetat.
 Mă văd lângă mormântul măririi strămoșești
 Și simț o tânguire de lucruri omenești
 Și mi se pare încă, c'auz un jalnic glas,
 Zicând aceste vorbe: «Ce vai! au mai rămas,
 «Când cea mai tare slavă ca umbra a trecut,
 «Când duhul cel mai slobod cu dansa a căzut!»

.....
 Acest trist glas, ruinuri! pre mine m'a pătruns
 Și a hulii viața în stare m'a adus.

.....
 Deci primiți, ruinuri! pân'voiu vedea pământ,
 Să viu, spre mângâere, să plâng p'acest mormânt,
 Unde tiranul încă un pas n'a cutezat,
 Căci la vederea voastre se simte spăimântat!

Observări. Metrul iambic de 14 silabe întrebuițat de Heliade în traduceri, Cârlova îl întrebuițează într'o compoziție originală. Sinceritatea și adâncimea sentimentului sunt mult mai vii în această poezie ca în *Păstorul întristat*, dar compoziția este ceva mai complexă și mersul cugetării mai puțin limpede. Deși influența meditațiilor lui Lamartine e vizibilă, totuși originalitatea fondului: adorația și regretul trecutului nostru istoric, nu-i poate fi contestată. E aproape o nouă specie de poezie lirică, în care se întâlnește oda eroică și elegia: însemnătatea și avântul sentimentului

este al odei eroice, iar melancolia intimă este de natură elegiacă. E un tip de poezie, pe care l-a imitat cu deosebire Heliade și Gr. Alexandrescu. Noutatea acestei scrieri poetice a izbit și mai mult pe contemporani, și iată cu ce entusiasm vorbește mai târziu, Nicolae Bălcescu, de Cârlova : «Dar nimeni n'a simțit aceasta mai puternic și n'a exprimat în cuvinte mai frumoase simțirea sa, ca tine, Cârlovo ! floarea poeziei, june cu inimă de foc. Ca o cometă trecătoare, tu străluceși un minut peste România uimită și încântată de lucirea ta. O moarte crudă te răpî fără vreme ; dar apucași a ne lăsa o lacrimă fierbinte pentru gloria trecută³ și o scântee dătătoare de viață pentru viitor⁴. Cântarea ta sublimă asupra ruinelor Târgoviștei pun pecetea veșniciei asupra-le și ni le va păstră chiar când pustiirile anilor le vor șterge cu totul de pe pământ».

GRIGORE ALEXANDRESCU

Născut în Târgoviște (1812), Alexandrescu veni în București la o rudă, unde învăță singur câțeva vreme ; apoi ascultă lecțiunile Francezului Vaillant, cu prilejul cărora fu coleg cu Ion Ghica. Prin el, cunoscu pe poetul Iancu Văcărescu, apoi pe Heliade, care îl luă la dânsul acasă, fiindcă Alexandrescu eră sărac. Aci se împrieteni cu o sumă de ofițeri, amestecați în mișcările secrete ale partidei naționale, și intră în armată. Ajungând sublocotenent, fu trimis la Focșani la graniță.

După puțină vreme demisionă și, întorcându-se la București, publică între alte fabule și cea intitulată : «Lebăda și puii corbului», pentru care fu dat în judecată, acuzat că ar fi făcut aluziune la Rusia. După ce însă poliția cercetă manuscrisele lui și nu găsi nimic compromițător, fu liberat.

În 1842 făcu împreună cu Ion Ghica, o călătorie pe la mănăstirile de peste Olt, întorcându-se cu o sumă de impresiuni, scrise câteva poezii—dintre cele mai frumoase ale lui : «Umbra lui Mircea la Cozia» ș. a. ; precum și o povestire în proză a drumului, intitulată «Memorial de călătorie», lucrare interesantă și presărată cu multe observațiuni istorice prețioase.

Numit în acelaș an funcționar la postelnicie, atrase atențiunea lui Bibescu, și trecu director la departamentul Credinței, unde avea în mână arendarea moșilor mănăstirești, dar eși din acest post ambiționat de mulți, tot așa de sărac precum intrase. Ajunse apoi, la venirea lui Cuza, ministru interimar, fără a primi însă numirea ca titular. La 1860, fu trimes la Focșani ca membru în Comisiunea centrală ; acolo fu lovit de o crudă boală, de care suferi până la moarte (1885), fără a mai lucra ceva.

³ «Ruinele Târgoviștei».

⁴ «Marșul oștirii române».

38. MIEZUL NOPTII

Aici p'aste ruine cu mândre suvenire
 Privesc, cum orizonul se umple de făclii;
 Cum luna in tăcere s'arată să inspire
 Gândiri religioase l'ai lui Apolon fii ¹.

Când tot doarme 'n natură, când tot e liniștire,
 Când nu mai e mișcare în lumea celor vii,
 Deșteaptă privighiază a mea tristă gândire,
 Prețum o piramidă se 'nalță 'n pustii ².

Ai mei ochi se preumblă pe dealuri, pe câmpie,
 Al meu suflet se 'nalță pe aripi d'un foc sfânt,
 In sboru-i se ridică la poarta de vecie,
 Căci nicio legătură nu are pre pământ ³.

1 Această strofă în prima ediție din 1832 sună astfel:

Aicea p'aste ziduri în liniște senină
 Privesc cum orizontul se umple de făclii,
 Cum luna în tăcere s'arată și e plină
 De cugetări, de gânduri, l'ai lui Apolon fii.

2 Această strofă lipsește în forma primitivă. Inspirată din Lamartine:

E puis il s'élevait une seule pensée
 Comme une pyramide au milieu du désert —

această strofă se găsește puțin modificată în poezia *Prieșugul*, pe care Gr. Alexandrescu nu o primește mai târziu în operele sale.

3 Forma primitivă (1832):

Ai mei ochi se preumblă pe dealuri, pe câmpie,
 Al meu suflet se 'nalță pe aripi d'un sfânt foc
 Și merge de se pune pe poarta de vecie
 Căci grabnic străin fuge de-acest pământesc loc.

După această strofă în forma primitivă urmau alte trei:

Eu voi de-această lume să fiu în veci departe
 Nimica pentru mine ea n'are de iubit;
 Tristarea mi-e repaos și ea mi-a căzut parte
 Din mâna ce vieața ghimpoasă mi-a ursit.

Acum e miezul nopții; natura toată tace
 Așa! dar dela mine odihna a lipsit
 Eu văz că vine ziua la cei ce dorm în pace
 Razile (sic) ei pe mine tot astfel m'a găsit.

Puține sunt la număr aceste lumi de stele
 Mărimea lor e mică d'oiu vrea să socotesc
 Să fac asemănare cu chinurile mele
 Să spuii ca ce răstriște pe urmă mă gonesc.

Speranța mea din lume de moarte se precurmă ;
Trecu ea precum trece un fulger p'ntre nor ;
S'a șters precum se șterge a vulturului urmă,
Când spintecă văzduhul în falnicul său sbor ⁴.

De când pierdii părinți-mi, trei erni întregi trecură
Trei erni, căci după erne viața-mi socotesc ;
Căci zilele-mi ca earna de viscoloase-mi fură,
Copaci din miezul ernii, ce vânturi îi clătesc ⁵.

Frumoasa primăvară acuma se grăbește
La caru-i să înhame pe zefirii ușori ;
Pășaste, și pe urmă-i verdeața se ivește
Și cerul se desbracă de viforoșii nori ⁶ ;

Zefirul printre frunze misterios suspină,
E limpede — orizonul și cerul luminos ;
A râurilor șoptă... Dar unda lor e lină,
Iar sufletu-mi e 'n valuri, n'am soare seninos.

Căci închinat durerii, amara mea viață
D'atunci e pentru mine nisip neroditor,
Ce vara îl usucă, ce earna îl înghiață
Pe care flori nu află sărmanul călător.

Lăsat străin în lume, lipsit de orce bine,
Văzând că nu-mi rămâne plăcere pe pământ,
Văzând zilele mele de suferințe pline,
Puiu mâna pe-a mea frunte și caut un mormânt ⁷.

4 Forma primitivă :

Nădejdea mea din lume s'a dus pe duh de moarte
S'a șters c'acea lucire ce fulgerul în nor
O lasă ca și urma vulturului ce poate
Să spintece văzduhul în falnicul său sbor.

5 Forma primitivă :

Din ziua întristării trei erni întregi trecură,
Trei erni, căci după erne viața-mi socotesc
Căci zilele ca earna de viscoloase-mi fură,
Copaci din miezul ernii, ce vânturi îi clătesc.

6 In forma primitivă se găsește în primul vers «A patra» în loc de «Frumoasă».

7 Aceste din urmă trei strofe nu există în forma primitivă ; ele sunt luate din altă meditație a poetului, inspirată din Cârlova : *Adio la Târgoviște* și sunt puse în locul celor ce urmează :

Peste puțină vreme o tristă păsărică
Va face să răsune acest jalnic crângușor
Va spune că durerea (cu toate că e mică)
Si mi de suveniruri pe dânsa o 'mpresor.

Puțină vreme încă și glasu-mi se va stinge,
 Și inima d'a bate în pieptu-mi va 'nceta!
 Atunci fără 'ndoială eu soarta voiu învinge,
 Și a vieții taină 'n moarte voiu afla^s.

(*Suvenire chi impresii*, București 1847).

Observări. — Această meditație inspirată din Lamartine este, în forma primitivă, mult inferioară bucăților lui Cârlova. Gândirea e prolixă, sentimentul prea particular, revoltat și emfatic, imaginile incongruente sau nepotrivite, exprimarea greoaie, versificația necorectă și limba neîndemânatecă. Totuși, chiar din această formă descoperim o armonie gravă, maiestoasă și profundă, care deși, semănând întru câtva cu a lui Lamartine, este proprie sufletului înclinat spre sublim al poetului nostru. Această armonie se vede cu perfectă claritate în forma ulterioară, citată în text. O comparație între amândouă formele e foarte instructivă pentru felul cum știa poetul să se corecteze, suprimând, modificând sau adăogând spre a scoate ideia cât se poate mai în relief. Totuși incongruențele primitive dintre imagini și sentimente se simt și în bucata prelucrată.

O știu, e sora Procnei ce plânge despărțirea
 Natura desfătează cu glasu-i plângător,
 Ea face în tăcere s'asculte toată firea
 Și eu ascult, dar mie mi-e de dureri izvor.

Fatala lumii soartă, a altora 'ntristare
 Acei ce nu se 'moarte de dânsii, o iubesc
 Ascult eu cu plăcere gemete, suspinare;
 În relele streine petrecere găsesc.

Eu nu 'sunt filomelă, dar cat singurătată
 Intocmai ca și dânsa lumina eu urăsc
 Lumina otrăvită de reaua strămbătate
 Ca dânsa dar în frunze la umbră mă târâsc.

De ce glasul meu n'are a lui Orfeu putere
 Dar ce să fac eu dânsa, că Pluton a surzît
 Căci Cerber nu mai iartă de el apropiere
 Căci basmele acelea cu veacul au pierit.

.....
 Când sufletul s'absoarbe că am, că e 'nviere
 Când văz c'acel *Eu* este în veci nemuritor,
 Atunci plină de raze în mine-o mângăiere
 Lucește de lumine, adoarme al meu dor.

Dar când nelegiuitul îmi smulge fericirea!
 Să nu știu de e moarte, prieten sau dușman,
 Atuncea văz că pierе omul ca nălucirea
 Ca răul ce se pierde în vecinic ocean.

Părinții mei odată au fost și ei în lume!
 Au fost dar acum unde? ah nu știu unde sunt!
 Și ce mi-au lăsat mie? Nimic decât un nume
 Și un trup ce se va duce ca pulberea în vânt.

§ In forma primitivă versul ultim sună :

Și pasurile mele la ei voiu îndreptă.

39. CÂINELE SOLDATULUI

Rănit în războae, soldatul căzuse
 Și'n puține zile chinuit muri,
 Departe d'o mună care îl crescuse
 Și care-l iubi !

Sărman, fără rude, pe țărături străine,
 N'avea nici prieteni, nici un ajutor ;
 Nu eră ființă care să suspine
 Pentr'un trecător !

Singurul tovarăș de nenorocire,
 Singura-i avere, un câine iubit,
 Ședea lângă dânsul și 'n mare mâhnire
 Părea adâncit.

Acum tot e gata pentru îngropare,
 Acum ridic' trupul pe mâini de soldați,
 Onori hotărîte acelora, care
 Mor pentru 'mpărați.

În fruntea paradei câinele pornește,
 Din ochii lui pică lacrimi pe pământ,
 Ca un iubit frate el îl însoțește,
 Până la mormânt.

Acî se oprește, acî se așază,
 Nimic nû îl face a se depărta :
 Așteaptă să-l strige, crede c'o să-l vadă
 Când s'o deșteptă !

Câteodată cearcă piatra s'o ridice,
 Câteodată latră dup' un călător ;
 Coprins de durere : «Vino», par'c'ar zice,
 «Să-mi dai ajutor !»

Apoi când străinul, de milă, voește
 A-l trage d'o parte și hrană a-i dă,
 El își pleacă capul, în pământ privește
 Și nimic nu va !

De două ori noaptea, cu umbrele sale,
Emisferul nostru l a învăluit,
Și sărmanul câine din locul de jale
A fost nelipsit ;

Dar în dimineața acea viitoare,
Pe când se deșteaptă omul muncitor,
Zăcea lângă groapă, mort de întristare,
Câinele Azor !

(După ediția completă a scrierilor, Socecu, 1893 pag. 142)

LE CHIEN DU LOUVRE

Passant, que ton front se découvre :
Là plus d'un brave est endormi ;
Des fleurs pour le martyr du Louvre !
Un peu de pain pour son ami !

C'était le jour de la bataille ;
Il s'élança sous la mitraille ;
Son chien suivit.
Le plomb tous deux vint les atteindre ;
Est-ce le maître qu'il faut plaindre ?
Le chien survit.

Morne, vers le brave il se penche,
L'appelle, et, de sa tête blanche
Le caressant,
Sur le corps de son frère d'armes
Laisse couler ses grosses larmes
Avec son sang.

Des morts voici le char qui roule ;
Le chien, respecté par la foule,
A pris son rang.
L'œil abattu, l'oreille basse,
En tête du convoi qui passe,
Comme un parent.

Au bord de la fosse avec peine,
Blessé de juillet, il se traîne
Tout en boitant,

Et la gloire y jette son maître,
 Sans le nommer, sans le connaître ;
 Ils étaient tant !

Gardien du tertre funéraire,
 Nul plaisir ne le peut distraire
 De son ennui ;
 Et fuyant la main qui l'attire,
 Avec tristesse il semble dire :
 «Ce n'est pas lui».

Quand sur ces touffes d'immortelles
 Brillent d'humides étincelles
 Au point de jour,
 Son œil se ranime, il se dresse,
 Pour que son maître le caresse,
 À son retour.

Au vent des nuits, quand la couronne
 Sur la croix du tombeau frissonne,
 Perdant l'espoir,
 Il veut que son maître l'entende ;
 Il gronde, il pleure, et lui demande
 L'adieu du soir.

Si la neige, avec violence,
 De ses flocons couvre en silence
 Le lit de mort,
 Il pousse un cri lugubre et tendre,
 Et s'y couche pour le défendre
 Des vents du nord.

Avant de fermer la paupière,
 Il fait, pour relever la pierre,
 Un vain effort ;
 Puis il se dit comme la veille :
 «Il m'appellera s'il s'éveille».
 Puis il s'endort.

La nuit, il rêve barricade :
 Son maître est sous la fusillade
 Couvert de sang ;

Il l'entend qui siffle dans l'ombre,
Se lève et saute après son ombre
En gémissant.

C'est là qu'il attend d'heure en heure.
Qu'il aime, qu'il souffre, qu'il pleure,
Et qu'il mourra !
Quel fut son nom ? C'est un mystère :
Jamais la voix qui lui fut chère
Ne le dira.

Passant, que ton front se découvre :
Là plus d'un brave est endormi ;
Des fleurs pour le martyr du Louvre !
Un peu de pain pour son ami.

Observări. — 1. «Cânele soldatului» compus înainte de 1838 este imitat după poezia lui Casimir Delavigne «Le chien du Louvre», dar această imitație e mult superioară modelului. Poetul francez leagă ideea de *câne* cu aceea de *luptător în revoluțiune*, ceea ce poate fi chiar ridicol și își închipuie pe câne ca pe un adevărat personagiu omenesc: în loc de

Vino par'că ar zice
Să-mi dai ajutor ;

poetul francez zice despre câine: «il se dit» (își zice în sine).

Dar în afară de acestea, mai avem de făcut următoarele observațiuni generale care stabilesc pe deplin superioritatea poeziei române. «Cânele soldatului» are o generalitate mare și deci are puțința de a impresiona pe orce om care pricepe devotamentul mișcător al câinelui: soldatul către care și-arată devotamentul nu e nici Român, nici Francez, nici German,—este soldatul care moare pentru împărați, fie aceștia din orce țară ar fi. Soldatul din «Le chien du Louvre», este însă un soldat național francez, cânele deci este un fel de câine patriot francez, și fapta poate impresiona mai mult pe un Francez decât pe un German, Englez, etc.

În al doilea rând, poetul român modifică tema originalului arătându-ne pe câine murind de întristare pe mormântul stăpânului său; pe când poetul francez ni-l arată doar păzind mormântul, și înjosește cu desăvârșire frumuseșea morală a devotamentului său, cerșind pentru dânsul dela trecători:

Des fleurs pour le martyr du Louvre
Un peu de pain pour son ami.

Numai vorbim de tonul declamator-retoric al întregii poezii franceze, defect care singur e în stare să demonstre inferioritatea ei față de poezia română care are un ton așa de sincer și de simplu. Pe când dar Bolintineanu, precum vom vedeă, se arată mult inferior modelului, Alexandrescu îl întrece din contră cu mult.

2. Această poezie a apărut în a doua colecție de poezii ale poetului, sub titlul «*Poezii ale d-lui Gr. Alexandrescu, București, 1838*»; odată cu fabulele *Boul și Vișelul, Șoarecele și Pisica și Privighioarea și măgarul*, aceasta din urmă celebră pentru că într'însa satirizează pe Heliade, care-l criticase; — cu epistolele «*Mareli Logofăt I. Văcărescu*» și «*Domnului Polcovnic I. Câmpineanu*»; — și cu poeziile lirice *Rugăciunea, Candela, Meditația*. Această culegere mai cuprinde și alte poezii, dar cele mai însemnate sunt acestea.

În *Câinele soldatului* descoperim, pe lângă influența romantică — lirismul sentimental izvorât din împrejurări extraordinare — o simplificare în datele concepției și o sobrietate de expresie pe care o întâlnim la clasicii eleni și francezi, pe care Alexandrescu îi cunoșteă de aproape. El știa pe dinafară opere întregi, elene și franceze. În prima sa culegere *Eliezer și Neftali* (1832) tradusesse din Florian o novelă biblică cu acest nume și trei fabule, iar din La Fontaine, două; pentru teatrul înființat cu deosebire prin stăruințele lui Heliade (care câteodată jucă împreună cu «familia» sa și pentru vreun elev sărac), tradusesse *Alzira* de Voltaire; iar în aeeastă culegere întâlnim epistole în genul satirelor și epistolelor lui Boileau și, pe lângă fabule originale în cel mai strict sens al cuvântului (cum e bunioară *Boul și Vișelul*), fabule în felul celor ale lui La Fontaine.

40. ANUL 1840.

«Să stăpânim durerea care pe om supune,
Să așteptăm în pace al soartei ajutor;
Căci cine știe oare și cine îmi va spune,
Ce o să aducă ziua și anul viitor?»

«Măine, poimăine, poate, soarele fericirii
Se va arătă vesel pe orizon senin:
Binele ades vine pe urmele mahnirii
Și o zâmbire dulce dup'un amar suspin».

Așa zice tot omul ce în viitor trăește,
Așa ziceă odată copilăria mea;
Și un an vine, trece, ș'alt an îl moștenește,
Și ce nădejdi dă unul, acelălalt le iă.

Puține, aș vrea, iubite din zilele-mi pierdute
 Zile, ce în vecinicie și-iau repede zbor ;
 Puține suvenire din ele am plăcute :
 A fost numa 'n durere varietatea lor !

Dar pe tine, an tânăr, te văz cu mulțămire !
 Pe tine te dorește tot neamul omenesc !
 Și eu sunt mică parte din trista omenire,
 Și eu a ta sosire cu lumea o slăvesc !

Când se născu copilul ce s'aștepta să vie
 Ca să ridice iarăș pe omul cel căzut
 Un bătrân îl luă 'n brațe, strigând cu bucurie :
 «Sloboade-mă, stăpâne, fiindcă l-am văzut».

Astfel dreptii ar zice de ar vedeă 'mplinite
 Câte într'al tău nume ne sunt făgăduite,
 O an prezis atâta, măreț reformator !
 Incepi, prefă răstoarnă și îmbunătățează,
 Arată semn acelor ce nu voesc să crează ;
 Adu fără zăbavă o turmă și-un păstor.

A lumii temelie se mișcă, se clătește,
 Vechile-i instituții se șterg, s'au ruginit ;
 Un duh fierbe în lume și omul ce gândește,
 Aleargă către tine, căci vremea a sosit !

Ici, umbre de noroade, le vezi ocârmuite
 De umbra unor pravili, călcate, siluite
 De alte mai mici umbre, neînsemnați pitici ;
 Oricare sentimente înalte, generoase,
 Ne par ca niște basme de povestit frumoase,
 Și tot entuziasmul izvor de idei mici.

Politica adâncă stă în fanfaronadă
 Și știința vieții în egoism cumplit ;
 D'a omului menire nimic nu dă dovadă
 Și numai depotismul e bine întărit.

An nou ! Aștept minunea-ți ca o cerească lege :
 Dacă însă păstorul ce tu ni l-ai alege,
 Va fi tot ca păstorii de care-avem destui,

Atunci... lasă în starea-i bătrâna tiranie !
 La darurile tale eu nu simț bucurie :
 De 'mbunătățiri rele, cât vrei, suntem sături

Ce bine va aduce o astfel de schimbare ?
 Și ce mai rău ar face o stea, un comet mare
 Care să arză globul ș'ai lui locuitori ?
 Ce pasă bieteii turme în veci nenorocită
 Să știe de ce mână va fi măcelărită
 Și dacă are unul sau mulți apăsători ?

Eu nu îți ceiu în parte nimica pentru mine ;
 Soarta-mi cu a mulțimii aș vrea să o unesc :
 Dacă numai asupra-mi nu poți s'aduci vr'un bine,
 Eu râz d'a mea durere și o desprețuesc.

După suferiri multe inima se 'npietrește ;
 Lanțul, ce 'n veci ne apasă, uităm cât e de greu ;
 Răul se face fire, simțirea amorțește
 Și trăiesc în durere ca 'n elementul meu.

Dar aș vrea să văz ziua pământului vestită,
 Și să respir un aer mai liber, mai curat,
 Să pierz ideia tristă de veacuri întărită,
 Că lumea moștenire despoților s'a dat !

Atunci dac' a mea frunte palidă, obosită,
 Dac' a mea privire s'o 'ntoarce spre mormânt,
 Dac' a vieți-mi tristă faclie osândită
 S'o întunecă, s'o stinge d'al patimilor vânt,

Pe aripele morții celei mântuitoare,
 Voiu părăsi locașul unde-am nădăjduit ;
 Voiu lăsa fericirea aceluia ce-o are,
 Și a mea suvenire acelor ce-am iubit.

(După ediția scrierilor lui publ. de Socecu 1893, pag. 37).

Observări. — Această capod'operă a literaturii române, e publicată mai întâiu în a treia culegere de poezii : *Poezii a lui Gr. Alexandrescu*, ediție completă, Iașii, 1842. Intr'însa personalitatea sublimă a acestui poet se desface din influența lamartiniană, găsește o concepțiune și un accent propriu, în care ironia mușcă-

toare și entuziasmul generos, melancolia vieții lui trecute și speranța pentru fericirea viitoare a omenirii, rezignația desăvârșită în ce privește propria-i soartă și desăvârșitul sacrificiu pentru îmbunătățirea soartei omenesti se împreună într'o stare de sentiment rară în istoria literaturilor. Duiosia și majestatea, redată într'o armonie, acți mărătașă și caldă, acți seacă și biciuitoare, acți senină și rezignată sunt însușirile literare prețioase ale acestei bucăți în care oda eroică ia tonul nu numai al elegiei ca în Cârlova, dar și pe acela al satirei. Față de aceste calități, alcătuirea defectuoasă a versurilor, pe care Alexandrescu le construiește, respectând ca poezia populară numai accentele fundamentale, aproape rămâne neobservată, cu atât mai mult cu cât limba sa e aleasă, relativ simplă, simetrică și plină de armonie.

41. UMBRA LUI MIRCEA LA COZIA

Ale turnurilor umbre peste unde stau culcate ;
Către țărmlul din potrivă se întind, se prelungesc,
Ș'ale valurilor mândre generații spumegate
Zidul vechiu al mănăstirei în cadentă îl isbesc.

Dintr'o peșteră, din răpă, noaptea ese, mă 'mpresoară :
De pe muche, de pe stâncă, chipuri negre se cobor ;
Mușchiul zidului se mișcă.. pîntre iarbă se strecoară
O suflare, care trece ca prin vine un fior

Este ceasul nălucirei : un mormânt se desvălește.
O fantomă 'ncoronată¹ din el ese... o zăresc...
Ese, vine către țărmluri... stă... în preajma ei privește...
Râul înapoi se trage... munții vârful își clătesc.

Ascultați!... marea fantomă face semn... dă o poruncă...
Oștiri, taberi, fără număr împrejuru-i înviez...
Glasul ei se 'ntinde, crește repetat din stâncă 'n stâncă,
Transilvania l-aude, Ungurii se înarmez.

Oltule, care-ai fost martur vitejiilor trecute
Și puternici legioane² p'a ta margine-ai privit,
Virtuți mari, fapte cumplite, îți sunt ție cunoscute,
Cine oar' poate să fie omul, care te-a 'ngrozit?

1 In forma primitivă : «O fantomă înarmată...»

2 In forma primitivă : «Și ai taberilor vulturi...»

Este el cum îl arată sabia lui și armura³,
 Cavaler de ai credinței, sau al Tibrului stăpân
 Traian, gloria Romei⁴, ce se luptă cu natura?
 Uriaș e al Daciei, sau e Mircea cel bătrân?

«Mircea!» îmi răspunde dealul: «Mircea!» Oltul repetază;
 Acest sunet, acest nume valurile-l priimesc,
 Unul altuia îl spune, Dunărea se 'nștiințează,
 Ș'ale ei spumate unde⁵ către mare îl pornesc.

Sărutare, umbră veche! priimește 'nchinăciune
 Dela fiii României⁶, care tu o ai cinstit.
 Noi venim mirarea noastră la mormântu-ți a depune:
 Veacurile, ce 'nghit neamuri, al tău nume l-au hrănit.

Râvna-ți fu neobosită, îndelung'a ta silință;
 Până l-adânci bătrânețe pe Români îmbărbătași;
 Însă, vai! n'a ertat soarta să 'ncununi a ta dorință
 Și-al tău nume moștenire libertății să îl lași.

Dar cu slabele-ți mijloace faptele-ți sunt de mirare;
 Pricina nu rezultatul, laude⁷ ți-a câștigat:
 Întreprinderea-ți fu dreaptă, a fost nobilă și mare,
 De aceea al tău nume va fi scump și nepătat.

În acel locaș de piatră, drum ce duce la vecie,
 Unde tu te gândești poate⁸ la norodul ce-ai iubit,
 Câtă ai simțit plăcere, când a lui Mihaiu soție
 A venit să-ți povestească fapte ce l-au strălucit!

Noi citim luptele voastre, cum privim vechia⁹ armură
 Ce un uriaș odată în răsboaie a purtat;
 Greutatea ei ne-apasă, trece slaba-ne măsură,
 Ne 'ndoim dac'așă oameni întru adevăr au stat.

3 În forma primitivă: «...sabia și armătura».

4 În forma primitivă: «Traian, fala, cinstea Romei».

5 «Ș'ale ei talazuri repezi...»

6 «Dela fii ai României...»

7 «Pricina iar nu mijlocul laudă...»

8 «Unde-adesse gândești poate...»

9 «...cum privim acea armură...»

Au trecut timpii aceia, timpii de fapte strălucite,
 Însă triste și amare; legi, năravuri se 'ndulcesc :
 Prin științe și prin arte¹⁰ națiunile înfrățite
 În gândire și în pace drumul gloriei găesc.

Căci războiul e biciu groaznic, care moartea îl iubește
 Și ai lui sângerăți dafini națiunile îl plătesc ;
 E a cerului urgie, este foc care topește
 Crângurile înflorite, păduri care îl hrănesc.

Dar a nopții neagră¹¹ mantă peste dealuri se lățește,
 La apus se adun¹² norii, se întind ca un veșmânt ;
 Peste unde și 'n tărie întunericul domnește :
 Tot e groază și tăcere... umbra intră în mormânt.

Lumea¹³ e în așteptare... turnurile cele 'nalte
 Ca fantome de mari veacuri pe eroii lor jelesc ;
 S'ale valurilor mândre generații spumegate
 Zidul vechiu al mănăstirii în cădență îl izbesc.

(*Suvenire chi impresii, epistole chi fabule București 1847*).

Observări. — 1. Această odă eroică, încadrată într'un sublim tablou al naturii, a fost compusă de Gr. Alexandrescu, cu prilejul călătoriei pe care a făcut-o cu Ioan Ghica, pe la mănăstirile Olteniei. Regăsim într'însa. însă cu imagini mult mai bogate și cu o mișcare de admirație în adevăr măreață, starea de sentiment din «Ruinurile» lui Cârlova; dar sufletul lui Alexandrescu, cu avânt larg și puternic și cu aspirațiuni care depășesc cerințele unui strimt naționalism, precum se vede în *Anul 1840*, nu se lasă desăvârșit cuprins de entuziasm pentru figura lui Mircea și-și aduce în mod supărător aminte de cerințele de pace, libertate și înfrățire ale timpului său. Din această pricină minunatul avânt ce merge crescând până la salutarea lui Mircea, decade deodată, poezia devine prozaică și nu se mai ridică decât la sfârșit, unde poetul știe să încheie cadrul tabloului naturii cu aceeași putere, cu care j-a început.

2. Această poezie a fost publicată mai întâiu în *Propășirea* a lui Kogălniceanu din Iași 1844, unde a apărut cu oarecare par-

10 «Prin științe, meșteșuguri».

11 ...«tristă».

12 «...se adună».

13 «Firea e în așteptare... turnurile înălțate...»

ticularități de limbă moldovenești; apoi în a patra culegere de poezii a lui Gr. Alexandrescu: *Suvenire chi (și) impresii, epistole chi fabule* (București, 1847), cu oarecari schimbări, unele bune, altele defectuoase, dar care toate trădează influența curentului latinist pe atunci în putere. În această culegere, pe lângă vechile poezii ale poetului, se mai cuprind încă vreo câteva cu aceeași inspirațiune ca și *Umbra lui Mircea la Cozia*, dar fără să aibă aceeași valoare: *Răsăritul lunei la Tismana, Mormintele dela Drăgășani, Trecutul la Mănăstirea Dealului*.

42. UCIGAȘUL FĂRĂ VOE

O temniță-adâncă îmi e locuința :
Prin dese, prin negre zăbrele de fier
O rază pierdută îmi spune ființa
Cerescului soare, seninului cer.

Și frigul mă 'nghiață, e umed pământul ;
De ziduri, de lanțuri eu sunt ocolit :
Aici suferința așteaptă mormântul,
Căci legile lumii așa au voit.

Adus ca o crudă, sălbatică hiară,
L'a temniței poartă nădejdea-am lăsat,
Și simț chinuire atât mai amară,
Cu cât a mea soartă eu n'am meritat.

O noapte fatală ! o noapte cumplită !
Pe patu-mi de trudă dormeam obosit ;
Eră despre ziuă : soția-mi iubită
Ședeă lângă mine... un vis, vis cumplit !

Văzui : în bătrâne păduri depărtate
Părea că mă aflu ; eram călător,
Dar calea pierdusem ; pe rămuri uscate
Cântă cucuveaua cu glas cobitor.

Copacii în preajmă-mi părea că 'nviază ;
Din toată tulpina un gemet eșă :
Flămândă, cumplită, vedeam că-mi urmează
O ceată turbată de lupi, ce urlă.

Și eu fugeam iute, fugeam cu grăbire,
 Dar locul sub mine de sânge 'nchegat
 Silințe-mi zadarnici, puneă 'mpotrivire ;
 D o rece sudoare eram inundat.

Sufală un vânt iute și luna 'ngrozită
 În spațuri vecinici treceă alergând,
 Cu stinsele-i raze, cu fața-i pălită
 Intinse pustiuri abiă luminând.

Apoi deodată în nori se ascunse,
 Și lipsa ei dete cumplitul semnal ;
 În spaima nespusă ce-atunci mă pătrunse,
 Văzui trecând moartea pe palidu i cal.

Schelet d'altă lume, cu forme cumplite,
 Rânjind către mine priveă neclintit :
 În mâna-i uscată, în unghi ascuțite
 Țineă o femee... din capu-i sdrobot

Mușcă câteodată, mușcă cu turbare,
 Și creeri și oase din gura-i cădeă ;
 Uimit rămăsesem ; la orice mișcare
 Păreă că ea rupe din inima mea.

Dar ceata de hiare o văz... mă sosește..
 Fierbintea-i suflare acum o simții..
 Mă plec, cat și mâna-mi grea piatra 'ntâlnește,
 Curagiu desnădejdea îmi dă, și... isbii.

Un țipăt s'aude :.. eu saiu în picioare
 Din somnu-mi de groază atunci deșteptat.
 Soția-mi lipsită d'a vieții suflare
 Zăceă... capu-i tânăr eră sfărâmat!

D'atunci zile multe și nopți osândite
 Pe frunte-mi trecură ; eu nici am simțit
 A lor osebite : vedenii cumplite
 Și țipātu-acela în veci m'a 'nsoțit.

Răsună el seara, l-auz dimineăța,
 Precum în minutul prin crimă 'nsemnat ;
 Și eu trăesc încă ! trăesc, căci vieăța,
 Amară pedeapsă, în dar mi s'a dat.

Aici aştept vremea și ziua dorită :
 Să văz, dacă dreptul ceresc împărat
 Privește la fapta-mi ce este cumplită,
 Sau numai la cuget ce este curat.

(*Suvenire chi impresii*, pag. 33).

Observări. — 1. Această baladă, din aceeași culegere ca și precedenta, și trădând același gen de inspirație, dar fără sentimentalism, ca cel din *Căinele soldatului*, dă pe față puternica imaginațiune a lui Gr. Alexandrescu, care dintr'o întâmplare reală, (căci acest ucigaș a existat) a plâsmuit o creațiune atât de plastică, atât de colorată, atât de dramatică și atât de plină de misterios fior, fără să cază în prozaism sau în declamație. Făcând abstracție de cruditătea câtorva note (cum sunt unele din descrierea Morții) și de unele mici (prea puține și prea neînsemnate) improprietăți de termeni, această baladă este o lucrare cu adevărat clasică prin unitatea și obiectivitatea tonului, prin sobrietatea limbii ce totuși nu jicnește câtuși de puțin puterea de sugestie a imaginilor, prin vioiciunea narațiunii și prin armonia originală a versurilor, care, prin excepțiune, sunt de-o corectitudine neașteptată.

43. EPISTOLĂ CĂTRE VĂCĂRESCU.

Tu care-ai fost din pruncie al Muzelor favorit,
 Și ca strămoșască-avere geniul l-ai moștenit,
 Cântător al primăverii, ce ai darul a plăceă,
 A fi 'nalt cu deslușire, simplu fără a cădeă,
 Care lucruri mici de sine știi să le mărești frumos
 Și să nu zici niciodată cuvânt ce-ar fi de prisos ;
 Dacă mai gândești și astăzi cum atuncea socoteai,
 Când hotărît de natură să fii poet mă credeai,
 Făr' a-ți vorbi de folosul bunelor tale poveți,
 La a mea nedeslușire alerg încă să mă înveți.

Când ne'nțeleasa natură, din sânu-i cel roditor,
 Cu talentul Poeziei naște pe un muritor,
 (Fără să mergem departe, atât aș dori să-mi spui)
 Hotărăște deodată și felul scrierii lui ?
 Mulți îmi zic cum că aceasta nu e de tăgăduit,
 Și că tot omul s'apleacă la ce este mai pornit ;

Că acela ce'n tragèdii face patimi a vorbi,
 Nu poate și'n Elegie chinurile a descri¹;
 Dacă iar în cea din urmă știi frumos să zugrăvești
 Plăcerea, melancolia, amor, chinuri sufletești,
 Al Odei cei infocate ton înalt nu poți să-l ții,
 Nici să alergi p'ale slave pline de sânge câmpii².
 Felurile-s osebite, și voesc osebit dar:
 Cine în multe se cearcă, osteneala-i e 'n zadar.

Eu dar, ce din cruda-mi vârstă, de când ochii am deschis
 Când a 'nceput pentru mine al vieții amar vis,
 Am iubit de o potrivă tot ce mi-a părut frumos,
 Tot ce sufletul înalță și e minții de folos,
 Poet cum pociu a mă crede, când al lirei Dumnezeu³
 Încă nu vrea să-mi arate care este felul meu?
 Tot ce-mi place mă aprinde și 'n minutul ce cetesc,
 A putea lucrà întocmai, d'ocamdată socotesc.
 Apoi vine cugetarea. Pe-al meu spirit întreb: Știi
 Dacă tu în felu-acesta ești născut sau nu să scrii?
 Câte planuri astă aspră idee mi-a stânjinit!
 Și din ce cărări plăcute, cu putere m'a oprit!
 Eu aseamăn a mea stare cu a unui călător,
 Care, neștiindu-și calea, fără povățuitor,
 Se oprește pe-o câmpie, și cu totul întristat,
 Drumuri vede, dar nu știe care e adevărat.
 Pleacă, se 'ntoarce îndată, se pornește iar pe loc,
 Pierde vremea prețioasă și aleargă într'un noroc.
 Astfel sunt și eu; ca dânsul totdeauna rătăcit,
 Ca să nu-l pierz, lăsând drumul, poate când l-am nemerit.
 Apoi nu ajunge-atâta, ci și chiar când mă pornesc
 A lucrà cu hotărîre pe un plan ce îmi croesc,
 Nu pociu păzi cuviința, nici c'un umblet măsurat
 La sfârșit s'ajung de-adreptul, fără să mă mai abat.
 Dacă descriu o pădure, suma de copaci îi las
 Și la un stejar mai mare trec cu un repede pas.
 Dacă sunt într'o grădină, pela flori de rând nu merg,
 Ci la trandafir îndată și apoi la crin alerg.
 Depărtarea cea mai mare și ocolul cel mai lung
 Un ceas nu mă zăbovește: fac trei pasuri și ajung.

1 Formă scurtată necorectă.

2 E vorba de poezia epică.

3 Apolon.

Mărunțișurile-mi scapă și ideile ce-mi vin,
 Dacă încep cu o zâmbire se sfârșesc cu un suspin.
 Aplicarea îmi lipsește și n'am darul însemnat
 A strică și a preface câte sunt de îndreptat,
 Fără astă slăbiciune cevă tot aș izbuti :
 Osteneala și răbdarea pot orce a dobândi ;
 Inșă eu, ca să mă apăr, las un lucru început
 Și 'ntr'un sfert stric câteodată, ce 'ntr'o lună am făcut,
 De pământ trântesc condeiul, meseria o urăsc,
 Și să nu-l mai iau în viață, eu mă jur și hotărăsc.
 Dar, precum Boalò⁴ zice : un astâmpăr ne'nțeles
 Ne'ncetat se 'mpotrivește hotărîrii ce-am ales ;
 De urechi par'că mă trage, din somn noaptea mă deștept
 Și cu multă plecăciune rima mândră o aștept.
 Patima inimii mele, chiar și străine nevoi,
 A le pune pe hârtie, sunt silit, fără să voiu.
 Apoi, când în Elegie destul nu pociu să vorbesc,
 Și s'arăt fără sfială toate câte socotesc,
 Vre un dobitoc îndată vine înaintea mea
 Și-mi ridică cu'nlesnire sarcina, orcât de grea :
 Lupii, urșii îmi fac slujbă, leii chiar mi se supun,
 Adevăruri d'un preț mare, când le poruncesc, ei spun.
 Socotesc că putem zice, fără să ne îndoim,
 Că e prea bun pentru fabuli⁵ veacul în care trăim,
 Măcar că se află oameni care nu pricep de loc
 Cum a putut să vorbească un sălbatec dobitoc
 Și care vin să te 'ntrebe dacă e adevărat
 Că în vremea veche căinii au vorbit așa curat ?
 Inșă, cum știi foarte bine, adevărul dezvălit,
 Fără mască, între oameni, lesne nu e priimit ;

⁴ Boileau. Scriitorii din această vreme au obiceiul de a transcrie numele streine cum se pronunță, nu cum se ortografiază. Boileau vorbiad despre greutatea de a găsi rima exprimă această idee mai puțin sobru și cu un umor mai puțin natural :

De rage quelque fois, ne pouvant la trouver,
 Triste, las et confus, je cesse d'y rêver ;
 Et, maudissant vingt fois le démon qui m'inspire,
 Je fais mille serments de ne jamais écrire,
 Mais quand j'ai bien mandit et muses et P'hebus
 Je la vois qui parait, quand je n'y pense plus
 Aussitôt malgré moi, tout mon feu se rallume
 Je reprends sur le champ le papier et la plume
 Et de mes vains serments perdant le souvenir
 J'attends de vers en vers qu'elle daigne venir.

⁵ Scurtare necorectă a cuvântului, în loc de «fabule».

Și sub feluri de podoabe dacă nu îl tăinuești,
Ne'nțeleapta lui ivire poate scump să o plătești.

Tu dar, care-ai zis odată cum că națiile 'ncep
Prin poezie, ființa și-a lor stare de-și pricep,
Slăbiciunea Muzei mele, vino a o îndreptă;
Căci, de scriu astăzi în versuri, asta este vina ta.
Tu amorul Poeziei mie mi l-ai însuflat,
Și exempluri îndestule de ce e frumos ai dat.

Așa, când viitorimea, al nostru judecător,
Care, fără de sfială, aspru, nepărtinitor,
L'al său tribunal supune pe rășboinicii vestiți,
Pe Despoți, și pe Miniștrii, Scriitorii străluciți,
Va voi să cerceteze pe acei care întâi,
Stătură începătorii româneștei Poezii,
În rândul celor de frunte, numele tău va găsi,
Și a întemeerii cinste dela ea vei dobândi.
Sunt mult mai vrednici de slavă acei care au făcut
În științi sau meșteșuguri fericitul început,
Decât cei ce după dânșii și de dânșii îndreptați,
Au ajuns desăvârșirea de exempluri ajutați.

(*Suvenire chi impresii*, 1847, p. 171).

Observări. — 1. Influența lui Boileau asupra lui Gr. Alexandrescu, se vedește cu deosebire în *Epistolele* și *Satirele* sale. Și nici nu se putea altfel. Gr. Alexandrescu în adevăr, nu este numai un poet ce izbuteste în cântarea sentimentelor înalte (*Anul 1840*, *Umbra lui Mircea la Cozia*, *Meditație*), sau în balada epică (*Căinele soldatului Ucigașul fără voie*), ceea ce nu eră Boileau, dar cu deosebire este din firea lui un poet didactic, ceea ce eră prin excelență poetul francez. Acest talent se arată de timpuriu la poetul nostru, căci *Epistola către I. Văcărescu*, cea dintâiu ce a scris în acest gen, e scrisă pe la 1835, când n'avea nici 25 de ani. Calitățile literare ale acestei bucati ca și a tuturor *Epistolelor* sale în genere este preciziunea și finețea gândirii, conciziunea și limpezimea exprimării și cu deosebire umorul sănătos și ironia fină și totuși incisivă. Farmecul ei propriu constă în personalitatea însăș a poetului, pe care el și-o descrie și ne-o înfățișază cu o rară îndemânare, prefăcându-se că cere sfaturi lui Iancu Văcărescu spre a-l scoate din nedomirirea ce are în privința genului poetic care îi este propriu. Descrierea acestei nedomiriri, carac-

terizarea felului său nedisciplinat de a scrie, supărarea sa că nu izbutește să atingă idealul, farmecul ce exercitează asupra lui rima cea «mândră» precum și ușurința cu care trece dela elegie la fabulă ne dau o imagine precisă și simpatică despre sufletul său de poet. Deși laudă pe Văcărescu mai mult decât merită :

A fi 'nalt în deslășire, simplu fără a cădea
Care lucruri mici de sine știi să le mărești frumos
Și să nu zici niciodată cuvânt ce-ar fi de prisos,

totuși Gr. Alexandrescu găsește adevărata notă justă la sfârșitul epistolei, și ne face să înțelegem că el își dă minunat seama de rostul poeziei lui Văcărescu, care a avut meritul de a scrie bine românește într'o vreme când se producea atât de puțin în limba română.

2. Ion Ghica ne povestește împrejurările în care au fost compuse această lucrare. Visul copilăriei lui Alexandrescu eră ca să facă cunoștință cu Iancu Văcărescu, care pe acea vreme eră foarte stimat de cei ce se ocupau cu literatura, și prin situația și averea sa, eră socotit ca un Mecena pentru tinerii poeți români. El a încurajat mult pe Cârlova și tot asemenea a făcut și cu Alexandrescu. Când acesta a avut ocazie să-i fie prezentat în casa părintelui lui Ion Ghica, Văcărescu i-a admirat talentul de a recită poezii și i-a prezis cu tonul glumeț al bătrânilor din acea vreme : «Băete, tu ai să fii un poet mare». Tânărul s'a simțit mișcat de aceste cuvinte și la ziua onomastică a lui Văcărescu a izbutit să-i strecoare sub perină un plic în care se află poezia ce am reprodus.

3. Alte epistole de Gr. Alexandrescu sunt :

Epistolă D-lui Polcovnic I. Câmpineanul, în care se plânge cu haz de vieața ce duce ca ofițer la vama din Focșani, unde-l exilase superiorii săi. Dintr'însa se vede că poetul nostru nu gustă vieața singuratică de țară și nici n'are puterea s'o idealizeze. Locurile mai întâi i se par urâte :

Aici nu sunt văi și dealuri, nu sunt crânguri sau păduri
Care 'mpodobesc cu fala, sânul veselei naturi...
Ci câmpie fără margini, ce arată ne 'ncetat
O vedere monotona ochiului cel intristat...
Turme de oi sunt mulțime, însă încă n'am găsit
Un păstor ca în idile, un cioban de pizmuț
Și nu știu cum în vechime, atâți mari biruitori
Părăsăia avere, slavă și trăia între păstori.

Spirit liberal și fără superstiții el nu poate suferi ignoranța oamenilor de pe acolo, care nu vorbesc decât de vreme, gonesc dracul cu tămâie și sunt gata să creadă tot fără să cerceteze :

Pentru ce: ăst cuvânt aspru, la auz supărător
Și de turburări grozave, lumii pricinuitoar,
Nu se zice p'aste țărături, unde omul liniștit
Se îngrașă 'n neștiință, ca în veacul aurit.

Epistola către Ion Voinescu II, în care, cu o fină ironie arată neplăcerile ce-i aduc versurile sale și cere un mijloc de a se scăpa de muză și a trăi în pace. Făcând versuri, el face datoriile și nu le poate plăti cu astfel de produse :

In zadar mai dăunâzi am vrut, prin poezie,
Să scap de-o bagatelă, de-o mică datorie,
Și am arătat acelui care cerea parale
Că viața este scurtă și vrednică de jale...

Făcând versuri, el nu poate măcar să facă lumea mai bună decât este :

Cânte lupii și urșii în pilde cât le place
Omu-și caută treabă și tot ce a 'nvățat face,
Povețele sunt vorbe, dar fapta e departe;
Și prea puțini urmează moralul dintr'o carte.

Făcând versuri, el supără pe mulți care-l amenință cu urgia stăpânirii :

Tu știi că am pățit-o când am cercat a spune
Că versuri schilogite nu crez să fie bune,
Și că de o camdată noi nu știm latinește! ..
Ūra neimpăcată, ce 'n furia-i scrișnește,
A zis (ce urit vede a omului orbire)
Că lupii, urșii, lei-i vorbesc de stăpânire
Că lupul e cutare ce judică, despoaie
Că ia de pe om pielea, ca lupul de pe oaie.
Că bou' e cutare ajuns în teapă mare
Dator de orice bine la oarba întâmplare
Și 'n sfârșit că măgarul ce sbiară și râcește
E un autor jalnic ce prost ne sfătuește!...
Astfel zău mi-este teamă, că 'n loc de mulțumire,
M'ar fi făcut prieten cu vreo mânăstire,
Unde spălându-mi vina prin post și nemâncare
Mergeam în raiu deadreptul și fără cercetare.

Și-apoi își ascute în mod admirabil ironia satirică, adresându-se către persecutorii săi, care de sigur aveau tot dreptul să nu fie mulțumiți :

De ce, domnilor critici, atâta uriciune?
Dobitoacele mele au cugete prea bune...
Dar fabulele mele de tot nevinovate,
Nu se ating de nimeni, n'au personalitate.
De vă găsiți în ele, imi pare foarte bine
Însă de vă e teamă, ca nu cumvă prin mine
Să se 'ndrepteze lumea, greșala vă e proastă —
Puteți să luați pildă chiar dela Domniavoastră!

Așa fiind, cel mai bun lucru ar fi să nu mai scrie de loc și cere sfat de îndreptare prietenului său, de sigur, ca să nu-l urmeze :

Spune-mi de muză, rimă cum pot a mă desface,
Si eu, drept răsplătire, o . . . satiră-ți voiu face.

Cam acelaș cuprins — numai cevă mai grav — îl are și *Epistola către Alexandru Donici*, care-i imputase că nu mai scrie. În fine, *Epistola către Voltaire* scrisă într'un metru cam greoiu și inspirată cel puțin în partea întâiu din cunoscuta apostrofă a lui

Musset «Rolla». Intr'însa impută lui Voltaire că a săpat temeliile credinței creștine și nu pricepe cum un om de atâta spirit, și-a putut bate joc de psalmii lui David.

De nu ca om, ca creștin, dar însă ca autor
Vrednic erai socotesc să simți înălțimea lor
Și geniul tău frumos până acolo să-l sui!

În a doua parte dă relații asupra neînțelegerilor literare din țară și-și bate joc și de latiniști și de cei ce desprețuiesc limba literară :

Aș vrea să poți să 'nviezi, o zi numai să trăești
Parnasul nostru să-l vezi, apoi să ne mai vorbești.
Unul iscoditor trist de termeni încornorați
Lipsiți de duh creator numește pe ceilalți,
Se plânge că nu 'nțeleg acci care îl ascult
În vreme ce însuși el nu se 'nțelege mai mult.
Altul strigând furios că suntem neam latinesc
Ar vrea să nu mai avem nici un cuvânt creștinesc
Și lumii să arătăm că nu am degenerat.
Altul ce scrie pe gleau ca preotul dela sat,
Zice că e deslusit, se crede simplu, iar eu
Mă trag deoparte, privesc și scriu cum dă Dumnezeu.

Epistola sfârșește cu o laudă a limbii române, și nu găsește mântuirea literaturii decât în unirea scriitorilor.

44. COMETEL.

(anuntate pentru 13 Iunie 1857).

Cometă cu lungi coade însă cu scurtă minte,
De ce vrei să arzi globul ce noi îl locuim?
El, drept, mult nu plătește, dar tot avem cuvinte
Vieața-i păcătoasă câtva să prelungim.

De ne vei arde-acuma, să știi că or să nască
În locu-ne ființe mai rele decât noi,
Ce 'n grab' or să 'ntărate mânia ta stelească,
Prin fapte mai cumplite, prin crime și războiu.

Ce! ai uitat tu oare potopul dealtădată,
La care, cum s'aude, destul ai conlucrat,
Atunci când tata Noe, în luntrea-i deșălată,
Plutea pe universul subt unde înneecat?

Ei bine! omenirea ce moșteni pământul,
Ființe, lighioane, ce 'n urmă s'au ivit,
Intrec ele p'acelea ce și-au găsit mormântul
În marea adâncime și monștri au nutrit?

Câmpiile de astăzi sunt ele mai mănoase
Decât cele antice? măgarii, mai deștepți?
Broasca, mai muzicantă în bălțile-stufoase?
Tigrii, mai cu blândețe și oamenii, mai drepți?

Nu, nu! bagă de seamă să nu faci o greșală,
De care mai în urmă amar să te căești;
Ba încă să dai poate o aspră socoteală
Prea bunului Părinte al rasei omenești.

Căci noi avem de lucru, în Țara Românească:
Legi vechi și ruginite avem să le 'nnoim;
Regulamentul¹ multe are să pătimească,
De ne-or lăsa în pace, așa precum dorim.

De ești tu executor înaltelor decrete,
Mai dă-ne un mic termin de zece mii de ani,
Să ne 'ndreptăm purtarea, să ne spălăm de pete,
Să nu cădem în laduri pe ghiare de Satani.

Atuncia, dacă globul, n'o merită vieață,
Poți să-l prăjești în voe-ți, eu nu mă 'npotrivesc.
Dar azi topește numai a inimilor ghiată
Și arde astrologii ce lumea îngrozesc.

12 Februarie, 1857.

(Scrieri ed. 1893 pag. 245).

45. RĂSPUNSUL COMETEI.

Iubit murilor,

Astăzi am primit
Prin poșta cerească
Biletul tău pornit
Din Țara Românească.

Odată cunoșteam
Sub nume de Roman,
Un prea puternic neam,
Al lumii crud tiran;
Neam ce-l credeam pierit,
Căci nu l-am mai zărit.

¹ E vorba de «Regulamentul organic».

Și până 'ntr'ast minut
 (Mă jur pe al meu nume!)
 Eu nici aș fi crezut
 Că existați pe lume.
 Dar, de vreme ce scriți,
 Voi trebuie să fiți.

Numai nu înțeleg cine v'a putut spune,
 Că aveam pentru glob intenții așa bune!

E netăgăduit,
 C'a lui desființare
 De timp nepomenit
 Mi-eră în cugetare,
 În cerc tot vițios
 Văzând că se 'nvârtește,
 Și omul păcătos
 În rele mult sporește;

Văzând că, jos, la voi, mulți oameni mari și bunî
 Lumii folositori, au trecut de nebuni,

Au fost persecutați
 În vreme ce-au trăit,
 Și foarte laudați
 După ce au murit.
 Eu prea rău am urmat,
 Când am lăsat odată
 Pe Noe de-a scăpat
 Cu luntrea-i deșălată,
 Căci știi ce a făcut,
 Cât liber s'a văzut?
 El a sădit o vie
 Și-a căzut pe beție...

Iar de atunci încoace din el câți s'au prăsit,
 Acei ce au fost tari pe cei slabi au robit,
 Soarele-au spăimântat, prin lupte și omor,
 Pentru globul pământ, ce nu eră al lor.
 Căci socotesc că știi, nevoe n'am să-ți spui,
 Că nu-i al vostru el, ci voi sunteți ai lui.

Apoi v'ați apucat
 Cerul de-ați spionat
 Prin sticle cercetând
 Ce avem noi de gând,
 Ce fel ne preumblăm,
 Până și ce mâncăm.
 Ba încă ați scornit

Feluri de secături,
 Și pe voi v'ați numit
 «Alese creaturi».

Acestea, drept să spui, eu nu le sufeream,
 Și răsbunarea mea în taină pregăteam ;
 Dar, fiindcă îmi scrii că sunteți ocupați
 Proastelor voastre legi spoială să le dați ;
 Fiindcă ai cerut sorocul mărginit
 De zece mii de ani ; fiindcă mijlocit
 Și-o grațioasă stea dintr'ale curții mele
 Pentru câțiva poeți ce cascade gura la stele,
 Mă 'nduplec în slârșit, astâmpăr al meu foc,
 Imi puiu caii la grajd și coadele la toc.
 Numai luați măsuri, gândiți și căutați
 De indulgența mea acum să profitați.
 Căci, dacă spre pământ vreodată m'oiu porni,
 Vă pociu încredința că bine nu veți fi.

14 Maiu, 1857.

(Meditații, elegii, epistole, satire și fabule, București 1863, pag. 177).

Observări. — 1. Publicată în a cincea și definitivă culegere de poezii (*Meditații*, 1863) ce poetul a făcut în viață, această satiră este și cea din urmă bucată de valoare a lui Gr. Alexandrescu. Intr'înse, el se ridică în ton didactic, cu humorul său fin și sceptic, la aceeași înălțime dar cu o tendință cu totul opusă, la care s'a ridicat în «Anul 1840». Poetul nu satirizează un om, o apucătură, un neam sau o clasă de oameni, ci însăși omenirea întregă în năzuințele ei de înaintare. Este gândul pesimist de mai târziu al lui Eminescu, dar îmbrăcat în strălucirea amabilă a unui humor mai mult senin decât rezemnat, de o rară valoare literară.

2. Satirele lui Gr. Alexandrescu se disting sau prin humor sau prin vehemență. Cele mai izbutite sunt cele dintâiu. Intre ele avem:

Satira spiritului meu este o batjocură fină la adresa educațiunii societății ce prețuește pe om mai mult după înfățișare decât după valoarea reală. Văzând insuccesele lui în viața socială autorul își cheamă la răspundere spiritul :

Vino acum de față și stai la judecată,
 Tu care le faci astea, *duh*, ființă ciudată !

Apoi îl ține de rău că nu face ca lumea cealaltă. Râde de cei ce «îndrugă la vorbe fără să se gândească»,—de femeile «umflate de pretenții și vrednice de jale».....

O profesiune de credință expune ideile unui candidat al deputăție :

«Încă până a nu mă naște eu am fost patriot mare !

Astfel începe candidatul; apoi și-arată meritele; susține unirea:

«Căci mărindu-se pământul lefile poate vor crește».

E contra prințului străin care n'ar înțelege hatărul—obiceiul pământului— și cere libertate, dar nu guvern constituțional, căci

Dacă adunări sau camere pot vorbi făr'a se teme,
Astea n'au să ne aducă decât pierdere de vreme.

*Răsbunarea șoarecilor sau moartea lui Sion*¹ este o glumă adresată ca răspuns unei epigrame a lui Sion, care scrisese despre Alexandrescu :

Soarecii dela Arhivă
I-au ros pana cea activă
Și-altă până nu găsește
Ca să scrie de trăește.

Șoarecii, aflând de acuzația adusă lor, s'au consfătuit, au alergat la Iași (unde se afla pe atunci Sion) și l-au mâncat cu totul. De aceea zice Alexandrescu :

Literaturii române el ar fi fost de folos,
Dacă din nenorocire șoarecii nu l-ar fi ros.

Intre cele de al doilea fel, avem :

Adio este o satiră plină de ură făcută la p'ecarea proconsulului Halcinski :

Pocit, faimos proconsul, model de tiranie...

E de o energie extraordinară cu deosebire în strofa finală, în care dă putere poetică unei expresiuni prozaice :

Adio, lung adio și fără revedere,
Depart, mult departe te du din țara mea !
Pustiul Siberiei te-așteaptă cu plăcere,
Pământul să te 'nghiță și dracul să te ia !

Confesiunea unui renegat ne înfățișează pe un om care vine înaintea preotului să se spovedească, își spune crimele toate, se descrie însuși :

Proteu cu fețe multe, strigoiu setos de sânge,
La umbră, la 'ntuneric, pe mulți am sugrumat.

¹ Gheorghe Sion (1822—1892), poet prozaic și fabulist fără merite deosebite.

Dar, pe când preotul se gătește să-i dea deslegare înaintea sfârșitului, renegatul își ia seama, nu primește rugăciunea și zice:

Gâde am fost în viață și gâde voiu să mor!

Această poezie are o concepție falsă, căci deși însuși renegatul își face confesiunea, totuși din tonul lui se vede că mai mult vorbește ceea ce poetul îl pune să vorbească, decât ceea ce ar vorbi el singur.

46. BOUL ȘI VIȚELUL

Un bou ca toți boii, puțin la simțire,
 În zilele noastre de soart' ajutat
 Și decât toți frații mai cu osebite
 Dobândi 'n cireadă un post însemnat.

Un bou în post mare? Drept cam ciudat vine,
 Dar asta se 'ntâmplă or în care loc:
 Decât multă minte, știu că e mai bine
 Să ai totd'auna un dram de noroc.

Așa de-a vieții veselă schimbare
 Cum și de mândrie boul stăpânit,
 Se credeă că este decât toți mai mare,
 Că cu dânsul nimeni nu e potrivit.

Vițelul atuncea, plin de bucurie,
 Auzind că unchiul s'a făcut boier,
 Că are clăi sumă și livezi o mie:
 «Mă duc», zise 'ndată, «nițel fân să-i cer».

Făr' a perde vreme, vițelul pornește,
 Ajunge la unchiul, cearcă a intră;
 Dar pe loc o slugă vine și-l oprește:
 — «Acum doarme», zice, «nu-l pot supăra».

— «Acum doarme? ce fel! pentru 'ntâia dată
 «După prânz să doarmă! obiceiul lui
 «Eră să nu șează ziua niciodată;
 «Ast somn nu prea-mi place, și o să i-o spui».

— «Ba să-ți cauți treaba, că mănânci trântea,
 «S'a schimbat boierul, nu e cum îl știi :
 «Trebue 'nainte-i să mergi cu sfială,
 «Priimit în casă dacă vrei să fii».

La o mojie atâta de mare,
 Vițelul răspunde că va așteptă ;
 Dar unchiul se scoală, pleacă la plimbare,
 Pe lângă el trece, făr' a se uită.

Cu mâhnire toate băiatul le vede,
 Inșă socotește că unchiu-a orbit ;
 Căci fără 'ndoială nu putea a crede,
 Că buna sa rudă să-l fi ocolit.

A doua zi iarăș prea de dimineată,
 Să-i găsească vreme la dânsul veni ;
 O slugă, ce-afară îl vedeă că 'ngheată,
 Ca să-i facă bine de el pomeni.

«Boierule», zice, «așteaptă afară
 «Ruda dumi-tale, al doamnei vaci fiu».
 — «Cine ? a mea rudă ? mergi de-l dă pe scară ;
 «N'am astfel de rude, și nici voiu să-l știu».

(Gr. Alexandrescu, opere complete, Buc. 1902 pag. 182).

47. VULPEA LIBERALĂ

Vulpea fără 'ncetare
 Strigă în gura mare

Că de când elefantul peste păduri domnește
 Trebile merg la vale, și lumea pătimește ;

Că este nedreptate,
 Că va să cheltuească

Veniturile toate

Pentru masa domnească.

De-acestea elefantul, cât a luat de știre,
 Temându-se, cu dreptul, de vre-o resvrătire,

Pe epure la vulpe cu un bilet trimise,

O invită la curte, o 'mbrățișe și-i zise :

«Am aflat, jupâneasă, că ai mare talent ;

«Voiu să te puiu în pâne,
 «Și începând de mâne,
 «Îți dăm cu mulțumire,
 «Ca un semn de cinstire,
 «Al găinelor noastre întins departament ;
 «Caută-ți bine treaba».
 — «Pe seama mea te lasă !»
 Răspunse oratorul, și sărutându-i laba,
 Se întoarse acasă.
 În ziua viitoare

Vulpea, ca tot'd'auna, veni la adunare,
 Dar însă oblojită, pe sub barbă legată,
 Și cu un lipan mare la cap înfășurată.
 «Ce ai, de suferi astfel?» o întrebare toate.
 — «Imi e rău de aseară, îmi e rău cât se poate,
 «Și cu trebile țării să mă lăsați în pace.
 Domnul știe ce face ;
 «El ne 'nțetă gândește la al obștei folos.
 «Adio ; sunt bolnavă, m'am înecat c'un os».

Cunosc mulți liberali : la vorbe ei se 'ntrec,
 Dar până în sfârșit cu oase se înec.

(Idem pag. 184).

48. TOPORUL ȘI PĂDUREA

Minuni în vremea noastră nu văz a se mai face,
 Dar, că vorbea odată lemne și dobitoace,
 Nu rămâne îndoială ; pentrucă, de n'ar fi,
 Nici nu s'ar povesti.
 Și caii lui Ahil care proorociă,
 Negreșit că au fost, de vreme ce-l trăgeă.

Iutâmplarea, ce știu și voiu s'o povestesc,
 Mi-a spus-o un bătrân pe care îl cinstesc,
 Și care îmi zicea,
 Că și el o știă
 Dela strămoșii lui,
 Care strămoși ai lui zicea și ei c'o știu
 Dela un alt strămoș, ce nu mai este viu,
 Și p'ai cărui strămoși, zău nu pociu să vi-i spuiu.

Intr'o pădure veche, în ce loc nu ne pasă,
 Un țăran se dusesese să-și ia lemne de casă.
 Trebuie să știți însă și pociu să dau dovadă
 Că pe vremea aceea toporul n'avea coadă.
 Astfel se încep toate: vremea desăvârșaste
 Orce inventă omul, orce spiritul naște.
 Așa țăranul nostru, numai cu fieru 'n mână,
 Incepù să slutească pădurea cea bătrână.
 Tufani, paltini, ghindari, se îngroziră foarte:
 «Tristă veste, prieteni, să ne gătim de moarte»,
 Incepură să zică: toporul e aproape!
 «In fundul unei sobe țăranu-o să ne îngroape!»
 — «E vreunul d'ai noștri cu el ca să-i ajute?»
 Zise un stejar mare, ce avea ani trei sute
 Și care eră singur ceva mai la o parte.
 — «Nu». — «Așa, fiți în pace; ast' dată avem parte;
 «Toporul și țăranul alt n'o să izbutească,
 «Decât să ostenească».

Stejaru-avù dreptate:

După multă silință, cercări îndelungate,
 Dând în dreapta și 'n stânga, cu puțină sporire,
 Țăranul se întoarse fără de izbutire.
 Dar când avù toporul o coadă de lemn tare,
 Puteți judecă singuri ce tristă întâmplare.

Istoria aceasta de-o fi adevărată,

Imi pare că arată

Că în fieșice țară

Cele mai multe rele nu vin de pe afară:

Nu le aduc străinii; ci ni le face toate

Un pământean d'ai noștri, o rudă sau un frate.

(Idem pag. 159).

Observări. — Neapărat că prin fabulele sale și-a căpătat Alexandrescu cea mai mare popularitate. Maestrul său în această privință a fost — mai întâiu Florian, și apoi La Fontaine, dela care a imitat versurile libere. Marele său merit este însă că, în deosebire chiar de acest mare fabulist care n'a isbutit cu perfecțiune decât împrumutând subiectele fabulelor sale dela alți fabuliști anteriori — a plăsmuit multe subiecte de fabule în care invențiunea este pe deplin fericită, precum sunt cele din «Boul și Vișelul», «Vulpea liberală», «Câinele și Cățelul»; iar altora, inventate de alții a știut în mod minunat să le dea un alt înțeles mai potrivit cu cerințele momentului. Astfel e fabula «Toporul și Pădurea». Fabulele

lui Gr. Alexandrescu sunt remarcabile prin simplitatea limbii, prin naturalul și verva lor și prin humorul ce răsare atât din situație, cât și din expresie.

Vom vedea într'însele pe stăpânitorul puternic, dar gros de cap, care pune pe lup ministru la oi («Elefantul») pe ipocriții care se smeresc în fața naivilor pentru ca să se folosească de dânșii («Șoarecele și Pisica»), pe cei ce se laudă cu faptele strămoșilor, uitând că ele nu ajută la nimic nepoților («Pisica sălbatecă și Tigru-l»); vom vedea cum omul puternic e lăudat și când declină e ocărit («Câinele izgonit»); vom vedea pe cei ajutați de noroc ajunși sus și disprețuind chiar pe rudele lor («Boul și vițelul»); pe falsii democrați ce doresc egalitate numai cu cei mari («Câinele și cățelul»); pe falsii liberali declamând în numele principiilor și înne-cându-se până la urmă cu câte un os («Vulpea liberală») și alte tipuri, alte scăderi, pe care le întâlnim atât de adesea în societatea de azi, ca și pe când scria Alexandrescu.

D. BOLINTINEANU

Născut la 1819, Bolintineanu, fiul unui Român macedonean, Cosmad, a învățat mai întâiu în casa unui boier în București, apoi în școala dela Colțea și dela Sf. Sava. Terminând cursurile, fu numit funcționar la postelnicie.

În 1845 Bolintineanu fu trimis de «Asociația literară» formată de curând în București cu sprijinul fraților Golescu, la Paris. Fiind acolo, își corectă poeziile și Rosetti le tipări în București.

Isbucnind revoluțiunea din 1848, veni în Țară și redactă împreună cu Bălcescu, Bolliac ș. a. «Poporul suveran», dar —câzând revoluția— fu exilat și se duse în Transilvania, apoi la Constantinopol și în fine la Paris, ca să-și continue studiile întrerupte. Tot în timpul acestui exil a făcut călătoria prin Palestina, Egipt, Siria, Macedonia.

La 1859 se întoarse în țară și deveni ministru de externe, culte și instrucțiune publică. Prin stăruințele lui, ale lui Negri și ale lui V. A. Urechiă se înființară primele școale la Românii macedoneni.

Dela 1866, se retrase din viața politică, ocupându-se cu literatura, publicând drame în proză și în versuri, poezii epice, satirice, etc. Muri în 1872.

49. O FATĂ TANĂRĂ PE PATUL MORTII.

Ca robul ce cântă amar în robie
Cu lanțul de brațe un aer duios,
Ca râul ce geme de rea vijelie,
Pe patu-mi de moarte eu cânt dureros.

Un crin se usucă și 'n laturi s'abate
 Când ziua e rece și cerul în nori,
 Când soarele-l arde, când vântul îl bate,
 Când grindina cade torente pe flori.

Așă, făr' de veste, pe zilele mele
 O soartă amară, amar a bătut
 Și astfel, ca crinul de viscole rele,
 Pe patu-mi de moarte d'odat'am căzut.

Abià 'n primăvară cu zilele mele,
 Plăpândă ca roua, abià am ajuns;
 Atuncea când cântă prin flori filomele,
 Și-o crudă durere adânc m'a pătruns.

Amară e moartea, când omul e june
 Și ziua-i frumoasă și traiul e lin,
 Când pasărea cântă, când florile spune¹
 Că viața e dulce și n'are suspin!

Să moară bătrânul ce fruntea înclină,
 Ce plânge trecutul de ani obosit, —
 Să moară și robul ce 'n lanțuri suspină, —
 Să moară tot omul cu suflet zdrobit;

Iar eu ca o floare ce naște când plouă,
 Creșteam, pe cunună, să am desmierdări
 Și mie amorul cu buze de rouă,
 Cu inima dulce îmi da sărutări.

Ca frunza ce cade pe toamnă când ninge,
 Suflată de vânturi aici pe pământ,
 Ah! juna mea viață acuma se stinge
 Și anii mei tineri apun în mormânt.

(După ediția Socec din 1877, vol. II, pag. 155).

Observări. — 1. Cu această poezie Bolintineanu, cel mai fecund dintre scriitorii acelor vremuri, își începe activitatea sa literară (1843). Ea a produs foarte mare efect. Heliade, care re-

¹ Solecism ce se găsește numai la scriitorii munteni.

dactă pe atunci revista «Curier de ambe sexe» și care eră socotit drept criticul cel mai autorizat, o publică în foaia sa, însoțind-o de cuvinte pline de laudă : «Câți cunosc frumusețea poeziei, cea legănată și lină cadențare, acel repaos regulat al emistihului, acele expresii și asemănări răpitoare ce întineresc inima ; câți pe lângă acestea, mai cer și o limbă dela poet, pot judecă versurile d-lui Bolintineanu, acestui june necunoscut încă, ca floricea îm-
presurată în mijlocul unei lese, a-i salută talentul, și a așteptă dela dânsul opere demne de un secol mai ferice». Lauda lui He-
liade privitoare la limbă și la armonia și corectitudinea versurilor este pe deplin întemeiată și are preț și astăzi. Ceeace însă n'a observat este că tânărului poet îi lipsiă adâncimea, relieful, concepția. Imaginile din această poezie sunt incongruente și dela strofă la strofă gândirea nu face niciun progres. E o jălanie armonioasă într'o limbă simplă și plină de simțire, dar nu e o poezie adevărată. Aceasta se poate vedeă mai ușor comparând-o cu originalul din care poetul nostru s'a inspirat «La jeune captive» de André Chénier :

«L'épi naissant mûrit de la faux respecté ;
Sans crainte du pressoir, le pampre, tout l'été,
Boit les doux présens de l'Aurore ;
Et moi, comme lui belle et jeune comme lui,
Quoique l'heure présente ait de trouble et d'ennui,
Je ne veux point mourir encore.

Qu'un stoïque aux yeux secs vole embrasser la mort ;
Moi je pleure et j'espère ; au noir souffle du Nord
Je plie et relève ma tête.
S'il est des jours amers, il en est de si doux !
Hélas ! quel miel jamais n'a laissé de dégoût ?
Quelle mer n'a point de tempête ?

L'Illusion féconde habite dans mon sein.
D'une prison sur moi les murs pèsent en vain :
J'ai les ailes de l'Espérance.
Échappée aux réseaux de l'oiseleur cruel,
Plus vive, plus heureuse, aux campagnes du Ciel.
Philomèle chante et s'élançe.

Est-ce à moi de mourir ! Tranquille je m'endors
Et tranquille je veille ; et ma veille aux remords
Ni mon sommeil ne sont en proie.

Ma bien-venue au jour me rit dans tous les yeux ;
 Sur des fronts abattus mon aspect dans ces lieux
 Ranime presque de la joie.

Mon beau voyage encor est si loin de sa fin !
 Je pars, et des ormeaux qui bordent le chemin
 J'ai passé les premiers à peine.
 Au banquet de la vie, à peine commencé,
 Un instant seulement mes lèvres ont pressé
 La coupe, en mes mains encor pleine.

Je ne suis qu'au printemps, je veux voir la moisson ;
 Et comme le Soleil, de saison en saison,
 Je veux achever mon année.
 Brillante sur ma tige, et l'honneur du jardin,
 Je n'ai vu luire encor que les feux du matin,
 Je veux achever ma journée.

O Mort ! tu peux attendre : éloigne, éloigne-toi ;
 Va consoler les cœurs que la honte, l'effroi,
 Le pâle désespoir dévore ;
 Pour moi Palès encore a des asiles verts,
 Les Amours des baisers, les Muses des concerts ;
 Je ne veux pas mourir encore».

Ainsi, triste et captif, ma lyre toutefois
 S'éveillait, écoutant ces plaintes, cette voix,
 Ces vœux d'une jeune Captive ;
 Et, secouant le joug de mes jours languissans,
 Aux douces lois des vers je pliais les accens
 De sa bouche aimable et naïve.

Ces chants, de ma prison témoins harmonieux,
 Feront à quelque amant des loisirs studieux
 Chercher quelle fut cette belle :
 La grâce décorait son front et ses discours ;
 Et, comme elle, craindront de voir finir leurs jours
 Ceux qui les passeront près d'elle.

In această poezie se simte o energie care o ferește de sentimentalism, și o congruență de imagini care dă relief sentimentului, — calități esențiale ce lipsesc imitației lui Bolintineanu. Singura su-

perioritate a *Fetei tinere pe patul morții*, în afară de armonia versurilor și simplitatea limbii, este negativă: într'însa nu găsim cele două strofe finale, în care poetul francez, spunându-ne împrejurările în care a auzit plângerea fetei, face să se piardă o bună parte din efectul poeziei.

2. Această bucată face parte din culegerea *Reverii*, publicată împreună cu altele în vol. II de *Poezii* de D. Bolintineanu, București 1866. În poeziile acestei culegeri Bolintineanu cântă dorul de Țară, soarta omului, viața și moartea, și în genere simțirile generoase de care sufletul său a fost totdeauna cuprins. Mișcător, deși cam lung este *Cântecul în exil* în care găsim versuri ca acestea:

De ne luau ei viața, o patrie iubită,
Nu ar fi fost mai aspri cu fiii exilați;
Am fi voit cununa martirilor iubită
Decât pe alte țărături de tine depărtați.
Ei ne-au respins o țară, în țările străine
Ca astfel să răcească amorul ce-ți păstrăm
Și inimile noastre să fugă dela tine
Și amărâți de doruri noi să te blestemăm!
Mă bucur de-aer liber, de viață, de lumină
La neamuri ce lumina a nobilât măreț.
Aicea nicio frunte sub sabia streină
Nu vine să se plece în hulă și dispreț;
Dar este fericirea când nu sunt lângă tine,
Pot fi ferice oare și pot gustă vr'un bine
Când sabia streină înclină fruntea ta? ¹⁾

În *Nu mai voi Consolațiune*, găsim gândiri în care Bolintineanu se arată precursor al lui Eminescu din *Impărat și proletar*:

Suntem mai bine oare, căci vise surzându
Ne-au Iegănat ferice 'nainte de-a peri?
Am rezolvat problema acestor lumi plâpânde
Ce o ursită crudă le naște spre-a muri?
Aceste rele crude le datorim chiar nouă;
Le-am vindecat noi oare, o visători născuți?
Tot secolul ne-aduce sub altă formă nouă
Aceleași suferințe ca secolii trecuți.

Dar Bolintineanu este un credincios și un suflet nobil. În *Sufletul și Călătorul*, comparând speranța Călătorului rătăcit cu aceea a omului care crede în nemurire, exclamă:

Astfel al meu suflet nu te intristă
Când această viață se va precurmă;
Dincolo de noapte, ziua aurită;
Dincolo de groapă, viața infinită.

Iar în *Fericirea*, în care gândul morții îl cuprinde în mijlocul fericirii, el își arată dorul de viață și de mai bine, chiar dacă credința lui nu i-ar făgădui immortalitatea:

A regretă trecutul, a cere viitorul,
Și a vedea în viață dorințele pierind
Și a vedea prezentul să-și ia în lacrimi sborul
A aspira la fală și-a amărî dorind,

1) Oștile turcești intraseră în țară, cu prilejul revoluției dela 1848, la care și Bolintineanu luase parte.

A geme 'n sărăcie, precum și în avere
 Pe piatra fărănoasă pe patul aurit,
 A geme 'n întineric, a geme la putere :
 Acesta este al lumii destin neimblânzit.

Și ce îmi pasă mie de visul ce ne 'mbată
 De immortalitatea ce-atât ne a legănat ?
 Voiu face bine 'n viață să merit o răsplată ?
 În sufletul meu arde un foc mult mai curat.

3. În aceste poezii se vede influența covârșitoare a romantismului, cu deosebire Lamartinian, în care însă elementul patriotic ocupă un loc covârșitor, și aceasta e partea de originalitate a lui Bolintineanu. Dintre toți poeții acestei vremi, el suferă mai mult influența latinistă, mai cu seamă sub forma italianistă a lui Heliade, dar trebuie să recunoaștem că el este cel dintâiu poet care a putut scoate cele mai multe accente poetice dintr'un material de limbă neologistic.

50. CEA DIN URMĂ NOAPTE A LUI MIHAIU VITEAZUL.

Ca un glob de aur, luna strălucia,
 Și pe-o vale verde oștile dormia ;
 Dar pe un vârf de munte stă Mihaiu la masă
 Și pe dalba-i mână fruntea lui se lasă.
 Stă în capul mesei între căpitani
 Și rechiamă dulce tinerii săi ani.
 Viața noastră trece, ca suava rouă,
 Când speranța dulce ne surâde nouă :
 Astfel astă dată viața lor cură ;
 Cugetele triste nu-i mai turbură.
 Luna varsă raze dulci și argintoase,
 Austrul le suflă coamele pletoase.
 Căpitanii toarnă prin pahare vin
 Și în sănătatea lui Mihaiu închin' ;
 Dar Mihaiu se scoală și le mulțumește
 Și, luând paharul astfel le vorbește :
 — «Nu vă urez viață, căpitanii mei,
 Din potrivă, moarte, iată ce vă cei !
 Ce e viața noastră în sclavie oare ?
 Noapte fără stele, ziuă fără soare !
 Cei ce poartă lanțul ș'a trăi mai vor,
 Merită să-l poarte spre rușinea lor !
 Sufletul lor nu e mai presus de fierul
 Ce le 'ncinge brațul, — iau de martor cerul !
 Dar Românul nu va câmpuri fără flori,

Zile lungi și triste fără sărbători.
 Astfel e vulturul ce pe piscuri zboară :
 Aripile tae-i, că ar vrea să moară !
 Astfel e Românul și Român sunt eu,
 Și sub jugul barbar nu plec capul meu».

(După ediția Socecu din 1877, vol. I, pag. 3).

51. FATA DELA COZIA

Trâmbița răsună sus pe coasta verde ;
 Armia lui Tepeș printre brazi se pierde.
 — «Iată, strig' vitejii, mândrul căpitan
 Ce-a ucis cu mâna-i pașă musulman !»
 Domnul îl sărută și cu bucurie :
 — Spune-mi vrei tu aur, ranguri sau soție ?
 Dacă vrei avere, da-ți-voiu cât vei vrea.
 Dacă vrei soție, da-ți-voiu fata mea».

— «Doamne, nu voiu aur, nici onori deșarte.
 N'am venit în lupte să-mi trag așa parte ;
 Plângerile Țării brațul mi-a armat
 Pentru-a ei scăpare, astăzi m'am luptat.
 Dar de este vorba să-mi dai soțioară,
 Află că eu însumi sunt o fetișoară !»

La aceste vorbe, junele frumos,
 Coiful își aruncă, părul cade-undos.
 Toată adunarea vede cu răpire,
 O fetiță, dulce ca o fericire
 Domnul se răpește de mândrețea ei :
 — «Care din boerii-mi vrei bărbat să iei» ?

— «Doamne, zise fata, vreau să fiu soție
 Unui din ostașii care-mi place mie.
 Toți sunt bravi la luptă ; nu mă îndoiesc ;
 Însă pe-al meu mire, eu voiu să-l iubesc».

Domnul fiu s'aruncă l'ale ei picioare,
 Și cu o vorbire dulce, rugătoare
 — «Fii a mea domniță și îți jur pe cer
 Pentru tine 'n lume să trăiesc, să pier !»

La aceste vorbe tânăra fecioară
 Rumenind la fața ca o rozișoară :
 — «Dacă vrei iubirea-mi să o dobândești
 Pentru Țară, Doamne, să mori, să trăești».

52. MIHAIU SCĂPAND STINDARDUL

Noaptea se întinde și din geana sa
 Argintoase lacrimi peste flori vărsă.

Dar, setos de lupte, în văi depărtate,
 Un erou în noapte încă se mai bate.
 Singur el se luptă în acele văi,
 Unde mâna morții a culcat pe-ai săi.
 Dar, sub mii de brațe trebuie să cază...
 Trece printre Unguri, fără ca să-l vază
 Și, stindardul țării el înfășurând,
 Către sân îl strânge înapoi cătând ;
 Și în umbra nopții, armăsarul-i sboară,
 Ca o 'nchipuire albă și ușoară ;
 Spre o apă lată calul s'a 'ndreptat,
 De Maghiari rășboinici fuge 'ncunjurat.
 Luna după dealuri, mergând să se culce,
 Ii arată calea și-i surâde dulce.
 Cei ce îl preurmă se opresc pe maluri ;
 Dar Mihaiu cu calul se aruncă 'n valuri ;
 Și de-aceea parte singur ajungând,
 El îmbrățișează calul-i spumegând ;
 Apoi scoate frâul, încă alb de spume,
 Și îi zice : «Liber mergi de-acum în lume !»

Observări. — 1. Aceste trei poezii fac parte din gruparea pe care însuși poetul a intitulat-o : «Legende istorice».

Aceste Legende sunt poeziile narrative, dar cu un însemnat element liric și didactic. Diferite subiecte istorice, aflate în cronicari, (mai ales în Neculce) sau imaginate, sunt dezvoltate în versuri de o perfectă corectitudine, în care se vede multă cugetare și o mare iubire de țară. Acestea l-au făcut popular și multe din cugetările exprimate într'un stil sentențos au devenit niște maxime foarte des întrebuințate. Astfel ne-a arătat patriotismul femeii române dus până la sublim în persoana Mumei lui Ștefan ; a cântat sen-

53. MEHRUBE

Țsta e Bosforul de-unde s'aripează
 P'al lor car de roze fragedele zori,
 Din a cărui unde și-a făcut mirază ¹
 Bolta azurată, aurând de flori ².
 Ale sale fiice sunt strălucitoare
 Ca stelele d'aur rătăcind prin nori;
 Dulcea frumusețe este fugătoare,
 Piere ca o rouă după dalbe flori.
 Pe aici domnește blânda poezie
 Ce din cupa-i d'aur varsă drăgălaș
 Un profum de roze și de ambrozie
 Care 'mbată dulce sufletul gingaș.
 E-ora când tresare lina Propontide
 Sub al aurelei ³ tinerel sărut,
 Scânteind la focul stelelor splendide
 Semănite 'n fundul cerului plăcut ⁴.
 Muntele Olimpul cu a lui cunună
 De ninsori eterne se zărește 'n fund:
 Albele-i cosițe strălucesc la lună,
 Se resfrâng pe sânul golfului profund.
 Însă cadrul dulce care ne răpește
 Peste Propontide, se schimbă 'n Bosfor:
 Arta cu natura acolo s'unește
 Să formeze cadrul cel mai răpitor ⁵.
 Căci Selim Sultanul merge de primește
 La giamia mare dela Top-hanè
 O fecioară jună ce îi dăruiește
 Pe tot anul încă vechia Validè ⁶.
 Ori și ce lumină ce 'n Bosfor se frânge,
 Iși alungă ⁷ forma ca un plop de foc;
 Iar când vântul serii marea o restrânge,
 Acești plop de flacări, se sdrobesc, se joc ⁸.

1 oglindă. Dela verbul francez «mirer» = a se reflecta.

2 strălucind de aurul stelelor.

3 vânt ușor. Latinism.

4 adjectiv inutil cerut de rimă.

5 Versuri prozaice pe care nu le scapă de loc armonia ritmului.

6 Sultana mamă.

7 își lungește.

8 Se joacă. Greșală de gramatică foarte deasă la Bolintineanu și Alexandrescu și în genere la poeții din această perioadă.

Peste fața mării, dalbe caicele ⁹,
 Cu'odalști ¹⁰ cu vâluri trec și se deșir,
 Ca acele vise dulci și tinerele ¹¹
 Ce lucesc în fundul unui suvenir.
 Aerul răsună de strigări voioase :
 Augusta mireasă trece.. vă 'nclinați!
 Ochii să nu vază grațiile frumoase
 Și să nu profane farmecii curați.

.

Soarele apune peste Propontide :
 Însă la suflarea valului cel lin,
 Pare că se leagăn ¹² bolțile splendide
 Dulce poleite d'aur și rubin.
 Unda, încrețită d'aurele line,
 Scântee sub brăul stelei purpurat
 Cu colori suave, magice, divine,
 Ce încântă ochii, inima îmbat ¹³.
 Dar Selim se uită, din seraiu, pe mare,
 Unde-aruncă boabe de mărgăritar,
 Ce picând, formează fără încetare
 Mii de grațioase cercuri ce dispar.
 Lângă el se vede favorita nouă :
 Capul ei pe mână cade gânditor,
 Ochii săi de flăcări 'noată 'n dulce rouă ;
 Un surâs aură ¹⁴ chipu-i răpitor.
 — «Șterge aste lacrimi, resfătăta floare
 Ce-am cules din munții vechilor Carpați!»
 La aceste vorbe alba plângătoare
 Către el înturnă ¹⁵ ochii lăcrămați:
 «Strălucite Doamne, lacrimile mele
 Cură pentru țara d'unde m'ai răpit...»
 — «Dacă pentru asta răurează ele,
 Șterge-le îndată, farmec înflorit!
 Mehrubê! aruncă dulcea ta privire

9 caicuri mici. Bolintineanu, sub influența poporană, abuzează de diminutive.

10 femeii din haremurile Pașilor și Sultanilor.

11 Vezi 9.

12 Vezi 8.

13 Idem.

14 aurește. Forme proprii lui Bolintineanu.

15 întoarnă, întoarce.

P'al acestor unde fraged legiver ¹⁶ !
 Numai focul tânăr din a ta privire
 Poate fi mai magic pe pământ și în cer! ¹⁷
 Uită țara voastră, unde nu înflorește
 Sicomorul verde, unde nu vedem
 Alcovanul tânăr care răspândește
 În havuzu-mi verde apa care bem».
 — «Colo unde raza unui dulce soare
 Peste stânci uscate nu s'a spulberat,
 Unde, ca fecioara într'o sărbătoare,
 Cu flori dulci de aur câmpul s'a mbrăcat,
 Unde limba dragă, tânăr' amoroasă
 Sună ca suspinul vântului ușor,
 Prin dumbrava verde, fragedă, umbroasă,
 Printre flori răsând, eu aș vrea să sbor!»
 — «Dar sub ceru-ți rece, omul nu iubește :
 Inima înghiață de al ernei vânt ;
 Dalba-ți frumusețe care ne răpește
 Trece ca o floare lângă un mormânt.
 Impărțește amoru-mi ! el e o comoară
 Ce tot Răsăritul s'aibă ar voi !
 Ai tu vr'o dorință ? cine vrei să moară ?
 Cine să trăiască ? spune, și va fi !»
 — «Colo unde limba dulce și-amoroasă
 Sună cu suspinul vântului ușor
 Prin dumbrava verde, fragedă, umbroasă,
 Inima mea sboară la un alt amor !»
 — «Dacă numai astă perlă albioară ¹⁸
 Face-atâtea cercuri pe acest Bosfor,
 Câte nu ar face tânăra fecioară
 Ce în altă țară are alt amor !»

Unda se despică, geme cu turbare ;
 Valurile albe cresc și se topesc ;
 Niște late cercuri se resfrâng pe mare
 Și la focul undei grațios lucesc.

(Poezii, edit. Socecu, vol. I, p 259)

16 azur.

17 slujitorul, călărașul.

18 Diminutiv propriu lui Bolintineana.

Observări. — Bolintineanu influențat cu deosebire de *Orientalele* lui Victor Hugo, compune în exilul său la Constantinopol mai multe poezii cu subiect oriental: *Florile Bosforului*. Sunt cântece, elegii și balade cu fond erotic — amorul și gelozia — cu foarte multe, deși prea puțin variate, elemente descriptive ce poetul le împrumută dela minunatele tablouri ale naturii așa cum se desfășoară în zilele de vară pe Bosfor. Deși limba în care sunt scrise este simplă și armonioasă, deși unele imagini arată tablouri calde, strălucitoare și colorate, totuși prolixitatea și lipsa de compoziție și relief, sentimentalismul, abuzul de diminutive și de neologisme ciudate și adeseori prozaismul și nepotrivirea dintre expresie și fond le fac să fie astăzi lipsite de interes. Cele mai bune par a fi *Mehrube* și cu deosebire *Gulfar*, în care găsim versuri ca următoarele :

Iar noaptea purcede pe calea 'nflorită
De stele cerești
Și pare străină la tot ce agită
Pe fi omenesci
Făclia de aur se leagănă încă
Pe linul Bosfor ;
Pe urmă dispare sub umbra de stâncă
Perdută în nor...

54. SAN MARINA

San Marina astăzi are	Cei bătrâni cu albe plete
Sărbătoare de păstori	Cei dintâi la masă 'nchin ;
O serbare	Hora pusă
De plecare	Lângă masă
La Vardar ce cură 'n mare	De flăcăi și june fete
Alergând pe pat de flori.	Cu păr negru, cu alb sân.
Se întinde masă dalbă	Fluierile și cavale
Pe un plaiu, lângă Cătun,	Sună vesele cântări ;
Cu smântână	Lângă mese
Dela stână,	Cete dese,
Cu faguri de miere albă	De copii se joc pe vale,
Și cu vin dela Zeitun.	Ca 'ntr'un vis de desfătări,
Dintr'o mână 'n altă mână,	Preoți binecuvintează.
Cupa pregiurată 'n flori,	Și atunci toți s'au mișcat
Trece plină ;	De plecare
Beau, închină	Către mare ;
Pentru țara lor Română,	Turmele înaintează,
Pentru turme și păstori.	Toți cu totul le au urmat

Caii poartă în spinare
Corturi, paturi, așternut,
 Toată casa,
 Toată masa,
Și vestminte de 'mbrăcare,
Tot ce au, tot ce-au avut.

Mumele în glugi, pe spate,
Poartă prunci cu păr bălaiu
 Sau mioare
 Lânzeziocare....
Clopotele legănate
Sună depărtat pe plaiu.

Turma beagă, câinii latră,
Caii nechiază ușor ;
 Mai departe,
 La o parte,
Sub o măgură de piatră,
Cântă 'n fluier un păstor.

Și pe cale mic și mare .
Stă, mai cată către sat
 Cu plăcere
 Și durere,
Și-i trimite fiecare
Înc'un dulce sărutat.

Seara vine, și păstorii
La pârâu toți se opresc ;
 Și fac focuri,
 Și fac jocuri,
Pân'ce visele-aurorii
Peste ceana¹ lor plutesc.

Astfel trece scurta vieță
De străini neatârnați,
 Ca cocorii
 Și ca norii,
Când pe câmpuri de verdeață,
Când pe munții cei înalți !....

(Poezii ed. Socecu, București, vol. II, pag. 41).

Observări. — Această bucată cu caracter pastoral face parte dintr'o altă culegere de poezii cu subiect exotic, a lui Bolintineanu : *Macedonele*. În aceste poezii, scrise cu ocazia unei călătorii în Macedonia, poetul caută să imite pastoralele lui Teocrit ; el izbuteste să dea expresiune numai inspirației sale erotice, care merge până la sensualitate, fără ca totuși să atingă naivitatea și simplitatea firească, cerute de acest gen poetic. Defectele relevate în «Florile Bosforului» se regăsesc și aci, totuși ici și colo se găsește mai mult simț al realității și mai mare adevăr de simțire. Aceste poezii mai sunt remarcabile prin faptul că în ele cu deosebire întâlnim influența poeziei poporane și a poeziei orientale asupra poetului. Astfel *Fecioara din Milia* e foarte aproape, atât în fond cât și în formă, de inspirația poporană :

— «Spune albă copiliiă
Cum nu porți tu pe cesiță
Roza, rumenă liliță ?
Plângi o mumă, plângi un tată ?
Plângi o soră 'nmormântată
Sau ursita ne 'mpăcată ? ...
— «Nu plâng mumă, nu plâng tată,

«Nici o soră 'nmormântată,
Nici ursita ne 'mpăcată ;
Orce Pindul naște 'nceață
Are farmec, are viață.
Fiicele lui au dulceață :
Flacăra le e periorul
Zorile le sunt chipsorul...

1 geana, formă proprie lui Bolintineanu. 2 crin.

Tot astfel în lunga și prolixă pastorală, *Lupta Păstorilor*, întâlnim pe lângă teme orientale cunoscute, accentul poporan :

PASTORUL

Aerul bea foc de soare,
Soarele bea negri nori;
Roua cea tremurătoare
O beau tinerele flori.
Dar a rozei sărutare
O bea însăși draga mea;

Și eu beau a sa suflare
Și cât beau, voiu a mai bea.
Aer, soare, ce străluce,
Roua, flori ce beau merou,
Tot nu beau atât de dulce
Și de drag precum beau eu.

ZIOARA

Când să fiu eu soarele
Aș lăsa pârâu și mare,
Aș bea lăcrămiarele
Ce tu verși cu intristare.
Când să fiu un fluuraș,
Aș lăsa zambilele

Și pe sânu-ți drăgălaș
Eu mi-aș trece zilele,
D'aș fi vântul plaiului,
Aș răpi a ta cântare
Și aș duce-o raiului
De-unde rătăcită-mi pare....

2. Influența literaturii poporane, unită cu o puternică influență germană (cu deosebire a lui *Goethe* și *Uhland*) întâlnim în culegerea intitulată *Basme*. Intr'însa se cuprind poezii narrative cu subiecte foarte felurite, în care fantasticul joacă un rol covârșitor chiar când e vorba de personajii istorice. Cele mai multe, din pricina lipsei de concepție epică nu prezintă nici un interes, totuși unele sunt interesante prin câteva pasagii sau prin forma lor, precum *Mihnea și Baba*, în care întâlnim un blestem plin de energie, deși fără relief, și interesante versuri cu factura exametrică :

Mihnea încalecă; calul său tropotă, fuge ca vântul,
Sună pădurile; fășăie frunzele, geme pământul ...

3. Bolintineanu a scris foarte mult — atât în versuri cât și în proză. În versuri, s'a încercat nu numai în poezii lirice, balade epice sau pastorale, ci și în epopee (*Traianida*, poemă epică în șapte cânturi); în dramă (*Mihaiu condamnat la moarte*, *Ștefan Gheorghe Vodă*, *Lăpușneanu*, după novela lui Costache Negruzzi, *Mărirea și uciderea lui Mihaiu*, etc.); în satire (*Două Tompatere*, *Advocații*, *Mihaiu Viteazul în Raiu*; *Către Ion Ghica*, etc.) și în fabule publicate împreună cu satirele în colecțiunile intitulate *Eumenidele*, *Bolintineadele*, *Nemesis*. Dar încercările lui de epopee sunt lipsite de concepția epică, căci faptele sunt vagi și fără legătură; dramele nu au nici acțiune nici caractere; iar satirele și fabulele sunt mai mult niște articole de gazetă în versuri, fără nici un merit literar deosebit.

Bolintineanu a scris mult și în proză. Pe lângă traduceri întinse (ca buniară *Mizerabilii* lui Victor Hugo), el a compus și romanele (cele dintâiu încercări mai însemnate de acest fel în limba română): *Manoil* și *Elena*, în care stilul nenatural, lipsa de observație și de putere de combinație covârșesc orice alte merite literare care ar izvorî din limbă și din oarecare amănunte. În

această direcțiune, dar cu un simț mult mai pronunțat cel puțin al realității exterioare (îmbrăcăminte, locuințe, obiceiuri), Bolintineanu a avut un școlar în Nicolae Filimon¹ care a scris *Ciocoii vechi și noi* într'un stil de foiletonist inteligent în care ne dă multe amănunte interesante asupra vieții românești dela oraș pe la începutul secolului XIX.

Bolintineanu a mai scris și multe lucrări cu caracter politic (articole politice și sociale) memorii de călătorie (*Călătorii la Ierusalim, Călătorii pe Dunăre și în Bulgaria, Călătorii la România din Macedonia și Muntele Atos, Călătorii în Asia mică*), critică (*Poezia română în trecut*) și cu deosebire istorie (*Vieța lui Mihail, Vieța lui Traian, Vieța lui Cuza*, etc.). Dar lipsa sa de cultură proprie și de studii sistematice într'o direcție sau alta ia aproape orice interes acestor lucrări, care de altfel, nu strălucesc nici prin vreo calitate literară deosebită.

NICOLAE BALCESCU

Născut în București, (1819), Bălcescu, luă lecțiuni dela un archimandrit grec, termină învățăturile din Sf. Sava și apoi studiază filozofia cu bănațeanul Murgu.

După ce servii câțeva vreme în armată cu rangul de cadet în cavalerie, părăsi această carieră și se devotă cu totul mișcării politice ce se începuse pe la 1838 de către «partida națională». Pentru aceasta suferi și lungă închisoare în mănăstire.

Cariera de scriitor și-o începă publicând studiul intitulat «Puterea armată a Românilor», lucrare foarte bine primită de lumea cititoare și salutată cu mare laudă de Eliad, care prezise începătorului o carieră strălucită.

La 1845 începă să redacteze, împreună cu A. T. Laurian, revista intitulată «Magazin istoric pentru Dacia».

Fu unul dintre fruntașii revoluțiunii din 1848 și, când se constituie guvernul provizoriu, i se dăte însărcinarea de secretar al statului, împreună cu Rosetti și I. C. Brătianu.

După căderea revoluțiunii, în Septemvrie, exilat, se duse în Transilvania, unde tocmai se începuse lupta Românilor, aliați cu Austria, contra Ungurilor. El lucră pentru împăcarea Românilor cu Ungurii, dar nu isbuti pentrucă puținele concesiuni făcute de Unguri nu putură fi primite de comitetul național român și, în cele din urmă, recunoscu însuși Bălcescu că conciliațiunea nu se putea îndeplini și că Transilvănenii au dreptate.

După aceste evenimente, atins de oftică din cauza vieții sdruncinate ce dusesse, trăi când în Franța, când în Italia, și muri în Palermo

1. Nicolae Filimon (1819–1865) ziarist, autor de nuvele. Principala lucrare: *Ciocoii vechi și noi* (1863).

într'o extremă sărăcie. Singur și departe de Tară, el s'a stins, cu numele ei pe buze (1852). Induișător ne-a povestit Alecsandri ultimele momente ale vieții nenorocitului exilat în poezia «Nicolae Bălcescu murind».

55. Mișcarea Românilor din Ardeal.

(Fragment)

Știm toți cine fură cei d'întâi apostoli al românismului. Cine nu cunoaște numele glorioase ale lui Șincai, Petru Maior, Samuil Klain, Paul Iorgovici ¹, George Lazăr, cari prin școli, prin cultivarea limbii și a istoriei, puseră stâlpii de temelie ai naționalității române și propagară ideea unității sale?

Ideile răspândite prin aceste lucrări literare și istorice izbucniră îndată în fapte. Horea luă securea în mână, și înmuind-o în sânge unguresc și nemțesc, scrise cu dânsa drepturile nației române și programa politică și socială a revoluțiilor ei viitoare. Muncitorii ce urmară, atât în Ardeal cât și în Principate, micșorară chestia din porțiunile mărețe de unitate și de naționalitate ce-i dederă cei din 'nainte lor și o mărginiră întru apărarea intereselor române de provincie și de localitate. Lor li se părû că deosebitele frângerii ale nației au nevoie de o lucrare asupra-le în parte, spre a-și curăți mizeriile și spinii din casă, pân'a nu se unî cu toții într'acelaș trup. Anul 1848 găsi pe Români într'aceste idei. Românii din Ardeal fură cei d'întâi care salutară cu infocare falnicul soare de libertate ce luminează atunci omenirea. Sunt astăzi trei ani, mulți din noi au văzut cu ochii lor când deputații români din toată Țara Ardealului, în număr de mai mulți de cincizeci mii, toți țărani și fii de țărani, se adunară la Blaj în câmpul numit de atunci *al libertății*, ca să facă în numele nației această declarație: *Sunt, deci intru în drepturile mele!* și Europa află cu mirare că în Transilvania o nație română, de a cărei existență nici nu bănuia, și-a proclamat independența sa, și ea fu silită a-i recunoaște dreptul și a o înscrie de atunci în numărul națiilor celor vii.

Zi de 3 Maiu 1848! Zi de lumină, de libertate și de mărire română, te pomenim și te serbăm cu drag! Tu

¹ Unul din cei d'întâiu gramatici (sec. XVIII).

minunași lumea și-i arătași că nația română e matoră, vrednică de libertate, vrednică de a intra în frăția cea mare a națiilor. În analele Românilor altă zi nu strălucește mai frumos decât tine și cea asemenea ție, sora ta iubită, ziua de 11 Iunie 1848 a poporului din București. Te pomenim și te serbăm cu drag, o zi măreață căci întâiași dată auzirăm atunci un popor întreg răspunzând celor ce-i vorbiau de unirea Ardealului cu Ungaria, prin această strigare: «*Noi vrem să ne unim cu Tara!*» Minunată destăinuire a lui Dumnezeu, care în zile așa mari de sărbătoare populară, vorbește d'a dreptul în inimile aleșilor săi, și numai poporul și poeții, acești fii ai inspirației divine, avură la 1848 conștiința întâmplărilor viitoare, numai ei citiră și destăinuiră aceea ce eră scris în fundul inimei fiecărui român: *Mântuire de orce domnire străină prin Unitatea națională!*

Ziua aceasta de 3 Maiu (1848) ni se pare mult mai frumoasă și mai strălucitoare, când privim la zilele ce o urmară, zile negre, amare, chinuite, zile de foc, zile de sânge. Aceste zile le-am urmat și le-am văzut cu toții, una după alta. Am văzut cum manifestația poporului român din 3 Maiu trase asupra-i terorismul guvernului unguresc; am văzut cum povățuitorii nației spăimântați, închinară drepturile ei, mai întâi la Unguri; apoi, când văzură pe aceștia în nevoe, le închinară Impăratului și deteră poporul cu totul în mâna și în prada oamenilor împărătești. Am văzut pe acest sărman popor împins în foc, fără nicio armă în mână, despuiat și de cele ce căpătă cu sângele său, slujind — cruzime nepilduită! — de baricada oștilor împărătești; apoi, părăsit mișelește de aceste oști și lăsat în pradă furiei răsbunătoare a dușmanului învingător. Dar atunci, în acel minut greu când nu mai putu pune temei decât pe sineși, când rămase slobod de orce povățuire nemțească ce-l paraliză, îl văzurăm desfășurând toată energia sa, stând neclintit ca granitul munților săi dinaintea dușmanului ce măturase atâtea oștiri mari, regulate și tari, și făcând din numele de *Mo!* un nume de spaimă și de groază vecinică pentru semețul și viteazul Ungur.

Multe și grele imputări s'au făcut acestei revoluții a Românilor din Ardeal. Ea fu asemănată cu furia sălbatică a răsbunărilor, stând peste mormane de ruine și de morți, îngrozitoare și cu gura plină de spume sânge-

roase, fiind într'o mână o torță pustuitoare de cetăți, în cealaltă un paloș crud și neimblânzit, cu care cuceria toată suflarea de seminție dușmană de pre pământ. Această icoană spăimântătoare e adevărată. Revoluția Ardelenilor fu groaznică, nemiloasă, mânjită de multe excesuri vrednice de osândă; dar putem spune, spre apărarea ei, că acele excesuri fură o urmare fatală a unei suferințe și a unei uri innăbușite și înăsprite de zece veacuri într'o tăcere silită și sub o cumplită tiranie; că aceste excesuri fură provocate de terorismul cu care începură Ungurii în contra Românilor, că purtarea aceloră în tot cursul războiului fu mai tot asemenea de crudă ca a acestora; în sfârșit, că aceste excesuri sunt faptele numai a unei mâni de oameni, gunoiul cel mai stricab și mai corupt al nației, care și ea fu îndemnată și povățuită spre aceasta, de pilda ce-i deteră ofițerii împărătești. Aceste îndreptări, temeinice în ochii și în privința streinilor, la noi și între noi nu sunt de ajuns, căci noi în dragostea ce hrănim pentru fala, gloria și mărirea morală a nației noastre, am fi dorit să vedem revoluția română curată de orice exces; am fi dorit și dorim ca nici un Român să nu uite că omenirea își are drepturile sale sfinte și nesiluite, și că mila și îndurarea sunt podoaba sufletelor generoase.

S'a zis încă cum-că sculara Românilor ardeleni n'avu nimic național; că ei n'aură nici măcar, ca Sârbii și Croații, un steag național, ci se luptară mereu sub steagul austriac; că sculara lor fu ca a unor robi ce se ridică din porunca și de temerea stăpânului, iar nu ca a unor oameni liberi ce se luptă pentru libertatea lor. Este adevăr și am văzut-o însumi, roșindu-mă de rușine, că Românii se luptară pentru libertate sub steagul celui mai mârșav, mai cumplit și mai învechit despotism; este adevăr că Românii se lăsară a fi înșelați de Austriaci, cari exploatară eroismul și jertfele lor. Nu este însă adevăr că Românii nu fură împinși și însuflețiți în tot acest crud războiu de simțământul național și de dragostea libertății. Fost-am de am văzut însumi pe acei îngrozitori *Moți*, pe care spaima vitejilor Unguri mi-i descriă ca niște fiare sălbatice, eșind din vizuinile munților lor numai spre a face pradă și omor; i-am găsit înfuriați foarte și hrănind o ură fanatică către dușmanii lor — astfel cum trebuie să fie orice popor în războaiele națio-

nale; — dar am găsit unite într'înșii multe simțăminte omenoase, înalte și generoase. În acea vreme când inima îmi eră sdrobotită, căci din toate părțile vedeam naționalitatea română călcată și strivită de dușmani streini, fusei fericit a găsi acolo, pe acele piscuri uriașe, pe deasupra norilor, o naționalitate și o viață românească înfocată și puternică. Cu ce entusiasm frenetic fusei aclamat și binecuvântat de toți acei țărani, când le spusei că am venit să le aduc urări de noroc și isbândă din partea fraților lor din Țară, minunați de vitejia lor! În ce tăcere adâncă mă ocoliau și mă ascultau ei, când le vorbiam de puterea nației române, de numărul ei, de întinderea pământului ce i-a dat Dumnezeu și de ursitele cele mărețe ce o așteaptă în viitor! Seara, după ce toată ziua strejuiau potecile, se hârțuiau și se luptau cu dușmanul, îi vedeai adunați trâmbe-trâmbe pe lângă focuri, care povestind întâmplările zilei și acele trecute, care dănțuind împrejurul flăcărilor, care zicând din fluere, buciume și cimpoae. Cât colo o altă trambă din cei mai junii învățând și întrebându-se dialogul românizat din cartea: *Paroles d'un croyant* a lui Lamennais: «June soldat unde mergi?» Apoi cu toții, junii, bărbați și bătrâni, se puneau de făceau să răsune văile munților de cântări de vitejie și de naționalitate, mai cu seamă de acea puternică și frumoasă marseleză a d-lui Andreiu Mureșianu: «*Deșteaptă-te, Române, din somnul cel de moarte!*..» pe care o cântau chiar în mijlocul focurilor și a urletelor de tunuri, silind și pe Unguri a o învăța și a o cânta cu dânșii împreună în bătăi. Generalii acestei oaste țărănești erau niște preoți și niște tineri abia eșiți din școalele de teologie, filosofie și jurisprudență; ei nu pusese până atunci mâna pe o armă, când nevoia îi sili a se face generali și a câștiga bătălii. Lipsiți de cunoștințe și de principie de artă militară, ei le învățară în mijlocul luptelor. Am văzut cu mirare cum ei dibuise adevăratele principie ale războiului și cum simțise importanța pozițiilor naturale și folosul ce știură trage din orce localitate. Femeile nu rămăsese în urmă nici cu curajul, nici cu simțămintele naționale; ele luară parte la toate primejdiile soților lor. Din vârful munților ele aruncau o ploae de bolovani, care răriau batalioanele vrăjmășești. Cântecelile lor nu erau ca mai înainte, cântece de dor și de plăcere, ci cânturi pline de patriotism

și de simfământ național. Am auzit în ruinele Abrudului, — oraș pustiit de flăcări și cucerit de mai multe mii de locuitori Unguri, în tragica scenă ce se petrecu în luna lui Maiu 1849, — am auzit o jună, naltă și frumoasă fată de munte cântând un cântec dulce și duios. El îmi spunea despre o tânără română, fericită că se cheamă Floarea, fericită că e Română, de origină din Italia, fericită că nu știe și că muma sa nu i-a vorbit de loc ungurește, iubind numai tot ce este românesc și jurând d'a nu iubi în veci un Ungur câtă vreme va mai trăi un Român pre pământ. Acest cântec îmbătător de simțire, acea albă, rumenă și frumoasă fecioară, ruinele pârlite și înnegrite ale Abrudului ce mă înconjurau, movilele mormintelor ungurești ce vedeam d'alături, toate aceste mă impresionară foarte. Mi se părù a avea dinainte-mi o vedenie; mi se părù a vedea geniul naționalității române stând deasupra mormintelor dușmanilor străini și cântând un imn de înviere.

(După: *Istoria Românilor sub Mihaiu Viteazul urmată de scrieri diverse* de N. Bălcescu. Ed. II, Buc. 1887, pag. 564).

Observări. — Această bucată, publicată îndată după revoluția din Ardeal din 1848, în *Junimea Română*, ce redactau câțiva studenți moldoveni și munteni din Paris, ne arată marile însușiri literare cu care eră înzestrat Bălcescu. Energia și măreția stilului, armonia periodică și plină de mlădiere a frazei, căldura continuă, izvorită din sinceritatea deplină a unui suflet mare, fac din acest articol un adevărat model de scriere oratorică. Citindu-l, ne convingem pe deplin de ce Bălcescu este considerat cu drept cuvânt ca întemeietorul prozei în Muntenia.

56. Din „Istoria lui Mihaiu Viteazul“.

Inceputul.

Deschid sânta carte unde se află înscrisă gloria României, ca să pun dinaintea ochilor fiilor ei câteva pagine din vieața eroică a părinților lor. Voiu arată acele lupte uriașe pentru libertatea și unitatea națională, cu care Românii, sub povața celui mai vestit și mai mare din Voevozii lor, încheiară veacul XVI.

Povestirea mea va cuprinde numai opt ani, 1593—1601, dar anii din istoria Românilor, cei mai avuți în fapte vitejești, în exemple minunate de jertfire către Patrie. Timpuri de aducere aminte glorioasă! timpuri de credință și de jertfire! când părinții noștri, credincioși sublimi, ingenunchiau pe câmpul bătăliilor, cerând dela Dumnezeu armatelor laurii biruinței sau cununa martirilor, și astfel îmbărbătați, ei năvăleau unul împotriva a zece în mijlocul vrășmașilor, și Dumnezeu le da biruința, căci el a lăsat libertatea pentru popoare și cei ce se luptă pentru libertate, se luptă pentru Dumnezeu!

Moștenitori ai drepturilor, pentru păstrarea cărora părinții noștri s'au luptat atâta în veacurile trecute, fie ca aducerea aminte a acelor timpuri eroice, să deștepte în noi simțământul datorinței ce avem d'a mări pentru viitorime această prețioasă moștenire.

După lupta dela Mirislău.

Mihaiu, obosit, plin de grijă și de întristare, cu puținii oameni ce-l însoțiau, lăsând de laturi Sibiiul, merse la Făgăraș, unde avea în cetate femeea și multe lucruri prețioase ale lui. Aci se apucă să-și adune rămășițele spaimântate ale oștirii sale, care alergau cătând scăpare în acest loc sigur. Printre acești ostași se arată și Baba-Novac, rănit, cu părul și barba arse, cu fața smolită de pulberea sângeroasă a bătăliei, căci își făcuse cum se cade datoria lui în ziua luptei, îndeplinind totdeodată și slujba unui căpitan prevăzător și a unui voinic soldat. Înfațișându-se el dinaintea Domnului său, fi zise suspinând și întristat: «Suntem biruiți și înfrânți, Doamne, «mai mult de împotrivicul nostru noroc, decât de armele dușmanului; și, pentru ca el să nu rămână cu «totul mângâiat prin moartea ta, incalecă-ți calul și mântuește-te trecând în Țara-Românească. Acest loc nu este «atât de sigur cât să nu poată fi luat de biruitorul Basta, «care mereu gonește răspânditele rămășițe ale ticăitei «noastre oștiri. Și într'adevăr, să mă crezi, că aș fi voit «mai bine să rămân mort printre atâți vii soldați, uciși «în bătălie, decât fugind să mai trăiesc după o pierdere «atât de nenorocită și vrednică de lacrimi, de n'aș fi dorit «a îngriji încă de siguranța ta și a te sluji până la cel

«din urmă suspin. Fugi dar, cu ce ai mai scump, căci «dușmanii peste puțin vor sosi aici, vor împresură această cetățue, și atunci îți va fi peste puțină să scapi. Eu «însă voi rămâneă aci, spre a adună pe nenorociții ră-«sipiți, și voi sta până la moarte împotriva dușmanilor «noștri».

Mihaiu iubiă și stimă foarte pe bătrânul său general Baba-Novac, și hotări a urmă povața lui. Deși însă Baba-Novac stăruiă ca să rămână cu câțiva soldați spre apărarea acelei cetățui și a ținea în loc pe dușmani, până să apuce Mihaiu să scape, voină astfel a-și jertfi viața pentru mântuirea stăpânului său, dar Mihaiu nici într'un chip nu voi să plece fără dânsul. Deci, împreună intrară în țara Bârsei la 23 Septemvrie și tăbăriră la Codlea. Aci Mihaiu întâmpină trupele ce, de pre porunca lui, fi aduceă fiul său Pătrașcu din Țara-Românească și cele ce-i venise în ajutor din Moldova.

(După ediția II-a a Academiei, pag. 27, 545).

Observări. — Aceste bucăți sunt extrase din opera de căpetenie a lui Bălcescu, pe care n'a putut însă s'o termine: «Istoria Românilor sub Mihaiu-Viteazul», — publicată întâiaș dată de Academia Română, sub îngrijirea lui A. Odobescu.

În introducere își propune a face un tablou sumar al Istoriei Românilor și o privire filosofică asupra principiilor ce trebuie să călăuzească națiunea noastră în drumul spre reorganizare; el nu pută s'o termine și unele puncte sunt atinse foarte pe scurt sau numai indicate. Lucrarea însăși e împărțită în șase cărți, a șasea neîncepută și a cincia neterminată. I. Libertatea Națională: venirea pe tron a lui Mihaiu și primele lupte. II. Călugărenii. III. Robirea țaranului: diferitele răsboaie și așezământul. IV. Unirea Națională: luptele din Transilvania și Moldova, unirea temporară a Țărilor. V. Mirăslău, nenorocita luptă de acolo, unde Mihaiu e învins.

Bălcescu a consultat peste 500 de opere și a voit să facă nu numai o lucrare științifică, dar și o lucrare națională. Iubirea de patrie și de libertate încălzește această operă, scrisă într'un stil limpede și plin de maiestate și energie. Are simțul compozițiunii și povestește evenimentele așa ca să le facă interesante, dar nu se mulțumește cu aceasta, ci le și judecă căutând să fie absolut nepărtinitor: precum laudă calitățile și faptele mari, așa critică defectele și greșelele

57. Departe de patrie.

Minutele în care scriu sunt pline de amar și întristare. Pe când Europa întregă se pregătește să salute triumful libertății, eroica Franță dela care ca totdeauna se așteaptă semnalul, Franța, prin fatalitate și prin neunirea fiilor săi, cade gemând în neputință sub un despotism umilitor. Fiii fără de legii triumfează în toate părțile și întemeează spurcata lor tiranie. Sufletele generoase zdrobite și rănite de moarte văd apuind din vederea lor ziua mântuirii. Insumi eu, cu inima sfâșiată de durere, mă lupt cu o boală crudă și neîmblânzită, caut a câștiga timp asupra-i și a o întrece în iuteală ca să pot lăsa fraților mei aceste pagine din viața părinților noștri și cad sleit de putere, mistuit prin silințele ce fac.

Cu toate aceste temeieri de descurajare, sufletu-mi te slăvește încă, înzeită libertate; și, deși oamenii sângiurilor au învelit cu maramă neagră dulce fața ta, crede că va veni ziua fericită, ziua isbândirii, când omenirea întregă se va scula spre a sfâșiă acest vâl și dușmanii tăi se vor împetri la vederea soarelui tău de lumină; atunci nu va mai fi nici om rob, nici nație roabă, nici om stăpân pe altul, nici popor stăpân pe altul, ci domnirea *Dreptății și Frăției*.

Aceste cuvinte, ce odată am dat de deviză nației mele, vor domni lumea: atunci așteptarea, visarea vieții mele se va împlini, atunci toți Românii vor fi una, liberi și frați! Vai! nu voi avea noroc a vedea această zi, deși eu asemenea am muncit și am pățimit pentru dreptate și cel din urmă al meu cuvânt va fi încă un imn ție, țara mea mult dragă!

(Reprodusă după o notiță a lui Bălcescu, în prefața lui Odobescu dela ediția citată, pag. XII).

Observări. — Această notiță ne caracterizează desăvârșit sufletul lui Bălcescu gata pentru orice jertfă în folosul Patriei sale. Dintr'însa nu vedem numai un mare scriitor ci și un suflet mare, care trebuie să serve de pildă generațiunilor. Tip al patriotului celui mai iubitor de țară și de libertate, el ne însuflețește și azi cu neclintita lui credință în mărirea viitoare a națiunii noastre și ne face să simțim «visarea vieții sale» ca o înălțătoare realitate.

COSTACHE NEGRUZZI

Născut în Iași (1808), Negruzzi își începî învățătura grecește cu unul din dascălii greci mai cu renume pe atunci în Iași, iar românește învătă singur pe o carte a lui Petru Maior, precum însuș povestește într'un articol intitulat: «Cum am învățat românește».

Izbucnind revoluțiunea în 1821, fugi în Basarabia cu tatăl său. La Kișinău făcî cunoștință cu poetul rus Pușkin, care-i deșteptă gustul pentru literatură, și cu un emigrat francez, dela care luă lecțiuni de limba și de literatura franceză.

Murind tatăl său, intră copist la visterie, începînd astfel viața politică, cum făceau toți fiii de boier pe atunci.

În acest timp publică câteva traduceri de poezii, câteva nuvele, care avură mult efect. Indemnat de scrierile patrioților de peste munți, studîă istoria și dete la lumină «Aprodul Purice», ca un fel de protestare indirectă la adresa Domnului și boierilor din timpul său.

Fu deputat în Obșteasca obișnuită Adunare, instituită de Regulamentul Organic, apoi funcționar superior și director al Teatrului.

Negruzzi nu luă parte la mișcarea din 1848 și mult timp rămase retras din afacerile statului, reintrînd numai mai târziu ca judecător și apoi, sub domnia lui Cuza, ca director al departamentului finanțelor, ca deputat și ca episcop la Sf. Spiridon. Muri în 1868.

58. URIAȘUL

Ostași! Eu primii viața în Galia mănoasă
 Colò unde odată ai mei moși locuiă;
 Ei nu mai sunt acuma! Ci numai a lor oase
 Și 'naltele morminte se văd încă în ea.
 Colò eu raza zilei văzui întâia dată.
 Abia născut fusesem, când tata m'a luat
 În brațele-i vânoase — și 'n Marea înghețată
 M'a dus de m'a scăldat.

Căci tatăl meu pe-atuncea eră voinic și tare;
 Slăbi însă acuma de când a 'mbătrânit
 Și desrădăcinează cu greutate mare
 Stejarul ca să-l facă toiag de sprijinit!
 Eu astăzi îi țin locul! Eu port armele sale,
 Baltagul lui cel strașnic și arcul ostășesc,
 Eu! care, stînd pe munte, picioarele pe vale
 Îmi pun, de m'odihnesc.

Când eram copilandru, mergeam des la primblare,
 Prin Alpii neguratici drumul îmi deschideam,
 Capul meu ca un munte prin nori făceă cărare,
 Suflam, și 'n atmosferă fulgerile stingeam.
 Atunci îmi plăceă foarte să merg la vânătoare,
 Ursu 'n brațele mele innădușit muriă ;
 Să prind din fugă cerbii, ciute și căprioare,
 Eră plăcerea mea.

Apoi, când veniă seara, mergeam la scăldătoare,
 In valurile line a mării mă băgam ;
 Călare pe balene cu-a mele lungi picioare
 Spumoasele ei unde pân' în fund turburam.
 Dar azi aceste jocuri nu îmi mai sunt iubite ;
 Acum mi-e drag războiul, foc, sânge și omor,
 Ostași vitezi și taberi, ucideri, morți cumplite,
 Chinul celor ce mor.

Când văd că 'ncepe lupta, eu stau și de departe
 Privesc cum între dâșii se taie, se înjung ;
 Atuncea, dacă-mi pare că are drept o parte,
 Alerg spre ajutoru-i, și, cum la ei ajung,
 Precum secerătorul în spicele-aurite,
 Ca trăznetul de iute în dușmani năpustesc ;
 A lor scuturi și arme, a lor zale-oțelite
 Cu pumnul le turtesc.

Gol âmbulu totdeauna, pentru c'a mea vârtute
 Râde de-ostașii voștri cu fer înveșmântați ;
 Port numai două suliți din doi fraseni făcute
 Și ast coif ce-l trag lesne opt tauri înjugați.
 Nu-mi poate opri calea tărie sau cetate ;
 Iau turnurile 'n brațe și 'n șanțuri le dobor,
 Și astfel — cu ruine după ce-s astupate —
 Intru foarte ușor.

Dar timpul fuge, zboară, se trece-a mea junie !
 Cum pe stejari usucă criveții viforoși,
 S'apropie sfârșitul, și moartea a să vie
 Ca să mă ducă acolo unde-s ai mei strămoși !
 Atunci voi cu onoare trupu-mi în groapă puneți,
 Și de a 'ntrebă drumetul pe călăuzul său :
 Ce munte e acela ? Gândind la mine, spuneți
 Că e mormântul meu !

LE GÉANT

O guerriers ! je suis né dans le pays des Gaules.
 Mes aïeux franchissaient le Rhin comme un ruisseau.
 Ma mère me baigna dans la neige des pôles
 Tout enfant, et mon père, aux robustes épaules,
 De trois grandes peaux d'ours décora mon berceau.

Car mon père était fort ! L'âge à présent l'enchaîne.
 De son front tout ridé tombent ses cheveux blancs.
 Il est faible ; il est vieux. Sa fin est si prochaine,
 Qu'à peine il peut encor déraciner un chêne
 Pour soutenir ses pas tremblants !

C'est moi qui le remplace ! et j'ai sa javeline,
 Ses bœufs, son arc de fer, ses haches, ses colliers,
 Moi qui peux, succédant au vieillard qui décline,
 Les pieds dans le vallon, m'asseoir sur la colline,
 Et de mon souffle au loin courber les peupliers.

A peine adolescent, sur les Alpes sauvages,
 De rochers en rochers je m'ouvrais des chemins ;
 Ma tête ainsi qu'un mont arrêtaient les nauges ;
 Et souvent, dans les cieus épiaient leurs passages,
 J'ai pris des aigles dans mes mains.

Je combattais l'orage, et ma bruyante haleine
 Dans leurs vol anguleux éteignait les éclairs ;
 Ou, joyeux, devant moi chassant quelque baleine,
 L'océan à mes pas ouvrait sa vaste plaine,
 Et mieux que l'ouragan mes jeux troublaient les mers.

J'errais, je poursuivais d'une atteinte trop sûre
 Le requin dans les flots, dans les airs l'épervier ;
 L'ours, étreint dans mes bras, expirait sans blessure,
 Et j'ai souvent, l'hiver, brisé dans leur morsure
 Les dents blanches du loup-cervier.

Ces plaisirs enfantins pour moi n'ont plus de charmes.
 J'aime aujourd'hui la guerre et son mâle appareil,
 Les malédictions des familles en larmes,
 Les camps, et le soldat, bondissant dans ses armes,
 Qui vient du cri d'alarme égayer mon réveil.

Dans la poudre et le sang, quand l'ardente mêlée
 Broie et roule une armée en bruyants tourbillons,
 Je me lève, je suis sa course échevelée,
 Et, comme un cormoran fond sur l'onde troublée,
 Je plonge dans les bataillons.

Ainsi qu'un moissonneur parmi des gerbes mûres,
 Dans les rangs écrasés, seul debout, j'apparais.
 Leurs clameurs dans ma voix se perdent en murmures;
 Et mon poing désarmé martelle les armures
 Mieux qu'un chêne nouveau choisi dans les forêts.

Je marche toujours nu. Ma valeur souveraine
 Rit des soldats de fer dont vos camps sont peuplés.
 Je n'emporte au combat que ma pique de frêne,
 Et ce casque léger que traîneraient sans peine
 Dix taureaux au joug accouplés.

Sans assiéger les forts d'échelles inutiles,
 Des chaînes de leurs ponts je brise les anneaux.
 Mieux qu'un bélier d'airain je bats leurs murs fragiles.
 Je lutte corps à corps avec les tours des villes.
 Pour combler les fossés, j'arrache les créneaux.

Oh! quand mon tour viendra de suivre mes victimes,
 Guerriers! ne laissez pas ma dépouille au corbeau:
 Ensevelissez-moi parmi des monts sublimes,
 Afin que l'étranger cherche en voyant leurs cimes
 Quelle montagne est mon tombeau!

Observări.— Cel mai însemnat traducător român în aceste vremuri este Costache Negruzzi. El traduse la început «Şalul negru» după Puşchin, apoi baladele lui Victor Hugo, dramele aceluiaş poet *Maria Tudor* şi *Angelo*, apoi, împreună cu Donici, scrierile lui Antioh Cantemir din ruseşte. Negruzzi în traducerea sa, cu deosebire în Balade se arată un artist în toată puterea cuvântului. Comparaţia între traducerea sa *Uriaşul* şi între original este foarte instructivă din acest punct de vedere: uneori traducerea e mai bună decât originalul, prin conciziune şi natural.

59. APRODUL PURICE

(Fragment)

Fost-au acest Domn om nu
mare la stat, însă întreg, drept,
viteaz și meșter la războaie... Și
eră mare jale și plâns în norod
pentru pierderea acestui Domn
bun.

Vornicul Ureche

La viața lui Ștefan cel Mare.

Ciocârlia cea voioasă în văzduh se legână
S'înturnarea primăverii prin dulci ciripiri serbă,
Plugarul cu hârnicie s'apucase de arat
Pământul ce eră încă de-al său sânge rourat;
Uitas' acum Moldovanul trecutele lui nevoi,
Și cu fluierul la gură, păstorul pe lângă oi
Cântă dragostele sale. Vai! el nu putea găci
Că vrășmașu 'ntr'a lui țară se gătește-a năvăli.

Generalul cel mai falnic a dârjilor Ungureni,
Hroiote, ros de 'nversunarea ce aveă pe Moldoveni —
Care 'n multe sângeroase lupte i-au fost arătat
Că nume de viteaz mare pe nedrept și-a câștigat —
Luând veste cum că Ștefan Domnul lor atunci s'afflă
În ținuturi depărtate, având cu el oastea sa,
Socoti că favorabil prilej altul n'a găsi
De Moldoveni și de Ștefan deodat'a-și răsplăti,
Că să poată cu-o lovire acea rușine spăla,
Ce româneștile arme au săpat pe fruntea sa.

Se făliă deșertul Ungur cu-acel vis amăgitor,
Că o țară neapărată va pustii preă ușor,
Și'n a sa zădărnicie i se păreă că vedeă
Lacrimile cum se varsă, sângele cum șiroiă!

Precum norul de lăcuste soarele întunecând
Vine pre sus cu iuțeală, țarinele-amenințând,
Încât tremurând așteaptă spărietul muncitor
Neștiind unde-a să cadă acel nor îngrozitor;
S'amăgește cu nădejdea că ogoru-i va scăpă,
Și-a sudorei sale roduri va putea înc' adună;
Însă deodată lăcusta cade toată pe câmpii
S'într'un clip în praf preface, țarini, hoalde, ogoare, vii;

Sau după cum primăvara omătul cel adunat
 Printre râpi, și de-a lui Febus calde raze săgetat
 Se topește și s'asvârle șiroiu iute furios
 În pârăul care curge printre flori în vale, jos,
 Il turbură, îl mărește, îl umflă cu al său val,
 Și nu-l lasă pân' nu-l face de se varsă peste mal;
 Câmpiile se inneacă, iar păstorii spăimântați,
 S'aciuiază cu-a lor turme în munții învecinați;
 Acest fel sumeți Unguri în Moldova năbușesc,
 Orce 'ntâmpină nainte robesc, tae, pârjolesc,
 Cu omor și pustiire drumul lor se însemnă,
 'Naintea lor mergea groaza, ș'în urmă foc tumea...

După ce câteva ceasuri merseră cu un pas des,
 Văzur' aproape de Roman, pe 'ntinsul Moldovei șes,
 Un puțin număr de oameni, tot în cete împărțit;
 Ins' acea adunătură eră mândră de privit.
 De-o parte boerinașii, d'a lor slugi înconjurați,
 Călări pe armăsari ageri și felurit îmbrăcați.
 Fiește-care dintr'inșii câteo dovadă purta
 Dela dușmanul pre care l-a fost învins mâna sa.
 Unul c'o sabie 'ntoarsă, c'un capot roș înfirat
 Și haine înaurite, este turcesc îmbrăcat;
 Altul încalecă iarăși un cal de Don, căzăcesc,
 Poartă o suliță lungă, și un hamger calmucesc.
 Imbrăcat c'un ciapchin verde, și blănit tot cu samur
 Un tânăr se herețește, p'un sirep armăsar sur;
 Chingile, șeaua lui, frâul ferecate cu argint
 Arată cum că luate dela vr'un mare Leah sunt.
 Pe a altuia frumoasă înaurită harșea
 Intr'un colț se vede-un vultur ce-o cruce 'n gură ținea,
 Nu rămâne îndoială că acel odor bogat
 Dela Domnul Vlad sau Radul, în răsboiu a fost luat.
 Alții cu săgeți și arce au căciule Tătărești,
 Insă cea mai mare parte poartă cușme țurcănești.

De-abia tobele și surle semnul bătăii vestesc,
 Indată cu toți în oastea Ungurilor năvălesc
 Strigând: ucideți! ucideți! dați de tot! nu vă 'ndurați!
 Pre vrășmașii ce ne pradă, nu miluiți! nu cruțați!
 Cu-a lor groaznică năvală cai, călăreți oborind,
 Aduc neorânduială într'a dușmanilor rând;
 În zadar stau Ungurenii și vitejește se bat,

Românul nu-i bagă samă, și țăranul încruntat
 Face jertfă răsbunării și pre prins și pre rănit.
 În zadar și ofițerii, și Hroiote oștean vestit,
 Ca să-i mai îmbărbăteze, d'avalma printre soldați
 Se luptă; nu văd, n'ascultă husarii înspăimântați,
 Și amenințându-i din urmă cuțitul Moldovenesc,
 Să plece acum de fugă se îndeasă, se gătesc.

(Scrieri ed. Socecu 1872 vol. I, pag. 115).

Observări. — Această poemă epică, apărută pentru întâia dată în Curierul de ambe sexe (1837—1838), a avut mare succes în acel timp, deși versurile ce-o compun sunt cam deslănate, iar fondul lor e mai mult prozaic. Ceeace încântă pe contemporani eră caracterul eroic al întregii bucăți, în care se glorifică trecutul nostru istoric, și combinarea deosebitelor momente ale acțiunii care într'o măsură oarecare, ațâțau interesul. Poetul începe prin a ne descrie, cu oarecare note pastorale, starea liniștită a Moldovei care scăpase de resboae. Hroiote, un general ungar al regelui Matias Corvin, aflând că Ștefan eră departe de hotarele ungurești, hotărî să facă o năvălire în principat ca să-și răsbune în potriua lui Ștefan, care-l învinsese de multe ori. Pregătirile ce încep să facă Ungurii sunt însă aflate de un Român rătăcit prin armata dușmană. Imboldit de iubirea de patrie, alergă la pârcălabul din Roman și-i spuse cele ce se uneltiau între Unguri. Pârcălabul trimise în pripă un curier la Ștefan și în acelaș timp luă oarecari măsuri să întâmpine pe inimic, dacă ar sosi mai înainte.

Acest fel semeții Unguri în Moldova năbușese,
 Orce 'ntâmpină 'nainte robesc, taie, pârjolesc.
 Cu omor și pustiire drumul lor se însemnă
 Naintea lor mergeă groaza și 'n urmă foc fumeğă.

Satele pe unde treceau erau pustii. Mirat de aceasta, Hroiote află un bătrân și-l întreabă. El spune că venirea Ungurilor este «pricina băjenăriei» și că Domnul cu oaste va sosi îndată să-i întâmpine.

Înaintând puțin, Hroiote întâlnește mica armata, pe care o putuse înjghebă pârcălabul în pripă. Ea se luptă voinicește, dar numărul prea mare al dușmanilor o copleșește. Atunci sosește Aprodul Purice,

Purice, care 'n rășboaie a fost pururea vestit,
 Român vrednic întru toate, al lui Ștefan favorit,

anunțând că vine și Domnul cu oastea toată.

Pe când mica antegardă moldovenească eră aproape să fie

sdrobită, apare Ștefan cu ai săi, îmbărbătează oștenii printr'o energică cuvântare și se repede în Unguri :

Precum când o stâncă mare dintr'un munte s'a surpat,
Sdrobește, doboară, sfarmă, orce 'n drumu-i a aflat.

Ungurii, spăimântați, voesc să fugă, dar Hroiot îi oprește și-i îndeamnă la luptă disperată. În mijlocul învălmășelii, calul Domnitorului esde, i se aduce altul; dar fiind mic de stat, nu poate încăleca. Atunci Aprodul Purice îi zise :

Eu un mușunoiu m'oiu face ca pe el tu să te sui.

Eroul, ajutat de Aprod, încăleacă și-i zice zâmbind aceste cuvinte :

De va vreă Dumnezeu astăzi să putem ca să scăpăm,
Să știi, Purice băiete, că n'ai mai fi mușunoiu,
Ci spre vrednică răsplată movilă-a te face voi.

Isbânda este în partea Moldovenilor, Ungurii sunt puși pe fugă. După victorie, Ștefan dă lui Purice boierie mare și numele de Movilă, și-l căsătorește cu fiica pârcealabului pierit în luptă.

Din acesta s'a tras apoi familia Movileștilor, care a dat Moldovei mai mulți Domni.

60. Alexandru Lăpușneanu

III.

Capul lui Moțoc vrem...

De cu sară se făcuse de știre tuturor boierilor să se adune a doua zi, fiind sărbătoare, la Mitropolie unde eră să fie și Domnul, ca să asculte Liturghia, și apoi să vie să prânzească la curte.

Când sosi Alexandru Vodă, sfânta slujbă începuse și boierii erau toți adunați.

Improtiva obiceiului său, Lăpușneanu în ziua aceea eră îmbrăcat cu toată pompa Domnească. Purtă coroana Paleologilor, și peste dulama¹ poloneză de catifea stacojie, aveă cabanița² turcească. Nici o armă nu aveă decât un mic junghiu cu plăselele de aur; iar printre bumbii dulămii se zăria o zea de sârmă.

¹ tunică lungă.

² mantă domnească cu ciucuri de fir, blănită cu samur și împodobită cu copci ce aveau uneori pietre prețioase.

După ce a ascultat sf. Slujbă, s'a coborît din strană s'a închinat pe la Icoane, și apropiindu-se de racla sf. Ioan cel nou, s'a plecat cu mare smerenie, și a sărutat moaștele sfântului. Spun că în minutul acela el eră foarte galben la față, și că racla sfântului ar fi tresărit.

După aceasta suindu-se iarăș în strană, se înturnă către boieri și zise :

«Boieri dumneavoastră ! Dela venirea mea cu a doua domnie și până astăzi, am arătat asprime către mulți ; m'am arătat cumplit, rău, vărsând sângele multora. Unul Dumnezeu știe de nu mi-a părut rău și de nu mă căiesc de aceasta ; dar dumneavoastră știți că m'a silit numai dorința de a vedeà contenind gâlcevirile și vânzările una și altora, care ținteau la răsipa țării și la peirea mea. Astăzi sunt altfel trebile. Boierii și-au venit în cunoștință ; au văzut că turma nu poate fi fără păstor, pentrucă zice Mântuitorul : *Bate-voiu Păstorul, și se vor împrăștia Oile.*

«Boieri dumneavoastră ! Să trăim de acum în pace, iubindu-ne ca niște frați, pentrucă aceasta este una din cele zece porunci : *să iubești pe aproapele tău ca însuș pe tine, și să ne ertăm unii pe alții, pentrucă suntem muritori, rugându-ne Domnului nostru Iisus Hristos — își făcù cruce—să ne erte nouă greșalele, precum ertăm și noi greșiților noștri.*

Sfârșind această deșanțată cuvântare, merse în mijlocul bisericii și după ce se închină iarăș, se înturnă spre norod în față, în dreapta, și în stânga, zicând : «Ertăți-mă oameni buni, și boieri dumneavoastră !»

— Dumnezeu să te erte, Măria ta ! răspunseră toți, afară de doi juni boieri ce sta gânditori, rezemați de un mormânt lângă ușă, însă nime nu le-a luat seama.

Lăpușneanul eși din Biserică, poftind pe boieri ca să ospăteze împreună ; și încălecând se înturnă la palat. Toți se împrăștiară.

— Cum îți pare ? zise unul din boierii care i-am văzut că nu ertase pe Alexandru Vodă.

— Te sfătuesc să nu te duci astăzi la dânsul la masă, răspunse celălalt ; și se amestecară în norod. Aceștia erau Spancioc și Stroici.

La curte se făcuse mare gătire pentru ospățul acesta. Vestea se împrăștiase că Domnul se împăcase cu boierii ; și boierii se bucurau de o schimbare ce le da nădejde

că vor putea ocupa iarăși posturi, ca să adune nouă avuții din sudoarea țărânului. Cât pentru norod, el era indiferent : el din împăcarea aceasta nu aștepta vreun bine, nici propunea vreun rău. Norodul se învoia cu obladuirea lui Alexandru Vodă : căteă numai asupra ministrului său Moțoc, care întrebuița creditul ce avea la Domn, spre impilarea gloafei. Căci deși era neconținute jalobele obștiei pentru jăfuirile lui Moțoc, Lăpușneanul sau nu răspundeă, sau nu le ascultă.

Ceasul prânzului apropiindu-se, boierii începură a veni călări, întovărășiți fieștecare de câte două trei slugi. Luau sama însă că curtea era plină de Lefecii înarmați, și că patru tunuri sta îndreptate spre poartă ; dar socoteau că sunt puse pentru a serba după obiceiul ceremoniei prin salve. Unii poate că și prepuneau vreo cursă, dar odată intrând, nu se mai putea înturna, căci porțile erau străjuite, și păzitorii porunciți a nu lăsa să iasă nime.

Adunându-se boierii, 47 la număr, Lăpușneanul se puse în capul mesei, având în dreapta pre logofățul Troțușan, și în stânga pre vornicul Moțoc.—Incepură a zice din surle, și bucatele se aduseră pe masă.

În Moldavia pe vremea aceea nu se introdusese încă moda mâncărilor alese. Cel mai mare ospăț se cuprindea în câteva feluri de bucate. După borșul polonez, veneau mâncări grecești ferte cu verdețuri, care pluteau în unt; apoi pilaful turcesc, și în sfârșit fripturile cosmopolite. Pânza mesei și șervetele erau de filaliu² țesute în casă. Tipsiile pe care aduceau bucatele, talgerile și paharele erau de argint. Pe lângă părete sta așezate în rând mai multe ulcioare pântecoase pline de vin de Odobești și de Cotnari, și la spatele fieștecăruia boier dvoria câte o slugă, care *dregea*³. Toate aceste slugi erau înarmate.

În curte pe lângă două junci și patru berbeci fripți, erau trei poloboace desfundate pline de vin ; slujitorii mâncau și beau ; boierii mâncau și beau. Acum capetele începuseră a se înferbântă: vinul își făcea lucrare. Boierii închinau și urau pre Domn cu vivate sgomotoase, la care răspundeau Lefecii prin chiote, și tunurile prin bubuit.

1 A cânta. — Cuvânt vechiu.

2 O țesătură foarte suptire.

3 Ședeă.

Acum erà aproape a se sculà dela masă, când Veriță ridică paharul și închinând zise : Să trăiești întru mulți ani Măria ta ! să stăpânești ȧara în pace, și Milostivul Dumnezeu să te întărească în gândul ce ai pus de a numai stricà pe boieri, și a bântui norodul...

N'apucà să sfârșească, căci buzduganul Armașului lovindu-l drept în frunte îl oborî la pământ.

— A ! voi ocorâți pre Domnul vostru ! strigă acesta ; la ei flăcăi !

În minut, toți slujitorii de pe la spatele boierilor, scoțând junghiurile îi loviră ; și alți ostași aduși de căpitanul de Lefecii intrară și năpustiră cu săbiile în ei. Cât pentru Lăpușneanul, el luase pre Moțoc de mână și se trăsese lângă o fereastră deschisă, de unde privia măcelăria ce începuse. El râdea ; iar Moțoc silindu-se a râde ca să placă stăpânului, simțea părul sburlindu-i-se pe cap, și dinții săi clânțaind. Și cu adevărat erà groază a privi această scenă sângeroasă. — Inchipuiesc-și cineva într'o sală de cinci stânjeni lungă și de patru lată, o sută și mai mulți oameni ucigași și hotărîți spre ucidere, călăi și osândiți, luptându-se unii cu furia desnădejdei și alții cu aprinderea beției. Boierii neavând nici o grijă, surprinși mișesește pe din dos, fără arme, cădeau fără a se mai împotrivi. Cei mai bătrâni mureau făcându-și cruce ; mulți însă ȧin cei mai juni se apărau cu turbare ; scaunele, talgerele, tacămurile mesei se făceau arme în mâna lor ; unii deși răniți se înțeștau cu furie de gâtul ucigașilor, și nesocotind ranele ce primeau, îi strângeau până îi înădușeau. Dacă vreunul apucă vreo sabie își vindeà scump viața. Mulți Lefecii periră, dar în sfârșit nu mai rămase nici un boier viu. Patruzeci și șapte de trupuri zăceau pe parchet ! În lupta și trânta aceasta, masa se răsturnase ; ulcioarele se spărseseră, și vinul amestecat cu sânge, făcuse o baltă pe lespezile salei.

Odată cu omorul de sus, începuse uciderea și în curte. Slugile boierilor văzându-se lovite fără veste de soldați, plecară de fugă. Puțini care scăpară cu viață, apucând a sări peste ziduri, dasă larmă pe la casele boierilor ; și învitând pe alte slugi și oameni boierești, burzuluișeră norodul, și tot orașul alergase la poarta curții, pre care începuse a o tăia cu securile. Ostașii amețiți de beție făceau numai o slabă împotrivire. Gloata se întărită din mult în mai mult.

Lăpușneanul, pe care îl înștiințase de pornirea norodului, trimise pe Armașul să-i întrebe ce vor și ce cer? Armașul eși

— Ei, vornice Moțoc, zise apoi înturnându-se spre acesta, spune, n'am făcut bine că m'am mântuit de răii aceștii, și am scăpat țara de o așa râie?

— Măria ta ai urmat cu mare înțelepciune, răspuse mârșavul curtezan; eu de mult aveam de gând să sfătuesc pe M. Ta la aceasta, dar văd că înțelepciunea Măriei tale a apucat mai 'nainte, și ai făcut bine că i-ai tăiat; pentrucă . . . fiindcă . . . eră să . . .

— Văd că armașul întârzie, zise Lăpușneanul curmând pe Moțoc, care se învălmășea în vorbă. Imi vine să poruncesc să dee cu tunurile în prostimea aceea. Ha, cum socoți și Dumneata?

— Așa, așa, să-i improaște cu tunurile; nu-i vr-o pagubă c'or muri câteva sute de moșici, de vreme ce au perit atâtea boieri. Da, să-i omoare de istov.

— Mă așteptam s'aud asemenea răspuns, zise cu oțerire Lăpușneanul, dar să vedem întâiu ce vor.

În vremea aceasta armașul se suise pe poarta curții și făcând semn, strigă: Oameni buni! Măria Sa Vodă întreabă ce vreți și ce cereți? și pentru ce ați venit așa cu *zurbă*?¹

Prostimea rămase cu gura căscată. Ea nu se aștepta la asemenea întrebare. Venise fără să știe pentru ce a venit și ce vrea. Incepù a se strânge în cete, cete, și a se întrebă unii pe alții ce să ceară. În sfârșit începură a strigă:

— Să micșureze dăjdiile! — Să nu ne zapcească!

— Să nu ne mai îplinească! — Să nu ne mai jăfuiască!

— Am rămas săraci! — N'avem bani! — Ni i-au luat toți Moțoc! — Moțoc! Moțoc! — el ne belește și ne pradă! — El sfătuește pre Vodă! — Să moară!

— Moțoc să moară! — Capul lui Moțoc vrem!

Acest din urmă cuvânt găsind un eho în toate inimile, fu ca o scântee electrică. Toate glasurile se făcură un glas, și acest glas strigă: Capul lui Moțoc vrem!

— Ce cer? întreabă Lăpușneanul văzând pre Armașul intrând.

1 revoltă.

— Capul Vornicului Moțoc, răspunse.

— Cum? ce? strigă acesta sărind ca un om ce calcă pe un șarpe; n'ai auzit bine, fârtate! vrei să șuguești, dar nu-i vreme de șagă. Ce vorbe sunt aceste! Ce să faci cu capul meu? îți spun că ești surd; n'ai auzit bine!

— Ba foarte bine, zise Alexandru Vodă, ascultă singur. Strigările lor se aud de aici.

În adevăr, ostașii ne mai împotrivindu-se, norodul începuse a se cățăra pe ziduri, de unde strigă în gura mare: Să ne dea pre Moțoc! Capul lui Moțoc vrem!

— Oh! păcătosul de mine! strigă ticălosul. Maică preacurată Fecioară, nu mă lăsa să mă prăpădesc!... Dar ce le-am făcut eu oamenilor acestora? Născătoare de Dumnezeu, scapă-mă de primejdia aceasta, și mă jur să fac o Biserică, să postesc cât voiu mai aveă zile, să ferec cu argint icoana ta cea făcătoare de minuni dela Monastirea Neamțului!... Dar, milostive Doamne, nu-i ascultă pre niște proști, pre niște moșici. Pune să dea cu tunurile într'inșii... Să moară toți! Eu sunt boier mare; ei sunt niște proști!

— Proști, dar mulți, răspunse Lăpușneanul cu sânge rece; să omor o mulțime de oameni pentru un om, nu ar fi păcat? Judecă dumneata singur. Du-te de mori pentru binele moșiei dumitale, cum ziceai însuși când îmi spuneai că nu mă vrea nici mă iubeste țara. Sunt bucuroși că-ți răsplătește norodul pentru slujba ce mi-ai făcut, vânzându-mi oastea lui Anton Sechele¹ și mai pe urmă lăsându-mă și trecând în partea Tomșii.

— Oh! nenorocitul de mine! strigă Moțoc smulgându-și barba, căci de pe vorbele tiranului înțelegea că nu mai este scăpare pentru el. Incai lăsați-mă să mă duc să-mi pun casa la cale! fie-vă milă de jupâneasa² și de copilașii mei! lăsați-mă să mă spovedesc! și plângea și țipă, și suspină.

Destul! strigă Lăpușneanul, nu te mai boci ca o muiere! fii român verde. Ce să te mai spovedești? Ce-i să spui duhovnicului? că ești un tâlhar și un vânzător? Asta o știe toată Moldova. Haide! luați-l de-l dați norodului, și-i spuneți că acest fel plătește Alexandru Vodă celor ce pradă țara.

1 Székely, vestit general Ungur decapitat în 1603.

2 Soțiile boierilor purtau titlul de jupănese.

Indată Armaşul și Căpitanul de Lefegii începură a-l târa. Ticăitul ¹ boier râcneă cât puteă, vrând să se împrotivească; dar ce puteau bătrânele lui mâni împotriva acelor patru brațe sdravene care-l trăgeau! Vrea să se sprijinească în picioare, dar se împiedecă de trupurile confrăților săi, și lunecă pe sângele ce se închegase pe lespezi. În sfârșit puterile îi slăbiră și sateliții tiranului ducându-l pe poarta curții mai mult mort decât viu, îl înbrânciră în mulțime.

Ticălosul boier căzû în brațele idrei acestei cu multe capete, care într'o clipală îl făcû bucăți.

— Iată cum plătește Alexandru Vodă, la cei ce pradă țara! ziseră trimișii tiranului.

— Să trăiască Măria sa Vodă! răspunse gloata. Și mulțumindu-se de astă jertfă, se împrăștiă.

În vreme ce nenorocitul Moțoc pereă acest fel, Lăpușneanul porunci să ridice masa și să strângă tacămurile; apoi pusă să răteze capetele ucișilor, și trupurile le aruncă pe fereastră. După aceea luând capetele le așeză în mijlocul mesei pe încet și cu rânduială, puind pe ale celor mai mici boieri dedesubt și pe a celor mai mari deasupra, după neam și după ranguri, până ce făcû o piramidă de patruzeci și șapte căpătâne, vârful căreia încheiă prin capul unui Logofăt mare. Apoi spălându-se pe mâni, merse la ușă lăturalnică, trase zăvorul și drugul de lemn care o închideă, și intră în apartamentul Doamnei.

Dela începutul tragediei acestia, Doamna Rucsanda neștiind nimic de cele ce se petreceau, eră îngrijită. Ea nu puteă află pricina sgomotului ce auzise, căci după obiceiul vremii de atunci, femeile nu eșeau din apartamentul lor, și slujnicele nu puteau a se riscă în mijlocul unei oștimi ce nu cunoștea ce este disciplina. Una din ele mai îndrăsneată eșind, auzise vorbă, că este zurbă asupra lui Vodă, și adusese această veste stăpânei sale.

Buna Doamnă temându-se de furia norodului, eră spăriată, și când a intrat Alexandru, a găsit-o rugându-se dinaintea Icoanei, având copiii pe lângă dânsa.

— A! strigă ea, slavă Maicei Domnului că te văd! Mi-a fost tare frică.

1 nenorocit.

— Pentru aceea, precum ți-am făgăduit, ți-am găsit un leac de frică. Vină cu mine, Doamnă.

— Dar ce țipete, ce strigări se auzeau ?

— Nimic. Șlujitorii s'au fost luat la sfadă, dar s'au liniștit. Zicând aceste, luă pre Rucsanda de mână și o aduse în sală.

Intru vederea grozavei priveliști, ea slobozi un țipăt strașnic, și leșină.

— Femeea tot femeie, zise Lăpușneanu zâmbind ; în loc să se bucure, ea se sparie. Și luând-o în brațe o duse în apartamentele ei. Apoi înturnându-se iarăși în sală, găsi pre căpitanul de Lefecii și pre armașul așteptându-l.

— Tu pune să arunce peste zid hoiturile cânilor acestora, iar titvele lor să le înșire pe zid, zise Lefeciu-lui. Iar tu, adresându-se către Armaș, să-mi pui mâna pe Spancioc și pe Stroici.

Însă Stroici și Spancioc erau acum aproape de Nistru Gonacii îi ajunseră tocmai când treceau hotarul :

— Spuneți celui ce v'au trimis, strigă către ei Spancioc, că ne vom vedea până a nu muri !

Observări. — 1. Acest fragment este cel mai important din novela istorică *Alexandru Lăpușneanu*, prima și cea mai bună novelă istorică a noastră, publicată mai întâiu în *Dacia literară* (1840) ce conducea Mihail Kogălniceanu. Insuflețit, dar fără exagerare, de spiritul modern al iubirii de popor și de libertate, Costache Negruzzi și-arată în această scriere talentul său, nou în literatura română, de a imagina pe lângă caractere vii și adânc pătrunse, o intrigă motivată și interesantă. Totdeodată el dă pe față o deosebită înțelegere a efectului estetic. Deși, eroul său Lăpușneanu, este un tip de cruzime și de ipocrizie și deci în mod firesc mai antipatic decât «tîcăitul» și lingușitorul Moțoc, totuși el știe să ne prezinte astfel lucrurile, ca antipatia să nu cază asupra neînblânzitului domn : Lăpușneanu în cruzime și ipocrizie ne este înfățișat ca o adevărată putere care urmărește cu inteligență un țel mai presus de interesele sale private.

Calitățile limbii și stilului lui Negruzzi fac dintr'însul întemeetorul prozei în Moldova. Cunoscând admirabil limba cronicarilor și pe cea populară, dar îmlădiind-o, fără să o falsifice, după însușirile de claritate și preciziune ale limbii franceze, Negruzzi își face — cu toate franțuzismele ce le scapă din timp în timp —

un stil simplu, viu, natural, obiectiv și de-o precizie unică în literatura noastră pe acel timp.

2. Aceleași însușiri de concepțiune—deși cu mai puțină adâncime,—de compoziție și de stil se găsesc și în a doua a sa novelă istorică, *Sobieski și Români*, tipărită pentru întâia dată în *Calendarul pentru poporul Românesc* în 1846. Aceste două romane, împreună cu alte două bucăți istorice, mai prozaice și mai lipsite de compoziție, *Riga Poloniei și Domnul Moldovei* și *Cântec vechiu*, au fost publicate sub titlul de *Fragmente istorice* într-o culegere mai mare *Păcatele tinerețelor*, în care se mai cuprindeau nuvele romantice ca *Zoe* și o *Alergare de cai*, povestiri ca *Toderică*, pe care-l localizase după o variantă franceză a lui *Ivan Turbincă*, apoi cunoscutele *Aprodul Purice* și *Negru pe alb*.

61. Scrisoarea IV.

(UN POET NECUNOSCUT)

Maiu 1838.

Natura a lăsat oameni meniți a trece necunoscuți pe calea vieții. Toată misia le este să răsădească câteva flori în drumul lor.

Daniel Scavinschi era de neam român din Bucovina. Rămând orfan în tânără vârstă, se duse la Liov în Galiția la o rudă a sa ce era spițer, pe lângă care slujind călfa învăța puțină botanică. Ca să se supue modei Polone, mai adăogi și un *sch* la porecla sa și din Scavin se făcu Scavinschi. Învăță limba nemțească și o cunoștea bine, dar nu iubea pre Nemți; pentru aceea când musa română începă a-l supăra, preferă a traduce din franceza, deși o știa mai puțin decât pre cea germană.

Pe când el își petrecea zilele plămădind cantaride și pisând chinchină, la 1823 un boier moldav înturnându-se dela Viena îl cunoscă, și văzând în el dispozițiuni poetice și spirit deștept, îl îndemnă să vie la Iași ca să-și caute norocul, povestindu-i de acest Eldorado mai tot acele minuni ce le spune Sinbad marinarul în cele o mie și una de nopți.

Scavinschi părăsi bucuros o țară unde nu câștigase decât un *sch* la sfârșitul poreclei, și alergă la Iași, dar sărăcia și lipsa îl întovărășiră și aici. Muzele spăimântate și Apolon cu părul măciucă în cap, fugiseră care

încotro de groaza Ianicerilor. Nime nu mai gândia la poeții ce ședeau ascunși prin poeți. (Iartă-mi acest rău calambur). Indarn Scavinschi scria imne asupra fericirii patriei, sonete pentru răsărita stea a Moldaviei, ode, epitalame în care toți zeii din Olimp figurau; cu folosul lor abia depărtă de un palmac lipsa, astă nedespărțită tovărășiță, care-l ținea strâns în înghețatele ei brațe! Hotări să vândă participuri, dar puțini amatori găsi de limba nemțească, și apoi pedagogismul eră stahia lui. El iubiă liniștea, și copiii îi tocău la cap toată ziua; iubiă muzele, și copiii făceau jucării cu poeziile lui. De multe ori l-am găsit descleind un smeu ca să copieze vreun vers, pre care acum un băiat îl făcea să sboare mai pre sus de Parnas!

Pre lângă aceste, el eră o adevărată jucărie a naturii. De o statură microscopică precum însuși n'o ascundeă, zicându-și:

... Daniel Scavinschi cel mititel la statură,
Pre care-a plăcut naturii a-l lucră 'n miniatură.

și de o constituție foarte delicată, eră un original de frunte. El trei lucruri iubiă în lume cu un amor religios, cucernic, înfocat. Aste trei lucruri erau: poezia, medicina și — mustețele sale.

În adevăr, natura îl înzestrăse cu o păreche de musteți răsucite atât de mari, încât ar fi fost de fală celui întâiu husar Ungur; dar ele făceau un contrast foarte ciudat cu statura lui care—precum am spus—eră mai mică decât mică.

Însă mania sa cea vătămătoare, pre care o câștigase de când fusese la spițerie, iar ideea ce-și făcuse că de nu va luă într'o zi medicamente, trebue să moară. În toată dimineața, după ce sfârșea toaleta musteților, bea câteva pahare de dicoct; la tot ceasul lua hapuri, și seara picături. Spițeriile stricându-i sănătatea, înghițeau puținii bani ce câștigă, pentrucă de multe ori îi lipseă pâne, iar medicamente niciodată.

Într'o zi ducându-mă să-l văd l-am găsit înfășat peste tot într'un pleaster.

— Știi, i-am zis, că ai întrecut pe bolnavul lui Moliere? Ce este de capul tău? Nu vezi că te omori singur? Vrei să te faci sănătos și să te scapi de ipocondria asta?

Trimite pe Esculap și pe Ipocrat în pustii ; vino cu mine la țară și urmează dieta care o urmez eu :

Dimineața vom mânca cotlete și vei bea un pahar de porter¹ în loc de dicoct ; la prânz, jambon, macaroane, alivenci², cu vin de Odobești. Seara vom veni acasă osteniți, vom bea câte un ponciu ca să ne răcorim ; apoi vom cină cu un ostropăț de epure.

Ascultându-mă, poetul se făcuse galbăn ca ceara, și întinzând brațul spre mine, strigă :

— Ah ! taci, mă rog contenește ! Taci zic, dacă creștin ești ! Nu vezi că mai îmi dau duhul de când de aste vorbești ? Jambon, alivenci, porter !!! numai auzindu-le simt îndoindu-se suferința mea ! Oh, mă tem că nu-mi va lucra pleasterul !

— Dar ce ai ?

— Singur nu știu ; dar nu mă simț bine.

Și să nu socotească cineva că consultă vreun doctor : însuș își închipuia ordonanțele, își făcea leacurile și se trată, deși acum nu-i mai lucră nici o medicină deprins fiind cu ele.

Abia de trei zile mă înturnasem din Rusia, unde zăbovisem câteva luni, când am primit un răvaș dela el, în care mă rugă să mă duc să-l văz îndată. L-am găsit în paț, și căutându-se într'o oglindioară, scotea câte un fir din frumoasele lui musteți și le puneă într'o cutiță ca pre niște prețioase scule. — Ah ! bine ai făcut c'ai venit, îmi zise, socoteam că voiu muri fără să te văd !

— Iar ți-a venit ipocondria ?

— Acum e moartea, a ei vară-primare, o cunosc bine. Aseară văzând că nu-mi lucrează alte doctorii, am luat o doză mare de mercuriu, și azi mă trezesc că-mi cad mustețile...

Nenorocitul se otrăvise ! Am sărit ca să trimit după un doctor. M'a înțeles, și întinzând mâna sa rece și vestedă m'a apucat de braț.

— E de prisos, îmi zise ; măcar de aș ști că voiu scăpă, tot nu voiu să mai trăesc. Nu voiu să zică oamenii văzându-mă :

Iacă Daniel Scavinschi, cel mititel la statură,
Cărui îi căzù musteața, și e chiar caricatură.

1 bere engleză.

2 plăcinte cu brânză.

Tine acest pachet, urmă; să-l dai la adresa sa.

Pe pachet scriă: Scrieri a lui D. Scavinschi, să se dea la D. Aga A. Sturza Miclăușeanul ca să facă ce va voi cu ele.

— Sunt mult dator acestui boier, adăogă după puțină tăcere; el pururea m'a ajutat la nevoie, și fiindcă n'am cum îi mulțumii astfel, îi las aste scrieri ca o suvenire de recunoștință.

Privirea acestui nenorocit așa de liniștit într'o stare atât de jalnică la vârstă de 32 ani, mă incremenise! Scavinschi! i-am zis, de ce atâta desgust pentru viață? cine știe poate . . .

— Viața mea, îmi răspunse curmându-mă a fost foarte ticăloasă. Din cea mai fragedă vrăstă m'am însoțit cu lipsa, și numai moartea mă va despărți de ea. Totdeauna am gândit că voi muri ca Gilbert într'un spital.

— Asta e soarta poezilor, dar numele îți va rămâne nemuritor; păcat că l-ai polonizat.

— De așa fi trăit în Rusia mi-aș fi zis Scavinov; în Germania Scavinemberg, la Paris Scavinevil, și la București Scavinescu.

În vremea ce-mi vorbea cu un așa aer vesel, sfârșise operația smulgerii mustăților (care roase de veninul argintului viu eșeau cum le atingeau), și închise cutia.

— Asta voi să mă întovărășească în mormânt, zise; apoi luă o lingură, o umplu dintr'o stecluță și o înghiți. În sticlură eră opiu. Se lăsă pe o perină și adormi zicând: somn—lipsă—musteți . . .

Doctorul (după care trimisesem fără știrea lui) intră, se apropia, îl apucă de puls, dar îndată lăsă mâna să cadă . . .

— Nu trebuie doctor, trebuie preot.

— Cum!

— Mort.

O sudoare rece îmi inundă fruntea; părul mi se sburli pe cap. Am ieșit tremurând și făcând cele mai triste cugetări asupra acestii ticăloase ființe ce se numește om.

Napoleon muri zicând: Franție—oaste.

Scavinschi zicând: lipsă—musteți.

Hofman moare de jale că i-a perit motanul.

Scavinschi pentrucă i-a căzut mustețile.

Firește judecând deosebirea nu e atât de mare.

Observări. — Această bucată face parte dintr'o serie de peste alte treizeci, întitulate *Negru pe alb*, Scrisori către un prieten, în care Negruzzi notează felurite observații, de obicei satirice asupra societății, păreri despre limbă, amintiri despre unii scriitori, toate într'un stil viu, sobru și adesea umoristic ce face din ele adevărate modele de epistole didactice. Cu deosebire bucată de mai sus (scrisoarea IV) este de luat în seamă pentru reunirea caracteristică a umorului și a duișiei, rară în literatura noastră.

62. Scrisoarea XII.

(PĂCALA ȘI TÂNDALA)

Februarie 1842.

— Dar d-ta, moșule, n'o să ne spui ceva? am zis către bătrânul pădurar ce ne primise în gazdă.

— Ce vrei să vă spun, feții mei? răspuse el. Ce să vă spun vouă oameni de eri, eu omul veacului care port două sute de erne în spate? Voi vă ziceți Români, ș'apoi vorbiți o limbă pe care eu n'o înțeleg. Purtați niște haine sucite pe niște trupuri stricate în care mă îndoiesc că este inimă. Sunteți așa de țigăriți¹ și gingași încât de v'ar vedeà străbunii noștri, ar plânge de jale.

— Toate sunt așa, zise unul din noi râzând, dar încă tot nu suntem lipsiți de simțul auzului, și prin urmare ne place a ascultă povești frumoase din vremile trecute, și aș pune rămășag că istoria vieții d-tale a să ne facă să adormim. Ia deci în brațe cea ploscă burduhoasă și-ți răcorește gâtulejul.

Propunerea aceasta zâmbi bătrânului, care urmând sfatului dat, deșertă plosca, își dresă glasul, și începu:

«Trebuie să știți, feții mei, că eu sunt fecior vestitului Strâmbă-Lemne care luă stejarul cât de gros, îl îndoia cu mâinile și-l făcea obadă de roată. El erà un om foarte învățat și cunoscut pe vremea lui. Copilărise cu Ciubăr Vodă cu care învățase carte la dascălul Pascal din Podul Iloaiei, ce știà toată Alexandria pe de rost făcută de numitul dascăl Pascal, de unde nu știu cum a căzut în mâinile D-lui Barac de a tipărit-o. Petrecuse

toată junețea sa la curtea lui Lăcustă, a lui Papură și a lui Pârle-Vodă. Ce mai vremi acele! Când venea primă-vara și eșeau oamenii la arat, dacă nu le ajungeau boi la plug, se duceau la Unguri sau la Leși, și luând de acolo oameni, fie nemeși¹ sau proști, șleahțici² ori mojici — nu mai alegeau — îi înjugau și arau lanuri cât vezi cu ochii, unde semănau ghindă de creșteau dumbrăvi pentru ca să aibă strănepoții lemne de ars. de aceea luat-ați seama când e ger iarna și vântul vâjâe, că dacă vă puneți la vatră dinaintea focului, auziți unele lemne țipând, și vedeți strecurându-se din ele o apă ferbinte? Acele, feții mei, sunt sufletele Leșilor care țipă, și lacrimile Ungurilor care picură, căci sufletele lor — pentru păcate pesemne — le-a osândit Domnul Dumnezeu să intre în copacii pădurilor, pre care le-au arat cu sudoarea lor. Ce să mai zic de oamenii vremilor aceora? Ei erau nalți ca brazii și voinici ca smeeii. Tatăl meu eră nepot viteazului Sfarmă-Peatră, care aveă obiceiul când se puneă la masă să înghită mai întâi șapte opt bolovani ca să-i facă poftă mâncare.

La vrâstă de două sute optzeci ani, tatăl meu, văzându-se flăcău tomnatic, se însură cu jupâneasa Mărica, minunată femeie groasă și frumoasă dar cam prostănă, zicând adese niște vorbe chisnovate și la care tată-meu răspundeă: Tronc, Mărico!... Soră-mea n'a trăit precum nici alți două sute de frați și surori ce am avut. Însfârșit m'a născut pe mine, și văzându-mă așa mic și ovilit mi-au pus numele Tândală. Nașterea mea custă vieța mamei, iar tatăl meu simțindu-se c'a îmbătrânit, chemă pe nașu meu Păcală, mă încredință lui, și apoi muri după ce măncă trei oi fripte și bău o balercă de pelin, zicând că nu trebuie să se ducă pe ceea lume flămând și insetat. El eră atunci de patru sute optzeci și trei de ani.

Nașu-meu Păcală eră un om foarte de duh; aveă răspuns la orice vorbă. El mă puse întâiu la buchi, dar văzând că într'o zi eră să mă înăduș cu un Tverdu ce mi se prinsese în gât, hotărî a-mi spune singur tabla pe care trebuia să o deprind pe dinafară. Asta mi-a fost învățătura.

Eaca ce-mi ziceă el :

1 nobili unguri.

2 nobili poloni.

«Fine! De vrei să trăești bine și să aibi tică, să te sâlești a fi totdeauna la mijloc de masă și la colț de țară, pentrucă e mai bine să fii fruntea cozii decât coada frunții. Șezi strâmb și grăește drept. Nu băgă mâna unde nu-ți ferbe oala, nici căută cai morți să le iei potcoavele, căci pentru Behehe vei prăpădi și pre Mihoho.

Bate ferul până e cald, și fă tot lucrul la vremea lui.

Nu fii bun de gură... Vorba multă e sărăcie omului, și toată paserea pe limba ei pere.

Nu fii sgârcit, căci banii strângătorului, intră în mâna cheltuitorului, și scumpul mai mult păgubește, leneșul mai mult aleargă; dar nici scump la tărățe și eftin la făină.

Nu te apucă de multe trebi odată. Cine gonește doi epuri, nu prinde nici unul. Nu te întovărăși cu omul becisnic. Mai bine este să fii cu un om vrednic la pagubă, decât cu un mișel la dobândă. Nu te vâri în judecăți. În țara orbilor, cel c'un ochiu e împărat. Cel mai tare e și mai mare, și dreptul umblă totdeauna cu capul spart. La judecători ce intră pe o ureche, ese pe alta, căci sătulul nu crede celui flămând, și mai bună e o învoială strâmbă, decât o judecată dreaptă. Să n'ai aface cu cei mari. Corb la corb nu scoate ochii. Ce ese din mătă, șoareci prinde, și lupul părul schimbă, iar năra-vul ba.

Nu te încrede în ciocoi. Ciocoiul e ca răchita; de ce-l tai, de ce răsare, și din coadă de câne, sită de matasă nu se mai face. Nu fii dușmănos, căci cine face, face-i-se, și nu e nici o faptă fără plată.

Ferește-te de proști și de nebuni. Nebunul n'asudă nici la deal, nici la vale, și prostului nici să-i faci, nici să-ți facă. El învață bărbieria la capul tău. Șede pe măgar și caută măgarul. Nu-l primesc în sat și el întrebă casa vornicului. Prostia din născare, leac nu mai are. Cine se mestecă în tărățe, îl mănâncă porcii; și apoi spune-mi cu cine te aduni, să-ți spun ce fel de om ești.

Nu te hrăni cu nădejdea și cu făgăduințele. Înțeleptul făgăduiește, nebunul trage nădejde. Să trăești, murgule, să paști iarbă verde. Ce-i în mână. nu-i minciună, și e mai bine acum un ou, decât la anul un bou.

Chelbosului tichie de mărgăritar nu-i trebuie, pentru aceea nu te apucă de lucruri mari... Cu rudele bea și

benchetuește, dar neguțătorii nu face, căci deși sângele apă nu se face și cămeșa e mai aproape decât anteriorul, dar nepotul e salba dracului. Frate, frate, brânza e cu bani. Nu fii răpitor. Mai bine nici oaia cu doi mei, nici lupul flămând. Să nu vie vremea să dai cinstea pe rușine... Lasă pre oameni în ideile lor. Vântul bate; câinii latră. Altui îi e drag popa, și altuia preuteasa. Tot țiganul își laudă ciocanul. Zic zece, tu taie una. Vrăbia mălaiu visează, și calicul comandare¹.

Nu da împrumut, ca să nu-ți faci dușmani. Dă-ți, popo, pintenii, și bate iapa cu călcâele; ș'apoi, prinde orbul, scoate-i ochii. Nu te bucură la câștiguri mici, pentru că cu un rac tot sărac, cu un pitic, tot calic; dar când umbli cu miere, linge-ți degetele. Primește orce-ți vor da. Calul de dar nu se caută în gură; și cine n'are ochi negri, sărută și albaștri. Când vei voi să te apuci de ceva, prinde iepurele cu carul. Mâța cu clopot, nu prinde șoareci. Nu te îngriji cum o s'o scoți în capăt. Nevoia învață pe cărauș, și cine are barbă, are și peptene.

Nu te amestecă în intrigi. Nici pe Dracul să vezi, nici cruce să-ți faci. Nici lupul pre balaia, nici balaia pre lup. Ia-ți catrafusele, și fugi ca Dracul de tămâie.

Nu te încrede în caracterul omului în slujbă. El este o brânză bună, în burduh de câne. Nu gândi că o să scapi de dânsul. Banul rău nu se pierde, și are ac pentru jocul tău, nici socoti că s'a îndreptă; calul bătrân, nu mai învață a jucă. Când nu e în slujbă, e omul cel mai de treabă, dar postește robul lui Dumnezeu, că n'are ce mânca; și câte spune, sunt o frumoasă poveste, dar mare minciună, căci minciuna boierească, trece în țara Ungurească. Caută să-ți fie supușii vrednici, ca să nu zică lumea că cum e Turcul e și pistolul. Dă-le pildă bună, pentru că peștele dela cap se împute.

Nu fii falnic, nici face din țânțar, armăsar. În urma războiului mulți voinici se arată. Să nu fii din cei cari zic: Lasă-mă să te las, și ia-l de pe mine că-l omor. Nu te certă cu cei ce știu mai multe decât tine. Nu... te mândri, căci mândrului îi stă Dumnezeu împotrivă.

Nu te năcăji pre soartă. Norocul cine-l știe? Fă-mă prooroc să te fac bogat. Bețivului și dracul îi ese cu

1 pomană.

oca 'nainte ; însă vremea le îndreaptă toate. Vremea vinde lemnele, și nevoia le cumpără. Tu ferbe mazărea și taci. Joacă ursul la cumătrul, poate a jucă și la tine.

Nu te mâniă pre lume. Se mânie văcarul pre sat ; satul nu știe nimic. Umilește-te. Capul plecat nu-l taie sabia. Cine se înalță, se smerește ; și dacă ajunge cuțitul la os, și petreci ca cânele în car, trăiește ca viermele în rădăcina hreanului, până va veni vremea ca cuiu pre cuiu să scoată. Nu fii obraznic... c'ăi da peste un omușor care ți-a face coastele pânțece.

De te vor pofți la masă, tu nu te trage sub masă ; dar nu fii supărător, că or zice că : Mart din post nu mai lipsește. De vei păgubi în vreo negoțitorie, să-ți fie de învățătură ca altă dată să nu te mai apuci de ea. ... De vei câștiga, nu te mai apucă și de altele, căci... ulciorul nu merge de multe ori la apă... Fii român verde și rupe mâța în două. Bate șeaua, să înțeleagă iapa, căci femeia-i dracul ; șade în deal și prăvale carul în vale ; dar nu întinde ața să se rupă. Lumea pere, *baba* se peaptănă. — In sfârșit mângâe-te la necazuri gândind că sacul și-a găsit petecul, și roagă-te zi și noapte să-ți dea Dumnezeu mintea Moldoveanului — cea de pe urmă».

Avea încă multe de spus moș Tândală, când a luat seama că nu-l ascultă nime, căci noi cu toții adormisem și horăiam. Așa dar făcu și el ca noi.

Observări. — *Păcala și Tândala* sau *morală moldovenească* este iarăș una din scrisorile către un prieten (anume a XII), publicată întâiaș dată în *Albina Românească* a lui Gh. Asaki în 1842, cu zece ani înainte de *Povestea vorbeii* a lui Anton Pann. Ea ne dovedește prețul pe care Negruzzi îl puneă pe literatura poporană, fapt ce se mai arată și prin articolul său asupra *Cântecelor populare a Moldaviei*, din *Dacia literară* (1840). De luat aminte în această bucată este arta cu care Negruzzi nemerește tonul umoristic al Românului și cum știe să-l păstreze în toată înșirarea de proverbe, ce se închipue a fi învățătura pe care Păcala i-ar fi dat-o lui Tândală.

ALEXANDRU DONICI

Alexandru Donici se născu la 1806 în Basarabia, care, după 1812, deveni provincie rusească. La vârsta de doisprezece ani fu trimis la Petersburg. El făcu studiile secundare într'un institut privat de acolo,

apoi intră în școala de cadeți, unde nu se primiau decât fiii aristocraților ruși și unde fu admis, ca o concesiune făcută nobilimii basarabene.

Indată însă ce se făcu ofițer, își luă concediu și veni în Basarabia. Aci constată cu părere de rău că uitase limba română; se hotări s'o învețe și chiar să se stabilească în Moldova. În anul 1834 demisionă din armata imperială, dar, fiindcă tatăl său murise, mai rămase câtvă timp aci spre a pune la cale afacerile de familie.

În timpul acesta făcu cunoștință cu poetul rus Pușkin, proscris în Basarabia pentru ideile sale liberale, ale cărui opere — împreună cu ale fabulistului Crilof—ii erau cunoscute încă de când se află în școala militară.

Părăsind Basarabia, se stabili în Moldova, unde, după câțiva ani intră în magistratură. Timpul liber, pe care i-l lăsau ocupațiunile sale, îl consacără literaturii.

El trăi această viață liniștită și modestă până în 1859, când fu lovit de o crudă boală, și muri la 1866.

63. ȚIGANII

Cu șătrile din loc în loc
 Țiganii, pân Bugeag se poartă
 Neprihânind al lor noroc
 Sau nestatornica sa soartă;
 Ei astăzi, iată au rămas
 La mal de apă pentru mas.
 Cu țoluri rupte afumate
 Căruțele le învălesc
 Pe d'asupra pân' la roate;
 Apoi femeile gătesc
 Mâncare proastă,—și se pun
 Buluci pe lângă ceaun.
 În depărtare se privesc
 Cum cai pasc la earbă verde,
 Iar după șatră, deslegați,
 Șăd urșii bine învățați.
 Gâlcevi și vorbe, și strigare,
 Amestecate cu cântare,
 Și sunetul de herării
 Asurdă locul în câmpii:
 De drum ei iarăși fac gătire.
 Dar s'au trecut în vetre focul,
 Toți s'au culcat; în liniștire
 Răsună de departe locul.

Observări. — 1. Această bucată face parte din «Țigani» poema poetului rus Pușkin, pe care a tradus-o în românește Donici. Dintr'însa se vedește o remarcabilă simplitate de stil și o limbă curat românească.

2. A mai tradus din acelaș poet, *Căruța Poștei*, iar împreună cu Costachi Negruzzi, multe scrieri de ale lui Antioh Cantemir.

64. INFIINȚAREA FABULEI.

În palat, la împărat,
 Adevărul gol din fire,
 Fără veste au intrat.
 La a lui așa privire
 Împăratul au strigat:
 — «Cine ești? Cum îndrăsnești
 Gol aici să te ivești?»
 — «Adevărul sunt! — «Ce vrei?»
 — «Vreu să-ți spun a me părere.
 Tu nicicum nu ai durere
 Pentru pământeni tăi;
 Cei mai mari te măgulesc
 Și norodul jăfuesc,
 Legile îți sunt călcate.....»
 — «Eși afară, eși afară,
 Golule nerușinate!
 Dați-l iute jos pe scară!»
 Iată cum fu priimit
 Adevărul desgolit.....
 Adevărul mai pe urmă
 Iar au mers la împărat,
 Însă nu gol, ci 'n veșminte
 Imprumutate la minte,
 Și, cu aer de respect,
 A vorbit frumos, încet.
 Împăratul în mirare,
 I-au dat toată ascultare;
 L-au pătruns, l-au înțales
 Și îndată au ales
 Alți miniștri, altă curte,
 Au făcut prefaceri multe,
 Trebile au îndreptat
 Și-au fost binecuvântat.

(Fabule de A. Donici. Cartea II, Iași 1842, pag. 5).

65. VULPEA ȘI BURSUCUL.

— «Da' din cotro și unde,
 Alergi tu așa iute?»
 Bursucul, întâlnind pe vulpe, — au întreat.
 — «Oh, dragă cumetre, am dat peste păcat,
 Sunt iată surgunită!
 Tu știi că eu am fost în slujbă rânduită
 La o găinărie.
 Cu trebile ce-aveam, odihna mi-am lăsat,
 Și sănătatea mi-am stricat;
 Dar tot eu am căzut în groaznică urgie
 Pe niște pâri nedovedite,
 Precum că luam mite.
 Tu singur martur ești, în adevăr să spui:
 De m'ai văzut cumvâ, măcar cu vre un puiu?»
 — «Nu, dragă cumătră; dar, când ne întâlniam,
 Eu cam ades vedem:
 Că tu pe botișor
 Avei și pufușor».
 Se 'ntâmplă și la noi de vezi,
 Cum altul, având loc, așa se tânguește,
 Incât fți vine mai să-l crezi
 Că-abiă din leafă se hrănește;
 Dar astăzi butcă, mâne cai,
 De unde oare-i vin? Și când ai vre să stai,
 Să-i faci curată socoteală
 Pentru venit și cheltuială,
 N'ai zice ca bursucul: că are pufușor
 Pe botișor?»

(Idem, Cartea I, 1842 pag. 12).

66. GÂNȘTELE

Cu o prăjină mare
 Țaranul gânște de vânzare
 Mână la târg
 Și drept să zic:
 În cârdul gânștelor, spre bună îndemnare,
 Grăbind la zi de târg, bătea ades cam tare
 (Dar unde de câștig și pagubă s'atinge,
 Nu numai gânștele, și omenirea plânge)

Eu nu vinovătesc țăranul nicidecum ;
Iar gânștele altfel aceasta judecă,
Și, întâlnindu-se c'un trecător pe drum,

Așa strigă :

— «Ah ce necaz, ce osândire !

Asupra gânștelor ce crudă prigonire !

Privește, un țăran cum bate joc cu noi :

De astă noapte el ne mână de napoi !

Lui, nătărăului, nu-i trece nici prin minte,

Că are datorie a ne arătă cinste ;

Căci noi ne tragem drept din neamul cel slăvit

Ce Capitolia din Rom'au izbăvit.

Romanii multămiți au pus și sărbătoare,

Pentru așa a lor prea vrednică urmare».

— «Și voi tot cu aceasta vreți

A lumii slavă să aveți !?»

A zis acel drumet.

— «Strămoșii noștri...» — «Știu,

Dar eu la vorba me să viu,

Ce faptă vrednică voi ați făcut în lume ?

— «Nimica, însă noi...»

— «Că numai de fripture voi

Sunteți și bune !

Lăsați dar pe strămoși în pace

Cu fapta e cinstit acel care o face»....

(Idem, Cartea I 1842 pag. 10).

Observări. — Aceste fabule, împreună cu *Parnas*, *Antereul lui Arvinte*, *Măgarul*, *Carele cu oale*, *Lupul Nazir*, *Calul și Călărețul*, sunt din cele mai bune ale lui Donici. Primele sale fabule s'au publicat în 1840 și se disting — ca și cele de mai târziu — printr'un accent natural al expresiei, cum numai în Gr. Alexandrescu mai găsim, printr'un stil simplu și naiv și printr'o limbă, uneori necorectă și cu inversiuni silite, dar în genere pură și foarte aproape de graiul popular.

Vina cea mare ce i s'a adus în timpul din urmă e că mai toate fabulele sale sunt nu numai imitate, dar chiar traduse aproape vorbă cu vorbă din fabulistul rus Crilov sau din Lafontaine. Spre a vădi totuși meritul literar al fabulistului nostru, n'avem decât mai întâiu să comparăm fabula de mai sus cu originalul ce urmează în traducere :

G Â Ş T E L E

Un țăran mână cu o prăjină, pe drum către oraș, niște găște de vânzare; și, ca să vă spun drept, nu se prea purtă politicos cu cârdul lui de găște. Se vede că se grăbiă omul s'ajungă la ziua târgului, ca să câștige și el ceva; și când e vorba de câștig nu numai găștele o pățesc, dar și oamenii. De aceea nici nu bag vină țăranului.

Nu tot astfel judecau găștele, și, întâlnindu-se 'n cale cu un drumeț, se plâneră de țăran, precum urmează :

— Unde vei mei găsi găște atât de nenrocite ca noi? Iată cum se poartă cu noi țăranul, ca și când am fi niște găște de rând. Dar prostul nu 'nțelege marea cuviință ce trebuie să aibă către noi; neamul nostru ales se trage din găștele, care au scăpat Roma. Acolo, s'au făcut în cinstea lor, și sărbători.

— Dar voi pentru ce să vă cinstească? le întrebă drumețul.

— Strămoșii noștri . . .

— Știu, și am citit despre dânșii; voiu însă să știu folosul ce-ați adus voi!

— Dar strămoșii noștri au scăpat Roma.

— Așa-i, — dar voi înși-vă, ce-ați făcut?

— Noi, nimic.

— Atunci, la ce sunteți bune? Lăsați în pace pe strămoși; ei au fost cinstiți pentru faptele lor; voi însă, dragele mele, sunteți bune numai de friptură!

(După trad. E. Arbore).

Deși la prima vedere fabula lui Donici pare o traducere pur și simplu, trebuie totuși să constatăm că ea se distinge de original printr'un ton naiv umoristic, calitate literară proprie lui Donici, dar mai cu seamă prin unele modificări care arată un instinct artistic ales. Astfel este dialogul dela sfârșitul fabulei, care și prin natural, prin conciziune și vioiciune — obținute prin suprimarea unei replici de prisos și prin intervertirea alteia — este superior originalului.

Dealtminteri meritul literar al lui Donici se dovedește pe deplin alăturând de a sa, traducerea greoaie și prolixă a altui poet care, altminteri, nu eră lipsit de talent, — a basarabeanului Stamati ¹.

G Â Ş T E L E.

Un țăran la târg ducând
De dinapoi c'o prăjină
De găște un cârd;
Nu pot ști din ce pricină,
Făr' cea mai mică cruțare
Le goniă cu defăimare.

Se vede că a lui grabă eră ca să ia preț mare.
Apoi noi știm foarte bine că interes unde-avem,
Acolo nu numai găște, dar nici oameni nu cruțăm ..

Și dar pe țăran nu învinovățesc.

Găștele însă altfel aceasta 'nțelegeă,
Căci întâlnind pe drum ele un călător ce trecea,
Pe țăran așa părăsc :

«Unde s'a văzut în lume găște mai nefericite,
Și de un țăran ca acesta mai osândite,
Gonindu-ne cu prăjina ca pe niște păsări proaste

1 Constantin Stamati (1790?—1870?) scriitor basarabean, nepot al vestitului mitropolit moldovan Iacob Stamati, de origine ardelean, a scris poezii lirice cu oarecare gingășie, epice (unele foarte interesante prin suflul lor și prin elementul descriptiv), și fabule.

Și bătându-ne la coaste?
 Și nu știe el țărânul că i dator să ne cinstească :
 Căci neamul nostru se trage din cârdul acel slăvit
 Ce Roma odinioară-am mântuit?
 Ah, când ar putea el să citească
 În istorii și să vadă Romanii vechi cât serbă
 Acele găște proslăvite și câte serbări le dă !
 Atunci le-a zis călătorul : — «Au și voi să fiți serbate,
 Ca acele găște onorate?»
 — «Dar dumneata n'ai cețit ce au fost strămoșii noștri?»
 — «Mie-mi este știut
 Că Roma s'a mântuit de către strămoșii voștri ;
 Inșă vreau să știu : voi ce ați făcut»
 — «Noi, nimică : dar strămoșii n'au făcut destulă treabă ?
 — «Lăsați pe strămoși în pace, de dânșii nime nu 'ntreabă,
 Căci ei după a lor faptă și plata și au priimit ;
 Iar voi, iubitele mele, sunteți de friptură bună,
 Și puful vostru de perini, moi, trufașe, de dormit,
 Și nu vă mai lăudați cu strămoșii răpoși
 Dacă voi nimică nu însemnați».

Versificațiunea lui Donici e liberă, uneori pare neregulată. În realitate nu totdeauna e așa de neregulată: el a întrebuițat mult versul simplu iambic de 10, 11, 12 și 13 silabe, care e rar întrebuițat, dar foarte ușor pentru tractarea unor conversațiuni familiare ca cele din fabule. Cei mai mulți au citit aceste versuri crezând că trebuie să aibă cesura după silaba neîntonată și au considerat versurile ca greșite sau le-au complectat stricându-le armonia primitivă. Neregula pare și mai mare din pricina erorilor de tipar sau îndreptărilor făcute de diferiți editori.

MIHAIL KOGĂLNICEANU

Născut în 1817, învăță mai întâiu în casa părintească și într'un pensionat francez din Iași. În 1834 plecă, cu fiii Domnitorului Mihail Sturdza, la Lunéville (Franța) și apoi la Berlin, unde făcu studii serioase. Fiind încă la studii, scrisse un articol despre *Limba și literatura română* într'o revistă germană (1837) și două lucrări istorice în limba franceză : despre *Țigani* (1837) și *Istoria Valahiei, Moldaviei și a Valahilor de peste Dunăre* (1837). În 1838 se întoarse în țară, iar în 1840 întemeiă revista *Dacia literară și Arhiva Românească*. În 1843 fu numit profesor de istorie la Academia Mihăileană și deschise cursul său prin aceea cuvântare care a rămas clasică. În 1843 scoase împreună cu Ioan Ghica, V. Alecsandri și Costache Negruzzi revista *Propășirea*, care, ștergându-i-se de censură titlul, a rămas numai cu numele de *foaie științifică și literară*.

În 1845 plecă pentru doi ani în străinătate, la Paris.

Luă parte la mișcarea din 1848, năbușită de Mihail Sturdza.

După aceea se ocupă de literatură ; în 1852 apar cronicile *Moldovei* ; în 1854, *Album istorico-literar* ; în 1855, colaborează la *România literară* ; dar îndată intră cu putere în mișcarea politică, redactând *Steaua Dunării* (1855—1859).

În propaganda pentru unirea țărilor, el joacă rol de căpetenie, ca jurnalist și ca deputat în divanul ad-hoc. Prin stăruințele lui, partida

națională căpătă casarea primelor alegeri și adunarea unui nou divan trimis de o alegere nouă și partizan al unirii. Lucră apoi pentru unirea definitivă a țărilor sub Cuza.

În timpul acestui Domnitor, el ca prim ministru își legă numele de două mari acte : secularizarea averilor mănăstirești și improprietărea țăranilor.

Sub domnia principelui Carol, luă parte la toate actele principale ale vieții noastre politice ; iar momentul cel mai însemnat din această parte a activității sale este în vremea războiului din 1877—78 și în vremea Congresului din Berlin, când fu numit ministru de externe și delegat al României împreună cu Ion C. Brătianu. Amândoi se prezentară și susținură drepturile statului nostru în fața congresului.

Membru al Academiei din 1868, Kogălniceanu se ocupă cu studiul istoriei de câteori trebile țării îi dădeau răgaz și cu câteva luni înainte de a muri citi cu ocazia jubileului Academiei o interesantă lucrare despre liberarea Țiganilor, improprietărea țăranilor, și alte chestii la a căror rezolvare contribuise ca om politic. Muri în 1891

67. Hrisoverghi și poeziile sale.

La 1829, după ce învăță destul de bine limba și literatura franceză, Hrisoverghi lăsă pansionul lui Muton, și mai luă acasă câtăva vreme lecții dela Franguli, unul din cei mai buni profesori greci de pe atunci, și care se deosebiă prin un metod simplu și rațional de ceilalți dascăli. Acesta îl făcù cunoscut cu frumusețile literaturii clasice a Elinilor, și prin cetirea lui Euripidie, Sofocles și Omer desvâli în el duhul poeziei. Franguli fu cel de pe urmă profesor al lui. Hrisoverghi se apropiă acum de douăzeci de ani ; vremea îi venise ca să lase îndeletnicirile adolescentului, și să intre în luptele bărbatului.

Familia sa eră cu totul încurcată în proțesuri, dela moartea părintelui său. Intr'o așa fragedă vârstă, el fu dar silit să caute interesurile casii care-l chemă, fu silit să se lupte cum zice D. Negruți, cu cursele șicanii și cu nedreptățile oamenilor ; să bată la ușa celor mari — el care nu știă ce este lingușirea și minciuna — ca să poată dobândi dreptățile sale.

În anul 1830, se publică poronca informării oștirii naționale, sub nume de strajă pământescă. Entuziasmul carele se ațâță atunce, nu se poate astăzi descrie. Din toate părțile, din toate stările, junimea alergă la arme, pre care Moldovenii uitaseră de a le purtă de mai mult de un veac. A. Hrisoverghi eră tânăr și poet ; în formarea

miliției el vedeà o eră nouă pentru țara sa ; și ar fi fost el vrednic să cânte patria, dacă n'ar fi îmbrățoșat tot ce putea contribui la regenerația ei ? Măcar că nevoile familiei sale cerea toată vremea sa, totuși el fu unul din cei întâiu carele încinse sabia în cavaleria Moldaviei. Dar în puțin, iluziile sale se perdură ; miliția nu putea să-i dea slava ce dorià și așteptă. Tot ca Andrei Șenier¹ el se făcuse oștean, și tot ca și dânsul el se desgustă de viața monotonă a ofițerilor în vreme de pace ; pe de altă parte nevoile casii sale îl chemă numaidecât ; căci, afară de supărările judecăților, într'această vreme perduse doi frați, și el rămase acum singurul sprijin a maică-sa și a unui frate încă mic în vrâstă. Așa dar la sfârșitul anului 1832, el reintră în viața privată, urmat de părerile de rău a șefilor și a tovarășilor săi, de carii eră prețuit și iubit.

În noua sa poziție, Hrisoverghi întrebuiță cea mai mare parte a vremii sale în desbaterea nesfârșitelor proțesuri a familiei ; iar ceasurile slobode le petrecea în îndeplinirea studiilor care, cum am zis, îi eră superficiale. Inchipuirea sa cea vie cerea impresii vii ; acestea le avu în citirea romanticilor franțezi, și mai cu deosebire în Andrei Șenier¹, în a căruia viață găsià atâte asemănări cu însuși a sa viață ; scrierile acestor autori desvălră în el încă mai mult simțaciunea adâncă, ce o avea din fire, și pre care acum o arată în prieteșug și amor. Tocma în vrâsta când în vine circulează foc în loc de sânge, când tot porul răsufflă energie și putere, când tot gândul în cap este cinste și slavă, el eră silit să trăiască în nelucrare, nevăzând nici în arme, nici în vreo altă carieră slava de care era bat, sau macar chipul de-a se face folositor patriei sale. Se dedu dar cultului secsului frumos ; și așa amorul, simțiment care are atâta analogie cu poezia, îi stăpâni toate mișcărilor inimei.

Însă boala, care în sfârșit îl și scoborî fără vreme în mormânt, începuse de pe atunce a i se arată amerințetoare ; era dintâi niște colici cumplite. Doctorii îi sfătuiră mișcarea și aerul curat. Această împregiurare și o speculație ce vroia să facă cu boi, îl îndemnară, la Avgust 1833, să întreprindă o călătorie în Turcia, până

1 Chénier. Primii noștri scriitori ortografiază numele franceze românește.

la Adrianopol. Viața patriarcală a Bulgarilor, obiceiurile lor atât de deosebite de ale altor nații mai civilizate și prin urmare mai prozaice, priveliștea măreață a Balcanilor plini încă de suvenirile biruințelor rusești, toată acea natură primitivă lăasă în memoria lui întipăriri neșterse și deșteptă în el geniul poetic.

După întoarcerea sa în Moldova, publică în 1834 cea întâiu compunere a sa «Oda ruinelor cetății Neamțu». Această odă avu o înrăurire ce rare ori poezia capătă în țara noastră. Lăcuiitorii din Neamț, negândind nici la respectul ce tot omul trebuie să aibă pentru antichitățile patriei, nici la strigările ce vandalismul stârnește orșunde se află bărbați ce-și iubesc slava strămoșască, ci povățuiți numai de un mărșav interes, se siliă care din care să șteargă de pe fața pământului cetatea lui Stefan, și cu petrele scoase să ridice zidiri în târgul lor. Intre toți unul, anume Beli-bou, se deosibiă prin furia sa cea dărâmbitoare; acesta, numai din petrele trase din zidurile pe care odată se înfățișase Elena, ridică un ratoș² întreg, cel mai mare din Neamț. Hrisoverghi, auzind de această nelegiuire, exaltat de o sfântă ură asupra barbarilor ce necinstiă numele de român, într'o singură noapte, compuse frumoasa odă, în care strigă :

O fraților moldoveni, bătrâni, tineri deavalmă,
Veacurilor viitoare nu gândiți că-i să dați seamă ?
Și puteți cu sânge răce privi acea daramare ?
Nu opriți barbara faptă, nu 'nălțați toți o strigare ?

Eară voi care pacatul nu vă sumețiți a-l face,
Ci patimii vă'nchinați, cugetul poate vă tace ?
Lăcomia de voi însuși și de a voastră avere
Bucure-se, aibă parte, stăpâneasc'o în putere ;
Ear blăstămul cu a sa mână în firea toată să săpe,
A voastre nume urite ! ș. c..

Entuziasmul, ce aceste frumoase și energice versuri ațâțară, fii obștesc. Las că ocârmuirea de'ndată aspru opri barbara faptă, cum zice poetul; dar tot publicul se simți electricizat. Literatura în Moldova, pe atunce deabia începuse a reinvia, dar slabă, neînsemnată și alcătuită numai din proaste traducții, sau imitații, și mai rele încă, de originaluri străine; poezia eră mai mult în formă, în

2 han.

cuvinte decât în idei. Mitologia păraginită, afectația, și conțetele³ italienești eră de modă; la fiește care rând a compunerilor din vremea aceea nu găsește decât muze și iar muze, Apolon, Orfeos, Belona, când Mars când Aris, Aheron, Dafnis, Tirsis, și toți zeii din Olimp și Tartar. Toate acele compuneri eră ode imitate, versuri anacreontice, imne, fabule și mai ales sonete, felul de poezie favorit a Orfeilor cari ne asurzia urechile pe atunci⁴. În Țara Românească, poezia aveă mai multă nervă, și începuse a se îndreptă după gustul național; multe bucăți de o adevărată poezie se și publicară de Văcărești, Eliad, Cârlova; cele întâiu încercări ale lui Alexandrescu eșiseră de asemenea de subt tipar și vestia Românilor un mare poet. Dar, din nenorocire, scrierile lor sau nu pătrunseseră încă în Moldavia, sau eră cunoscute numai de un mic număr de cetitori; Milcovul este o stavilă destul de mare, care încă astăzi oprește sau cel puțin întârzie sloboda trecere a rodurilor duhului din o țară în alta. Publicul nostru dar nu cunoșteă decât pre autorii moldoveni, carii, din pricina mediocrității lor, lăsă pre cetitor răce, căci nu avea nimica cu ce să-l intereseze. Cu atâta mai mare fu senzația produsă de Hrisoverghi, prin ideile sale drepte și patriotice, prin versurile sale — câteodată aspre și nesupuse regulelor versificației — dar totdeauna energice, firești, uimitoare, pline de o grație deosebită în mai multe locuri, și toate scrise într'un ton simplu și lesne de înțales. . . .

După venirea I. S. Domnului Stăpânitor din Constantinopol, bucurându-se cu toți Moldovenii pentru așezarea unui guvern național, și pentru ecșistența politică închizăsluită țării prin numirea unui domn pământean, A. Hrisoverghi se hotărî a intră de nou în slujbele statului. La 16 Avgust 1834, el îmbrătoșă iarăși cariera militară, ca lieutenant și adiotant al Hatmanului; și tot în acelaș an la 24 Dechemvrie, Înălțimea Sa îl numi domnesc adiotant. În aceși de pe urmă post, el câștigă în curând încrederea Prințului, fu orânduît în mai multe însărcinări importante, și pentru bunșle sale slujbe, la 1 Ianuarie 1836 fu numit căpitan.

³ *Concetti*, fel de exprimare manierată în care autorul vreă să scoată efecte mai mult din vorbe decât din idei.

⁴ Aluzie la literatura ce făcea cu deosebire Assachi în *Albina românească*.

Dar boala care-l rodea înlăuntru nu-l lăsă să-și urmeze cariera. Sdravăna sa constituție luptasă mai multă vreme împotriva răului; însă el se grăbiă să trăiască, și de aceea nu știă ce este paza și dieta. El eră înșălat prin puterea sporitoare a duhului său; și așa nu-și cunoscù starea, decât când nu mai era chip de a oîndreptă. În luna lui Februarie 1836, la un bal măscuit dat de curtea Iașilor... el avù nenorocirea să răcească tare, și nu se păzi. A doua zi pe o vreme vicoloasă, se duse la Pribești, într'o comisie la care eră rânduit; după câteva zile se întoarse de acolo rău cu totul, și de atunce nu mai avù zi bună. Boala se complică, și doftorii singuri nu mai fură în stare de a o cunoaște; neputându-i folosi, îl sfătuiră să cautea jutor străin. La 2 Iunie 1836, el se porni cu fratesău la Viena; doctorii de acolo îl trimeseră la băile de Ișel^a. Cura aceasta asemine nu-i prii, și așa, tot în acelaș an, în Octomvrie, se întoarse în Moldova, mai slab încă decât se dusesese, și numai cu micul folos ce poate aduce un aer curat și un traiu departe de intrigile și de tulburările lumii. Puțin după sosirea sa în Iași, pică la pat, din cara nu se mai sculă decât ca să meargă la groapă. Boala se făcù mai amerințitoare decât totdeauna; puterea trupească eră perdută și, văzându-l în acea ticăloasă stare, nimene n'ar fi putut crede că aveà dinaintea sa unul din cei mai frumoși tineri din Moldova; el ajunsese a fi numai umbra sa. Mortea sa fu precedată de luni de nedormire și de dureri, în care încă își păstrasă toată agerimea duhului și toată veselìa caracterului. Din potrivă, cu cât puterile trupești îi scădeà, cu atâta facultățile intelectuale îi sporii; numai dacă aveà vreun minut de odihnă, îndată luă condeiu, sau dictă altuia; și așa slab, bolnav, la două degete de moarte, compusă câteva fragmente de poezie, ce sunt adevărate scânteii de geniu. Dar suferințele din zi în zi se înmulții, și așa în 9 Martie 1837, pe la 4 ceasuri de dimineață, își dădù sufletul fără agonie, dar cu căință că muriă tânăr, plin de viitor și că nu putusă adeveri nădejdi ce compatrioții puseseră în el. Cu câteva ceasuri înainte morții el făcuse aceste versuri:

Gata a lăsă vieața, plâng, suspin nemângâiat,
 A tristelor mele zile nădejdea s'a 'mprăștiat.
 C'o privire tânjitoare mi-e drag a mă mai uită
 La fericirile lumii ce nu le-am putut gustă.

Aşa muri deabia de 26 ani, acest tânăr favorit a muzelor, rădicat prea de vreme veacului, pre care negreşit că, viind într'o vrâstă mai coaptă, l-ar fi îmbogăţit şi strălucit cu producţiile geniului său. El erà de o talie înaltă, bine proporţionată ; figura sa smolită⁶ erà frumoasă şi bărbătească ; fizionomia sa atât de expresivă, încât dacă o vedea cineva o dată, nu o mai putea uita ; înfăţoşarea sa era slobodă şi plăcută. Insuşirile inimii nu-i erà în nimică mai jos decât ale trupului. Patria o iubiă mai mult decât viaţa ; ideile sale erà liberale şi potrivite cu veacul ; prejudecăţile nu l-au avut niciodată de partizan. Sufletul său erà îndurător şi deschis la toate întipăririle nobile ; şi pentru prietenii săi el erà de miere, cum zice un proverb românesc. Părerile noastre de rău că l-am pierdut, cu atât trebuie să fie mai mari, cu cât vedem în ce lipsă se află patria noastră de bărbaţi cu însuşirile lui.

Nu ne rămâne acum decât a arunca o mică ochire asupra acestei ediţii, ce cuprinde toate scrierile lui A. Hrisoverghi, afară de traducţia dramii *Antoni*, care, în acelaş an după moartea lui, s'au publicat la Bucureşti, în tipografia lui Eliad. Cele mai multe din bucăţile poetice ce se cuprind în această colecţie, nu sunt decât nişte eschise, nişte cercări neîndeplinite ; după opinia noastră, fragmentele sunt cele mai vrednice de însemnat ; multe din aceste sunt adevărate ţanduri de petre scumpe. Autorul singur cunoşteà greşelile şi neîndeplinirile lucrărilor sale ; pe bucăţelele de hârtie împrăştiate, pe care el le scrisese, se văd în mai multe locuri versuri supliniate, cuvinte şterse, sămne de îndoială. Negreşit că criticii vor găsi ades ideia rău înfăţoşată, noima neînţeleasă, expresiile nu prea alese, rima rău păzită. Noi singuri mărturisim că privim aceste poezii nu ca modeluri de perfecţie, ci numai ca o dovadă că tânărul aveà geniu, şi ca o probă de ce ar fi putut face, dacă nu l-ar fi răpit moartea aşà de timpuriu ; căci înainte de toate trebuie gândit că el n'au petrecut din cariera omenească, decât vrâsta patimilor. Ear acelora carii, fără a luà samă la împregiurări, s'ar sili a arătà numai greşelele lui Hrisoverghi, le vom zice tot acele cuvinte, ce şi biograful lui Andrei Şenier le adresază criticilor

6 brună.

poetului franțez, mort asemenea în floarea tinereții. «Dacă vroiți dela dânsul o corecție absolută, duceți-vă de-l cereți mormântului, care s'a închis asupra lui la vrâsta de douăzecișisese de ani. Iar până atunci nu pretindeți dela rodul timpuriu picat, înainte de a se coace, prin lovirea fulgerului, dulceața poamelor de toamnă!»

1843.

(După prefața broșurii : *Poezii a lui Hrisoverghi*, Iași 1843, pag. XVI).

Observări. — 1. In această bucată de biografie și critică literară cu avânt și intențiuni oratorice se văd, aproape desăvârșit dezvoltate, însușirile care fac din Mihail Kogălniceanu întemeietorul stilului ziaristic și oratoric în literatura noastră. Vervă și strălucire, bogăție și luciditate, logică și știință, întrebuintate, nu atât spre a ne înfățișa și caracteriza în mod veridic viața unui scriitor și valoarea scrierilor lui, cât pentru a susține o teză. Autorul vrea să ne convingă cu orice preț că Hrisoverghi e un tânăr genial și simpativ, cu toate că din unele fapte, ce am surprimat (erotismul excesiv), cum și din absoluta mediocritate a versurilor sale, rezultă tocmai contrariul.

2. Deși a redactat mai multe reviste literare (*Dacia literară*, *Propășirea*), el e literat numai întâmplător ; prin esență este orator, om practic și politic, deopotrivă de departe de adevărul rece al prozatorului, ca și de imaginația caldă a poetului.

In *Dacia Literară* cât și mai târziu în *Propășirea*, el vrea să întemeieze o direcțiune literară bazată pe aceste principii : a) Incurajarea numai a literaturii originale românești, și disprețuirea orărei traduceri, dacă nu este în legătură cu viața și poporul românesc. b) Unirea într'un mănuchiș a tuturor scriitorilor români de pretutindeni și evitarea orărei conflict între dânsii. Aceste principii își aveau rădăcina într'un mare entuziasm — deși nu orb — pentru trecutul și prezentul poporului român, pentru datinele, obiceiurile lui, pentru limba și literatura lui. Eră tot direcțiunea lui Heliade, dar influențată de un spirit mai larg, mai cult, mai energic în tendințele sale, și în acelaș timp mai bogat, pentru că, paralel cu literatura, Kogălniceanu cultivă și istoria.

Această direcțiune, ca și a lui Heliade, eră menită să aibă mai mult o influență cultural-politică (răspândirea spiritului liberal și național) decât literară propriu zisă. De altminteri, talentul propriu al lui Kogălniceanu eră nepotrivit cu o acțiune literară mai intensivă. Criticele sale sunt aproape numai de laude, ceea ce se

potrivește cu o acțiune politică (căci numai astfel ar fi putut atrage cât mai mulți în direcția ideilor sale); dar nu se potrivește cu o acțiune literară în care cineva mai mult trebuie să critice decât să laude. Intr'aceasta chiar Heliade, deși pățimaș, îi eră superior. Pe de altă parte, scrierile sale istorice nu sunt studii serioase ci mai mult articole de popularizare, fără valoare deosebită. Incercările de descrieri humoristice în genul lui Alecsandri nu-i izbutesc, iar cele de novelă istorică, în genul lui Negruzzi (*Trei zile din istoria Moldovei*) sunt lipsite de fantazie, narațiunea este neconținut împiedecată de revolte oratorice și de digresiuni istorice, iar observația psihologică redusă aproape numai la apucăturile romantismului de melodramă. Așa fiind, acțiunea literară propriu zisă rămâne mai mult în sarcina scriitorilor mai mult literați decât oameni politici, care mergeau alături cu el: Costache Negruzzi și Vasile Alecsandri, și mai cu seamă aceluși din urmă care are curagiul nu numai să laude ci și să critice. Aceasta se adeverește prin faptul că pe la 1855 *România Literară*, organul la care colaborează însuși Kogălniceanu, nu mai e condus de dânsul, ci de Alecsandri, care reduce însă direcția literară aproape numai la ridiculizarea latiniștilor, prin notițe mărunte, fără vreun principiu propriu diriguitor.

68. Din «Cuvânt pentru deschiderea cursului de Istoria Națională la Academia Mihăileană»

(Rostit în 24 Noembrie 1843).

Dacă istoria, în deobștie, adică a neamului omenesc, este așa de interesantă în rezultatele sale, cu cât mai mult trebuie să ne fie istoria patriei, a locului unde am văzut ziua? Omul totdeauna înainte de neam și-a iubit familia, înainte de lume și-a iubit neamul și partea de pământ, fie mare, fie mică, în care părinții săi au trăit și s'au îngropat, în care el s'a născut, a petrecut dulcii ani ai copilăriei ce nu se mai întorc, a simțit cea întâi bucurie și cea întâi durere de bărbat. Acest simțământ sfânt, nu cunosc încă niciun neam, nicio seminție cât de brută, cât de sălbatecă, care să nu-l aibă. M'aș întinde prea departe de subiectul meu, dacă m'aș pune a vă arăta pilde despre aceasta: ele sunt nenumărate.

Ce interes mare trebuie să aibă istoria națională pentru noi, îmi place a crede că și d-voastră o înțelegeți ca și mine. Ea ne arată întâmplările, faptele strămoșilor

noștri, care prin moștenire sunt și a noastre. Inima mi se bate, când aud rostind numele lui Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare, lui Mihaiu Viteazul¹; dar,² domnilor mei! Și nu mă rușinez a vă zice că acești bărbați pentru mine sunt mai mult decât Alexandru cel Mare, decât Anibal, decât Cesar; aceștia sunt eroii lumii, în loc că cei dintâi sunt eroii patriei mele. Pentru mine băătălia dela Răsboeni are mai mare interes decât lupta dela Termopile, și isbânzile dela Racova și dela Călugăreni îmi par mai strălucite decât acelea dela Maraton și Salamina, pentru că sunt câștigate de către Români! Chiar locurile patriei mele îmi par mai plăcute, mai frumoase decât locurile cele mai clasice. Suceava și Târgoviștea sunt pentru mine mai mult decât Sparta și Atena! Baia, un sat ca toate satele pentru străin, pentru Români are mai mult preț decât Corintul, pentru că în Baia, avanul Rigă al Ungariei, Mateiu Corvinul, viteazul vitejilor, Craiul Crailor, cum îi zicea Sixt IV, rănit de sabia moldovană, fu pus în fugă și uită drumul patriei noastre!

Trebuința istoriei patriei ne este neapărată chiar pentru ocrotirea driturilor noastre împotriva națiilor străine. Neavând istorie, fieștecare popor dușman ne-ar putea zice cuvintele d-lui Aaron³ «Inceputul ce ai este necunoscut, numele ce porți nu este al tău, nici pământul pe care locuești! Soarta ta așa a fost, ca să fii tot după cum ești: leapădă-te de începutul tău, schimbă-ți numele sau primește pe acesta ce ți-l dau eu, ridică-te și du-te din pământul pe care locuești, căci nu este al tău și nu te mai munci în zadar, căci tu nu poți fi mai bine de cum ești». Și, în adevăr, toate aceste cuvinte ni s'au zis de către străini; începutul nostru ni s'a tăgăduit, numele ni s'a prefăcut, pământul ni s'a sfâșiat, driturile ni s'au călcat în picioare, numai pentru că n'am avut pe ce să ne întemeem și să ne apărăm dreptățile.

Domnilor, când aș fi așa de norocit să desvoltez mai mult în inima d-voastră interesul pentru istoria patriei, m'aș făli că am sporit în d-voastră și iubirea către patrie

1 Forma din textul original este «Veteazul».

2 da.

3 Florian Aaron (1805—1887), unul dintre istoricii noștri cei mai însemnați. A scris o istorie universală sub titlul de: *Istoria lumii și o Istorie a Principatului Țării Românești*.

și că, prin urmare, am contribuit la păstrarea naționalității; căci, ce poate mai mult să ne-o păstreze, decât această istorie, care ne arată ce am fost, de unde am venit, ce suntem, și, ca regula de trei, ne descoperă și numărul necunoscut: ce avem să fim!

O asemenea carte ar trebui să fie pentru noi aceea ce Iliada eră pentru Greci. Și să mă credeți, domnilor, că și istoria noastră are întâmplări, are portreturi, care nicidecum n'ar rămâneă mai jos decât eroii celor vechi, dacă acestora li s'ar scoate aureola poetică, cu care pana geniului i-a înfrumusețat. Totul este că veacurile eroice și mitologice au trecut de mult, că astăzi poezia nu se găsește nici măcar în versurile poezilor și că numai un Omer a fost în lume.

Negreșit că istoria Spartei, a Atenei, a Romei are mai mult interes decât a noastră pentru tot străinul: dintâi, pentru că Grecii și Romanii sunt popoarele care până acum rezumă civilizația și lumea veche; al doilea, pentru că înrâurirea lor încă până astăzi se păstrează asupra noastră prin pravile religioase și civile, prin științe, prin arte, prin pământul ce l-am moștenit dela dânsii, și, în sfârșit, pentru că toată instrucția clasică a junimii încă astăzi se reazimă pe istoria Grecilor și Romanilor; și mai ales pentru că faptele acestor popoare s'au scris de niște bărbați ca Tucidid, ca Tacit, ca Tit Livie. Sub aceste priviri, eu singur mărturisesc interesul universal a istoriei grece și romane; dar în ce se atinge de curajul individual, de îndrăsneala faptelor, de statornicia apărării, de mărinimia și bărbăția Voevozilor noștri, carii, deși pe un teatru strâmt și cu mici mijloace, au savârșit lucruri uriașe, în toate aceste, domnilor mei, nu mă tem de a zice că istoria noastră ar fi mai jos decât istoria a ori și cărui popor vechiu sau nou. Lupta națională a Românilor, cari, mai trei veacuri, au apărat cu sabia Creștinătatea în potrița tuturor puterilor Islamismului; dominația lui Alexandru cel Bun și a lui Mircea cel Bătrân, a căror nume răsuna de la Marea Baltică până la porțile Bizanției; strălucitele fapte ale unui Ștefan cel Mare; blânda figură a lui Neagu V. V., carele ca Ludovic XII al Franței, lăsă sfătuirii fiului său cum să domnească; abdicarea lui Petru Schiopul, care preferă să se scoboare de pe tronul Moldaviei decât să plătească bir Turcilor; chipul mareș și întocmai ca al lui Ahil, al lui Mihail

Viteazul, singurul voevod ce ajunsese a uni părțile Daciei vechi și a se putea intitula: «Mihail cu mila lui Dumnezeu, Domnul Valahiei, Moldaviei și Transilvaniei»; inima de erou și geniul bărbătesc a Doamnelor Elena și Florica; patriotismul preutului Farcaș și înalta înțelepciune a lui Miron Costin, carele cu aceeași mână purtă sabia spre apărarea patriei și condeii spre scrierea analelor naționale; rivalitatea numai spre bine a Domnilor Mateiu și Vasile; marile planuri sprijinite de mari talenți a lui Șerban Cantacuzino, pentru care tronul Valahiei se părea prea mic și râvniă tronul Bizanției; apărarea a nouăsprezece plăeși în cetatea Neamțului împotriva armiei întregi a lui Sobiețki, mântuitorul Vienei; toate aceste figuri, toate aceste fapte ar merita mirarea chiar a străinilor, când istoria noastră ar fi mai bine cunoscută. Voiți, însă, un interes de roman, varietate de întâmplări episoduri patetice, tragedii care să vă scoată lacrimi din ochi, grozăvii care să vă ridice părul pe cap? apoi nu voi avea trebuință decât să vă povestesc cruzimile și viața aventurieră a lui Viad Tepeș, moartea vrednică de un principe a lui Despot Eraclidul, domnia lui Alexandru Lăpușeanu, intrarea Cazacilor Hmelnițki în Moldavia, care singură este o poemă întregă, năvălirile Tătarilor, tăerea lui Brâncoveanu și a familiei sale, una din cele mai triste priveliști ce istoria universală poate înfățișa, catastrofa lui Grigorie Ghica, în care se întâlnește tot neprevăzutul dramei, și câte alte scene grozave și uimitoare, câte alte întâmplări de cel mai mare interes chiar pentru indiferenți!...

(«Propășirea», pag. 291 -- 296).

Observații. — 1. Această bucată, care face parte din clasicul — deși inspirat în unele părți din rusul Karamzin — discurs de deschidere a cursului de istorie națională dela Academia Mihaileană, ținut de Kogălniceanu în Noemvrie 1843, ne arată însușirile literare proprii ale aceluia care avea mai târziu să illustreze tri-buna română prin capod'opera sa: *Discursul în chestiunea ru-rală* (1862). Spirit vast și îmbogățit de întreaga cultură a timpului său, însuflețit de o viguroasă iubire de patrie și neam (cu deosebire de popor), Kogălniceanu ne apare acel ca primul mare orator modern al nostru. Limba clară, vie și sigură, accentul cald și energie, tonul susținut, avântul larg, stilul mlădios și bogat sunt calitățile

literare ce pentru întâiași dată se întrupează într'un discurs în limba română, care până atunci eră obișnuită în acest fel de scrieri, cu fraza trăgănată arhaică și cu tonul smerit și sentimental-bisericesc.

2. Kogălniceanu este unul dintre cei d'întâi istorici ai noștri, nu atât prin studiile proprii istorice, cât prin îndrumarea sănătoasă ce a căutat să dea istoriografiei române. Astfel el, odată cu *Dacia literară*, mai conduce și publicația *Arhiva românească*, unde publică documente istorice, iar după aceea colaționează letopisețele cronicarilor Moldoveni, și în a doua ediție și munteni — și le publică într'un singur corp *Letopisețile Moldovei*.

69. Jurnalismul românesc

.....
Somă totală. Noi am avut și avem încă publiciști. Eliad, Murgu, Maiorescu, C. Roset, Brăteanu, Bălcescu, frații Hurmuzăchești și alții... au onorat jurnalismul românesc. Dar până acum n'avem un singur jurnal care să răspundă la trebuințele nației, și, cu toate acestea în fața epoei serioase de astăzi, în mijlocul gravelor împrejurări ce se adună, înaintea presei străine care zilnic se ocupă de Români, însă mai totdeauna într'un chip ignorant sau ostil, cea mai mare nevoie pentru noi este de a avea un jurnal serios, neatârnat, supus numai legilor adevărului, care zilnic să *proclame* și să *apere driturile Prințipatelor* recunoscute astăzi în *princip* de Europa întregă; care dând ocârmuirii un sprijin credincios și neinteresat, să-i desvălească abuzurile ce se fac fără știința sa și spre paguba țării; care să-și puie de singur scop a stăruințelor sale de a formă nu numai educația noastră politică, dar încă de a ne cultivă natura morală, întemeind nobilele credințe, dezvoltând în inimile noastre sentimentul *frumosului* și a *onestului*; și fiind în toate apărătorul și sprijinitorul bunelor moravuri. Rezultatul muncii unui asemenea jurnal ar fi că ar lumina clase întregi care astăzi n'au nicio instrucție și care nici ar avea unde s'o găsească aiure; ar fi că atunci am găsi mai mult de cât astăzi idei sănătoase și impresii mântuitoare într'un popor pentru a căruia vieată spirituală s'a făcut până acum atât de puțin. Binele ce un asemenea jurnal ar produce, ar fi peste măsură. Negreșit că greutatea de

a realizà un asemenea program sunt mari și mai ales la noi unde libertatea tiparului este încă atât de mărginită; dar totuși nu socot că ar fi peste putință de biruit. Trebuie numai ca bărbatul¹ ce s'ar hotări să iee asupra-și o asemenea importantă însărcinare și răspundere, totodată să ție seamă de împrejurările locale, de piedicele care sunt în poziția de față și mai ales de nepregătirea norodului pentru a primi, deodată și în mari doze, hrana *vecinului adevăr*. Spre a ajunge la aceasta, jurnalismul trebuie să se iee după pilda lui Franclin carele au practicat, cu atâta iscusință, arta de a popularizà, adevăritele folositoare și de a înfățișà sfaturile moralei practice sub forme atrăgătoare și ușoare de înțeles pentru numărul cel mare al cetitorilor, transformând în mică monedă, pentru trebuința mulțimei întregi, isprăvile ce învățatul sau gânditorul descopere în fundul cabinetului său.

(«*România literară*», 1855., p. 78).

Observație. — Acest fragment, care e sfârșitul unui articol prin care Kogălniceanu caracterizează organele de publicitate ce apăruseră sau mai apăreau în țările române, dovedește marele lui talent de ziarist politic ajuns în deplină desvoltare (1855). Luciditatea cu care urmărește ideea și cum o desvoltă, lungimea și totuși limpezimea și cursivitatea vioaie și abundantă a frazei și a cugetării, într'o limbă în care neologismul trăește cu adevărat, iar arhaismul abia se mai simte, sunt însușiri pe care însuși Kogălniceanu nu le avusese în acest grad până acum. Cu acest stil, și ajutat de logica strânsă a oratorului ce vede clar țelul, el devine un admirabil polemist, precum se vede bunioară în răspunsul «D-lui *Iacob Mușeșanu*» și în numeroasele sale articole politice.

ALECU DONICI-RUSSU (RUSSO)

S'a născut, probabil, în Basarabia, într'un sat de pe țărmul Bâcului, pe la 1817. Trece împreună cu părinții săi pe la 1828 în Moldova, studiază în Elveția, petrece câtvă timp la țară, pentru a cărei viață are o nemărginită dragoste. E câtvă timp magistrat la Piatra. Exilat o dată

1 Kogălniceanu se gândia la el însuși, căci îndată după aceea scoate *Steaua Dunării*, în care duce lupta politică ce se sfârșește cu Unirea Principatelor.

din pricina ideilor sale liberale de Mihail Sturdza Vodă la mănăstirea Soveja (1846), el ia parte la încercarea de revoluție din 1848 și e nevoit să părăsească Țara. În 3 Maiu 1848 avu prilejul să fie de față la memorabila adunare revoluționară de pe câmpul Blajului, iar la întoarcere din țările Apusului, avu neplăcerea de a cunoaște închisorile ungurești. Reîntors în Moldova, el se ocupă cu advocatură. Prieten de aproape cu Alecsandri și Bălcescu și însuflețit de același liberalism și naționalism ca și dășii, el se arată din vreme un iubitor conștient și entuziast — mai entuziast și mai conștient decât toți — de limba și literatura românească poporană și de întreaga viață istorică, dar mai cu seamă tradițională, a poporului român. Deși scriind din vreme, însă în franțuzește (de pe la 1840), el nu ia parte în mod activ la mișcarea literară decât pe la 1855, când publică în «România literară» condusă de Alecsandri, *Cugetările, Amintirile și Cântarea României*, și duce, și anume în *Cugetările* sale, și în mod clar, temeinic și cu inimă, lupta în contra curentului latinist, pe care Alecsandri căută numai să-l ia în bătaie de joc. De o constituție slabă, el moare în 1859.

70. Cântarea României¹.

I.

Domnul, Dumnezeuul părinților noștri, înduratu-s'a de lacrămile tale², țara mea? Nu ești îndestul de smerită, îndestul de chinuită, îndestul de sfâșiată? Văduvă de vitejii tăi³, tu plângi⁴ cu părul smuls și despletit pe mormintele lor precum femeile se jelesc pe mormântul⁵ mut al soților lor.

II.

Neamurile auziră țipătul chinuirii tale, pământul se mișcă. Dumnezeu numai să nu-l fi auzit? Răsbunătorul prevestit nu s'a născut oare?

1 Acesta e textul primei traduceri (A), aceea a lui Bălcescu, publicată în broșura «România viitoare» (Paris, 1850, pag. 23).

2 În al doilea text (B), îndreptat, sau mai bine alterat, de însăși Russo și publicat în «România literară», (1855, pag...) autorul adaugă aci cu puțin gust vorbele: «norod nemângâiat, înduratu-s'au de durerea plămânilor tale», pe care Bălcescu probabil le suprimase.

3 În textul B: «de ficiorii cei viteji».

4 Textul B adaugă «fără încetare».

5 În textul B avem: «precum plâng și jelesc femeile *displetite* pe săcriul».

III.

Care e mai mândră decât tine între toate țările semănate de Domnul pe pământ? Care alta se împodobește în zile de sărbătoare⁶ cu flori mai frumoase, cu grâne mai bogate?

IV.

Verzi sunt dealurile tale, frumoase sunt⁷ pădurile și dumbrăvile spânzurate pe coastele tale⁸, limpede și dulce⁹ e cerul tău; munții tăi se înalță trufași în văzduh; râurile ca un brâu pestrițat¹⁰ ocolesc câmpurile; nopțile tale încântă auzul¹¹... Pentru ce zâmbetul tău este așa de trist,¹² mândra mea țară?

V.

Multe și frumoase turme pasc văile; soarele milostiv înrodește brazda: mâna Domnului te-a împodobit ca pe-o mireasă; livezile tale cele 'ntinse sunt smălțuite cu flori felurite și belșugarea varsă avuțiile sale peste câmpii... O, bogata mea țară, pentru ce gemi?¹³

6 În textul B: «vară».

7 Acest cuvânt lipsește în textul B.

8 Textul B: «de coastele dealurilor» repetându-se astfel încă o dată și de prisos cuvântul «dealuri».

9 Idem are «senin» în loc de «dulce», ca și când «limpede» n'ar fi însemnând acelaș lucru.

10 Idem are «ca brăe pestrițe», expresie mai explicită, dar mai puțin poetică.

11 În textul B se adaugă: «ziua farmecă văzutul». Această din urmă vorbă e disgrațioasă, iar imaginea zilei, după «noaptea care încântă auzul» slăbește impresia deși satisface simetria.

12 Text B: «amar». Mândrețea e mai potrivită cu tristețea decât cu amărăciunea.

13 Acest frumos verset devine în textul B: «Pe câmpiile Tenechiei răsărit-au florile? Nu au răsărit florile, sunt turmele multe și frumoase ce pasc văile tale: soarele înrodește brazda: mâna Domnului te au bucurat cu bunuri felurite, cu pomete și cu flori, cu avuție și cu frumusețe. Pentru ce gemi și țipi țară bogată?» Lipsa de armonie a frazei, repetițiile inutile și cruditatea și nepotrivirea unor termeni, ce nu se găsesc nicăiri în traducerea lui Bălcescu arată superioritatea literară a acestuia. Bălcescu avea un rar simț al formei și armoniei, care lipsește aproape cu totul lui Russo.

VI.

Dunărea bătrână biruită de părinții tăi, îți spală poalele¹⁴ și îți aduce avuții din ținuturile de unde soarele răsare și de unde soarele apune; vulturul din văzduh cată la tine, ca la pământul tău de naștere; râurile cele frumoase și spumegoase, pâraele cele repezi și sălbatice cântă neîncetat slava¹⁵ ta... O țară falnică¹⁶ pentru ce fața ți-e îmbrobodită?

VII.

Nu ești frumoasă? nu ești bogată?¹⁷ N'ai copii¹⁸ mulți la număr¹⁹ care te iubesc? N'ai cartea de vitejie a trecutului și viitorul înaintea ta?.. Pentru ce curg lacrămile tale?..

.....

LI²⁰.

Deșteaptă-te patria mea!²¹ Biruie-ți²² durerea... E vreme ca să eși din amorțire, seminție a Domnilor lumii! Aștepți oare spre a învia²³, ca strămoșii tăi să se scoale din mormânt?²⁴ Intr'adevăr, într'adevăr²⁵, ei s'au sculat și tu nu i-ai văzut... ei au grăit și tu nu i-ai auzit... Cinge-ți coapsa ta, cată și ascultă!... ziua dreptății se apropie... toate popoarele se mișcă...²⁶ căci fur-

14 Text B: «îți săruta poala».

15 Idem: «lauda».

16 In text B se adaugă: «ca niciuna».

17 Text B: «Nu este frumoasă; nu este înavușită», raportându-se la «fața» Țării, iar nu la Țara însăși. E mai puțin poetic și mai puțin armonios.

18 Idem: «ficiori».

19 Aceste două cuvinte lipsesc din text B.

20 In textul B, în loc de 51, acest verset este numerotat 55. Bălcescu în traducerea sa a suprimat câteva verseturi prozaice sau confuze.

21 Text B: «pământ român!»

22 Idem: «biruște-ți».

23 Idem: «spre a învia».

24 Idem: «ca strămoșii să se scoale din morminte».

25 In text B nu există această repetiție care accentuează stilul biblic.

26 Text B: «s'au mișcat». E mai frumos și mai variat textul A: «popoarele se mișcă... furtuna a început», decât «popoarele s'au mișcat, furtuna a început».

tuna mântuirii a început... Vedeți²⁷ că cu cât mai mult îți pleci capul cu atât cei spurcați²⁸ își bat joc²⁹ de tine și sug sângele tău... Din dreapta și din stânga³⁰ piticii și urieșii râvnesc la tine, orcât de slabă și sdrumicată ești.

LII.

Sfârșitul ispitelor se apropie...³¹ căci vremea trece iute... și semne s'au arătat pe cer... și blestemul a covârșit măsura... Oamenii sânghiurilor ți-au mistuit ră-runchii³². Ei înălțară trufia lor pe tâlhărie... avuția lor, pe foametea ta... boeria³³ lor, pe sdrențele tale... puterea și strălucirea lor pe sângele ce tu vărsași într'o sută de hătălii, unde părinții lor nu erau!..³⁴. Ține minte numele lor, o țara mea, și numele străinului ce te împilează, ca să le afurisești...³⁵.

LIII.

Aurică copilă³⁶, cântă-mi frunza verde, cântă-mi floarea câmpului, cântă-mi floarea muntelui, cântă-mi nădejdea... Nădejdea e glasul Domnului! Popoarele³⁷ trebuie să se ispășească³⁸ și să se curețe de păcatele lor, căci³⁹ prin ispitele suferinței numai se curăță popoarele....

27 Idem : «Vezi».

28 Idem : «cu atâta cei nelegiuți». Energia expresiei lui Bălcescu e mai potrivită cu indignarea ce respiră întreaga frază.

29 Idem : «gioc».

30 Idem : «Din a dreaptă și din a stângă». Acest arhaism e mai potrivit cu textul.

31 Idem : «s'au apropiat».

32 Idem : «ț'au mistuit inima și plămâtele», expresie mult mai puțin literară decât aceea a lui Bălcescu.

33 Idem : «mărirea». Cuvântul «boerie» e mai depărtat prin înțeles de cuvântul «putere», care vine îndată, decât cuvântul «mărirea» pe care-l înlocuiește și e mai în contrast cu «sdrențele» decât acesta. El introduce dar mai multă varietate în text, și deci e mai frumos, deși luat *singur* e mai puțin ales decât cuvântul «mărire».

34 Idem : «nu se aflară».

35 Idem : «Ține minte numele lor, o țară a grelelor dureri, și numele streinului». Aceiași observație ca la 28.

36 Idem : «Aurică copilă». Două diminutive una după alta fac rău efect.

37 Idem : «norodul».

38 Idem : «să se ispășească».

39 Idem : «și».

LIV.

Să nu ne întristăm de vremea trecută când bătrânii ne povestesc bătăliile cele uriașe și ne arată dărâmurile vreunei cetăți, când ne zugrăvesc lupta, sgomotul, sângele și câmpia morții, ciurma și văpaia focului, foamea și războiul, și, în câmpiile pârjolite, cetele tătarești târind în fuga mare, legați de coadele cailor lor, pe femei, copii și bătrâni!... Eră atunci vremea luptei... eră vieață, bărbăție și putere, vitejie și jertfire către patrie... Cei ce făceau acele fapte mari aveau o patrie... și erau umărul drept al Țării, și țara noastră eră zidul cel tare al credinței! ⁴⁰...

LV.

Orașele s'au întemeiat din nou, dărâmurile turnurilor și ale palaturilor ⁴¹ de care șanțurile erau pline ⁴² nu se mai văd... și alte palaturi și ⁴³ turnuri s'au înălțat în locul lor... Copiii robiți întorsu-s'au din Țara-Tătărăscă ⁴⁴... Dar oamenii sângiurilor nu-ți deteră înapoi libertatea ⁴⁵, pământ al durerilor ⁴⁶... și copiilor tăi le-a rămas numai ⁴⁷ robia!... Pe câmpurile de bătaie, văd ⁴⁸ oameni cu brațele goale, cu piepturile desvelite, care

⁴⁰ Versetul din textul B sună astfel : «Să nu ne scârbim de vremea trecută, când bătrânii ne povestesc bătăliile cele uriașe și ne arată dărâmurile cetăților ; când ne spune lupta, sgomotul, sângele vărsat și câmpiile acoperite de morți, ciurma și văpaia focului, foamea și războiul, și pe câmpiile pârjolite cetele tătarești, târind în fuga mare, legați de cozile cailor, pe femei, copii și bătrâni ! Eră acea vreme a luptei... eră viața, bărbăție și putere, vitejie și jertfe... cei ce făceau faptele mari aveau o moșie... și erau umărul drept al moșiei și rădiceau stâlpi de biruință și țara eră o țară de fală și zidul cel tare a credinței».

⁴¹ Text B : «curților».

⁴² În textul B lipsește această atributivă.

⁴³ Text B adaogă «alte».

⁴⁴ Din textul B lipsește «din Țara Tătărăscă».

⁴⁵ În amândouă textele cuvântul libertate e dat cu cuvântul arhaic căzut în desuetudine : «slobozenie». Înlocuirea acestui cuvânt cu «libertate» a făcut o Odobescu. În textul B aci se află însă alt cuvânt : «volnicia» (puterea de a se cârmui singur).

⁴⁶ Text B : «al grelelor dureri».

⁴⁷ Acest cuvânt lipsește în textul B.

⁴⁸ Text B : «Pe câmpul de bătaie se văd». Construcția e mult mai izbitoare în Bălcescu.

se prăvălesc⁴⁹ peste ascuțișul⁵⁰ paloșelor... și, în locul orcărui om ce cade, în locul orcărui pept ce se despică, alt pept și alt om se pune îndată⁵¹... carnea ascute⁵² ferul... bătrânii robiți cântă... femeile blestemă pe cei mișei... Și 'n orașele tale cele nouă, țara mea, se află numai oameni fără inimă; în palaturile tale nu se mai aude de vitejie⁵³... ci de lăcomie și nedreptate!... Pe câmpiile tale și pe drumuri trec niște fețe serbede și veștede, fluerând doina duioasă⁵⁴.

LVI.

Viscolul pustiirii a suflat pe acest pământ... sângele părinților în vinele strâmte ale strănepoșilor a secat.

LVII.

Viforoase erau vremile cele vechi... dar oamenii se nășteau tari;... pământul era acoperit de dărâmături și de trupuri moarte... dar din acele câmpii ce fumegau de pârjol și de măcel, se înălțau strigări de biruință și de libertate! Ticăloșie și moarte⁵⁵ sunt și acum... dar unde e libertatea și biruința?⁵⁶... Ce ar fi ajuns Patria⁵⁷ astăzi, dacă strămoșii noștri ar fi dormitat și ei!...

LVIII.

Deșteaptă-te, patria mea! birue-ți durerea... E vreme ca să eși din amorțire, seminție a Domnitorilor lumii! Aștepți oare, spre a învia, ca strămoșii tăi să se scoale din mormânt? Intr'adevăr, într'adevăr ei s'au sculat și tu nu i-ai văzut; ei au grăit și tu nu i-ai auzit... Cinge-ți

49 Idem: «asvârlindu-se».

50 Idem: «ascuțitul».

51 Idem: «în rând».

52 Idem: «tocește».

53 Idem: «Dar în orașele cele nouă a tale, o țeară română, nu se mai aude de vitejie»...

54 Idem: «doine dureroase». E mult mai poetic în Bălcescu.

55 Idem: «Ticăloșia și moartea». E mai în spiritul limbii formele lui Bălcescu.

56 Textul B adaogă: «și strigările ce se înalță sunt numai a durerii», care strică efectul.

57 Text B: «pământul acesta».

coapsa și ascultă! Ziua dreptății se apropie... toate popoarele se mișcă... căci furtuna mântuirii a început! ⁵⁸...

LIX.

Nu ți s'a zis oare prin gura unei slugi a Domnului ⁵⁹
«Dumezeul părinților voștri se va îndură de lacrămile
«slugilor sale și va scula pe unul dintre voi, care va
«așeză pe urmașii voștri iarăși în volnicia și puterea lor
«de mai înainte...?»

LX.

Deci timpul sosit-a!..., Semne s'au ivit pe cer..., pă-
mântul s'a cletinat de bucurie... un blestem groaznic
s'a auzit despre Apus și toate popoarele s'au deșteptat!...

LXI.

Cinge-ți coapsa, o țara mea ⁶⁰... și-ți întărește inima...
Mieazănoapte și Mieazăzi, Apusul și Răsăritul ⁶¹ s'au luat
la luptă... urlă vijelia ⁶²... Duhul Domnului trece pe pă-
mânt!

(Bălcescu, Istoria Rom. sub Mihaiu V. urmată de alte scrieri. Buc.
1887, pg. 581 ș. n.).

Observări. — *Cântarea României* din care se reproduce
mai sus începutul și sfârșitul este o scriere compusă în franțu-
zește de către Russo la Paris, pe la 1850, cu scop de a exaltă na-
ționalismul și dragostea de libertate a tinerilor români din capitala
Franței. Spre a-și ajunge mai bine această țintă, el se învoește cu
Alecsandri și Bălcescu, ca acesta s'o traducă în românește și s'o
publice în «România viitoare», ca fiind scrisă de un călugăr pe la
1830. Cinci ani mai târziu, Russo ia pe dea'ntregul traducerea lui
Bălcescu, îi preface limba provincializând-o, o mai modifică pe ici
colea, rău și fără gust, și o publică sub propriile-i inițiale în
«România literară» (1855).

⁵⁸ E versetul de mai sus LI, cu aceleași schimbări în textul B,
care însă menține cuvântul «cată» și de astădată are și repetiția biblică
a cuvântului «într'adevăr».

⁵⁹ Text B: «gura mucenicilor tăi».

⁶⁰ Idem: «țară română».

⁶¹ Idem adaogă încărcând fraza de prisos «lumina și întunerecul
cugetul desbrăcător și dreptatea».

⁶² Idem adaogă: «de pe urmă».

Insuflețită de o mare iubire de popor, și de un dor de libertate patriarhală, compusă într'un stil biblic, mult mai înălțat, mai plastic și mai fraged decât acela al lui Lamennais, din *Paroles d'un croyant*, dar cu o compoziție mai puțin consistentă, *Cântarea României* este o scriere retorică, cu caracter liric descriptiv, în care autorul, schițând în tablouri pline de mișcare dar vagi, și în ordine cronologică, deosebitele momente ale vieții poporului român, — chiamă la deșteptare și la viață țara-i frumoasă și bogată dar «tristă și îmbrobodită», și o îndeamnă să spere în apropiata zi a libertății mântuitoare.

Deși această operă a atras timp de mai multe decenii admirația neconținută a tuturor, ea nu este în adevăr frumoasă decât prin câteva pasagii în care se descrie mândrețea țării noastre, prin unitatea de ton, în care se amestecă plânsul doinei cu măreția biblică, și prin admirabila limbă a lui Bălcescu în care e îmbrăcată. Defectul ei principal e în concepție, care e fără relief și fără variație. Din această pricină, pentru cel ce nu cunoaște fazele principale ale dezvoltării noastre istorice, ea n'are interes; iar pentru cine le cunoaște, interesul ce i-ar produce se micșorează în mod simțitor, căci deosebitele momente ne fiind precis și adânc caracterizate, — cu greu le poți raportă la realitatea istorică ce poetizează.

71. Cugetări

III.

Intr'un ținut a Ardealului se ivi la 1848 o zi frumoasă pe un câmp întins unde patruzeci mii de Români sta să asculte sub aripile unui steag în trei colori, cuvântul *Inteligenței* ardelene. Moldoveni și Munteni, *pribeji* a tulburărilor din Țări, priviă cu bătaie de inimă adunarea, oștită grămadă către grămadă, după satele și ținuturile de unde veniseră oamenii: Un popor întreg de acelaș port și de aceeași limbă ca și a poporului nostru, sta măreț în lumina soarelui, și *pintre* sucmane *se videă* amestecate multe surtuțe; aceste surtuțe acoperiă *pepturile tineritului* de frunte eșit din Blajiu și din școalele Ardealului, tinerit cu mare curagiu și mare iubire de neamul românesc. Multă mirare însuflă pribejilor spectacolul frăției curate între surtuțe și sucmane; frăție nu numai de sânge dar frăție în traiu și în obiceiuri, și în toate relațiile. Societatea în Principate, ca toată societățile vechi, este întemeiată pe nepotriviri; pe interesuri

ce se prigonesc, și pe ierarhii; Ardelenii, tolerați numai pe pământul ce-l ocupă până la 1848, și privind cu duioșie de peste munți la Tări, adică la Moldova și Valahia, alcătuiă numai o familie, și o familie patriarhală. Noi Moldovenii, treptați de întâmplările istoriei, mazili, neamuri, bresle, gloate, boieri și feciori de boieri, vițe prăpădite în întunericul descălecării, nu puteam forma o familie patriarhală ca acea ardeleană dela 1848. Pribejii dar, înfățișătorii luptei în Principate, a egalității drepturilor, iar nu a oamenilor, urmară cu ochii plini de mirare nimitoare frăția aceasta, și mai că, într'un minut de infocare, ar fi dorit să nu se fi născut feciori de boieri.

În ziua aceea frumoasă un lucru însă lipsiă pe câmpul Blajului... limba!... Inteligenții, frați și fii a miilor de Români adunați, de pe tribunele câmpului libertății, nu vorbiă românește, și vântul învietor al acelei zile mărețe purtă pe deasupra capetelor o babilonie de cuvinte stropșite și smulse din latinește pe care bieții Români nu le înțelegeă nicidecum, deși le primiă ca semne de mântuire, zicând: o fi, dar... așa o fi!

Intr'o sută sau două de inteligenți ce se află atunci la Blaj, numai pe doi bărbați i-am auzit grăind românește cu Românii, și *acestii*, când îi ascultă vorbind, strigă: așa! așa e! iar nu, o fi... așa o fi! — Unul din acei doi zicea: «Ungurii vreau Unio!... știți ce vra să zică Unio? Vra să zică că pân'acum ei ne-au încălecat pe păr, și acum vreau să ne pue și șaua în spinare!» Al doilea strigă: «Uitați-vă pe câmp, Românilor! suntem mulți ca cucuruzul brazilor; suntem mulți și tari, că Dumnezeu e cu noi!» Dintre acești doi români care grăiă românește, Ungurii l-au spânzurat pe unul, iar pe celălalt Românii l-au numit cu fală: Impăratul Munților!

Frații Ardeleni se fălesc că au fost deșteptătorii României și restauratorii limbii; adevărat este că sistemele limbistice s'au născut în școalele latine din Ardeal; de acolo, peste munți, ca un *pohoiu* s'au revărsat în șesurile noastre și au dat mâna cu pedantismul Moldo-Român. Pedantismul Moldo-Român, mult mai *superfițial*, au produs o literatură fără viață, expusă criticei, și care niciodată nu va câștiga dreptul de împământenire în sinul unui neam ce au improvizat minunatele balade (*câtnice*

bătrânești) culese și scoase la lumină de V. Alecsandri ¹. Gramaticii Ardeleni socotesc că scăparea și fericirea României stau numai în sistemele limbistice; de aceea Ardelenii s'au osândit a se împărți desăvârșit în două nații: una, Latinească, al doilea, Românească; de aceea nici o carte nu se tipărește în Ardeal care să poată fi cetită și înțeleasă de toată Românimea.

Priveliștea adunării dela Blaj, auzirea cuvintelor Româno-Latine ce s'au rostit pe câmpul libertății, și cetera scrierii D-lui A. Papiu (Istoria Românilor din Dacia superioară) ne-au întemeiet în ideia că sistemele limbistice au amețit capetele a multor Români cu cap, încât aceștia par a nu mai ști nici scrie, nici grăi.

Istoria D-lui Ilariu e personificația unui sistem; această istorie nu poate sluji de învățătură Românilor, căci sistemul limbii înneacă *subiectul*. Dacă șefii nu vorbesc limba soldaților, dacă învățații și autorii nu scriu pentru popor, apoi de ce mai perd vremea în vorbe și în scrieri neînțelese?

Nu zic nimica despre spiritul dușmănos a istoriei Românilor... socot însă că e vreme ca să ne oprim pe această cale de partide; de mult ce ne vom lăuda, de mult ce vom huli celelalte neamuri, Români vor socoti că sunt buni și mari din născare și se vor acufundă iarăși în somnul lor adânc.

(*România literară*, 1855, pag. 103—104).

Observări. — Această bucată este cea mai bine scrisă, din punctul de vedere al formei, din toată seria paragrafelor pe care sub acest titlu, de *Cugetări*, Russo le-a scris în «România literară» (1855) pentru ca să combată curentul latinist și să susțină că baza limbii literare trebuie să fie limba poporană, limba obicinuită, limba întrebuintată în viața zilnică, în felurile ei manifestări publice și private, așa cum s'a plămădit în mod spontan și cum a eșit din sufletul românesc. Fără compozițiune, pline de digresii și repetiții, într'o limbă ades provincializată și cu întorsături arhaice și greoaie (defecte ce se resimt, însă mai puțin și în pasagiul ce cităm), *Cugetările* sunt totuși însuflețite de o convingere concentrată și caldă, cum rar se găsește în literatura noastră. Afară de

¹ Unii au vrut să arate pe Alexandri ca un simplu editor al poeziilor culese de Russo. Mărturisirea lui Russo însuși, că poeziile sunt «culese și scoase la lumină de V. Alecsandri, iar orce temeiul acestei păreri.

aceasta, ele dovedesc că Russo, cunoscător adânc al modului cum s'a dezvoltat literatura franceză și stăpân pe teoriile filologiei științifice, a știut să aducă exemple și temeuri hotărâtoare în favoarea tezei sale, ca nimeni altul până la dânsul în această chestiune. Astfel Russo este în istoria literaturii noastre din punct de vedere filologic, ceea ce Bălcescu este din punct de vedere istoric. Amândoi au acelaș entuziasm cald și energic pentru poporul român, aceeaș temeinicie în studiile lor, deosebindu-se numai prin faptul că Russo ține mai mult la «norod» decât la «neam» și pentrucă el ne interesează, după cum spune însuși Alecsandri, mai mult prin idei, decât prin stil, mai mult prin fond decât prin formă, prin știință decât prin arta literară.

72. Amintiri

II.

Pe lângă umbra Măriucăi¹, pe lângă vântul ce bate prin păr, pe lângă chinurile trecutului ce se învârtesc în ochi-mi și în inima mea, de-asupra satului aud ridicându-se un huet; alte huete răspund și clocotesc pe dealuri și prin văi; huete vesele de fete și flăcăi ce vin cu flori și cu cordele; zi întâiu Maiu au sosit în sat și bate la toate ușile, la bordee, la case și la curte; ziua Armindinei în care pelinului se dă cep!... De aș fi avut noroc să fiu și eu unul din acei învățați ce scriu în limbă frumoasă, de nu aș fi simțit în cutrieratul lumii că cea mai mare nevoie a omului este de a fi auzit când strigă, de a fi ascultat când cere, de a putea plânge când îl doare, de a vorbi, de a se mângâia și a-și aduce amintire în dulcea limbă a mamei, în dulcea limbă a poveștilor care au întipărit icoane drăgălașe și poetice în inchipuirea copilăriei, aș fi putut spune că povestea din lună «*etoneŭla Danaidelor, tradițiune ovidică, augmentată de tradițiunea ebraică a resbelului fratricid, capitul al IV din Opera prima a celebrului Moze, reformatorul și legislatorul inspirat al Evreilor*»²; v'aș spune iarăși că serbarea

¹ E vorbă de o fată care, de dorul iubitului ei, murise sub părul satului, copac sub care sătenii obicinuiau să se adune și să vorbească.

² E o imitație de stil latinist, de care autorul vrea să-și răză, dar care în acest loc nu e la locul ei: e o digresiune rece în mijlocul unei descrieri calde. Lăsăm la o parte lungimea asimetria și prolixitatea pe-riodului ce o conține.

zilei întâiu Maiu se leagă cu sărbătoarea unei zine a câmpiilor latine, de pe vremea strămoșilor noștri Romani, și a străunchiului nostru, bunul Evandru care Evandru eră un fel de Papură Vodă Latin; v'ăș spune cum se jertfiă pe altare în acea zi mieii fără pată, fruntea turmelor! giunce albe, mândria imașelor! și cum se dăruia zinei colive de miere și de făină, de trei ori cernută, de grâu spălat; dar nu sunt învățat și spun în limba ce am dobândit odată cu lumina, odată cu auzul, odată cu vederea soarelui, a codrilor, a câmpiilor și a florilor. Câtă trudă, câtă vreme pune omul a învăța limba neamurilor străine! Dar acea străină nu-i vorbește de Țară, nici de părinți, nici de frații ca brazii, nici de surorile ca florile, nici de primăvara cu verdeața ei și turmele de oi cu ciobanii în capul turmelor, lăsându-se pe guri de raiu, nici de plugurile cu șase boi, nici de copilițe bălae și fete de împărat, cum vorbește limba ce o învață și o sugă omul cu laptele vieței!

În acea zi dar, părul satului păzia numai el casele; câți flăcăi, câte fete mari și câte codane, toți și toate se împodobiau cu flori și cordeluțe, care la pălărie, care la codițe. Cu lilioci în mâni, cu garoafe pe cap, cu busuioc verde în sân, fetele și flăcăii părea flori mișcătoare; de cu seară fetele se lă, flăcăii se peptănă; iar în zori de zi, când se deschid lăcrimioarele³, viorelele și toporașii se scutură de roua nopței, văile se umpleă de chiote; codrii clocotia de *pocnite* de frunze, de hohote, de ciumpoae; *telingele* răsunau în toate părțile de doine; mese numeroase se întindeau pe sub copaci.

Curțile boierești locuite pe atuncea iarna și vara, se gătia, *se pospăia*, se înalbia la apropierea zilelor mari ca și casele sătești; sărbătoarea se primiă cu aceiaș bucurie de boier și de țaran, fiind uniți în credință, în limbă și în obiceiuri: strigoii, stihiiile urzitoare de rele, naiba, năbădaica și urletul câinilor noaptea îi umpleă de spaimă deopotrivă pe amândoi. Pare că văd încă acea icoană a trecutului: Mare sgomot și *sbuciumală* este prin curți; țigani până și bucătariul se fudulesc în cămeși curate, oamenii în minteni cu mânecile suflecate, cu cordele la pălării falfăind în vânt, se păunesc prin ograda măturată; rochiile roși și tulpanele *galbine* dela Paști

³ Aci trebuie să lipsească un «și» sau «iar».

ale țiganilor se zăresc iarăși ; totu-i plin de mișcare ; toate fețele pline de veselie : *giupinesele* dela cămară sunt pârjol de amețală, cucoana țipă ! După mult vâlmașag a nenumăratelor slugi, amețite de alergătură, trăsurile cu caii împodobii trag la scară ; în una se suie cuconul și cucoana, în capră un arnăut cu ciubucul *încălăfat* în mână, și cu pistoale la brâu ; în a doua, giupineasa cu vutcite și dulcețile ; în alta sufragiul și țigănașul său nedespărțit, cu tacâmurile ; în alta stolnicul cu vinațele, cafeaua, pânea și pelinul mai cu seamă, fără care nu este zi-întâi-Maiu ! apoi vine bucătariul cu merindele, ș'apoi gloata din casă, slugile, femeile și cuconașii. De se întâmplă vecini, adunarea nu se mai numără ; drumul se acopere de trăsuri și de călăreți ; strânsura, cu *recnite*, chiote și împușcături, seamănă o nuntă de cele *huiuose*, precum obicinuiă părinții noștri de toate treptele, călăreții, baloanele cu *ficiorii* boierești la obloane, brașovencele (de care ne-au scutit astăzi Dumnezeu pentru odihna ciolanelor noastre), căruțele și alaiul *agiung* într'o poiană mare și frumoasă, în mijlocul codrului, unde iarba-i nededă ca un covor, nu departe de un izvor rece în care *steclesc* fedeleșele. Mesele se întind : masa boierească, masa giupinensei și a ficiorilor, masa oamenilor și masa țiganilor. Sub poalele codrului verde se vede un foc urieș, împrejurul focului muncesc bucătarii ; mieii întregi se întorc în țepe de lemn ; *părpălacul* umple pădurea de miros. Benchetul începe cu glume *late* ; pelinul curge prin pahare, după pelin vutca, fala gospodăriilor ! vutca ce se taie cu cuțitul ! vutca se schimbă cu *vișinapul* ; vinul și lăutarii întart boierii, paharele se umplu des, fesurile sbor în văzduh. Sunt manele dulci, sunt manele mângăioase, sunt manele dureroase ce rup inimele ; bătrânii închin, *tineritul* bea în papucii cucoanelor și se sărută cu lăutarii, iar cucoanele cântă versuri frumoase de se scutură codrii și se trezesc păunașii. Pe marginele poenii, arnăuții dau din puști și din pistoale, slugile huiesc ca roii rătăciți, surugii se îmbată. Porneala-i o amestecătură nespasă : de abia prin mijlocul nopții mai încep iarăși a cântă privighetoarele speriate de huet și de glasul lăutarilor !...

Am văzut multe zile-întâiu de Maiu de atuncea, în Iași și la țară, dar nu seamănă cu zi-întâiu a mea ; în loc de veselie, am simțit dor și amărăciune !

III.

Dar anii trec... vine vremea ca copilul cel vesel și slobod ca o căpriță să *lesă* câmpul cu flori, poveștile nesfârșite, cuibul și șezătoarele satului și să intre în viața chinurilor prin cartea de învățatură... Nu este Românul din acele neamuri fericite, ce au hrana minții la ușa *părințească*; multe veacuri ș'au primblat el cortul de pe șesuri pe dealuri, de pe dealuri pe alte dealuri, căutându-și pământul strămoșesc... acum încă e pribeag pe lumea înțelepciunii, și trebuie în neagra străinătate să-și agonisească putere, pentru a mărturisi și sfinți patria mult iubită, dar mult necăjită, patria asta ce se clatină ca o luntre ușoară în toate părțile, și se întoarce când la Apus când la Răsărit, când la Miazăzi, când la Miază noapte, ca frunza vârtejită de furtunile toamnei... departe trebuie să câștige inimă și pânea sufletească, ce susține în zilele nedreptăților și înfrumusețează zilele *sărine*... căci pânea sufletească și inima sunt un pod scump și rar pământului român, *ist bogat*, de roduri... într'o zi, copilul care îl chemăm cuconăș și se va chema mai târziu, Neamț, Francez și mai în urmă bonjurist, copilul crescut în hazar, în bumbac și în toate dragostele mamei trece într'o caretă... careta se mișcă... se tot mișcă... merge și tot merge, peste nouă Țări... și nouă hotare.. icoană tristă a vieții politice a bietelor Țări... Dar lumea are sfârșit... careta s'a oprit... unde?... se trezește copilul între fețe ce nu au mai văzut, aude o limbă ce nu o știe!... Inimioara i se sfășie... Multe zile lungi gândul îi sboară acasă... dar casa... călătoria, oamenii și lucrurile nouă se *amestec*, închipuirea sa, viața lui *ie* alt curs, trecutul se șterge... și de Român îi rămâne numai o scânteie în fundul inimei, o scânteie ascunsă, fugară, innădușită, neînțeleasă de bietul copil, acea scânteie ce se *priface* într'un ceas, în focul mare și luminos a României...

Ferice de aceia ce nu au părăsit pragul părințesc cât de mic, cât de mare... ei nu au simțit durerea de a fi muți, durerea *de a videă* cum se șterge întâiu plânsul *dispărțirii*, și apoi *cătinel* cătinel toate amintirile copilăriei lor... Ei nu au simțit durere și mai mare cum se duce și limba, de te innădușă cuvântul: Țeară, și nu-l poți spune decât pe limbă străină!... Dar dorul, dorul, al doilea suflet ce au dat Dumnezeu Românului, pentru

a răsplăti cu durere relele ce făptuește și are a făptui pe pământul românesc, dorul numai nu se șterge!... Văzut-am în străinătate Românași uitați de numele lor și de limba leagănelui lor, răsărind la auzul unui sunet român, ca calul de soiu ce nechează la auzul trâmbiței! Gura e prinsă... dar ochii învie... trupul tremură... și inima se bate cu iuțeală!... auzitu-i-am, neștiitori de gândul lor și uierând doine, *sorbând* miroasele ce venia pe aripele vântului despre Țeri, și uitându-se cu jele în nopțile steloase la calea cea cerească, pe care strămoșii urmă, împăratul cel mare, mare și luminat ca un soare... Fericiți aceia care nu au pierdut din ochi pragul casei... au crescut în sărutările soarelui, în toată volnicia câmpiilor înflorite, în dismerdările limbei și în toate bucuriile copilului... Sunt care arunc pietre asupra celor crescuți de străini și între străini... Va veni și *giudecata* aceea... și se va face parte dreaptă tuturor; și se va ține în seamă celor ce au fost mucenici din pruncie dacă au purtat departe numele de Român... dacă nu au iubit România ca nealții!... și ochii lor s'au umplut de lacrimi, când au văzut zarea depărtată a Țării... și inima lor au plâns, când după ani și iar ani, au cunoscut în sunetele de pe dealuri doinele jalnice ce șueră odinioară; și sufletul lor s'au amărit de amărăciunea tuturor... și toți străinii nu le sunt plăcuți.

Bine și frumos este în străinătate, noroade îmbrăcate și voioase, școale și târguri mândre, podoabe, mări, steaguri și oaste fudulă, legi și giudecători buni, viață și mișcare... dar Românii nu s'au rușinat de țara lor, și au iubit-o și în sărăcia și în goliciunea ei.

(*România literară* 1855... pag. 171—172; 435—436).

Observări. — Cu aceleaș defecte ca și *Cugetările*, dar având o materie concretă, fiindcă e vorba, nu de a expune niște idei, ci niște aduceri aminte, fapte și tablouri din viață, *Amintirile*, publicate în aceeaș revistă și în acelaș timp, au câteva părți (cele trei dela început), în care se simte autorul *Cântării României*. Deși tablourile ce el zugrăvește rămân vagi și generale, deși în ele întâlnim numai descripții, iar nu incidente și caractere, ca în Creangă, deși gândirile nu se leagă bine unele de altele iar exprimarea e întretăiată cu exclamații și semne de suspensie, totuși ele sunt remarcabile prin bogăția amănunțelor poetice din viața lui trecută, prin căldura intensivă și comunicativă, cu care-l simțim

legat de ele, și prin naționalismul fervent ce le însuflețește. Ar putea fi minunate bucăți literare, dacă n'ar fi rău compuse și mai bine stilizate.

2. Dela Russo mai avem și câteva scrieri franceze: *Iașii și locuitorii săi*; *Soveja*, în care se cuprind impresii din exil, *Stânca Corbului* și *Piatra Teiului* cu note de călătorie și povestiri populare, în care se vedește adâncă lui iubire de natură, — și alte scrieri mai mărunte. El avea obiceiul de a compune mai întâiu în franțuzește și apoi a traduce în românește. Moartea l-a surprins înainte de a fi putut face această din urmă lucrare.

VASILE ALECSANDRI

Aleksandri se născu la Bacău în 1819 și-și făcu primele studii într'o școală franceză din Iași, unde cunoscă pe viitorii lui prieteni Kogălniceanu și Milo; apoi fu trimis la Paris ca să învețe medicina. Aceasta însă nu se potrivea cu caracterul și înclinările sale, după cum nu se potriveau nici matematicile nici dreptul (în cari se încercă deasemenea), și se întoarse în Țară pe la 1839 cu simplul titlu de bacalaureat în litere (*bachelier ès lettres*) și cu câteva încercări poetice în limba franceză.

Pe atunci Kogălniceanu scotea revista *Dacia literară*. Aci publică Aleksandri prima lucrare «*Buchetiera din Florența*», amintire dintr'o călătorie în Italia.

După suspendarea revistei, și după ce pierde pe mama sa, Aleksandri trăește câțavă vreme retras la munți, unde adună poezii populare, pe care avea să le dea la lumină mai târziu cu atâta efect. Culegând aceste comori ale geniului popular, se inspiră și dânsul și scrise poezii ca «*Baba Cloanța*», «*Strunga*», ș. a.

Numit la 1840, împreună cu Negruzzi și Kogălniceanu, director al teatrului, Aleksandri se hotărî să creeze teatrul român, mai ales că înțelegea cât de mare importanță are scena pentru mișcarea politică. El făcu din piesele sale o armă de luptă, lovind deopotrivă și pe cei ce se arătau refractari la ideile de reformă și de progres, și pe cei care le batjocoriau, exagerându-le. Incepându-și piesele originale cu *Iorgu dela Sadagura*, dete cantonețe, vodeviluri, farse, comedii.

La 1848 el fu dintre tinerii ce voiau progres cu orice preț și pe care Mihail Sturdza îi prinse și-i închise sau exilă. Atunci plecă și el și cutreieră multe din capitalele Europei, ca să-și facă cunoscută Țara. În articole prin gazete și reviste, în convorbiri cu persoane politice, apăra cauza Principatelor și întreținu interesul din ce în ce crescând pentru națiunea română. În această vreme agitată fu scrisă și energica poezie:

Voi ce stați în adormire, voi ce stați în nemișcare, . . . etc.

Intorcându-se în Țară, continuă să scrie poezii și fundă revista «*România literară*», în care se publicară multe lucrări de valoare.

În acel timp evenimentele se precipitau, ca să zicem astfel, pentru Români. Terminându-se războiul Crimeii cu pacea dela 1856 și hotărîn-

du-se să se trimită comisari europeni, ca să consulte Principatele, tinerimea din Moldova se adună la o vie lângă Iași și semnă un fel de program, în capul căruia figură unirea Principatelor. Intre ei eră și Alecsandri, acela ce aveă să cânte cu mare succes *Hora Unirei*.

Membru în divanul ad-hoc, ministru de externe în timpul căimăcămiei din 1858, își dete toate silințele pe la cabinetele streine ca să se îndeplinească dorințele Românilor. Venind la tron Cuza, tot el fu însărcinat să cutreiere Europa ca să capete recunoașterea noei stări de lucruri.

După 1866 o nouă perioadă începe în vieța lui Alecsandri. El se retrase din politica militantă, fu unul dintre sprijinatorii *Junimei* care inaugurează un nou curent în literatură și publică multe lucrări în *Convorbiri literare*, revista acestei societăți. În această vreme scrise *Pastelurile* și multe din *Legendele sale*.

Când veni răsboiul din 1877, Alecsandri regăsi în sine toată viigoarea tinereței, ca să cânte acele fapte, dându-ne pe «Peneș Curcanul», «Balcanul și Carpatul», ș. a. La concursul din Montpellier dintre poeții latini (1879) fu premiat pentru poezia «Ginta latină», și de atunci începă a fi numit «bardul latinității». Scrise pe atunci și piese: *Despot-Vodă*, *Fântâna Blanduziei*, și mai apoi *Ovidiu*. În ultimii ani ai vieții, el fu ministru plenipotențiar la Paris, unde se bolnăvi și, venind în Țară, muri în 1890 la Mircești, lângă faimoasa luncă, pe care a cântat-o cu atâta talent. Alecsandri a fost un mare iubitor de natură și de pitoresc. E scriitorul nostru care a făcut cele mai multe călătorii prin lume.

73. O primblare la munți.

De mult doriaam a videă portretul lui Alexandru Vodă Lăpușeanul, și aflând că se găsiă la monăstirea Pângărați, mă hotării a face o primblare pân'acolo. Mă pornii deci într'o amează dela Piatra, întovărășit de doi tineri poeți și de un tânăr giudecător, care având norocire de a nu fi cât de puțin poet, se îngriji de viitor și luă cu el doi harbuji groși ca cei de Bender și o pungă mare plină de tutun. Aceste provizii ne părură cam dișănțate pentru o primblare de două ceasuri; însă urma ne încredință că în privirea mulțămirilor trupești e mult mai priitor de a fi cinevă giudecător decât amorezul Muzelor.

Ne pornirăm pe la sfințitul soarelui, plini de veselie și de sperare, și grămădiți ca vai de noi! într'o brișcă de Brașov, care, urmând obiceiul surorilor sale numite brașovence, ne scutură ca pe niște nuci; dar ce ne pasă nouă. Lumea întreagă atunci eră a noastră! cerul eră atât de limpede și de albastru, priveliștea în toate părțile se arătă atât de veselă și măreață, toată firea ne zâmbiă cu un farmec atât de dulce! Ce ne pasă nouă!.. În

ceasul acela nime dintre noi nu și-ar fi dat locul său nici măcar pe un tron, pentru că deși sdruncinăturile briștei se înmulția cu cât ea se înainta pe petrișul drumului de pe malul Bistriței, cu atât creștea și mulțumirea noastră.

Convorbirea noastră se putea asemăna fără greșală cu un sabaș jidovesc: toți vorbiam deodată fără a mai aștepta răspuns, și toți ne porniam dela olaltă la răs ca niște nebuni, unul într'o notă scârțuitoare, altul cu un ton de bas-taille, un al treilea imitând ruladele oarecării demozele vădane ce are obiceiul a cânta prin adunări. Românii ce întâlneau, sta în drum și se uită la noi făcându-și cruce, iar unii luând pildă fără voie, trântia niște hohote de se răsuna câmpul. Acest lucru îmi aduse aminte de un provincial cu frica lui Dumnezeu, carele fiind întrebat la teatru de ce râdea mai tare decât toți, de vreme ce nu înțelegea nimic, el răspunse cu nevinovăție că râde de râsul celorlalți, mai ales pentru că plătise patru sorocoveți.

Din vorbă în vorbă, din hohot în hohot și din cântec în cântec, ne trezirăm deodată în mijlocul Bistriței. Atunci, ca [și] când o putere nevăzută ne-ar fi strâns de gât, glasurile noastre se sfârșiră și se făcù între noi o adâncă tăcere. Câteva fețe schimbă fețe, căci Bistrița clocotia împregiurul nostru, pare că ar fi dorit a ne trimite în fundul ei ca să ne sfârșim concertul; valurile se isbiă cu o repegiune turbată asupra roșilor și clătină trăsura ca cu o mână de urieș! Fieștecare din noi se cumpenia în toate chipurile, pentru că să nu se prăvăle brișca, mai ales că malul era cam departe și bolovanii din fundul apei cam mari. Cu cât însă ne înaintam, valurile se suia, roțile lunecă pe pietre, caii se spăriea, vezeteul îndesa cu țipetele și cu biciul, și Bistrița se suia mereu! Iară noi... noi nici cântam, nici râdeam. Știu însă că atunci am fi schimbat cu bucurie locurile noastre pe tronuri.

Iată-ne pe mal dincolo; slavă Domnului! am scăpat; pare că ne răsufлам mai lesne. Ne oprim puțin ca să se răsufle și caii, și să ne aprindem țigările. Următoarea convorbire naște între noi:

- Măi, măi, grozavă-i Bistrița!
- Răpide apă!
- Frică v'a fost?
- Dar pare că erați schimbați la față.

— N'ai văzut bine.

Pas de nu te încrede după aceasta că graiul a fost dat omului ca să-și răstălmăcească gândul!

Ne pornirăm peste un sfert, aruncând câte o căutătură posomorită locului pe unde trecusem, și agiunserăm în curând la alt vad mai mic; însă în tot drumul acesta, ce se întinde pe malul drept al Bistriții și care trece prin satul numit Vaduri, ne-am arătat mult mai cu minți în faptă și în vorbă. Fieștecare vorbiă pe rând, povestind câte o întâmplare tristă sau grozavă, în care apa giucă rolul însămnat. Câte înecări am știut, toate s'au istorisit cu un talent deosebit, mai ales că suvenirul Bistriții eră încă viu.

Acel al doile vad l-am trecut cu o nepăsare eroică, fiindcă acum ne deprinsesem cu primejdiile. Omul se deprinde cu toate lucrurile în lume. Cei mai vestiți eroi au simțit un ce, care sămănă cu frica la cele întâi bălții; în urmare ni se poate ertă neliniștea care ne-au cuprins la cea întâiu luptă a noastră cu o apă atât de înșelătoare ca Bistrița, mai ales că acea mică turburare nu ne-au oprit nicidecum de a admiră mai târziu frumosul și mărețul apus a soarelui. Un entuziasm poetic ne-a pătruns pe toți, până și pe giudecător; căci priveștiștea eră vrednică de a încântă sufletele cele mai adormite și vrăjmașii cei mai aprigi ai naturii. În dreapta noastră un lanț de munți printre care *Săricica* se înălță cu mândrie; în stânga alt lanț de dealuri îmbrăcați cu tufani sălbatici; în urmă-ne ca o prăjină depărtată, *Petricica*, ce pare că păzește târgul Petrei culcat la picioarele ei; în fața noastră un amfiteatru de alți munți acoperiți cu brazi nalți, care se zugrăviă ca o armie întregă pe ceriul înflăcărat de razele cele de pe urmă ale soarelui. Din toate părțile tot înălțimi adevărate, care te fac și mai mic decât ești și la care trebuie să te uiți cu capul gol pentrucă-ți cade căciula dela sineși. Cum să nu se mire cineva! cum să nu i se aprinză închipuirea!

Noi, în ciuda celor ce se fac că nimic în lume nu poate fi destul de frumos pentru ei, noi, zic, am găsit o mare mulțămire la privirea acelor locuri mărețe, și negreșit am fi strigat: *mări sunt minunile tale Doamne!* dacă nu ne-am fi adus aminte tocmai atunci de un străin care, văzând șlicul unui logofăt mare, au zis tot acele cuvinte.

Acum amurgise mai de tot, caii obosiseră, și noi începuserăm a simți oarecare dureri prin șolduri, când sosirăm la Pângărați. Precuviosul egumen acestii vechi monăstiri, om verde de trup și de suflet, ne primi cu o bucurie și cu o bunătate ce îi câștigară îndată dragostea și respectul nostru. De-abia ne așezaserăm în casă pe un pat lung, și îndată ni se înfățișă un frate purtând o tablă încărcată de chisele cu dulceți și de pahare cu apă rece. Atunci, tus-patru am zis într'un glas: binecuvântat să fie în toate veacurile acel om înțelept care a introdus în țara noastră un obicei atât de dulce și răcoritor! Dulcețile, cafeaoa (în felegene) și ciubucul turcesc alcătuiesc o triime nedespărțită, care în toate întâmplările vieții aduce mulțămire trupului și mângâere sufletului!

După ce sfârșirăm cu toată pompa cuvenită ceremonia numitei treimi, ne aduserăm aminte de țalul primblării noastre, și îndată am rugat pe sf. sa egumenul să ne arete portretul lui Alexandru Vodă Lăpușneanul.

— Acea icoană, ne răspunse Sf. sa, a fost rădicată de aici și dusă la monăstirea Slatina, ce este zidită tot de acel Domn.

Cuvintele acestea îmi pricinuiră o tulburare întocmai ca [și] când mi-ar fi picat pe cap vre-un fes din cele patru care împodobesc turnurile Mitropoliei! Vruî să vorbesc, în zadar!... glasul mi se tăiese. După atâte osteneți și primejdii, să-mi văd deodată toată dorința schimbată în vânt! Nu, nu-mi rămâne alta de făcut decât să... ies în cerdac ca să mă răcoresc.

Ceriul eră senin; câteva stele lucia de-asupra bisericii, și unele se ivia pînă la copacii ce acoperia vârful munților. O tăcere înfricoșată domnia în toată monăstirea și numai din vreme în vreme se auzia în vale urlul a unui câne din sat, sau țipetele spărioase a unei bufnițe ascunse în răsipuri. Mă pusei pe gânduri: Câte idei triste și vesele trecură în câteva minute prin minte-mi! Câte năluce se arătară ochilor mei și se perdură în întunerecul depărtării!...

Când se revărsă zorile, noi ne și luaserăm ziua-bună dela Sf. sa egumentul ce ne ospătase atât de bine, și ne acățam voioși pe cărarea îngustă care suie dealul Grohotișului. Trăsura noastră se auzia duruind în fundul valei pe petrișul pâraelor, și pocnitele biciului vezeteului

răsună din stâncă în stâncă, din deal în deal, din codru în codru, ca niște împușcături de pistoale. Noi însă ne suiam mereu cu ciubucele de-a umere, strigând, râzând, chiuind prin codru, pocnind în frunze, plecând crengile alunișilor, făcând toate nebuniile ce ne trecea prin cap, fără a ne îngriji de prăpastiile grozave pe lângă care șerpuiă cărărușa. Trebuie însă să mărturisesc că negura ce acoperiă muntele ca un văl vânăt, ne opriă de a videă cu ochii primejdia acelui drum. Cu cât lumina se iviă pe cer, aburii de prin fundul văilor se ridică în văzduh și da lucrurilor o privire fantastică. Când și când un stejar nalt, răsbătând pâcla, ni se arătă ca o nălucă din altă lume, cu brațele întinse, cu trupul învăluit de un giulgiu alb; și din vreme în vreme câte un vultur spăriet bătea din aripi și se isbiă în sus, umplând codrul de țipete fioroase.

De mult mergeam, iar vârful Grohotișului nici că se mai zăriă.

— Măi, fraților, zise unul din noi: cine din voi are arme cu el?

— Eu, răspunse altul; am un pistol mic.

— Și ce ai face cu pistolul dacă ne-ar eși un urs înainte?

— Auzi întrebare? aș trage în el.

Cel dintăiu clătină din cap, zicând:

— Să dee Dumnezeu! dar pare că n'aș crede. Mulți voinici se arată după bătălie, dar și mai mulți se arată înainte. Nu râdeți, și ascultați mai bine cele ce mi-au povestit un moșneag dela Vrancea; pe urmă vă veți încredința dacă îi vine cuiva în gând să tragă cu pistolul sau cu pușca, când i se întâmplă să se găsească bot la bot cu un urs care nu înțelege de *diha Catrino*. Nevasta unui pădurar se dusese într-o zi prin codru să culeagă fragi; cum culegea biata femeie aude mormăind la spatele ei, se întoarce iute, și ce să vadă? Coș-goge dihanie un urs strașnic de mare ce se ridicase pe două picioare și da din cele de 'nainte ca și când i-ar fi făcând sămni să vie ca să-l sărute. Femeia nu-și pierdù cumpătul, ci răcnind odată din toată puterea, îi aruncă coșul cu fragi în cap. Ursul meu rușinat, se vede, de o primire atât de rea din partea sexului frumos, se duse fugând să-și ascundă rușinea în fundul codrilor, și pădurărița, pe de altă parte, își luă călcăele pe umeri, după cum zice vorba,

și pân'acasă ținù numai o fugă; însă cum a agiuns a și picat la pat bolnavă de friguri. Câte babe din sat toate au descântat-o, au căutat-o, dar de geaba, căci mergea din zi în zi mai rău; în sfârșit o cloanță bătrână o sfatui să se afume cu păr de urs, zicând că nu erà alt chip de scăpat. A doua zi de cu noapte pădurarul luând pușca pe spate se porni în codru ca să-i aducă păr de urs; el se suià pe o cărărușe îngustă ca aceasta a noastră și gândià întocmai ceace gândim noi acum, adică: cum să facă și ce să facă dacă s'ar întâlni cu o jiganie mârâitoare. Tot mergând și gândind, iată că ajunge la vârful dealului, ce erà foarte greu de suit, de pildă ca piscul pe care ne acățăm noi acum, și cum se urcă pe brânci, deodată se lovește cap în cap cu un urs.

— Iacă ursu, ursu! a strigat deodată cel ce mergea înaintea noastră pe cărare, și s'a oprit tremurând ca o vargă. Acest țipet ne-a înfipt pe loc, și ochii noștrii s'au țintit înainte asupra unei matahale negre ce se zăria de abiè prin păclă. Cel ce avea pistolul îl uită frumos în buzunar și nimănui nu-i veni în gând ca să-l îndemne a se înarmă cu el. Din norocire acea grozavă matahală a început a șuerà peste puțin, căci nu erà ala decât un Român care stà lungit pe iarbă. Mare rușine ne-a cuprins atunci pe toți, aflând ca ne spărieserăm degeaba, și mărturisesc cu umilință că galbeni la față ce eram, ne-am înroșit ca niște demozele de pension.

— Iată, domnilor, ne-au zis atunci povestitoriul, iată cum se face că-și uită cineva armele'n brâu la vreme de nevoie. Nu mai am trebuință dar a urmà istoria pădurarului.

Acolo erà tocmai vârful Grohotișului. Ne-am pus jos să ne odihnim, și în vreme de giumătate de ceas am stat față la una din cele mai frumoase priveliști. Razele soarelui începea a răsbate printre copacii de pe creștetul munților și da negurei ce-i cuprindea o văpsală roșietică; iar în fundul văilor, unde păcla erà încă deasă, abiè se zăria, ca printr'un vis, apa Bistriții ce părea ca o dungă albă. Acea dungă se făcea din minut în minut mai lată și mai limpidă; și deodată, când soarele s'au ivit pe cer, umplând toată întinderea de lumină, deodată frumoasa vale a Bistriții au steclit ca o panoramă, cu râul său rapide pe care se coborià vreo câteva plute, cu munții nalți și tufoși ce o împrejură, cu satele sale, sămănate

pe costișe ca niște jucării, și într'un cuvânt, cu tot farmecul care împodobește natura sa mândră și sălbatică. Nu voi uita niciodată impresia ce am primit la acea minunată priveliște! Admirarea noastră ne gășind cuvinte ca să se talmăciască, s'au răsuflet prin vr'o două duzini de A! și de O!, carele s'au ridicat spre ceriuri ca niște imne de laudă.

Multe soiuri de peisajuri am văzut prin deosebite țări, dar rare ori am întâlnit acea frumuseță măreață și sălbatică, prin care se deosebesc munții Moldovei. Acole pământul, codrii, stâncele, pâraele, sunt încă în starea primitivă a firii și nicăiri nu se vedește mâna omului cu prefacerile ei uricioase și prozaice. La munte omul este mai simplu, vieața lui este mai în liniște, năravurile sunt mai nevinovate. Munteanu-i curat la suflet, liber la gând și la vorbă, și verde de trup ca brazii subt care trăește. Munteanca-i naltă de boiu, albă, veselă, sprintenă, voinică și frumoasă. Cum să nu-ți bată inima de bucurie și de mulțămire în sânul unor locuri atât de mărețe și de poetice, locuite de un neam de oameni a căror înfățișare îți umple ochii și sufletul! locuri pline de aducere aminte a strămoșilor noștri, de povești fantastice și mai ales de doine armonioase!

Multe mici întâmplări am avut pân'a nu ajunge la Ceahlău; dar cadrul acestui articol nu mă iartă a le povesti pe toate. Voiu trece dar subt tăcere întâlnirea noastră cu o tânără și frumoasă româncă ce se suiă călare la munte și care, auzindu-ne cântând un cântic vechiu:

Ie-mă, leliță, călare
Că nu mai pot de picioare,
Și nu pot merge pe jos
Că mi-i drumul grunzuos,

ne răspunse răsând și tot odată cântând:

Eu, puiule, te-oiu lua
Când a face plopul pere
Și răchita micșunele.

Asemine nu voiu pomeni nimic despre nedelicateța unui cârd de boi de frunte, cari întâlnindu-se cu noi pe podul dela Răpciuni, vroiă numai decât să ne arunce cu coarneau în Bistrița, sub cuvânt că boii trebuie să aibă

pasul asupra boierilor și feciorilor de boieri, fiindcă și ei au fost feciori de *boi eri*, și că astăzi sunt boi întregi sau baș-boi.

Mă voiu grăbi a agiunge la schitul Hangului, pentru două pricini de căpitenie, adică : foamea și osteneala. De două ceasuri de când ne primblam apostolicește prin dealuri și prin văi, nu ne hrănisem decât cu priveliști poetice și cu aer curat ; aveam deci toată dreptatea de a dori o gazdă bună și o masă creștinească, precum le-am și găsit la maica M. Ce folos însă ! căci în ziua aceea eram goniți de o soartă poznașă, care aveà de gând să ne prifacă în antropofagi.

Deabia începuserăm a ne odihni puțin, pregătindu-ne fălcile cu sperarea unui borș călugăresc, când iată, nu știu cine se apucă de pomenit de schitul Durău, zicând că se găsià cale de giumătate ceas numai de locul unde ne aflam, și noi îndată, ca niște nebuni, uitând și foamea și masa ce se gătià, fără a ne îngriji nicidecum că amurgise, îndată zic, ne și pornirăm spre Durău, cu hotărîre să ne întoarcem mai târziu la Hangu. Giudecătoria însă, mai cuminte decât toți, rămase, și ne dovedi încă odată prin această faptă înțeleaptă, că în privința știinților mulțămirilor trupești, superioritatea spiritului giudecătoresc asupra celui poetic este netăgăduită, și că deosebirea între amândouă este ca dela pământ la cer.

În vreme de giumătate de ceas voiajul a fost destul de vesel, mai ales că Ceahlăul ni se arătă în toată mărirea lui, ca un urieș ce și-ar fi întins capul pe deasupra munților ca să priviască apusul soarelui. Umbrele se suiseră treptat, ascunzând în întuneric stâncele mari și codrii sălbatici de pe coastele lui, și numai Panaghia, stânca cea piramidală de pe creștetul său, erà încă luminată de razele aurite ale soarelui. Unul din noi, privind Ceahlăul în minutul acela, îl asemănă cu un urs negru, purtând pe cap un coif de aur ; altul iar, țintindu-și ochii asupra Panaghiei, ne ținu un cuvânt foarte tainic în înțălesul lui, vroind a găsi oarecare asemănare între ea și între legea creștinească, care au eșit din întunecimea păgânismului plină de lumina adevărului... Stânca se perdù în umbră foarte apropo pentru orator. Noi însă începeam a ne căi că ne porniserăm

dela Hangu, fiindcă noaptea se îndesă la tot pasul, și că de-abie mai puteam cunoaște drumul și bolovanii ce slujă de punți firești pentru trecerea pâraelor.

Nu am trebuință să mai adaug că ne-am rătăcit. Lucrul acesta deși cu adevărat nu ni s'ar fi întâmplat, totuși l-aș iscodi din capul meu pentru interesul acestei povestiri; căci în ziua de astăzi o primblare la munți fără cea mai mică rătăcire, pare ca o călătorie pe marea fără furtună, sau ca o nuntă fără lăutari. Poftesc dar pe onorații cetitori, iubitori de adevăr, să binevoiască a-și închipui trii fineri zdrobiți de osteneală, șovăind pe la guri de prăpăstii adânci, ca niște umbre rătăcite pe malul Aheronului și neavând altă nădejde înaintea ochilor, decât de a petrece o noapte flămândă în adunarea urșilor și a măștilor sălbatice.

Poziția noastră eră cât se poate de uricioasă; însă Provedința care se îngrijește de soarta celor buni și nevinovați, binevoi a ne socoti și pe noi din numărul acestora, și ne trimise întru ajutor un cioban tânăr și voinic, care ne sluji de călăuz până la Durău. Agiungând însă acolo, soarta ne dete cea de pe urmă și mai grozavă lovitură. Egumenul se dusesese la târg, luând și cheile dela cămară! Am rămas trăzniți pe loc, când am aflat această veste înfricoșată; și unul din noi s'au culcat cu fața în sus, zicând că au și murit. Dacă ceream ceva, călugării ne răspundeă:

— N'avem nimic, fiiilor; noi suntem niște sărmani ce ne ținem numai cu Domnul.

— N'aveți măcar o picătură de vin?

— Nu, fiilor, nici vin, nici mângâere!... Prin mângâere călugării înțeleg rachiul.

— Și cu ce vă hrăniți, părinte?

— Cu Domnul.

Îmi veneă să-i strâng de gât în numele Domnului. Am stat puțin să mai prindem la putere, și vizitând din fugă monăstirea, ne-am pornit înapoi spre Hangu, întovărășiți de un călugăr ce-l luasem ca să ne arate drumul, și care duceă în mână un fânar aprins. Tovarășii mei, fiind mai buni de picior decât mine, mergeă pe gios înaintea cântând *Marseillaise: Allons enfants de la patrie*; iar eu îi urmăream de departe pe un cal fără șea, ce găsisem la poarta schitului și carele nesuferind frâul, căci eră săl-

batic și iubitor de libertate, se lăsă să-l cârmuesc de o funie sadea ce-i legasem de gât mai mult spre podoaba lui.

Nu voiu uită cât oiu trăi acea primblare fantastică prin întunericul codrului; toate lucrurile ce ne încongiură luă o privire spărioasă sub razele luminii fânariului; iar mai ales umbrele noastre, prin mișcărilor lor deosebite, producea o fantasmagorie cumplită. Ori în cotro ne uitam, părea că se ridică înaintea noastră tot urieși; mii de arătări trecea iute aproape de noi, fugiă de se ascundea în fundul nopții, și apoi iar se iviă și iar periă în văzduh. Freamătul frunzelor aveă un suflet misterios care da fiori și mă făcea să-mi închipuesc că auzeam șoapte jalnice din altă lume. Mai cu samă când țipă în fundul codrului vre-o bufniță spărietă, atunci simțirile mi se esaltă atât de mult, că mă credeam alungat de dughuri adevărate; părea că le videam cum mă îngână și cum căută să mă rătăcească în sânul codrului. Se vede că foamea are multă înrăurire asupra închipuirii; sfătuesc dar pe poeții noștri să facă dietă douăzeci și patru de ceasuri, când or vrea a se apucă de vre-o compunere.

Cum mergeam cu toții pe lângă călugăr, ascultând cu luare aminte o istorie de hoți ce ne povestiă, și pe care cu ajutorul lui Dumnezeu, o voiu povesti-o și eu altădată cetitorilor mei, deodată zărirăm înaintea noastră un foc mic care se legănă în văzduh cu o mișcare regulată, ca o limbă de clopot. Am întreat pe călugăr ce putea să fie, dar până a nu apucă el a ne răspunde, ne trezirăm față în față cu un român ce ținea un lemn aprins în mână și pe care-l clătină neconținut dinaintea lui, pentru ca să cunoască drumul.

— De unde vii, Gheorghii? îl întrebă călugărul?

— Dela hora din sat, părinte; am cântat din cimpoi până ce-a înoptat bine; și acum mă duc la stână în deal.

Auzind vorba de cimpoi și de horă, m'am apropiat de cioban și l-am îndemnat să ne cânte o doină; îndată el și-a scos cimpoiul din desagi, l-a umflat, l-a pregătit și răzimându-se de un brad, a început să sune cânticul cel mai frumos, cel mai jalnic, cel mai cu suflet ce am auzit eu pe lume: doina dela munte, acea melodie curat românească, în care toată inima omului se talmăcește prin suspinuri puternice și prin note dulci și duioase; doina jalnică, care face pe Români să ofteze fără voie și care cuprinde în sânul ei un dor tainic, după o fericire

perdută. Eu de câte ori aud doina, îmi pare că aud Moldova plângând după slava sa cea veche.

După ce sfârși, îl rugai pe cioban să cânte și din gură ; și el, împreunându se cu cimpoiul, începù cu un glas limpid și puternic, a cânta următoarele versuri pe muzica doinei :

Frunză verde de alună ;
Trece voinicul pe lună
Și codru voios răsună.

Trece hoțul șuerând,
Pe cărare coborînd
Și din frunze împușcând.

Măi voinice, voinicele,
Eți tăiușul de plăsele
Și cea durdă de oțele,

Ca să prindă gios, în vale,
Trii desagi plini de parale,
Și nu le stă nime 'n cale.

Frunzuliță de brad mică ;
Ese hoțul din potică
Fără grijă, fără frică,

Și le zice : «Cale bună !
«Unde mergeți împreună,
«Dragii mei, noaptea pe lună ?

«Decât în curtea domnească,
«Sau în punga ciocoească,
«Mai bine 'n cea voinicească.

Frunză verde stejar tare ;
Hoțul într' n codrul mare
Cu desagii de-a spinare. ș. c. l.

Nu am trebuință să mai descriu mulțămirea ce ne-a pricinuit acest concert original la mezul nopții, în mijlocul unui codru. Tot acela ce sânte în peptul său o inimă de Român mă va înțelege dela sineși.

Puțin mai târziu ne găsiam împregiurul unei mese mult dorite, în schitul Hangului, mâncând în tocmai ca lupii din Valahia, și binecuvântând ospățul creștinesc a maicei M.

(V. Alecsandri, Opere complete, Proza Minerva, Buc. 1904, pg. 212).

Observări.—Alecsandri își începe cariera sa literară în românește (fiindcă scrisese și mai înainte, dar versuri franțuzești) cu un fel de novelă în proză *Buchetiera din Florența*, pe care o publică în «Dacia Literară» (1840), și în care în afară de câteva note descriptive interesante, se vede mai mult romantismul ce influențase pe autor, decât talentul lui propriu. Acest talent se arată cu toate însușirile sale în *O plimbare în munți* publicată mai întâiu în *Pro-pășirea* și din care s'a extras pasagiul de mai sus. Vesel, plin de spirit și uneori duios, Alecsandri în proza sa e departe de adâncimea și căldura severă și concentrată a lui Russo ; are însă în mare grad simțul formei, priceperea compoziției, limpezimea desfășurării ideilor, varietatea nesilită a tonului și excelența stilului. Pe lângă influența romantismului, ce se vede în aplecarea către fapte și lucruri ce izbesc imaginațiunea, în această bucată se mai vede și influența poporană, sub care Alecsandri cade de timpuriu.

De altminteri el a scris-o cam în acelaș timp cu primele sale poezii române, *Baba Cloanța, Sora și Hoțul, Strunga*, în care iarăși se găesc îmbinate aceste două influențe.

74. Istoria unui galbăn și a unei parale.

În noaptea trecută, pe la un ceas după douăsprezece, am fost trezit din somnul dulce ce gustam, prin un zinghet metalic care m'au mirat foarte mult, nefiind obișnuit a auzi asemenea armonie la ceasuri atât de târzii. Acel sunet mi se părea că venia din fundul odăei și că eșă dintr'o cutioară de fildis săpată, ce se zăria pe masă în razele lunii care răsbătea prin fereastră. M'am sculat iute din pat pentru ca să cunosc pricina zuruitului pomenit, am luat în mână acea cutie unde pusăsem dimineața un galbăn olandez și o pară mare turcească, am deschis-o cu luare aminte, și închipuiți-vă cât m'am minunat de strașnic, auzind deodată două glasuri străine eșind din ea, două glasuri de altă lume, care zuruia și se sfădiă de moarte.

Să mărturisesc că m'au apucat fiori reci în fața acelei minuni, nu socot că ar fi vreo rușine din parte-mi, pentru că nu sunt deprins a trăi printre dühuri și spun drept că atunci m'am văzut încungiurat de vedenii, fantasmе, stahii, strigoii, moroi, și de toate ființele fantastice câte joc parola și hora cu mezul nopții în lumina lunii. Pește puțin însă liniștindu-mă ceva, nu știu cum s'au făcut că am gândit a A. Donici și deodată aducându-mi aminte fabula lui, *Ferul și argintul*, în care aceste două metale țin un dialog atât de înțelept, deodată zic, o lumină cerească îmi trecu prin cap și am înțeles următorul adevăr: că și metalurile au suflet, mai ale saurul și argintul, de vreme ce ele însuflețează și mai de multe ori desuflețează oamenii; în urmare trebuie să aibă și graiu.

Sprijinit de această frumoasă descoperire, m'am simțit îndată cuprins de o femeiască curiozitate, și, fără dar a pierde vreme, m'am lungit într'un jălț elastic, am așezat cutioara lângă mine pe masă și, cu țigareta aprinsă, m'am pus pe ascultat. Razele lunii, precum am zis, se jucă pe covorul din odăe, zugrăvind fel de fel de figuri, și unile lunecând pe cristalul călămărilor, tremură chiar deasupra galbănelui și a paralei, la care mă uitam cu ochii țintiți. Aceste două monete se află atunci în focul

cel mai înflăcărat a conversației, pentru că amândouă săltă din vreme în vreme cu mânie și se bătea, zuruind de marginile cutioarei. Eată ce ziceă :

Galbănul. — Dar, mă mir de stăpânul meu cum de au uitat cine sunt eu, și m'a pus la un loc cu o biată pară de nimica ca tine ce nu faci acum nici trii bani, atât ești de ștearsă și de ticăloasă !

Paraoa. — (Plesnind de ciudă). Râde dracu de porumbel negre !.. Dar nu te vezi, ciuntiule, cât ești de ros de chila zarafilor ?... nu te vezi, că ai ajuns în trei colțuri, că ai scăzut și ai slăbit cât un irmilic de cei noi ?.. Ți-ai pierdut toți dinții, sermane, și vrei să mai muști și pe alții ?

Galbănul. — (Cu fudulie ridicându-se în picioare). Leul de și îmbătrânește tot leu rămâne, asemenea, și galbănul tot galbăn !

Paraoa. — (Săltând des și iute de răs). Galbăn, tu ?... cu adevărat, sermane, ești galbăn, dar de gălbănarea morții.

Galbănul. — Ean ascultă, cadână bătrână, nu te giucă cu cuvintele, că deși sunt acum în trii colțuri, pe loc să nu-ți înfig unul în tine.

Paraoa. — (Cu dispreț și cu aer de mărire). Eu am trecut prin degetele Ienicerilor și nu mi-au fost frică ! Tocmai tu vrei să mă sparii ?

Îmbele mele monete stătură puțin într'o poziție teatrală ca doi dușmani viteji care se măsoară cu ochii pâr' a nu se încleștă la luptă. Eu mă uitam la ele fără a mă răsufli macar, atât eram de curios a videă un duel bănesc ; dar așteptarea mea fu și acum înșelată, precum au mai fost de multe ori în acest soi de întâmplări. Provocatorul, adică galbănul, văzând maiestatea și curajul protivnicei lui, se dămoli, se trase înapoi, și prin această mișcare aduse o nouă dovadă observației ce am făcut de mult, că cel ce o ie pe sus, nu ține mult și că fala mare ispravă n'are.

Galbănul. — (După o scurtă tăcere). Nu te bucură, proasto, că eu mă voi înjosi a te cinsti cu loviturile mele, și dacă te-am și amenințat dinioare, nu nădăjdui că-mi voi uita rangul într'atâta încât să mă ating de tine. Știu, slavă domnului ! câtă depărtare este între noi. Familia mea-i de aur și neamul tău de-abia de argint. Cum îndrăznești dar a socoti că, eu care am fost slăvit de cei mari și legănat în sânul lor, eu, care sunt generalul banilor, eu să mă măsoar cu tine ? Sărmană ! gândește cât

ai rămas de neînsemnată 'n lume, și vezi mai înainte de toate că ești de o mie patru sute douăzeci de ori mai puțin decât mine.

Paraoa.—Fricosule aristocratic! se vede că ai locuit multă vreme în sânul domnului *** și că dela dânsul ai câștigat simțirile dobitocești, sub care îți ascunzi lipsa curajului. Tu, olandez, tu să rostești cuvinte de familie și de nobleță! Rușine, rușine să-ți fie! Am cunoscut mulți compatrioți de-ai tăi în deosebite rânduri și în deosebite pungi, și mărturisesc că i-am aflat curaji în fire și de caracter, dar tu, negreșit ești mincinos, calp, bastard, căci îți arăți arama fără cât de puțină sfială. (Suspînând). Unde-i, unde-i frumosul și nobilul olandez cu care m'am iubit atât de ferbinte la anul 1820 în buzunarul căpitanului Costiță, pe când acest corăbier călătoria pe Marea Neagră!.. Unde-i acum să te faci una cu cutia în care ne găsim și să mă răsbune de obrăznicile tale.

Galbănul.—(Uimit de turburare). La anul 1820?.. Căpitanul Costiță?.. Marea Neagră?.. Ce spui?.. Tu erai atunci cu mine?

Paraoa.—(Intr'o nespusă mirare). Cu tine! Ce fel?

Galbănul.—(Răpide, adunându-și suvenirele). Dar.. îmi aduc aminte... într'o noapte întunecoasă, Marea eră întăritată de furtună... corabia eră să se înece la Dardanele. Toți se rugă lui Dumnezeu ca să-i scape...

Paraoa.—Așa este, bine zici. Eu tremuram de frică, și deodată, zuruind cu desnădăjduire m'am aruncat....

Galbănul.—(Dându-se de-adura către para). Și te-ai lipit de peptul meu, care de mult ardea pentru tine în focul unei dragoste nemărginite.

Paraoa.—(Lunecând către galbăn). Ah!

Galbănul și Paraoa.—(Lipindu-se într'o amoroasă îmbrățișare). Soarele meu! Luna mea!

Galbănul.—Ah! iubita mea, câte întâmplări am avut de la 1820 încoace!... De câte ori am trecut dela treptele cele mai înalte a societății la cele mai de jos, din mâ-nile cele mai curate și cinstite în cele mai mârșave, dela sinurile cele mai nobile la pepturile cele mai deșarte de orcare simțire! Nu este soartă în lume mai curioasă și mai vagabondă decât a ființei nenorocite ce se numește *monetă*. În veci și peste tot locul slăviți și doriți, noi suntem pricina celor mai multor fericiri și

nenorociri pre pământ și, cu toate aceste, rareori întâlnim suflete de acele închinat nouă și vrednice de toată lauda, care cunoscând prețul nostru, ne păstrează ca moaște sfinte în fundul unei lăzi de fer, ne păstrează zic, ani întregi și ne scapă de acea frecătură neconținută a degetilor omenști, care roade podoabele noastre.

Paraoa. — (Cu ceva nerăbdare). Le știu aceste toate; spune-mi mai bine istoria ta.

Galbănul. — Tânărul ce mă câștigasă în cărți, una din acele ființe a cărora nume se sfârșește în *escu*, când se află la Moldova, și în *ianu* când merg la Valahia; ființe problematice care trăesc fără a avea nici un chip de viețuire, care pică năpaste în casele și la mesele oamenilor, și care astăzi se primblă în droște de Brandmaier, îmbrăcați în strae nouă, încălțați cu botine de glanț; și mâni îi vezi plămădind glodul uliților cu ciobote rupte, cu surtucul discusut și cu pălărie roasă pe cap; trântori paraziți ce s'au introdus de o bucată de vreme în societatea Românilor, speculând nevinovăția și încrederea lor, și care au fost crescuți la școala vestitului Robert-Macarie de fericită pomenire.

Acel interesant copil al civilizației, acel nobil cavalier... de industrie, petreceă o mare parte a zilei închis în odăa lui cu o pereche de cărți în mâni, pe care le amestecă neconținut, le așeză în deosebite chipuri, le suciă, le tăia deprinzând și iscodind fel de fel de *teșmecherii* ce întrebuință seara spre a punge pe pontatori. Și trebuie să mărturisesc că el ajunsese la o ghibăcie atât de măeastră în măsluirea cărților, încât ar fi meritat cu toată dreptatea o odă *escamotofilă* în soiul acelei adresate d-lui Rodolfo de oarecare *amiratore della prestidigitazione*¹.

Paraoa. — (Boldind ochii). Ce cuvinte sunt acestea?

Galbănul. — Aceste sunt câteva cuvinte dintr'o nouă limbă românească ce să descopere acum la București.

Paraoa. — Dar *escamotofil*? Ce hazaconie este?

Galbănul. — *Escamotofil* e văr primare cu *brațalba*, cu *lungumbra*, și frate de cruce cu *Broascăoetaurie* și cu *impercaicofati*².

Paraoa. — Nu te înțeleg.

1 Aluzie la Heliade.

2 Aluzie la traducerea lui Omer ale lui Aristia.

Galbănul. — Te cred ; dar ean întrebă pe croitorii lor dacă înțeleg cuvintele *teşmecherii* și *haram* și să vezi că ți-or răspunde : *nu te capisc*, sau : *nu te cumprind*.

Paraoa. — (Clătinând capul). Mari sunt minunile tale, Doamne !

Galbănul. — Zi mai bine : mari sunt minciunile oamenilor !... Tânărul meu aveă, precum ți-am spus, degetele foarte sprintene la cărți și se folosiă binișor de meșteșugul său, căci acesta eră pentru dânsul un soi de fondos sigur din care trăgeă dobândă pe fieștecare sară ; dar el nu se mulțumiă cu acel venit și, în urmare, se împrumută ades pe la zarafii jidovi. Trebuie să-ți spun că stăpânul meu se trudiă de mult ca să deslușască un problem foarte greu, adică : *chipul de a face datorii fără a le plăti*. În adevăr el descoperise de mult partea cea dintâiu a problemei, și acum eră aproape să o găsească și cea de pe urmă, căci hotărise să fugă a doua zi pe ascuns la București, când deodată și fără veste unul din creditorii lui, un jidov bătrân, i se arătă grozav și înarmat cu patru slujitori dela Agie. Pricina acelei înfășoșări polițienești eră un vecsel iscălit de stăpânul meu, dar neplătit, după obiceiul său cel economic. Noul Macarie fu silit să numere banii îndată, și numărându-i mă lepădă și pe mine în palma nebotezatului zaraf.

Paraoa. — (Cu tânguire). Nenorocite prieten !

Galbănul. — Dar, dar, plânge-mă, scumpa mea, tânguește-mă, luna mea, căci aici încep pentru mine durerile, ticăloșiile, chinurile unei inchiziții mai crude decât acea spaniolă ; bocește-mă și te îngrozește, pentrucă ai să mă vezi muncit în mâni de calău precum eră muncii creștinii în vremea paganismului ; ai să cunoști în sfârșit misterul acel înfricoșat a deformării mele și chipul nelegiuit prin care eu, mândrul și slăvitul tău odinioară amarez, am fost despărțit pentru totdeauna de podoa-bele mele. Neronul israelit ce mă luase în robie, mă închise deocamdată într'o temniță neagră și scârnavă, pe care el îndrăzniă a o numi pungă, și ajungând acasă la dânsul, după ce mă arătă ca pe un urs la vr'o șase copii stremțaroși și nespălați, el mă ascunse sub o podea din odaia lui, într'o oală îngropată în năsip. Auzi tu?... într'o oală de făcut borș, eu ce locuisem în pungă de mătăasă ! eu care ținusem adeseori loc de cinste pîntre oameni, să mă văd țiind locul fasolelor și petrinjălului ! Această

idee mi-ar fi dat gălbănarea negreșit, dacă n'aș fi fost, precum sunt, galbăn de firea mea. Dar toate aceste nu sunt încă nimica pe lângă chinurile ce mi se pregătiăe

Pe la mezul nopții, calăul acel nemilostiv mă scoas. la lumina unei lumânări de său și, apropiindu-mă de ea, îmi atinse zimții cu un instrument de moarte ce-i zic chilă. Durerea ce mă cuprinse dintr'o margine la alta, mă făcù să sai în sus de trei palme, și, scăpând dintre degetele lui, alergaiu iute deadura sub pat unde mă ascunsei tremurând. Ce folos însă! Iuda mă găsi piste puțin și îmi roase toți zimții cei frumoși care, după cum zici iubita mea, îți aruncă odinioară în inimă atâte scânteii de dragoste. Intr'o clipală m'am văzut ras, pilug de giur împregiur întocmai ca capul bărbierului meu; glasul mi se dogise de desnădăjduire și neputându-l blăstemă atunci cum se cădea, m'am răsbunat asupra lui azvâr!indu-i un zimț în ochiu. De atunci el au rămas chior, și socot c'a rămânea tot așa pân la judecata cea de pe urmă.

Paraoa. — (plesnind de mânie) Amândoi ochii să-i fi scos. Auzi Iuda!.. să-ți chilească zimții!

(*Propășirea*, pag. 97).

Observări.—Și mai caracteristic pentru umorul ușor al lui Alecsandri este *Istoria unui Galben* ce s'a publicat tot în *Propășirea*. Se distinge însă printr'o notă nouă, ce caracterizează numai proza, iar nu și versurile acestui poet: spiritul satiric, ce se întâlnește așa de des în lucrările sale de teatru. Tinerii stricați, italianismul limbii lui Heliade, Evreii, vieța socială ce permitea robia Țiganilor, venalitatea judecătorilor, destrăbălarea moravurilor sunt ținta satirei sale. Imitată, de sigur, în datele principale ale compoziției — convorbirea Galbenului cu Paraoa—această fantazie satirică este originală prin aplicația ce autorul face la stările sociale din țările noastre și prin stilul său. Defectul ei este că are lungimi de prisos iar uneori sentimentalismul romantic e prea vizibil.

75. Chirița în Iași

ACTUL I

Teatru reprezintă ulița Păcurarii plină de omăt; în stânga, în fund se vede bariera închisă. — La ridicarea cortinei se aud chioțe și pocnete surugiești. Bariera se ridică și încep a trece în fund vr'o 16 cai de poștă, cari trag o trăsură veche pusă pe tălpi de sanie. Caii intră în culisele din dreapta, dar trăsura rămâne troenită în mijlocul scenei. În coada trăsurii sunt aninate o mulțime de sipete și de cutii; iar pe deasupra,

lor șade o țigancă învălită într'o cergă sdrențeroasă; ea ține în mână o cutie cu bonete. Pe capră stă un fecior boeresc, ținând altă cutie. În întru se află cucoana Chirița, Aristița, Calipsița și Guliță Bârzoiu.—Incepe a insera și a ninge.

SCENA I

Chirița, Aristița, Calipsița, Guliță, Țiganca, Feciorul, Slujitorul de barieră, Un surugiu.

Slujitorul (alergând după trăsură, zice țigăncei din coadă). Cine zici că-i în trăsură?..

Țiganca. Cucoana Chirița.

Slujitorul. Cum?.. Crița?

Țiganca. Chirița... surdule!

Slujitorul. Chirița Surdulea?.. Dar cască-ți pliscul mai tare... cioară, și cărae mai desghețat... Ce cucoană-i în trăsură?

Țiganca. Dute pârliei! că doar n'am să-ți toc la ureche până mâine.

Slujitorul. De!.. Baragladină, te-ai pichirisit?

Țiganca. Baragladină ești tu, guleratul!

Slujitorul. Ean vezi moachia, că s'o fudulit... (asvârle în țigancă cu omăt). Hâși, cărâitoare!

Țiganca. Șezi binișor blestematul, că te ia dracu.

Slujitorul. Hâși, ciocănătoare!..

Țiganca. Bată-te pârdaľnicu, să te bată!.. șezi binișor!

Slujitorul. Hâși, duh de baltă!

Chirița (scoțând capul și primind omătul în obraz). Ce este? ce-ați pățit... carnacși! că eră să mă chiorască!.. Cine asvârle cu bulgări?.. (către țigancă). Ce te-o apucat mă rog, coțofano, de cărați ca cioara 'n par?.. Ia seama la lucruri bine, și taci din plisc. (Intorcându-se către fecior). Și tu, moșicule, ce stai în capră ca un degerat și nu zici surugiilor să meargă?.. Vai, bată-vă crucea mangosiților, c'o să mi faceți zile fripte!..

Slujitorul (la oblon). Cucoană...

Chirița. Ce-i?

Slujitorul. Cum îi numele d-tale?

Chirița. Cum mi l-o dat nănașu... Lipsești de-acole.

Slujitorul. Așa știu și eu... d'apoi vezi, cucoană, că trebuie să te trecem la catastiful barierii.

Chirița. Să mă treci la catastif pe mine?.. da ce sunt

eu, să mă treci la isvod ?.. Auzi vorbă !.. Măi ! că obraznici mai sunt guleraii iști cu săbiuțe...

Lipsești mojice
Lipsești de-aice,
Că-ți sar în păr
Și te bat măr.
Auzi dârzie ! blăstămăție !
Obrăznicie
Și mojiție !
In catastifuri el să mă scrie
Să-mi facă mie
Catagrafie,
Par'că aş fi marfă de băcălie,
Brașovenie
Sau lipscănie !

Toți.

Lipsești mojice !
Lipsești de-aice
Că-ți sar în păr
Și te bat măr.

Slujitorul (astupându-și urechile). Ho țară !.. că doar n'am urechi de săftian... Cucoană, avem poruncă să nu lăsăm pe nime 'n târg, pân'a nu-l întreba de nume.

Chirița. Ei ! c'or să-mi scoată sufletu !.. Du-te de scrie c'o venit în Iași : cucoana Chirița a banului Grigori Bârzoiu, dela Bârzoeni, cu Aristița, Calipsița și Gulița, copiii lor.

Slujitorul (în parte). Mă !.. ce pomelnic ! (tare). Cum ziseși, cucoană ?

Chirița. Eaca surdu !.. (repede) Chirița, Aristița, Calipsița și Gulița Bârzoiu ot Bârzoieni (la surugiu). Mânați, măi, și luați seama la covățele (în parte). Aici în capitală ești tot cu zilele în mână.

Slujitorul (în parte). Crița, Răștița, Lăpsița și Gurluiță Brânzoiu !.. da... a dracului nume !.. par' că se bat babele 'n gură... Mă duc să-i torn în catastif (merge spre barieră). Gurluiță, Lăpsița... Crița... (ese).

Chirița (la surugiu). Pornit-ați, jârpanilor ?

Surugiul (îndemnând caii). Hi, hi, hi ; hi, copiii... nu mă lăsați... Hi, hi, tătucă... Hi, hi, mânca-v'ar lupii (pocnește). Hi, Iudă... Hi, jupitule ! Iaca mă ! c'or să mă lase în troian... Hi, hi, da hi... luav'ar dalacu... prohodi-v'ar cioarele !..

Chirița (scoțând capul repede). Tacă-vă gura, bețivilor, că vă aud copilele!

Surugiul. Ian lase-ne, cucoană hăi... nu ne mai necăji, că destul necaz avem noi cu rădvanul ista, arză-l focu!..

Chirița. Ba să te arză pe tine focul... auzi?.. rădvan!... trăsura mea de nuntă, nouă noușoară!.. de abia din vremea bejăniei!.. Hai, mânași și nu mai faceți vorbă.

Surugiul. Hi, hi... odată copii cu toții!... Hi! lăsa-v'ați oasele cioarelor și pielea vameșului... Ha, ho, ha, ho, thrr... degeaba!.. de-acum ne-am troenit...

Chirița. Ne-am troenit?.. Iaca! na, și alta acum... chiar colac peste pupăză! (feciorului). Ce stai ca un butuc în capră, mangositule... coboară de ajută la trăsură... Ian vezi-l, mă rog, par'că-i un boier!.. nu-i bun nici de-o treabă...

Feciorul (leneș). Dacă-i chiar în zadar... nu ne scoate de-aici nici dracu...

Chirița. Sărmane, sărmane... ți-oiu arăta eu acuș pe dracu somnorosule... dă... dă!...

Feciorul (scoborându-se). Somnoros, da! și eu n'am închis ochii de două nopți!

Chirița (sărind din trăsură). Ian auzi-l că și răspunde!.. (lunecând). Carnacsî! că eră să-mi rup șalele! (împingând feciorul). Ia colo... colo la răzor, tontule... pune umăru de 'mpinge, că ești coșcogé... (la surugiul). Hai, măi, opintiți vârtos!

Surugiul. Hi, hi, svânta-v'ar vântu și v'aș vinde păstrama!

Chirița. Tacă-vă gura, blăstămașilor! că vă aud copilele! (la fete). Astupați-vă urechile! (în parte). Îi un păcat cu niște ghiorlani (la țigancă). Da tu cheramo, ce stai acolo par' că clocești ouă... dă-te jos să se mai ușureze trăsura.

Țiganca. Cuconiță, nu mă pot scobori făr' de scară.

Chirița. Scară?.. ți-oiu da eu la scară, coțofană... deschide-ți aripele și sai la pământ... da doar mi-i strică cutiea.., c'atâta-ți trebuie.

Țiganca (sărind). Valeu!.. că mi-am scrintit piciorul! valeu! (sărind, scapă cutia, care se strică).

Chirița. Tronc! par' că 'nadins i-am zis să mi-o strice!.. Of, săraca 'n de mine! că-mi vine să țip și să iau câmpii!.. Mult oiu să mai stau în drum? (aleargă la oblon și lunecă). Carnacsî! că mî-o plesnit șireturile dela

rochie !.. Aristițo, Calipsițo, dați-vă jos și voi, doar ne-om distroi ni mai degrabă... ia așa... frumos... încet, să nu lunecați !

(Aristița și Calipsița se cobor. Guliță vrea și el să iasă, dar Chirița îl oprește).

Guliță (cepeleag și alintat). Să mă cobor și eu cu tâțacele ?

Chirița. Da nu, Gulița mamei... nu, drăguță ; mată șezi în trăsură ca să nu răcești.

Guliță. E !... nineacă, vreu să mă cobor... na...

Chirița. Ba nu, suflete... dacă mă iubești... șezi mă-tăluță locului, puiule, și te învălește cu contășu băbacăi.

Guliță. Ei ; m'am săturat de contăș ; vreu să mă dau pe ghiată...

Chirița. Ba... să nu faci pozună, Gulița ninecăi, c'apoi s'a mânia nineaca și nu ți-a mai cumpăra minavet... știi mata... minavetu care ți l-am făgăduit...

Guliță. Așa ! de trei ani de când mă porți cu făgăduința...

Chirița (sărutându-l). Gulița mamei !.. că nostim ești... nu fii de diochi... (îchide oblonul și zice surugiilor). Hai flăcăi de-acum, că vă făgăduesc bacșiș bun... câte un fifirig de om... (cântând în culise), Iaca pozună ! da unde-s surugiii ?

Feciorul. Or fi fugit !., cine știe ? la vr'o crășmă poate... (în parte). Hei, că nu-s și eu cu dânșii !

Chirița. O fugit și m'o lăsat lată în mijlocul drumului !.. bre ! c'o să mă lovească ceva ! (furioasă). Ei ! apoi să nu te-apuce șaptezeci de năbădăici ? *Chirie eleison !* (vine iute în fața publicului). Mă rog, cine ține poștele ?.. cine-i otcupcicul ghipcanilor ?.. să dea ochi cu mine, dacă-l ține cureoa... să-i zică două vorbe... da vorbe !.. să le pominească cât o trăi... știi ? cole... engolpion de anul nou 1844.

I.

Ian să-ți spun, otcupcic dragă
 Vel otcupcic de ghipcani !
 Toți motanii, fără șagă,
 Nu-ți plătesc nici chiar doi bani !
 Of ! măi frate,
 De-ai păcate
 Cu cai de poștă să te pornești ;
 De multă ciudă,
 De multă trudă,

Te simți, cu poșta, că 'nbătrânești !
 Ba nu-s proptele,
 Nici căpițele ;
 Ba ștreangu-i putred de ars în foc!
 Hi, pliosca, trosca,
 Hi, trosca, pliosca !...
 Sluga 'n pricină... ești tot pe loc !

II.

Drept să'ți spun, oțupecie dragă,
 Vel oțupecie de ghipcani !
 Toți motanii, fără șagă,
 Nu-ți plătesc nici chiar doi bani !
 Căci dacă pleacă,
 Colbul te 'nneacă ;
 Glodu-ți lipește benghiuri pe nas ;
 Biciul pocnește
 De te-asurzește,
 Și caii poștei alerg'... la pas !
 Ba stau la dealuri ;
 Te dau la maluri ;
 Îți sfarmă trupul de nu mai poți !
 Și de nu-ți pasă,
 Ajungi acasă,
 C'un ochiu, c'o mâna, și cu trei roți !

Chirița (alergând în fund). Poftim poște !.. dacă nu merg
 caii, fug surugii !.. Da unde s'o infundat blăstămații ?
 (intră în culisa din dreapta, în fund). Vai ! că buni-s de spân-
 zurat în iarmaroc !.. Auzi !.. carnacși, că lunecușu-i !..
 Valeu !.. (se aude căzând pe ghiață).

Aristița.) Vai de mine ! o căzut nineaca pe
Calipsița.) ghiață !..

(Alerg amândouă după *Chirița* și se aud picând și țipând în culise).
 Valeu... Valeu...

Feciorul (căutând în dreapta). Haita... buf... na, c'o căzut
 și duduicile... Ha, ha, ha... una peste alta...

(In vremea aceasta *Guliță* se coboară furiș din trăsură și începe a
 se da pe ghiață).

Guliță. Uța... a... a... Bine-i de dat de-a sănișul...
 Uța... a... a. Nineaca s'o dus... bine-mi pare !

Țiganca (ghemuită în cergă lângă coada trăsurii). Da astâm-
 pără-te, cuconașule, că-i cădea jos, și ți-i sparge capul !

Guliță. Taci, coțofană... nu cârâi.

Țiganca. Haide, hai, că te-o vede ea cucoana acuș.

Guliță. Taci, îți zic, c'apoi știi.. (către fecior). Măi, fe-
 cior boeresc, vin de te dă pe ghiață cu mine.

Feciorul. Ce să fac?.. că doar n'am zece capete de stricat...

Guliță (mânios). D'apoi dacă-ți poruncesc eu?.. nu vrei?.. Ei las, măi bade, că te-oiu drege eu.

Feciorul (în parte). Ba-i drege tu pe cine-ai mai dres, sfrijitule!

Guliță. Uța... a... las că te-oiu spune eu și bunicăi și mătușicăi și băbacăi și nineacăă... Uța... a...

(V. Alexandri, Opere complete, Socecu, ed. II 1903, Teatru, vol. II, p. 361).

76. Chirița în 'provincie.

ACTUL II.

Teatrul reprezintă salonul Chiriței, cu cinci uși : una în fund care duce afară, și câte două de fiecare parte.—O canapea în stânga pe planul 1-ii, jilțuri, scauue, ș. c. l.

(Scena se petrece într'un târg din ținut).

SCENA I.

Chirița (pe canapă).

Iată-mă's isprăvniceasă !
 Dorul meu s'a implinit.
 Ce vis ^(bis) frumos și fericit !
 M'am făcut cea mai aleasă
 Și tot neamul mi-am mărit.
 Ce vis ^(bis) frumos și fericit !
 Toată lumea mi se 'nchină
 Căci eu aice domnesc,
 Și din orcare pricină
 Eu întâiu mă folosesc.
 Păstrăvi buni și căprioare,
 Căpățâne de zahar,
 Juvaeruri, bani, odoare...
 Toate le primesc în dar !
 Iată-mă's isprăvniceasă !
 Ș. c. l. ș. c. l.

SCENA II.

Chirița, Ion (în livrè).

Ion. Cucoană... cucoană... jidovii cei cu pricina de eri o adus zece căpățâni de zahar.

Chirița. Numai?.. târtanii dracului... tot șaferi!... de unde făgăduise 12 căpățâni... Las' că mi-or mai cădea ei la mână...

Ion. Să le primesc?

Chirița. Auzi vorbă?.. dule în cămară.

Ion ese și începe a căra căpățânele prin fundul scenei câte două, două. El le duce în odaia din fund în stânga și de câteori trece, numără tare căpățânele, zicând: două, patru, șase, opt, zece).

Chirița (în parte). Dulce-i vieața de isprăvniceasă!... zăhărită vieață!... Ai jândari la poartă, la scară, la ușă... și când eși la primblare, ai alaiu pe lângă trăsură... Cu toate acestea, de m'aș porni mai degrabă la Paris!.. că m'am săturat de Moldova... of! de-ar veni azi monsiu Șarlă dela Eș să-mi aducă pasportu, m'aș porni cu nepusă masă... Pune-ți în gând efect ce-oiu să fac în Paris ca isprăvniceasă!... Oiu să le par franțuzilor cât...

Ion (trecând prin fund). Două!

Chirița (întorcându-se). Ce?

SCENA III.

Chirița, Bârzoiu (ese din odaia din stânga cea de pe planul 1-ii. El poartă șapcă de aghirotant și un palton cu bumbi mari cât niște farfurioare.

Bârzoiu (intrând). Arză-le focu strae înemțești, că-mi vin de hac!

Chirița. Da bine, frate, încă nu te-ai mai dus la cancelarie?

Bârzoiu. Apoi de!.. de când m'ai scos din minte ca să mă schimosești în strae strimte, pun câte două ceasuri până mă 'nbrac... și ian privește ce seamăn... cu bumbii își mari?.. Par 'că-s un negustor de farfurii.

Chirița. Ian taci, taci... că de-o mie de ori te prinde mai bine așa, decât cu anterior și cu giubea... Încalte mai semeni a ispravnic... dar înainte par' că erai un lăutar din tarafu lui Barbu... știi? cel cu năiu.

Bârzoiu. Ai vorbit de te-ai prichit! Măcar!.. ce-mi mai bat eu capul să te-aduc la cunoștință!.. De când te-ai făcut isprăvniceasă... nu ți-o rămas fire de minte în cap nici măcar...

Ion (trecând). Patru.

Chirița (mâniosă). Ce face?

Bârzoiu (văzând căpăținile). Ce-s aeste, Ioane?

Ion. Peșcheșu jidovilor celor cu pricina... zece căpățini.

Bârzoiu (*Chiriței*). Socot că nu te-i mai jălui că n'ai zahar... Hai, apucă-te de dulceți!

Chirița. Eu? să fac dulceți?... Ai 'nebunit?

Bârzoiu. D'apoi cine?... eu?

Chirița. Facă cumnățica Safta, soră-ta... da eu știu că nu mi-oiu pârlî fața la foc.

Bârzoiu. Ce față?... ce față... Da pân' acum, mă rog, cum ți-ai pârlit-o ca toate celelalte gospodine din târg?

Chirița. Pân' acu nu eram isprăvnicasă... de asta... înțălesu-m'ai?

Bârzoiu. Ard-o focu isprăvnicie!... că mare belea-i pe capul meu!... De când m'o împins păcatele să fiu în slujbă... tot dojane primesc dela Departament...

Chirița. Dojane?

Bârzoiu. Asta n'ar fi nimică... dar ați căpchiet cu toții în casă... ba încă m'ați căpchiet și pe mine!

Chirița. Ce te o apucat azi?

Bârzoiu. Las' că d-neeî cucoana nu se mai catadicsește să caute de gospodărie... să facă cozonaci, pască, păstrămuri, dulceți, vutci, vișinapuri... ca la casa omului... sau măcar să-mi facă la masă vr'un cheșchet, vr'o plachie, vr'o musacă, vr'o capamă, vr'o paclavă... vr'o ciulama... bucate creștinești... sănătoase și ușoare... unde!.. șede toată ziua pe tandur, la tauletă, și din bianmanjele, din bulionuri, din garnituri nemțești nu mă slăbește... auzi?... blamanjele?... bulionuri?... Borș și alivenci... că cu astea am crescut în casa părintească...

Chirița. Iar o început litopisițu!

Bârzoiu. Ș'apoi și alt păcat... o luat obiceiul să aducă la sfârșitul mesei păhăruțe verzi cu apă caldă... cică așa-i moda la Eș... de-și spală gura unii dinaintea altora... și nu-i zi în care să nu mă 'nșel... și să nu beu apă caldă!

Chirița (publicului, arătând pe *Bârzoiu* cu dispreț). Priviți-l, mă rog!

Bârzoiu. Și când ar fi numai atâta... de-acole... chel-tueli, nu șagă... pe mobili nouă cu lastic... pe trăsuri de de cele cu fundu la pământ... pe strae cu fir la slugi... pe lampe de cele cu apă... pe fleacuri... capele... rochii

cu jăletce... cușme jidovești de ascuns mânile iarna... conțerturi de strâns taliea... Cine le mai poate înșiră?... Da -i lipsă de păsări In ogradă... da -i cămara pustie... aș! . ce-i pasă cucoanei!.. când o cauți... unde-o găsești!?. la șandra mandra.

Chirița. Șandra mandra?

Bărzoiu. Dar... cea care vinde rochii și capele... Sărmană Chiriță! ai nebunit la bătrânețe, fata mea!

Chirița. Ian... nu mai bodogăni... că par'că ești o moară stricată... Mai bine du-te la cancelerie, că te-or fi așteptând înpricinații.

Ion (trecând). Zece!

Bărzoiu (tresărind). Zece înpricinați?..

Chirița. Ha, ha, ha, ha... S'o spăriet ispravnicu de treabă multă. Hai... cară-te și vină mai devreme acasă, că astăzi avem musafiri.

Bărzoiu. Ce musafiri?

Chiriță. Ai uitat că dăm masă mare astăzi... de ziua bună că mă duc la Paris și că logodim pe Guliță cu Luluța?

Bărzoiu. Ba să zici... altă nebunie!

Chirița. Nebunie?

Bărzoiu. Guliță-i prea tânăr.

Chirița. Cu atâta mai bine... însurat de dimineață și mâncat de vreme...

Bărzoiu. Și Luluța-i bolnavă... pătimașă... are toane de nebunie. N'o vezi toată ziua cum necăjește biata mătă din casă?... Cum o să-mi dau eu băiatu... bunătate de odor în mânile ei?

Chirița. Cu adevărat îi cam lipsită acù... dar i-a trece... Când o aveà un bărbat n'a mai bate mâțile.

Bărzoiu. Da de unde știi că s'o îndreptă?

Chirița. Știu, că doar și mie mi-eră dragi mâțile până a nu mă mărită... și cum te-am văzut pe d-ta, nu m'am mai uitat la ele... Ș'apoi s'o îndreptă, nu s'o îndreptă... vrei să perdem zestrea Luluței dela mână?

Bărzoiu. Ei, bine... treacă pentru logodnă... dar la Paris ce ai să cauți?

Chirița. Să mă primblu... să mă mai răcoresc, că m'am uscat aici în provincie.

Bărzoiu. (pufnind) Ba că chiar... se vede că nu te-ai uitat de mult în oglindă?

Chirița. M'am uscat îți zic... și de nu m'oi porni de-

grabă... să știi că-mi vine ipohondrie... (șipând) Of! că nu mai pot trăi în țara asta!...

Bârzoiu. Taci, soro... nu răcni așa, că te-aude musafirul... Du-te și la Beligrad, dacă vrei.

Chirița. Musafiriu? oficeriu?... cu adevărat?...

Bârzoiu. Detreabă' oficer, să-ți spun drept!... De aseară de când o tras în gazdă la noi... tot părinte ispravnice mi-o zis.

Chirița. Nu ți-o spus cu ce treabă o venit aici?

Bârzoiu. Nu... dar l-am priceput eu... Pare-mi-se că-i trimes teptil ca să cerceteze starea isprăvniciilor.

Chirița. Dacă-i așa... de ce șezi și nu te duci la cancelerie?... că-s aproape de 12.

Bârzoiu. Iaca mă duc, mă duc... doar nu dau tătării... însă ia ascultă, soro: cată să fie masa gata mai devreme, că eu nu-s deprins nemțește.

Chirița. Înainte de 5 ceasuri nu se poate.

Bârzoiu. La 5?... când se pun boerii la cărți?

Chirița. Așa-i moda la Eșu.

Bârzoiu. Sta-i-ar în gât cine o mai scornit-o!... (ese furios prin fund).

Chirița. (singură) Ei!... geaba, geaba!... cât îmi bat eu capul să-l mai cioplesc... să-l mai chilesc... pace! îi stă rugina de-o schioapă la ceafă. Ce deosebire, cu musafiru nostru! il cunoști cât de colo că-i civilizată... Iaca de pildă aseară, când am luat ceaiu... oficeriu și-o pus frumușel zahăru în ceașcă cu cleștele cel de argint... da d-lui las că bodogănește că n'ar trebui să dea ceaiu la Iuli, pe călduri... dar ce face?... ie zahăru cu degitile din zăharniță ș'apoi îl pune în clește... încât îmi vine așa paracsân!... Îmi eră mai mare rușinea de oficer aseară... (către public) mai ales că... știți una? îmi face curte moțpanu... ce vă spune Chirița!

(Alecsandri, Opere complete, Ed. II, 1903. Teatru, vol. II, pag. 463).

Observări. — 1. După *Iorgul dela Sadagura* (1844), în care satirizează pe tinerii ce se înstreinează și pe femeile ce-și franțuzesc limba și purtările; după *Iași în Carnaval*, în care atacă obiceiurile orientale în administrația Țării; după *Piatra din Casă* (1847), *Nunta țărănească* (1848), Alecsandri compune, după ce se întoarce din exilul dela 1848, *Chirița în Iași* (1850) și *Chirița în provincie* (1852), două vodeviluri, în care înfățișează tipul cucoanelor inculte și pretențioase, atât înainte cât și după ce vine în contact

cu civilizația «Eșului». Sunt, ca cele mai multe din farsele și comediile lui Alecsandri, niște satire sociale, într'un dialog viu și natural, în care comicul răsare din incidente fără semnificație sufletească. Caracterele sunt numai schițate, iar intriga este localizată după deosebite piese streine. Activitatea teatrală a lui Alecsandri începe de pe la 1840 când, împreună cu Kogălniceanu și Negruzzi este însărcinat cu conducerea teatrului din Iași și când scrie câteva lucrări dramatice (ca, bunioară, *Farmazonul din Harlan*) care s'au pierdut. Această activitate cuprinde două perioade: una, înainte de 1875, în care compune numai scrieri dramatice în proză și care au aproape exclusiv caracter comic: canțonete și scenete (*Barbul lăutarul, Herșcu boccegiul, Chera Nastasia, Șoldan Viteazul, Vivandiera, Stan Covrigarul*), operete (*Scara mâței, Craiu nou, etc.*), vodeviluri (*Rămășagul, Cinel cinel, Agachi flutur, Milo Director*), comedii (*Iorgu dela Sadagura, Creditorii, Boierii și ciocoi, etc.*) și numai trei drame (*Cetatea Neaurului, Lipitorile satelor, Sgârcitul risipitor*); — și alta, după 1875, în care scrie numai drame în versuri care în genere au caracter dramatic. În prima perioadă, — la care ne răstrângem aci, în care cade și *Chirița în Iași și Chirița în provincie* — Alecsandri urmărește prin teatrul său să popularizeze niște idei și tendințe cu caracter politic. El râde deopotrivă și de cei cu idei înapoiate (*Sandu Napoila*) și de cei cu idei prea înaintate (*Clevetici Demagogul*); de altă parte, combate cu înverșunare elementele străine din țară, cu deosebire pe Evrei și Greci (*Lipitorile satelor*), precum și corupțiunea politică (*Boierii și ciocoi*). Mai toate au aproape numai un interes istoric, căci, nefiind adevărate lucrări literare, ne prezintă totuși o mulțime de tipuri azi dispărute și o comoară de amănunte asupra vieții de acum 50—60 de ani.

76. ANDRII-POPA.

Cine trece 'n Valea-seacă
Cu hamgerul fără teacă
Și cu peptul dezvălit?
Andrii-Popa cel vestit!

Zi și noapte, de călare,
Trage bir din drumul mare
Și din Țară peste tot,
Fug neferii cât ce pot.

Șapte ani cu voinicie
Și-a bătut joc de Domnie
Și tot pradă ne'ncetat,
Andrii-Popa, hoț bărbat!

Căci el are-o pușcă plină
Cu trei glonți la rădăcină,
Ș'are un murg de patru ani
Care mușcă din dușmani,

S'are frați de cruce șapte
Care-au supt sânge cu lapte,
Și nu-i pasă de nimic,
Andrii-Popa cel voinic!

«Căpitane, frățioare,
Ce se vede despre soare?
Se zăresc vr'o patru cai!
N'auziși tu de un Mihaiu?

«Căpitane, te gătește,
Mihaiu mândru te gonește.
Iată-l, vine ca un smeu!
Fă trei cruci la Dumnezeu».

Cum îi vede în depărtare
Popa strigă în gura mare!
«Hai la goană de neferi!
«Hai la horă de mueri!»

A zis, țipă, se aruncă,
Trece șes, pârae, luncă
Cu fugarul sprintinel
Și cu hoții după el.

Mihaiu mândru vine iară,
Falnic ca un stâlp de pară
Pe un cal ce n'are loc
Și din ochi aruncă foc.

Fug cum fuge-o rândunică,
Fug ca fulgerul când pică,
Și se duc voinicii, duc
Cu urgie de haiduc!

Și cum zice mi-l chitește,
Drept în frunte mi-l lovește!
Ura! vulturul din nori
Răcnî falnic de trei ori.

Pept în pept!.. câmpul răsună,
Toți de tot dau împreună,
Toți la luptă-s încleștați,
Toți în sânge încruntați.

Ura, frați!.. caii nechează,
Sus văzduhul scântează.
Ura! moartea s'a ivit!
Vulturul 'n sbor s'a oprit!

Zi de vară pân în seară
Dau voinicii să se piară
Și cu ferul ascuțit,
Și cu pumnul amorțit.

Sângele în răni gâlgăește,
Glasu în gură se sfârșește,
Zece-s morți! doi încă vii,
Mihaiu mândru și Andrii.

Andrii fuge fără de-o mână,
Prinde murgul la fântână,
Dă peptiș, sare pe șă
Și din gură zice așa:

«Sbori, copile sprintinele,
«Să mă scapi de chinuri grele.
«Că mă jur, de m'ai scăpă,
«Ca pe un frate te-oiu cătă».

Murgul sprinten se răpede.
In zadar! Mihaiu mi-l vede!
«Stăi, hoț popă, dragul meu,
«Să-ți arăt cine sunt eu!».

Observații. — Este una din poeziile publicate în prima colecțiune de poezii a lui Alecsandri, *Doinele (Doine și Lăcrămioare*, Paris, 1853). Intr'însa, într'o formă poporană, deși nu tocmai în spiritul poporan (fiindcă prezintă simpatie pe agentul stăpânirii), Alecsandri poetizează un fapt real petrecut pe la 1818. Mihaiu, despre care se vorbește în poezie este Mihaiu Cozoni, unchiul poetului, iar vorbele ce pune în gura lui Andrii Popa sunt chiar vorbele cu care acest hoț întâmpină poterile. Farmecul acestei bucăți, ca și al altor bucăți din *Doine*, când nu sunt prea prolixе și prea sentimentale, este energia și vioiciunea eroică obținută printr'o limbă curată, concisă și plină de simetrie.

77. GROZA.

Galben ca făclia de galbenă ceară
 Ce aproape-i ardeă
 Pe-o scândură veche, aruncat afară
 De somnul cel vecinic Groz'acum zăcea ;
 Iar după el nime, nime nu plângea !

Poporu împregiuru-i trist, cu înfiorare,
 La el se uită,
 Unii făceau cruce ; alții, de mirare,
 Cu mâna la gură capul clătină
 Și încet lângă dânsul își șopteau ușa :

«El să fie Grozea cel vestit în țară
 «Și în sânge încruntat!
 «El să fie Grozea, cel ce ca o fiară,
 «Fără nici o grijă de negrul păcat
 «A stins zile multe și lege-a călcat !»

Un moșneag atunce, cu o barbă lungă,
 La Grozea mergând,
 Scoase doi bani netezi din vechea sa pungă,
 Lângă mort îi puse, mâna-i sărutând,
 Mai făcù o cruce zi zise plângând :

«Oameni buni ! an eara bordeiu-mi arsese
 «Și pe-un ger cumplit
 «Nevasta-mi cu pruncii pe câmp rămăsese ;
 «N'aveam nici de hrană, nici țol de învelit,
 «Și nici o putere !... eram prăpădit !

«Nu aşteptam alta din mila cerească
 Decât a muri,
 «Când creştinul ăsta, Domnul l-odihnească!
 «Pe-un cal alb ca iarna în deal se ivi
 «Ş'aproape de mine calul îşi opri.

«Nu plânge, îmi zise, n'ai grijă, Române,
 «Fă piept bărbătesc;
 «Na, să-ţi cumperi haine şi casă şi pâne...
 «Şi de-atunci copii-mi, ce-l tot pomenesc!
 «Ōameni buni! de-atunce în ticnă trăesc».

Şi, sărutând mortul, bătrânul moşneag
 Ōftă şi se duse cu-al său vechiu toeag.
 Iar poporu'n zgomot strigâ, plin de jale:
 «Dumnezeu să erte păcatele sale!»

(Idem pg. 42).

Observări. — Deşi punctul de plecare al sentimentului din această bucată, ce face parte tot din *Doine*, este tot de origine poporană, totuşi atât în prezentarea lui cât şi în compoziţie şi în stil se resimte mai mult influenţa romantică. Dar şi una şi cealaltă din aceste două influenţe nu covârşesc talentul propriu poetic al lui Alecsandri. E una din cele mai frumoase balade ce avem, prin originalitatea şi simplitatea concepţiei, prin naturalul, sobrietatea şi preciziunea expresiei, prin armonia dintre fond şi formă. Cald fără afectare, bogat fără prolixitate şi alegând cu un gust rar amănuntul caracteristic, Alecsandri se revelează în această poezie pentru întâiaşi dată ca un poet în toată puterea cuvântului. Alături de dânsa, deşi inferioară ei, mai găsim în aceiaşi colecţiune şi *Altarul Mănăstirii Putna*.

78. DEDICAŢIE.

Tu care eşti pierdută în neagra vecinicie,
 Stea dulce şi iubită a sufletului meu!
 Şi care odinioară luceai atât de vie,
 Pe când eram în lume tu singură şi eu!

O, blândă, mult duioasă şi tainică lumină!
 În veci printre stelute te cată al meu dor,
 Ş'adese-ori la tine, când noaptea e senină,
 Pe plaiul nemuririi se înalţă c'un lung sbor.

Trecut-au ani de lacrimi, și mulți vor trece încă
 Din ora de urgie în care te-am pierdut!
 Și doru-mi nu s'alină, și jalea mea adâncă
 Ca trista vecinicie e fără de trecut!

Plăceri ale iubirii plăceri încântătoare!
 Simțiri! mărețe visuri și falnic viitor!
 V'ați stins într'o clipeală ca stele trecătoare
 Ce las' un întuneric adânc în urma lor.

V'ați stins! și de atuncia în cruda-mi rătăcire
 N'am altă mângâiere mai vie pe pământ
 De cât să înalț la tine duioasa mea gândire,
 Steluță zâmbitoare, dincolo de mormânt!

Căci mult, ah! mult în viață eu te-am iubit pe tine,
 O, dulce desmierdare a sufletului meu!
 Și multă fericire ai revărsat în mine
 Pe când eram în lume tu singură și eu!

Frumoasă îngerelă cu albe aripioare!
 Precum un vis de aur în viață-mi ai lucit.
 Și în ceruri cu grăbire, cu un parfum de floare,
 Te-ai dus, lăsându-mi numai un suvenir iubit,

Un suvenir, comoară de visuri fericite,
 De scumpe și fierbinte, și dulce sărutări,
 De zile luminoase și îndumnezeite,
 De noști venetiane și pline de încântări,

Un suvenir poetic, coroana vieții mele
 Ce mângâie și 'nvie duioasă inima mea,
 Și care se unește cu harpele din stele
 Când mă închin la tine, o, dragă, lină stea!

Tu dar ce prin iubire, la al iubirii soare,
 Ai deșteptat în mine poetice simțiri,
 Primește în altă lume aceste lăcrămioare,
 Ca un răsunset dulce de-a noastre dulci iubiri!

Observări. — Această bucată, este extrasă din a doua colecțiune de poezii a lui Alecsandri, *Lăcrămioarele*, publicată odată cu *Doinele* (1853) și cuprinzând poezii erotice, în genere fără valoare literară, cu toată varietatea formelor de versificație ce poetul întrebuițează. Sentimentalismul și superficialitatea sunt defectele lor de căpetenie. Prea puține sunt bune. Din aceste rare excepții face parte, împreună cu *Pescarul Bosforului*, și *Dedicație* care popular e cunoscută sub numele de *Steluța*. Deși aceasta poezie are destul sentimentalism (sentiment fără energie), totuși unitatea și seninătatea tonului și armonia versului o fac prețioasă din punct de vedere literar.

79. SENTINELA ROMÂNĂ.

I.

Românul nu pier.

Din vârful Carpaților,
Din desimea brazilor,
Repezit-am ochii mei
Ca doi vulturi sprintenei,
Pe cea vale adâncită
Și cu flori acoperită,
Ce se întinde ca o ceață
Pân' în Dunărea măreață
Și de-acolo în depărtare
Pân' în Nistru, pân' în Mare.
Iar pe cel amar pustiu
Cu văzutul ce întâlnești
Întâlnești viteaz oștean,
Purtând semne de Roman,
Falnic, tare ca un leu,
Și cu chip frumos de zeu.
Brațu-i stâng eră încordat
Sub un scut de fier săpat,
Ce ca soarele soriă,
Și pe care se zăria
O lupoaică argintie
Ce părea a fi chiar vie,
Și sub fiară doi copii
Ce păreau a fi chiar vii.
Mâna-i dreaptă țineă pală,
Iar pe cap purta cu fală
Coif de aur lucitor
Ca un zeu nemuritor.

Cel viteaz eră călare
Pe-un cal alb în nemișcare
Și, ca dînsul, neclintit
Sta privind spre Resărit.
Numai ochii sei mișca,
Vulturește-i alergă
Pe cea zare cenușie,
Lungă, tainică, pustie,
Unde ca prin vis trecând,
S'auzia din când în când
Vuet surd, grozave șoapte
Ce veniau din Miazănoapte,
Sgomot lung, innădușit
Ce venia din Răsărit.

Iarba nu se clătină,
Frunza nu se legănă,
Pasărea la munți sbură,
Fiara 'n codri tremură
Căci prin lumea spăimântată,
In uimire cufundată
Treceau reci flori de moarte,
Presimțiri de rele soarte!
Iar pe cer un vultur mare
Făcând cercuri de sburare,
Se vedeă plutind cu fală
Și 'n rotirea-i triumfală,
Țintiă ochiul său măreț
Pe viteazul călăreț.

— «Cine ești? de unde ești?
 «Pe la noi ce rătăcești?
 — «Sunt Român și sunt oștean
 «De-a împăratului Truian!
 «Maica Roma cea bătrână
 «Mi-a pus arma asta 'n mână
 «Și mi-a zis cu glăsul său:
 «Fiul meu, alesul meu!
 «Tu din toți ai mei copii
 «Cel mai tare în vitejii!
 «Mergi în Dacia, grăbește,
 «Pe Barbari de-i risipește,
 «Ș'apoi vecinic priveghează,
 «Sentinelă mult vitează,
 «Și te-aține la hotare,
 «Că s'aud în depărtare
 «Resunând dușmane pasuri,
 «Menințând barbare glasuri...»

«Venit-am și am învins!
 «Pe Barbari pe toți i-am stins,
 «Și pe țărmurile lor
 «Acum, Domn stăpânitor,
 «Aștept oardele avane,

«Aștept oardele avane,
 «Aștept limbile dușmane
 «Care vin din Răsărit
 «Ca potop nemărginit
 «Să cuprindă să innece
 «Tot pământul unde-or trece!»
 — «O, viteze neferice,
 «Ai să pieri în câmp aice!

— «Eu să pier, eu?... Niciodată!
 «Vie-o lume încrunțată,
 «Vie valuri mari de foc...
 «Nici că m'or clinti din loc.
 «Tot ce-i verde s'a uscă,
 «Râurile vor secă,
 «Și pustiul tot mereu,
 «S'a lăți 'mprejurul meu
 «Dar eu vecinic în picioare
 «Printre valuri arzătoare
 «Voiu luptă, lupta-voiu foarte
 «Făr'a fi atins de moarte,
 «Făr' a fi atins de moarte,
 «Căci Român sunt în putere,
 «Și Românul 'n veci nu pier».

II.

Apa trece, pietrele rămân.

Abia zice, și deodată
 Fulgeră 'n cer o săgeată,
 Văjăe, vine, lovește
 Scutul care zângănește
 Ș'o respinge, o sârle jos,
 Ca pe-un șarpe veninos.
 După dânsa 'n depărtare,
 Colo 'n fund, în fund, la zare,
 Se ivește-un negru nor
 Plin de sgomot sunător
 Ce tot vine, ce tot crește
 Și pe câmpuri se lățește,
 Cât e zare de zărit
 Intre Nord și Răsărit!

— Sentinelă, priveghiază,
 Norul crunt înaintează.
 Sentinelă, te arată,
 Norul crunt se sparge!... Iată!
 Iată oardele avane,
 Iată limbile dușmane
 De Gepizi și de Bulgari,
 De Lombarzi și de Avari!
 Vin și Hunii, vin și Goții,
 Vin potop, potop cu toții,
 Pe cai iuți ca rândunele
 Fără frâne, fără șele,
 Cai sirepi ce fug ca vântul
 De cutremură pământul!

Mulți sunt ca nisipul mării,
 Mulți ca ghiarele muștrării
 Intr'un suflet păcătos,
 Intr'un cuget sângeros!...
 Sai, Române, pe omor,
 Fă-te fulger răsbitor,
 Fă-te Dunăre turbată,
 Fă-te soartă ne'mpăcată,
 Căci potopul, iată-l. vine,
 Și-i amar, amar de tine!
 — Vie!...

Ca o stâncă 'naltă,
 Ce din vârf de munte saltă.
 Tună, se rostogolește,
 Cade, rumpe și sdrobește
 Codrii vechi din a sa cale
 Până'n fund, în fund de vale;
 Astfel crunt ostașul meu
 Își isbește calul său
 Peste codrii mișcători
 De Barbari năvălitori.
 El îi sparge și-i răsbește,
 Snopuri, snopuri îi cosește,
 Și-i înfrânge, și-i respinge,
 Și-i alungă, și-i învinge!
 Calu-l turbă, mușcă, sare,
 Nechezând cu înfocare,
 Calcă trupuri sub picioare,
 Sfarmă arme sunătoare,
 Și cu greu în sânge 'nnoată,
 Și mereu se 'ndeasă 'n gloată.
 Crunt războiu, privire cruntă!
 Fiul Romei se încruntă...
 Fulgeri ies din ochii săi!
 Fulgeră mii de scânteii

Dintr'a armelor ciocniri
 Și lucioase zângăniri;
 Sbor topoarele-aruncate,
 Sbârnăe-arcele 'ncordate,
 Și săgețile ușoare
 Nouroază mândrul soare.
 Caii saltă și nechează,
 Lupta urlă, se 'ncleștează,
 Și Barbarii toți grămadă
 Morții crude se dau pradă!
 Zece cad, o sută mor,
 Sute vin în locul lor!
 Mii întregi se risipesc,
 Alte mii în loc sosesc!
 Dar viteazul cu-a sa pală
 Face drum printre năvală
 Și pătrunde prin săgeți,
 Că-i Român cu șapte vieți!
 În zadar hidră turbează,
 Trupu-i groaznic încordează,
 Geme, urlă și crâșnește
 Și 'mprejur se 'ncolăcește.
 Fiul Romei se aprinde,
 Hidra 'n mână-i o cuprinde,
 Ș'o sugrumă, și o sfarmă,
 Ș'o învinge, și o darmă!...
 Fug Gepizii, fug Bulgarii,
 Și Lombarzii și Avarii;
 Fug și Hunii, fug și Goții,
 Fug potop, potop cu toții,
 Și se duc, se duc ca vântul
 Asurzind întreg pământul
 De-a lor urlete barbare,
 De-a lor vaete amare!

III.

Roma, Roma numai este.

Unde-s oardele avane?
 Unde-s limbile dușmane?
 Au perit, s'au stins din față
 Precum toamna, 'n dimineață

Se topesc, se sting la soare
 Negurile-otrăvitoare!
 Cu ce vifor de urgie
 Năvăliră 'n Românie!

Cum veniră de turbați
 Ca balauri încruntați,
 Cu o falcă 'n cerul sfânt
 Și cu alta pe pământ!
 Dar s'au dus cum n'au venit
 În pustiul lor cumplit,
 Părăsind în urma lor
 Câmpul luptei de omor!
 Lat e câmpul celei lupte,
 Lat și plin de arme rupte,
 Plin de trupuri fărâmate
 Care zac grămezi culcate,
 Plin de sânge ce-l pătează
 Și văzduhul aburează!

Unde sunt atâtea vieți,
 Unde-s ochii îndrăsneți?
 Moartea rece le-a cuprins,
 Într'o clipă ea le-a stins,
 Și pe câmpul cel de moarte,
 Crunt locaș de rele soarte,
 S'a lăsat acum deodată
 O tăcere 'nfricoșată!
 Numai când, din vreme 'n vreme
 Se aude-un glas ce geme,
 O jelire 'ntristătoare,
 Un suspin de om ce moare
 Sau nechezul dureros
 Unui cal răsturnat jos,
 Care cheamă ne'ncetat
 Pe stăpânu-i jos culcat.

Soarele își schimbă locul
 Și apune roș ca focul,
 Intinzând pe cea câmpie
 O văpseală purpurie,
 Ca un sângerost vestmânt
 Peste-un lung și trist mormânt!
 Iar în 'naltul cerului,
 Deasupra mormântului,
 Tipă vulturul cu fală,
 Și, 'n rotirea-i triumfală,
 Incunună cu-al său sbor
 Pe viteazu 'nvingător.

Să trăești, ostaș romane,
 Stâlp al lumii apusane!
 Tu cu pieptu-ți ai oprit
 Valul crunt din Răsărit
 Și cu brațul tău armat
 Pasul soartei l-ai schimbat!
 Dar ce zic!... un fior rece
 Printre-a lumii vine treee,
 Căci deodată un glas prin lume,
 Fără seamăn, fără nume,
 Sună, duce-o neagră veste:
Roma, Roma numai este!...

Zis-a glasul, un răsunet
 Lung răspunde ca un tunet,
 Și al Romei vultur falnic
 Cade, dând un țipăt jalnic!
 Zis-a glasul, și cu jale
 Plângând soarta mumei sale,
 Fiul Romei cei bătrâne
 Scapă armele din mâne,
 Pleacă fruntea și 'n durere
 Moartea cheamă, moartea cere!
 Iară calu-i frățior,
 Nechezând încetișor,
 Câmpul luptei părăsește
 Și spre munți încet pornește,
 Ducând lin și nesimțit
 Pe stăpânul lui iubit....
 Ei se duc în tristă cale,
 Și pe urma lor de vale
 Cade-o noaptn 'ntunecoasă,
 Noapte oarbă, fioroasă
 Ca fundul pământului,
 Ca taina mormântului!
 Și sub neagra sa aripă
 Se șterg toate într'o clipă,
 Cum se șterge de ușor
 Visul cel amăgitor,
 Și ca suvenirul sfânt
 Celor care numai sunt!

(Idem, pag. 261).

Observații.—Această poemă alegorică face parte din a treia culegere de poezii a lui Alecsandri *Mărgăritărele*, (1852—1863). Intr'însa Alecsandri vrea să rivalizeze cu autorul *Cântării României*, dar alegoria sa e cam confuză iar sentimentul deprimant, pesimist.

Dintre poeziile mai însemnate ale acestei colecții sunt, dintre cele cu caracter național, *Deșteptarea României*, mai puțin energetică decât *Marșul Mureșanului*, *Banul Mărăcine*, baladă în stil popular și tendențioasă, *Hora unirii* simplă dar fără adâncime, *Nicolae Bălcescu murind*,¹ caldă și duioasă, *La Sevastopol*, plină de filozofie creștinească și de patriotism. Dintre cele cu caracter legendar și fantastic mai însemnate sunt: *Biserica risipită*, *Noaptea Sfântului Andrei*, *Inșiră-te mărgărite*;—iar din cele cu caracter exotic *Solferino* (Partea II din *Coroana Vieții*). În nici-una Alecsandri nu se ridică la perfecțiunea din *Groza*, iar defectul de care suferă este lipsa de concentrare și de contur, pe care o va dobândi însă în a doua perioadă a activității sale poetice, când va veni în contact cu școala critică a «Junimei» (după 1865).

80. DIMINEAȚA

Zori de ziuă se revarsă peste vesela natură,
 Prevestind un soare dulce cu lumină și căldură.
 În curând și el apare pe-orizontul aurit,
 Sorbind roua dimineții de pe câmpul înverzit.

El se 'nnalță de trei suliți pe cereasca mândră scară
 Și cu raze vii sărută june flori de primăvară,
 Dediței și viorele, brebenei și toporași,
 Ce răzbat prin frunzi uscate și s'arată drăgălași.

Muncitorii pe-a lor prispe dreg uneltele de muncă.
 Păsărelele-și dreg glasul prin hugeagul de sub luncă.
 În grădini, în câmpi, pe dealuri, prin poene și prin vii
 Ard movili buruenoase, scoțând fumuri cenușii.

Caii sburdă prin ceairuri; turma zbiară la pășune;
 Miei sprinteni pe colnice fug grămadă 'n răpegiune,
 Și o blândă copiliță, torcând lâna din fuior,
 Paște boboeci de aur lâng'un limpede izvor.

81. LUNCA DIN MIRCEȘTI

Bate vânt de primăvară și pe muguri îi deschide :
 Vântul bate, frunza crește și voioasă lunca râde.
 Sub verdeața drăgălașă dispar crengile pe rând.
 Și sub crengile umbroase mierla sare șuerând.

O ! minune, farmec dulce ! O ! putere creatoare !
 În orcare zi pe lume ese câteo nouă floare,
 Ș'un nou glas de armonie completează imnul sfânt,
 Ce se 'nnalță către ceruri de pe veselul pământ.

Tot ce simte și viează, fiară, pasăre sau plântă,
 În căldura primăverii naște, saltă, zboară, cântă.
 Omul își îndreaptă pasul către desul stejăriș,
 Unde umbra cu lumina se alungă sub frunziș.

El se duce după visuri : inima lui crește plină
 De o sacră melodie, melancolică, divină,
 De o tainică vibrație, de-un avânt inspirător,
 Ce-i aduc în pept suspinuri și 'n ochi lacrimi de amor.

Este timpul re'nvierii, este timpul re'nnoirii,
 Ș'a sperării zâmbitoare, ș'a plăcerii, ș'a iubirii.
 Pasărea-și gătește cuibul, floarea mândrele-i colori,
 Câmpul via sa verdeață, lanul scumpele-i comori.

Sus, paingul pe un frasin urzind pânza-i diafănă
 Cu-al său fir de-argint subțire face-o punte-aeriană,
 Iar în leagăn de mătase gangurul misterios
 Cu privighetoarea dulce se îngână-armonios.

Jos pe la tulpini, la umbră, fluturii, flori zburătoare,
 Se 'ndrăgesc în părechere pe sân alb de lăcrămioare,
 Și, ca roiul de pietre scumpe, gândăceii smălțuiți
 Strălucesc, vie comoară, pe sub erburi tăinuți.

O pătrunzătoare șoaptă umple lunca, se ridică :
 Ascultați !... stejarul mare grăește cu earba mică,
 Vulturul cu ciocârliă, soarele cu albul nor,
 Fluturul cu plânta, râul cu limpedele isvor.

Și stejarul zice erbei : «Mult ești vie și gingașă!»
 Fluturașul zice floarei : «Mult ești mie dragălașă!»
 Vulturul uimit ascultă ciocârliă ciripind ;
 Râu, izvoare, nouri, raze se împreună iubind.

Luncă, luncă, dragă luncă ! raiu frumos al țării mele,
 Mândră 'n soare, dulce 'n umbră, tainică la foc de stele !
 Ca grădinile Armidei ai un farmec răpitor
 Și Siretul te încinge cu-al său braț desmierdător.

Umbra ta răcoritoare, adormindă, parfumată,
 Stă aproape de lumină, prin poiene tupilată.
 Ca o nimfă pânditoare de sub arbori înfloriți,
 Ea la sânul ei atrage călătorii fericiți

Și-i încântă, și-i îmbată, și-i aduce la uitare
 Prin o magică plăcere de parfum și de cântare,
 Căci în tine, luncă dragă, tot ce are suflet, graiu,
 Tot șoptește de iubire în frumoasa lună Maiu !

(*Pasteluri*, ediția Bibl. pentru toți, pag. 51).

Observări. — *Pastelurile* sunt lucrările poetice cele mai izbutite ale lui Alecsandri. In ele se vede numai originalitatea sa, esența talentului său, aproape fără urmă de influențe streine sau locale. Sufletul lui vesel, plin de frăgezime și senin, imaginația lui realistă, caldă și grațioasă, limba curat românească și simplă, dar colorată și originală, versificația aproape perfectă și totuși lesnicioasă și elegantă sunt calitățile artistice ce descoperim la aceste tablouri ce reflectă natura țării noastre, unde, însă pare că răul nu se află și toată lumea zâmbește și petrece.

82. LEGENDA CIOCÂRLIEI

De când erau ca iarba anticii codri deși
 Și mici ca mușunoe Carpații urieși,
 Și văile profunde și latele vâlcele
 Ca pe o apă lină ușoare vâlurele ;
 De când în lume lupii erau păstori de oi
 Și urșii cu cimpoae mânau cirezi de boi ;
 De când purtă 'n cosițe Ileana Cosinzeană
 O floare cântătoare, o floare năzdrăvană, —
 N'a fost copilă 'n viață mai dulce mai aleasă
 Decât frumoasa Lia, fecioară 'mpărăteasă !

Născută 'n faptul zilei cu fața 'n Răsărit,
Luceferii, văzând-o, mai viu a strălucit
Ferice de-a atinge cu-o rază argintie,
Cu ultima lor rază așa minune vie.
Și astfel, de lumina cerească desmierdată,
Ea, răsărind ca floare, a înflorit ca fată;
Ș'acum e fala lumii, a minții încântare.
A inimilor farmec, a ochilor mirare.
Tot omul care-o vede, răpit, uimit simțește
Că par'că se renaște, că inima lui crește,
Că trece lin din iarnă în dulce primăvară,
Că mii de paseri cântă în sânu-i și pe afară.
Ea are o față albă de flori de lăcrimioare
Și ochi cerești, albaștri ca floarea de cicoare,
Ș'un păr ce strălucește pe fruntea sa bălaie
Căzând fuior de aur, dealung până în călcaie,
Incât pe câmpul verde, când trece zâmbitoare,
Se pare c'o urmează prin aer fulgi de soare.
Ea poartă haine scumpe, ușoare, descântate,
Din fire, de painjen țesute și lucrute.

Seninul dulce al zilei, râvnind acea minune,
Din soarele resare și pân' la soare apune,
Se 'ntinde pe deasupra-i cu bolta lui rotundă,
Voind să-i fac' un templu în care s'o ascundă,
Și-i zice: «Insuși cerul spre tine se înclină...
«Frumseța-i o coroană pe frunte de regină!»

II

Și mersau vestea 'n lume, trecând din gură 'n gură,
Că Lia fură ochii și mințile le fură;
Și dusu-o-au pe aripi în locuri depărtate
Cocoarele 'n triumphiuri prin aer înșirate,
Și spus-au vântul ager, în veci neodihnit,
Că nu-i copilă alta mai dulce de iubit.

În grabă alergat-au din toate-a lumii zări,
De peste munți, din funduri, de peste nouă mări,
Cei mai viteji și mândri feciori de împărați,
Vrăjiți de-a fi pe viață de Lia fermecați.

.....

In revărsatul zilei, când nasc a vieții șoapte
 Și lin se dezvelește seninul cer din noapte,
 Pe când lumina-i sură, plăpândă, răcoroasă
 Și somnul își destinde aripa somnoroasă,
 Frumoasa Lia pleacă pe Graur, calu-i șarg,
 Ce zice că pământul nu e destul de larg,
 Și zboară fără spațiu, luându-și iute sborul
 Ca vântul și ca gândul, ca spaima și ca dorul.
 El fuge pe sub soare, el fuge pe sub lună;
 Și pierе într'un fulger cum pierе vestea bună;
 Și trece pe sub nour, și trece pe sub stea
 Clipiș, cum se strecoară prin oameni vestea rea!

Dar după multă trudă și mult amar de cale
 Odată cu amurgul ajunge într'o vale,
 O vale înverzită ce se unește 'n zare
 Cu albastra, zgomotoasa, clocotitoarea mare.
 Acolo calul Graur își încetează sborul,
 Ne mai având pământuri să bată cu piciorul;
 Iar Lia se coboară cu grabă de pe cal
 Și merge de se pune pe al mării verde mal,
 Privind cu dor la raiul din fundul depărtat
 Pe care se ridică al Soarelui palat.

— «Pe unde-ți merge gândul, stăpâna mea iubită?»
 O 'ntreabă glasul umbrei de cale obosită.
 — «Ah! dragă surioară: duioasa Lia zice,
 «Zărești .n depărtare cea insulă ferice
 «Plutind sub cer albastru pe-a mării albăstrime?
 «Vezi tu colo, în zare, colo pe-o înălțime
 «Acel palat de aur, cel cuib de străluciri
 «Cu poarta de rubinuri și stâlpîi de safiri?
 «Acolo 'mpărțește frumos ursitul meu,
 «Acolo-mi zboară gândul, acolo eu mă vreau!
 «Dar cum să fac, vai mie!... ah! calul meu nu poate
 «Să calce și pământul, și mările să 'nnoate!»
 — «Stăpână! zice Graur, ce nu pot eu pe lume
 «O poate al meu frate născut pe-a mării spume».

Apoi se 'ntoarce iute la mal, și iute sare
Pe noul cal ce-o poartă ușor pe-a lui spinare.
Și umbra ei rămâne pe mal înstrăinată,
Și Graur se afundă în zarea nourată.

IV

Prin valuri spumegoase ce 'n giuru-i se alină
Cântând o melodie simfonică, marină,
Ajunge Lia grabnic la insula dorită,
A cărei iarbă vie cu raze i altoită.

Copila 'n haine mândre de fiu împărătesc
S'afundă în lumină, dar chipu-i îngeresc,
Dar mersu-i plin de farmec, cu pas legănător,
O spun mai mult că-i fată decât că e fecior.

Ea intră în palatul acel de feerie
Cu inima 'n bătae de dulce bucurie,
Dorind ca să 'ntâlnească, temând de-a întâlni
Pe acel care-a vrăjit-o aici de-a veni,
Și iată că zărește a lui bătrână mamă
Cu genele căzute pe ochi ca o naframă!

De când nu eră încă pământul care este,
De când tot ce e 'n lume eră numai poveste
Și raza de lumină și razele căldurii
Erau comori ascunse în haosul naturii,
A splendidului soare ferice născătoare
Trăește 'n luminoasă și magică splendoare,
Dar tristă și orbită de veșnica-i lucire,
Acum ea nu mai poate pe Soare să-l admire,
Și-i este scris de soartă atunci numai să vadă,
Când fiul ei în cursă ar fi expus să cadă.

Sărmana 'ncet aude sunând pasuri străine,
Tresare și întreabă: «Ce om, ce fiară, cine
«Au îndrăsnit să vie aici, și a pătrunde
«In locuri necălcate de pas de om; pe unde
«Nici pasărea măeastră a trece nu 'ndrăsnește,
«Nici doru, 'n rătăcire pierdut, nu se oprește?»

Copila tremurândă s'apropie și zice:
«Sunt om cu gânduri blânde venit din lume-aice».
— «De ești fecior», replică bătrâna îngrijită,
«Să-ți fie calea floare și urma înflorită,

«Și 'n viață să ai parte de soacră iubitoare
«Și de nevestă dulce, frumoasă, zimbitoare.
«Iar dacă ești tu fată, precum te arată glasul,
«Pe urma ta ușoară întoarce-ți iute pasul
«Și piei din aste locuri neatînse și curate,
«Domnite de-al meu soare, copil fără păcate!»

Copila spăimântată cu dorul ei se ceartă,
Ar vrea, ar vrea să fugă, dar inima n'o iartă;
Când iată că s'aude în lunga depărtare
De cai venind spre casă voioasă nechezare.
Și iată că palatul se umple deodată
Cu zilnica lumină din lume adunată;
Căci Soarele apune lăsând de-alung pe ceruri
Clipirile de stele și a umbrelor misteruri.
El vine și apare atât de luminos
Că 'ntunecă vederea cu chipul său frumos.
— «Bine-ai venit, copile de mult înstrăinat!»
Îi zice blânda mamă c'un dulce sărutat.
«Te bucură de oaspe venit de pre pământ,
«Un oaspe blând la suflet și gingaș la cuvânt».

În giuru-i mândrul soare se uită cu mirare...
El vede și nu crede, îi pare că fi pare
Și simte-un neastâmpăr în inima-i vergină
Sub galeșa ochire a fetei ce suspină.
Apoi, luând de mână pe Lia tremurândă :
«Orcine ai fi, el zice, ființă, tu, plăpândă !
«Durerea omenească în veci să nu te-ajungă,
«Și fie-ți scurt necazul și fericirea lungă,
«Pe flori de primăvară obrazu-ți să se culce
«Și fie-ți dulce viața și moartea fie-ți dulce!»

Copila îl ascultă pierdută în extaz,
Cu zimbetul pe buze, cu lacrimi pe obraz
Și zice : «Măndre Soare, lăsat-am scumpă țară
Și casa părintească în timp de primăvară
Cu dor să vin la tine, de-aproape să te-admir
Și 'n calea mea grăit-am cu flori de trandafir,
Cu râuri și cu nouri, cu fluturi și cu stele ;
Grăit-am și cu vulturi, cu șoimi, cu rândunele,
Cu tot ce putea în lume de tine să-mi grăiască,
Și acum fii zic eu ție în limba omenească :

Minune mult iubită! Lumină de lumine!
Ah! inima mă poartă să stau în veci cu tine...»

Iar mama ce nu-i vede, dar care îi ascultă
Grăind, cu mintea zice: «Să fiu oare 'nșelată?
«Acest străin să fie oare fecior sau fată?
«El are glasul dulce, prea dulce, prea duios
«De când a dat cu ochii de fiul meu frumos!»
«Apoi mai stând pe gânduri adaoge'n tristeță:
«Ah! unde mi-e vederea din dalbă tinereță!

«La noapte voiu așterne în patu-i albe flori;
«De-a fi bărbat, sub dânsul peri-vor până 'n zori;
«Iar de-a fi fată, ele, de sânul ei lipite,
«In faptul dimineții vor fi mai înflorite».

V.

A doua zi, pe timpul minunilor visate,
Când faptul dimineții la ușa nopții bate,
Bătrâna mamă, trează de grija ce-o domină,
Simțește că e 'n lume o stranie lumină.
Ea merge cu grabire la patul unde crede
C'au trebuit să doarmă străinul... și ea vede
(Căci dragostea de mamă o face-acum să vadă).
Ea vede 'n așternutu-i flori vii ca 'ntr'o livadă.
«Ah! zice cu durere; nici una nu-i uscată!
«Nici una veștežită! Străinul oaspe-i fată!»
Apoi, în tulburarea-i de crudă presimțire,
Înaltă ochii 'n ceruri și vede cu-oțerire...
Ce vede?

Pe zenitul adânc, înflăcărat,
Mărețul Soare plană! și caru-i înhămat
Cu nouă cai de raze ce 'n spațiu l-au răpit,
Cutrieră cerescul întins nemărginit.
Sbor caii, lăsând râuri de foc în urma lor,

Iar Soarele ferice, dând lumilor uitare,

Și lumile cuprinse de flăcări arzătoare
Privesc în îngrozire alt soare lângă soare...

«Blestem!» strigă bătrâna, blestem pe capul tău,
 «Tu care-mi răpești viața, răpind pe fiul meu!»
 Și mama cade moartă!

Ea cade, dar urgia,
 Dar cruntul blestem zboară, se suie pân' la Lia,
 Și-a Soarelui mireasă, lovită, fulgerată
 Din ceruri cade 'n mare lucind ca o săgeată.

Ah! mare i-a fost visul și scurtă fericirea!
 Iubirea i-a dat moartea și moartea nemurirea!
 Iar sufletu-i ferice luat-au forma vie
 De o mică, drăgălasă, duioasă ciocărlie,
 Ce veșnic către soare se 'naltă 'n adorare
 Chemându-l, primăvara, cu dulcea ei cântare.

(*Legende*, ediția Biblioteca pentru toți, pag. 81).

Observări. — *Legendele* cuprind o serie de lucrări cu ton epic, unele dezvoltând subiecte istorice naționale, altele, subiecte închipuite sau luate din literatura poporană.

«Legenda Rândunicăi și «Legenda Ciocărliei» povestesc în frumoase versuri cum atât una cât și alta au fost niște încântătoare «jumătate fete și jumătate flori», care s'au prefăcut în pasări

«Gruiu Sânger» e o povestire romantică, având ca fond ideea, că pentru Dumnezeu căința prețuște tot atât cât și nevinovăția. Un tâlhar crud ucide fără să vrea pe tatăl său. Cerul îl pedepsește a trăi ani îndelungași și a căra apă în gură din vale, ca să ude o buturugă până va înverzî. Tocmai când ducea ultima picătură întâlnește o pasăre care aproape muriă de sete și i-o dă. Atunci Dumnezeu îl iartă.

«Dan, căpitan de plai» e poate cea mai bună. Figurile lui Ursan și a bătrânului Dan au trăsuri supraomenești: ei se luptă ca niște eroi de epopee, dar descrierea luptelor lor e vagă și nu ne prezintă detalii caracteristice și reale. Partea cea mai izbită este domesticirea calului de către Fulga și cu deosebire scena dintre Ghirai și Dan, în care acesta, deși cam declamator, găsește comparații de o frumusețe rară, spre a-și exprima eroicul său suflet.

«Dumbrava roșie» este înfățișarea luptei lui Ștefan contra lui Albert, regele Poloniei, învingerea Polonilor și înjugarea lor la pluguri ca să are un loc ce va deveni Dumbrava roșie, adică pădurea sângelui. Cuprinde multe frumuseți, dar nu are destulă proporțiune. Partea introductivă e prea lungă, iar lupta (fondul real al poemei) prea scurtă și figura eroului principal, al lui Ștefan, ne apare mai mult în descriere decât în acțiune.

În genere, putem zice de poemele lui istorice că ne arată persoanele cu totul idealizate, dar, înfățișînd trecutul măreț, el nu ne pune în față micimea prezentului ca Eminescu, ci găsește numai un prilej de a cânta țara sa și frumusețile plăsmuite de imaginația poporului său.

83. ODĂ OSTAȘILOR ROMANI

Juni ostași ai țării mele, însemnați cu stea în frunte!
 Dragii mei vultani de câmpuri, dragii mei șoimani de munte!
 Am cântat în tinerețe strămoșeasca vitejie,
 Vitejie fără seamăn pe-acel timp de grea urgie,
 Ce la vechiul nostru nume au adaos un renume,
 Dus pe Dunăre în Mare și din Mare dus în lume!

Vin acum, la rîndul vostru, să v'aduc o închinare,
 Vin cu inima crescută și cu sufletul mai tare;
 Ca eroi de mari legende, vin să vă privesc în față,
 Voi, nepăsători de moarte, disprețuitori de viață,
 Ce-ați probat cu-avîntul vostru lumii, puse în mirare,
 Că din vultur vultur naște, din stejar stejar răsare!

Dela Domn pân' la Opincă, duși de-o soartă norocoasă
 V'ați legat în logodire cu izbînda glorioasă
 Ș'ați făcut ca să pricepem a trecutului mărimă,
 Măsurându-vă de-o seamă cu-a strămoșilor 'nălțime,
 Ș'arătînd, precum prin nouri mîndrul soare se arată,
 Cine-am fost odinioară, cine iar vom fi odată.

Să trăiți, feciori de oaste! Domnul Sfînt să vă ajute
 A străbate triumfalnic în cetăți și în redate,
 Ca la Rahova cu tunul, ca la Grivița cu sborul,
 Ca la Plevna, unde astăzi cei întâi ați pus piciorul,
 Infruntînd pe-Osman Gaziul. și prin fapt de bărbăție
 Ridicînd o țară mică peste-o mare 'mpărăție!

O, viteji de viță veche! Auziți în depărtare
 Acel vuet fără nume ce răsună ca o mare?
 Sunt bătăile de inimi ale 'ntregu-i neam al nostru,
 Ce adună, zi și noapte, dorul lui cu dorul vostru.
 Sunt vărsările de lacrimi pentru-acel care se stinge,
 Sunt urările voioase pentru-acel care învinge!

O! Români, în fața voastră, colo 'n tainica cea zare,
 Vedeti voi o rază vie care 'ncet, încet răsare,
 Străbătând prin umbra deasă de lungi seculi adunată?
 E voiosul fapt de ziua mult dorită, mult visată,
 E lumina re'nvierii, e luceafărul sperării,
 E triumful luptei voastre, soarele neatârării!

Dragii mei! Din focul luptei oțeliți când v'eți întoarce,
 La cămin, unde Româncea așteptând suspină, toarce,
 Tot poporul: rudă, frate, soră, mamă și părinte,
 Ca la Domni, cu pâni și sare, vor eși vouă 'nainte;
 Căci din voi fieștecare poartă 'n frunte o cunună
 Și de gloria de astăzi și de gloria străbună!

Pas dar! pas tot înainte! timpul vechiu din nou zorește!
 Viitorul României dat-au mugur ce 'ncolțește!
 O, copii! de voi sunt mândru, simt acea mândrie mare,
 Care crește cu mărirea unui neam în deșteptare.
 Mi-am văzut visul cu ochii; de-acum pot să mor ferice,
 Astăzi lumea ne cunoaște: «Român» zice, «Viteaz» zice

(*Ostașii noștri*, ediție Biblioteca pentru toți, pag. 38).

Observări.—Această poezie face parte din colecția de poezii eroice intitulată «Ostașii noștri». Precum înainte cântase în operele sale vitejiile trecutului, precum el fusese poetul în a cărui inimă găsise ecou fiecare eveniment care înseamnă o dată mare în istoria neamului nostru în cursul veacului XIX, tot astfel acum, când împrejurările dau prilej oștirii noastre să arate în fața lumii câtă forță de rezistență și cât curaj are, tot Alecsandri găsește accente destul de puternice pentru glorificarea eroilor războiului din 1877.

În fruntea colecției stă frumoasa alegorie «*Balcanul și Carpatul*», care servă oarecum ca prefață. Vine apoi «*Peneș Curcanul*», «*Sergentul*», «*Frații Jderi*» și oda ce am reprodus, scrisă chiar în ziua de 28 Noemvrie 1877.

84. DIN «FÂNTANA BLANDUZIEI»

ACTUL I, SCENA V

HORAȚIU, pătruns.

Ce stranie ființă!... aș crede c'am visat
 De n'aș vedeă în mână-mi cununa ce mi-a dat,
 Cunună impletită cu flori de primăvară
 Ca dânsa..... De ce însă grăbit-a să dispară?

Eră pătrunsă, lacrimi jucau în ochii săi...
 Nu îndrăsnea să cate fățiș în ochii mei....
 Și glasul-i în suspinuri... și pieptul-i în mișcare....
 Și fața-i luminoasă... și juna-i exaltare....
 Să fie?... l-a mea vârstă!... Se poate? Sunt uimit...
 Ce simt acum în mine de mult nu am simțit,
 De mult!... de când voioasa și falnica-mi junie
 Umplă tot universul de-amor și poezie.

(Privind cununa)

Cununa astă simplă, neprețuit odor,
 Privind-o, are-un farmec mult mai atrăgător
 Decât acele toate coroane strălucite
 În Capitolul Romei cu fală dobândite...
 Avut-am mari triumfuri, dar jur pe Dumnezei!
 Nu e triumf mai mare în câmpii Elizei
 Pentru'un poet ce-aspiră la gloria divină
 Ca sacra 'ngenunchere de gingașă vergină.

(Stă puțin pe gânduri)

Cuvintele-i din urmă cuprind în sînul lor
 O taină isvorită din inimă cu dor.
*« Ah! cine te cunoaște cu-a ta mărinimie
 « Se pleacă în uimire și se robește ție... »*

(Cu îndoială)

Dar cine are parte de-al ei duios amor?...
 Poetul ce nu moare sau omul muritor?
 Poetu 'n veci e tânăr, când omu 'mbătrânește
 Și geniul, nu fruntea încântă și răpește

(Cu tristeță)

Amară cugetare! fior de-al ernii vânt!
 Voi puneți amorfie pe-âl inimii avânt
 Și umbra îndoelii pe orice nălucire,
 Căci soarele cu-amurgul nu pot avea 'ntâlnire.

(Se plimbă turburat)

Ce-ar zice Roma 'ntreagă când s'ar vesti prin ea
 Că o copilă sclavă ocupă mintea mea?

Ar zice cu un hohot ce-ar răsună în spațiu :
 «Satir acum ajuns-au satiricul Horățiu!...»
 Hei! zică!... Sucul vieții tot ferbe 'n al meu sân,
 Coroana e căzută, dar fruntea n'o înclin.

(Tare).

Nebun acel ce vede trecând o fericire
 Și nu-i aține calea s'o prindă cu grăbire!

(*Fântâna Blanduziei*, ed. Socecu, 1884, pag. 26).

Observări.—A doua perioadă a activității teatrale a lui Alecsandri, după 1875, coprinde drama romantică națională *Despot Vodă* (cunoscută din clasa VI), comedia sentimentală *Fântâna Blanduziei* și *Ovidiu*, cea din urmă mare operă a sa.

În toate, Alecsandri nu ține în seamă realitatea istorică a personajilor ce pune în scenă. Aceasta n'ar fi, din punct de vedere artistic, un mare defect. Un adevărat neajuns în aceste lucrări e însă faptul că aceste personaje nu au o viață proprie și adesea trădează mai mult sentimentele autorului decât stările sufletești pe care ele trebuie să le aibă în situațiunile în care sunt puse. În schimb versurile și cugetările sunt niște adevărate mărgăritare ale literaturii noastre.

ION GHICA

Născut în București la 1816, Ioan Ghica studiază mai întâiu la Sf. Sava cu Heliade; apoi la Paris, unde urmărește la facultatea de științe și la școala de mine.

La 1841 se întoarce în țară; dar fiind rău văzut la Palat din cauza ideilor sale liberale, pe care le manifestă cu orice ocaziune, tatăl său îl sfătuiește să se ducă la Iași pentru câțiva timp.

Aci devine profesor de matematică, de geologie și de economia politică la Academia Mihăileană.

Profesorii cei noi, între cari și M. Kogălniceanu, cu amicii lor, produceau o adevărată mișcare în spiritul public, căutând să înlăture o sumă de idei învechite. Ca și mai bine să fie ajuns acest scop, Ghica împreună cu Kogălniceanu și Alecsandri, fondează revista «*Propășirea*, «foaie științifică și literară», care însă a fost suspendată peste câțiva timp, fiind socotită prea înaintată în idei.

Venind în București, el fu unul din organizatorii revoluțiunii de la 1848 și în timpul mișcării însăși se stabili în capitala Turciei ca să pregătească spiritele oamenilor politici în favorul mișcării române.

În 1854 ocupă situația de guvernator (bey) în insula Samos, unde eră culbul piraților din Arhipelag, până în 1859), izbutind prin măsuri înțelepte și prin ajutorul unui vas francez, să stârpească pirateria din Arhipelag.

Venind în Țară, fu ministru în Moldova și Muntenia.

La 1866 fu dintre conducătorii mișcării care răsturnă pe Vodă Cuza.

Dela 11 Fevruarie a fost în mai multe rânduri ministru și preșident de consiliu; apoi a reprezentat Țara la Londra în curs de vreo nouă ani, dar, din cauza boalei și bătrâneții, s'a retras și a murit apoi la moșia sa (1897).

În 1874 Ioan Ghica a fost ales membru al Academiei, și în mai multe rânduri a ocupat locul de preșident.

85. Din vremea lui Caragea.

București, Noembre 1879.

Amice,

Mazilia lui Ipsilant și a lui Moruz, unul din domnia Valachiei și celalalt din scaunul Moldovii, înainte de împlinirea celor șapte ani stipulați în tractatul dela Guciuc-Kainargi, adăogându-se la alte pricini de gâlceavă ce împăratul Alexandru căută Sultanului, a adus rășboiul dela 1806; și după șeșe ani de luptă crâncenă în care victoriile se precumpăniau, puterile Europei, cășunând asupra Porții, au silit-o să încheie pace numai și numai ca să lase Muscalului mâinile slobode în lupta cu Napoleon.

După zicătoarea românească «*Turcul să plătească*», Sultanul a dat lui Alexandru Basarabia și un bun hârtău în Asia pe malul Mării Negre, și astfel a făcut Englezului pe plac; iar după încheierea păcii de București, Conte Meternich, profitând de încurcătura în care se găsiă Rusia pe malurile Moscovei, a împins la domnia Țării românești pe Iancu Caragea, amicul și protegiatul cavalerului de Gentz. Dar, cu toată stăruința Internunsiului la Constantiuopole, Sultanul nu a voit să-i dea domnia până ce mai întâiu nu l-a asigurat Caragea că-și va da demisia după trei ani. Pe de o parte Suzeranul cătă să eludeze stipulațiunea de a da domnie pe șeapte ani, și pe de alta voie să aibă pe grec la mână.

După mai multe străgăneli cu *inșaală*, cu *pekei* și cu *bacalum*, pe la sfârșitul lui Octombre, Caragea a putut ieși din Constantinopol și în ziua de Sf. Spiridon al

anului 1812 el și-a făcut intrarea în București cu alaiu domnesc, călare pe *Tabla-bașa*, în sunetul clopotelor, al surlilor și tobelor. După ce a descălecat la sfântu Spiridon cel nou din podul Beilicului (astăzi calea Șerban-Vodă), s'a dus de s'a miruit în biserica Curtea Veche, după obicei.

Sosirea acestui Domn în București a fost semnalul a mari calamități pentru țară! Chiar în noaptea instalării sale palatul domnesc dela Mihaiu Vodă din dealul Spirii a ars până în temelie și *Curtea domnească* a devenit *Curtea arsă* până în ziua de astăzi; iar a doua zi, la 13 Decembre, s'a ivit ciuma între oamenii curții, veniți cu Vodă dela Țarigrad.

A fost în multe rânduri ciumă în țară, dar anelele României nu pomenesc de o boală mai grozavă decât *Ciuma lui Caragea*! Niciodată acest flagel n'a făcut atâtea victime! A murit până la 300 de oameni pe zi, și se crede că numărul morților în toată Țara a fost mai mare de 90000. Contagiunea era așa de primejdioasă, încât cel mai mic contact cu o casă molipsită, ducea moartea într'o familie întregă, și violența era așa de mare, încât un om lovit de ciumă era un om mort.

Spaima intrase în toate inimile și făcuse să dispară orice simțimânt de iubire și de devotament. Mama își părăsiera copiii și bărbatul soția pe mâinile ciocilor, niște oameni fără cuget și fără frică de Dumnezeu. Toți bețivii, toți destrămații, își atârnavă un șervet roșu de gât, se urcau într'un car cu boi, și porniau pe hoție din casă în casă, din curte în curte. Ei se introduceau ziua și noaptea prin locuințele oamenilor și puneau mâna pe ce găseau, luau bani, argintării, ceasornice, scule, șaluri, etc., fără ca nimeni să îndrăznească a li se împotrivi. Fugiă lumea de dânșii ca de moarte, căci ei luau pe bolnavi sau pe morți în spinare, și trântiau în car, clae peste grămadă, și porniau cu carul plin spre Dudești sau spre Cioplea, unde erau ordiile ciumaților. Se încreția carnea pe trup auzindu-se grozăviile și cruzimile făcute de acești tâlhari asupra bieților creștini căzuți în ghiarele lor.

Rareori bolnavul ajungea cu viață la câmpul ciumaților. De multe ori, o măciucă peste cap făcea într'o clipă ceea ce era să facă boala în două, trei zile!... Și poate că acei uciși astfel erau mai puțin de plăns, căci

mai mult erau de jale acei aruncați vii în câmp fără așternut și fără acoperământ, pe pământ ud și înghețat. Cale de jumătate de ceas se auziau țipetele și vaietele nenorociților din câmpul Dudeștilor !...

În urma mai multor scene oribile, neomenoase și bestiale petrecute la ordie. . și în urma revoltei ciumaților, cari au sărit cu parul și au omorît zece ciocli, autoritatea în sfârșit a luat măsura de a organiza un fel de serviciu sanitar. Ea înființase câțiva vătășei însărcinați a întovărăși pe ciocli din casă în casă, și aceștia strigau dela poartă : «*Sănătoși copii ?*»

Unul din ei într'un raport către șeful său, zicea :

«Azi am adunat 15 morți, dar n'am putut îngropa decât 14, fiindcă unul a fugit și nu l-am putut prinde».

Deasupra orașului se ridică un fum galben și acru, fumul băligarului care ardea în curțile boerești, și orașul răsună de urletul jalnic al câinilor rămași fără stăpân.

La fiecare poartă eră câte o șandramă, un fel de gheretă, în care se adăpostia câte un servitor pus acolo *pazarghidan* (comisionar pentru târguelile de pâne, de carne și de zarzavaturi). Nimic nu intră în curte decât după ce se purifică la fum și treceă prin hârdăul cu apă sau prin strachina cu oțet.

Cioclii, când treceau pe lângă o casă bogată, nu lipseau de a arunca sdrențe rupte dela ciumați, ca să răspândească contagiunea. Ei nu se temeau de molipsirea boalei, căci mai toți erau dintre acei care zăcuseră de câte două, trei ori de acea grozavă epidemie. Ciuma, ca toate boalele mortale și lipicioase, ca vărsatul, ca tifosul, ca lingoarea neagră, foarte periculoasă întâia oară, devine puțin violentă la acei care au mai fost loviți de ea.

Jafurile și tâlhăriile oamenilor, direct sau indirect prepuși la serviciul ciumaților, au fost nepomenite. Multe averi și case mari s'au ridicat în București după ciuma lui Caragea, din sculele și banii bieților bolnavi.

După un an, cam pe la Decembre, boala a început a se domoli și lumea s'a readunat încetul cu încetul în oraș. Acei cari se îmbrățișau, dădeau o lacrimă celor perduți pe câmpia dela Dudești și porniau cu vieța înaintea, uitând suferințele și însetați de plăceri.

Totdeauna după o epidemie, ca și după un războiu, omenirea caută a-și recăpăta nivelul; în aparență vieța devine mai lesne, averile flăcăilor și zestrele fetelor spo-

resc prin moșteniri și prin moartea fraților și a surorilor cu cari ar fi avut să împartă averea părintească, dacă ar fi trăit ei. Când este o mortalitate mare, poporul zice că se *eftinește pâinea*, și această credință aveă pe atunci oarecare temei, căci țara fiind pe atunci lipsită de export, grâul nu aveă altă căutare decât pentru consumația interioară. Și în asemenea împrejurări căsătoriile trebuiau să devie numeroase, cu atât mai mult numeroase cu cât răul a secerat mai multe ființe. Deci, îndată după încetarea boalei, lumea s'a pornit pe nunți.

Pe atunci nunta nu vrea să zică un petec de hârtie velină, tipărită frumos la Socec sau la Waiss, din partea d-lui X sau a d-nei Z, anunțând celebrarea cununiilor fiului sau fiicei lor în ziua cutare, la biserica Sărindar sau la Domnița Bălașa, ș'apoi... pe ușă afară! — Pe atunci nunta eră dandană mare!

Mai întâiu peștorii și colăcerii cu aldamaș; după ei logodnă cu arhiereu, cu diaconi, cu preoți, cu cântăreți, cu lăutari și cu ziafet toată noaptea până la luceafărul de zi. Cu câteva zile înainte de nuntă, dacă mirele și mireasa erau de neam de boier, se făcea *cherofilima* (sărutare de mână) la curte, unde tinerii și cu toate rudele lor erau duși cu alaiu spre a sărută mâna lui Vodă și a Doamnei, cerându-le binecuvântare.

Când se apropia ziua nunții, mahalaua se împodobiă cu brazi dela casa ginerului până la casa miresei. În ajunul nunții, cam după amiază, porniau *călțunăresele*, tot cucoane alese dintre rudele cele mai frumoase ale ginerelui, în trăsuri înhămate cu armăsari de preț. Întâia călțunăreasă intră la mireasă purtând o căție de argint cu flori suflăte în aur, din care ieșiă fum de udagaciu și de curse; ea mai purtă și o stropitoare din care aruncă apă de trandafir, semnul curățeniei, și ură miresei să fie totdeauna spălată și parfumată. O a doua călțunăreasă ducea pe tava de argint florile cu care se împodobiau cununiile. A treia călțunăreasă aduceă o tavă cu peteală, semnul bogăției. Veniau în urmă celelalte călțunărese cu zece, douăsprezece tave încărcate cu tot felul de daruri: șaluri, giuvaere, stofe scumpe, bani, cofeturi, etc. Mulțime de fete înconjurau pe mireasă și lăutarii ziceau din vioare și din gură cântecul vechiu:

Astăzi cu fetele....

După ce fetele deschideau boccelele și admirau daturile, ele tăbărau pe tavele cu peteală și pe flori; unele împletiau cununiile: cruce întregă pentru ginere și cruce jumătate pentru mireasă. Celelalte desfășurau jurubițele de peteală, le depăneau și făceau o urzeală lungă de trei coți, podoaba miresei, un râu de aur în care se putea ascunde copila logodită din cap până în picioare. Din vreme în vreme fetele trăgeau cu coada ochiului și aruncau flori sau noduri de peteală în partea flăcăilor; aceștia le ridicau și le aninau de fermenele; pe când fetele, ca unele ce împărțiau, își făceau și ele parte, agățându-și la piept, în dreptul inimii, snopuri de peteală.

După clacă se puneau cu toții la jocuri: dea ineluș învârtecuș, dea baba mija, dea gaia, dea cârpa, și acestea se încheiau printr'o horă mare. Astfel mireasa își luă ziua bună dela fete și surate; iar bătrânii și babele, bărbații și nevestele petreceau toată noaptea pe ziafet, pe bere și pe mâncare, în sunetul necurmat al lăutarilor.

Dar a doua zi mai cu seamă eră ce eră! Nunta începea chiar din zori; nuntașii nu mai osteniau într'una dela casa ginerelui la casa miresei. Cununia se celebră la amiazi la biserica enoriei, de unde apoi mireasa nu se mai întorcea la căminul părintesc. Ea, împreună cu mirele, se puneă în trăsură cu cei care purtau gevreale și luau în trăsură lumânările aprinse, înfipte într'o pâne. Iar dacă cununia eră a se face acasă la ginere, una din rudele cele mai deaproape ale acestuia, mama, sora sau mătușa, plecă de luă pe mireasă și o aducea acasă la mirele ei cu așternut, cu zestre cu tot. Trăsura eră înconjurată de toți flăcăii, rude și amici ai ginerelui, cari încurau caii lor, aducând știre că sosește mireasa.

Momentul despărțirii de părinți eră solemn pentru mireasă, însă ea, când pășiă pragul casei părintești, trebuiă să tragă din picior pentru ca să se mărite și celelalte fete. Obiceiul cerea ca să o podidească plânsul în acel moment și lăutarii cântau:

Taci mireasă, nu mai plânge....

După cununie, masă mare cu zaharicale dela becerul Manolachi și cu cofeturi dela vestitul Pascu; cu vin de Drăgășani, cu pelin de Dealul Mare și cu vutcă de

vanilie și de cursă. Lăutari și horă toată noaptea, iar în ziua se trămiteau nunii, socrii și nuntașii pe la casele lor cu lăutari.

Acest chef, la cei de jos, țineă trei zile, iar la boieri țineă șapte zile și șapte nopți, după legea Domnilor și a *Impăraților*. O nuntă se isprăvia și zece începeau, încât București într'o sărbătoare o duceau. Doliul se schimbase în veselie!

Vieața aceasta îi priia lui Caragea, căci popor și boieri, cufundați în ziafeturi, nu băgau în seamă jafurile domnești; ș'apoi caftanele după care alergau însurăței il ajutau mult la sporirea pungii. Imbulzeala la ranguri era atât de mare că se umpluse din scoarță în scoarță condica pitacului domnesc, și se spune că în ziua fugii lui Caragea, Postelnicul de abia a pridedit să citească numele celor protipendadă și câteva din starea a doua. Chemat de Vodă ca să plece, el a trântit pitacul jos, strigând cu glas tare: *iar voi ceilalți pitari și serdari!*

Caragea se urcase în trăsură, zicând că merge să se primble la Băneasa, dar acolo îl așteptau trăsurile înhămate care l-au dus la Brașov, chiar în ziua când sosia în București Capugiul ce venia să-i taie capul, fiindcă șezuse pe scaunul Domniei șese ani în loc de trei, precum se legase către Sultanul.

Venit Domn, pe puțini ani, Caragea căută să adune cât mai curând o avere cu care să poată trăi măreț în străinătate. Prin urmare el a lăsat un mare nume în felul jafurilor. Se zicea în Țară până mai deuuăzi că se *fură ca în vremea lui Caragea*.

În domnia lui toate slujbele și caftanele se dau pe parale. El a suit birurile într'un mod nepomenit dela 1500000 lei (115485 galbeni), la suma de 3700000 lei 284848 galbeni), afară de ocne și de vămi pe care le vindea cu un preț de zece ori mai mare decât înainte, lăsând pe *taxidari* să rupă cât puteau; apoi pecetluituri, mazilii, neamuri și câte și mai câte!...

Când i se părea că punga nu se umplea destul de repede, avea și alte coarde la arc. Scotea pe Aga în târg cu cântarul și cu falanga; acesta *prindea cu ocaua mică* pe vreun brutar, pe vreun cârciumar, pe vreun măcelar, îi trântia câte o sută de nuele la tălpi, sau îl țintuia de ureche în mijlocul pieței. Vodă era sigur că *isnaful* avea să alerge dela unul la altul ca să facă cu-

ramă, iar pedeapsa încetă îndată ce starostele veniă la curte cu un *porcoiu de mahmudede*. Un alt șurup ce găsisse fântâni de aur eră porunca strașnică din vreme în vreme ca toți negustorii să se răfuiască între dânșii ca să nu fie datori unii altora. Pe atunci se luă zeciuală dela împlinirile de bani. Bieții oameni, speriați de ruina ce ar fi urmat unei asemenea răfuei pripite, se adunau, făceau cislă și astfel mai dobândiau o amânare, căci suma cislei curgeă în punga domnească....

După șeșase ani de domnie, el a dus cu dânsul la Pisa o avere de milioane, cu care a trăit în belșug și a ajutat Eteria și revoluția grecească. Eră violent și înfiorător! Un poet lingușitor îi adresă o odă în care îl făcea să zică în limba grecească:

Ἔχω σπάδι καὶ τοποῦζι
 σὲ σκοτόνω μιπρε δομοῦζι¹⁾

Un boier, pe care-l dojenia pentru niște hoții, din care nu-i dăduse o parte îndestulătoare, îi răspunse:

Κλέπτω, κλέπτεις, κλέπτει²⁾

iar Caragea în loc de a-l pedepsi pentru atâta îndrăzneală, l-a îmbrăcat în caftan de boier cu barbă.

Acest Domn însă eră neîmpăcat cu boierii cari, nevoind a li instrumentele hrăpirii lui, îi făceau vreo împotrivire sau chiar vreo simplă observație. Astfel pe Banul Constantin Filipescu l-a ținut doi ani la moșie, la Bucov, cu pază de arnăuți; pe Banul Grigorie Ghica l-a ținut doi ani închis în casă, oprit de a vedea față de om; pe Vornicul Constantin Bălăceanu, de care se temea fiindcă acesta aveă relațiuni de familie la Viena, l-a trimis surghiun la Castoria.

Arta eră lucru necunoscut. În tot Bucureștiul nu se aflau decât un singur piano și o harpă. Muzică aparținea lăutarilor și cântăreților dela biserică. Persoană cu inspirații artistice eră numai Domnița Ralu, fata cea mai mică a lui Caragea, natură aleasă, posedând gustul fru-

1 Am sabie și buzdugan
 Te omor ca pe un porc.

2 Fur, furi, fură.

mosului în cel mai mare grad, admirătoare a muzicii lui Mozart și a lui Beethoven, hrănită cu scrierile lui Schiller și Goethe. Ea găsisse în câțiva tineri greci, rude și amici din școala grecească dela Măgureanu, studenți admiratori ai tragediilor lui Euripide și Sofocle, un element pentru a pune câteva piese de teatru. Cu nițică pânză croită și cu hârtie poleită, Domnița organizase în apartamentele sale o mică scenă pe care se jucau în limba elenă Oreste, moartea fiilor lui Brutus și câteva idile ca Dafnis și Cloe.

Mai târziu a zidit un teatru la Cișmeaua Roșie în colțul stradei Victoriei și a Fântânei, pe locul unde se vede și astăzi un felinar ascuns după o perdeă de fer; un teatru în toată forma cu parter, cu stale, cu scenă și cu mai multe rânduri de loje. Ruinile aceluia edificiu, ars la 1825, se mai vedeau până pe la 1840, când s'au mistuit în zidurile lui Ioan Carătașul.

Domnița Ralu visă ridicarea teatrului grecesc. Pentru acest scop ea a trimis pe Aristia la Paris ca să studieze pe vestitul Talma. Ea a și adus dela Viena o trupă de artiști nemți cari reprezentau opere și drame. Din acea trupă făcea parte vestita Dilly, cântăreață și tragediană de un mare merit, ce venise la București numai pentru o iarnă. Iar îndrăgindu-se de unul dintre tinerii noștri boieri, a rămas în capitala noastră până când a murit, dând naștere unuia din bătrânii noștri generali.

Avântul dat de Domnița Ralu artei dramatice a încetat cu fuga lui Caragea, dar mai în urmă a găsit o slabă imitatoare în Smaranda Ghica din Gorgan, în casa căreia, după zaveră, Aristia intrase ca institutor de copii. Acolo Iancu Văcărescu a căutat să puie limba românească pe scenă; a încercat să joace pe *Britanicus* și pe *Sgârcitul lui Molière*, dar surghiuniile, războiul, Muscalii, și câte și mai câte calamități au amânat lucrul până la 1833, când Câmpineanu a înființat *Societatea filarmonică*.

Turburările de pe împrejurul Țării, precum resculara lui Caragheorghe și a lui Pasvantoglu, incursiunile Cârjaliilor, Eteria grecească și revoluția dela 1821, făcuseră se sbârânăie în tinerii români coarda vitejiei. Lor începù să le placă armele, vânătoarea și călăria, feciorii de boieri luară un fel de aer de *cabadaii*, termen adoptat de dânșii și care aveà semnificarea de voinici.

În timpul lui Grigorie Vodă Ghica, pe la 1822—1824

cuconașii nu lăsau să le scape niciun prilej de a se îmbrăcă cu poturi, cu mintean și cu cepchen; a se lega la cap cu *tarabolus* și a-și încărcă *sileahul* dela brâu cu pistoale și cu iatagan, precum și a-și atârna pala de gât. Pentru cel mai mic lucru, ei se serviau cu armele, încât din pacinici ce erau mai înainte, deveniseră arțăgoși și turburători. Intre toți se deosibiau mai cu seamă Iancu, feciorul lui Beizadea Costachi Caragea și al Raliței Moruzoaei, frații Bărcănești, Bărbucică, nepot de fată al Banului Barbu Văcărescu, și câțiva alții cari se țineau de ștregării și ajunseseră a fi spaima mahalalelor. — Ei petreceau ziua în Cișmegiu cu lăutari pe iarbă verde, și cum răsăria luna, plecau cu ghitare și cu flaute la serenade. Până 'n ziua vuiiau mahalalele de cântece, de gâlcevi, de bătăi și de lătrări de câini....

Anarhia domniă în toate, și lesnirea de a da cu pistolul în oameni devenise la modă, astfel că ucisul fiind totdeauna presupus că s'ar fi împușcat la vânătoare, ucigașul rămânea nepedepsit.

În una din petrecerile la care lua parte mai mulți tineri, pe când se întorceau în București într'o căruță cu patru cai, se găseau trei tineri: Iancu Caragea, Dimitrachi Bărcănescu și Iancu Crețulescu, poreclit Ursu mai târziu, pentru că o ursoaică îi desmerdase obrazul cu labele ei. Cei doi dintâi luându-se la ceartă, trag cu pistoalele unul într'altul și căruța intră în curtea Muruzoaei ducând pe fiul și pe nepotul ei innecați în sânge. Peste trei zile două dricuri se urmau unul după altul, ducând la locașul cel vecinic pe doi din tinerii cei mai eleganți și mai frumoși ai Bucureștilor.

Stranie epocă!. Numai venirea Muscalilor la 1828 a pus capăt acestei vieți svăpăiate a tinerilor coconași, luându-i ca comisari (mehmendari) pe lângă generalii ruși, pentru înlesnirea aprovizionării oștirilor cu proviant și cu care. La 1831 cei mai mulți au încins sabia, scriindu-se în miliția națională.

(*Scrisori ale lui I. Ghica către V. Alecsandri*, Buc. 1905 Din vremea lui Caragea pag, 54).

Observări.—1. Acî avem una — aproape în întregime — din «Scrisorile către V. Alecsandri» (1879—1886) opera literară capitală a lui Ion Ghica. Aceste scrisori cuprind în genere fapte și

tablouri generale dar pline de viață, din societatea românească din prima jumătate a secolului XIX, scrise cu un mare talent narativ, cu vervă bogată de un rar firesc, și într'un stil literar ce poate servi de model. Din stilul și compoziția acestor amintiri și tablouri istorice se vede foarte bine ce-i lipsia lui Russo, care în schimbul lor n'avea decât inimă.

«Oaspe iubit», zice Alecsandri despre volumul ce le cuprinde, «el va veni să ia loc în familiile române spre a le povesti cu graiul său limpede, vesel, plăcut câteva scene dela începutul secolului nostru sau din zilele noastre și a desfășura o galerie originală de figuri ce poartă sigiliul caracteristic al epocii lor». Acî întâlnim o sumă de date autobiografice și pagine ce vor servi istoricilor care se vor ocupa cu viața românească în secolul nostru. Acî aflăm o minunată descriere a ciumei lui Caragea și a modului cum se făceau nunțile pe la începutul secolului. Ni se înfățișează asemenea starea școlilor acum 50 de ani cu acei dascăli tipicari, ignoranți, cari băteau pe școlari cu bățul sau aruncau cu papucul după ei — cum e figura dascălului Chiosea, dar cari o făceau aceasta «împinși de un instinct bun și generos, fără să aibă conștiință de binele ce făceau țării lor».

Intre aceste epistole se află și studiul asupra lui Ioan Câmpeanu, pe care l-a citit la Academie, precum și două scrisori ale lui Alecsandri către Ghica.

Volumul se termină cu două scrisori de o însemnată valoare pentru istoria literară, una despre Gr. Alexandrescu și alta despre Bălcescu. Acesta a fost amic bun cu autorul și, în timpul cât Ghica se află la Constantinopol, iar Bălcescu, după 1848, prin Transilvania, au avut între dânsii o lungă corespondență.

Această corespondență a dat prilejul unei alte lucrări intitulată «Amintiri din pribegia după 1848», dar mult mai puțin interesante din punct de vedere literar decât «Scrisorile». În schimb materialul istoric ce cuprinde e prețios pentru cine vrea să aibă o idee veridică despre viața emigraților din 1848 și relațiunile dintre dânsii.

2. Activitatea de scriitor a lui Ion Ghica se manifestă de pe la 1844, fiind unul din întemeietorii *Propășirii* lui Kogălniceanu. Mai pe urmă (1861) scrie la *Revista română* și publică *Convorbiri economice*. Dar toate aceste scrieri sunt de natură științifică sau istorică, iar însușirile literare se reduc la arta de a expune în mod atrăgător și într'un stil limpede și îndemânatoc materii abstracte și aride. E un deosebit merit, dar adevăratele lui merite de scriitor se găsesc în aceste «Scrisori», compuse către sfârșitul carierii lui (1879—1886).

ALEXANDRU ODOBESCU

Alexandru Odobescu s'a născut în București la 1834. A învățat în Țară, apoi la Paris. A fost magistrat, membru în comisiunea documentală, ministru, membru al Academiei. A publicat «Revista Română». A fost comisar al guvernului la expoziția din Paris 1867, unde țara noastră a figurat sub numele de «România». A fost câțiva ani însărcinat de afaceri la legațiunea noastră din Paris; a fost profesor de arheologie la facultatea de litere și director al școlii normale superioare. A murit la 1895.

86. Doamna Chiajna.

Clopoțele bisericii domnești din târgulețul Bucureștilor băteau cu glas jalnic și treptat; iar de sus, de pe colnică dealului de mpotrivă le răspundeă cu răsunset tânguios și depărtat, mica turlă rătunjită a bisericii lui Bucur.

Eră pe la sfârșitul lui Fevruarie, anul 1560, și de curând se adusese în oraș, trupul Mircii Vodă, cel poreclit *Ciobanul*, care, la 25 ale lunii, murise pe drum, când se întorcea din Ardeal, ori că boierii pribegiți acolo pe cari el se încercase cu făgădueli mincinoase și cu viclene jurăminte a-i înapoiă în Țară, îi urziseră cu otrăvuri peirea, ori că Dumnezeuul milostiv se 'ndurase în sfârșit de nevoile bieților creștini împilați de acest crunt stăpânitor și hotărise acum ceasul asprei sale judecăți.

De patru ori Mircea fusese așezat domn cu sila în Țară de Poarta turcească, și numai hulă și ură își ridicase asupra-și prin năpăstuirile sale; iar mai ales pe boieri îi bântuia și-i muncea cu răutate, ca doară să le plătească cu amar și cu chinuri, omorul tătâne-său Mihnea Voievodul, și lungă izgonire a neamului său și pizma lor cea neîmblânzită. Drept răzbunare, mulți dintr'înșii căzuseră sub sabia beșliilor, mulți iar, fugăriți în Ardeal, așteptau acolo să le vină și lor rândul pe roata schimbătoare a soartei românești.

Se'nțelege dar că cu moartea Domnului, trebuiau acum să le renască nădejtile și să se asmută ale lor 'nalte râvniri.

Însă Mircea își dase obștescul sfârșit pe scaunul domniei, în mijlocul țării sale; deci toată mareața pompă

a unei domnești înmormântări umplu târgul, la a sa pristăvire, de o jale adâncă și 'ngrijată.

Noua curte domnească din București, clădită printre sălciile de pe malul stâng al Dâmboviței și 'nconjurată de țepene ziduri cu creste 'nalte și cu înguste ferestruie de meterez, erà plină de o gloată posomărită pe care abià o ținea în strună un șireag îndesat de Dorobanți și de Aprozi. Sus în casele domnești, al căror lat acoperiș de șindrilă se 'ntindea jur împrejur cu streșine largi și revărsate, stau adunați, cu o cucernică smerenie, împrejurul trupului împodobit al răposatului, toate căpeteniile Țării.

Preoții se coborîră mai întâiu pe scară și începură cu obișnuitul viers a lene, cântecele de îngropăciune ; de două lature se întindea oastea pedestră cu prapurele plecate, cu sănețele în jos. În mijlocul ei mergeau cerniți, boierii de taină, unii purtând p'ai lor umeri sicriul luminatului mort, alții ținând pe mâni pleoapa pe care sta încrucișate sabia și buzduganul domnesc ; îndată apoi, călcând cu pas sigur și apăsător, venià văduva răposatului, Doamna Chiajna, pe al cărei chip în veci încruntat, nimeni nu putea dovedi păsurile inimii sale ; părul ei începuse a cărunți, dar trupul său erà 'nalt, portul ei drept și falnic, ochirea-i strașnică și hotărîtă ; capu-i cătă mândru în sus, fără grijă și fără sfială. Pentru cea din urmă oară ea îmbrăcase albele podoabe și vâlul de beteală ale miresei, ca să ducă pe soțul ei la veșnicu-i locaș, căci după ziua aceea văduva nu mai scotea vestmintele cernite. Așa erà obiceiul vechimii.

La dreapta ei umblau doi coconi tineri, ca de 14 și 15 ani, cu haine negre și cu fețe obidite. Aceștia erau moștenitorii, acum sărmani, ai lui Mircea. Cel mai mare de ani, Petru, beteag și mărunțel la boiu, înainta cu greu sprijinindu-se într'o cărjă ; fratele său Alexandru îl însoția ; și amândoi, plânși și tăcuți, semănau duși pe jalnice gânduri.

D'a stânga Chiajnei, două copile, ceva poate mai în vârstă decât frații lor, dar îmbrobodite în marame negre, ce le ascundeau cu totul obrazele, dovediau numai prin suspine și prin plânsuri năbușite adâncă lor durere.

După tânguioasa familie, alaiul se prelungia cu toți oamenii casei amestecând cu sunetul jalnic și slăbănogit al tobelor, văietările lor, — cu Călărașii domnești ce se

îngrijiseră a face la caii lor, lăcrimarea ochilor cu praf de pușcă, — și în sfârșit cu tot norodul orașului ce umblă cu capetele goale pentru jălire.

Alaiul colindă ulițele povârnite ale micului orășel ce abia atunci începuse, numai pe malul stâng al gârlei, a se implini ici cu gardul unei colibe de vecin, mai colo cu ulucele unei căscioare de breslaș ori de scutelnic, mai dincolo cu zidurile unei case de boier sau de boiernaș ajuns; trecu și prin piața mare unde șetrele precupeților, scaunele măcelarilor și tarabele gelepilor turci, armeni sau greci, erau închise în ziua aceea, și se întoarse iarăși în curtea domnească, unde răsunau clopotele bisericii, pe care o zidise chiar Mircea Vodă Ciobanul și în care, d'între toți Domnii, el mai întâi s'a îngropat.

(A. Odobescu, *Scrieri literare și istorice*, Buc., Socecu, 1887, vol. I, p. 105)

Observări.—Fără să aibă puterea de concepțiune a lui Costache Negruzzi, dar având un stil mai bogat, mai elegant și o cultură mai adâncă și mai vastă, Alexandru Odobescu, după ce se încearcă în poezie fără să izbutească, și după ce începe să scrie o aleasă proză științifică (*Satira latină*, în «România literară, 1855), scrie două novele istorice *Mihnea Vodă cel Rău* (1857) și *Doamna Chiajna* (1860) din care s'a reprodus bucata de mai sus. Eleganța și bogăția stilului lui Odobescu din aceste lucrări, ca în genere, în toate lucrările sale, este susținută printr'o originalitate de limbă admirabilă prin conturul și culoarea ei, rară în literatură noastră. E păcat însă că uneori se simte că se preocupă prea mult de limbă decât de ideie, iar aceasta dă câteodată eleganței lui stilistice, o înfățișare manierată, care la unii din elevii lui, cum a fost *G. Ionescu-Gion* (opera capitală, *Istoria Bucureștilor*), devine aproape nesuferită.

87. ΨΕΥΔΟ-ΚΥΝΗΓΗΤΙΚΟΣ

Difficiles nugae.

I.

Ai voit, amice, ca mai 'nainte de a tipări, să citesc eu, în manuscript, cartea românească ce tu ai compus sub titlul de «*Manualul Vânătorului*» și, după citire, să-mi și dau părerea asupra-i.

Pentru atâta încredere, nu am cum să-ți mulțumesc; dar teamă mi-e că, acordându-mi *mie* o așa amicală și

lingușitoare precădere, n'ai nimerit tocmai bine, o iscusite vânătorule!

Oare nu știai sau că ai uitat cum că la vânătorie, ca și la multe altele, eu mă pricep cam tot atâta precât se pricepea vestitul ageamiu, carele, văzându-se luat în răspăr de babele satului, pentru isbânzile ce făcuse cu pușca dimineața, în bătătură, se apăra în dulcea limbă a poeziei și ținea una că :

De e curcă,
Ce se 'ncurcă,
La revărsatul zorilor,
In calea vânătorilor ?

Istoria nu adauge mai departe dacă păgubașele s'au mulțumit numai cu această armonioasă desdăunare, precum, în altă împrejurare, fusese silit să facă simigiul cel cu tocmeala, care, pentru plăcintele mâncate, rămase bun plătit numai cu cânticelul dascălului Caracangea :

Deschide-te punguliță,
Să plătești plăcintelele;

cânticel care, fără îndoială, este, în privința regulilor prozodice, cu mult mai prejos de ingenioasă improvizațiune a vânătorului de curci.

Vezi să nu pați și tu ca simigiul și de unde, cu drept cuvânt, te așteptai să fii răsplătit, chiar dela început, prin laude meritate, pentru toate cercetările serioase, pentru toate observațiunile adânci, pentru toate ostelile ce ai depus în opera ta, să nu capeți dela mine decât un *encomion* fluturatic și fără temeiu, psalmodiat și acela pe drâng sau cântat din frunză.

Dreptul lui Dumnezeu, în asemenea caz și adică dacă critica mea va fi, — precum este și lesne de prevăzut — nedemnă și nepotrivită pentru scrierea ce a provocat-o, rușinea va rămâne numai pe seama mea, căci este drept ca fiecare să poarte ponosul faptelor și ziselor sale, și nu numai vânătorii știu cum că «toată pasărea pe lume, după limba ei pier».

Vorbă curată! nici un al doilea Nimrod, vânătorul biblic, nici un al doilea Sfânt-Hubert, vânătorul minunat

al creștinilor, eu unul n'am să mă fac. Trebuie să renunț cu totul la așa falnice năzuiri, și chiar dacă deasa citire a cărții tale ar aprinde în mine un asemenea dor semeț, nevoia ar cere să-l potolesc îndată și să mă hotărâsc a rămâne și în viitor, din ceata acelora cari, când văd cloșca păscând bobocii de rață pe malul bălții, se miră zicând :

Să fie rață? — Mă-sa găină!

Să fie găină? — Botul lătăreț!

Dar însă, și eu am crescut pe câmpul Bărăganului! *Et in Arcadia ego!* Și eu am văzut cârdurile de dropii, cutrierând cu pas măsurat și cu capul ațintit la pază, acele șesuri fără margine, prin care aerul, răsfirat în unde diafane sub arșița soarelui de vară, oglindește erburile și bălăriile din depărtare și le prefăce, dinaintea vederii fermecate, în cetății cu mii de minarèle, cu palate cu mii de încântări.

Din copilărie și eu am trăit cu Tămădăenii, vânătorii de dropii din baștină, cari neam din neamul lor au rătăcit prin Bărăgan, pitulați în căruțele lor acoperite cu covergi de rogojină și, mânând în pas alene gloabele lor de călușei, au dat roată, ore, zile și luni întregi, împrejurul falnicilor dropioi, — cărora ei le zic *Mitropoliți*, — sau când aceștia, primăvara, se întetesc în lupte amoroase, sau când, toamna, ei duc turmele de pui să pască țarinele înțelenite.

Eu n'am uitat nici pe răposatul Caraiman, veselul și priceputul staroste al vânătorilor Tămădăeni, carele putea să înghiță în largele sale pânțece atâtea vedre cât și o butie dela Dealul-Mare, nici pe iscusitul moș Vlad, în căruța căruia ai adormit tu adesea, pe când el, cu ochi de vulpe, zăria creștetul delicat al dropiei mișcând printre fulgii coliliei, nici pe bietul Gheorghe Giantă cel care, cu o rugină de pușcă pe care orce vânător ar fi asvârlit-o în gunoiu, nimeria mai bine decât altul cu o carabină ghintuită, și care pe mine, nemernicul, m'a adus de multe ori cu vânat, la conacul de amiazi.

În cartea-ți plină de reguli tehnice și de învățături doctrinare, tu vorbești, amice, cu un dispreț superb despre toate acele petreceri cinegetice, în care vânătorul n'are nevoie să umble pe jos, să caute vânatul ajutat de

cânele său și să lovească fiara sau pasărea în fugă sau în sbor. Nu tăgăduesc ; în principiu trebuie să ai dreptate. Dar ce-i faci firii ? căci mie unuia dacă cumva mi-a plăcut vreo vânătoare, apoi a fost tocmai de acelea în care picioarele și mânele au mai puțin de lucrat.

Și în adevăr, să ședem strâmb și să grăim drept : oare ce desfătare vânătorească mai deplină, mai nețăr-murită, mai senină și mai legănată în dulci și duioase visări, poate fi pe lume decât aceea care o gustă cineva când, prin pustiile Bărăganului, căruța în care stă culcat abia înaintea pe căi fără urme ? Dinainte-i e spațiul nemărginit ; dar valurile de iarbă, când înviate de o spornică verdeață, când ofilite sub pârlitura soarelui, nu-i insuflă îngrijarea nestatornicului ocean. În depăr-tare, pe linia netedă a orizontului, se profilează ca mo-șoroaie de cărtițe uriașe, movilele, a căror urzeală e taina trecutului și podoaba pustietății. Dela movila Neacșului de pe malul Ialomiței până la movila Vulturului din preajma Borcei, ele stau semănate în prelargul câmpiei, ca sentinele mute și gârbovite sub ale lor bătrâneți. La poalele lor cuibează vulturii cei falnici cu late pene negre, precum și cei suri, al căror cioc ascuțit și aprig la pradă răsare hidos din ale lor grumazuri jupuite și golașe. E groaznic de a vedea cum aceste jivine se reped la stârvuri și se îmbuibă cu mortăciuni, când prin so-haturi pică de bolesne câte o vită din cirezi !

Dar căruța trece 'n lături de acea privesște scâr-boasă, ea înaintea încetinel și rătăcește fără de țel după bunul plac al mârșoagelor arominde sau după pre-pusul de vânat al Tămădăianului căruțaș.

De cu zorile, atunci când roua stă încă aninată de firele de iarbă, ea s'a pornit dela conacul de noapte, dela coliba unchiașului *mărunt*¹, căruia-i duce acum *do-rul* Bărăganul întreg, și tocmai când soarele e deasupra amiezului, ea sosește la locul de întâlnire al vânătorilor. Mai adesea acest loc e o cruce de piatră, strâmbată din piua ei, sau un puț cu furcă, adică o groapă adâncă de unde se scoate apă cu burduful. Trebuie să fii la

1 Aluziune la cărciuma unchiașului poreclit *Dor mărunt*, împrejurul căreia s'a întemeiat un sat ; acolo trăgeau mai adesea vânătorii din Bărăgan.

Paicu, în gura Bărăganului, sau la Cornățele, în miezul lui, ca să găsești câte o mică dumbravă de vechi tufani sub care se adăpostesc turmele de oi la poale, iar mii și mii de cuiburi de ciori printre crăcile copacilor. În orice alt loc al Bărăganului, vânătorul nu află alt adăpost, spre a îmbucă sau a dormi ziua, decât umbra căruței sale. Dar ce vesele sunt acele întruniri de una sau două ore, în care toți își povestesc câte izbânzi au făcut sau mai ales erau să facă, cum i-a amăgit pasărea vicleană, cum i-a purtat din loc în loc și cum în sfârșit s'a făcut navăzută în sboru-i prelungit.

După repaos colinda prin pustii reîncepe cu aceeași plăcere. Vânătorul, împrosătat prin somnul, prin mâncarea și prin glumele dela conac, se aprinde din nou de ispita norocului; el cu ochii caută vânatul cu gândul sboară poate către alte doruri; dar simțirele-i sunt în veci deștepte; inima-i veghiată este mereu în mișcare și uritul fuge, fuge departe, dincolo de nestatornica zare a nemărginitei câmpii.

Când soarele se pleacă spre apus, când murgul serii începe a se destinde treptat peste pustii, farmecul tainic al singurătății crește și mai mult în sufletul călătorului. Un susur noptatic se înalță de pe fața pământului, din adierea vântului prin ierburi, din fărâitul greerilor, din mii de sunete ușoare și nedeslușite ca o slabă suspinare ieșită din sânul obosit al naturii. Atunci, prin înălțimile văzduhului, sboară, cântând ale lor doine lungi șire de cocori, brâne șerpuiunde de acele păsări călătoare, în care divinul Dante a întrevăzut grațioasa imagine a stolului de suflete duioase, de unde se desprinde spre a-și deplânge restriștea, gingașa lui Francescă :

E come i gru van cantando lor lai
 Facendo în aer di sé lunga riga ;
 Così vid'io venir traendo guai
 Ombre portate dela detta briga ².

Dar câte una, una căruțele sosesc la târlă sau la stână unde vânătorii au să petreacă noaptea; un bordeiu acoperit cu paie — trestia și șovarul sunt scumpe în Bă-

² Dante, Divina commedia, L'inferno, cant. V:
 «Și precum cocorii merg cântând ale lor doine,
 Făcând prin aer din sine lungi șire,
 Așa văz viind trăgând vaete
 Umbre purtate de pomenita suflare».

(Nota lui Odobescu).

răgan, — câteva saiele și olumuri pentru vite, o ceată de dulăi țepeni, lătrând cu înverșunare, și în toată împrejurimea un miros greu de oaie, de ceapă și de rachiu: iată adăpostul și streaja, ce le poate oferi baciul dela Rădana sau cel dela Renciu. Din acestea cată vânătorii să-și întocmească culcuș și cină, dacă cumva n'au avut grijă a-și aduce așternut și merinde în căruțe. Pe când însă, pe sub șure și la vatra bordeiului, ospățul și parturile se găsesc, după cum pe fiecare-l taie capul, limbile se desmorțesc și, prin glume, prin râsuri cu hohote, ele răscumpără lungile ore de tăcere ale zilei.

Spune tu, ce vei voi despre superioritatea vânătoarii cu prepelicarul și despre plăcerile inteligente și alese ce resimte omul în unica societate a unui câne dresat după regulile artei; cât despre mine, eu rămân tot bine încredințat că cele mai dulci mulțumiri ale vânătoarei sunt acelea în care trupul nu se află osândit la pedeapsa jidovului rătăcitor, și apoi încă acele care izbucnesc cu veselie printre niște buni tovarăși, întruniți la un loc, după o zi petrecută în emoțiuni izolate.

Dar chiar și în căruță, vânatul obosește
Si dup' o cină scurtă și somnul a sosit³.

Vânători și căruțași, mârțoage și dulăi, culcați toți la pământ, dorm și acum duși, la târlă!

«Singure stelele nopții se uită pe cer la dâșșii; ei aud cu urechile toată acea nenumărată lume de insecte ce se strecoară prin ierburi, țărâind, scârțâind, fluerând, șuerând, și toate acele mii de glasuri se înalță cu răsunet potolit în tăria nopții, se limpezesc în aerul ei răcoros și leagănă în somnie auzul lor aromit. Când însă vreunul se deșteaptă și clipește ochii, câmpia i se înfățișează luminată de scânteile strălucitoare ale licuricilor: uneori cerul se încinge, pe alocurea, în depărtare, de o vâlvoare roșiatică, provenită din pârjol și un stol întunecat de păsări se strecoară prin noapte....».

Mă opresc, căci mi se pare, că fără știrea lui Dumnezeu și a cititorilor am început să traduc descrierea

³ *Eliad*, zice în «Sburătorul» său:

«Dar câmpul și argeaua săteanul obosește,
Și după cină scurtă și somnul a sosit».

stepei maloroziene, una din paginile cele mai minunate din minunatul romanț istoric *Taras Bulba* de N. Gogoli, scriitor rus, carele, de nu mă 'nșel, a scris mai întâi el, pe rusește, comedia *Revizorul general*⁵. Aș transcrie aci cu plăcere toată acea încântătoare descripțiune ; ca și Gogoli, într'o pornire de drăgăstos necaz, aș sfârși și eu zicând : «Dracul să vă ia câmpilor că mult sunteți frumoase⁶». Dar atunci ce s'ar mai alege din descrierea Bărăganului, pe care m'am încercat a o face eu românește ? Las dar pe Gogoli într'ale sale, că mi-e teamă să nu mă prea dea de rușine...

Dar ce făcui vai de mine ! Am uitat cu totul că este acum admis în radicalile principii de suprem și absolut patriotism român, că de vreme ce Muscalii trebuiesc în genere priviți ca inimici și răuvoitori ai naționalității noastre, să ne dispensăm cu totul de a numi, ba chiar să ne și impunem datoria, de a desfigura pe autorii lor, de câteori binevoim a-i traduce, a-i imita sau a-i localiza. Prin aceasta le facem chiar onoare :

Vous leur fites, seigneur,
En les croquant, beaucoup d'honneur !

(*Scrieri potitice și literare*, vol. II, p. 9—21).

Observări. — 1. Această bucată este începutul unei foarte originale lucrări literare a lui Alexandru Odobescu. Având degând să facă o prefață la o carte a prietenului său C. Cornescu, *Manualul vânătorului*, el se folosește de bogata sa erudițiune, de gustul său fin și ales și de adâncă lui cunoștință de graiul românesc, ca să ne vorbească în formă epistolară, de o mulțime de lucruri de natura zoologică, filologică, istorică, folkloristică, într'un neșfârșit șir de digresiuni. Farmecul acestei scrieri stă pe deoparte în grația cu care autorul trece dela un obiect la 'altul, iar pe de alta în înaltele însușiri de stil și de limbă ce desfășoară cu prilejul pertractării lor. Intr'un ton glumeț și nuanțat, dar totuși susținut și nobil, și într'o limbă bogată și aleasă, unică în felul ei, prin armonia, curățenia conturului, alegerea epitetelor și siguranța îmlădierii,

⁵ E vorba de o localizare a d-lui P. Grădișteanu, care pe atunci se jucă teatrele din București.

⁶ Romanțul *Taras Bulba* este o admirabilă descriere a vieții Cazacilor Zaporogeni, cari au jucat un așa mare rol în istoria țărilor române sub domniile strălucite a lui Mateiu Basarab în țara Românească și a lui Vasile Lupu în Moldova.

(Nota lui Odobescu).

Odobescu dă expresiune unei stări de sentiment complexe și originale ce caracterizează sufletul său, și în care grația glumei se combină admirabil cu măreția frazei. Aci se găsesc între multe descrieri de o valoare unică în literatura noastră și cunoscutele narațiuni poporane *Vulpea bearcă* și *Feciorul de împărat cu noroc la vânat*, din care se vede cum, materialului poporan i se poate da o strălucită haină literară fără să i se piarză parfumul primitiv.

2. În afară de novelele istorice *Mihnea cel Rău* și *Doamna Chiajna*, și de fantazia epistolară *Pseudo-kynegheticos*, Odobescu mai are lucrări literate istorice și cu deosebire arheologice, (cele mai însemnate *Poezii Văcărești*, *Câteva ore la Snagov*, *Istoria arheologiei* și, în franțuzește, *Tezaurul de la Pietroasa*), apoi conferințe (*Moșii și Curcanii*) și articole politice. În afară de *Istoria Arheologiei* și *Tezaurul dela Pietroasa*, toate scrierile lui Odobescu au fost colecționate și publicate de el însuși în trei volume sub titlul de *Scrieri literare și istorice*.

BOGDAN P. HASDEU

Hasdeu s'a născut la 1836 în Hotin și a primit numele de Tadău, pe care l-a schimbat în Bogdan la venirea sa în Moldova.

El se coboară dintr'o familie ilustră care a dat mai multe generații de bărbați învățați.

Bogdan Petriceicu Hasdeu își făcù studiile la universitatea din Harcov.

Servi apoi în armată cu gradul de sublocotent în regimentul de huzari Radetzki.

La 1856, când se anexă sudul Basarabiei la Moldova, trecù în acest ținut ca să scape de protecțiunea rusească și ca să se facă cetățean român. Rușii cerură extrădarea lui și-l despuiară de dreptul de moștenire ce aveă asupra unor moșii ale familiei rămase în partea rusească a Basarabiei, dar mai târziu i s'a recunoscut acest drept pe cale judiciară.

La 1857 fu numit membru la tribunalul din Cahul, dar nu stete decât șapte luni și demisionă, venind la Iași, unde deveni profesor de istorie și fundă, între altele, ziarul «România» și revista «Din Moldova», în care, pe lângă istorie, se încercă să scrie poezii lirice, fabule, novele, critice, etc. Tot atunci fu numit bibliotecar al universității, funcțiune pentru care arată mare râvnă, dăruind chiar bibliotecii 400 de volume.

Fu membru în comisiunea instituită în București, pentru examinarea documentelor mănăstirilor închinat, și deputat.

Numit în 1878 director general al arhivelor statului, întreprinse publicarea documentelor din arhivă și a altora privitoare la Români în «Arhiva istorică» și în «Cuvente den betrani». Atunci fu numit și profesor la universitatea din București pentru filologia comparativă, în care calitate tipări o parte din lecțiunile sale pline de originalitate și de cunoștințe vaste asupra literaturilor străine și asupra limbii române.

88. Răzvan și Vidra

CÂNTUL I

UN ROB PENTR'UN GALBEN

In Moldova au cei mici despre cei mari
acest obicei de pier fără județ, fără vină și
fără seamă. Singuri cei mari judecători, sin-
guri părăși și singuri plinitori legii. Și de
acest obicei Moldova nu scapă...

Urechii, sub anul 1564.

F E Ț E L E :

RAZVAN, țigan desrobit, SBIEREA, boier bătrân. TANASE, cerșitor...

O piață în Iași, în fund o biserică, mai încoace o piatră, în laturi case.

TANASE (șezând pe piatră)

Miluește-mă, jupâne! Dumnezeu va da 'nzecit
Sufletelor ce se'ndură de-un sărman nenorocit!

SBIEREA (oprindu-se în drum)

Cum? ce spui? La sută mia? O camătă minunată?
De-ar fi astfel, toată starea-mi eu ți-aș da-o chiar îndată...
Să știi însă că dând una, n'o mai vezi, n'o mai găsești...

TANASE (sculându-se)

Miluește-mă, jupâne, cu ce singur socotești!
Ș'un bănuț o să-mi ajungă... Iată de trei zile 'n gură
N'am luat un pic de pâine, n'am avut o fărmitură...

SBIEREA

De trei zile? Ce minciună!... Ș'apoi cine-i vinovat?
Pentru mine e tot una, de-ai mâncat sau n'ai mâncat...
Un bănuț! Cum nu! E lesne!... Bănișorii nu s'aruncă.
Decât cerșitor, mai bine ia toporul și la muncă.

(Răzvan se arată în fund și se oprește din dosul lui Sbierea).

TANASE

Vai, jupâne! vai, jupâne!... Nu cerșește un Român,
Nu cerșește cât mai are un paiu de nădejde 'n sân!

Nici eu nu cersiam, jupâne, pe când aveam vitișoare,
 Și un pământ cât trage plugul, ș'o prispuliță la soare;
 Dar vecinii, din rea pismă, la judecată m'au tras,
 Și acum iată-mă-s, jupâne, gol pe poduri am rămas!...
 Copilașii plâng de foame...

SBIEREA

Copilașii!... Vrea să zică
 Tu ești un nebun de frunte? După ce n'ai chiar nemică,
 Te mai apuci de prăsilă... Auzi! Îi trebui copii!
 Un neam de netoți... Dă-mi pace! Ducă-se pe la pustii!..

TANASE (așezându-se)

Of, of, of!... Și tu, jupâne, o să dai de vr'o ispită!
 (Sbierea face trei cruci mari de 'naintea bisericii și se depărtează
 fără a băga de seamă că i-a căzut o pungă din chimir).

RAZVAN

Așa cruci evlavioase, așa față restignită,
 Așa 'nchinăciuni plecate, până la brâu și mai jos,
 Nu făcea nici sfântul Petre, nici însuși Domnul Hristos!..
 Bre! Jupânul ăsta crede, că drept la raiu o să meargă,
 Pe când dracii după dânsul cu limba scoasă aleargă!..

(face câțiva pași și ridică de jos punga)

Aoleu! O punguliță!... Ba-i un săculeț cam greu!..
 Îl va fi perdut boierul cel cu zor de Dumnezeu...
 Măi, oprește-te, jupâne!... Stăi, jupâne, de m'ascultă!..

SBIEREA (din afară)

La naibă! Ți-am spus o dată că nu-mi place vorba multă!
 Un singur pas nu poți face făr' să dai de vr'un calic!..
 Fugi! N'am bani! N'am o groșită! N'am nemic, nemic!
 nemic!

RAZVAN

Nemic n'are sărăcuțul! Așa zice!... Prin urmare,
 Omul neputând să piarză tocmai lucrul ce nu-l are,
 Punga nu-i a lui. Atuncea... fie dar a cui o vrea,
 De vreme ce toată lumea mi-se leapădă de ea..

(numără: una... cinci... opt...)

Douăzeci, și toți cu găuri! Parc'ar fi să-mi povestească,
 Cum se desmierdau sărmanii, în salba sărbătorească,
 Pe-un grumaz de țărăncuță, grăsuliu și resfățat,
 Pân' ce ghiara ciocoimii din carne i-au înhățat!...
 De-ar aveà banii o limbă, lucrurile ce ni-ar spune
Pre mulți albi i-ar face negri, ca cel mai negru tăciune...
 Nu! Eu nu vreau astă pungă!... Și chiar foame de mi-ar fi,
 Pâinea astfel cumpărată mă tem că m'ar otrăvi!...
 Moșule!

TANASE

Ce vrei?

RAZVAN

Jupânul nu ți-a dat lescae frântă?
 Uite! Eu îți dau o pungă... Scoală, moșule, și cântă!

TANASE

Dela un Țigan pomană?

RAZVAN

Dec! Și totuși pe boier,
 De-ți da o scârbă de-aramă, tu l-ai fi urcat în cer?

TANASE

E Român, orcum...

RAZVAN

Jupânul e Român? Vai, ce ocară!
 Te 'nșeli, moșule! El este piatră, lemn, strigoiu sau fiară,
 Dar numai Român nu-l chiamă, că mult mai Român sunt eu!..
 Nu cătă că-ți pare searbăd și pârlit obrazul meu,
 Că nici noaptea nu-i bălană, dar pământul odihnește;
 Că și pâinea de secară este neagră, dar hrănește!
 S'apoi, moșule, eu unul nu-s Țigan de rând, mă jur.
 Nu, nu, crede-mă. In peptu-mi bate suflet de vultur.
 Măiculița fu Româncă...

TANASE

Moldoveancă?

RAZVAN

Se 'nțelege.

TANASE

Moldoveancă? Ce-auz, Doamne!... Dar asta-i o făr'delege :

Unde s'au aflat
Că s'a 'mpreunat
Corbi cu turturele,
Șerpi cu floricele,
Urși cu căprioare
Și norii cu soare?...

O porumbiță să 'ndure un bărbat cioroiu...

RAZVAN

Taci, măi!

Că simțesc cum intră'n mine șaptezeci de năbădăi!...
N'atinge țărâna mamei, că nu mai știu ce-o să fie :
Mi se 'ntâmplă multe pozne, când sunt cuprins de mânie.
Eu nu-s Țigan... ți-am mai spus-o!... Nu mă mai tot zăpăci!...
Mai pe scurt, na, iată banii!... Pleacă dracului de-aci!

TANASE

Dela un șerb nu voiu cere, nu voiu luă niciodată :
Ursita-mi e neferice, dar a ta-i chiar blestemată.
De mi-ar fi să mor de foarme, mâna mea n'o voiu păta,
Primind milă dintr'o mână, care... nici ea nu-i a ta!

RAZVAN

Eu șerb? Dar bată-te focul, mitropolitul Năstase
Nu știi oare că la moarte-i pe toți robii săi iertase?..
Singurul vlădică 'n lume, sau cel puțin la Români,
Care nu voia, ca frații să fie slugi și stăpâni,
Fiind tot un os ș'o carne... Așa scris-au în diată,
Poruncind să plece slobozi toți Țiganii săi d'odată ;
Toți moșule, pân' la unul : bărbați, copii și mueri...
S'a spart lanțul! De-atunci iată, două ierni și două veri
Eu sbor în stânga și 'n dreapta, ca voioasa ciocărlie
Pe care n'o mai poprește ferecata colivie.

TANASE

Ești Țigan pe jumătate, nu ești rob...

RAZVAN

Mai este ceva. Văzut-ai...?

Asta-i nemic,

TANASE

Ce ?

RAZVAN

Un Țigan grămătic ?

TANASE

Grămătic?... nu !... nu, băete... N'am văzut, căci nu se vede, Și chiar de-aș vedeà cu ochii, pare-mi-se că n'aș crede.

RAZVAN

Țiganii sunt tot ce-ți place : șelari, ferari, potcovari...

TANASE

Calâi...

RAZVAN

Adecă, nu-i vorbă, nici calâii nu sunt rari !
Dar grămățici, ba... Ei bine ! Numai singur eu supt soare,
Dintre mii de țigătime, știut-am să 'nvăț scrisoare,
Sârbească și românească, încât ajunsei de mic
In casa mitropoliei cel mai isteț grămățic...
Grămățic, moșule dragă !... Acuma ia dară banii,
Și te rog a nu mă pune într'un hal cu toți Țiganii...

TANASE

Dar acești bani, măi băete, vor fi un lucru... furat.

RAZVAN

Așa-i ! Tocmai ! Ai dreptate ! Ai vorbit adevărat !
Toți banii din țara noastră poartă, moșule, pe sine
Semnul furilor ce-i pradă, pintre lacrimi și suspine,
Dela noi, dela opincă, dela omul cel sărman,
Ș'apoi nu vor să ni-arunce în obraz un gologan !
Sburători ce sug în umbră ! Javre, moșule, d'acelea
La cari omenească-ți-pare numai fața, numai pielea,
Iar sufletul pe dobândă fu luat dela Satan,
Cu tocmeală să se 'ntoarcă mai murdar și mai viclean !...

TANASE

Bine, bine spui, băete!...

RAZVAN

Lucru furat! ai dreptate!

Insă n'oiu fi eu acela care va prădă pe-un frate!
 Mama, buna măiculită, din mormânt ar tresări,
 De-ar ști că 'n peptu-mi se mișcă păcatul de-a tâlhări!...
 Dar la naibă frunza verde! Ce să mai tocăm degeaba?
 Iată banii, mulțumește, du-te, caută-ți de treabă!
 Află, moșule, atâta: fie banii chiar furați,
 Copilașii tăi te-așteaptă fără pită și 'nsetați!...

TANASE (luând punga și sculându-se)

Bogdaprosti, măi băete!... Bogdaprosti! Rău îmi pare!
 Ca să văz o lighioană c'un suflet atât de mare!
 De-ai fi Român, cale-vale! dar Țigan, păcat! păcat!
 Tat'-tău o fi fost, băete, o groază de blăstemat
 De-au întortochiat pe mă-ta în lingușirile lui...
 Multe dragostea mai face pe fața pământului!
 E curat un fel de boală, ce de noi când se lipește,
 Pe Român mi-l țigănește, pe Țigan mi-l românește,
 Toate lucrurile 'n lume cu susul le pune 'n jos:
 Îngerul urît se pare, Ucigă-l crucea, frumos!...
 Dar eram să uit, băete, de-a te 'ntrebă, cum te chiamă?

RAZVAN

Pe mine Răzvan... Smaranda chemă pe drăguța mamă;
 Muri an... ba nu! trăește! trăește 'n cugetul meu,
 Și va trăi totdeauna, până voiu trăi și eu!...

TANASE

Dumnezeu să mi-te-ajute, precum tu m'ajuti pe mine;
 Zilele tale să curgă tot zile lungi și senine;
 Iar nevoia să doboare pe-orcine-ți va fi dușman!
 Rămâi sănătos, băete!... Ce păcat că ești Țigan!...

(pleacă murmurând: Răzvan, Răzvan, Răzvan... apoi se întoarce)

Știi ce? Mi-am luat de samă... Nu-mi trebuie punga 'ntreagă.
 Mi-ajunge ș'un singur galbăn... zău așa, Răzvane dragă!

Mai sunt mulți săraci, băete, și eu n'aș vrea de prisos,
Pe când se sbuciumă frații, simțind cuțitul la os!

(scoțând punga)

Na!...

RAZVAN

Dar, moșule...

TANASE

Ascultă, nu mai face vorbă lungă!
Mai împarte tu ș'altora pâine din această pungă.

(iea un galbăn și dă sacul lui Răzvan)

Fă pe gândul meu, căci altfel, zău, nu primesc niciun ban...
Acuma mă duc, băete... Mare păcat, că-i Țigan!..

(ese)

RAZVAN

Bietul om!... Ce fudulie! Ce vorbe late! Ce toană!
Cineva, privind, l-ar crede că-i un împărat în goană!
Ce despreț! D'abia ne vede... Taica lui n'a fost Țigan!..

(se uită în giur cu pază, apoi scoate din sân o hârtie)

Lumea-și bate joc de mine! Râde lumea de Răzvan!...
O să râz și eu de lume!.. Da, vom râde fiecare:
Ea de mine cu trufie, eu de dânsa cu turbare!..

(lipește hârtia¹ pe un stâlp și ese, pe când ușa bisericei se deschide venind mai mulți, dintre cari Dascălul se oprește lângă hârtie, iar ceilalți se grămădesc)

(Răzvan și Vidra, ed. IV, București pag. 19).

Observări. — Această bucată este începutul dramei romantice *Răzvan și Vidra* cea dintâiu de oarecare valoare în literatura noastră (1867). Intr'însa se resimte puternic influența teatrului și a școalei lui Victor Hugo, iar spiritul în care este scrisă, este naționalismul care însufleșă generația dela 1848, dar cu o vizibilă tendință spre declamațiune. Ingeniozitatea nenaturală a înlănțuirii evenimentelor, exagerarea caracterelor, pitorescul istoric dau pe față influența lui Hugo. Exegerarea generozității pe care autorul o pune în legătură cu calitatea de Român (Tănase, fiind Român declară că de-ar putea munci, n'ar cersî și, dându-i-se milostenie

¹ E vorbă de un cântec în care Răzvan batjocoria stăpânirea.

douăzeci de galbeni, el, fiind Român, nu vrea să ia decât unul; iar Răzvan, fiindcă are o mamă româncă, se arată atât de generos încât, deși însuși nu are avere, dă întreaga pungă găsită cerșetorului) dau pe față, în chiar acest fragment, înclinarea spre naționalismul declamator, care dealtminteri e și mai vizibil în restul dramei. Mai sinceră și mai energică apare nota democratică și poporană. Originalitatea autorului nu stă însă nici în creația caracterelor, nici în intrigi, ci în redarea culorii locale (iluzia istorică) din unele scene și în stilul colorat și pe alocurea natural și viguros al dialogului. Păcat însă că autorul, ca în mai toate scrierile sale literare, suferă de improprietatea expresiunii și cade ades în vulgaritate, aducând aminte maniera licențioasă a lui Heliade.

2. O altă operă literară caracteristică a lui Hasdeu, este *Ioan Vodă cel Cumplit*, (1865), o monografie istorică scrisă într'un stil toricictipic, imitat după acela al lui Victor Hugo și în care știința compozițiunii nu izbutește să ștergă impresia defavorabilă ce ne lasă acest stil.

3. Hasdeu este o mare capacitate istorică și filologică. Cu o erudiție necunoscută până atunci la Români, cu o pătrundere rară în secretele trecutului și ale vieții limbei, și cu o imaginațiune și o ingeniozitate naturală, ce regretăm că nu se găsește și în lucrările lui poetice, el a scris câteva opere (*Istoria critică a Românilor* (1874), *Cuvente din Betrani* (1878), *Magnum Etimologicum Romaniae* (1886), care, deși niciuna terminată și deși în parte învechite, dau expresiunea unui spirit de o măreție și de o originalitate unică în literatura noastră. E păcat însă că farmecul literar stă mai numai în organizația materialurilor întrebuițate, în concepțiune, și prea puțin în stil.

4. Hasdeu are și multe scrieri (ca bunioară *Sarcasm și Ideal*), în care alături cu poezii cu preocupății filosofice, dar fără farmec poetic (*Dumnezeu*), cu schițe dramatice (*Femeia*), și cu conferințe (*Noi în 1892*, *Noi și Voi*), se găsesse bucăți umoristice, satirice, (d. ex. *Sonata la Kreutzer*), în care concepția e silită, tendența prea personală și stilul în genere vulgar, dar în care se găsesse totuși scânteieri adevărat geniale, care le fac interesante.

INFLUENȚA FRANCEZĂ

Literatura română din Principate a luat marele său avânt în secolul XIX sub impulsivitatea culturii apusene și anume a celei franceze.

Pricinile de căpetenie ale acestui fapt sunt : 1) limba franceză, prin armonia, claritatea și frumusețea ei, este, dintre toate limbile străine, cea mai accesibilă publicului românesc; 2) spiritul literaturii franceze este mai aproape de acela al poporului nostru decât spiritul oricărei alte literaturi.

Influența limbii franceze s'a resimțit mai mult și a lăsat urme neșterse asupra literaturii românești în primele trei sferturi ale secolului XIX — în perioada pe care, din pricina entuziasmului ce-o însuflețește, am putea-o numi *eroică*. Mai toate genurile literare și formele de compoziție, fură împrumutate din literatura franceză; ceva mai mult: stilul, vocabularul și — ceea ce e mai grav — chiar sintaxa se resimțiră de această influență.

În secolul XVIII, producțiunea literară românească din Principate fu influențată de literatura grecească, care, sub stăpânirea Domnilor greci, ajunsese să-și găsească un însemnat centru de dezvoltare în țările noastre. Românii de peste munți însă, începând, sub

influența culturii latine, să se desvolte pe temelie națională, influențară în acelaș sens și asupra Românilor din Principate. Dintre aceste două influențe numai aceasta putu să dea roade și să creeze un curent, care se concretiză în curentul latinist. Influența grecească, nefind în legătură cu niciuna din aspirațiile poporului român de pe acea vreme căzî repede, și în afară de câțiva termeni de cultură, câteva particularități trecătoare în limbă, și ceva sensualism erotic potrivit cu viața trândavă a boierilor de pe vremuri, nu lasă vreo urmă mai însemnată în dezvoltarea literară românească. La aceste două influențe — una fecundă, alta stearpă — se adaogă la începutul secolului XIX influența binefăcătoare și plină de roade a literaturii franceze.

Această influență se infiltrează în dezvoltarea spirituală a poporului român ajutată de mai multe împrejurări :

1. Limba franceză eră limba diplomatică încă de la 1648. Turcii însă erau opriți de a învăța limbi străine ; ei își făceau afacerile politice, ajutați de interpreți sau dragomani. Acești dragomani erau Greci, și mulți dintre dâșii ajunseră Domni în Principate după ce fuseseră dragomani, sau ajutați de dragomanii dela Constantinopol. Eră dar natural ca Domnii Fanarioți să cultive limba franceză pentru că numai astfel își puteau păstră influența politică. Unii dintre dîșii își iau chiar Francezi ca secretari; astfel, bunioară, Alexandru Mavrocordat are de secretar pe Contele de Hauterive, care și scrie un memoriu interesant asupra stării Moldovei în 1787. Firește, acești secretari, ca și profesorii francezi aduși la Curțile Domnilor, ca să învețe pe copiii lor sau ai neamurilor lor limba franceză, aduceau cu dâșii tot entuziasmul pentru literatura franceză și căutau să încălzească cu dânsul și sufletul școlarilor pe care-i instruiau.

2. Rușii care ocupară în câteva rânduri Principatele erau pe acea vreme stăpâniți cu desăvârșire de influența franceză. Prin mōdele și danșurile ce aduceau cu dānșii, prin comerțul lor de toate zilele, care între oamenii culți se făcea numai în franțuzește, și chiar prin unele elemente din organizație administrativă și militărească, ei atraseră atențiunea tinerilor boeri romāni asupra culturii franceze și-i determinară să și-o însușască, cu atât mai mult cu cât aceștia își pierduse aproape de tot sentimentul și mândria națională și se socotiau întru totul slujitori fericiți ai pravoslavnicilor și prea puternicilor vecini dela Nord.

3. Din aceste împrejurări, clasele noastre influente începură să priceapă că culmea distincțiunii nu eră limba grecească, pe care o vorbiau și mulți boernași fără importanță, ci limba franceză. A fost natural atunci, ca ei să năzuiască a învăța franțuzește îndată ce li s'ar fi prezentat prilejuri favorabile. Aceste prilejuri li se prezintă în adevăr prin prigonirile revoluțiunii franceze (1789—1793) și prin expansiunea napoleoniană (1804—1812). O mulțime de Francezi, și mai culți și mai inculți, și mai buni și mai răi, se răspândesc în Europa, și mulți din ei ajung și în Principate aducând cu dānșii gustul lor cel fin, eleganța și distincțiunea lor, cultura lor. Mulți dintre aceștia trăiră prin casele boerilor noștri, având un rang mai distins decât obișnuiții logofeți grecești, și impuseră fără greutate cultura lor adevărată, falsei și superficialei culturi grecești.

4. Dar avântul cel mare pe care-l luă influența franceză de la aceste modeste începuturi, se datorește faptului că pe atunci limba franceză, prin mare parte din literatura sa, aducea cu sine ideile de egalitate, fraternitate și mai cu seamă cele de libertate, către care tot tineretul se simția atras. Câtă vreme lite-

ratura franceză erà cultivată numai la curtea Domnilor sau marilor boeri care erau infeodați politicei de trândăvie care caracterizează clasele noastre domnitore în secolul XVIII, influența franceză n'avea cum să prindă rădăcină în sufletul poporului român. Pe măsură însă ce literatură franceză devine accesibilă unui mai mare număr de Români, ea începe să fie cu adevărat înțeleasă: Românii încep să găsească într'insa formula propriilor lor aspirațiuni, ea prinde rădăcină în sufletul lor și efectele ei încep să se resimtă chiar la aceia care nu aveau cunoștință directă de ea. Dacă școala ardeleană aduce cu sine și întărește în sufletul Românului, ideia de naționalitate, — influența franceză aduce și întărește în sufletul lui ideia de libertate. Această din urma idee a trebuit să aibă mai mult răsunet în sufletul Românilor din Principate, căci ei aveau o țară și un pământ ce nu li se contestă, și le lipsia numai libertatea de a se desvoltă în propriilor fire și din propriul lor avânt.

În acest chip, la începutul secolului XIX, influența franceză se împletește într'un tot fericit cu curentul latinist ardelean și cu cel poporan, înnăbușă cu desăvârșire curentul grecesc și provoacă talentele originale să intruzeze idei și simțiri nouă în forme nouă, și să dea naștere la una din cele mai vii epoce ale desvoltării noastre literare.

Două curențe literare erau în luptă în Franța pe acest timp: clasicismul neperitor ca frumusețe, dar trecător ca formulă eternă de artă, și romantismul care pentru simțiri nouă cerea noi forme de exprimare ce contraziceau formulele clasicismului. Boileau pe de o parte, Victor Hugo pe de alta. Clasicismul se înfățișă cu un complex de reguli, fără de a căror strictă observare nu s'ar fi putut realiză frumusețea; cerea escluderea a tot ce nu erà nobil și înalt, și o limbă abstractă și cumpătată, căutând să placă

mai mult minții. Romantismul desprețuia orice regulă — regula eră numai capriciul geniului; — își permitea să descrie și să înfățișeze dela cele mai nalte până la cele mai josnice lucruri, dela cele mai urite până la cele mai frumoase, dând preferință descrierilor exotice sau combinațiunilor întunecoase și ingenioase, și anume într'o limbă, din care putea să facă parte toate cuvintele și toate tonurile, căutând astfel să placă mai mult imaginației. Clasicismul cerea reprezentarea plastică și măsurată, și aveă ca model de perfecțiune tragedia clasică; romantismul cerea reprezentarea sentimentală și imaginativă și aveă ca ideal de perfecțiune poezia lirică, plină de sentiment și imagini, și romanul plin de aventuri mișcătoare și misterioase.

Aceste două curente se exercitează cu de o potrivă putere asupra literaturii române și — ceeace e vrednic de luat aminte — nimic din lupta crâncenă ce se desfășură în Franța între cele două direcțiuni nu se simte în literatura română. Literații români gustă tragedia clasică și fac sforțări imense ca s'o poată traduce; dar în acelaș timp gustă lirismul romantic și izbutesc să-l traducă și să-l imite cu aceeaș sârguință — și trebuie să adăogăm, cu mai mult succes.

Adoptarea ambelor direcțiuni este o caracteristică izbitoare la unii dintre cei mai însemnați poeți români din această perioadă.

Iancu Văcărescu scrie meditația lirică «Ceasornicul îndreptat», dar traduce «Britannicus» de Racine; Gr. Alexandrescu traduce din Lamartine, tace meditații și elegii în genul acestuia, ceea ce nu nu-l împiedică să facă satire și epistole în felul lui Boileau și fabule în felul lui La Fontaine. Ba i se întâmplă (cum e cazul cu *Căinele Soldatului*) ca, imitând un model romantic, să-l trateze în mod clasic și să atingă prin acest procedeu o perfecțiune nouă. Costache Negruzzi

traduce *Salul Negru* al romanticului Puşkin, balade din Victor Hugo, ceea ce nu-l împiedică să traducă din Molière, precum şi satire şi ode de Antioh Cantemir, în care influenţa clasicismului francez e vădită. Şi aceeaşi observaţie se poate face pentru Donici, ale cărui fabule sunt în genul clasic, deşi traduce poema romantică a lui Puşkin, *Tigani*.

E adevărat însă, că cu trecerea timpului, romantismul se arată din ce în ce mai triumfător. În Bolintineanu şi Alecsandri se resimte mai numai influenţa romantismului; dar aceasta fără luptă literară, fără direcţiune preconcepută. Romantismul eră în spiritul timpului.

Cu toată influenţa covârşitoare a literaturii franceze, spiritul românesc, în caracteristica şi adâncile lui preocupări de pe vremuri, ese puternic la iveală şi imprimă formelor străine împrumutate înfăţişări proprii. Sentimentul adânc pentru gloriosul nostru trecut istoric dă o savoare particular românească odelor şi meditaţiunilor eroice ale lui Cârlova, Alexandrescu, novelelor şi legendelor istorice ale lui Costache Negruzzi şi ale lui Bolintineanu; baladelor şi marşurilor lui Alecsandri. Iar influenţa poeziei populare, a conţinutului, a formei şi a accentului ei particular, unit cu persistentul sentiment al latinităţii noastre, al frumuseţii Patriei şi al rolului istoric pe care, deşi ignoraţi de toţi, l-am jucat în această parte a Orientului, dau producţiunilor lui Alecsandri o notă din ce în ce mai original românească, mai naţională şi din ce în ce mai depărtată de influenţa străină.

Un fapt vrednic de menţionat este desvoltarea, în multe privinţe originală, a fabulei — care eră moartă pe vremea aceea în Europa — şi care la noi, cu deosebire din pricina censurii, răsare ca o trebuinţă proprie de exprimare a gândurilor ce nu puteau fi spuse pe faţă.

De îndată ce avânturile de libertate își găsiră rela-
tiva lor satisfacțiune după războiul Crimeii și mai cu
seamă după tratatul de la Paris, (1857) și pe măsură ce
scriitorii români începură să cunoască valoarea pro-
pria a limbii lor, influența franceză începù să dea
înapoi, și eflorescența artificială de mai târziu care
culminează cu lucrările scriitorilor ce întemeiază «Re-
vista contemporană» (1874) nu mai are nici o însem-
nătate pentru dezvoltarea literaturii române. De pe
la 1865 începe altă epocă, cu alte trebuințe și alte
aspirațiuni, pe care le satisface «Direcția nouă» a socie-
tății «Junimea» de la Iași, care aduce, în dezvoltarea
culturală a țării, elemente nouă pe care în mare
parte le împrumută din literatura germană.

I STAREA POLITICA ȘI CULTURALA A ROMANILOR

ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI XIX

Literatura română în sec. XIX ia o dezvoltare foarte însemnată, ținând pasul cu progresul pe care poporul Român îl făcea în acelaș timp pe terenul politic, economic și cultural.

În Principate două sunt curentele care înrăuresc cultura română la începutul veacului: cel *grec* și cel *francez*.

Stăpânirea grecească, ajunsă la culmea ei prin dominațiunea politică în sec. XVIII, dă țărilor românești o fizionomie aproape străină. În școale, învățătura în limba română, dacă nu eră cu totul exclusă, eră redusă la un rang inferior, pe când în orașele principale se înființau școale grecești mari și bogat înzestrate, dotate cu profesori greci renumiți, unii cunoscuți și în apusul Europei. Clasa de sus a poporului, hrănită numai cu asemenea cultură, aproape se grecizase cu totul; limba asupritorilor ajunsese la modă, socotindu-se că numai prin ea se pot căpăta cunoștințe înalte, fiind dăruită de Dumnezeu cu privilegii cum altele nu puteau avea. Eră dar natural ca în scrierile aceloră, cari trăiau în asemenea împrejurări să simță influența grecească.

Al doilea curent este cel francez care se introduce în Principate din pricinile arătate în capitolul precedent.

Pe la 1816—1820 începe a se introduce în literatura Principatelor un curent nou: *curentul latinist* venit de peste munți. Acest însemnat eveniment se concentrează în activitatea lui George Lazăr. El vine în București în 1816 și dă școlii române o nouă viață. Ar fi o exagerare a zice că înainte de Lazăr nu există niciun fel de învățatură românească. Dar Lazăr îi dă locul de onoare și proclamă principiul, că orice știință se poate foarte bine învăța pe românește. La chemarea lui, mulți dintre elevii dascălilor greci fugiră dela Psaltire ca să asculte lecțiunile de filosofie, istorie, gramatică, matematică ale noului profesor. Din școala lui eșiră scriitori, profesori, toți însuflețiți de cele mai nobile sentimente și decisi a continua opera pe care el numai câțiva ani o conduse.

Românii din Principate primesc cu entusiasm principiile pentru care luptase frații lor de peste munți și cu stăruință caută să producă o mișcare culturală puternică spre a ajuta pe cea politică. Acum înfloresc acea generațiune, care făcù pe 1848 și 1859 și căreia se datorește România modernă. Cei dintâiu în timp din această generațiune sunt: *Heliade* și *Asaki*.

Acești doi reprezentanți ai progresului nostru cultural desvoltară o activitate fenomenală în comparație cu mijloacele de care dispuneau — și operele lor, deși n'au dat roadele pe care le așteptau ei, deși se resimt de pripa cu care au fost făurite, totuși deteră puternicul avânt, căruia îi urmă desvoltarea modernă.

Amândoi fundară primele ziare și reviste române [*Curierul Român* (1829, Aprilie), și *Curier de ambe sexe* (1837) în Muntenia, *Albina Românească* (1829, Iunie) și *Gazeta de Moldavia* în Moldova], ajutate de foile întemeiate peste munți de George Bariț [*Gazeta*

de Transilvania (1837) și Foaia pentru minte, inimă și literatură (1838)]

Spre a deșteptă gustul de citire, atât Heliade cât și Asaki întreprind traducerea scriitorilor renumiți ai străinătății, dând publicului, prin broșuri, foite, calendare, operele lui Omer, Shakspeare, Byron, Schiller, Victor Hugo, ș. a.

Apoi, pe cât puterile îi ajută, fac și lucrări originale. Îi vedem scriind articole de critică, istorie, gramatică, poezii lirice și epice, satire și fabule, căutând să se distingă în mult mai multe domenii decât le îngăduia puterile lor.

Heliade în Muntenia și Asaki în Moldova înființează primele teatre și pentru această instituție tot ei traduc primele piese.

În fine amândoi nu pierd din vedere școala a cărei dezvoltare o ajută materialicește, cum și moralicește prin prelucrări de cărți didactice.

Dela 1840, la activitatea lor se adaugă activitatea unei nouă generațiuni în fruntea căreia strălucește Mihail Kogălniceanu, alături de Costache Negruzzi și V. Alecsandri. Prin *Arhiva românească* Kogălniceanu dă un temelie sigur lucrărilor istorice, prin *Dacia literară* caută să dea o direcțiune mai românească și mai democratică literaturii; Alecsandri și împreună cu el Negruzzi — și mai apoi Mîllo — pun temelie teatrului în Moldova, care, ajutat de fecunda pană a poetului cunoaște o perioadă de înflorire necunoscută în Muntenia. Tot ei duc mai departe mișcarea literară prin *Propășirea* din 1844, dar tendințele lor liberale le aduce multe neplăceri din partea stăpânirii, ce se află în prea multă dependență de Ruși. În acest timp, în Muntenia, mișcarea literară e în descreștere și, în afară de *Magazinul istoric* pe care Bălcescu îl scoate cu Laurian, nu mai există decât activitatea rătăcită a lui Heliade care în *Curierul de*

ambe sexe începe să susțină și să pună în practică italianizarea limbii.

Dar, odată cu deșteptarea ideilor de naționalitate și libertate, începe să se deștepte interesul literaților pentru literatura poporană. Și astfel, pe când Anton Pann culegea din popor și scria pentru popor în Muntenia, aproape în afară de mișcarea literară cultă; în Moldova reprezentanții mișcării literare încep de pe la 1840 să se preocupe de această literatură ca de un izvor sănătos și bogat de inspirație. Din dragostea și prețuirea acestei literaturi încep să răsară și să se întărească din ce în ce repulsiunea pentru curentul latinist, în contra căruia Russo formulează cele mai întemeiate argumente.

Prea puțin sub influența curentului grec, cu deosebire sub influența celui francez și latinist, în urmă a celui poporan, se dezvoltă literatura română până pe la 1870. Ea se caracteriză, între altele, printr'o mare încredere în sine, printr'un câmp larg deschis tuturor care se cred inspirați și doresc a-și exprima în scris inspirațiile lor, prin admirația trecutului și prin afirmarea latinității noastre.

VALOAREA LITERATURII ÎNAINTE DE 1870

Altoită pe literatura poporană, chiar când aceasta nu eră la suprafață, inspirată de marile sentimente naționale ale școalei ardelenne și hrănită de influența franceză, literatura noastră din secolul XIX până pe la 1870 prezintă o întreită caracteristică. Este în genere o literatură entuziastă plină de păreri de rău pentru măririle din trecut, nemulțumită de timpul de față, dar aspirând cu tărie către un mare viitor la care ea însăși se crede — une ori chiar peste măsură — că contribuie puternic prin propria sa manifestare. A doua caracteristică e că ea, în cele mai multe produse ale ei, este romantică : exprimarea lirică a sentimentelor predomină, producțiile narative au multe elemente pitorești, fantastice și lugubre, iar cele dramatice mult melodramatism. În fine a treia caracteristică, e că, în genere, această literatură respiră un avânt către neatârnare și democratism. Romantismul, românismul și liberalismul, acestea sunt caracterele acestei literaturi și acestea erau de altminteri și însușirile aspirațiilor politice și sociale în aceste vremuri.

Dar aceste caracteristice generale, — și cu deosebire romantismul — sunt evidente mai cu seamă în

scrierile mediocre. Am putea zice că cu cât operele acestor vremi sunt mai slabe, cu atât naționalismul, liberalismul și cu deosebire romantismul este mai vizibil; și din contră, cu cât sunt mai de valoare, cu atât aceste caracteristice devin mai șterse. Și aceasta este un fapt firesc. Operele literare sunt cu atât mai însemnate cu cât pedeparte dau expresiune unor sentimente mai înalte și mai statornice ale spiritului unui popor; și cu cât, pe de altă parte, întrebuințează forme mai puțin dictate de moda momentului. Cele mai bune opere literare ale marilor noștri scriitori a trebuit dar să se apropie de îndeplinirea acestor condițiuni, și să se ridice astfel mai mult sau mai puțin deasupra atmosferei timpului. Astfel se constată că scriitorii noștri care au cu adevărat geniu literar sau poetic pun în operele lor mai mult simț al realității — mai multă obiectivitate — decât cerea romantismul, și le dau astfel — deși conținând elemente romantice — o valoare mai aproape de clasicism; iar în al doilea rând, aceiași scriitori, în lucrările lor de căpetenie, fac din românism și din liberalism niște note secundare, sau chiar le suprimă cu totul.

Astfel mai întâiu, în poezie, acela care se distinge cu deosebire prin aceste particularități, și care în acelaș timp tocmai pentru aceasta este cel mai trainic scriitor din această epocă, este *Grigorie Alexandrescu*, care în acelaș timp a ajuns aproape de perfecțiune în cele mai deosebite genuri literare. Pornind în poezia lirică dela imitațiunea sentimentalismului armonios și înalt dar în genere prolix și fără contur al lui Lamartine, el ajunge să creeze un capo-d'operă, *Anul 1840*, remarcabilă printr'o rară varietate de tonuri — duios, satiric, entuziast, meditativ — care toate se subordonează unui ton fundamental, acela al unei sublime seninătăți clasice. În această înălțare a inimei, sentimentul național se absoarbe în acela al umanității,

iar avânturile către o libertate politică concretă devine avântul către o libertate ideală ce se confundă cu sentimentul creștinesc al frăției universale. De asemenea, în fabulă pornind dela traduceri și imitațiuni din preromanticul Florian, scriitor din secolul XVIII, corect, dar sentimental și lipsit de energie și de natural, atinge, dacă nu perfecția formală a lui La Fontaine, cel puțin perfecția concepțiunii acestui scriitor, rămânând totuși original (*Boul și Vițelul*) ba une ori, în aceleași subiecte, întrecându-l prin accentul firesc și prin simțul artistic al compozițiunii (*Toporul și Pădurea*). Și tot așa, imitând pe Boileau în *Epistolele* și *Satirele* sale, dovedește prin finețea ironiei sale, dar cu deosebire prin umorul său nesilit și plin de fragezime, că este mai poet decât modelul. Aceste fapte se întăresc în fine și prin perfecțiunea baladelor sale (*Căinele soldatului* și *Uciगाșul fără voe*) în care realitatea și imaginația se îmbină în creațiuni de o plasticitate inalterabilă, caracteristică clasicității.

Un al doilea poet, la care constatăm aceleași însușiri — deși într'o mai mică măsură — este contemporanul său, Costache Negruzzi. Traducerile lui Negruzzi din Victor Hugo, șeful școlii romantice, au mai puțin element romantic decât originalele, iar novela sa, *Alexandru Lăpușneanu*, deși luată din viața trecutului și deși având mult pitoresc și oarecare melodramatism romantic, este totuși, prin simplitatea mijloacelor prin care ni se înfățișează caracterele și prin adevărul observațiunii psihologice o creațiune mai mult clasică. Acelaș sentiment al realității colorate, dar fără deformare, se întâlnește și în *Sobieski* și *Românii*. Elementele naționaliste și liberale din aceste scrieri sunt moderate prin alte elemente contrarii. Lăpușneanu iubește poporul, dar e un tiran; Românii din Cetatea Neamțului sunt plini de vitejie, dar și Sobieski și cu deosebire Iablonowski sunt cel

puțin tot pe atât de generoși. E o echilibrare de sentimente pe care numai obiectivitatea clasică poate s'o înfăptuiască.

În aceeași categorie trebuie să punem unele din producțiile lui Alecsandri: buniorează unele balade, cum e *Groza*, și mai toate *Pastelurile*, cu deosebire acelea unde e vorba mai mult de viața și înfățișarea naturii, decât de lauda retorică pastorală a «Românașilor» și a «Româncuței». Cele mai multe scrieri însă ale sale sunt strâns legate de evenimentele fericite ale istoriei noastre sau de gloria vremilor trecute, au deci un caracter național, sunt minunate pentru dezvoltarea sentimentului de patrie în sufletul tinerimei române, dar cu greu pot interesa și pe cititorii care nu sunt Români. Pe de altă parte, fiind izvorite dintr'un entuziasm nu prea adânc și fără energie, ele apar adesea sentimentale și retorice și nu pot mișca, precum se cuvine, nici măcar pe cititorii români care înțeleg perfecțiunea literară.

Din aceste pricini (la care se adaugă și prozaismul) mai toată poezia lui Bolintineanu nu are decât o valoare națională și locală.

În proză, un admirabil istoric — singurul nostru istoric în sensul literar al cuvântului — ar fi fost N. Bălcescu, dacă ar fi avut mai multă erudițiune și mai multă obiectivitate în povestirea faptelor istorice. Ca Români ce suntem, căldura naționalismului lui ne răpește, dar setea de artă rămâne nesatisfăcută, pentru că adesea observăm că el, fără să vrea, vede prea mult bine la Români și prea mult rău la celelalte popoare cu care ei au fost în luptă. Vârsta i-ar fi putut da, și temeinicia faptelor, și seninătatea adevăratului istoric.

Un continuator al prozei lui Bălcescu, este însă Odobescu, care, în ce privește forma, atinge perfecțiunea.

În oratorie, Kogălniceanu a fost un mare orator. Izbânda faptelor sale care merge mână în mână cu frumusețea discursurilor sale ne arată că el, deși in-

fluențat în tinerețe de politica romantică, ce împingea la dezordine și anarhie, a fost totuși un om politic pozitiv, care poate servi de model tuturor aceluia care vor ca cuvântul lor să fie cu adevărat premergătorul faptei. Discursurilor sale nu le lipsește decât mai multă concentrare ca să fie cu adevărat clasice.

Această privire asupra valorii scriitorilor care caracterizează literatura română înainte de 1870, ne dovedește că literatura noastră din acest timp nu are numai o valoare istorică și națională, ci și una artistică și universală. Ea este, în unele din manifestările ei, efflorescența unui adevărat geniu artistic și, prin seriozitatea ei, ea este începutul temeinic al unei întregi evoluțiuni literare care va trebui să însemneze urma sa neștearsă în istoria spiritului omenesc.

TITU MAIORESCU

Titu Maiorescu, s'a născut la 1840, în Craiova. Și-a făcut studiile secundare în Viena, cele superioare în Berlin și Paris și venind în Țară (1862) este numit profesor de filozofie și apoi rector la Universitatea din Iași. Aci, în unire cu P. P. Carp, Iacob Negruzzi, Teodor Rosetti și V. Pogor, întemeiază pe la 1865 societatea literară «Junimea», care atrage în sânul său mai pe toți oameni culți din acel oraș; iar dela 1867 revista «Convorbiri literare», prima revistă cu adevărat critică din literatura noastră.

Maiorescu fu profesor la Universitate până în 1871; atunci fiind ales deputat, părăsi profesura; devenind în 1874 ministru al Instrucțiunii publice, căută printr'o lege ce n'a putut trece să reforme în sens practic învățământul public. El continuă aproape neîntrerupt să facă parte din parlament, totuși în 1883 i se dă catedra de profesor de Logică și Istoria filozofiei contemporane la Universitatea din București, unde profesează și astăzi și unde contribuie la crearea unui început de mișcare filozofică, fapt nou în literatura noastră. Ministru de instrucție în 1888 și în 1890, apoi ministru de justiție 1900, Maiorescu nu a încetat un moment să se intereseze de mișcarea literară, în care și astăzi e un factor de căpetenie.

89. Direcția nouă în poezia și proza română.

I.

POEZIA.

Sunt întrebări, care în starea normală a unei societăți nu există, dar care, odată născute, se impun atenției tuturilor și cer neapărat un răspuns dela cei ce se gândesc la interesele publice.

Va avea România un viitor? Se mai află în poporul ei destulă putere primitivă pentru a ridică și a purtă

sarcina culturii? Căci cultura e o sarcină, care cere și consumă neîntrerupt puterile vitale ale unei națiuni. Va putea să pășească în lucrare pacinică pe aceeași cale, pe care civilizația apuseană a adus atâta bine omenirii?

O parte a răspunsului atârnă dela direcția spiritelor din societatea de astăzi, direcție, a cărei manifestare este literatura în înțelesul cel mai larg al cuvântului.

Pe când în lumea noastră politică neliniștea a ajuns la culme și totul pare întunecat în confuzia unor tendințe lipsite de princip, se desvoltă, alături cu acele mișcări nesănătoase, o literatură încă jună și în parte încă nerecunoscută, dar care prin spiritul ei sigur și solid ne dă primul element de speranță legitimă pentru viitor. Această speranță va deveni o realitate în proporția, în care noua viață pe de o parte se va întări în cercul ei, iar pe de alta va fi înțeleasă și primită de societatea română, mai ales de juna generație, în mijlocul căreia trăim.

Starea literaturii noastre și direcția spiritului public până la 1867 le-am analizat într'un șir de critice anterioare și le vom mai atinge în decursul cercetărilor de față. Din criticele științifice văzusem falsitatea și pretențiile necoapte ale istoricilor, filologilor și jurnaliștilor noștri în marea lor majoritate; din «critica poeziei» ne încredinșasem despre lipsa de valoare a celor mai mulți contemporani și urmași ai lui Alecsandri și Bolintineanu până la acel an.

Din norocire, o reacție salutară a spiritului nostru literar se constată în producerile ultimilor patru ani. Noua direcție, în deosobire de cea veche și căzută, se caracterizează prin simțimânt natural, prin adevăr, prin înțelegerea ideilor, ce omenirea întregă le datorește civilizației apusene, și totodată prin păstrarea și chiar accentuarea elementului național. Ne pare timpul venit de a atrage atenția publică asupra-i, și în paginile următoare ne încercăm a arunca o scurtă privire asupra câtorvâ reprezentanți ai acestui început de scăpare, ai acestei nașteri sau renașteri literare. Valoarea lor nu este deopotrivă; sunt câteva talente eminente între ei, sunt multe talente inferioare, și unii și alții însă sunt pe calea naturală și aspiră cu bună credință spre adevăr. Din acest punct de vedere toți împreună merită o atenție binevoitoare.

În fruntea noiei mișcări e drept a pune pe Vasile

Alecsandri. Cap al poeziei noastre literare în generația trecută, poetul *Doinelor și Lăcrămioarelor*, culegătorul cântecelor populare, păruse a-și fi terminat chemarea literară. Și nici atenția publicului nu mai eră îndreptată spre poezie, o agitare stearpă preocupă toate spiritele. Deodată, după o lungă tăcere, din mijlocul iernei grele, ce o petrecuse în izolare la Mircești, și iernei mult mai grele ce o petrecea izolat în literatura țării sale, poetul nostru reînviat ne surprinse cu publicarea *Pastelurilor*.

In fund, pe cer albastru, în zarea depărtată,
La răsărit, sub soare un negru punct s'arată :
E cocostâreul tainic în lume călător,
Al primăverei dulcea, iubit prevestitor.

El vine, se înalță, în cercuri line sboară
Și repede ca gândul la cuibu-i se coboară,
Iar copilașii veseli, cu peptul desgolit,
Alerg sărind în cale-i și-i zic : bine-ai sosit !

In aer ciocârlia, pe case rândunele,
Pe crengile pădurii un roi de păsărele
Cu lungă ciripire la soare se 'ncălzesc,
Și pe deasupra bălții nagâții se'nvârtesc.

Ah ! iată primăvara cu sânu-i de verdeață !
In lume-i veselie, amor, sperare, viață,
Și cerul și pământul preschimbă sărutări
Prin raze aurite și vesele cântări ! . . .

Pastelurile sunt un șir de poezii, cele mai multe lirice, de regulă descrieri, câteva idile, toate însuflețite de o simțire așa de curată și de puternică a naturii, scrise într'o limbă așa de frumoasă, încât au devenit fără comparare cea mai mare podoabă a poeziei lui Alecsandri, o podoabă a literaturii române în deobște.

Am citat două¹ din ele, le-am putea cită pe toate : nicăeri declamații politice, simțiri meșteșugite, extazieri și desperări de ocazie, pretutindenea concepție naturală și un aer răcoritor de putere și sănătate sufletească.

Cu totul osebit în felul său, om al timpului modern, deocamdată blazat în cuget, iubitor de antiteze cam exagerate, reflexiv mai peste marginile iertate, până acum așa de puțin format, încât ne vine greu a-l cită îndată după Alecsandri, dar în fine poet, poet în toată puterea

¹ In original e citată și cunoscută *Rodica*.

cuvântului, este d-l M. Eminescu. Dela d-sa cunoaştem mai multe poezii publicate în «Convorbiri», care toate au particularităţi arătate mai sus, însă au şi farmecul limbajului (semnul celor aleşi), o concepţie înaltă şi pe lângă aceste (lucru rar între ai noştri) iubirea şi înţelegerea artei antice.

Ideal perdut în noaptea unei lumi ce nu mai este,
Lume ce gândia în basme şi vorbia în poezii,
O! te văz, te-aud, te cuget, tânără şi dulce veste
Dintr'un cer cu alte stele, cu-alte raiuri, cu alţi zei.

Venere, marmură caldă, ochiu de piatră ce scânteie,
Braţ molatec ca gândirea unui împărat poet,
Tu ai fost divinizarea frumuseţii de femeie,
A femeii, ce şi astăzi tot frumoasă o revăd —

astfel începe strania sa poezie *Venere şi Madona*.

Ironia amară, care străbate din puţinele poezii ale răposatului N. Nicoleanu, este mult mai puternică şi mai aprofundată în Eminescu.

Iară noi? noi epigonii —

întreabă el, după ce a cântat frumuseţile poezilor anterioari,

simţiri reci, harfe sdrobite,
Mici de zile, mari de patimi, inimi bătrâne, urâte,
Măşti rizânde puse bine pe-un caracter inimic;
Dumnezeul nostru: umbră, patria noastră: o frază,
In noi totul e spoială, totu-i lustru fără bază;
Voi credeţi în scrisul vostru, noi nu credem în nimic!

Şi de-aceea spusa voastră eră sfântă şi frumoasă,
Căci de minţi eră gândită, căci din inimi eră scoasă,
Inimi mari, tinere încă, deşi voi sunteţi bătrâni.
S'a întors maşina lumii: cu voi viitorul trece;
Noi suntem iarăşi trecutul fără inimi, trist şi rece:
Noi în noi n'avem nimica, totu-i calp, totu-i străin!

Reproducem în fine din *Mortua est* ultimele strofe:

Dar poate... o! capu-mi pustiu cu furtune,
Gândirile-mi rele sugrum' cele bune,
Când sorii se sting şi când stelele pică,
Imi vine a crede, că toate-s nimică.

Se poate ca bolta de sus să se spargă,
Să cadă nimicul cu noaptea lui largă,
Să văz cerul negru, că lumile-şi cerne,
Ca prăzi trecătoare a morţii eterne...

Ș'atunci, de-a fi astfel... atunci în vecie
 Suflarea ta caldă ea n'o să învie
 Atunci graiu-ți dulce în veci este mut...
 Atunci acest înger n'a fost decât lut.

Și totuși, țărână frumoasă și moartă,
 De racla ta razim eu harfa mea spartă,
 Și moartea ta n'o plâng, ci mai fericesc
 O rază fugită din haos lumesc.

Ș'apoi cine știe, de este mai bine
 A fi sau nu fi; dar știe orcine,
 Că ceea ce nu e, nu simte dureri,
 Și multe dureri-s, puține plăceri.

A fi? Nebunie și tristă și goală!
 Urechia te minte și ochiul te 'nșală;
 Ce-un secol ne zice, ceilalți o deszic —
 Dceât un vis sarbed, mai bine nimic.

Văd vise 'ntrupate gonind după vise,
 Pân' dau în morminte ce-așteaptă deschise,
 Și nu știu, gândirea-mi în ce să o sting:
 Să râd ca nebunii? să-i blăstem? să-i plâng?

La ce? Oare totul nu e nebunie?
 Au moartea ta, înger, de ce fu să fie?
 Au e sens în lume? Tu, chip zâmbitor,
 Trăit-ai anume ca astfel să mori?

De e sens într'asta, e 'ntors și ateu,
 Pe palida-ți frunte nu-i scris Dumnezeu.

Ocazia la observări critice nu lipsește în aceste poezii. *Venere și Madona* cuprinde o comparare confuză. Femeia a fost divinizată în Venerea antică și apoi (de Rafael) în Madona. Tot așa poetul asupra unei fețe «pală de o bolnavă beție» aruncă «vălul alb de poezie» și o divinizează. Însă madona nu este o idealizare a Venerei, nici Venerea antică o realitate brută pe lângă Madona modernă, și strofa

O, cum Rafael, creat-a,

prin care poetul rezumă încă odată compararea, nu o lămurește mai bine, ci slăbește poezia prin repetiție. Originală și plină de efect, însă prea calculată (*recherchée*, cum ar zice Francezii) este tranziția «Plângi copilă?...»

Epigonii cuprind o antiteză foarte exagerată. Pentru a arăta micimea epigonilor, se înalță peste măsură poezii

mai vechi, și lauda ditirambică a lui Cichindeal d. e. și a lui Eliad cu greu va putea încălzi cetitorii mai critici de astăzi.

Cea mai bună din cele trei poezii ale d-lui Eminescu ne pare a fi cea din urmă, *Mortua est*, un progres simțit în precizia limbajului și în ușurința versificării.

Dar și aici, ca în celelalte, sunt greșeli ce trebuiesc neapărat îndreptate. Abus de cuvântul *pală*, care poate n'ar trebui uzat de loc, uneori gândiri și expresii prea mult obișnuite, multe rime rele.

Nu înțelegem, nu putem primi această neglijență a formei. Nepăsarea publicului român, care în aceeași linie cu adevărații poeți pune și pe Tăutu și pe Sion și pe *tutti quanti*, și pe de altă parte precipitarea întregii noastre activități intelectuale, ce se vede produsă sub neliniștea unei amenințări statornice, explică, dar nu excuză greșala arătată. Tocmai spre deșteptarea publicului român din nepăsarea lui trebuie prezentate numai formele estetice cele mai curate, și în mijlocul agitărilor politice și sociale arta este anume chemată a ne da un liman de adăpost. Când mișcarea altfel trecătoare a unei inimi pline de simțiri vrea să să intrupezze în forma poeziei, ea prin chiar aceasta intră într'o lume, unde timpul nu mai are înțeles. Cea mai scumpă îngrijire pentru curățenia formei este atunci o datorie a poetului, ca astfel concepția lui să rămână o moștenire neatinsă a generațiilor viitoare. Și care poet, în momentul adevăratului entuziasm, nu ar trebui să uite marginile actualității și, încălzit de raza unei încrederi adese iluzorie, nu și-ar înălța aspirarea spre o nemurire omenească?..

Eră într'o seară lină de Maiu din anul 1871; dar în salonul, unde se adunase atâta mulțime de oameni, nu se observă frumusețea naturii renăscute: pasiunile politice erau la ordinea zilei și cu cea mai mare încordare se agitau întrebările momentului. În fundul acestei săli, atinsă încă de razele luminelor, se înălță pe un pedestal închis o marmoră albă, frumoasă imitare a unei statue antice; și, pe când toți oamenii erau cuprinși de discuțiunile lor politice, în mijlocul cuvintelor aprinse, a gesticularilor vii și a emoțiunii tuturilor, în confuzia acestei mișcări țintite spre un singur punct din viața reală, punct trecător, de o importanță peste măsură în pre-

zent, de o nulitate fără măsură în viitor : statua albă, cu surâsul ei blând, sta senină deasupra haosului, forma ei trecea neatinsă peste valurile timpului : păstrată în trecut, sigură de viitor, ea își purtă înaintea noastră cu o liniște supranaturală vieța-i eternă.

Da, în lumea fericită a artei timpul nu mai are putere și nu mai are înțeles, și cine, înălțat în sfera ei, a știut să plăsmuiască forma frumoasă, acela de sigur, dar numai acela, a ajuns pe calea nemuririi.

Cine a fost Tiberius? A fost în realitate așa tiran, a fost acea pildă de spaimă, precum trăește astăzi în conștiința omenirii? Cine o mai poate hotări? Insa figura lui a intrat astfel sub forma maestrosă a lui Tacitus, și pe când actualitatea lui s'a cufundat în întunecul istoriei, el e osândit la aspectul sub care ni l-a păstrat clasicul autor.

A fost Lordul Granby, a fost Duca de Grafton așa de înjosiți, precum stau astăzi în memoria poporului? Cine se mai întreabă? Scrisorile lui Junius, cu forma lor strălucită și nepieritoare, i-a stigmatizat pentru totdeauna. Și pastorul Goeze și consilierul Klotz mai există numai prin critica nimicitoare a lui Lessing — insecte efemere, păstrate într'un chihlibar mai trainic.

Și degeaba veniți astăzi și voi, cei cu gândirile groase, cu forma incultă, cu stilul greoi, filologi, academici, jurnaliști, sau cum vă mai numiți; degeaba vă încercați să loviți cu atâta patimă în direcția cea nouă : voi n'a-veți formă : ziua de mâine nu vă mai cunoaște.

Al treilea poet despre care credem că merită să ocupe atenția publică, este d-l Bodnărescu. D-l Bodnărescu s'a introdus în literatura noastră prin tragedia *Rienzi* (publicată în 1868), apoi au urmat *epigrame*, câteva poezii lirice, *mici excursiuni* în proză, etc. Înaintea publicului celui mare aceste produceri par fi trecut fără apreciere dreaptă, poate fără nici o apreciere. Cu toate acestea nu încapă îndoială, că lucrările d-lui Bodnărescu sunt demne de studiat, deși stilul d-sale, mai ales în tragedia *Rienzi*, este prea greoi.

E drept să nu uităm, că greutatea limbei se explică în parte și prin greutatea materiei. Alta e tragedia, alta e balada sau poezia lirică. În această din urmă vedem pe poetul nostru mult mai ușor și îndemnatic.

DELA MARE

.....
 Călător pe-a lumii valuri,
 De-i vedeă în calea ta
 Luntre, vâslă părăsite,
 A cui sunt, nu întrebă.

Un cârmaș avu și ele,
 Unde-i azi, nu se mai știe :
 Valul greu când le lovește,
 Ele sună a pustie.

Înțelegi tu, al meu suflet,
 Glasul lor ce vrea să zică ?
 A pustiu grăesc cu valul,
 A pustiu și a nimică.

Terminăm citările din d-l Bodnărescu prin câteva epigrame :

Mult iscusita spre geamul ferestrei încet înclinat-a
 Vesela față zâmbind, drag îmi eră s'o privesc.
 Înțelepțește apoi a suflat și gingaș pe sticlă
 Ceața din sufletul ei mândru, deprins cu senin,
 Și a nceput să se joace, ștergând-o cu degetul ager,
 Semne de farmec făcând numai pe ici pe colea ;
 Drepte erau pentru dânsa, întoarse pe dos pentru mine :
 Poate a scris te iubesc, eu am citit te-amăgesc.

.....

Pe lângă acești poeți însemnați prin înălțimea ideilor și în parte prin felurimea formelor poetice ce le au introdus, ar fi nedrept să uităm încercările altora mai noi, care în sfera lor mai restrânsă ne prezentă o mișcare naturală exprimată în limbă corectă, adese elegantă, totdeauna ferită de înjosiri.

Plăcerea noastră, și poate nu e exagerat a zice : un fel de recunoștință pentru producerile literare ale d-rei Cugler și ale d-lui Șerbănescu va fi cu atât mai ușor de explicat, cu cât ne vom aminti mai mult mijlocul literar, în care le aflăm. Intenții politice, afectări sentimentale, limbă forțată, expresii crude sunt încă la ordinea zilei pentru majoritatea scriitorilor noștri de poezii, și sperăm că generația viitoare își va explica cu greu, cum cu o formă așa de puțin plăcută și cu un bagagiu așa de ușor de idei au îndrăsnit atâția contemporani ai noștri să se introducă în literatură. Să nu mai vorbim despre d-nii Aricescu, Tăutu, Hasdeu, Boliac (Hasdeu și Boliac ca

poetii; ca autori prozaici sunt fără contestare dintre cei mai buni), etc. Despre aceștia s'a vorbit destul în singura revistă critică, ce a avut-o România, în *Convorbirile literare*. Dar să ne aducem aminte și de alții, să ne reprezentăm încă o dată societatea, în care sunt siliți să trăiască poezii noștri cei adevărați.

În vremile noastre.... apar poezii ca d-l Pătărlăgeanu, care în «Orele de repaos» (București 1861) ne arată «dorința» d-sale

Nu-i nimic în astă lume
Să mă facă fericit,
Nici averi, nici mare nume,
Nu e ținta ce-am dorit;
Ci dorința mea e toată
Să-mi văd țara c'a 'nflorit.

Să văd legea electorală
Că odată s'a lărgit,
Și comisia centrală
Din Focșani că s'a urnit,
Curtea de casașiune, etc., etc.

Dar, ce e drept, prefața d-lui Pătărlăgeanu dezarmează critica, rugându-ne :

Să fiți indulgenți, aducându-vă aminte, că smerita mea muză se află încă în fașe....

În vremile noastre d-l Iustin Popfiu își întocmește limba maternă în rime ca aceste :

DOMNIȘOAREI

Catra tine suna debil'a-mi cantare;
Va ajunge ore colo 'n departare?!
Fiica Romei vechie! svava floriara!
Va petrunde ore bland'a-ți animiora?!...
Când nalțai la ceriuri santa rogatiune
Se-i cer îndurarea pentru-a mea natiune,
De aceste fiice densei i am doritu,
Ruga mea ferbinte eca s'a-implinitu!
Nu te cunose inca scumpa floriara!
N'am privit eu inca facia-ti rumeniara,
Nece ale tale buze mititele,
Nece ochii-ti mândri aste blande stele;
Peptulu mieu cel fraged totuși venereza, etc.

Și trebuie să știți că d-l Popfiu este preot, conector

al unui Seminar clerical, bărbat chiebat să fie cel puțin serios înaintea publicului și de altminteri plin de zel pentru literatura națiunii.

În vremile noastre d-l I. C. Drăgescu, tipărește «Amor și Patria» (Turin, 1870) și acolo ne zice :

De unsprezece seculi Romanul se oștește,
De atâta timpi il sughe un crunt infam vampir :
Iar azi *tigrul* și *ien'a* de nou se înfrățește
Voind să nimicească pe-acest popor martir.

Horia stringe pe Români,
Domnii fug ca niște câni.

DOMNIȘOAREI ELENA P.

Copila grațioasă, ești tu o moritoare,
Ori ești un candid ânger din câmpii elisei ?
Din rai căzută-aici o belă, scumpă floare,
Sunt soarele și lun'a și Venus frații tăi ?

Venus, fratele d-rei Elena !

Populi, voi cari în sclavie
Gemeți încă umiliți,
Pe altariul de frăție
Punând dreapta vă uniți
Tirania veți strivi
Când uniți ve veți oști.

Cât ești de bela și 'ncântătoare
Zână gentilă, nemuritoare,
Pe pura-ți frunte porți cu mândrie...

«Pe pura-ți frunte porți cu mândrie, când uniți vă veți oști», cât de părăsit de toți dumnezeii trebuie să fie cineva pentru a crede că asemenea țistiitură este limbă poetică !

Și să nu uităm prefața :

Cetitorului Salute !

Aș fi publicat toate încercările mele poetice, le-aș fi ilustrat dacă nu mă împiedecau circumstanțe nedependinți de voința mea Poeziile cuprinse în acest mic volum sunt o parte din visele mele, sunt copiii mei de aur.

În ele am depus partea cea mai bună din mine: anima și conștiința mea.

Foarte bine! Dar nu s'ar putea, ca «inima și conștiința» acestui domn să fie mai mult modeste și mai puțin cacofonice?

În vremile noastre «junimea clericală din Arad» îndrăznește a publica un *Almanah pe 1859* cu poezii ca aceste (de d-nii E. B. Stănescu, N. Christian, M. Bota):

CATRA DEMOSELL'A S. P.

Eram în o seară,
 Într'o zi de vară,
 Când me preumblam
 Printr'o luncă mare
 Pe malul unei
 Ape curgătoare;
 Când în cea mai prima amoare
 Foarte melancholizăm.
 Cugetu-mi începui să sboare.
 Și 'n tine m'amorizăm.
 În amorea cea mai nouă
 Ce e ca o prima rouă
 Pre cutarea nouă frunză
 Ce e ca o primă rază
 Cărea mai întâi o zărește,
 Cel ce pe lume se ivește,
 Ce e ca o primă legănare,
 Dar toema ca un somn ultim mare;

și cu faimosul «Foc al Lipovii»

Juh! cum dete tresnet din cer!
 Pocnind — durr, durr — se prade,
 Fum a pucioasă dă în crier.
 Vai! ce-i? Lip'a 'n foc arde.
 Pif — paf — puf, — trose cu puștile.
 Băta'i'a lui Dumnezeu!
 Dur, — bumb, — și cu bombeștele,
 Lângă Mureș vaet reu!

În vremile noastre, la Lugoj în anul 1861, d-nul «doctorand în medicină din Viena» B. Petric, care își bate joc de almanahul precedent, publică

POEZII NAȚIONALE

ca

UNA MITUTICĂ FLAMURĂ

cu

Deviza simțirilor sale naționale.

Și'n această flamură cu simțirile naționale ale d-lui Petric ni se spune

.....

Tot voios sum eu pe lume,
 De când maica m'a făcut;
 Superat nime n'a spune,
 Vre odat'că m'a văzut.
 Când am bani, pornesc pe stradă,
 Fluier, cânt, ca și-un boer,
 Mă arăt pe promenadă
 Par' că-s un milioner.
 Când n'am bani, iar nici că-mi pasă,
 Cu amicii ospitez,
 Președinte, sum la masă,
 Fiind c'atuncea eu contez.
 Niren-Braten, Schwain's-Cotlet
 Eu numai ce poruncesc,
 Un Pffif Wein și omelet
 Beu, mănânc, dar nu plătesc.

Să cetim acum și precuvântarea, care este interesantă
 ca tip caracteristic al celor mai multe de acest fel:

În onoarea si, cât se poate zice d'in partea mea fără vătă-
 marea modestiei, în folosul si distracțiunea publicului cititor aduc
 și eu pe altariul națiunei nește floricele, sperând ca toți autorii
 dacă nu complimente, cel puțin bună primire, pentrucă am cutezat
 ca un ziar nou fără multă experiență, a pune și floricelele mele
 în stratul comun al Națiunei, carea are acum literați demni de cel
 mai distins respect ce și eu îl port în mine; unde a greșit mintea
 mea doar încă nu destul poleită după dorința cetitorilor, acolo fac
 apel la simțirile mele dinlountru, la cugetul meu curat, care mă
 îndemnă a aduce și eu mica ardere.

Ce are aface mâncarea neplătită a d-lui doctorand
 Petric cu «stratul comun» al națiunii?

Dar să nu mai continuăm exemplele de acest fel!
 Când s'ar ivi izolate, când ar formă excepția, cine și-ar
 impune datoria de a le resfoi din literatura zilei! Însă
 ele formează astăzi încă majoritatea literaturii noastre
 poetice, și în modul cum se produc, ne par a fi simp-
 tomul unui rău destul de însemnat pentru a merită o
 atenție serioasă.

.... Almanahul din Arad este lucrarea unor juni
 necopți; și d-nii și Drăgescu, dacă este să-i judecăm
 după publicările de până acum, nu pot fi departe de
 această vârstă fericită; și poate autorii celor mai multe
 poezii, ce primejduesc cetirea jurnalelor politice pe la
 noi, se află în acelaș caz.

Că în acest timp al vieței lipsa de cugetare matură
 și o deșertăciune neînfrănată împinge pe atâția juni ne-

chiamăți și nealeși a maltrată limba torturând-o în rime și metruri imposibile, acesta este un fapt general, pentru care nu avem nici un motiv a crede, că junii Români să fie mai mărginiți sau mai deșerti, decât junii altor popoare înzestrate cu o literatură. Dar ce nu se va întâlni la nici un popor cult și ce se petrece numai la noi, este necuviința, cu care asemenea «păcate ale tinereții», cum ar fi zis răposatul C. Negruzzi, se publică, se impun în literatură și se primesc de o parte a publicului drept poezie; incorigibila suficiență, ce o păstrează autorii lor toată viața, și încrederea în care se susțin, că au făcut o faptă meritorie pentru literatura țării lor, când au sustras atâtea coale de hârtie dela o destinație mai firească.

Altundevă societatea este destul de bine organizată pentru a se garantă în contra unor asemenea abnormități, respectul pentru public, respectul, în care au știut să se ție jurnalele, și curagioasa veghere a unei critice neobosite formează la suprafața vieții intelectuale o pătură destul de puternică, pentru a apăsa și menține în întunerecul ce li se cuvine, acele produse stricăcioase. La noi însă ele se reslățesc în toată voia și amenință a falsifica judecata publicului și a înneacă lucrările cele bune. O sumă de tineri se molipsească de epidemia literară, își părăsesc studiile regulate și se încântă cu laurele eftine ale publicației de o zi, și așa le este de însemnat numărul, încât astăzi își formează unii altora un eco destul de tare pentru a se înșelă întreolaltă asupra meritului producerilor lor. Lucrul a ajuns până acolo, încât cine din tinerii noștri este numai incapabil, rămâne scriitor pe la tribunale și prin poliții, dar cine pe lângă incapacitate adaugă aroganța, devine «om de litere», jurnalist, poet, și îndată ce cu o limbă și o ortografie deplorabilă știe să rimeze libertate cu dreptate, colegii săi se grăbesc a-i deschide «cu fericire coloanele» d-lor, a-l patentă drept literat și «anteluptător al culturii naționale».

De aci înainte timpul și activitatea acestor nefericiți se pierde cu producerea de maculatură literară, și o parte a timpului și activității generației june se pierde cu cetirea acestei maculaturi.

Acı e răul; din acest punct de vedere partea nesănătoasă în mișcarea literaturii române merită a fi observată, și poate cetitorul nepărtinitor nu va găsi de prisos,

dacă vom mai releva și procederea uniformă, tipicul, după care acei scriitori exploatează atenția tinerimii și profanează una din cele mai frumoase aspirații ale ei.

Drapelul, sub care se introduc aceste deșertăciuni personale și crudități estetice, este totdeauna Națiunea și Libertatea, și astfel două idei din cele mai înalte au ajuns a fi scara, pe care călcând-o în picioare se urcă oamenii cei mai lipsiți de orice merit. Și atunci numai vezi pe d. Drăgescu făcând din cacofoniile sale un omagiu «libertății și nedependinței», pe d. Petric producând înjosirile sale «ca una mitutică flamura cu deviza simțirilor naționale», pe d. Pătărlăgeanu scoțându-și muza din fașă pentru a o depune pe altarul națiunii; și apoi vin în precuvântările d-lor, care sunt totdeauna lipsite de demnitate, sau prea smerite sau prea arogante (și nu știi ce este mai arogant: aroganța sau smerenia), și ne explică, ce mare iubire pentru patrie i-a făcut să ne înzestreze literatura cu prețiosul nume al d-lor! Și foile noastre publice, *Telegraful, Plebeul, Poporul, Secolul, Armonia* și cum le mai chiamă, salută cu entuziasm pe «confratele» cel nou, și, continuând mistificarea mai departe, îndrăsnesc a identifica națiunea română cu aceste anomalii ale ei și strigă că se atacă românismul, îndată ce se atacă aceste rătăcirii bolnăvicioase ale literaturii române.

Cine cunoaște calibrul unor asemenea poeți și jurnaliști, nu se miră de purtarca lor, o găsește naturală și — la dreptul vorbind — indiferentă. Nu ar fi însă natural, când publicul român ar continua să-i încuragieze crezând că astfel încuragiază literatura; și pe de altă parte ar încetă de a fi indiferent, îndată ce am privi la înrâurirea, ce o poate avea asupra tinerimii noastre.

De aceea împotrivirea energică în contra direcției false arătate în aceste rânduri ne va părea totdeauna o datorie literară, și încercarea de a pune o stavilă în contra ei atât prin criticarea producerilor rele cât și prin relevarea scrierilor mai bune și de a produce un fel de presiune îndestulătoare a opiniei publice în contra-i, va trebui să fie repetită fără obosire și cu puteri unite, până când va izbuti — presupuind că va izbuti vreodată.

Este dar o parte mai fericită a aceleiași datorii literare, dacă dela privirea rimărilor citate mai sus trecem

printr'un contrast cam violent la reamintirea lucrărilor aceluia, care în încercările lor, fie cât de restrânse în privința sferei de idei, în care se mișcă, arată o natură mai aleasă, simțiri simple, dar neafectate, și produc în cetitor acea impresie senină, care este adevărata binefacere a artelor frumoase. Din numărul lor ne-am propus a vorbi despre d-ra Cugler și dd. Șerbănescu și Petrino.

Poeziile d-rei Matilda Cugler (mai târziu d-na Burlă¹) sunt publicate în «Convorbirile literare» și înavușesc multe numere ale acestei reviste dela prima ei ivire. Ne cerem voie a reaminti cetitorilor câteva din cele mai caracteristice.

Ai plâns și tu odată?
Eu, zău, nu pot să cred.
Ah! lacrimi lasă urme
Ce ani întregi se văd.

Un ochiu care odată
A plâns de dor și chin,
Mă crede, nu degrabă
Se face iar senin.

Un ce fără de nume
Rămâne 'n el ascuns —
Dar ochii tăi sunt limpezi:
Nu pot să cred c'ai plâns.

Floarea 'n câmp când veștejește,
Alta 'n locu-i înflorește.
Dar în pieptul omenesc
Florile când veștejesc,
Cade roua în zadar —
Alte'n loc nu mai răsar.

El a venit spre mine
Și mâna mi-a luat,
Și'n ochii lui atuncea
Adânc am căutat.

Dar ce-am văzut în dânșii,
Ah! nime n'a află,
Căci toat' a mea durere
Și dorul meu eră.

1 Astăzi d-na Poni.

Cea ce va fi atras pe toți cititorii acestor poezii lirice este eleganța limbajului lor și, poate, sinceritatea simțirii. Un merit deosebit este precizia, cu care sunt compuse, și care le ferește de lungile repetiții ale aceleiași idei ce de altminteri se întâlnesc în atâtea poezii ale literaturii noastre. Pe de altă parte nu este de tăgăduit, că din poeziile d-rei Cugler apare o înrâurire predominantă a lui Heine și a lui Lenau; dar în fine: avem cel puțin a face cu înrâurirea lui Heine și lui Lenau.

Intre cele mai plăcute produceri ale literaturii române sunt și vor rămâne poeziile d-lui Șerbănescu. Dela cele dintâiu încercări ale d-lui Bolintineanu, care se deosebiau prin aceeași însușire, nu cunoaștem poezii, a căror limbă să fi produs auzului aceeași plăcere, ca poeziile citatului autor. Intr'o literatură, unde limba poetică este deja formată, meritul aparent al unei versificații elegante consistă adesea numai în reproducerea credincioasă a formelor de stil obișnuite de autorii recunoscuți, și în Franța și în Germania se găsesc rar poeți începători, a căror versuri să fie mai mult decât o imitare palidă a lui Musset și a lui Heine. La noi însă, unde în toate ramurile literare stilul caută încă a se forma și este încă foarte crud, farmecul limbei într'o poezie rămâne un merit adevărat și primitiv.

LACRIMA

Ah! în ochiul tău cel negru ca o noapte fără lună
 Eu o lacrim' am zărit,
 Și pe geana ta cea bună
 Lunecând, ea s'a oprit.

Ce 'nsemnă, copila jună ca și o simțire nouă,
 Acel ud mărgăritar,
 Acel grăunte de rouă,
 Semnul dorului amar?

Lacrima-i o poezie ce se scrie în tăcere
 La tulpina unui dor:
 Bătrân — lacrima-i durere,
 June — lacrima-i amor.

Tu ce jună ești ca raza ce în faptul zilei luce.
 Nu-mi mai spune al tău dor:
 Lacrima din ochiu-ți dulce
 E un gingaș trădător.

În anul 1870 s'a publicat la Cernăuți *Lumine și Umbre*, o culegere din poeziile d-lui Petrino. Printre multe prea de mijloc, despre care credem că ar fi fost mai bine să rămână nepublicate, întâlnim și poezii adevărate; mai ales din «florile de mormânt» vorbește o simțire adâncă și bine exprimată. Câteva exemple:

Că te iubesc, că te iubesc,
 Știu toți ce 'n cale mă 'ntâlnesc,
 Știu cei ce m'au văzut plângând,
 Și cei ce m'au văzut râzând.
 Căci râsul ca și plânsul meu
 Nasc numai din cuvântul tău,
 Și râsul lumea mi-l impune,
 Când plânsu-mi despre tine spune.
 Încât toți c-i ce au iubit
 Și de amor au suferit,
 Ei știu, de-abia ce mă zăresc :
 Că te iubesc, că te iubesc!

Ne-a părut însă, că tristețea pentru nefericirea, de care ne spune poetul că a fost lovit prin moartea soției sale, este o coardă prea întrebuițată, așa încât se apropie de monotonie. Observarea noastră va avea mai multă putere, dacă o vom însoți de sfatul, ce-l dă Goethe poezilor tineri: «Întrebați-vă la orice poezie, dacă cuprinde o simțire ce ați avut-o în adevăr în viața voastră, și dacă această simțire *v'a înaintat întru ceva*. Nu sunteți înaintați, dacă nu faceți decât a jeli o iubită ce ați pierdut-o prin despărțire, necredință sau moarte. Aceasta nu e niciodată bine, orcât de mult talent ați jertfi pentru asemenea poezii. Țineți-vă de progresul vieții și examinați-vă când se prezintă ocazie: atunci se vede îndată dacă aveți viață, și mai târziu, dacă ați avut-o».

În privința limbei am însemnat câteva cuvinte, ce nu ne par îngăduite în o poezie serioasă (*electrizată, constatată, etc.*), multe expresii înjosite,

Insfârșit azi înc'odată
 Calcă 'n tine-al meu picior,
 Bucovina adorată, etc.

abuz de cuvântul *sbârcit* și, în fine, întrebuițarea multor eliziuni greșite (*zidur'le, valur'le, etc.*).

În alte privințe suntem siliți a protesta în contra

exagerărilor bolnăvicioase ale fantaziei d-lui Petrino. O poezie ca aceasta :

In mormânt ah, mult e rece,
 Mult e trist și 'ngrozitor !
 Dar' din viața carea trece
 Acolo trebui să plece
 Ori și care muritor !
 Pe gurița ce odată
 De iubire înfocată
 Mii de sărutări primia,
 Suge-un viermă hrana sa.
 Deci mi-e groază când gândesc,
 Că în sânul pământesc
 Inimile putrezesc,

nu este de publicat. Arta e senină, trebuie să rămâe senină, chiar când exprimă disperarea ; și o disperare ce nu se poate deslipi de cugetări așa de întunecate, e semnul unei mari nefericiri private, dar nu ocazia unei concepții poetice. Să nu uităm antichitatea binecuvântată ! Moartea, care după simțul corupt al simbolizării creștine sa înfățișează de moderni sub forma unui schelet hidos eră în fantazia greacă și romană un geniu frumos cu facla intoarsă.....

(Critice, ediția 1892, vol. II, pag. 280).

Observări.—1. Din comparația ce se poate face între această bucată (partea I din articolul *« Direcția nouă în poezia și proza română, 1872 »*) și între critica lui Kogălniceanu asupra poeziilor lui Hrisoverghi se vede clar că, deși se vorbise și se scrisese de multeori, și chiar înainte de 1840, de critică în literatura română, ea nu devine o realitate decât prin activitatea lui T. Maiorescu. De unde până la el, critica operelor literare, se mărginiă la impresii superficiale, de cele mai multeori influențate de considerații streine de literatură, acum ea devine cu el o adevărată judecată, întemeiată pe principii estetice precise, îndrăsneată și sigură de pașii săi prin acest temeiu obiectiv, și plină de autoritate tocmai prin faptul că se ferește în mod conștient de considerații streine de literatură. Principiile estetice și le formulează și le aplică Maiorescu la literatura noastră întâiu în *O cercetare critică a Poeziei române* (1867), apoi în aplicațiune ce face în deosebite articole critice, dintre care cele mai celebre sunt *Beția de cuvinte* (1873) și *Răspunsurile Revistei Contemporane* (1873), capo-d'opere de ironie fină și incizivă.

2. Criticile lui Maiorescu reprezintă o direcție nouă în literatura română. Principiile ce călăuzesc activitatea sa critică, și de care se influențează vrând nevrând mai toate producțiile literare de atunci încoace, se deosebesc radical de acelea pe care căutase să le întemeieze Kogălniceanu. Maiorescu nu numai nu respinge traducerea din literaturile streine, cum făcuse Kogălniceanu, dar dă ca o caracteristică a noii direcțiuni «înțelegerea ideilor, ce omeneirea întregă le datorește civilizațiunii apusene»; pe de altă parte, el nu numai nu aspiră ca Kogălniceanu, să întrunească într'un mănunchiu pe toți scriitorii români, dar din contră, prin critica sa nemilostivă, își atrage vrășmășia celor mai mulți — și în genere a tuturor scriitorilor mai bătrâni și a discipolilor lor foarte numeroși cu deosebire în ziaristică. Maiorescu nu numai nu pune ca Kogălniceanu accentul pe naționalism sau liberalism în poezie, — dar tocmai din contră le consideră ca fiind pricina de căpetenie pentru introducerea în literatură a «beției de cuvinte», a formei fără fond, a declamației și a neadevărului în locul sincerității și simplității. Dar, pe lângă acestea și mai presus de acestea, Maiorescu, cu gustul său ales și cu entuziasmul său pentru arta clasică — în care nu avea pereche decât pe Odobescu, — izbînd în scriitorii fără fond, nu cruță în acelaș timp nici pe cei fără formă. La fond adevărat formă perfectă — iată cerința lui fundamentală dela toți scriitorii, cu care vine în atingere. Astfel odată cu el se introduce în literatura noastră preocupările pentru arta eternă, despre care până atunci nu se prea pomenia.

Pornind dela aceste principii, el a trebuit să-și însușască și să ducă mai departe ceea ce eră bun în mișcarea literară mai veche. Astfel el pe deoparte combate curentul latinist, combătînd etimologismul lui Cipariu și Laurian (*Scrierea limbei române*), pentru că latinizarea limbii desfigură limba și-i luă puterea de expresivitate poetică; iar pe de alta, susține poezia poporană (*Poezii populare române adunate de V. Alecsandri*), pentru că într'însa el găsește adevărul fondului și adesea expresiunea simplă și fericită ce lipsiau literaților noștri de pe atunci. Cu alte cuvinte, ideile conducătoare, din mișcarea literară de mai înainte sunt numai întru atât adoptate, întrucât se pot subordonă principiului adevărului în artă.

3. Maiorescu cu ideile sale literare dobândite cu deosebire din cultura germană, a avut să lupte, și în contra Ardelenilor, care, influențați și ei de aceeași cultură, adoptau numai ce e rău și își stricau limba (*Limba română în ziarele din Austria*); dar cu deosebire a avut el să lupte în contra tinerilor scriitori care-și făcuse studiile în Franța, ca și literații dela 1848, și care deși, ca și dînșii, erau entuziaști de ideile de naționalitate și libertate,

n'aveau nici talentul, nici energia sentimentului pe care le avuseseră înaintașii lor. Dar, cu toată cultura sa, cu toată trăinicia și claritatea principiilor sale, Maiorescu n'ar fi izbutit așa de bine în activitatea sa critică, în contra unora și altora dacă n'ar fi avut el însuși mari însușiri literare. Aceste însușiri, care se constată și în bucata de mai sus, este seninătatea și limpezimea cugetării, logica inflexibilă, spiritul fin, precum și rara noblețe și eleganță a expresiunii,—la care se adaugă adesea ironia incizivă și plină de energia unei convingeri adânci.

4. Maiorescu a scris admirabile bucăți de istorie contemporană (*Introducerea la Discursurile parlamentare*) iar *Discursurile* sale deși cam abstracte, sunt monumente de compoziție logică și de stil oratoric elegant.

90. Despre progresul Adevărului în judecarea lucrărilor literare.

Multi scriu și multe se scriu în literatura lumii; multe idei trecătoare, foarte multe păreri greșite, unele adevăruri și din când în când o creațiune frumoasă.

Regele egiptean Thamus, după spusa lui Plato (*Phaedrus LIX*), din adâncă vechime își arătase temerea, că mare stricăciune va aduce scrierea între oameni, slăbindu-le memoria, desvătăându-i dela propria gândire și deprinzându-i mai mult cu părerile altora despre înțelepciune, decât cu însăși înțelepciunea.

La noi, ce e drept, se scrie mai puțin, dar tot se scrie câte ceva; și poate nu se va găsi de prisos ca să ne întrebăm odată într'un mod mai general: pentru ce scriem?

Scriem, pentru a ne răspândi gândirea mai departe decât o duce vorba. Vorba nu poate trăi mult nici în timp, nici în spațiu. Rostită acum, ea amuțește apoi; auzită aici, ea se pierde acolo. Uneori o prinde cel ce o aude și își aduce aminte de ea, o poartă chiar din loc în loc. Dar tot nu mai este vorba dintâi: aducerea aminte e necredincioasă; vorba purtată de altul nu e gândul vorbitorului, ci graiul purtătorului.

De aceea, sunetul trecător caută a se transforma în literă statornică și ideea astfel întrupată, spărgând marginile spațiului și momentului, tinde a străbate în depărtarea locurilor și în viitorul timpurilor.

Dar ce idee merită această transformare? Ce simțire

poate fi menită a eși din marginea mai firească a simplului graiu și a se răspândi într'un popor întreg, poate în lumea întreagă, din generație în generație?

Numai acea idee și acea simțire, care prin cuprinsul ei și din chiar izvorul ei s'a înălțat peste interesul strimt al individului și a găsit în capul celui ce o produce acel prisos al concepțiunii, care îi dă valoarea universală.

Nu scopul de a ajunge la un folos individual prin scriere; nu deșertăciunea de a te vedeà trecut printre autori; nu ambițiunea de a întrece pe alții — nu aceste interese personale îți dau dreptul de intrare în literatură. Numai entuziasmul impersonal pentru ceea ce știi că este adevărat în gândirea ta și pentru ceea ce simți că este frumos în inchipuirea ta, numai aceasta-ți pune pe frunte semnul celor chemați. Și dacă un tânăr cu minte și cu inimă, dar care se îndoește încă de sine, ne-ar întrebà: «prin ce se cunosc dacă sunt dintre cei aleși?» i-am răspunde, repetând un aforism zis odinioară: Acela are vocațiune, care în momentul lucrării se uită pe sine.

Căci, ceea ce împiedecă atâtia oameni, de altminteri inteligenți, de a vedeà bine, de a gândi adevărat și de a scrie frumos, și ceea ce îi condamnă a rămâneà totdeauna mediocri, este tocmai mărginirea personalității lor în interese exclusiv individuale. Prin negura egoismului nu străbate lumina adevărului, nici căldura frumosului.

Așà dar: entuziasmul impersonal — iacă semnul hotărîtor al celor chemați!

Măsurată cu această scară, cea mai mare parte a literaturii zilnice nici nu merită să existe, nici nu poate existà; și dacă se pare astăzi a fi, se vede mâne că nu este și rămâne ca cum n'ar fi fost.

Să restrângem prin urmare cercul cercetării noastre la literatura în propriul înțeles al cuvântului, și după ce am văzut că cei ce scriu din chiar vocațiunea internă o fac pentru a răspândi o idee sau o simțire de valoare universală, să ne punem a doua întrebare: Cum lucrează o asemenea scriere asupra celorlalți? Cum străbate ea în mulțime? Cum ajunge a fi din gândul și simțirea unui om, gândul și simțirea tuturor oamenilor de cultură? Cu alte cuvinte: cum se face progresul în recunoașterea și primirea adevărului?

Când vorbim dar aici de progresul adevărului, nu ne gândim la vreo abstracțiune metafizică; nu ne oprim

la celebra îndoială a scepticului Pilat : ce este adevărul ? nici la cercetarea teoretică, dacă există sau nu frumosul absolut. Tot așa de puțin ne ocupăm de analizarea cauzelor și efectelor progresului general al spiritului european, așa cum au încercat-o Buckle și Lecky.

Ci dintr'un punct de vedere mai practic pentru noi Românii, dar și mult mai modest, luăm în privire acele întâmplări ale vieții intelectuale, în care mișcarea dela o stare a opiniunii publice mai înapoiată spre o stare mai perfectă, s'a putut constata într'un mod netăgăduit în privința unor lucrări izolate din știință, artă și în deosebi din literatură.

În această mișcare a părerilor dela o generație la alta și adeseori în lăuntrul aceleiași generații, aflăm o nouă specie de evoluțiune, chiar în cercul mărginit al cercetării noastre : evoluțiunea psihologică în judecățile literare. Încercându-ne să analizăm, deși numai într'o repede schițare, această evoluțiune în fazele ei firești, vom putea întrevădea totdeauna însăși formula progresului în recunoașterea unui adevăr, fie și relativ.

Pentru a înțelege mai bine despre ce ne este vorba, vom cită mai întâiu din viața intelectuală a altor popoare câteva exemple relative la cercetarea de față.

Teoria gravitațiunii lui Newton, concepută de el încă pe la sfârșitul anului 1665, apare în 1687 sistematic dovedită în «*Philosophiae naturalis principia mathematica*». Deși această teorie fundamentală este de un adevăr evident și a fost de natură a introduce o întreagă reformă a astronomiei, totuș lumea științifică în Franța i s'a împotrivit la început cu desăvârșire. De-abia după 45 de ani, la 1732, încearcă Maupertuis a o susține și a o apăra în contra celor ce o combat, și încă la 1738 scrie Voltaire «*La France est jusqu'à présent le seul pays, où les théories de Newton en physique et de Boërhavé en médecine soient combattues. Nous n'avons pas encore de bons éléments de physique ; nous avons pour toute astronomie de livre de Bion, qui n'est qu'un ramas informe de quelques mémoires de l'académie*». (Voltaire, Édit. Beuchot, vol. 57, coresp. 340).

Astăzi însă, și de mai bine de un secol, niciun om de știință, nici în Franța, nici aiurea, nu mai pune la îndoială legea gravitațiunii lui Newton, — și progresul adevărului în această privință este făcut.

La 1677 se reprezintă pentru întâia dată *Fedra* lui Racine în Hôtel de Bourgogne la Paris. În aceeași seară și în același oraș se reprezintă *Fedra* lui Pradon. În primul moment Pradon fu înălțat la cer prin laudele entuziaste ce i se dau, iar Racine se văzù părăsit și aproape insultat de critica contimporană. Dar astăzi cine mai citește pe Pradon? Și cine nu a citit *Fedra* lui Racine? Întregul nume a lui Pradon s'ar fi pierdut de mult în întunecul uitării, dacă nu l-ar fi atins din când în când o rază milostivă din gloria lui Racine.

Opera lui Mozart *Don Juan* începe a se jucà la Berlin în 1790, peste trei ani după cea d'întâiu reprezentare a ei în Praga. Succesul este mediocru, critica muzicală îi este nefavorabilă. Părerile momentului se rezumă în următoarele rânduri din «Musik-Zeitung» de atunci: «Nu am auzit încă pe niciun cunoscător al artei muzicale zicând că Mozart este un artist corect, cu atât mai puțin îl va declarà o critică dreaptă de un componist adevărat și cu inspirațiuni frumoase». Astăzi însă nu se va găsi în Europa un singur cunoscător sau iubitor al muzicei, care să nu se mire sau să nu râdă de o asemenea judecată.

În 15 Aprilie 1784 se dă întâia reprezentare a tragediei «burgeze» a lui Schiller *Kebale und Liebe* și în aceeași primăvară se publică tragedia și prin tipar. Un arheolog și gramatic foarte cunoscut pe atunci, Carl Philipp Moritz, redactor la gimnaziul Graues Kloster și mai pe urmă profesor al artelor frumoase la Academia din Berlin, face în «Vossische Zeitung» dela 21 Iulie 1784 o recenziune asupra ei, în care zice între altele: «Iacă un nou product, care este o rușine pentru timpurile noastre. Ce frunte trebuie să aibă un autor, când scrie și tipărește asemenea absurdități! Și cum trebuie să fie capul și inima unui om, care se poate uita cu plăcere la astfel de emanațiuni ale spiritului său! etc.».

Însă după vreo patru-cinci ani, Moritz însuș ajunge a fi un admirator al lui Schiller, și astăzi nu există nimeni în toată lumea literară, care ar voi să subscrie acele rânduri ale criticului din 1784.

Cine vrea să înmulțească asemenea amintiri literare, găsește întâmplări analoage în viața lui Goethe ca și în a lui Beethoven, în soarta lui Victor Hugo, ca și în a lui Schopenhauer și în sute de alte exemple.

În toate aceste cazuri, s'a făcut un progres netăgăduit al adevărului în opinia publică și sarcina noastră este acum a cerceta, care sunt formele esențiale de evoluțiune prin care trece acest progres până la așezarea lui definitivă.

Pentru a ne mărgini în împrejurările posibile ale propriei noastre stări de cultură, ne închipuim un june autor, care în acele excepționale condiții subiective, despre care am vorbit, își înalță concepțiunea până la formularea unui adevăr nou pentru noi, fie în știință, fie în politică, fie în literatură.

Nu ne preocupăm de însuș cuprinsul acestui adevăr. Ne este destul, ca el să fie izvorit din entuziasmul curat al autorului și să se recunoască în noutatea sa relativă acel element de bună credință impersonală, care îi dă valoarea permanentă ca unei produceri esențiale a chiar naturii omenești.

Odată adevărul conceput, autorul îi dă întruparea literară și îl aduce în viața publică.

Presupunem, că a ales un timp oportun și că nu este vorba de o concepțiune în afară de atmosfera actualității, ci de o idee, deși nouă, dar născută din chiar mijlocul luptelor intelectuale ale epocii în care trăește și ale poporului din care s'a născut.

Atunci prima întâmpinare din partea publicului și totdeodată primul simptom natural al evoluțiunii spre progres este: combaterea violentă din partea celor mai mulți.

Căci ce este o idee sau o formă nouă în mișcarea intelectuală a unui popor dat? Este o idee, a cărei premise au putut să existe în capul mai multora sau a tuturor, dar a cărei concluziune, sau cel puțin a cărei formulare mai clară, se naște numai în capul unuia, care este și autorul ei. Însă tocmai prin acest plus de putere intelectuală, prin care concluziunea sau formularea se închiagă numai în inteligența unuia, acest unul se deosebete de ceilalți și stă deasupra și în afară de orizontul lor momentan.

Însă este o proprietate caracteristică a fiecărei inteligențe omenești de a se simți de regulă îndeplinită în cercul ei, orcât de restrâns ar fi, și fiecare cap, mai ales cel mediocru, este convins de sine însuș. Adevărat este pentru capul mediocru ceea ce s'a obișnuit să primească

ca adevărat; în acest obicei îi află îndestularea lui, și orice noutate îi apare ca un dușman al liniștii lui sufletești. Impotrivit la orice nouă încordare a inteligenței, nedepins și nevolnic la munca intelectuală de a supune unei perpetue examinări fundamentul părerilor sale, el își are cercul inteligenței închis, se opune noului adevăr și, făcând aceasta, crede chiar că are în sine o mișcare în folosul inteligenței, pe când în fapt nu are decât aceea rezistență a inerției, care stăpânește elementele intelectuale ca și pe cele fizice. Cel ce este mai viu în acest simțământ al inerției, caută a combate fapta literară a noului adevăr prin o scriere de luptă și această scriere găsește cu necesitate un răsunet puternic în toți care sunt de seama lui, adică în marea majoritate a mediocrităților contemporane. — Așa este și nu poate să fie altfel.

Nu doară, că orice combatere ar fi o dovadă pentru valoarea ideii combătute; dar se dovedește că orice idee de valoare este la început combătută.

Dar dacă înțelegem în mod obiectiv că este așa și că a fost și va fi totdeauna așa, nu putem privi decât cu cea mai adâncă simpatie la junele autor în această fază a vieții lui publice. Nu este ușor momentul, în care ideea cea nouă, născută din adâncimile unui cap cugețator, încălzită la focul iubirii de adevăr, crescută prin concentrarea tuturor puterilor, părăsește locașul tainic al formării intelectuale și, aruncată fără de veste în sgotul lumii dinafară, întâlnește cea dușmană împotrivire, ale cărei cauze necesare le-am arătat mai sus. Scriitorul, care crede a fi scăpat de munca încordării și a fi câștigat acum dreptul la o recunoaștere a activității lui, se află față în față cu violenta rezistență a înconjurării și se vede iarăși aruncat în starea de mai înainte, care îi adresează vecinicul apel la sacrificiul de sine însuși. Nu cu pânzele desfășurate îi plutește vasul spre marea senină, ci pe o luntre de scăpare reintră dinaintea furtunii în vechiul port al meditațiilor singuraticice.

Aici însă se regăsește pe sine, și durerea dă acum sufletului său ultima consecrațiune și o adâncime până atunci necunoscută. Din ea trebuie să adune puteri nouă și un nou sprijin întru îndeplinirea menirii sale. Cu îndoită concentrare își reincepe lucrarea, și rezignațiunea, ce de acum înainte apare fără voie în toate manifestările sale, le dă un farmec surprinzător. În curând felurite

alte idei vin în ajutorul concepțiunii primitive, dar nu mai năvălesc acum ca ploaia sgomotoasă de vară, ci se așează lin ca fulgii de zăpadă peste lucrarea sa, o acoper, o ocrotesc și-i dau nouă înrodire. A venit iarna vieții sale sufletești, timp de amortire în aparență, dar în realitate timp de neobosită pregătire pentru renașterea primăverii.

Și această primăvară nu poate lipsi; evoluțiunea recunoașterii adevărului intră cu necesitate în a doua fază a progresului ei.

Căci, dacă este adevărat că ideia cea nouă întrece prin chiar aceasta, capacitatea mediocrităților contemporane, este tot așa de adevărat, că ea trebuie să se afle în relație de înrudire cu minoritatea mai inteligentă a timpului ei. Punctul cel greu de trecut este numai că oamenii inteligenți sunt de regulă ocupați cu un obiect propriu al gândirii lor și sunt prin urmare mai retrași din agitarea zilnicelor întâmplări. Inșă tocmai aci, rezistența mediocrităților îndeplinește, fără voie și fără știre, o funcțiune folositoare în viața publică. Strigătul lor de alarmă, repercutat în marea mulțime a celor ce le seamănă, dă mișcării intelectuale proporțiuni, ce fără de aceasta nu le-ar fi avut, și o face să pătrundă cu necesitate în sfera de atențiune a minorității inteligente, orcât de retrasă ar fi și orcât de absorbită prin propriile gândiri.

De aci înainte soarta progresului este asigurată. Căci adevărata lui piedică nu eră ignoranța, ci ignorarea. Nu eră trist pentru autorul ideii să se afle în fața luptei celor ce-l combăteau, ci să rămâe în mijlocul indiferenței celor ce l-ar fi putut înțelege; trist eră să nu audă răsunetul din inimile înrudite, să nu vadă resfrângerea în capetele congeniale, ci să simță că ideia lui, născută pentru a trăi din vieța tuturor, eră amenințată să piară în propria ei singurătate.

Dar, printr'o ironie a soartei, tocmai această piedică sunt însărcinați să o ridice adversarii cei nepricepuți.

Odată ideia ajunsă la cunoștința oamenilor eminenti, ea este așezată în domeniul ei predestinat, și cu cât a fost mai violent atacată până atunci, cu cât a fost mai rău înțeleasă și mai cu intenție denaturată, cu atât renașterea ei în capetele cele nouă este acum mai puternică, fiindcă se află întărită acolo nu numai prin pătrunderea

intelectuală, ci și prin acel simțământ de generozitate, care se ridică în unele inimi omenеști în contra orcărei nedreptăți.

Și chiar atunci, când ideia cea nouă nu intră de îndată și fără de luptă în capetele eminente, ci se află și aci în opoziție cu părerile admise de mai înainte și trebuie să-și câștige pas cu pas locul ce i se cuvine, totuși această luptă este de alt gen și pe alt tărâm decât lupta de mai 'nainte.

Nu mai este vorba de rezistența oarbă și instinctivă a inerției, ci este vorba de însăș cumpănirea argumentelor, și din lumina acestei discuțiuni, rezultă cel mai mare folos pentru întemeierea adevărului. Pe de altă parte, tocmai acel fapt dă noilor adepți, pe lângă puterea convingerii, și o deosebită aptitudine pentru a conduce ideia mai departe spre succesul definitiv.

Căci nimic nu este mai greu în lume, decât a înțelege pe altul, și iarăș fără a-l înțelege, este peste putință să-l convingi. A înțelege pe altul însemnează a avea sau a fi avut în sine o parte identică sau analoagă cu gândirea lui; cine nu a avut aceasta, îi rămâne străin.

De aceea adevărații luptători pentru progres sunt cei ce au împărtășit ei înșiși mai înainte vechia eroare și au găsit în chiar desvoltarea lor internă argumentele pentru noul adevăr. Cu aceste argumente sunt acum în stare să adapteze adevărul la gradul și la felul de inteligență al celorlalți.

Din momentul acestei adaptări, progresul adevărului intră în a treia și cea din urmă fază a evoluțiunii lui, în faza recunoașterii generale. Și aici ca în toate formele de viață există lupta pentru existență. Capul cel eminent a primit ca moștenire o mai energică stăruință în gândire, o mai ingenioasă întrebuițare a tuturor argumentelor spre întărire, și măsurându-se zi pe zi cu mediocritățile ce-l înconjoară, rezultatul nu poate fi altul decât supunerea lor sub autoritatea lui.

Pe de altă parte, vine un nou ajutor dela oamenii nepreveniți și nepărtinitori, deși dealtminteri indiferenți. Acum și ei se simt puși în mișcare de vibrarea desbaterilor, și nu pot face alta decât să lucreze în înțelesul adevărului celui nou. Căci orce adevăr este o formulare mai clară a regulilor neștrămutate, care sunt însuș fundamentul universului, și corespunde direcțiunii vecinice

a inteligenței omenеști spre întinderea cunoștințelor și sporirea condițiilor binelui general.

Tocmai acel element impersonal, în chiar momentul concepțiunii noiei idei, își arată acum valoarea sa adevărată. Căci persoana se lovește de altă persoană, gândul egoist se paralizează de alt gând egoist. Dar ceea ce este impersonal, este din patrimoniul comun al omenirii întregi, și îndată ce prin luptă s'a dovedit a fi de o asemenea natură, străbate prin toate individualitățile viitoare ca o parte integrantă a lor.

Atunci lupta merge spre apus, discordia dispare încetul cu încetul, autoritatea celor mai maturi se lățește asupra celorlalți, și într'o generație viitoare adevărul cel combătut odinioară ajunge a fi adevărul primit de toți ca un substrat de sine înțeles pentru cugetarea comună.

Apa a trecut, pietrele au rămas, și din piatră în piatră pășește adevărul spre viitorul său nemărginit.

(T. Maiorescu, *Critice* ed. 1892, vol. II, pag. 105).

Observări.—Acest mic capo d'operă de gândire, de compozițiune și de stilizare, publicat mai întâiu în *Almanahul Societății academice «Română jună» din Viena* (1883), și menit să încurajeze pe toți luptătorii pentru adevăr, este scris de Maiorescu, după ce direcția susținută de el triumfase cu toate că fusese combătută cu înverșunare sub falșul pretext că n'ar fi națională. Ea este un fel de expunere *in abstracto* al unui fapt istoric din viața noastră literară, la care autorul ei jucase rolul principal. Farmecul ei deosebit stă într'o seninătate plină de căldură comunicativă, care e cu adevărat semnul ce anunță sfârșitul unei campanii fericite.

IACOB NEGRUZZI

Născut în Iași (1842), Iacob Negruzzi este fiul marelui prozator Constantin Negruzzi. A învățat în Iași, apoi în Berlin. În 1864 a fost numit profesor de drept comercial la universitatea din Iași, de unde a trecut la București. În 1897 s'a retras la pensiune. El a condus timp de 28 de ani revista «Convorbiri Literare»; este membru al Academiei; a fost deputat în mai multe legislaturi.

91. Un drum la Cahul.

Ca mai toți cetățenii Români care știu scrie și ceti, făceam și eu într'o vreme pe avocatul, apărând pe un cap la curți și tribunale, nedreptățile oamenilor ce se adresau la mine. Într'o zi vine un Rus și-mi zice că la trecerea Basarabiei către Moldova, vânduse moșia sa unui Român, că cumpărătorul îi rămăsese dator cu un rest din preț, că termenul plății ar fi trecut de mult, că, deși l-ar fi prelungit de câteva ori, cumpărătorul tot nu-i plătește, așa încât se vede silit să ceară banii prin judecată. Dau eu hârtie, și după câteva luni îmi vine chemarea.

Termenul fiind pe la sfârșitul lunii Noemvrie, tocmesc pe *Costache*, poreclit *Bani-Gata*, birjar cunoscut din Iași, și plec împreună cu Rusul meu. La început am mers bine: până pe la Răpedea timpul era frumos, deși rece, și noi eram veseli. Mai în spre seară însă, după ce părăsisem șoseaua, începu să înghețe și să fulghe puțin, așa încât trăsura lunecă în toate părțile pe drumurile costise ce duc la Huși. Innoptase, și mai mult pe jos decât în trăsura, sosirăm într'un târziu la o crâsmă jidovească, cu două odăi. Din păcate, era Vineri, și crâșma era ticsită de Jidovi, pe care îi prinsese Sabășul pe drum.

«N'avem unde să vă primim, ne zise crâșmarul, doar să stați în bucătărie cu noi, căci odaia de oaspeți, e toată plină de lume».

În bucătărie era un fum de te înnădușă, nu era de stat. Am prins deci să ne tocmim cu Jidovii oaspeți, ca să ne lase nouă odaia cea bună și să treacă ei în bucătărie. De și Sabăș, zi în care Jidovilor le este oprit să se gândească la interes, aurul, sau mai drept, argintul nostru a învins, și fiii lui Israil, întorcând capul cu groază, ne arătară să punem banii după sobă, căci ar fi fost un păcat neertat pentru dânșii de a-i primi în mână.

Aveam deci odaia cea bună: Dealungul păretelui crăpat și nevăruiat de cine știe când, se întindea o lăiță de trei scânduri, una mai sus, alta mai jos, încât, deși te puteai lungi, trebuia să-ți ții bine cumpăna, căci la cea mai mică mișcare cădeai de un palmac pe scândura inferioară. Pe jos odaia era nepodită, de lut, și locul

nu erà drept, ci cu dealuri și văi. Intr'un capăt al laiței trăgeà dela fereastra spartă un vânt rece... în capătul opus venià dela cuptor o ferbințeală și un fum... în colțul dintre cuptor și ușă se ridică o movilă mare de colb strâns cu mătura, căci se grijise de Sabăș. Pe masa șchioapă și scârnăvă de lângă fereastră erà o lumânare de seu vârită într'un gât de butelcă — aceasta erà odaia cea bună! Uitându-mă împrejurul meu mă cam cutremuram, dar Rusului se vede că această priveriște nu-i făcù niciun efect deosebit, căci zise zâmbind :

— Odaia îmi pare bună, avem să dormim de minune, numai să mâncăm ceva...

Uitasem și unul și altul de a luà merinde la drum și ne adresarăm către gazdă. Crâșmarul aveà numai niște slănină, cam învechită, și rachiu. Ce să fac? De nevoie am băut și eu un pahar de rachiu, dar slănina am lăsat-o Rusului toată. Bărbosul meu de Mușcal se puse să înghită bucătoae de grăsime așa de răpede și cu atâta lăcomie, încât la un moment țin minte că m'a apucat frica să nu înhațe, în furia sa, și capătul de lumânare ce fumeșă în gâtul butelcei.

«Să tragem la sorți, zisei către Rus după ce sfârșise de mâncat, care din noi să doarmă la fereastră și care la cuptor».

— Ce sorți! îmi răspunse el; alege d-ta care loc vrei, mie tot una îmi este, eu dorm bine orcând și orunde...

Stătui un moment la îndoială. De o parte vântul ce suflă prin geamul spart, de alta căldura și duhoarea ce-ți băteà în cap dela cuptor... Grea alegere! Cam friguros de soiu, m'am hotărit la urmă pentru cuptor. Mușcalul se întinse în partea ferestrei, învălit în șuba lui de lup și după câteva minute dormia dus. Eu de cealaltă parte mă svârcoliam pe laiță, cădeam pe scândura de mai jos, mă ridicam iar, simțiam că mă înnădușă aerul greu din odaie, în care se amestecă fumul din cuptor cu cel al lumânării de seu și cu mirosul slăninei. Adormind în sfârșit într'un târziu, avui un vis foarte urit. Se făcea că eram culcat într'o pădure sub un copac, că fulgeră și tună înfricoșat și că un uriaș mă tot lovià în cap cu o măciucă. Mă deșteptai amețit de tot, căci dormisem cu capul în dreptul gurii cuptorului, și auzii pe tovarășul meu horăind din resputeri. Sărind de pe laiță la pământ, căzui jos de vreo două ori, atât din cauza ame-

telei, cât și din cauză că pământul odăii eră accidentat. La urmă, îmi pusei blana în spate, îmi îndesai căciula în cap și, după multă bojăială, găvind ușa, eșii afară. Aerul rece și curat al dimineții mă răcori și mă deșteptă de tot.

— Cine-i acolo ? îmi strigă glasul puternic al unei umbre ce se mișcă împrejurul casei.

«Om bun, răspunsei, dar d-ta cine ești?»

Umbra apropiindu-se, recunoscu pe birjarul Bani-Gata, care făcea strajă și-și păzia caii și trăsura de tâlhari. După câteva momente, cuprins de frig, mă întorsei în casă, dar, greșind colțul laitei, mă aruncaii cu toată greutatea peste Rus. Acesta însă, nu prea simțitor din fire, borborosi numai câteva cuvinte în limba lui, apoi se întoarse pe cealaltă parte și urmă a dormi. Printre horăiturile tovarășului meu mi se părû că aud încă ceva și că zăresc nu știu ce mișcându-se pe cuptor în dosul ușii, de-asupra movilei de gunoiu. De sigur o mătă care a intrat, când am deschis ușa, gândii în mine și, vrând să văd mai bine, mă îndreptai spre masă, să iau chibriturile. Dar greșii iarăși pasul la o vale și răsturnai masa cu lumânare, strachină de slănină, pahare de rachi, cutie de chibrituri, tot. Nu mai eră cu puțință să nimeresc prin întuneric și cu anevoe m'am târiit până la vechiul meu colț de laiță, unde am stat toată noaptea deștept, luptându-mă cu somnul ce mă fură câteodată, cu jigăniile ce năvăliau asupra mea de pe păreți și, din vreme în vreme, aruncând ochii spre acel ceva negru ce se mișcă pe cuptor lângă ușa. La cea întâi rază a zilei mai mult găcită decât simțită, părându-mi-se a băgă de seamă că ceeace se mișcă nu seamănă de loc a motan, ci a nu știu ce mai mare, într'un moment, când o presupunere ce intrase de câteva clipe în mintea mea deveni puternică, mă repezii drept la acel ceva, și, implântându-mi mâna într'un lucru moale, ce părea a fi o ba rbă strigaiu în gura mare:

«Săriți ! Tâlharii !»

Rusul de pe laiță, Bani-Gata dela cai și mai mulți oaspeți din bucătărie, năvăliră împreună. Ce eră ? Pe când eu fusesem afară, doi Jidani, care nu mai încă-puse dincolo și înghețau de frig, își scosese papucii, se furișase tiptil la noi în odae și se ghemuise unul peste altul pe cuptor ! Ei erau acel ceva negru ce credeam a

zări în întuneric. Figura îngrozită a jidanului în barba căruia îmi încleștasem mâna, eră așa de poznașă, încât pe loc ne-a umflat răsul pe toți. Chiar ziua următoare am răs tot timpul în trăsură, atât de chipul Jidanului ce nu-mi eșia din gând, cât și mai ales, de Rusul meu care tot prefăcea pe Jidanul spăimântat.

Eră în adevăr foarte comic de a vedeà pe Muscal așa de vesel. El își vâră mâinile prin barba sa tufoasă căutând să dea figurii sale, altminteri sălbatică, expresiunea de umilire și spaimă a Evreului. Apoi, umflându-l răsul, se lovia cu mâinile pe genunchi și când îl năbușiau hohotele, își strângea pânțele cu amândouă brațele. Ilaritatea lui ținea deșteaptă nu numai pe a mea, ci și pe a lui Bani-Gata de pe capră, încât într'un răs am dus-o cu toții o bună parte din drum; iar țaranii cu carele, ce ne întâlneau, căscau gura la vederea acestui *trio* vesel și întorceau capul după noi, în îndoială dacă suntem nebuni sau numai beți.

În această stare sufletească trecurăm Sâmbătă prin Huși și ajunserăm seara la Fâlcium, fără altă întâmplare, iar Duminică pe la două după amiază, sosirăm la Cahul unde am tras la singurul han ce eră pe atunci în acel oraș, acel al bătrânului Sacalof. Termenul procesului fiind fixat pentru a doua zi Luni, Rusul meu eși îndată să caute pe grefierul tribunalului, care, în urma unui mic prezent, deveni foarte amabil, căută pe arhivar, merse cu acesta să scoată dosarul procesului și mi-l aduse, ca să-l studiez. În odaia mea eram eu, grefierul, arhivarul, Muscalul și Sacalof, cu care clientul meu eră prieten bun încă de când Basarabia fusese rusească. Cu toată lumina extraordinară ce se făcuse în odaie — se aprinseră în acelaș timp două lumânări, una de său, alta de spermanțetă — abia vedeam să cetesc, căci toți fumau în casă și, pe la Cahul, nefiind sobe care să preschimbe aerul, fumul se îngroșase, și întunecă odaia de tot. După ce cu mare greu sfârșii dosarul, grefierul îmi zise cu aer misterios:

«Cunoașteți pe cuconul Manolaș?

— Nu, cine-i acesta?

«Prezidentul tribunalului; n'ar fi stricat să-l cunoașteți, sau d-voastră, sau, mai bine încă, clientul d-voastră.

— Dar pentru ce?

«Apoi... fiind-că... de! îngăimă grefierul mai încet,

căindu-se par'că de cele zise, și eși răpede urmat de arhivar care ținea dosarul sub braț, învălit într'un testemel galben, și de Sacalof care mergea să îngrijească de masă.

Peste o jumătate de ceas, Sacalof reîntră urmat de rândușul său (un lipovean cârn, cu cămașa albastră și barba roșie) care ținea o tablă cu mâncări. Clientul meu se aruncă ca un puiu de lup asupra bucatelor, eu însă, gustând, sării de o palmă în sus.

— Ce-i asta, sunt fript! stigai strâmbându-mă.

«Ha, ha, ha, răspunse Sacalof râzând. Cam pipărat, ha? Așa bun, așa bun!

— Așa bun, așa bun, repetă Muscalul meu, îndopându-se cu bucăți de carne și cu pipăruși întregi.

«Cunoașteți pe cuconul Manolaș! mă întrebă dela o vreme Sacalof.

— «Pe prezident? Nu. Dar ce nevoe?...

«De! șopti Sacalof, fiind-că... obiceiul... apoi... de... trebuie să-l cunoașteți.....

Muscalul meu se puse pe gânduri și, când rămaserăm singuri, îmi zise cam mahnit:

«Imi pare rău că nu cunoaștem nici unul pe *Cacon Manalaș...*»

A doua zi pe la unsprezece dimineața, îmi strânsei hârtiile și, întovărășit de clientul meu, mă dusei la tribunal. Prin tribunal trebuie să ne închipuim o căsuță ca toate celelalte din Cahul, numai ceva mai mică și mai murdară. Acolo făcui cunoștință cu avocatul adversarului meu, unul din *luceferii* Căhului, un tânăr cu barba în furculiță, cu părul vâlvoi și cu idei politice foarte înaintate. Figura lui îmi displicu, căci îmi tot părea a vedea un mic zâmbet ironic într'un colț al gurii.

Fiindcă nu venise încă rândul procesului meu, intrai în sala ședințelor, adică în odăița din mijlocul casei pentru ca, asistând la alte judecăți, să mai treacă vremea până ne-or strigă pe noi. În dosul unei mese pătate de cerneală și cam șchioape, pe care sta o cruce afumată și un clopoțel strâmb, ședeau doi indivizi, cel din stânga tânăr, cu gura căscată și somnoros, celalt bătrân, slăbuț la față, cu ochii mici și căpriei și vioi și cu mustața surie. Acești doi magistrați judecau pe un țigan desculț, rupt și nepieptănat, ce sta în picioare între doi dorobanți înarmați cu puști, sub învinovățirea că furase un cucoș

din sat. La altă măsufă mai de-o parte sta procurorul, un tânăr ce cunoscusem și care îmi făcea semne de prietenie.

«Ce vrei d-ta ? mă întrebă, cu aer de autoritate, magistratul cel cu musteața surie, văzându-mă intrând în sală.

— Nimic, domnule, am un proces aici și-mi aștept rându.

«Fost-ai chemat ?

— Ba nu.

«Apoi nu vom pute... binevoii a aștepta dincolo.

— Socotiam că este ședință publică, zisei eu cam necăjit.

«Nu vom pute ! strigă magistratul, trăgând clopoțelul și arătându-mi cu capul odaia de alături.

Muscalul meu se uitase prin ușa crăpată și, văzând această scenă, îmi șopti mahnit :

«Cacon Manalaș... rău că nu cunoaștem... trebuia cunoaștem Cacon Manalaș», iar avocatul adversarului meu șueră încet dinaintea lui un aer de polcă, zâmbind cu ironie din colțul drept al gurii. După vreo jumătate de ceas, auzii dincolo clopoțelul, ușa se crăpă, unul din dorobanți eși cu spatele întâiu, fiind baioneta îndreptată spre pieptul prevenitului, apoi veni acesta, căscând grozav de urit, și la urmă al doilea dorobanț cu baioneta îndreptată spre spatele tâlharului de cucoși, care fusese osândit la trei zile de închisoare. Ei se depărțară, un ușier strigă procesul nostru și cu toții intrarăm în sala audiențelor. Prezidentul trase clopoțelul și zise cu glas tare :

«D-le grefier, cetiiți petițiunea introductivă de instanță !» Apoi îmi aruncă o privire triumfătoare care însemnă :

«Vezi dumneata cum știu terminologia juridică ? Tremură !»

Sfârșind grefierul de cetit, eu mă sculai de pe scaun și începui :

— Domnilor Magistrați !...

Însă, în acelaș moment, prezidentul întrerupându-mă, îmi zise cu glas tare :

«Sunteți fără *robă* ; îmbrăcați-vă *roba* !

Trebue să însemnez că tocmai atunci venise un ordin din București ca judecătorii, procurorii și advocații să pue *robe* ca în Franța, pentru a înălța prestigiul justiției

în România. Eu însă, neavând loc deajuns în micul meu sac de drum, nu mai luasem cu mine această haină solemnă despre care publicul nostru glumiă așa de mult.

— N'am luat roba cu mine, domnule președinte, aveam puțin loc...

«Atunci nu vom putè! răspunse prezidentul.

— Dați-mi voe, strigai eu supărat..

«Nu vom putè, repetă Manolaș, trăgând clopoțelul.

Văzând aceasta, procurorul care aveà pentru mine o stimă deosebită, sări de pe loc, insuflat de o simțire sublimă, își scoase roba din spate și mi-o întinse mie. Eu o aruncaiu iute pe umere și zisei triumfând la rândul meu :

— Fiindcă acum am *robă*, socot că-mi veți da voe să vorbesc....

Manolaș își mușcă buzele, dar, nevrând să se dea bătut : «Bine, robă este, dar cartă de avocat aveți ?» îmi strigă el cu glasul înnădușit de furie.

— N'am cu mine, răspunsei eu, dar sunt cunoscut, întrebați....

«De n'aveți *cartă*, nu vom putè! repetă el, puind mâna pe clopoțel.

Procurorul sări iarăș de pe scaun și zise cu glas solemn :

«Ministerul public cunoaște și afirmă că d-nul avocat are dreptul să exerciteze.

Judecătorul cel adormit, ridică puțin pleoapele obo-site și zise încet către prezident :

— Dumnealui are dreptul să exerciteze, știu bine.

— «Cunosc și eu că are dreptul, adaoase și adversarul meu, care aveà tot interesul să nu se amâne procesul, știind bine, că nu va mai găsi tribunalul așa bine dispus pentru cauza lui.

— În fața acestor asertiuni solemne, admitem să pledați, îmi zise prezidentul, din ce în ce mai furios, însă înainte de a începe, dați-ne *procura* (Manolaș puneà accentul pe silaba întâia a cuvântului), precum ne-a dat și adversarul d-voastre, sau nu vom putè....

«Domnule președinte, pentru Dumnezeu, clientul confratelui nostru nu este față, de aceea a lăsat o procură. dar al nostru e aici, iată-l, și ne declară pe noi reprezentant al său.

— Cacon Manalaș! șopti Muscalul meu palid, încrucișând brațele pe piept și închinându-se adânc.

— «D-nealui e reclamantul? borborosi prezidentul tot mai înnădușit.

— Cacon Manalaș! Cacon Manalaș...» șopti clientul meu cu glas blând și rugător.

«Vorbiți, îmi zise prezidentul, trăgându-și mustața și fixându-mă cu ochi crunți».

Eu, înghițindu-mi mânia, expusei cauza în câteva cuvinte și mă reasezai pe loc. Adversarul meu se sculă la rândul său și căută să dovedească că termenul de plată n'a sosit încă.

«Mai aveți ceva de replicat? mă întrebă prezidentul cu un zâmbet de dispreț.

— Negreșit, negreșit...

«Fiți scurt, domnule avocat...

— Cacon Manalaș!... se rugă Rusul cu brațele pe piept, închinându-se adânc».

După replica mea, duplica adversarului și concluziunile procurorului, care erau favorabile cauzei noastre, ne retraserăm cu toții. Eu mă dusei drept acasă, fără a mai aștepta pronunțarea hotărîrii, căci simțisem deajuns, cum va merge treaba, și nu-mi mai făceam iluziuni zadarnice. Însă rezultatul întrecu așteptările mele cele mai pesimiste. Eram acasă de vreo jumătate de ceas, când procurorul, grefierul, arhivarul și Muscalul meu veniră toți într'o fugă, să-mi spuie că hotărîrea tribunalului eră — nu cum cerea adversarul meu — să se prelungească plata, ci — ceeace nu ceruse nime — să nu se mai plătească deloc restul de bani ce se datorîa.

«Nu-i chip! Apel! îmi strigă procurorul.

— Trebuiă cunoscut Cacon Manalaș, tot zicea Rusul meu cu mâhnire. Dușmanul meu a văzut mai înainte pe Cacon Manalaș, asta rău!

«Dar, trebuiă să cunoașteți pe cuconul Manolaș, re-
petă Sacalof».

Treaba asta îmi părû așa de gogonată, încât am rămas uimit. A doua zi, când am plecat din Cahul, eram mai puțin vesel decât când sosisem și mă hotărîi să fac ceva vuet pe la cel guvern. De atunci n'am mai uitat pe prezidentul tribunalului de Cahul.

.....
Plângerile la ministeriu despre purtarea lui Manolaș

Meriuță, deviind tot mai numeroase, într'o bună dimineață el se trezi dat afară și — ca toți funcționarii români ce se mazilesc — Manolaș se făcu avocat. In această calitate, il revăzui în primăvara următoare la Curte, tocmai când apăram, în apel, procesul Muscalului meu. Manolaș erà acum avocatul părții adverse și apăra hotărîrea dată de dânsul la tribunalul de întâia instanță. El se schimbase mult: îmbătrânise, părea mai trist și toată înfătoșarea lui erà mai sărăcăcioasă decât odinioară. Cu toate aceste, trecu pe lângă mine cu mândrie, ca să se așeze la locul său. Deși nu sunt răutăcios de soi, toțuși, fiindcă întâmplarea mă slujise așa de bine, nu m'am putut opri de a nu necăji ceva pe cuconul Manolaș. Inainte de a începe judecata, strigai:

— Domnule președinte, adversarul nostru n'are robă!

Un zimbet sbură pe buzele judecătorilor, care toți cunoșteau întâmplările mele dela Cahul.

«N'am adus robă cu mine, răspunse Manolaș, mușcându-și buzele, n'aveam loc în sac, gândiam...

— Dar cartă de avocat aveți?

«Sunt cunoscut, am fost șlen la divanul apelativ....

— Unde vă este *procura*? (apăsai pe silaba întâi a cuvântului).

«Domnule președinte, strigă Manolaș furios, văd că permiteți adversarului nostru să mă necăjească...

— Fără procură nu vom putè, strigai eu!...

«Clientul meu este aici, față, răspunse Manolaș.

— Trebuie roba la Cacon Manolaș! strigă Muscalul dela spatele mele cu energie.

Prezidentul Curții, văzând că toată sala începuse a râde cu hohot, curmă repede gluma și intrarăm în cercetarea apelului.

Vai de bietul Manolaș Meriuță! El se încurcă așa de tare în pledoaria lui, încât nu știa ce mai zice: când susține că Curtea trebuie să apere pe clientul său de orice plată, când zicea că termenul plății n'a sosit încă. Prezidentul il întrerupea, cerând să specifice mai bine concluziunile sale; el își ștergea fruntea de sudori și la urmă, ametit, prăpădit, uită cu totul obiectul procesului și începù să se apere pe sine, afirmând că este om onest. Poate orcine să-și închipuiască ce haz făcură judecătorii și publicul de această înfătoșare a lui Manolaș. Procurorul în concluziunile sale fu foarte aspru cu hotărîrea

tribunalului și mai aspru cu judecătorii de Cahul. Când Curtea pronunță hotărîrea, Manolaș se ascunse printre public ca să nu fie văzut, iar Rusul meu îi strigă :

— Poftim, vino, ascultă, Cacon Manolaș!

Incă pân' a nu sfârși prezidentul rostirea hotărîrii, Manolaș se strecură printre public și se făcù nevăzut.

(Iacob Negruzzi, *Scrieri complete*, vol. I, Buc. Socecu, 1893, pag. 335).

Observări. — 1. Nota fundamentală a literaturii după 1870, este nemulțumirea de starea socială de față. Eminescu, ca poet, reprezintă extrema acestei stări sufletești, trecând dela nemulțumirea pentru starea decăzută prezentă, la convingerea în nemernicia lumii și zădărnicia sforțărilor ei spre a se îndreptă. Iacob Negruzzi rămâne în primul stadiu al acestei stări sufletești, fără însă s'o considere cu amărăciune, ci cu un humor sănătos care face ca opera sa *Côpii de pe natură*, din care am extras schița de mai sus, să fie nu numai o operă instructivă prin biciuirea neajunsurilor sociale, ci și o operă plină de interes literar. Aceasta, cu atât mai mult, cu cât scriitorul are un stil curat, ușor, simplu, natural și vioiu.

2. Iacob Negruzzi a compus și o poemă pastorală, *Miron și Florica*, în care s'a inspirat fericit după *Hermann și Dorothea* de Goethe. A scris și poezii lirice și satire. Versurile sale însă — și într'aceasta s'aseamănă părintelui său — sunt inferioare prozei. În cele 6 volume de *Scrieri complete* mai se găsesc interesante încercări de roman și comedie, precum și importante traduceri din dramele lui Schiller.

A. NAUM

S'a născut în Iași, din părinți macedoneni, înainte de 1840. A învățat școala secundară la Academia Mihalleană, apoi și-a urmat studiile la Paris. Fost profesor la școala militară și la școala normală superioară, din orașul natal, azi este profesor de limba franceză la Universitatea din Iași și din 1893 membru al Academiei române.

92. Povestea vulpei.

CÂNTUL XIII

ARGUMENTUM : — Neînțelegerile dintre slujbași. — Un nou orator. — O nouă catilinară. — Planurile lui Zegriceanu nu izbutesc. — Pacea și nu războiul. — O nouă ambasadă. — Bucuria din Bestiopolis. — Cum se schimbă bestiile.

Ar fi de-o lungime tristă, tristă și obositoare,
Ca istoria să spuie certele desgustătoare,

Invrăjbirile tăcute, tăinuitele-acuzări,
 Mușcătoarele aluzii, relele incriminări,
 Ura de-abiè stăpânită, provocările sfruntate,
 Răsbunarea 'nădușită, ce ca păseri spăriate
 Sau ca focul ce mocnește c'o putere dușmănească,
 In consiliul de bestii erau gata să sbucnească ;
 Haos de brutale patimi, încordate ca un arc,
 Chiar în fața maestoasă a prea bunului monarc !

Pe când Zegriceanu¹ 'n taină, palid și impacient,
 Așteptă cu siguranță a monarhului prudent
 Suverana hotărîre și războiul declarat, —
 Un războiu de-acele oarbe, fratricid, neînpăcat ;
 Una din acele lupte negre, de exterminare,
 Cum se văd, fără-de-milă, la bimanele popoare, —
 De sub purpura augustă, glas adânc, înnădușit
 Să aude . . . și un pășan² esă cu pas nesimțit.
 Nevăzut până atunce, el tiptil încet pășește.
 Impăratul, cum îl vede, cu iubire îi zimbește,
 De sub coaste îl ridică, pe-a lui piept îl drăgostește,
 Dela gât până la coadă cu-a lui labe-l netezește.
 Acest semn, astă favoare e de-ajuns ca să atragă
 A miniștrilor de față admirație întreagă.
 Toți cu interes să uită și-l privesc cu gingășie :
 Dulcea sa înfătoșare, blânda sa cucernicie,
 Ochii adumbriți sub gene, fruntea lucie, senină,
 Insuflau prieteșugul și încrederea deplină.
 Cap rătund, urechia mică, mijlocul sculptat, molatec,
 Mlădios, modest și sprinten, la vedere prea simpatec ;
 Peptul bulbucă și neted și sprânceană îmbinată,
 Pe spinare, pân' la glezne, având mantia vârgată,
 Iar sub mantie se mișcă, ritmic, lin și'n concordanță,
 Piciorușele lui albe de o rară eleganță.
 Elefantul mai cu seamă, care nu-l văzuse încă,
 E cuprins de neastâmpăr, de-o neliniște adâncă,
 Căci, privindu-l mai de-aproape, acest favorit vârgat,
 Îi păru că are mutra tigrului degenerat.
 Plin de curiozitate, intrigat, misterios,
 Escelența se îndreaptă spre prelatul cuvios,
 Intrebându-l : «Cunoscut e înalt prea Sfinției Voastre?...»

1 E vorba de Lup.

2 pisoiu.

Țapul, netezindu-și barba: — «E iubitul Curții noastre
Nepătrunsul, în favoare nu de mult nemărginită,
 Pentru zelul său cel mare și credință dovedită,
 Servitor fără de simbrie, până la moarte devotat,
 De-o neobosită bază, mulcom, neinteresat;
 S'a 'ncercet cu toate 'n lume, s'a schimbat, s'a prefăcut,
 Prin tot felul de rigimuri și partide a trecut.
 Cu o ghibăcie mare, cu un scepticism ascuns,
 El în toate cu izbândă până astăzi au pătruns.
 În politică și'n lume pretutundine aflat,
 Când cu unii, când cu alții printre toți s'au strecurat.
 Eri, republican fanatec, aprig și intransigent,
 Astăzi, infocat dinastic!.. Ce vrei?.. Timpul elocuent,
 Cu faimoasele lui lecții, lungă sa experiență
 Lesne a convins prielnic mlădioasa sa prudentă.
 Mult îl încolțiau dușmanii de-al său spirit schimbător,
 Și defectiile sale, și-l luau peste picior!..
 El, cu zimbetul pe buze, prefăcuta sa gândire,
 Ascunzându-și viclenia c'o ironică privire,
 Le spunea că el nu este îndărăpnic ca netoții; —
 (Și de iei mai bine sama, cam așa suntem cu toții.)
 Vezi, suntem colegi acuma, dar ia spune-adevărat;
 Câți sunt din aceia carii până azi nu s'au schimbat?..
 Câți sunt mai cu sama-aceia ce, c'o liniște 'mpăcată,
 Pot să oglindească lumii cunoștința lor curată;
 Uită-te la Coțofană, din codaș conservator,
 Roșu, stacoșiu acuma, e primar și senator.
 Așa-i bestia!.. se schimbă după timpuri și nevoi;
 Dar te rog... aceste vorbe să rămăe între noi!..
 Deci, ca să scurtăm povestea, iată pășanul smerit,
 De sub tronul 'mpărăției, printr'un liric miorlăit,
 A lui Zegriceanu planuri de războaie 'nversunate,
 De măceluri singeroase, le dărâmă, le combate,
 Și printr'un discurs patetic ce 'n *extenso* nu-l mai dăm,
 Căci din cauza lungimii, înadins îl suprimăm,
 Fiind siguri că cerneală, timp, hârtie vom scuti,
 Iară cetitorii noștri sincer ne vor mulțami.
 Căci de lungile discursuri, elocuența 'ntortochiată,
 Lumea de un veac încoace este foarte desgustată;
 Și-a pierdut iluziunea și credința și-a pierdut,
 Câte crime, câte rele, elocuența n'a făcut!..
 Pe culpabil ea îl scapa, pe cel drept ea-l veștejește,
 Cu ea politicianul pe popoare amăgește.

Lacomă și criminală, la serviciul orșicui
 Elocuența e nefastă — când sinceritate nu-i.
 Ea ucide rațiunea cu-al ei perfid gădilit.
 Azi flagelul elocuenței au ajuns nesuferit!..

C'o mulțime de exemple din Istorie luate,
 De prin timpurile noastre, de prin timpuri depărtate,
 Dela fel de fel de nații ce demult au reposat,
 Și dela cele mai nouă, despre câte au aflat,
 Și dela acele care de-acum au să reposesze,
 Oratorul se trudește să arate, să probeze
 Că, — din luptele cumplite și mai crâncene pe lume,
 Lupte 'n care mii de neamuri au perit fără de nume,
 S'au stârplit, vai!.. între ele, fără milă s'au ucis,
 Făr' măcar ca mai 'nainte să se fi văzut prin vis ;
 Făr' măcar ca între ele să se fi certat vrodată, —
 Au rămas — fatală lege — crudă și neimpăcată,
 O nespasă vrășmășie ce din neam în neam se mută
 Și din veac în veac rămâne sigură și neperdută,
 Infernală moștenire, dar de moarte și de ură,
 Nesecat izvor de lacrimi, de măcel și de tortură!
 Zegriceanu, în auzul falnicei catilinare,
 Abia stăpânindu-și fierea și mânia lui cea mare,
 Presimțია cu-amărăciune, dureros acum vedeă,
 — Și pentru a doua-oară — planul său cum se perdeă ;
 Și-a lui răsbunări ascunse toate cum se risipiau,
 Și ca ceara pe jăratie într'o clipă se topiau,
 Sau ca pleava de pe arii de copite măcinată,
 Prin deșertele văzduhului de vârtejuri spulberată ;
 Dacă își ascunde ciuda și pornirea-și stăpânește,
 A monarhului privire pe furiș o ațintește.
 Inc'odată dând dovadă, cu fățarnicul său dar,
 De-o răbdare fără margini, ca un vechiu parlamentar.

Don Clinel³ sfârșindu-și spiciul plin de false-argumentări
 Dela toți acei de față a primit felicitări,
 Căci așa e obiceiul și tradiția tribunei ;
 La sfârșitul unei *logos* și a perorațiunii,
 Oratorul se coboară, și ca un curcan umflat,
 Plin de sine, pășind mândru de amici încunjurat,
 Care mai de care grabnic, în ascuns invidios,

³ E vorba de pisoii care vorbise.

Îi dau laba, i-ating botul cu un sărutat frumos.
 Iar apoi un alt orător, contra celui ce-a vorbit,
 Reprezindu-se pe trepte, furios, aprins, pornit,
 Fără milă îl atacă, și, discursul terminat,
 Ca și celalalt din urmă, e și el felicitat
 Tot de aceia cari 'ntocma nu de mult felicitase
 Pe limbutul său protivnic, ce în față l-atacase
 Ca pe-un trădător al Țării, dușman constituțiunei,—
 Căci așa e obiceiul și tradiția tribunei!

Acum sfetnicii de față, sub măiastra cuvântare
 Stau nehotărîți în sine, așteptând cu nerăbdare,
 A monarhului vroință. Suveranul ⁴ se ridică,
 Mulțămît spre toți se'ndreaptă cu privirea sa amică,
 Și c'o dragoste vădită, simpatie-adevărată,
 A lui don Clinel spinare, fruntea sa cea asudată,
 Netezindu-le prielnic, cu un glas impunător,
 În auzul tuturoră îl numește-ambasador!
 El va merge la Jâgora ⁵ și cu darul său cel mare,
 Iscusita elocuență, blândă dar convingătoare,
 Manieră, politeță, tot va întrebuintă,
 Singur el pe Jâgoranu ⁶, lesne-l va înduplecă;
 Căci experiența, vecinic, până azi a dovedit,
 Cumcă binele pe lume mult mai mult a dobândit;
 Și prudența, agerimea, falnica destoinicie,
 Vor învinge totdeauna detestata silnicie,
 Răutatea și tortura, și pedepsile pripite!

Aste vorbe generoase în aplaos sunt primite;
 Toți se pleacă și admiră c'o recunoștință vie,
 A monarhului puternic augustă mărinimie,
 Acel tact măreț și sigur, chipul împăciuitoar;
 Și decretul de numire s'a și pus în Monitor!
 Iar în marele Imperiu și'n superba Capilală,
 Mult îmbucurătoarea veste cu a focului iuțială
 Veselă se respândește! Palida cetățenime,
 Mitocanii strânși la pungă și fricoasa burghezime,
 Moliile din bugete, sinecurii somnoroși,
 Leneșii inamovibili și tribunii zgomotoși...

4 Leul.

5 Cetatea Vulpei.

6 Vulpea, în contra căreia doriă să se ridice rășboiu.

Ca și la bimani, la bestii, astă lume molesită,
Parazită, pervertită, tremură fugălbentă,
Și ca dracul de tămâie, sau ca șarpele zepsit,
De răsboaie și de zarvă totdeauna a fugit.

Sboară și străbate Vestea pe întinsele meleaguri,
Până la hotare sboară!.. Mii de tricolore steaguri
Fălfăe pe la ferestre. Pe balcoanele sculptate
Infloritele covoare mândru stau desfășurate,
Iar pe strade 'n Bestiopol⁷, la luminele de foc,
Ca 'ntr'un furnicar se mișcă bestiile la un loc;
Mai ales când vine ora așteptată 'n nerăbdare,
Prin oraș când împăratul va eși la preumblare,
Iată-l înfârșit că esă. Străjele înaintează,
Cu entuziasm mulțimea pretutindenii aclamează;
In careta spațioasă și alături cu El,
Stă împopoțat și mândru elegantul don Clinel,
El, motanu 'mpărăției, oratorul fericit!..
Numai Zegriceanul, astăzi, nicăiri nu s'a zărit.

(*Povestea Vulpei*, 1903, pag. 140)

Observări. — 1. Deși neegală fără compoziție și cu prea multe digresii, și deși pe alocurea (spre exemplu începutul), este inspirată din *Reinecke Fuchs*, poema eroică comică a lui Goethe, — *Povestea Vulpei*, din care extragem acest al XIII cânt din cele 15, pe care le are, este o lucrare de-o însemnată valoare literară prin numeroasele observații satirice la adresa vieții noastre moderne, (pe care însă autorul le pune pe seama animalelor), prin finețea și conciziunea cu care sunt formulate și prin naturalul și năvitatea umorului, care de multeori ne aduce aminte măiastra pană a lui Gr. Alexandrescu. Este după aceea a lui Budai Deleanu, a doua poemă eroică comică de care se poate vorbi în literatura noastră.

2. Naum a mai scris un poem liric de inspirație romantică *Aegri Somnia* (1876), multe poezii lirice între care o odă plină de avânt adresată «lui Leopardi», marele poet italian, și unele traduceri interesante, între care e de relevat *Arta poetică* de Boileau (1875).

⁷ Capitala Leului.

MIHAIL EMINESCU

Născut în Botoșani (1849), Eminescu, fiul lui Gheorghe Eminovici, făcù primele studii într'o școală primară din Cernăuți; apoi în gimnaziul de acolo, având profesor pe Aron Pumnul. După ce făcù câteva clase, se lăsă de învățatură pentru a intra în trupa teatrală a fraților Vlădicești. Petrecù câțivă ani umblând prin Țară cu acești actori de provincie, îndurând toate mizeriile legate de această meserie.

Ajutat după aceea de tatăl său, se duse la Blaj și apoi la Viena ca să-și continue studiile. Aci se ocupă foarte serios cu studiile clasicității greco-romane și cu citirea filosofilor. Tot aci fiind, publică vreo câteva poezii în revista «Familia» și trimise la «Convorbiri literare» poezia *Venere și Madonă*, în care Maiorescu întrevăzù un talent deosebit (1870). De atunci urmă cu publicarea altor producțiuni în aceeași revistă și veni în Țară, fiind numit director al Bibliotecii din Iași. Peste câtvă timp, prietenii din societatea «Junimea» îl trimiseră la Berlin ca să-și completeze studiile filosofice, dar nu stătù mult acolo și se întoarse pe neașteptate.

Fiind înlocuit în funcțiunea de director al Bibliotecii, (1876) Eminescu veni în București și fu numit redactor la ziarul «Timpul».

În 1883, boala care îl mina de mult se manifestă printr'un început de paralizie generală. Îngrijit câtvă timp într'un spital din București, și apoi în Viena, se făcù mai bine, putù să iasă în lume, dar eră foarte melancolic și slăbit intelectualicește.

Lovit de un nou atac, sfârși după o scurtă suferință în spitalul din strada Plantelor din București (1889).

93. EPIGONII

Când privesc zilele de-aur a scripturilor române,
Mă cufund ca într'o mare de visări dulci și senine,
Și în jur par'că-mi colindă dulci și mândre primăveri,
Sau văd nopți ce'ntind deasupra-mi oceanele de stele,
Zile cu trei sori în frunte, verzi dumbrăvi cu filomele,
Cu izvoare-ale gândirii și cu râuri de cântări.

Văd poeți, ce-au scris o limbă ca un fagure de miere:
Cichindeal gură de aur, *Mumulean* glas de durere
Prale firea cea întoarsă, *Daniil* cel trist și mic,
Văcărescu cântând dulce a iubirei primăvară,
Cantemir croind la planuri din cuțite și pahară,
Beldiman vestind în stihuri de răsboiul inimic.

Liră de argint *Sihleanu*, *Donici* cuiub de 'nțelepciune,
 Care, cum rar se întâmplă, ca să mediteze pune
 Urechile ce-s prea lungi pe coarnele dela cerb —
 Unde-i boul lui cu minte, unde-i vulpea diplomată?
 S'au dus toți și s'au dus toate pe o cale ne'nturnată,
 S'a dus *Pann*, finul *Pepelei*, cel isteț ca un proverb.

Eliad zideă din visuri și din basme seculare
 Delta biblicelor sfinte, profețiilor amare,
 Adevăr scăldat în minte, sfinx pătrunsă de 'nțeles,
 Munte cu capul de piatră de furtune detunată,
 Stă și azi în fața lumii e enigmă ne'splicată,
 Și veghiaz'o stâncă arsă dintre nouri de eres.

Boliac cântă iobagiul ș'a lui lanțuri de aramă;
 L'ale țării flamuri negre *Cârlova* oștirea chiamă,
 În prezent vrăjește umbre dintr'al secolelor plan;
 Și ca Byron, treaz de vântul cel sălbatec al durerii,
 Palid stinge *Alexandrescu* sfânta candel' a sperării,
 Descifrând eternitatea din ruina unui an.

Pe-un pat alb cu un lînțoliu zace lebăda murindă,
 Zace palida virgină cu lungi gene, voce blândă,
 Viața-i fû o primăvară, moartea-o părere de rău;
 Iar poetul ei cel tânăr o priviă cu îmbătare,
 Și din liră curgeau note și din ochii lacrimi amare,
 Și astfel *Bolintineanu* și 'ncepû cântecul său.

Mureșan scutură lanțul cu-a lui voce ruginită,
 Rumpe coarde de aramă cu o mână amortită,
 Chiamă piatră să învie ca și miticul poet,
 Smulge munților durerea, brazilor destinul spune
 Și bogat în sărăcia-i, ca un astru el apune,
 Preot deșteptării noastre, semnelor vremii profet.

Iar *Negruzzi* șterge colbul de pe cronice bătrâne.
 Căci pe mucedele-i pagini stau domniile române,
 Scrise de mâna cea veche a 'nvățaților mireni;
 Moae pana în coloarea unor vremi de mult trecute,
 Zugrăvește din nou iarăși pânzele posomorite
 Ce-arătau faptele crunte unor domni tirani, vicleni.

Ș'acel rege-al poeziei, vecinic tânăr și ferice,
 Ce din frunze îți doinește, ce cu fluerul îți zice,
 Ce cu basmul povestește — veselul *Alecsandri*,
 Ce 'nșirând mărgăritare pe a stelei blândă rază,
 Acum seculii străbate, o minune luminoasă,
 Acum râde printre lacrimi, când o cântă pe Dridri;

Sau, visând o umbră dulce cu de-argint aripe albe,
 Cu doi ochi ca două basme mistice, adânce, dalbe,
 Cu zimbirea de virgină, cu glas blând, duios, încet,
 El fi pune pe-a ei frunte mândru diadem de stele,
 O așează 'n tron de aur să domnească lumi rebele
 Și, iubind-o fără margini, scrie *visul de poet*.

Sau, visând cu doina tristă a voinicului de munte
 Visul apelor adânce și a stâncelor cărunte,
 Visul selbelor bătrâne de pe umerii de deal,
 El deșteaptă 'n sânul nostru dörul țării cei străbune,
 El revoacă 'n dulci icoane a istoriei minune,
 Vreamea lui Ștefan cel Mare, zimbră sombru și regal.

.

Iară noi? noi epigonii? . . . Simțiri reci, harfe sdrobite,
 Mici de zile, mari de patimi; inime bătrâne-urite,
 Măști răsânde puse bine pe-un caracter inimic;
 Dumnezeuul nostru: umbră, patria noastră: o frază,
 In noi totul e spoială, tot e lustru fără bază;
 Voi credeți în scrisul vostru, *noi nu credem în nimic*.

Și de-aceea spusa voastră eră sfântă și frumoasă,
 Căci de minți eră gândită, căci din inimi eră scoasă,
 Inimi mari, tinere încă, deși voi sunteți bătrâni.
 S'a întors mașina lumii: cu voi *viitorul* trece;
Noi suntem iarăși *trecutul* fără inimi, trist și rece;
 Noi în noi n'avem nimica, totu-i calp, totu-i străin.

Voi, pierduți în gânduri sfinte, convorbeați cu idealuri,
 Noi cârpim cerul cu stele, noi mânjim marea cu valuri,
 Căci al nostru-i sur și rece, marea noastră-i de îngheț.
 Voi urmați cu repejune cugetările regine,
 Când plutind pe aripi sfinte printre stelele senine,
 Pe-a lor urme luminoase voi asemenea mergeți.

Cu-a ei candelă de aur palida înțelepciune,
 Cu zâmbirea ei regală, ca o stea ce nu apune,
 Lumină a vieții voastre drum de roze semănat :
 Sufletul vostru un ânger, inima voastră o liră,
 Ce la vântul cald ce-o mișcă cânturi molcome respiră :
 Ochiul vostru vede 'n lume de icoane un palat.

Noi ? Privirea scrutătoare ce nimica nu visează,
 Ce tablourile minte, ce simțirea simulează,
 Privim reci la lumea asta — vă numim vizionari.
 O convenție e totul ; ce e azi, mâne-i minciună —
 Ați luptat luptă deșeartă, ați vânat țintă nebună,
 Ați visat zile de aur pe-astă lume de amar.

«Moartea succede vieții, viața succede la moarte»,
 Alt sens n'are lumea asta, n'are alt scop, altă soartă ;
 Oamenii din toate cele fac icoană și simbol,
 Numesc sfânt, frumos și bine ce nimic nu însemnează,
 Impărțesc a lor gândire pe sisteme numeroase
 Și pun haine de imagini pe cadavrul trist și gol.

Ce e cugetarea sacră ? Combinarea măiestrită
 Unor lucruri n'existente, carte tristă și 'ncălțită,
 Ce mai mult o incifrează cel ce vrea a descifra.
 Ce e poezia ? Înger palid cu priviri curate,
 Voluptos joc pe icoane și cu glasuri tremurate,
 Strai de purpură și aur peste țarina cea grea.

Rămâneți dară cu bine, sfinte firi vizionare,
 Ce făceți valul să cânte, ce puneți steaua să sboare,
 Ce creați o altă lume pe-astă lume de noroi ;
 Noi reducem *tot* la praful azi în noi, mâne 'n ruină ;
 Proști și genii, mic și mare, sunet, sufletul, lumină —
 Toate's praf... *Lumea-i cum este*, și ca dânsa suntem noi.

Observări. — 1. In această poezie lirică, una din cele dintâi (scrisă pe la 1870) prin care s'a manifestat geniul său poetic, Eminescu dă expresiune adâncului și puternicului sentiment de admirațiune pentru scriitorii noștri din epoca renașterii, care deși erau puțini artiști, aveau totuși căldura sufletului pe care numai o credință arzătoare și curată o dă. Acest sentiment îl pune în relief prin sentimentul de dispreț pentru contimporanii săi, care, ca și

dânsul, pierduse credința din cauza raționalismului, și erau sceptici sau plini de pesimism. Deși pe alocurea confuză și necorectă în expresiune, această poemă e remarcabilă prin armonia caldă, adâncă și plină de maiestate a versului, prin bogăția, varietatea și frumusețea limbii, dar cu deosebire prin profunzimea cugetării, prin seriozitatea sentimentului și prin strălucirea unică a stilului.

2. Alte poeme lirice, cam de aceeași natură sunt *Egipetul, Înger și Demon, Împărat și proletar, Rugăciunea unui Dac, Melancolie*. Aceste trei din urmă dă expresiune cea mai adâncă sentimentului pesimist al poetului: acela al desăvârșitei nemernicii a vieții.

94. DIN «CĂLIN»

De treci codrii de aramă, de departe vezi albind
 Ș'auzi mândra glăsuire a pădurii de argint.
 Acolo, lângă izvoare, iarba pare de omăt,
 Flori albastre tremur' ude în văzduhul tămăet;
 Pare că și trunchii veșnic poartă suflete sub coajă,
 Ce suspină printre ramuri cu a glasului lor vrajă.
 Iar prin mândrul întuneric al pădurii de argint
 Vezi izvoare sdrumicate peste pietre licurind;
 Ele trec cu harnici unde și suspină 'n flori molatic,
 Când coboară 'n ropot dulce din tăpșanul prăvălatic,
 Ele sar în bulgări fluizi peste prundul din răstoace,
 În cuiabar rotind de ape, peste care luna zace.
 Mii de fluturi mici albaștri, mii de roiuri de albine
 Curg în râuri sclipitoare peste flori de miere pline;
 Umplu aerul văratic de mireasmă și răcoare
 A popoarelor de muște sărbători murmuritoare.
 Lângă lacul, care 'n tremur somnoros și lin se bate,
 Vezi o masă mare 'ntinsă cu făclii prea luminate:
 Căci din patru părți a lumii împărați și 'mpărătese
 Au venit ca să serbeze nunta gingașei mirese:
 Feți Frumoși cu păr de aur, smei cu solzii de oțele,
 Cititorii cei de zodii și șagalnicul Pepele.
 Iată craiul, socrul mare, răzimat în jeț cu spată:
 El pe capu-i poartă mitră și-i cu barba pieptănată,
 Țeapăn, drept, cu schiptru 'n mână șede 'n perine de puf.
 Și cu crengi îl apăr pajii de muscuțe și zăduf.
 Acum iată că din codru și Călin mirele ese
 Care ține 'n a lui mână mâna gingașei mirese;

Li foșniã uscat pe frunze poala lung' a albei rochii,
 Fața roșie ca mărul, de noroc i-s umezi ochii;
 La pământ mai că ajunge al ei păr de aur moale,
 Care-i cade peste brațe, peste umerele goale. —
 Astfel vine mlădioasă, trupul ei frumos îl poartă,
 Flori albastre are 'n părui și o stea în frunte poartă.
 Socrul roagă 'n capul mesei să poștească să se pună
 Nunul mare, mândrul soare, și pe nuna, mândra lună.
 Și s'asează toți la masă, cum li-s anii, cum li-i rangul;
 Lin vioarele răsună, iară cobza ține hangul. —
 Dar ce, sgomot se aude? Bâzâit ca de albine?
 Toți se uită cu mirare și nu știu de unde vine,
 Până văd painjinișul între tufe ca un pod,
 Peste care trece 'n sgomot o mulțime de norod:
 Trec furnici ducând în gură de făină marii saci,
 Ca să coacă pentru nuntă și plăcintă și colaci,
 Și albinfele-aduc miere, aduc colb mărunt de aur,
 Ca cercei din el să facă cariul, care-i meșter faur.
 Iată vine nunta 'ntreagă: vornicel e-un grierel,
 Ii sar puricii înainte cu potcoave de oțel;
 In veșmânt de catifele un bondar rotund în pântec
 Somnoros, pe nas, ca popii, glăsuește 'ncet un cântec;
 O cojită de alună trag lăcuste, podu-l scutur,
 Ca mustața răsucită șede 'n ea un mire flutur;
 Fluturi mulți de multe neamuri vin în urma lui un lanț,
 Toți cu inime ușoare, toți șagalnici și herbanți;
 Vin țântarii lăutarii, gândăceii, cărăbușii,
 Iar mireasa, viorica, i-așteptă 'ndărătul ușii.
 Și pe masa 'mpărătească sare-un greer, crainic sprinten
 Ridicat în două labe s'a 'nchinat bătând din pinten;
 El tușește, își închee haina plină de șireturi:
 «Să iertați, boieri, ca nunta s'o pornim și noi alături».

(Eminescu, Poezii, Ed. Socecu 1895, pg. 193).

Observări. — Acest fragment este sfârșitul poemei *Călin* în care Eminescu, deși se arată influențat de literatura poporană, de romantismul german și de literatura română cultă (*Sburătorul* lui Heliade) dă expresiune originalității poetului printr'o extraordinară putere de descripție, printr'o rară frumusețe de limbă și cu deosebire printr'un stil sugestiv cum poate numai în scrierile lui Creangă se mai găsește.

Este un fel de basm în versuri, în care nemărginita iubirea de natură a poetului și strălucitoarele culori, sub care frumusețile

acestei naturi i se resfrâng în imaginație se împreună minunat într'un poem plin de fericire naivă. Caracteristic în această poemă sunt sfârșitul ce cităm mai sus, unde vieța omenească, pe care poetul o transfigurează în culorile fericite ale basmului, se asociază cu vieța plină de haz nevinovat al florilor și goanșelor din codri; precum și numeroasele descrițiuni, care fără îndoială constituiesc unele din cele mai frumoase pagini ale literaturii noastre, prin neîntrecutul meșteșug al poetului de a-și alege cuvintele cele mai producătoare de imagini, cele mai potrivite cu ceea ce vrea să exprime.

Alte poeme de aceeaș natură mai sunt *Strigoii* și cu deosebire *Luceafărul*.

«Strigoii» este o poezie romantică, în care miraculosul magic ne este arătat în toată splendoarea. Arald, regele Avarilor, vede pe logodnica lui moartă. Disperat se duce la un vrăjitor, pe care-l roagă să i-o dea înapoi logodnica. Bătrânul, descris cu o deosebită măiestrie plastică

Pe-un jeț tăiat în stâncă, stă țeapăn, palid, drept,
Cu cârja lui în mână preotul cel păgân,
De-un veac el șeade astfel, de moarte-uitat bătrân;
În plete-i crește mușchiul și mușchiu pe al lui sân,
Barba 'n-pământ i-ajunge și genele la piept —

ascultă pe rege, făgăduiește că-i va împlini cererea și-l trimite în lumea fermecelor, unde el se face strigoiu și află pe logodnica sa; apoi amândoi, strigoi, trăiesc în eternitate, apărând noaptea pe pământ prin locurile pe unde se plimbase fiind în vieță și rătăcind până când se aude «cocoșul răgușit».

Luceafărul e o povestire fantastică, un basm versificat, în care se povestește amorul unui Luceafăr pentru Cătălina, o fată de împărat. Acest fond se găsește și în Sburătorul de Heliade, dar aici e tractat cu desvoltări mai mari, cu o sumă de complicațiuni interesante de narație, și având o valoare simbolică evidentă. Anume Luceafărul reprezintă partea supraomenească și eternă din sufletul nostru, iar Cătălina de care se înamorează, partea omenească și trecătoare. Este una din cele mai frumoase poezii ale lui Eminescu.

95. DESPĂRTIRE.

Să cer un semn, iubito, spre-a nu te mai uită?
Te-aș cere doar pe tine, dar nu mai ești a ta?
Nu floarea vestejită din părul tău bălai,
Căci singura mea rugă-i: uitării să mă dai.

La ce simțirea crudă a stinsului noroc
Să nu se sting'asemeni, ci 'n veci să stea pe loc?
Tot alte unde-i sună aceluiaș pârâu —

La ce statornicia părerilor de rău,
Când prin această lume să trecem ne e scris
Ca visul unei umbre și umbra unui vis?
La ce de-acu 'nainte tu grija mea s'o porți?
La ce să măsurii anii ce sboară peste morți?
Tot una-i, dacă astăzi sau mâne o să mor,
Când voiu să-mi piară urma în mintea tuturor,
Când voiu să uiți norocul visat de amândoi.
Trezindu-te, iubito, cu anii înapoi,
Să fie neagra umbră în care-om fi perit,
Ca și când anii mândri de dor ar fi deșerți.

Că te-am iubit atâta, putea-vei tu să ierți?
Cu fața spre părete mă lăasă prin străini
Să 'nghete sub pleoape a ochilor lumini;
Și când se va întoarce pământul în pământ,
Au cine o să știe de unde-s, cine sunt?
Cântări tânguitoare prin zidurile reci
Cerși-vor pentru mine repaosul de veci.
Ci eu aș vrea ca unul, venind din mine aproape,
Să-mi spue al tău nume pe 'nchisele-mi pleoape,
Apoi — de vor — m'arunce în margine de drum...,
Tot îmi va fi mai bine ca 'n ceasul de acum.
Din zare depărtată răsar'un stol de corbi
Să 'ntunece tot cerul pe ochii mei cei orbi;
Răsar'o vijelie din margini de pământ,
Dând pulberea-mi țărâni și inima-mi la vânt.

Ci tu rămâi în floare ca luna lui April,
Cu ochii mari și umezi, cu zâmbet de copil;
Din cât ești de copilă să 'ntinerești mereu,
Să nu mă știi pe mine, cum nu m'oiu ști nici eu.

Observări. — 1. Această elegie erotică, de-o profunzime de sentiment și de un puternic adevăr sufletesc — rare chiar în istoria literaturilor, — este un capo d'operă și din punctul de vedere al limbii, stilului și versificației în care e îmbrăcată. Originală prin fond este absolut originală și prin formă.

2. Alte elegii critice ale lui Eminescu sunt : *Lasă-ți lumea ta uitată, S'a dus amorul, Pe lângă plopii fără soț, Povestea codrului, Freământ de codru, Atât de fragedă, Adio, Crăiasa din povești, Singurătate*, etc. Ceeace le distinge, pe lângă sinceritatea duioasă, nouitatea sentimentului, simplitatea și în genere naturalul expresiunii, este arta cu care Eminescu împreună propriul său sentiment cu frumusețile naturii.

96. SATIRA I.

.....
 Lună tu, stăpâna mării, pe a lumii boltă luneci
 Și, gândirilor dând vieată, suferințele întuneci ;
 Mii pustiuri scânteiază sub lumina ta fecioară,
 Și câți codrii ascund în umbră strălucire de izvoară !
 Peste câte mii de valuri stăpânirea ta străbate,
 Când plutești pe mișcătoarea mărilor singurătate !
 Câte țărături înflorite, ce palate și cetăți,
 Străbătute de-al tău farmec, ție singură ți-arăți !
 Și în câte mii de case lin pătruns-ai prin ferești,
 Câte frunți, pline de gânduri, gânditoare le privești !

.....
 Iar colo bătrânul dascăl, cu-a lui haină roasă 'n coate,
 Intr'un calcul fără capăt tot socoate și socoate
 Și, de frig la piept s'închee tremurând halatul vechiu,
 Iși infundă gâtul 'n guler și bumbacul în urechi.
 Uscățiv așa cum este, gârbovit și de nimic,
 Universul fără margini, e în degetul lui mic !
 Căci sub frunte-i viitorul și trecutul se închiagă,
 Noaptea-adâncă a veșniciei el în șiruri o desleagă.
 Precum Atlas în vechime sprijiniă cerul pe umăr,
 Așa el sprijine lumea și vecia într'un număr.
 Pe când luna strălucește peste-a tomurilor bracuri,
 Intr'o clipă-l poartă gândul îndărăt cu mii de veacuri
 La 'nceput, pe când ființă nu eră, nici neființă,
 Pe când totul eră lipsă de vieată și voință.
 Când nu s'ascundeă nimica, deși tot eră ascuns,
 Când, pătruns de sine însuși, odihniă cel nepătruns —
 Fu prăpastie ? genună ? Fu noian întins de apă ?
 N'a fost lume pricepută și nici minte s'o priceapă ;
 Căci eră un întuneric ca o mare făr' o rază,
 Dar nici de văzut nu fuse și nici ochiu care s'o vază ;

Umbra celor nefăcute nu 'ncepuse-a se desface
 Și în sine împăcată străpâniă eterna pace!
 Dar deodat-'un punct se mișcă... cel întâiu și singur! Iată-l
 Cum din haos face mumă, iară el devine tatăl.
 Punctu-acela de mișcare, mult mai slab ca boaba spumii,
 E stăpânul fără margini peste marginile lumii.
 De atunci negura eternă se desface în fășii,
 De atunci răsare lumea, luna, soare și stihii,
 De atunci și până astăzi colonii de lumi pierdute
 Vin din sure văi de haos pe cărări necunoscute
 Și, în roiuri luminoase izvorând din infinit,
 Sunt atrase în viață de un dor nemărginit.
 Iar în lumea asta mare noi, copii ai lumii mici,
 Facem pe pământul nostru mușunoaie de furnici:
 Microscopice popoare, regi, oșteni și împărați,
 Ne succedem generații și ne credem minunați;
 Muști de-o zi pe-o lume mică, de se măsură cu cotul,
 În acea nemărginire ne 'nvelim, uitând cu totul
 Cum că lumea asta 'ntreagă e o clipă suspendată,
 Că 'ndărātu-i și 'nainte-i întuneric se arată.

.
 Fericească-l scriitorii, toată lumea recunoască-l —
 Ce-o să aibă din acestea pentru el bătrânul dascăl?
 Nemurirea, se va zice. Este drept că viața 'ntreagă,
 Ca și edera de-un arbor, de-o idee i se leagă.
 De-oiu muri — își zice 'n sine — al meu nume o să-l poarte
 Secolii din gură 'n gură și l-or duce mai departe,
 De a pururi, pretutindeni; în ungherul unor crieri
 Și-or găsi, cu al meu nume, adăpost a mele scrieri!
 O sărmane! ții tu minte câte 'n lume ai auzit,
 Ce-ți trecù pe dinainte, câte singur ai vorbit?
 Prea puțin; pe ici, pe colo de imagini o fășie,
 Vreo urmă de gândire, ori un petec de hârtie.
 Și când propria tă viață singur n'o știi pe de rost,
 O să-și bată alții capul s'o pătrunză cum a fost?
 Poate vr'un pedant cu ochii cei verzui, peste un veac
 Printre tomuri brăcuite așezat, și el un brac,
 Aticismul limbei tale o să-l pună la cântari,
 Colbul ridicat din carte-ți l-o suflă din ochelari
 Și te-o strânge 'n două șiruri, așezându-te la coadă,
 În vr'o notă prizărită sub o pagină neroadă.

Poți zidi o lume 'ntreagă, poți s'o sfărâmi: or ce-ai spune,

Peste toate o lopată de țărână se depune.
 Mâna care-a dorit scepșrul universului și gânduri
 Ce-au cuprins tot universul, încap bine 'n patru scânduri.
 Or să vie pe-a ta urmă în convoiu de 'nmormântare
 Splendid ca o ironie, cu priviri nepăsătoare ;
 Iar deasupra tuturoră va vorbi vr'un mititel,
 Nu slăvindu-te pe tine, lustruindu-se pe el
 Sub a numelui tău umbră : iată tot ce te așteaptă.

Bă să vezi... posteritatea este încă și mai dreaptă.
 Neputând să te ajungă, crezi c'o vrea să te admire ?
 Ei vor aplaudă de sigur biografia subțire
 Care s'o 'ncercă s'arate că n'ai fost vr'un lucru mare,
 C'ai fost om cum sunt și dâșșii. Măgulit e fiecare
 Că n'ai fost mai mult ca dâșșul. Și prostatecele nări
 Și le umflă ori și cine în savante adunări
 Când de tine se vorbește. S'a 'nțeles de mai nainte
 C'o ironică grimasă să te laude 'n cuvinte.
 Astfel încăput pe mâna a orcărui, te vor drege,
 Rele-or zice că sunt toate câte nu vor înțelege.
 Dar afară de acestea vor cătă vieții tale
 Să-i găsească pete multe, răutăți și mici scandale :
 Astea toate te apropie de dâșșii. Nu lumina
 Ce în lume-ai revărsat-o, ci păcatele și vina,
 Oboseala, slăbiciunea, toate relele ce sunt
 Intr'un mod fatal legate de o mână de pământ,
 Toate miclele mizerii unui suflet chinuit
 Mult mai mult ii vor atrage decât tot ce ai gândit...

(Eminescu, Poezii. Ed. Socecu 1895, pg. 219).

Observări. — În această poemă, *Satira* sau *Scrisoarea I*, Eminescu ne arată situația sufletească a unui filosof care se preocupă de cestiunea cea nedeslegată a existenței. Acî ni se înfățișează cosmogonia vedică : cum lumea s'a creat din pacea eternă prin mișcarea unui punct care devine tatăl, iar din haos face muma ; cum această creațiune va dispărea odată, când va reîncepe eterna pace. Dar la ce-i servesc toate asemenea cugetări, asemenea concepțiuni mărețe ?

Poți zidi o lume 'ntreagă, poți s'o sfărâmi ; orce-ai spune,
 Peste toate o lopată de țărână se depune.

În viață lumea nu te ascultă, după moarte nu te înțelege ;
 n'ai mulțumire cât trăești, n'ai răsplată după moarte.

Atunci de ce să se mai ocupe omul? De ce să învețe, de ce să scrie? Această întrebare și-o pune el în *Satira II*, ca răspuns unui prieten care-i impută că nu mai scrie. Unii scriu ca să capete funcțiuni, ca să-și stabilească o pozițiune socială; alții ca să capete glorie. El nu poate face ca cei d'întâi; nu înțelege de ce ar face cum fac ceilalți, de vreme ce gloria e o «închipuire ce o mie de neghiobi idolului lor închină, numind mare pe-un pitic».

Satira III e o antiteză între societatea română din timpul lui Mircea și societatea din timpul lui. După ce ni se arată în mod poetic întemeierea puterii turcești, ni se povestesc cuceririle ei până la Dunăre. Baiazid, ajungând acî, nu se îndoiește de succes; de aceea cere dela Mircea să i se supue. Răspunsul simplu și plin de demnitate al acestuia îl silește să dea lupta. Descrierea ei este o bucată epică unică în literatura noastră. În luptă izbândește Mircea, după cum însuși prevestește Sultanului:

N'avem oști, dară iubirea de moșie e un zid
Care nu se 'nfiorează de-a ta faimă, Baiazid.

Indată ce s'a terminat povestirea, poetul ne spune că de asemenea vremi mărețe se învredniciau cronicarii și rapsozii, pe când vieța noastră e netrebnică și josnică. Vehemența cu care cu acest prilej atacă pe oamenii superficiali și morali se poate cită ca model.

Satira IV e după acelaș plan: societatea dela 1400 e pusă în fața societății moderne. El vede numai partea poetică, numai nopțile luminate de lună, când cavalerii suspinau și priviau balcoanele adoratelor, iar în lumea de azi numai partea prozaică și materialistă, incapabilă de a înțelege seninătatea gândirii și aspirațiunilor lui ideale.

În toate aceste satire, armonia versurilor, frumusețea limbii, splendoarea imaginilor și adâncimea gândirii fac din ele niște monumente ale literaturii noastre.

97. DOINA

Dela Nistru pân' la Tisa
Tot Românul plânsu-mi-s'a
Că nu mai poate străbate
De-atâta străinătate.
Din Hotin și pân' la Mare
Vin Muscalii dea călare,
Dela Mare la Hotin
Mereu calea ne-o așin;
Din Boian la Vatra Dornii,
Au umplut omida cornii,

Și străinul te tot paște,
De nu te mai poți cunoaște.
Sus la munte, jos pe vale
S'au făcut dușmanii cale,
Din Sătmar până'n Săcele
Numai vaduri ca acèle.
Vai de biet Român săracul!
Indărăt tot dă ca racul,
Nici îi merge, nici se 'ndeamnă,
Nici îi este toamna toamnă,

Nici e vara vara lui,
 Și-i străin în țara lui.
 Dela Turnu 'n Dorohoiu
 Curg dușmanii în puhoiu
 Și s'așează pe la noi;
 Și, cum vin cu drum de fier,
 Toate cântecele pier,
 Sboară păsările toate
 De neagra străinătate;
 Numai umbra spinului
 La ușa creștinului.
 Iși desbracă țara sânul,
 Codrul — frate cu Românul —
 De secure se tot pleacă
 Și izvoarele îi seacă —
 Sărac în țară săracă!
 Cine-au îndrăgit străinii,
 Mânca-i-ar inima câinii,
 Mânca-i-ar casa pustia,
 Și neamul nemernicia!
 Ștefane Măria ta,
 Tu la Putna nu mai sta,

Las' Arhimandritului
 Toată grija schitului,
 Lasă grija sfinților
 În seama părinților,
 Clopotele să le tragă
 Ziua 'ntreagă, noaptea 'ntreagă,
 Doar s'o 'ndură Dumnezeu
 Ca să-ți mântui neamul tău!
 Tu te 'nalță din mormânt
 Să te-aud din corn sunând
 Și Moldova adunând.
 De-i sună din corn odată,
 Ai s'aduni Moldova toată;
 De-i sună de două ori,
 Iți vin codri 'n ajutor;
 De-i sună a treia oară,
 Toți dușmanii or să piară
 Din hotară în hotară —
 Indrăgi-i-ar ciorile
 Și spânzurătorile!

(Eminescu, Poezii, Ed. Socecu 1895, pg. 160).

Observări. — 1. Este una din cele din urmă pagini ale lui Eminescu, făcută cu puțin înainte de a izbucni nebunia, și anume, cu ocazia desvelirii statuii lui Ștefan cel Mare în Iași. Este remarcabilă prin vehemența ce poetul a știut să pună în versul și în graiul poporan și prin arta cu care a putut să ridice un sentiment oarecum local, la înălțimea artei. Acest sentiment subliniază una din tendințele sale politice așa cum le-a manifestat în articolele sale politice.

2. Alte poezii poporane sunt *La mijloc de codru des, Revedere, Ce te legeni codrule,* —etc. Aceasta din urmă e din punctul de vedere artistic cea mai frumoasă.

3. Eminescu a fost multă vreme contestat, a fost chiar batjocorit și chiar astăzi, unii autori de literatură nu-i află niciun merit. Socotim însă că discuțiunea în această privință ar fi zadarnică. Ar fi totuși de lămurit o cestiune. S'a zis că poeziile lui Eminescu sunt frumoase, dar n'au formă: versurile sunt rele. Invinuirea este uneori dreaptă, căci multe din versurile primelor sale poezii sunt incorecte și în loc de rime aflăm uneori asonanțe. Dacă aceasta scade perfecțiunea formei, nu poate distruge valoarea operei, după

cum versurile rău făcute ale lui Grigore Alexandrescu nu i-au răpit titlul de poet mare, după cum numeroasele versuri incorecte chiar din Alecsandri, care mănuește de altfel bine versul, nu i-au micșorat gloria pe care Eminescu i-a cântat-o numindu-l «rege al poeziei». Opera lui Eminescu e importantă nu numai ca fond, ci și ca formă, înțelegând prin aceasta stilul și armonia limbii: Acea combinație măestrită de sunete, acea alegere potrivită de calificative, unele în antiteză cu calificatele lor, și tocmai prin aceasta mai izbitoare, acea sonoritatea a frazelor, acea minunată pricepere de a-ți da, când nu te aștepți, câte un cuvânt de o energie extraordinară, acele expresiuni nouă, care la prima vedere ți se par ciudate dar cu timpul îți devin familiare, toate acestea stabilesc valoarea poeziilor lui Eminescu, care, — după expresia d-lui Maiorescu — «a întrupat cele mai înalte gândiri într'o frumusețe de forme sub al cărei farmec, limba română pare a primi o nouă vieță».

98. Din Influența austriacă asupra Românilor din principate.

Să nu uităm un lucru : toată activitatea unei societăți omenești e mai mult or mai puțin o activitate de lux —, numai una nu : producerea brută care reprezintă trebuințele fundamentale ale omului. Omul, în starea sa firească, are trebuință de puține lucruri : mâncarea, locuința, îmbrăcămintea. Aceste pentru existența personală. De aceea o nație trebuie să îngrijească de clasele care produc obiectele ce corespund acestor trebuințe. Românul care mănâcă limbi de privighetoare, se putea hrăni și cu pâne, dar fără aceasta nu putea ; el purta purpură, dar îi trebuia postav ; locuia în palat, dar îi trebuia casă. Oricât de modificate prin lux ar fi aceste trebuințe, ele sunt în fond aceleași.

Producătorul materiei brute pentru aceste trebuințe, este țăranul. De acolo proverbul francez : *Pauvre paysan, pauvre pays — pauvre pays, pauvre roy*. Aceasta este într'o țară clasa cea mai pozitivă din toate, cea mai conservatoare în limbă, port, obiceiuri, purtătorul istoriei unui popor, nația în înțelesul cel mai adevărat al cuvântului.

Cum am tratat noi pe acești țărani ? Am clădit un aparat greoi și netrebnic pe spatele sale, aparat reprezentativ cum îl numim, și care nu-i decât pretextul de

a creã din ce în ce mai multe posturi, plătite tot din punga lui direct sau indirect. Intr'o țară, care n'are export industrial, țăranul muncește pentru toți : sigur și necontestabil. Dantela de Bruxelles, gazonul de pe chipiul generalului, condeiul de fier cu care scriem, chibritul cu care ne aprindem țigara, toate ne vin în schimbul grâului nostru și acest grâu îl produce numai țăranul, grâul e produsul muncii *sale*.

Cu cât mai mulți indivizi se sustrag dela producerea brută, cu atât mai mulți trăesc pe seama aceleiași sume de oameni. Ce este consecvența ? Este că acel om sau nu va fi în stare să ne susție, sau va trebui ca cu acelaș timp și cu aceleași puteri să producă mai mult. Va trebui sau să piară, sau să se cultiveze și să lucreze cu mașina. Care-i cazul nostru ? El nu s'a cultivat. Țăranul nostru e acelaș ca și înainte de cincizeci de ani, dar, sarcina ce o poartă, înzecită. El poartă în spatele lui : câteva mii de proprietari (la începutul secolului câteva zeci), mii de amploiați (în începutul secolului câteva zeci), sute de mii de Evrei (în începutul secolului câteva mii), zeci de mii de alți supuși străini (în începutul secolului câteva sute).

Pe atunci țăranul nostru creștea mai cu seamă vite, era păstor. Această muncă ușoară se potrivea cu regimul aspru, cu posturile sale lungi, cu traiul său simplu. Azi muncește toată vara ca să-și plătească dările, trăește mult mai rau decât atunci și se stinge. Mor o sută și se nasc în locul lor 60. Și aceasta nu e o veste de senzație — ci adevărul.

Față c'o asemenea stare de lucruri, față cu o țară, care se despopulează, se înțelege că influența austriacă economică va trebui să propășească repede și să umple golurile noastre cu prisosul populației sale. Meserie și negoț, parte din arendași, parte din proprietari, proprietatea foncieră orășenească e streină. În orașul Iași abia a treia parte a populației sunt supuși românești. Și asta merge crescând.

Vecinătatea Austriei e omoritoare pentru noi, dacă nu ne vom trezi de cu vreme și nu vom arunca la naiba toți perceptorii, subperceptorii, sub-subperceptorii, dacă nu vom descărca pe țăran și nu-i vom asigura o dezvoltare liniștită, dacă nu ne vom hotări, să nu purtăm

nici un product străin pe noi, precum au făcut Ungurii în vremea absolutismului.

Răul deci e înlăuntru. Nestabilitatea este cauza căderii proprietății mari teritoriale; căderea acesteia e strâns combinată cu căderea breslelor, și aceste clase au format în disoluțiune o clasă de proletari, care trebuie depreinsă la muncă.

Nu dreptul public, ci păstrarea naționalității noastre e lucrul de căpetenie pentru noi și ar fi mai bine să nu alegem deputați decât să piară nația românească. Dacă n'am avea veșnic influențe streine precum le avem, dacă am fi în Spania, atunci ne-am sparge capetele unul altuia până s'ar așeză lucrurile. Dar acest lux de revoluțiuni sociale nu ne este permis nouă, a căror stat e veșnic o cestiune. De aceea ne trebuie trei lucruri:

Stabilitatea, adică guvern monarhic, ereditar, mai mult ori mai puțin absolut;

Muncă, adică escluderea proletarilor condeiului dela viața publică a statului și prin asta silirea lor la o muncă productivă.

Economia, adică dreapta cumpănire între foloasele aduse de cutare cheltuială și sacrificiile făcute pentru ea; aceasta atât în economia generală a statului cât și în cea individuală.

Astfel am avea a alege între domnia austriacă și cea rusească. Supt cea dintâi Evreii ar intra în sate în număr mai mare decât astăzi, țărani ar deveni servii lor, moșiile ar fi cumpărate de societăți de capitaliști, colonizate cu Nemți, iar nația redusă la proletariat. — În cazul al doilea un ucaz ar șterge limba din biserică și stat, țăranul ar trăi mai bine, însă supt condiția ca să se rusifice; care din noi cum ar scrie, acolo i-ar îngheța mucusul condeiului; iară cei mai curajoși ar mări pohodul na Sibir, fără judecată, prin ordin administrativ — administratnym poriadkom.

Observări. — 1. Această bucată este sfârșitul celei mai dezvoltate lucrări cu caracter politic a lui Eminescu, care în viața sa de ziarist, a scris foarte multe articole politice. Această scriere *Influența austriacă asupra Românilor din Principate*, remarcabilă din punct de vedere literar prin conciziunea stilului, și prin preciziunea ideilor ce au călăuzit toată viața politică a lui Eminescu. Importanța prozei ziaristice a poetului nostru stă în faptul, că

ideile sale fundamentale, care atunci păreau izvorite mai mult din fantazia unui poet, decât din bunul simț practic al unui om politic. au fost adoptate de curând de unii luptători pe terenul culturii și al literaturii, care astfel tind să dea pecetea ideilor politice emineștiane unei întregi epoci. Influența lui Eminescu asupra acestor scriitori grupați de câțiva ani împrejurul revistei «Sămănătorul» este cu atât mai evidentă cu cât lămurirea tendințelor lor, confuze și difuze la început, au început să ia consistență numai pe măsură ce au luat cunoștință de scrierile lui Eminescu. Aceste idei se pot rezumă precum urmează: 1) ura în contra orășenilor (pătura superpusă, care ar fi în generalitatea ei streină de neam); 2) dragostea nemărginită pentru poporul neștiutor de carte ce vegetează încă în vieața lui primitivă; 3) ura în contra Evreilor; și 4) dragostea pentru românii subjugăți și cu deosebire pentru Ardeleni. Acî cu deosebire este izvorul literaturii zise «țărănești». Și astfel influența lui Eminescu, care la început a dăinuit câtvă vreme pornind din pesimismul versurilor sale, se continuă acum pornind din optimismul prozei sale politice. Numai că Eminescu, din ideile și sentimentele de mai sus, scotea o încheiere *conservatoare*, pe când discipolii lui de azi, scot o încheiere *democratică*.

2. Eminescu mai are în proză *novele*, între care cea mai interesantă e *Sărmanul Dionis*, care, cu toată limba frumoasă, păcătuiește prin sentimentalism și prin prea multă filozofie; — și un basm *Făt frumos din lacrimă*, remarcabil prin limba și prin strălucirea și preciziunea imaginilor fantastice.

I. LUCA CARAGIALE

Născut la 1854. Izbuteste să facă șapte clase liceale, dar nevoile familiare îl silesc să intrerupă studiile și să se ia la luptă cu viața într'o vârstă prea timpurie. Rând pe rând, sufler la teatrele de ocazie, jurnalist, revizor școlar, ajunge, după ce-și stabilește reputația de excelent autor dramatic, director al Teatrului Național din București (1888). Colaborator, până la o vreme statornic, la «Convorbiri literare», înființează «Moftul român» și «Epoca literară», mai apoi dă importanță foitei literare a «Universului»; apoi, desgutat de literatură se apucă de negoț, din care trăiește câtvă timp. Astăzi (1906) trăiește liniștit la Berlin ocupându-se cu literatura, dar fără ca însă să ia parte la mișcarea literară din țară.

99. Conul Leonida față cu reacțiunea.

Conul Leonida, pensionar, — 60 de ani
Coana Efimița, consoarta lui, — 56 de ani
Safta, slujnica lor

In București, la Leonida

(O odaie modestă de mahala. In fund, la dreapta, o ușă; la stânga o fereastră. Deoparte și de alta a scenei câte un pat de culcare. In mijlocul odăii, o masă împrejurul căreia sunt așezate scaune de paie. Pe masă o lampă cu gaz, pe globul lămpii un abajur cusut pe canava. In planul întâiu la stânga, o sobă cu ușa deschisă și cu câțiva tăciuni pâl-pâind. — Leonida e în halat, în papuci și cu scufia de noapte în cap. Efimița în camisol, fustă de flanelă roșie și legată la cap cu tulpă albă. Amândoi șed de vorbă la masă).

SCENA I.

Leonida. Așa, cum îți spusei, mă scol într'o dimineață și, știi obiceiul meu, pui mâna 'ntâiu și 'ntâiu pe «Aurora democratică», să văz cum mai merge Țara. O deschiz... și ce citesc? Uit'te, țin minte ca acum «^{11/23} Făurar... A căzut tirania! Vivat republica!»

Efimița. Auzi colo!

Leonida. Răposata dumneei — nevastă-mea a d'întâiu — nu se sculase încă. Sar jos din pat și-i strig: «Scoală, cucoană, și te bucură, că ești și dumneata mumă din popor; scoală c'a venit libertatea la putere».

Efimița (afirmativ) Ei!

Leonida. Când aude de libertate, sare și dumneei răposata, din pat... că eră republicană! zic: gătește-te de grab, Mișule, și... hai și noi pe la revoluție. Ne îmbrăcăm, domnule frumos, și o luăm repede pe jos pân' la teatru. (Cu gravitate) Ei, când am văzut... știi că eu nu intru la idei cu una cu două...

Efimița. Ți-ai găsit... dumneata nu ești d'ăia. Ehe! ca dumneata, bobocule, mai rar cinevă.

Leonida. Or să zici, nu știu cum, că adicătelea acu unde ești tu republican, ții parte națiunii...

Efimița. Aș!

Leonida. Dar, când am văzut, am zis și eu: să te ferească Dumnezeu de furia poporului!... Ce să vezi, domnule? steaguri, muzici, chiote, tămbălău, lucru mare și lume, lume... de-ți veniă amețală nu altceva.

Efimița. Bine că n'am fost în București pe vremea aea ! cum sunt eu nevricoasă, Doamne ferește ! pățiam alte alea...

Leonida. Ba nu zi asta ; puteai trage un ce profit. (Schimbând tonul). Ei, cât gândești c'a ținut toitul revu-luției ?

Efimița. Până seara.

Leonida (zâmbind de așa naivitate, apoi cu seriozitate). Trei săptămâni de zile, domnule.

Efimița (minunându-se). Nu mă innebuni, soro.

Leonida. Ce te gândești, dumneata, că a fost așa un bagadel lucru ? Fă-ți idee : dacă chiar Galibardi, de acolo de unde este el, a scris atunci o scrisoare către națiunea română.

Efimița (cu interes). Zău ?

Leonida. Mai e vorbă !

Efimița. Adică cum ?

Leonida. Vezi dumneata, i-a plăcut și lui cum am adus noi lucrul cu un sul subțire, ca să dăm exemplu Europei, și s'a crezut omul dator, ca un ce de politică, pentru ca să ne firitisească.

Efimița (curioasă). Da... ce spunea în scrisoare ?

Leonida (cu importanță). Patru vorbe, numai patru, da vorbe, ce-i drept ! Uite, ții minte ca acum : «Bravos națiune ! Halal să-ți fie ! Să trăiască Republica ! Vivat Principatele Unite !» și jos iscălit în original «Galibardi».

Efimița (satisfăcută). Apoi, atunci dacă-i așa, a vorbit destul de frumos omul !

Leonida. Hehei ! unul e Galibardi : om, odată și jumătate ! (Cu mândrie și siguranță). Ei ! giantă latină, domnule, n'ai ce-i mai zice. De ce a băgat el în răcori, gândești, pe toți împărații, și pe Papa dela Roma ?

Efimița (mirată). Și pe Papa dela Roma ? Auzi, soro.

Leonida. Ba încă ce ! i-a tras un tighel, de i-a plăcut și lui. Ce-a zis Papa — iezuit, aminteri nu-i prost ! — când a văzut că n'o scoate la căpătâiu cu el ?... «Mă, nene, asta nu-i glumă ; cu asta, cum văz eu, nu merge, ca dă cu fitecine ; ia mai bine să mă iau eu cu politică pe lângă el, să mi-l fac cumătru». Și de colea până colea, tura vura, c'o fi tunsă, c'o fi rasă, l-a pus pe Galibardi de i-a botezat un copil.

Efimița (cu ironie). Și-a cunoscut omul nașul.

Leonida. Vezi bine !... Acù ia spune, cam câți oameni te bate gândul ca să aibă Galibardi !

Efimița. Sumedenie !

Leonida. O mie, domnule, numa o mie.

Efimița. Ei ! fugi că mor ! și adică numa cu o mie...

Leonida (întreprupând-o). Da, da, întrebă-mă să-ți spun ce fel de oameni sunt !

Efimița. Cevà tot unul și unul.

Leonida. Ai mai prima, domnule, aleși pe sprinceană, care mai de care, dă cu pușca în Dumnezeu ; volintiri, mă rog : azi aici, mâine în Focșani, ce-am avut și ce-am pierdut !

Efimița. Ei ! așa da.

Leonida. Și toți se închină la el ca la Cristos ; de hatârul lui sunt în stare, trei zile d'a rândul, să nu mănânce și să nu bea dacă n'or aveà ce.

Efimița. Ce spui soro ?

Leonida. Ce-ți spui eu, și câte și mai câte altele și mai și.

Efimița. Bravos ! (O mică pauză și căscături de amândouă părțile.

Leonida. Trebuie să fie târziu, Mișule ; ne culcăm ?

Efimița (se scoală și se uită la ceas). Douăspce trecute, bobocule.

Leonida. (sculându-se și el și mergând spre patul din stânga). Vezi dumneata cum trece vremea cu vorba.

Efimița (dregându-și patul). Ei ! cum le spui dumneata, să tot stai s'ascuți ; ca dumneata, bobocule, mai rar cinevâ.

Leonida (la pat și intrând sub plapumă). Mișo, ai zis matala fetii să vie mâine mai de dimineață, ca să facă focul ?

Efimița (stingând lampa). Da. (Se închină și s'așează în pat la dreapta. Odaia rămâne luminată numai de flacăra tăciunilor din sobă).

Leonida (după ce s'a învârtit în pat până să-și facă culcușul, cu satisfacție). A... așa ! (Un moment pauză, în timp ce fiecare se așază bine în așternutul său).

Efimița (din așternut). Și zi așa cu Galibardi, ai ?

Leonida (asemenea). Așa zău !... Ei ! mai dă-mi încă unul ca el, și până mâine seară, — nu-mi trebuie mai mult — să-ți fac republică... (cu regret) Da nu e ! Da o să-mi zici că cu încetul se face oțetul, ori că mai rabdă, că n'a intrat zilele în sac. (Cu tărie) D'apoi bine, frate, până când tot rabdă azi, rabdă mâine ? că nu mai merge, domnule, s'a săturat poporul de tiranie, trebuie republică !

Efimița. Adică, zău, bobocule, de! eu cu mintea ca de femeie, pardon să ție întreb și eu un lucru: ce procopseală ar fi și cu republica?

Leonida (minunat de-așă întrebare). Ei! bravos! ș'asta-i bună! Cum, ce procopseală? Vezi asta-i vorba: cap ai, minte ce-ți mai trebuie? Apoi închipuește-ți dumneata numai un condeiu, stăi să-ți spui: mai întâiu și 'ntâiu că, dacă e republică, nu mai plătește nimenea bir...

Efimița. Zău?

Leonida. Zău... Al doilea că fieștecare cetățean ia câte o leafă bună pe lună, toți într'o egalitate.

Efimița. Parol?

Leonida. Parol... Par egzamplu, eu...

Efimița. Pe lângă pensie?

Leonida. Vezi bine; pensia e bașca, o am după legea a veche, e dreptul meu: mai ales, când e republică, dreptul e sfânt: republica e garanțiunea tuturor drepturilor.

Efimița (cu toată aprobarea). Așă da.

Leonida. Și al treilea, că se face și lege de murături?

Efimița. Cum, lege de murături?

Leonida. Adicătele că nimeni să nu mai aibă drept să-și plătească datoriile.

Efimița (erucindu-se de mirare). Maică Precistă, Doamne! apoi, dacă-i așa de ce nu se face mai curând republică, soro?

Leonida. Hei! te lasă reacționarii, domnule? Firește, nu le vine lor la socoteală să nu mai plătească nimenea bir! E aproape de mintea omului: de unde ar mai mânca ei lefurile cu lingura?

Efimița. Așa e... da'... (reflectând mai adânc) un lucru nu înțeleg eu.

Leonida. Ce lucru?

Efimița. Dacă n'o mai plăti nimenea bir, soro, de unde or să aibă cetățenii leafă?

Leonida (în luptă cu somnul). Treaba statului, domnule; el ce grijă are? pentru ce l-avem pe el? e datoria lui să 'ngrijească să aibă oamenii lefurile la vreme.

Efimița (lămurită). Așă da... vezi, mie nu-mi dedea în gând. (După o pauză de reflecție). Ce bine ar fi! Unde dă Dumnezeu odată să o mai vedem ș'asta, republica! (*Leonida* începe să sforăie). Dormi, soro?... (*Leonida* sforăie 'nainte). A adormit.

SCENA II.

(Coana Efimița se așează pe o ureche și adoarme și ea. — Unu după miezul nopții sună rar în vecinătate : patru bătăi pentru sferturi, apoi o bătaie mai gravă pentru ceas. In orhestră, melodramă «misterioso». Câteva momente pauză, după care s'aud în depărtare două-trei detunături de pușcă și chiote surde ; apoi, altele multe și strigăte mai distincte, și încă o dată).

Efimița (se deșteaptă și se ridică 'n pat, privind cu nedomirire către ușă și întrebând cu neastâmpăr) Cine e ? (Pauză) Cine e ? (Pauză. Sare din pat, aleargă repede la ușă și o încearcă dacă e bine încuiată, asemenea la fereastră, și se 'ntoarce mai puțin îngrijată să se așeze iar la loc, făcându-și iar o cruce) Cine știe ce-oiu fi visat !... (Se culcă și ațipește iar ; în orhestră, melodramă ; pauză ; o salvă de detunături și strigăte înmulțite ; cucoana sare din pat cât colo...) Cine e ? (O pauză ; merge tremurând la masă, caută pe 'ntunec chibriturile și aprinde lampa ; foarte emoționată, încearca încă odată ușa, merge în vârful degetelor la dulapul de haine, îl încuie repede, ca și cum ar fi prins pe cineva în el, și ascultă cu palpație ce se petrece înăuntru ; se uită apoi pe sub paturi și prin toate colțurile, stinge lampa, se 'nchină și se urcă iar în pat). Ce o fi ș'asta ? (Deodată s'aude o nouă salvă și chiote prelungite ; coana Efimița sare jos și rămâne înmărmurită în picioare ascultând ; o altă salvă și strigăte). Leonido ! (Sgomotul se repetă). Leonido !! (Pauză ; sgomotul se repetă cu putere ; cucoana se repede peste un scaun cu exasperare, se împiedică și cade peste patul lui Leonida). Leonido !!!

SCENA III.

Leonida (sculându-se din somn spăimântat). Ai ! ce e ?

Efimița. Leonido ! scoal' că-i foc, Leonido !

Leonida (speriat). Unde-i foc ?

Efimița. Scoal' că-i revoluție, bătălie mare afară !

Leonida. Aș ! vorbă să fie ! Ce te pomenești vorvind, domnule ?

Efimița. Bătălie la toartă, soro ; pistoale, puști, tunuri, Leonido, țipete, chiote, lucru mare, de am sărit din somn !

Leonida (luând-o cu binișorul). Mițule, nu-i nimica ; știi cum ești dumeata, nevricoasă, unde am vorbit toată seară de politică, te-i fi culcat cu fața 'n sus și ai visat cine știe ce.

Efimița (impacientă). Leonido, deșteaptă sunt eu acum ?

Leonida. Apoi de! Mițule, asta dumneata știi.

Efimița (atinsă). Bravos, bobocule! nu m'așteptam ca tocmai dumneata să te pronunți cu așa iluzii în contra mea; te credeam mai altfel... îmi pare rău!... Cucoane Leonido, sunt deșteaptă; am auzit cum te-auz și m'auzi... revoluție, bătălie mare!

Leonida. Bine, Mițule, stăi, nu te importa de geaba. De când m'ai deșteptat pe mine, ai mai auzit ceva?

Efimița. Nu.

Leonida. Apoi de! cum vine treaba asta? spune matala...

Efimița (cam în nedumerire). De, soro, știi și eu?

Leonida. Apoi, vezi? Dar... s'o mai luăm și pe partea ailaltă, să vedem ce-ai să mai zici. Bine, chiar revoluție să fi fost, să zicem... nu știi dumneata că n'are nimini voe să descarce focuri în oraș? E ordin dela poliție...

Efimița (aproape răscovinsă). De! bobocule, să zic și eu cum zici, că după cum le spui dumneata, una și cu una fac două, n'are de unde să te mai apuce omul... (stând la gânduri și iar îndoindu-se). Da' bine, soro, am auzit, am a-u zit; cum s'auz ce nu eră? ce-am auzit, dacă nu eră nimica?

Leonida. Ei! domnule, câte d'astea n'am citit eu, n'am păr în cap! Glumești cu omul! Se întâmplă... (cu tonul unei teorii sigure) că fiindcă de ce? o să mă 'ntrebi... Omul bunioară, de par egzemplu, dintr'un nu-sciuce ori ceva, cum e nevrinos, de curiozitate, intră la o idee; a intrat la idee, fandacia e gata; ei! și după aea, din fandasia cade în ipohondrie. Pe urmă, firește, și nimica mișcă.

Efimița. Comédie, soro! (Minunându-se). Așa o fi!

Leonida. Bunioară și la dumneata acuma, o ipohondrie trecătoare; nu-i nimica... Hai să ne culcăm: noapte bună, Mițule.

Efimița. Noapte bună. (Încă nedumerită oarecum, stinge lampa și se vâără în pat).

Leonida (după o pauză). Nu te mai culcă cu fața în sus, Mițule, că iar visezi. (Cucoana s'așează p'o ureche; în odaie întineric; în orchestră melodramă; o pauză, după care d'odată se aud în depărtare chiote, strigăte și detunături).

SCENA IV.

Efimița. Ai auzit?

Leonida. Ai auzit? (Amândoi d'odată, se ridică înfiorați. Sgomotul s'apropie).

Efimița (sărind din pat). E idee, Leonido?

Leonida (cu spaimă). Aprinde lampa... (sare și el din pat. Sgomotul mai aproape).

Efimița (aprinzând lampa). E fandacsie, bobocule?

Leonida (tremurând). Nu-i lucru curat, Mișule! (Sgomotul tot mai tare).

Efimița. E ipohondrie, soro? (Sgomotul crește mereu).

Leonida. E primejdie mare, domnule! Ce să fie?

Efimița. Ce să fie? Dumneata nu vezi ce să fie? Revoluție, bătălie mare, Leonido!

Leonida (ciudându-se). Bine frate, revoluție ca revoluție, da' nu-ți spusei că nu e voie dela poliție să dai focuri în oraș? (Sgomotul crește înainte).

Efimița (tremurând). Voie ne-voie, auzi?

Leonida (asemenea). Auz; da nu e, nu se poate să fie revoluție... Câtă vreme sunt ai noștri la putere, cine să stea să facă revoluție?

Efimița. De, întreabă-mă să te întreb... (sgomot mare). Auzi?

Leonida. Unde mi-este gazeta? (nervos) că dacă o fi să fie revoluție, trebuie să spue la «Ultime știri». Unde mi-e gazeta? (Merge la masă, ia gazeta, își aruncă ochii pe pagina a treia și dă un țipăt). A!

Efimița. Ei!

Leonida (pierdut). Nu e revoluție, domnule, e reacțiunea; ascultă: (citește tremurând). «Reacțiunea a prins iar la limbă. Ca un strigoiu în întunec, ea stă la pândă ascuțindu-și ghiarele și așteptând momentul oportun pentru poștele ei antinaționale... Națiune, fii deșteaptă». (Cu dezolare). Și noi dormim, Domnule!

Efimița (asemenea). Cine strică, soro, dacă nu mi-ai citit gazeta de cu seară! (Sgomot tare).

Leonida (prăpădit). Și pe mine mă știu toți reacționarii că sunt republican, că sunt pentru națiune.

Efimița (tremurând și începând să plângă). Ce-i de făcut, soro?

Leonida (stăpânindu-se ca să-i facă curaj). Nu te speria, Mișule, nu te speria...

(Salve și chiote foarte apropiate).

Efimița. Iute, soro, pune mâna! (Amândoi trag cearșafurile din paturi în mijlocul casei, golesc dulapul, scrinul, și fac două legături mari; apoi baricadează ușa cu paturile și cu mobilele).

Leonida (lucrând). Mergem la gară p'în dosul Cișme-
giului, și plecăm până 'n ziuă cu trenul la Ploești....
Acolo nu mai mi-e frică : sunt între ai mei ! republicani
toți săracii ! (Sgomot și mai aproape).

Efimița (ingrozită, oprindu-se din lucru și ascultând). Soro !
Soro ! auzi dumneata ? Zavrăgii vin încoace !

Leonida (asemenea). Auz.... (tremură). Și, cum sunt eu
deochiat, drept acilea vin, să ne dărâme casa.

Efimița (îndoindu-se de genunchi și înecându-se). Nu-mi
spune, soro, că mor.

Leonida. Fă iute, iute ! (Sgomotul și mai aproape ; *Leonida*
cade în genunchi).

Efimița. Soro, mor ! a intrat în ulița noastră...

Leonida. Stinge lampa ! (Cocoșana suflă iute în lampă ; sgo-
motul este sub ferestre. Amândoi sunt trăsniți, o pauză, sgomot și apoi
câteva bătăi în ușa d'afară).

Efimița (șoptind). Sunt la ușă.

Leonida (asemenea). Atât mi-a fost !... Nu te mișcă !
(Bătăile se repetă mai tare ; sgomotul s'a cam depărtat). Să ne as-
cundem în dulap...

Efimița. Să lăsăm calabălăcul și să sărim pe fereastră...

Leonida. Dar dacă or fi intrat în curte ? (Bătăile dela
ușă se îndesesc cu nerăbdare ; sgomotul se depărtează mereu).

Un glas de femeie (d'afară). Dar asta, comédie !

Efimița (cu uimire, plecându-se spre ușă s'asculte). Ai ?

Leonida (oprind-o). St ! nu te mișcă ! (Pumni tari în ușă ;
sgomotul și mai departe).

Glasul (d'afară). Ei ! Doamne ! (Strigând). Coniță !

Efimița (uimită) E slujnica, Leonido : Safta. (Chiotele și
împușcăturile d'abiă se mai aud foarte departe).

Leonida. St ! par'că s'a mai depărtat zavera ! (Bătăi
desperate în ușă).

Glasul (d'afară). Deschide, cocoană, să fac focul. (O pauză.
Leonida și *Efimița* ascultă uimiți, neștiind ce să crează). Vai de mine !
nu-i d'a bună asta ! a păjit boierii ceva !

Efimița. E Safta... (Vrea să meargă la ușă).

Leonida (oprind-o). St ! nu deschide odată cu capul !

Efimița (ne mai putând răbda și smucindu-se). Trebuie să
deschid, soro, că 'ncepe dobitoaca să țipe și-i mai rău :
ne dă de gol la zavrăgii. (Bătăi din toate puterile în ușă).

Leonida. (comprimându-și inima și cu un ton de supremă re-
signare). Deschide !

Efimița. (mergând în vârful degetelor la ușă, întreabă cu gura jumătate). Cine e ?

Glasul (d'afară). Eu, cocoană, am venit să fac focul.

Efimița (stă un minut la îndoială, apoi se hotărăște și, dând în lături baricada, deschide și cu glasul alterat) Haide, intră. (In odaie e întunerec. Coana Efimița ține piept Saftii la ușă).

SCENA V.

Efimița (mișcată, cu tonul misterios). Ce-i afară, Safto ?

Safta (care a intrat cu un braț de lemne). Bine, cocoană, ce să fie ? Da' până acuma n'am putut închide ochii ; toată noaptea a fost masă mare la băcanu' din colț ; acū d'abiă s'a spart cheful. Adineaori a trecut p'aci vreo câțivă, se duceau acasă pe două cărări ; eră și Nae Ipingescu, ipistatul, beat frânt ; chiuiă și trăgea la pistoale... obiceiul mitocănesc.

Leonida (nedomerit). Ce obicei ?

Safta. Știi, a făcut oamenii chef, c'aseară a fost lăsata secului.

Efimița (înseninându-se și prinzând limbă, către Leonida cu umor). A fost lăsata, secul !

Leonida (îmbărbătat). Ei vezi ? (Plin de triumful teoriei) Tot vorba mea, domnule ! Omul bunioară, de par egzemplu, dintr'un nu știu ce ori ceva, cum e nevricos, de curiozitate, intră la o idee ; a intrat la o idee ? fandacsia e gata ; ei ! și după aea, din fandacsie cade în ipohondrie. (Către cucoana). Văzuși ?

Efimița (cu chef). Ei ! soro ! par'că ziceai că nu e voie dela poliție să se dea cu pistoalele în oraș.

Leonida (sigur). Apoi bine, nu vezi dumneata că aici a fost chiar poliția în persoană...

Efimița. Ei, bobocule, apoi cum le știi dumneata toate, mai rar cinevă. (Aprinde lampa. Amândoi sunt foarte veseli. Safta rămâne încremenită, văzând răsturnarea odăii. [Cortina].

Observări. — *Cuconul Leonida față cu reacțiunea* este prima încercare dramatică a lui Caragiale. Inspirându-se din realitatea stărilor sociale în care trăia, el reprezintă cu o rară obiectivitate și sub unghiul sub care trebuia s'o vadă rațiunea sănătoasă, superficialitatea ridiculă a culturii importate la noi din occident și răspândită mai repede decât putuse să fie asimilată. Vremea epitelor lupte pentru libertate și naționalitate trecuse ; aceste vorbe

rămăsese niște formule sub care adesea cei nevrednici își ascundeau tendințele de traiu bun și de îmbogățire fără muncă. «Cucurul Leonida» care visează la o republică, în care cetățenii să primească leafă toți într'o egalitate, păstrându-și totuși pensia, «după legea a veche», este unul din tipurile cele mai blânde ale acelor vremuri. Mult mai îngrijitoare apare realitatea tot atât de obiectiv reprezentată și totuși sub acelaș unghiu, în «Noaptea furtunoasă» și cu deosebire în «Scrisoarea pierdută», cea mai complexă dintre toate comediile autorului. Mai puțin adâncă dar vădind aceleași calități de observație și humor, e farsa «D'ale carnavalului».

Fie însă că persoanele și acțiunile ce reprezintă sunt însemnate sau mai puțin însemnate, operele comice ale lui Caragiale au o valoare neajunsă încă de alt scriitor în literatura românească. «Lucrarea d-lui Caragiale, zice d. Maiorescu, este originală, comediile sale pun pe scenă câteva tipuri din vieța noastră socială de astăzi, și le desvoltă cu semnele lor caracteristice, cu deprinderile lor, cu expresiile lor, cu tot aparatul înfățișării lor în situațiile anume alese de autor. Stratul social, pe care îl reprezintă mai cu deosebire aceste comedii este luat de jos și ne arată aspectul unor simțiminte omenești, de altminteri aceleași la toată lumea, manifestate aici cu o notă specifică, adică sub formele unei spoieli de civilizație occidentală, strecurată în mod precipitat în acel strat și transformate aci într'o adevărată caricatură a culturii moderne».

Dar în afară de originalitatea fondului comediilor lui Caragiale, ceea ce face ca această calitate să strălucească în toată puterea ei, este preciziunea neîntrecută pe care o aduce în desinarea figurilor și sentimentelor ce le animă, apoi plasticitatea desăvârșită a limbii, plasticitate ce se vede cu toată claritatea chiar în pasagiile în care el o deformează după graiul persoanelor ce pune în scenă, și în fine lipsa oricărei tendențe străine deartă în reprezentarea realității.

100. N Ă P A S T A

ACTUL II.

SCENA III.

Cârciumarul Dragomir, ca să ia de soție pe Anca, omorise pe Dumitru, bărbatul dintâi al Ancăi. La cercetare însă bănuelile căzuseră pe pădurarul Ion, care luase luleaua și tutunul lui Dumitru, pe care-l găsisse mort. Ion fusese bătut, că nu vrea să spună ceea ce în adevăr nu făcuse, înnebunise, apoi mărturisise ceea ce nu făcuse și fusese condamnat la ocnă.

Anca bănuise că Dragomir este omoritorul și îl luase de bărbat

mai mult cu gândul ca să afle adevărul. După trecere de nouă ani — cu un an înainte de prescrierea pedepsei pentru adevăratul omoritor, ea e aproape să scoată mărturisirea adevărului din gura lui Dragomir, care căzuse la darul beției; atunci Ion care fugise dela Ocnă, înneveri la casa lor. De aci se desfășură în această bucată mai departe acțiunea.

ANCA, DRAGOMIR, ION.

Ion (coboară tremurând) Mi-e foame... Îmi dai să mănânc ?

Anca (lui Dragomir încet) Trebuie să-l oprim aici până mâine... (Merge la tarabă, ia pâine, o cană de rachiu și țoiuri și le aduce pe masă) Șezi colea, Ioane.

Ion. Șez (șade sfios în fața lui Dragomir, care se dă înapoi cu scaunul).

Anca. (dându-i să bea) Cum e la ocnă, Ioane ?

Ion. Bodaproste.. e bine. (La întrebările ei, Ion răspunde lui Dragomir)

Anca. Și cum ai fugit de acolo ?

Ion (ca iluminat) Vezi că s'a pogorit Maica Domnului la mine și zice: pe cum că, Ioane, când îi ajunge la fântâna sub deal, o să-ți iasă înainte cine să te aducă la mine și să vii negreșit... să vii, că eu te scap de toți dușmanii tăi, și o să-ți fie bine, că eu, Maica Domnului, o să pui stavilă între tine și rele: relele să nu mai poată trece la tine, și nici tu să nu mai poți trece la ele... (simplu) Așa...

Anca. Ei... ?

Ion. Pe urmă, vere, m'am dus la fântâna de sub deal și am pus donițele jos... Ei! eră frumos și cald... și eră pădurea singură... doar într'o tufă flueră de departe o mierlă... Numa, din spre partea dealului, iacătă că-mi ese înainte o veveriță, — vezi, o trimisese Maica Domnului!—sta în fața mea în două labe și se uită la mine drept, cu ochii ei mititei și galbeni. Eu am dat s'o prind, când colò ea... țușt! a sărit p'o cracă subțire de alun: acù se încovoiă craca și s'aplecă cu ea până la pământ, acù se ridică, acù se aplecă. Eu după ea, ea iar înaintea mea în două labe, se uită la mine... Îi sclipiă ochii, vere, de par'că eră două scânteii și mă chemă iac' așa... (face gestul). Am umblat o zi întreagă: la urmă a pierit și am rămas rătăcit... Da' acuma o să mă duc înapoi acasă.

Anca. Unde acasă ?

Ion. La ocnă.

Dragomir. Ai scăpat și vrei să te duci singur înapoi?

Anca. Da' de ce te-a închis pe tine, Ioane?

Ion. Pentru că am omorît pe Dumitru.

Dragomir. Da' tu l-ai omorît?

Ion. Eu.

Anca. Ba nu tu.

Ion. Ba eu... Luleaua și tutunul și amnarul lui erau la mine.

Dragomir. Ei, ș'apoi? Dacă s'o găsi luleaua și tutunul și amnarul tău la mine, se chiamă că te-am omorît, ai?

Ion (neînțelegând bine). E!...

Anca. Ascultă-l pe el, Ioane, tu stai degeaba închis.

Ion (dă din cap). Hăhă!

Dragomir. Și o să scapi curând de acolo... Peste un an... (se oprește privind bănuitor la Anca; ea face o mișcare de inteligență, trece la tarabă, d'acolo în celar și ascultă prin ușă, pe care a lăsat-o crăpată).

Ion. Mai am unsprece ani.

Dragomir. Ba unul.

Ion. Ba unsprece...

Dragomir (impacientat s'apropie de Ion și confidențial, după ce a aruncat o căutătură de jur împrejur). Dacă mâine, poimâine, o eși un om ș'o zice: dați-i drumul lui Ion, că nu este el vinovat, e alt cinevă...

Ion. Alt cinevă... Ei! așa a făcut unul dela noi dela ocnă... om milos, vere, Dumnezeu să-l miluiască...

Dragomir (urmându-și jocul). Lasă-mă să-ți spui. E alt cinevă: Ion a fost un prost, i-a luat din buzunar luleaua și tutunul; dar când i le-a luat, Dumitru eră mort...

Ion. Ba nu...

Dragomir. Ba eră mort... cu fața la pământ...

Ion. Ba nu, eră trântit pe spate (Anca, mișcare) și a deschis ochii la mine...

Dragomir. Ce!

Anca (coboară repede la masă). Ș'apoi?

Ion. Apoi l-a podidit sângele pe nas și pe gură ș'a murit... (mănâncă. Anca își șterge ochii și se uită la Dragomir).

Dragomir (răstit la ea). Ce te uiți la mine așa? (ea apleacă privirile; el mai aspru). Uită-te la mine! (bate cu pumnul în masă; Ion tresare; foarte animat către Ion). Când l-ai găsit în pădure?

Ion (se scoală speriat și începe să tremure). Spui, să nu mă lovești, să nu mă bați!...

Dragomir. Cine te bate?... șezi jos... (Ion șade infricoșat).
Pentru ce să te bat?

Ion. Pentrucă am omorît pe Dumitru...

Anca (coborînd). Creștinul lui Dumnezeu, înțelege că nu tu.

Ion (către Dragomir). Nu eu... da cine? (Dragomir țifnește).

Anca. Spune cine, Dragomire.

Dragomir (fierbând). Nu te-amestecă tu în vorbă!...
Lasă-ne 'n pace!... Nu știu... (bea cu sete).

Anca (foarte simplu). Vrei să-ți spui eu, Ioane? Uite cine, (arată pe Dragomir; acesta face o mișcare violentă). Uite, Ioane, vezi tu? ăsta a omorît pe Dumitru (lui Dragomir). Zi tu că nu e așa!... (Ion se scoală, începe să răză pe infundate și să ochiască pe Dragomir).

Dragomir (bea până în fund, trânteste pe masă cana care se face țândări, și se scoală) Sunt prost eu că stau la vorbă cu doi nebuni!...

Anca. Doi nebuni!

Dragomir (amenințător) Tu, femeie!... (încrunțat pornește spre ea care s'a retras la tarabă).

Ion (dă un răcnet și se năpustește asupra lui Dragomir tăindu-i drumul; îl apucă de gât și-l învârtește în loc) Stai aci!... De ce l-ai ucis, mă, pe creștin? (Anca din fund urmărește cu tot interesul jocul lor).

Dragomir (luptând inecat) Lasă-mă, nebunule!

Ion (crescendo) Atunci, dacă l-ai omorît tu, pe mine de ce m'a închis, mă?... de ce m'a chinuit? de ce m'a lovit în cap? de ce? (il sgudue și-l împinge departe în față lângă masă, Dragomir palid cade găfăind pe un scaun...) Dacă tu ești vinovat (obidindu-se treptat și arătându-și moalele capului) de ce mi-a făcut mie bubă aici înăuntru? (se vaită) Mă doare!... Mă doare!...

Dragomir (se ridică pe furiș de pe scaun și face un pas) Cum să scap?

Ion (oprindu-se din plâns și repezindu-se) Stai aci! (il apucă de gât).

Dragomir. Anco, mi-a stins puterile!

Ion (crescendo) Tu... ești dracul!... Dacă tu ești dracul, de ce nu te duci să stai în balta unde te-a gonit Maica Domnului?... or de ce nu mergi pe pustii locuri? or de ce nu te întorci în fundul Iadului?... de ce? (il pune în genunchi).

Dragomir. M'a răpus!

Ion. De ce să mă chinuești tu pe mine? (il lasă un mo-

ment și-l privește rânjind sălbatic) Măi!... este la noi o ocnă părăsită... În fund e o baltă neagră... Dacă arunci o piatră în fund, numa de departe, din inima pământului, începe să aue, și aue tot mereu, și tocm'a doua zi tace, când zice Maica Domnului: destul!.. Acolo trebuie să vii tu cu mine... să te iau de gât (il înhață) să te ridic și să te arunc în fundul bălții... așa!... Haide (urlând) Haide!... (il târăște; Dragomir se sbate).

Anca (a parte) Il omoară... nu trebuie!... (pune mâna pe bardă).

Dragomir. Săi, Anco!

Ion (il târăște) Haide! nu urlă, câine!

Anca (alergând în fața lui Ion cu barda ridicată) Nebunule! îți crăp capul!

Ion (tresare, lasă pe Dragomir și se dă la o parte sfios) Nu el? N'ai zis tu?... Tu ai zis (se retrage spre fund).

Anca (ajutând pe Dragomir să se ridice) Scoală!

Ion (depărtându-se) Atunci, mă duc (ese repede în fund).

Anca (după ce a ridicat pe Dragomir, care se așază obosit la masă, și uitându-se în toate părțile) Dragomire, s'a dus!

Dragomir. S'a dus?

Anca. Se duce în sat... Trebuie să-l întoarcem înapoi și să-l ținem aci până vedem ce e de făcut... Aide după el!

Dragomir. Nu merg...

Anca. Fuge! n'o să-l mai ajungem...

Dragomir. Du-te tu.

Anca (sue și privind către el, a parte) Așteaptă tu! d'abia a început!... (ese în fugă prin fund).

Observări. — 1. Caragiale s'a încercat și în dramă scriind «Năpasta», care poartă acest titlu pentru că Anca, spre a răsbună moartea lui Dumitru, bărbatul său cel dintâiu, acuză pe Dragomir de moartea lui Ion, care se sinucisese într'un acces de nebunie religioasă, în cârciuma lor, și-l face să sufere pedeapsa pe nedreptul, precum pe nedreptul el făcuse pe Ion să sufere pedeapsa în locul lui. Deși această dramă conține frumuseți literare de prima ordine — între acestea e și scena citată mai sus — totuși datele nu destul de verosimile ale dramei, și cu deosebire complicatul suflet al Ancăi, produc o impresie definitivă mai mult neplăcută.

2. Caragiale a mai scris și admirabilele romane, cum sunt bu-nioară *Faclia de Paște*, capo d'operă de analiză psihologică incizivă, și *Păcat*; și o mulțime de schițe mai mult satirice decât poetice,

în bună parte publicate sub numele generic de *Momente*. În aceste lucrări ironia autorului pentru persoanele și acțiunile — fără însemnătate — ce ne înfățișează, este adesea prea evidentă. Obiectivitatea, care constituie marele merit artistic al lui Caragiale în comedie lipsește în parte acestor producțiuni, ceea ce de altminteri nu le împiedică să aibă o mare valoare literară prin coincidența umorului și sobrietatea compozițiunii.

ION SLAVICI

Născut în Ardeal (1848), Slavici a învățat în Temișoara, apoi la Pesta și la Viena. Venind în România, a colaborat la «Convorbiri Literare» și a fost profesor în București. La 1884 s'a dus în Transilvania și a condus ziarul «Tribuna» din Sibiu, dar împrejurările politice l-au silit să se întoarcă iarăși în București, unde a lucrat la publicarea documentelor din colecția Hurmuzachi. De câțiva ani este directorul de studii al Institutului «Otetelișanu» dela Măgurele, proprietatea Academiei.

101. Budulea Taichii.

.....
 Știa tot satul că Huțu¹ are să meargă la școala în care învăț eu, și că are să se întoarcă dascăl, deși eu voiam să mă fac popă.

Ne-am dus apoi la oraș, adică nu ne-am dus, fiindcă eu plecasem câteva zile mai înainte, iar dascălul Clăiță venise cu Budulea și cu Huțu în urmă, dar ne-am întâlnit în oraș.

Dascălul era foarte necăjit. Lumea se stricase cu desăvârșire, și directorul dela preparandie² nu voia să-l primească pe Huțu, fiindcă era o lege nouă ca să nu primească decât pe aceia care au făcut patru clase primare.

Budulea era, dimpotrivă, așezat și vesel. Ii părea bine că nu l-au primit pe Huțu la preparandie: voia să-l dea la școala unde eram și eu.

1 Huțu este fiul lui Budulea, cimpoyerul satului în care locuiește povestitorul. Și povestitorul și Huțu învățaseră carte românească la dascălul Clăiță, și acum era vorba ca Huțu, deși era băiat de cimpoyer, să-și continue mai departe învățăturile.

2 Școala normală.

Huțu, în sfârșit, erà nenorocit. Dascălul îi dăduse niște pantaloni roși, un surtuc petecit și o pălărie purtată, pentru că acum nu mai putea să umble în straiu țărănesc. Nu i se potriveau de loc hainele; el însuși nu se simțea de loc bine în ele: îi erà par'că rușine de lume și pășia lat și ținându-și mânecile și pantalonii. Erau hainele în care umblase odată dascălul; și-l treceau fiorii, când se gândia că acum el însuși le poartă și le strică. Apoi atât îl purtaseră pe la Ana și pe la Caiafa, încât se zăpăcise bietul cu desăvârșire.

Eu eram fericit. Acum atârnav toate de mine, fiindcă eu cunoșteam pe profesorul de a treia clasă primară și puteam să-i duc la dânsul și să-i recomand și să-i spun că Huțu e din sat dela noi și că e un băiat prea cum se cade.

— Ia să ne mai gândim nițel, — grăi dascălul Clăiță muncit de gânduri grele. — Nu se poate ca Huțu să umble la școala ungurească. Învață ungurește, și un dascăl nu trebuie să știe ungurește.

— Un dascăl trebuie să știe tot, — răspunse Budulea.

— Tot, afară de ungurește. Asta-i o limbă calvinească și papistăsească, și, îndată ce-o înveți, te zăpăcești. Îți spun eu: am văzut pe alții. Pentrucă să vezi d-ta: noi, Românii, trebuie să știm românește, și dacă învățăm ungurește ne facem Unguri, și nu mai suntem Români cum se cade. Asta stă chiar în gazete. Și pentru aceea, dacă dascălul știe ungurește, îi învață și pe copii, și le strică mințile.

— Eu cred, — răspunse Budulea scoțându-și nerăbdător fluerul din șerpar, — că învățătura e limba, și cu cât mai multe limbi știe omul, cu atât mai învățat este. Uite, în fluerul meu sunt șase borte, și cânt mai bine pe el decât pe unul, care nu ar avea decât o singură bortă: așa e și omul, câte limbi știe, de atâtea ori e om.

Și Huțu voia să umble la aceeași școală cu mine, fiindcă se gândia să șeară lângă mine și să mă întrebe totdeauna, când nu înțelege ceva. Dar el, odată cu capul, n'ar fi îndrăsnit să grăiască.

— Așa-i, — zise dascălul, mângâindu-se cu speranța că într'un an Huțu tot n'are să învețe ungurește, ba că are să uite în urmă și ceeace va fi învățat.

Când erà să intrăm la d-l profesor, deterăm de o nouă greutate. Huțu nu voia de loc să intre. În zadar îi

spuneam că trebuie să fie și el, ba mai ales el, de față : zicea să intrăm noi și să vorbim cu profesorul, că el merge apoi la școală. Dar, la urma urmelor, Huțu era băiat înțelept : el își călcă pe inimă și intră cu noi.

Profesorul Wondracek era un om vesel și, când intrarăm, se vede că-i părea bine, fiindcă râdea din toată inima. Dascălul Clăiță și Huțu rămaseră lângă ușă, iară eu înaintai cu Budulea și-i spusei d-lui Wondracek că iacă, ăsta e Budulea cimpoeșul dela noi, care are un băiat, pe Huțu cel de lângă ușă, care a umblat la școală la dascălul Clăiță, și acum voește să fie primit.

— Da, d-le ! — răspunse d-l Clăiță, făcând un pas înainte. — La noi a umblat și s'a purtat bine.

— Și știe tot, — adăugă Budulea. — Mă rog, jupâne învățător, să spui ce știe Huțu, Mihail Budulea îl cheamă, fiindcă mi-e copil, iară mie îmi zic : Lepădat ; îi sunt tată. Spune, te rog, ca să știe și domnul ce-a învățat Huțu.

Dascălul Clăiță era foarte învățat, dar nu era deprins a vorbi cu dascălii păpistășești și nici nu-i plăcea să stea față cu ei. Ii venia deci cam greu să se tâlmăcească cu d-l Wondracek, un om care nici nu știa românește, ci vorbea de-ți venia să fugi mâncând pământ. Acum era însă vorba de învățătura ce-i dăduse lui Huțu ; el făcând un al doilea pas înainte și grăi așezat.

— Eu cred că domnul profesor îl va întrebă și-i va face un examen. Pentrucă, să vedeți d-voastră : eu nu știu ce se cere la școala de aici ; și domnul profesor, care știe, nu are decât să-l întrebe pe el, ca să vadă dacă știe destul, prea mult, ori prea puțin.

El sări speriat la o parte. Numai acum băgase de seamă că stă pe covorul ce era întins pe jos. Dar dascălul Clăiță, intrând odată în foc, nu-și pierde lesne sărita.

— Pentrucă să vedeți d-voastră, — urmă el. — La noi se învață tot ceace trebuie să știe un om, pentrucă să poată trăi cum se trăește la sat ; aici se cere altceva. Fără îndoială, mai puțin, dar altceva, ce poate că noi nu știm, fiindcă nu avem nevoie să știm, și nu este bine, ca omul să învețe lucruri ce nu-i sunt de niciun folos, de oarece pierde vremea, în care trebuie să învețe lucruri folositoare. Așa se obișnuște la noi, la Românii ortodocși, fiindcă eu sunt ortodox și băiatul de asemenea.

D-nul Wondracek privia în tot timpul când la unul,

când la altul dintre noi și părea foarte vesel, deoarece își stăpânià râsul.

În cele din urmă, el îi făcù semn lui Huțu să se apropie.

De când auzise cuvântul examen, Huțu uitase și surtuc, și pantaloni — și stătea încordat la locul său, iar acum înaintă cu pași hotărâți și băgând bine de seamă ca nu cumva să o pață ca dascălul Clăiță, apoi se opri tocmai la marginea covorului, stând drept ca un par înaintea lui Wondracek și ațintindu-și ochii la buzele lui.

D-nul Wondracek privi câtvă timp la el și par'că erà supărat, fiindcă nu-i venià să râză.

— Știi ungurește ?

— Nu știu.

— Știe, domnule ! — zise Budulea nerăbdător.

În zadar spunea dascălul Clăiță, că n'a învățat decât a citi ; în zadar spuneam chiar eu că nu înțelege nimic, căci Budulea îl rugă pe d-l Wondracek să-i dea o carte ungurească și va vedea că știe.

— Nu știe să vorbească, d-le, dar înțelege din carte.

Profesorul Wondracek iar se făcù vesel, îi dete lui Huțu o carte ungurească, pentruca să vadă cum citește și cum rostește cuvintele.

Huțu începù să citească cu glas tare, răspicat și arătând deslușit fiecare comă, fiecare punct.

Îl văd par'că și acuma pe Budulea. El stete nițel incremenit, apoi se apropie încet de d-l Wondracek, îl atinse de mânecă și-i șopti uimit :

— Știe, d-le, chiar să vorbească.

Acum d-l Wondracek nu-și mai stăpâni râsul. Dar tot în zadar își dete și el silință să-l facă pe Budulea să înțeleagă că Huțu nu știe decât să citească ungurește, căci în loc de a-l lămuri, îl făcea din ce în ce mai încurcat. Și se vede că d-lui Wondracek îi plăcea încurcala lui, fiindcă nu-l mai slăbià. Mai puse câteva întrebări lui Huțu, ca să vază ce știe din celelalte, apoi iar se legă de Budulea cel bătrân, care-i plăcea mult, deoarece erà scurt, gros, șchiop de piciorul stâng, rotund la față și zâmbià când vorbeai cu el.

— Băiatul nu știe mult, — zise el în sfârșit, — dar îl primesc, fiindcă e feciorul d-tale, și dacă va fi silitor, are să treacă examenul. E destul de mare, adăogă el așezat,

pentru ca să înțeleagă că-i șade rău între copii, dacă nu învață bine, pentru că atunci e ca măgarul între oi.

Atât îmi trebuia și mie.

Intrebați, dacă-mi pareă bine ?

Dar se înțelege că-mi pareă bine : nici nu mai mergeam, sburam spre casă, pentru că Huțu trebuia să locuiască cu mine ; el era și trebuia să rămână sub scutul și povățuirea mea. Și cum mergeam, eu mergeam iute, fiindcă eram fericit, dascălul Clăiță grăbiă, fiindcă era un om neobosit, Budulea cel bătrân schiopătă sprinten și pe mărunțite cu noi, fiindcă nu-și mai găsiă rostul și ar fi voit să afle vr'un om, ca să-i spună cele petrecute, și numai Huțu venia așezat și cu pașii măsurati în urma noastră, ca și când nici n'ar ști de ce e vorba.

— Vino, măi, mai iute, îi zisei eu nerăbdător.

— Lasă că vă ajung eu, — răspunse el zâmbind.

* * *

Eram cinci inși la precupeța Lenca Linchici și aveam două paturi și o masă, iar Huțu se culcă pe jos, fiindcă taică-său îi adusese o saltea de paie, două perini, o velință, trei rânduri de albituri, două pâni mari, un săculeț de fasole, altul cu făină de mămăligă și o bucată de slănină, ca să-i fie pe două săptămâni. Seca Lenca avea două fete ș'un copil, era sârboaică și vindea pește în piață ; ea se certă totdeauna pe sârbește, când era acasă, și pe românește în piață, dar altminteri era femee bună și ținea la noi, fiindcă eu și Ioța îi plătiam și cu mâncarea, iar ceilalți doi, care erau preparanți, și Huțu, îi plăteau pentru pat și pentru locul saltelei, mai având ea să le fiarbă din al lor, și de mâncare, când aveau câte ceva. Huțu nu plătiă decât pe jumătate, adecă șasezeci de crețari pe lună, fiindcă îi ducea în toate diminețile coșul cu pește verde³ și pe cel cu pește uscat, făcea foc, mătură în casă, spală vasele, cără apă și aducea iar coșurile acasă, când se inseră, și atunci mă duceam și eu să-i ajut, pentru că îmi plăcea să port coșul cu pește, și peștele miroșiă frumos.

Așa se petreceau lucrurile pe vremea aceea, și vremele erau atunci minunate.

Budulea cel cu fluerul în șerpar venia în toate Vi-

3 proaspăt.

nerile și ne aducea câte ceva de acasă. El plecă de Joi și venia încet, dar totdeauna cu traista plină. Iar când întâlnea vreun drumeț, prindea vorbă cu el și, dacă drumețul nu-l întrebă, el îi spunea fără să fie întreat : «Mă duc și eu la oraș fiindcă am un fecior la școlile cele mari. Are să iasă dascăl. Eu sunt Budulea, cimpoșul dela Cocorești». Iară Seca Lenca se bucură totdeauna, când Joi, de cu seară, ne pomeniam cu el, pentru că Budulea știa o mulțime de minciuni⁴ și niciodată nu venia cu mâna goală. Vineri după amiazi, Budulea iar se întorcea acasă și le spunea drumeților c'a fost la oraș fiindcă are un fecior la școlile cele mari.

Dar după ce se întorcea acasă, Budulea se făcea trist. De când avea și el un fecior la școlile cele mari, se gândia mereu, că oarece poate să se fi ales de Safta⁵; nu se putea el bucura așa singur, când și ea trebuia să se bucure cu el dimpreună. Și când se gândia cum s'ar bucura Safta, dacă ar afla că feciorul ei are să fie dascăl, ochii i se umpleau de lacrimi și credea că moartă să fie, ar scoate-o din pământ.

Și pentru aceea Budulea nu-și mai găsea tigna de mai înainte și era mereu dus în drumuri.

Apoi a venit peste câteva săptămâni dascălul Clăiță cu Budulea și cu nevasta lui Budulea, care era mama lui Huțu și părea acum mai bătrână decât Budulea.

Dascălul era foarte așezat, ca și când ar sta înaintea Episcopului. Budulea râdea în el, ca omul care a făcut o poznă din cele mai bune, iar Buduleasa era nerăbdătoare, ca și când ar fi stat pe spini și jăratice.

Dar ziua aceea era Vineri, și noi eram la școală.

Budulea s'a gândit dar să vie ca să-l ia pe Huțu și să-l ducă acasă, dar să nu-i spuie nimic, pentru ca să vădă ce zice.

Fiind, însă, că noi eram în clasă și profesorul ne vorbea tocmai despre cele patru părți cardinale ale universului, Budulea a deschis ușa, a băgat capul prin deschizătură și a strigat tare :

— Măi Budulea Taichii!

De-atunci a rămas Huțu «Budulea Taichii».

⁴ anecdote.

⁵ E vorba de nevasta lui, care părăsise de mult casa.

D-nul profesor Wondracek a sărit mânios, fiindcă Huțu s'a ridicat și a zis :

— Noi suntem, domnule profesor ! — iară băeții au început să râză. Dar când Budulea a intrat și a zis : — Vreau să-l duc acasă, ca să văză pe maică-sa, D-l Wondracek nu mai erà mânios și mi-a dat și mie voe să plec, fiindcă și eu voiam să văd pe mama lui Huțu.

Huțu însă nici acum nu mergea iute.

El erà băiat de 5 ani, când plecase maică-sa ; o ținea bine minte și, precum a așteptat zece ani, ca să o văză, mai putea să aștepte încă cinci minute.

Când am ajuns apoi acasă, la Seca Lenca, dascălul erà mișcat, Budulea iarăși râdea în el, Seca Lenca stătea cu fetele ei privind ca la o minune ; iară eu nu cunoșteam pe mama lui Huțu, fiindcă n'o văzusem niciodată.

Huțu o cunoștea și s'a dus să-i sărute mâna, dar ea n'a primit, ci i-a zis că s'a făcut mare și s'a uitat la el și el s'a uitat la ea și a zis că a îmbătrânit. Apoi n'au mai zis nimic, ci au stat față în față și s'au uitat amândoi așa în vânt.

— Nu-ți pare bine că vezi pe maică-ta ? — a grăit atunci Budulea apropiindu-se.

— Îmi pare bine, taică, — a răspuns Huțu...

După aceea Huțu a eșit afară și a început să plângă, iară maică-sa a eșit după el, ca să plângă și ea ; am început să plâng și eu, fiindcă nu mai văzusem pe Huțu plângând. Dar Budulea râdea acum și se uită la noi ; pentru aceea am eșit și eu afară, și când am văzut că Huțu plânge, iar mumă-sa îl ține în brațe și-l sărută, m'am coprins de fiori înaintea lor.

Întrebați dacă-mi pareă bine ?

Îmi venia par'că să țip de bucurie ; dar am plecat, ca să nu-i supăr.

De aci înainte Budulea venia cu nevasta la oraș și le zicea drumeților : « Mergem la oraș, fiindcă avem un fecior la școala cea mare. Are să iasă dascăl ». Iar când venia singur, el, zicea : « Mergem, când eu, când nevastă-mea la oraș, fiindcă avem un fecior la școlile cele mari. Învățătura cere multă cheltuială, și nu putem să ne pierdem ziua amândoi, adică atât eu cât și nevasta mea. Eu sunt Budulea, cimpoșul dela Cocorești.

.....

Observări. — 1. Slavici a scris două volume de *Novele*, (cea mai însemnată *Popa Tanda*), dintre care cele mai multe sunt luate din viața țăranilor ardeleni. Acum în urmă s'a încercat în roman: *Mara*, *Din bătrâni* și *Manea*. Aceste din urmă povestiri, în care caută să reconstituie viața Românilor pe timpul năvălirilor barbare, sntt uneori interesante, dar în genere confuze, difuze și fără consistență în prezentarea caracterelor și în înlănțuirea momentelor intrigei. A mai scris și o dramă istorică romantică în proză, *Gaspar Grațiani*, remarcabilă cu deosebire prin frumusețea limbii.

Activitatea literară a lui Slavici este importantă, prin faptul că el este unul dintre cei d'întâiu Români ardeleni, care renunță la pedantismul etimologismului ce innăbușise simțirea caldă și imaginația poporului de dincolo, își face o limbă cu elementele limbei populare și descriind scene din viața poporului, deșteaptă la viața literară pe Români de peste munți. El e, astfel, începătorul unei întregi mișcări literare în Ardeal, care s'ar fi putut desvoltă cu o viață proprie, dacă scriitorii născuți acolo ar fi rămas să se desvolte acolo. El e capătul șirului din care fac parte poezii Coșbuc, Popovici-Bănățeanu, Vlad dela Marina, St. O. Iosif, care în timpul din urmă aduc note nouă în literatura noastră din regat, care în acest timp (până pe la 1900), este cam anemică și obosită.

Dar în afară de acest merit, Slavici are și merite proprii literare. Slavici știe să redea două sentimente deopotrivă sănătoase: humorul și duioșia, și să le împreune adesea într'un chip caracteristic. *Novela Popa Tanda*, care din punctul de vedere al fondului e un mic capo-d'operă, este un exemplu de această caracteristică sinteză de sentimente. Și tot așa *Budulea taichii* din care reproducem bucata de mai sus. Și una și alta ne arată izbânda finală a unor oameni care se luptă cu viața. Astfel Slavici, în deosebire de Negruzzi, Eminescu, Naum, Caragiali, în operele lui mai însemnate, privește viața printr'o prismă sincer optimistă. E păcat însă că limba sa n'are totdeauna simplitatea cerută, e uneori prea meșteșugită și face mult abuz de sentențe și reflexiuni, care întunecă mersul clar al faptelor ce povestește.

BARBU DELAVRANCEA

Născut în București (1858), a studiat în Țară și apoi la Paris. S'a ocupat mult timp numai cu literatura, a colaborat la diferite ziare și reviste; apoi a îmbrățișat profesiunea de avocat, a fost deputat și primar al Capitalei.

102. Răsmirița.

I.

Scăpătase soarele; ogoarele își plecau bogăția de grâu, orz, ovăz și meiu la adierile încropite ale vântului de Miazăzi. Spicele răskoapte și țepoase, încărcate cu bob mare și greu, se clătinau a lene încovăindu-se în văi și dealuri de aur ruginit, în jurul colnicelor sub care se afundă satul Măgura. Parte din semănături erau pălite la pământ, legate în snopi și movilite în clăi.

Dar înainte de vreme secerătorii mânau năvală spre bordeele lor.

Călări și pe jos; alții, iuțind boii cu coada ascuțită a furcilor; bătrâni, însurăței cu nevestele, care își târâsc copii de mână, luptându-se cu cei din brațe; flăcăi, care pocnesc din bice, gonind înaintea lor vitele speriate — țin răzoarele și se îndeasă din ce în ce pe drumul mare care duce la vatra satului.

Mulți s'arată fără de veste din desișul porumbiștilor și se revarsă în mulțimea ce se întreață, în graba fugii, arătând cu degetul spre Soare-răsare :

— Ce să fie acolo, nea Strujane ?

— Ce veste, bădiță ?

— Ce pârjol, vere Dinule ?

— Ce e nu e d'a bună, răspunse moș popa, îndeșându-și în brâu pulpana giubelei; mână preoteaso, bate pe roibul, dă zor, parcă ești ciolacă, pârjolul se apropie și tu tremuri ca un cățel bolnav de jigodie.

— O păcatele noastre Doamne, ce-o mai fi și asta ! mormăi baba Uța, care își încurcase vaca printre carele omenești,—și desculță, cu picioarele coapte și arse nu mai cătă la bolovani și mărăcini, dând cu tânjala înaintea să ia nouă piei de pe juncană.

În urma tuturor, cocoloșiți unul într'altul într'o cărucioară târită de doi mânzați, Miu și Cobila se uitau lung unul la altul.

— Scăpai de bealic, Cobilo, de Arnăuți și de Muscali, măsuraiu afundișul codrilor, ținându-mi zilele cu porumbe sălbaticе și cu pere pădurețe, trecui prin toate, gândindu-mă la tine, și acum, când legarăm temelie căminului, n'au trecut decât cinci zile și cinci nopți, Cobilo, și iacă ce ne așteaptă.

— Ce-ți pasă, Miule, îi răspunse ea, dacă nu e de traiu cu omenie, dacă D-zeu ne-a uitat; tu ești voinic, știi să gonești fără frâu și fără șea, știi să învărești securea și să retezi capul de pe umeri de juvenă, aleargă în ceata lui Dinu Potop. Noaptea la răspântii, ziua în vizuini, voiu fi cu tine. Nu mai e de răbdat, Miule; eu sunt muere, dar nu mă înșală mintea, vine Răsmirița, și de ea nu scăpăm cu viață, nici noi, nici copiii noștri.

— Vine, veni-i-ar numele, grăi Miu, și-și potoli necazul, sărutând-o pe obraji ei bălai, răsurați cu niște pajure roșetice ca măceșa.

Praful, răscolit în nori deși, înecă în fum gălbuiei norodul speriat; uruitura și gălăgia goniau păsările crângurilor, și stolurile de grauri sburau amețite, ciripind ca de spaima șoimilor; lăstunii s'afundau glonț în nemărginirea zării; mugetul se amestecă în ninchezarea cailor, și cumpenile liniștite ale puțurilor de pe vâlceaua satului, își arătau vârfurile în șir, și se alipiau cu cerul în depărtare.

II.

Când se apropiară de sat, lighioile aciolate bătăturilor fâlfăiră speriate în frunzișul pomilor; câinii începură a lătră, ca și când hoții călcau casa cuiva; chiar și porcii trândavi se iuțiră, pornind-o anapoda, guițând să crezi că li s'au pus cuțitul la beregată.

Cu toții năpădiră la biserică. Trebuia să ia o hotărîre. Chipurile lor galbene și trudite, udate în șuvițe de sudoare amestecată cu praf, tăcerea care le tăia inima într'o clipă și țipătul copiilor mici, legănați la sânul femeilor înfășurate cu niște sdrențe de vâlnice în jurul trupului, — ar fi înghețat și sânge de haiduc care râde și spintecă, și doarme liniștit pe hoit de arnăut,

Cerul, din spre Soare-răsare, roșu ca o tinichia arsă, cât prinde ochiul, se încingea neconținut, părând a-și arunca dogoarea sa până deasupra cătunului Măgura. Dela o vreme, pâlălăi de fum și de flăcări se ridicară, amestecându-se între ele, și scăpărând scânteii răsucite în suluri uriașe de negură posomorită.

— Să dăm foc satului și să luăm calea pădurilor, strigă un flăcău din mijlocul lumii mărmurite.

— Ci ca ho, voinice, prea o iei repede, răspunse

părintele Știubei; ce dai gurii să mănânce la întoarcere? unde ne-am mai plăcut oasele? Minunile Domnului sunt mari, să fugim cu toți în ascunzătorile codrilor, ș'o trece ș'asta, că nu una am văzut eu de când am albit.

— Faceți copiii și nevestele grămadă, dați roată în jurul lor, și s'o pornim duium cu ce-om apucă, încotro ne-o duce norocul, grați un bătrân.

— Inhățați topoare și coase; ce s'o întâmplă, întâmple-ni-se tuturora.

— Așa! Așa! strigară cu toții.

Iar copiii, tremurând vargă de spaimă, goi pușcă, agățându-se de bielele femei, îngânau înnecați în plâns, ștergându-și nasul cu ciolanul mânelor goale și slabe:

— Mamă, vin Turcii? vin Căpcăunii cu două guri, mamă?

Dar la un ropot de cai care li se trezi în urechi, fără de veste, picioarele li se tăiară dela încheieturi și vieața le amorți, ca și când moartea îi isbise pe toți într'o clipă. Popa făcu cruce, și după dânsul toți bănănăiră semnul mântuirii.

III.

Intr'o goană nebună, pe deșelate, bătând gonacii cu iataganele, un polc de călăreți s'arătă în capul Măgurei.

Cât te-ai șterge la ochi, și ceata, care așternuse pân-tecele cailor la pământ, sosi în fața mulțimii.

— Sunt d'ai noștri, sunt creștini, ziseră cu toți. Bine ai venit, Potoape? ce mai veste, haiduce?

Caii deliilor erau în spume; în loc de frâe: ștreanguri și curmee; cuțite late la brâu, căciuli țurcănești date pe ochi; priviri de fiare.

În fruntea lor sta Dinu Potop, cu iataganul scos și legat de mână până în cot cu mlădițe de curpen: uscat ca o scândură, răspândind răcoarea în jurul său de cotropitor nalt cât un brad, cu fața crestată și svârcolită de luptă și de nedormire.

— Veste rea, creștini de D-zeu, zise Potop; a flămânzit omida, a însetat năpârca de sânge omenesc; vin Turcii, mânați de Arnăuții stăpânirii; ard satele; robesc copiii și femeile; scrum în urma lor și vâlvătai înainte-le. Mâna pe topor, și să luăm calea pădurilor; la strâm-

toare să-i apucăm; jur că voiu mânca unul de viu cu carne și cu oase, și voiu hrăni haitele cu stârvuri zece ani dea rândul!

Unii peste alții o porniră.

Această învălmășeală de care, de cai și de boi, care mugesc în mijlocul câmpiilor, acest alai de moșnegi, femei, bărbați și copii care jelesc pătruși la oase de spaimă, ridicând pulberea mai sus de vârful ștejarilor bătrâni, se duc încărcăți de traiste cu mălaiu, cu țingiri, țigăi și căldări. Unii se roagă; alții injură; sgomotul sec al roatelor fără șini, bălângăitul arămurilor, ca niște clopote dogite, împrăștie desnădăjduirea în lungul ținuturilor. Se duc târându-și sărăcia și plânsul.

Unde își zidiseră bordeiul, vor găsi tăciuni, și, răscolind cenușa satului mistuit, vor da peste petice de velințe, peste crâmpee de icoane la care s'au închinat o viață întreagă; și poate n'or cunoaște vatra în jurul căreia și-au cârpit zi cu zi traiul, îndrugându-și povești și basme.

Droae netrebnică, ce nu mai crede în mântuire, se repede incurcată, ca fulgii unui viscol în lungul drumului, fără să știe ce s'o întâmplă pe ziua de mâine. Mulți din ei, asmuțindu-și vitele, au uitat până și mila Celui de sus.

Noaptea înghite fața lumii, cerul în urma lor e foc nestins, care aprinde zarea înfierbântată, cătrânind văzduhul.

Numai Dinu Potop înaintea tuturor, își sângeră codanul, jucând pe spinarea lui ca un stâlp negru, îndemnând poporul la viață și la goană.

IV.

Rătăcit de ceilalți, Miu s'a aruncat pe șalele calului din cetlău, retezând-o d'a-curmezișul holdelor. Se duce de zor, și Cobila în căruță, p'un maldăr de fân, își momeste chinul doară l-o alină cu nădejdea d'a se vedeă în deșișul tufelor, or pe creasta de piatră a vreunui munte, departe de Răsmirița, care cotropește temeul omului.

— Vremuri grele, Miule, mormăi ea săltată în sus pe maldăr; nu e de traju, nu e de stat; mai bine cu lupii pârlomagelor, mai de grab cu urșii văgăunelor, decât cu stăpânirea de azi. N'apucă să se încălzească locul sub tine, și bir cu fugiții, că Răsmirița bate la ușe.

Nu sfârșise bine cuvântul, și-i apropiă din spate ropot de cai și zăgănit de arme.

— Ne-au dat de urmă, grăi c'un glas chinuit Miul, nu e scăpare Cobilo, dar să încerc un gând.

De grab el își oprî caii; ridică fânul din căruță; își lungi nevasta cu fața în jos dealungul dricului, ș'o acoperi cu maldărul de fân; apoi îi zise pornind-o la drum.

— Mă doare că te muncesc, Cobilo, dar poate c'așă ne-o ajută scrisul să trecem și d'astă primejdie.

Încălecând iarăș, își făcù cruce; apucă hățurile, și începù să bată mânzații cu codrișca, de li se ridicau vârgi și le plesniă pielea pe coaste.

Mai încet, grăi înăbușit Cobila, mi-ai sdrelit sânul; mi 'nneacă răsufflarea.

Miu, fără s'audă, fără să vadă înaintea ochilor, gonește în pustiul întunericului; căciula îi cade din cap; cămașa i se umflă de vânt; coada biciului i s'a spart în hășchii și sar din ea puzderii melițate de șoldurile uscate ale bieților cai, care gâfue de oboseală, năclăiți n cl'ăbuc de spume.

La urma urmelor îi sosi hainii de ieniceri care năpustiau pe cai mai repezi decât gândul.

Cu șalvarii roșii și creți, găitânați și strânși pe fluerul piciorului, cu mintene civite, cu iatagane lucioase, trase din teacă afară, ei prind pe Miu de ceafă, oprind căruța în loc, injurând beți morți, să te cutremuri: «Bre! Ghiaur!...»

Apoi începură a-l croi cu muchia iataganelor.

Unul din ei, ce abiă se mai ținea pe șea, îl izbi cu pumnul în față, și-i zise pe românește:

— N'ai nimic în car, păcătosule?

— Jupân ciauș, răspunse Miu, mai mult mort decât viu, așă să-ți ajute D-zeu; nimic; o pală de fânaț; îndură-te de mine; lăsați-mă cu zile; poate c'ai vândut salip la noi, poate c'ai împletit covrigi; te-ai hărănit cu noi, fie-ți milă; cu ce-am greșit vouă, de-mi frângeți oasele par'c'ați călcă pe lujeri uscați?

Ciaușul bolborosi câteva cuvinte tovarășilor săi, iară ei, după ce răcniră de auzi întinsul nețârmurit, începură a băgă iataganele în fânul din căruță până la mâner, doar d'or găsi ceva pitulat.

În acea gălăgie de ocări și urlete de fiare, la fiecă împunsătură de iatagan, par'că s'aud vaete năbușite, și

maldărul tresare să zici că e viu și că-l doare acele limbi ascuțite, care-l spintecă fără răgaz.

Miu, smulgându-și părul din cap, sărută imineii ciaușului și îi plânge pe târligii care i se ridică pe fluere.

— Stăpâne, n'am nimic, nu mă mai chinuiți, îmi mor copiii de foame, lăsați-mi calea deschisă; și stăpânul Cerului să vă asculte, cum m'ascultați și voi pe mine.

Când luară înțeles să-l erte și întoarseră cail s'o plece. ciaușul și-aprinse ciubucul și aruncă foc fânului din căruță, tulind-o ca vântul, însoțit de gialații săi.

Fânul, uscat ca iasca, începù să trosnească, încins de valvătăi, înălțând o pară de lumină ruje sub bolta cerului civit, pe care abia se zăriau câteva stele sclipind ca niște ochi de lup în stușișele negre ale pădurilor.

Miu se repezi asupra fânului care se încinsese de pocniă în sus; inhăță din el cât putù; și, după ce-l aruncă tot la pământ; se ridică pe inima căruții; bănănai cu mâinile în toate părțile ca scos din fire; își smulse în petice cămașa care-i ardea, și cu obrajii crăpați de foc, cu ochii părliși, fără să vază, fără să-și dea seama de ce face, strigă ca și cum l-ar fi hărtănit o fiară sălbatică:

— Scoală, Cobilo, ce dormi? nu te mai face! sunt numai eu, deșteaptă-te! Dar când o luă în brațe, ș'o așternù pe iarbă, trupul îi eră moale și cald încă. Spinarea ei, scaldată în sânge, eră ciuruită de iatagane; în gură aveà hășchii din scândura dricului în care își înfipsese dinții, ca să nu strige.

Miu ingenunchiă la capul Cobilei, începù să plângă desnădăjduit, simțind în adâncul inimei toate găurile din spinarea ei.

Apoi, părându-i-se că a căscat gura și și-a dat sufletul de veci, se sculă năuc de lângă dânsa, inhăță biciul și plesni de câteva ori în spinarea cailor, care o rupseră la fugă, mestecând iarba ce o păscuseră liniștiți.

— Duceți-vă, altul să vă fie stăpân; eu n'am ce mai face cu voi, îngână Miu, și se culcă lângă Cobila, care începuse a se răci.

După ce plânse câtva, sărută pe Cobila de mai multe ori, se sculă din nou în picioare, strânse biciul în mână, apoi se izbi cu palma în față și strigă: o jelesc ca o babă!

Își băgă toată codirișca pe beregată și horcăind căzù amețit la pământ.

A trecut o săptămână și Răsmirița s'a dus. Măgurenii pocăliți de foame, ruși de nedormire, se apropiară de vatra satului.

Ș'au găsit bordeele pustiite, biserica arsă, sfintele icoane pângărite. Iar unii din copii, după ce s'au întremat cu câteva îmbucături, alergând după un stol de corbi, au dat peste Miu și Cobila, lungiți unul lângă altul, cu ochii școși, cu coșurile pieptului scobite, și caii lor, târând căruța, le da târcoale păscând de jur împrejur.

(Delavrancea, Sultănică, Buc. 1885 pg. 195).

Observări. — Delavrancea publică mai multe volume de novele și povestiri: «Sultănică», «Trubadurul», «Paraziții», «Intre vis și vieță». In mai toate se vede — și *Răsmirița* e o dovadă caracteristică — o imaginațiune vie unită cu realism uneori prea crud. E un fel de amestec de romantism și de naturalism conceput și executat într'o limbă nu aleasă (și într'aceasta se aseamănă cu Heliade și Hasdeu), dar bogată, plină de mișcare oratorică și de patimă satirică. Această din urmă notă — lipsa de obiectivitate — face ca persoanele descrise de acest mare talent să nu ne deă cu desăvârșire impresia realității, așa cum ne-o dă bunioară Caragiale. Dealtminteri, Delavrancea și-a regăsit îndată adevăratul teren de dezvoltare al puternicei sale individualități literare tocmai într'un gen în care subiectivitatea are, și trebuie să aibă, cel mai mare rol — în oratorie.

Orcum ar fi însă, Delavrancea îmbogățește limba, și aduce la vieța literară o sumă de elemente muntești, făcând limbii aproape acelaș serviciu pe care îl făcuse Creangă cu elementele lui moldovenești. In cele din urmă bucăți (cum sunt bunioară amintirile despre *Bunicul* și *Bunica*, Delavrancea părăsește vechia apucătură și caută cu tot dinadinsul să-și înobileze expresiunea. Cerințele estetice ale «Direcției nouă» i s'au impus.

DUILIU ZAMFIRESCU

Duiliu Zamfirescu s'a născut la 1858. A studiat în țară ; a fost magistrat ; apoi a intrat în diplomație ; astăzi este secretar general al Ministerului de externe.

103. S O S E S C.

Sosesc cocoarele, sosesc
 De după deal de țintirim,
 Iar anii trec, copiii cresc,
 Se schimbă tot ce-i omenesc
 Și noi îmbătrânim.

Mi-aduc aminte ca acum,
 Când alergam cu capul gol
 Prin prăfăria de pe drum
 Și când ardeam cărțile scrum
 Și școalei dam ocol.

Și mai târziu, când am plecat,
 Ce veselie în trăsură !...
 Cum nici n'am plâns, nici m'am mirat,
 Pe când plângea un biet argat
 C'un deget dus la gură.

Și, vreme lungă mai târziu
 Când m'am întors cu dor de bine,
 Nehotărît, fără să știu
 Ce pot să fac și ce-am să fiu
 În lupta mea cu mine.

Și 'n fine astăzi, când gândesc
 La ce ne este dat să fim,
 Cum anii trec, copiii cresc,
 Bătrânii cum se odihnesc
 În deal la țintirim,

Mă simt neprițit și mic
 În gloata de zădărnicii,
 Și nu mai pot zice nimic,
 Ci numai ochii îi ridic
 Și caut spre copii.

(Duliu Zamfirescu, Poezii noi, București 1899, pag. 24).

Observări. — 1. Duliu Zamfirescu caută să unească simțirea lui Eminescu cu o perfecțiune de formă pe care acesta uneori

o desprețuește. Deși în el găsim unele din notele simțirii eminesciane pesimiste (precum se vede în poezia de mai sus), totuși nota optimistă predomină. Adesea, și aceasta e partea sa de contribuție la dezvoltarea noastră literară, întrupează în poeziile sale seninătatea și libertatea artei antice (Ex. *Culcate-s românite*). Păcat numai că forma plastică în care caută s'o exprime se resimte de oarecare meșteșugire. Duiliu Zamfirescu s'a încercat și în roman (mai însemnate *Viața la țară*, *În Răsboiu*, *Tănase Scatiu*), dar romanele sale, deși cele mai bune din literatura noastră de până acum, fac adesea impresia unor localizări a unor impresii fundamentale din romanele lui Tolstoi. Mai originale sunt *novelele*. În orice caz, prin eleganța aleasă a stilului său și prin obiectivitatea sa, Zamfirescu este tocmai opusul lui Delevrancea. Între scriitorii influențați de Direcția nouă, el este reprezentantul *estetismului*.

ALEX. VLAHUȚA

Alexandru Vlahuță s'a născut în anul 1859; a colaborat la mai multe ziare și reviste; a condus câteva reviste literare. Astăzi e funcționar în Administrația Casei Școalelor.

104. LUI EMINESCU.

Tot mai citesc maiăstra-ți carte,
De și ți-o știu pe din afară:
Par'că urmând șirul de slove,
Ce-a tale gânduri sămănară,

Mă duc tot mai afund cu mintea
În lumile de frumuseți,
Ce-au isvorit, eterni luceferi,
Din noaptea tristei tale vieți....

Și te 'nțeleg — te simt aproape,
Cu-aceiaș suferință 'n față,
Cu ochiul gânditor și galeș,
Sătul de trudnica-ți viață.

A, nu mă mir că ți se dete
O zodie atât de tristă,
Că, sbuciumat de-atâtea patimi,
Răvnești pe cei ce nu există,

Și că potop de negre gânduri
 Se strâng și ți se sbat sub frunte:
 Pe veci întunecații noui
 Sunt frații vârfului de munte!

O dacă geniul, ce scoase,
 Ca din adâncul unei mări,
 Din fundul inimii zdrobite,
 Comoara asta de cântări,

Nu te-ar fi ars — svâcnindu-ți tâmpla
 De flăcările năbușite,
 Ce-ți luminau ale gândirii
 Impărății nețărmuite,

Și de-ar fi fost lăsat prin lume
 Să treci ca orce om de rând,
 Ce lesne ai fi pus frâu durerii
 Și răsvrătitului tău gând!

Și cât de fără de pă sare
 Ai fi privit atunci la toate
 Mizeriile 'n care lumea
 Ursită-i pururea să 'nnoate!....

Dar ți-a fost dat să fii de-asupra
 Acestor inimi seci și strâmte.
 Și tu să 'nduri toată durerea,
 Pe care lumea n'o mai simte.

Să plângi tu plânsul tuturor....
 Din sbuciumul eternei lupte,
 Să smulgi fulgerătoare versuri,
 Bucăți din inima ta rupte....

S'aprinzi în bolta vremii astri,
 Din sborul tristului tău gând....
 Vapae!.... Ce-o să-i pese lumii
 Că tu te mistu-i luminând?

105. DIN PRAG....

O, dar e mișelnic lucru singur zilele să-ți curmi!
 Ce grozav îmi vânturi mintea, și cu ce 'ndârjire-mi scurmi
 Fundul gândurilor mele, Moarte, când îți stau în față.
 Simt că 'nnebunesc.... Mă tulburi. Fugi cu neagra ta povață!
 Înțeleg, împărăția ta, cu vecinica-i odihnă,
 Este singura-mi scăpare. — O să fiu acolo 'n tihnă.
 Nici urit, nici dor; nici cobeia neprielniceilor gânduri
 N'or mai răscoli cenușa rece, țintuită 'n scânduri.
 În sicriu dormi somn de piatră.—Niciun sgomot, nicio grijă;
 Vermii nu te mai întreabă, de-ai fost, de-ai fost schijă.
 Cap de geniu, ori de vită — tot o hârcă scofălcită,
 Goală, — batjocoritoare gură, pururea rânjită.
 Ș'o să dorm, în întuneric și în liniște eternă.
 N'o să-mi pese—căpătâiul de-mi va fi petroiuri ori pernă.
 De-mi va putrezî sicriul și găteala de pe mine,
 Pentru galbenele-mi oase nu va fi nici rău, nici bine.
 Neastâmpărații șoareci, dacă 'n capul meu ș-or face
 Cuib, nesupărați de nimeni vor petrece-acolo 'n pace.
 Poate-o lacrimă, pe piatra, ce-mi va coperi mormântul
 Va cădea din ochii mării — poate scutura-va vântul
 Mățișorii vr'unei sălcii peste groapa mea — tot una.
 Plâns de mamă, plâns de creangă.... tot nimic eu voi ști,
 Fie că 'n senin, ori nouri, va sta soarele, ori luna,
 Fie că va da zăpadă ori că iarba va 'nverzî.
 Însă, uite, — mă 'nspăimântă întunericul de veci.
 Ne 'nteruperea acestei liniști împetrite, reci,
 Să nu mai revin în viață niciodată?.... Niciodată!....
 O, -i grozavă vorba asta!.... Limbă ne mai desghețată,
 Humă, ne mai încălzită de simțiri și de idei!
 Nu de moarte mă cutremur, — ci de vecinicia ei. —
 Viforoasă mi-e viața, și deșartă, și amară.
 Ce trudit mă simt sub cruda suferințelor povoaară!
 Mi-i greu capul, ca de-o noapte lungă, dusă ntr'o orgie.
 Par'c'aș fi de un veac pe lume.... O paragină pustie....
 Spulberatu-mi-s'a pân' și scrumul visurilor mele.
 Ș'acum gândurile toate, ca de plumb, mi le simt grele.
 Mi-a rămas inima rece și 'mpetrită de durere,
 Și mi-i silă de-un prietin, de-un cuvânt de mângâere,
 De-o privire, ce-mi zâmbeste veselă, — de mine însu-mi.
 Aș voi să nu-mi întrebe nimeni cugetul și plânsu-mi.

Ca un vânt—printre ruine—simt că-mi vâjje 'ntre tâmples....
 E 'ntunerice și cenușă.... — Tot aștept să mi se 'ntâmples
 Vr'o nenorocire crudă, ca să mă mai miște-o leacă,
 Să mai fulgere în noapte-mi, ca uritul să-mi mai treacă.

Ca să mor!.... Să mă 'ntunec pe vecie?... Prea e crud.
 Să nu mai gândesc nimica, nici să văd, nici să aud?
 Să nu mai primesc văpaia soarelui de primăvară,
 Ori să-mi răcoresc vieața la un amurgit de sară,
 Și să mai ascult, pe gânduri, doina — trișca de la târlă,
 Ori duiosul plâns al apei, șopotind noaptea pe gârlă?

A, e negrăit de lesne să-ți repezi un glonț în creier!....
 Dar pe cer scânteie luna, dar în iarbă cânt'un greer,
 E-o mișcare, e un farmec, care 'n veci nu se mai curmă....
 Și când te întorci și cugeți, lung privind ce lași în urmă,
 Simți că nu-i chip să te sature, c'a trăi i-o fericire.
 Primești orice suferință — dar eterna nesimțire,
 Nu. — Durerea are-un capăt. — Moartea-ți zice: Niciodată.
 Altă viață?... Altă lume?... — i-o poveste minunată;
 Însă, ca să-i dea crezare, în veci mintea-mi n'o să poată.
 Eu o lacrimă de-aicea nu mi-aș da-o, pentru toată
 Nesfârșita fericire din vieața de apoi.

Câteva lopeți de țărână.... Rămâi țărână și gunoiu!

Bine e să știi, la moarte, că o dungă lași — un nume,
 C'ai săpat la zidul nopții—c'ai muncit să-ți scoți în lume
 Din al creerului sbucium, ca pe-un diamant, ideia.
 Urma fi-va-ți cunoscută pe-unde ți-ai purtat scânteia....
 O scânteie în alergare — e o rază.... Mângâiere!....
 Dulce-i să ți-o știi la fundul vieții pline de durere.
 Ah, fugiți gânduri nebune, soli ai negrului mormânt!
 Nu mă 'ndur.—Pe cer sunt stele.—flori și pasări pe pământ.
 Ș'apoi.... e mișelnic lucru, singur zilele să-ți curmi....
 Ți-i zadarnică ispita, moarte, — o degeaba-mi scurmi
 Și-mi mai vânturi mintea—'n lături, fugi cu neagra ta povată!
 Înaintea morții mele — moartea dragostei de viață.

(Idem, pag. 50).

Observări. — Al. Vlahuță este discipolul direct al lui Eminescu, întrucât în multe din primele lui producții nu face altceva

decât să exprime aceleași simțiri într'o gamă mai abstractă, mai puțin caldă și luminoasă, mai muncită. Accentul versului lui, în această perioadă, nu se deosibește mai în nimic de accentul versurilor lui Eminescu, doar nota tristă e mai plângătoare fără să fie tot atât de înduioșătoare. În câteva lucrări mai mari Vlahuță găsește însă, un accent original în versurile sale (*Dormi iubito, Iertare, La icoană*, și cu deosebire *Din Prag*), un accent abrupt, propriu pentru a exprima frământări sufletești de o mare intensitate. Pe de altă parte, sub influența criticului Gherea, care condamnase pesimismul lui Eminescu și cerea optimism socialist delă poezii mari, Vlăhuță încearcă să părăsească nota pesimistă dar fără să izbutească pe deplin. Cea mai caracteristică producție a lui Vlahuță este bucata *Din Prag* care se prezintă din punctul de vedere al formei cu un ritm propriu, și care din punctul de vedere al fondului prezintă originala însușire de a fi o apologie a vieții și care totuși ne produce una din cele mai triste și bolnăvicioase impresiuni.

Vlahuță a scris și *novele*, un roman neizbutit, *Dan*, și o *Geografie pitorească* a României. Proza lui însă, deși mai cu seamă în această din urmă operă are o eleganță strălucitoare este totuși manierată și prea sentimentală.

O. CARP (Dr. G. Proca):

S'a născut la 1867. E moldovean ca și Vlahuță. A făcut studiile în București. E doctor în medicină și profesor la Universitatea din Iași.

106. RÂNDUNEL

Din călătoria-i lungă
Rândunel se 'ntoarse-acasă;
De pe drumuri pân's'ajungă
Rândunica lui plecase . . .

Dela cuib la cuib despică
Ceața toamnei reci și ude,
Însă nicio rândunică
Nu se vede, nu s'aude.

Ca de spaima unei grindeni
Sboară și se'ntoarce iarăși,
Ca să 'ntrebe pretutindenii
De soție și tovarăși.

— «A căzut pe-aicea bruma,
Și-au fugit de vremuri grele;
Pe departe-o fi acuma
Stolu 'ntreg de rândunele».

Rândunel și'ndreaptă zborul
Prin pustiurile 'nalte,
Incotro îl mână dorul
Celorlalți și celorlalte.

Și cu nourii se 'ntrece
Zile 'ntregi și nopți de toamnă;
Fulgii smulși de sbor însmăni
Drumu-i prin pustiul rece.

Vede-un stol de rândunele
Fluturând ca o batistă,
Și cum crește după ele
Calea grea și-atât de tristă.

Dar un nour eră stolul,
Și s'a 'mprăștiat ca fumul;
Împrejuru-i simte golul,
Și trudit și-urmează drumul.

* * *

În deșert străpunge zarea,
Că nu vede 'n zări nimică,
Numai de desubt e marea
Care 'n valuri se ridică . . .

Prin pustiurile 'nalte
Simte-acum că o să moară,
Pe când la olaltă sboară
Ceilalți și celelalte.

— «Stol de rândunici pierdute,
Fericit și făr'de mine,
Lasă-mă uitat și du-te,
În căldurile senine».

El rămâne. — Ostenite
Cad aripele-i golase,
Și 'ntr'o clipă îl înghite
Valul mării uriașe.

Observări. — Sentimentalitatea emineștiană prezintă două forme: una abruptă și vijelioasă, cealaltă meditativă și liniștită. D. Vlahuță întrupează pe cea dintâiu, într'un ritm și într'o limbă complexă, aspră și abstractă proprie; O. Carp, cu aceeaș originalitate, dar cu mai multă armonie și într'o limbă mai simplă și mai concretă și în niște imagini de o frăgezime particulară, întrupează pe cea de a doua. Farmecul celor mai multe poezii ale lui O. Carp, este că au o valoare simbolică; citindu-le, gândul nostru merge mai departe decât imaginea și caută un înțeles dincolo de tablourile ce ni se înfățișează. Astfel, bnnioară, *Rândunel*, ca și *Amărîta turturică*, e imagina orcăru om care rămâne singur și pustiu, departe de a-i săi, se rezignează și moare neștiut de nimeni.

G. COȘBUC.

Născut în Transilvania la 1866, George Coșbuc a învățat la Năsăud și la Cluj. În 1889 a trecut în România, unde a colaborat la mai multe ziare și reviste, a condus însuși mai multe reviste. Astăzi e funcționar în Administrația Casei Școalelor.

107. MOARTEA LUI FULGER.

În goana roibului, un sol
Cu frâu 'n dinți și 'n capul gol
Răsare, crește 'n zări, venind
Și zările de-abia-l cuprind
Și 'n urmă-i corbii croncănind
Aleargă stol.

El duce regelui răspuns
 Din tabără. Și ține-ascuns
 Sub straiul picurând de ploi
 Pe cel mai bun dintre eroi —
 Atâta semn dela războiu,
 S'a fost de-ajuns !

Pe Fulger mort ! Pe-un mal strein
 L-a fulgerat un braț hain !
 De-argint e alb frumosu-i port,
 Dar roș de sânge-i albul tort,
 Și pieptul gol al celui mort
 De lănci e plin.

Sărmanul craiu ! Când l-a văzut
 Și când de-abia l-a cunoscut,
 Cu vuet s'a isbit un pas
 De spaimă 'n lături, s'a rămas
 Cu pumnii strânși, fără de glas,
 Ca un pierdut.

Să-i moară Fulger ? Poți sfărma
 Și pe-un voinic, ce cuteză
 Să 'nalțe dreapta lui de fer,
 Să prindă fulgerul din cer ?
 Cum pier mișei, dacă pier
 Cei buni așa ?

Dar mâne va mai fi pământ ?
 Mai fi-vor toate câte sunt ?
 Când n'ai de-acum să mai privești
 Pe cel frumos cum însuți ești,
 De dragul cui să mai trăești,
 Tu, Soare sfânt ?

Dar Doamna ! Suflet pustiit !
 Cu părul alb și despletit,
 Prin largi iatacuri alergă
 Cu hohot lung ea blestemă,
 Și tot palatul plin eră
 De plâns cumplit.

La stat și umblet slabă ce-i!
 Topiți sunt ochii vierei
 De-atâta vaet ne 'nterupt,
 Și graiul stâns ș'obrazul supt
 Și tot vestmântul Doamnei rupt
 De mâna ei!

«De dorul cui și de-al cui drag
 Să-mi plângă sufletul pribeag,
 Intreagă noaptea nedormind,
 Ca s'aud robii tropotind,
 Să sar din pat, s'alerg în prag,
 Să te cuprind!

Nu-l dau din brațe nimăntui!
 Inchideți-mă 'n groapa lui! —
 Mă lași tu, Fulgere, să mor?
 Ți lași părinții 'n plâns și dor?
 O, du-i cu tine, drag odor,
 O du-i, o du-i».

Ah, mamă tu! Ce slabă ești!
 N'ai glas de vifor, să jălești;
 N'ai mâni de fier, ca fier să frângi;
 N'ai mări de lacrimi, mări să plângi,
 Nu ești de foc, la piept să-l strângi,
 Să-l încălzești!

Și tu, cel spre bătăi aprins,
 Acum ești potolit și stins!
 N'auzi nici trâmbițele 'n văi,
 Nu vezi cum sar grăbiți ai tăi —
 Râdeai de moarte prin bătăi,
 Dar ea te-a 'nvins!

Pe piept colac de grâu de-un an,
 Și 'n loc de galben buzdugan,
 Făclii de ceară ți-au făcut
 În dreapta cea fără temut.
 Și 'n mâna care poartă scut
 Ți-au pus un ban.

Cu făclioara pe-unde treci
 Dai zare negrelor poteci
 În noaptea largului pustiu,
 Iar banu-i vamă peste râu,
 Merinde ai colac de grâu
 Pe-un drum de veci.

Și 'ntr'un coșciug de-argint te-au pus
 Deplin armat, ca 'n ceruri, sus,
 Să fii întreg ce-ai fost mereu
 Să tremure sub pasu-ți greu
 Albastrul cer, la Dumnezeu,
 Când vei fi dus.

Mirați și de răsuflet goi,
 Văzându-ți chipul de răsboiu,
 Să stee îngerii 'nlemnit;
 Și orb de-al armelor sclipit
 S'alerge soarele 'napoi
 Spre Răsărit! —

Iar când a fost la 'mormântat,
 Toți morții par'că s'au sculat
 Să-și plângă pe ortacul¹ lor,
 Atât eră de mult popor
 Venit să plângă pe-un fecior
 De împărat!

Și popi, șirag, cădelnițând
 Cetiau ectenii de comând —
 Și clopote, și plâns și vaiu
 Ș'oștenii 'n șir, și pas de cai
 Și sfetnici și feciori de craiu
 Și nat² de rând.

Și mă-sa biata! Cum gemea
 Și blestemă și se isbiă
 Să sară 'n groapă: «L-au închis
 Pe veci! Mi-a fost și mie scris
 Să mă deștept plângând din vis,
 Din lumea mea!

1 soțul, tovarășul.

2 oameni de rând

«Ce urmă lasă șoimii 'n sbor?
 Ce urmă peștii 'n apa lor?
 Să fii cât munții de voinic,
 Ori cât un pumn să fii de mic,
 Cărarea mea ș'a tuturor
 E tot nimic!»

Că tot ce e și tot ce poți
 Părere ți-i dacă socoți —
 De mori târziu, ori mori curând,
 De mori sătul, ori mori flămând,
 Tot una e! Și rând pe rând
 Ne ducem toți!

Eu vreau cu Fulger să rămân!
 Ah! Dumnezeu, nedrept stăpân
 M'a dușmănit trăind mereu,
 Mi-a pizmuit norocul meu:
 E un păgân și Dumnezeu,
 E un păgân.

De ce să cred în el acum?
 În fața lui au toți un drum:
 Ori bun, ori rău tot un mormânt.
 Nu-i nimeni drac și nimeni sfânt
 Credința-i val, iubirea vânt
 Și viața fum!»

Ș'a fost minune ce spuneă!
 Grăbit poporul cruci făcea
 De mila ei și de 'ngrozit —
 Ș'atunci un sfetnic a venit
 Și 'n fața Doamnei s'a oprit,
 Privind la ea.

Un sfânt de-al cărui chip te temi,
 Abia te-aude când îl chemi:
 Bătrân ca vremea, stâlp rămas,
 Născut cu lumea într'un ceas,
 El par'că-i viul parastas
 Al altor vremi.

Și sprijin pe toiag cătând
 Și 'ncet cu mâna ridicând
 Sprâncenele, din rostu-i rar
 Duios cuvintele răsar :
 «Nepoată dragă ! De 'n zadar
 Te vă plângând.

«De cum te sbuciumi, tu te stângi
 Și inima din noi o frângi —
 Ne doare c'a fost scris așa,
 Ne dori mai rău cu jalea ta :
 De-aceea, Doamnă, te-am rugă
 Să nu mai plângi.!

«Pe cer când soarele-i apus,
 De ce să plângi privind în sus ?
 Mai bine ochii 'n jos să-i pleci
 Să vezi pământul pe-unde treci !
 El nu e mort ! Trăește 'n veci,
 E numai dus.

«N'am cap și chip pe toți să-i spui
 Ș'aș spune tot ce știu, dar cui ?
 Că de copil eu m'am luptat
 În rând cu Volbură 'mpărat
 Și știu pe Crivăț cel turbat
 Ca țara lui.

«Ce oameni ! Ce sunt cei de-acum !
 Și toți s'au dus pe-acelaș drum,
 Ei ș'au plinit chemarea lor
 Și i-am văzut murind ușor ;
 N'a fost niciunul plângător
 Că viața-i fum.

«Zici fum ? O, nu-i adevărat :
 Răsboiu e, de viteji purtat !
 Vieța-i datorie grea,
 Și lași se 'ngrozesc de ea —
 Să aibă tot cei lași ar vrea
 Pe neluptat.

«De ce să 'ntrebi, vieța ce-i?
 Așa se 'ntreabă cei mișei,
 Cei buni n'au vreme de gândit
 La moarte și la tânguit,
 Căci plânsu-i de nebuni scornit,
 Și de femei!

«Trăește-ți, Doamnă, viața ta!
 Și-a morții lege n'o cătă!
 Sunt crai ce schimbă-a lumii sorți,
 Dar dacă mor, ce grijă porți?
 Mai simte 'n urmă cinevă
 Că ei sunt morți?

«Dar știu un lucru mai pe sus
 De toate câte ți le-am spus:
 Credința'n zilele de apoi
 E singura tărie 'n noi,
 Că multe-s tari cum credem noi,
 Și mâne nu-s!

«Ș'orcât de amăriți să fim
 Nu-i bine să ne deslipim
 De cel ce viețile le-a dat! —
 O fi vieța chin răbdat,
 Dar una știu: ea ni s'a dat,
 Ca s'o trăim!»

Ea n'a mai plâns, pierdut priviă
 La sfetnic, lung, dar nu-l vedeă,
 Și n'a mai înțeles ce-a zis
 Și nu vedeă cum au închis
 Sicriul alb — eră un vis
 Și ea-l trăiă.

Senini de plânsset ochii ei,
 Vedeă bărbați, vedeă femei,
 Cu spaima mută 'n jur priviă,
 Din mult, nimic nu 'nțelegeă;
 Și se munciă să știe ce-i?
 Și nu puteă.

I-a fulgerat deodată 'n gând
 Să rădă, căci vedeă plângând
 O lume 'ntregă 'n rugăciuni:
 «In fața unei gropi s'aduni
 Atâta lume de nebuni!
 Să mori răsând!»

Și clopotele 'n limba lor
 Plângeau cu glas tânguitor;
 Și-adânc, din bubuitul frânt
 Al bulgărilor de pământ
 Vorbiă un glas, un cântec sfânt
 Și 'nălțător:

«Nu cercetă aceste legi,
 Că ești nebun, când le 'nțelegi!
 Din codru rupi o rămureă,
 Ce-i pasă codrului de ea:
 Ce-i pasă unei lumi întregi
 De moartea mea?»

(G. Coșbuc, Balade și Idile. Ed. III Buc. Socecu, 1902 pag. 159)

Observări. — 1. Coșbuc se adapă la aceleași izvoare culturale ca și Eminescu: poezia populară și literatura germană. El simte însă mai concret viața poporului, poetizând scene din viața lui și redând cu accente vii optimismul care e fundamentul oricărei vieți simple, pe care amărăciunea nerealizării unor scopuri prea înalte, n'a atins-o: dar limba și stilul său au un ritm și o limbă particulare, deosebite de cât aceea ce se vede în poeziile în formă populară, ale lui Eminescu sau în poeziile lui Alecsandri. Astfel el redă sentimentele poporului dar într'o formă originală, care totuși exprimă cu proprietate acele sentimente.

Ceea ce constituie marele merit poetic al lui Coșbuc, pe lângă *idile*, sunt baladele sale epice: *Nunta Zamfirii*, *El-Zorab*, *Ștefăniță Vodă*, *Pașa Hassan*, *Moartea lui Fulger*, etc. în care dă pe față un mare talent în descrierea vie și plastică a faptelor, în descrierea sentimentelor prin imagini materiale și prin originalitatea versului, stilului și limbii.

Două defecte însă se observă în producțiile sale: lipsa de concentrare a elementelor poetice provenită, din faptul că poetul nu-și încordează îndestul atențiunea asupra efectului artistic al poeziilor sale; și al doilea, lipsa unei concepțiuni puternice. Amân-

două aceste defecte caracteristice sunt vizibile cu deosebire în *Moartea lui Fulger*, în care poetul are par'că intențiunea de a opune concepțiunii pesimiste a lui Eminescu, o concepțiune contrarie, optimistă. Pe cât sunt însă de admirabile părțile în care ne descrie venirea solului cu trupul sângerat al lui Fulger, durerea Craiului și cu deosebire a Doamnei, și mai presus de toate înfățișarea în sicriu al eroului — pe atât de slabe sunt părțile în care vrea să ne înfățișeze lupta celor două concepțiuni, pesimismul nefericitei Doamne și optimismul Bătrânului sftenic, în quasi-discuțiunea ce o au la înmormântarea eroului. Sunt multe imagini frumoase și idei energice și aci, dar conturul celor două concepțiuni este neprecis, adesea dat prin idei contradictorii și efectul final al expunerii lor este pierderea puternicei impresii dela început. Intr'aceasta stă inferioritatea lui Coșbuc față de Eminescu.

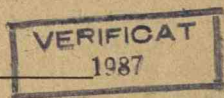
2. Coșbuc este și unul din cei mai minunați traducători ai noștri. Pe lângă *Aeneida*, care însă e neizbutită, din pricina metrului exametric, nenatural în limba română, el a mai tradus în versuri multe bucăți din literatura antică, medievală (*Divina Comedia*) și modernă. Cele mai izbutite sunt însă cele din literatura sanscrită (spre ex. drama *Sacotala*).

E R A T A

La pag. 43 rândul 10 din notiță, să se citească : «*Trei ani*» în loc de «*Cinci ani*».

La pag. 77 rândul 3 din observările de jos să se citească astfel : «Pe lângă *Povestea Vorbei*, pe lângă *Fabule*, care au acelaș caracter ca și istorioarele din *Povestea Vorbei*, și pe lângă *O Șezătoare la țară*, *altă scriere importantă* a lui Anton Pan este . . . »

La pag. 437 rândul 4 de sus, să se adauge cuvântul *două* ; adică să se citească astfel : «Aceste din urmă *două* povestiri».

	Pag.
INTRODUCERE: Scurtă privire istorică asupra literaturii bisericești și istorice din secolele trecute	5
S. Micu (notițe biografice)	9
1. Inceputul unirii	9
G. Șincal (notițe biografice)	13
2. Din Cronica Românilor	13
P. Maior (notițe biografice)	17
3. Dialog pentru începutul limbei română	18
4. Din istoria pentru începutul Românilor	23
I. Budai-Deleanu (notițe biografice)	25
5. Din Țiganiada	25
ȘCOALA ARDELEANĂ	35
G. Lazăr (notițe biografice)	43
6. Starea Românilor la 1820	43
S. Bărnăuțiu (notițe biografice)	46
7. Românii și Ungurii	47
T. Cipariu (notițe biografice)	54
8. Principiul etimologic	54
A. T. Laurian (notițe biografice)	58
9. Ortografia dicționarului	59
A. Pumnul (notițe biografice)	61
10. Din scrierile lui despre limbă	62
A. Mureșianu (notițe biografice)	64
11. Glasul unui Român	64
CURRENTUL LATINIST	67
A. Panu (notițe biografice)	73
12. Despre beție iarăș	73
13. Din «Nastratin Hoge»	77
P. Ispirescu (notițe biografice)	78
14. Numai cu vitele se scoate sărăcia din casă	78
I. Creangă (notițe biografice)	83
15. Amintiri din copilărie	83
Poezii populare :	
16. Jianu	88
17. Doina	89
18. Bocet	89
19. Chira	90
20. Cântecul despărțirii	92
21. Prefața colecțiunii lui Alexandri	92
22. Poezia populară de A. Russo	93
23. Poezii populare române de T. Maiorescu	97
CURRENTUL POPORAN	102
Ioan Văcărescu (notițe biografice)	107
24. Britanicus	107
25. La pecetea țării	109
C. Conachi (notițe biografice)	111
26. Alegerea ochilor	111
27. Jalobă	112
28. Astă noapte pe răcoare	115
29. Serisoare către mitropolitul Veniamin	116
I. Heliade Rădulescu (notițe biografice)	122
30. Prefața gramaticii	123

	Pag .
31. Precuvântarea vocabularului	128
32. Singurătatea	132
33. Isolementul	134
34. Dispozițiile și încercările de poezie	136
35. Sburătorul	141
V. Cârlova (notițe biografice)	144
36. Păstorul întristat	144
37. Ruinurile Târgoviștei	147
G. Alecsandrescu (notițe biografice)	149
38. Miezul nopții	150
39. Câinele soldatului	153
40. Anul 1840	157
41. Umbra lui Mircea la Cozia	160
42. Ucigașul fără voie	163
43. Epistolă către Văcărescu	165
44. Cometei	171
45. Răspunsul Cometei	172
46. Boul și vițelul	176
47. Vulpea liberală	177
48. Toporul și Pădurea	178
D. Bolintineanu (notițe biografice)	180
49. O fată tânără pe patul morții	180
50. Cea din urmă noapte a lui Mihai	185
51. Fata dela Cozia	186
52. Mihaiu scăpând stindardul	187
53. Mehrube	189
54. San Marina	192
N. Bălcescu (notițe biografice)	195
55. Mișcarea Românilor din Ardeal	196
56. Din «Istoria lui Mihai Viteazul»	200
57. Departe de patrie	203
C. Negruzzi (notițe biografice)	204
58. Uriașul	204
59. Aprodul Purice	208
60. Alexandru Lăpușneanu	211
61. Un poet necunoscut	219
62. Păcală și Tândală	223
A. Donici (notițe biografice)	227
63. Țigani	228
64. Inființarea fabulei	229
65. Vulpea și bursucul	230
66. Gânștele	231
M. Kogălniceanu (notițe biografice)	233
67. Hrisoverghi și poeziile sale	234
68. Cuvânt pentru deschiderea cursului de istorie	241
69. Jurnalismul românesc	245
A. Russo (notițe biografice)	246
70. Cântarea României	247
71. Cugetări	254
72. Amintiri	257
V. Alecsandri (notițe biografice)	262
73. O primblare în munți	263
74. Istoria unui galbăn și a unei parale	274
75. Chirița în Iași	279

	Pag.
76. Chirița în provincie	285
76. Andrii Popa.	290
77. Groza.	292
78. Dedicafie	293
79. Sentinela română	295
80. Dimineața.	299
81. Lunca din Mircești	300
82. Legenda Ciocârliei.	301
83. Odă ostașilor Români	308
84. Din «Fântâna Blanduziei»	309
Ion Ghica (notițe biografice).	311
85. Din vremea lui Caragea	312
Alex. Odobescu (notițe biografice).	322
86. Doamna Chiajna	322
87. Din Ψευδο-κωνσταντικός.	324
Bogdan P. Hasdeu (notițe biografice)	331
88. Râzvan și Vidra	332
INFLUENȚA FRANCEZĂ	
STAREA POLITICĂ ȘI CULTURALĂ A ROMÂNILOR ÎN PRIMA JUMĂTATE A SE-	
COLULUI XIX	347
VALOAREA LITERATURII ÎNAINTE DE 1870.	351
Titu Maiorescu (notițe biografice)	356
89. Direcția nouă în poezia și proza română	356
90. Despre progresul Adevărului în judecata lucrărilor literare.	375
Iacob Negruzzi (notițe biografice)	383
91. Un drum la Cahul	384
A Naum (notițe biografice)	393
92. Povestea vulpei	393
Mihail Eminescu (notițe biografice).	399
93. Epigonii	399
94. Din «Călin».	403
95. Despărțire	405
96. Satira I.	407
97. Doina	410
98. Din Influența austriacă asupra Românilor din principate	412
I. Luca Caragiale (notițe biografice)	415
99. Conul Leonida față cu reacțiunea	416
100. Năpasta	425
Ioan Slavici (notițe biografice)	430
101. Budulea Taichii	430
Barbu Delavrancea (notițe biografice)	437
102. Răsmirița	438
Dniliu Zamfirescu (notițe biografice)	444
103. Sosesc	445
Alex. Vlăduță (notițe biografice)	446
104. Lui Eminescu	446
105. Din prag	448
O. Carp (notițe biografice)	450
106. Rândunel	450
G. Coșbuc (notițe biografice)	451
107. Moartea lui Fulger	451

